

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Arbejde og samarbejde i tvangsbårne relationer

Et relationsteoretisk perspektiv på fængselsbetjentfaget

Billund, Lise

DOI (link to publication from Publisher):
[10.5278/vbn.phd.hum.00043](https://doi.org/10.5278/vbn.phd.hum.00043)

Publication date:
2016

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Billund, L. (2016). *Arbejde og samarbejde i tvangsbårne relationer: Et relationsteoretisk perspektiv på fængselsbetjentfaget*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet
<https://doi.org/10.5278/vbn.phd.hum.00043>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Arbejde og samarbejde i tvangsbårne relationer

Et relationsteoretisk perspektiv på
fængselsbetjentfaget

Af
Lise Billund

Ph.d. afhandling 2016

AALBORG UNIVERSITET

Arbejde og samarbejde i tvangsbårne relationer

Et relationsteoretisk perspektiv på
fængselsbetjentfaget

Af
Lise Billund

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Juli 2016

Ph.d. indleveret: July, 2016

Ph.d. vejleder: Lektor Poul Nørgård Dahl
Aalborg Universitet

Ph.d. bedømmelsesudvalg: Professor Helle Alrø, Aalborg Unviersitet
Professor Bengt Karlsson, Høgskolen i Buskerud
Lektor Christina Hee Pedersen, Roskilde Universitet

Ph.d. serie: Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet

ISSN (online): 2246-123X
ISBN (online): 978-87-7112-739-3

Udgivet af:
Aalborg Universitetsforlag
Skjernvej 4A, 2. sal
9220 Aalborg Ø
Tlf. +45 99407140
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

© Copyright: Lise Billund

Trykt i Danmark af Rosendahls, 2016

Normalsider: 393 sider (å 2.400 anslag inkl. mellemrum).

Forfatter CV

Jeg er cand. phil i kommunikation fra Aalborg universitet, Institut for Kommunikation (1998). De efterfølgende 12 år arbejdede jeg med organisatorisk udvikling, først to år som Human Ressource Manager i et IT-konsulentfirma (B & B datacare, senere CMG), og senere som udviklingskonsulent i konsulentfirmaet KMT kompetenceudvikling, senere Vibits og Thomsen. Som udviklingskonsulent arbejdede jeg med udviklingsopgaver inden for organisations-, ledelses- og medarbejderudvikling primært i offentlige virksomheder. I mit konsulentarbejde var jeg særligt optaget af relationens betydning - for den professionelle i kontakten med borgeren, for kollegaen i relation til andre kolleger og ledelsen og for ledelsen i kontakten og samspillet med medarbejdere. Jeg fungerede primært som kommunikationstræner (f.eks. i den svære samtale, coaching, konflikt-kommunikation, ledelseskommunikation) og proceskonsulent og facilitator i forbindelse med forandringsforløb, teamudvikling og konflikthåndtering. Gennem min ansættelse som konsulent løste jeg også opgaver for Kriminalforsorgen, bl.a. indenfor ledelsesudvikling og konflikthåndtering. Interessen for afhandlingens genstandsfelt er vokset ud af disse opgaver.

I 2011 blev jeg ansat i en kombinationsstilling på Aalborg Universitet, Institut for kommunikation, som ph.d.-stipendiat og studieadjunkt. Forskningsmæssigt er jeg optaget af de professionelle fag-personlige kvaliteter, udvikling gennem relationer, anerkendelse som et praktiseret menneskesyn og aktionsforskning som metodologi. Min undervisning centrerer sig om relationer i organisationer, herunder bl.a. kommunikation og relationers betydning organisatorisk samspil. Jeg er organisatorisk tilknyttet forskningsgruppen CDO (Center for Dialog og Organisation) under Institut for Kommunikation.

English Summary

This thesis is based on an Action Research project at a unit in a maximum security prison operated by the Danish Prison and Probation Service. It is concerned with the prison officer profession placing special emphasis on the management of relations with inmates.

The prison officer profession is characterized by a balance between the Prison and Probation service's two fundamental tasks: To enforce punishment and to contribute to the reduction of crime (by supporting the inmate's non-return to criminal activities upon release). Thus, the task is two-fold: *Order and security* ("The strict approach") on one side vs. *support and motivation* ("The soft approach") on the other side. This creates a dilemma-riddled practice: On one hand, the prison officer must control while on the other hand creating relations based upon trust. The individual employee must therefore manage a *dual role*, which encompasses a delicate balance between these opposite poles and further demands that the prison officers must navigate a practice field consisting of tasks pointing in opposite directions while also on a relational level requiring very different qualities. The focal point of the thesis is the management of this dual role in the light of what is labelled a *coercive relationship*. The fact that power and coercion is a defining factor in the relations between prison officers and inmates is what drives the coercive dimension, both from the starting point of detention as well as through out the daily interactions. Thus, the dual role is challenged by both the duality itself, as well as the coercive context it is managed in. This presents special requirements for the prison officers professional and *profession-personal* qualities.

The ambition of the thesis has been to examine *and* to qualify the relationship between prison officers and inmates with the purpose of supporting the *profession-personal qualities* when working with the support and motivation dimension. With this focus on profession, profession-person and profession-personal development the thesis' impetus is the role and task of the prison officers. By its focus on the prison officer profession and the relationship between "the professional and the citizen" it is argued that the profession places itself within a framework of what could be labelled profession development.

The thesis is Actions Research based driven by the ambition for development-oriented cooperation. However, qua the wish for both *examining* and *qualifying* the relationship between prison officers and inmates, the research process is designed into two major processes, respectively: Preliminary fieldwork on a ward within a maximum security prison (Examination) followed by, a change oriented actionprocess (Development) in cooperation with a group of prison officers from the same ward.

The thesis' focus on 1) relations, 2) profession-personal development, 3) the prison as context and 4) the coercive element in the relation, implies a coupling of theories from various subject fields. The fundamental theoretical perspective is that of dialectic relation theory (Anne-Lise Løvlie Schibbye) which represents a relation-psychological perspective. This is coupled

with power theoretical perspectives (Ben Crewe, Andrew Jefferson, Charlotte Delmar) and perspectivation using prison research (Sarah Tait, Ben Crewe, Alison Liebling and others). Theoretically the thesis explores a profession-personal tensionfield between a relation-psychological and a power theoretical perspective in light of the prison as a context, again placing the emphasis on the relation-psychological domain.

The analytical subject field in this thesis is part observations and interviews in conjunction with the preliminary field work and part excerpts from conversations from the development process which has been carried out with four prison officers.

The thesis provides an insight to a number of issues related to the practice of the dual role inherent in balancing between “the hard approach” and “the soft approach” and shows that the dual role creates a complex practice field and contributes to an exposure in the role as prison officer related both to the relationship with the inmate as well as the relationship with colleagues. The conclusions of the thesis is related to these issues:

Firstly, the thesis argue that it is a problem that the prison officer profession is not considered a profession with a specific set of qualifications due to a lack of clarity around professional requirements and expectations.

Secondly, the Actions Research process shows that a professionally founded collaboration on the inmates, qualifies the prison officers support and guidance of the inmate as well as nourishing a more nuanced view of the inmate, supporting a practice based upon more empathy and understanding. The conclusion is that the handling of the dual role seems to be qualified through formalized and professional collegial practices, where the sharing of knowledge, sparring and reflection on practices are at the center.

Thirdly, the thesis points to experiences from the interaction between the prison officer and inmate during the inmate’s accompanied leave (Labelled metaphorically as “No man’s land” in the thesis) are suitable as an impetus for new practices in the interaction between prison officers and inmates, and where the relationship occasionally transcends the dicotomy “them and us” and where skepticism is replaced with real interest in each other.

Fourthly a conclusive and central point in the thesis is that the collegial relation between prison officers is closely linked to the way the officers manages the dual role and thereby the relationship to the inmate. Both the relation to the inmate as well as the (various degree of) collegial relation is characterized by being strategically based and coercive, entailing a special “alertness” resulting in insecurity. The relation to the inmate and colleagues, respectively, are of course different but fundamentally shares a number of characteristics that are unspoken, unconscious and therefore not reflected upon. The lack of relational reflection causes the relations to “clot” and thereby hinders progress.

Dansk resume

Denne afhandling har afsæt i et aktionsforskningssamarbejde med en afdeling i et lukket fængsel under den danske kriminalforsorg og handler om fængselsbetjentfaget med særligt fokus på håndteringen af relationen til de indsatte.

Fængselsbetjentfaget er kendetegnet af at skulle balancere mellem kriminalforsorgens to grundlæggende opgaver: At fuldbyrde straf og medvirke til at begrænse kriminalitet (understøtte, at den indsatte ikke begår kriminalitet igen efter løsladelse). Opgaven er således todelt: orden og sikkerhed ('det hårde') på den ene side og støtte og motivation ('det bløde') på den anden side. Det skaber en dilemmapræget ramme for praksis: Med den ene hånd skal de kontrollere og med den anden skal de skabe en tillidsfuld kontakt. Den enkelte medarbejder skal således forvalte en dobbeltrolle, der indebærer en balancegang mellem to modsatrettede poler, og kræver, at fængselsbetjentene skal navigere i et praksisfelt med opgaver, der peger i forskellige retninger, og som relationelt fordrer meget forskellige kvaliteter. Afhandlingen centrerer sig om håndteringen af denne dobbeltrolle i lyset af det, der betegnes en tvangsbåret relation. Den tvangsbårne dimension knytter sig til det, at magt og tvang er en afgørende faktor i relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, såvel i udgangspunktet qua frihedsberøvelsen som i de daglige samspil. Dobbeltrollen er således udfordret i kraft af såvel dobbeltheden som af den tvangsbårne kontekst, den skal forvaltes i. Det stiller særlige krav til fængselsbetjentenes faglige og fag-personlige kvaliteter.

Afhandlingens ambition har været at undersøge og at kvalificere relationen mellem fængselsbetjente og indsatte med henblik på at understøtte fag-personlige kvaliteter i arbejdet med støtte- og motivationsdimensionen. Med dette fokus på fag, fag-person og fagpersonlig udvikling har afhandlingen afsæt i fængselsbetjentenes rolle og opgave, og med sit fokus på fængselsbetjentfaget og relationen mellem 'den professionelle og borgeren', argumenteres der for, at den placerer sig i rammen af, hvad man kunne kalde professionsudvikling.

Afhandlingen har metodologisk afsæt i aktionsforskning, jf. ønsket om udviklingsorienteret samarbejde. Men qua ønsket om både at undersøge og kvalificere relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, er forskningsprocessen designet i to større processer, henholdsvis et indledende feltarbejde på en afdeling i et lukket fængsel (undersøgelse) efterfulgt af en forandringsorienteret aktionsproces (kvalificering) i samarbejde med en gruppe fængselsbetjente fra samme afdeling.

Afhandlingens fokus på 1) relationer, 2) fag-personlig udvikling, 3) fængslet som kontekst og 4) det tvangsbårne element i relationen indebærer en kobling af teorier fra forskellige genstandsfelter. Afhandlingen har teoretisk grundlæggende afsæt i dialektisk relationsteori (Anne-Lise Løvlie Schibbye), der repræsenterer et relationspsykologisk perspektiv. Dette kobles med magt-teoretiske perspektiver (Ben Crewe, Andrew Jefferson, Charlotte Delmar) og perspektiveres med forskning inden for fængselsforskning (Sarah Tait, Ben Crewe, Alison

Liebling m.fl.). Teoretisk afsøger afhandlingen således det fag-personlige spændingsfelt mellem et relationspsykologisk og et magt-teoretisk perspektiv i lyset af fængslet som kontekst, og altså med hovedvægten på det relationspsykologiske.

Det analytiske genstandsfelt i afhandlingen er dels observationer og interviews i forbindelse med det indledende feltarbejde, og dels (og primært) samtaleuddrag fra udviklingsprocessen som er gennemført i samarbejde med fire fængselsbetjente.

Afhandlingen giver indsigt i en række problemstillinger forbundet med at praktisere den dobbeltrolle, der er indlejret i at skulle balancere mellem 'det hårde og 'det bløde' og viser, at dobbeltrollen skaber et komplekst praksisrum og bidrager til en udsathed i fængselsbetjentrollen, der både har at gøre med relationen til den indsatte og relationen til kolleger. Afhandlingens konklusioner forholder sig til disse problematikker:

For det første peger afhandlingen på, at det er problematisk, at fængselsbetjentfaget ikke forstås som et fag med en særlig kvalificeret faglighed knyttet til sig, fordi det betyder, at der ikke er tydelighed omkring de faglige krav og forventninger.

For det andet, og i forlængelse heraf, viser afhandlingens aktionsforskningsproces, at et fagligt funderet samarbejde omkring de indsatte, kvalificerer fængselsbetjentenes håndtering af støtte til og vejledning af den indsatte, ligesom samarbejdet danner grobund for et mere nuanceret syn på den indsatte, der understøtter en mere empatisk og forståelsesorienteret praksis. Konklusionen er, at håndteringen af dobbeltrollen ser ud til at kvalificeres gennem formaliserede og faglige kollegiale praksisser, hvor deling af viden, refleksion over praksis og sparring står centralt.

For det tredje peger afhandlingen på, at erfaringer fra samspillet mellem fængselsbetjenten og indsatte på udgangsture (i afhandlingen metaforisk beskrevet som 'Ingenmandslandet') er egnet som afsæt for at udvikle nye praksisformer i samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte, hvor relationen momentvis kan overskride dikotomien 'dem og os' og hvor skepsis kan erstattes af reel interesse for hinanden.

En fjerde konkluderende og meget central pointe i afhandlingen er, at den kollegiale relation mellem fængselsbetjentene er tæt forbundet med, hvordan fængselsbetjentene håndterer dobbeltrollen – og dermed relationen til den indsatte. Det er en pointe, at både relationen til den indsatte og den kollegiale relation (i forskellige grad) er kendetegnet af at være strategisk baseret og tvangsbåret og indebærer en særlig 'alertness', der resulterer i usikkerhed og utryghed. Relationen til henholdsvis de indsatte og kolleger adskiller sig selv sagt også, men har grundlæggende en række fællestræk, der ikke er italesat, bevidste og derfor heller ikke reflekterede. Den manglende relationelle refleksivitet bevirker, at relationerne størkner og hindrer dermed udvikling.

Tak

Denne afhandling handler om relationer i et fængsel.

Relationer har været et grundlæggende interessefelt for mig, så længe jeg kan huske tilbage, og i mit faglige liv er det igen og igen betydning af relationen, jeg er vendt tilbage til som det essentielle. Mit udgangspunkt er en antagelse om, at individets væsentligste udfoldelsesscene i tilværelsen er de relationer vi indgår i, og jeg tror meget af den smerte, jeg som konsulent har været vidne til i organisationer, har at gøre med ubalance, utryghed og usikkerhed i centrale og betydningsfulde relationer. Ligesom meget af det engagement, den begejstring og succes jeg har mødt derude har tæt forbindelse med gode, nærende og sunde relationer. Relationers betydning i arbejdslivet er fundamental.

At jeg har haft mulighed for at forske i så betydningsfuld en relation som relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, har været en gave for mig. Det har været fantastisk at arbejde mig ind på et felt gennem mange forskellige relationer og vejen har været en ubeskrivelig rejse fyldt med spændende, frustrende, oplysende, tvivlende og søgende oplevelser. Mange betydningsfulde relationer, har taget rejsen sammen med mig. Dem skylder jeg en stor tak.

Jeg skylder en helt særlig tak til de 4 fængselsbetjente, som har været uforlignelige rejsemakkere på turen. Vi har haft et intenst samarbejde gennem et år, og jeg er imponeret over den energi og det engagement, det er lykkedes jer at bidrage med trods store organisatoriske omvæltninger i jeres arbejdsliv. Tak for den tillid I viste mig, den betød mere for mig, end I kan forestille jer. Tak fordi I delte så gavmildt ud af jeres erfaringer og fordi I sagde ja til at gå ind i et samarbejde, der også fordrede ærlighed, mod og åbenhed. Og ikke mindst – tak for den fantastiske humoristiske og underholdende jargon I bragte ind i processerne. Jeg har aldrig grinet så meget i en faglig sammenhæng før, og det på trods af, at det ikke skortede på alvorlige temaer. Jeg har stor respekt for jeres faglighed, og jeg er taknemlig for også have fået lov at lære jer at kende, som de skønne mennesker, I er. Tusind tak. Jeg skylder også en stor tak til afdelingslederen, der altid bakkede op om projektet, og som viste stor tillid til både mig og de deltagende fængselsbetjente. Det var helt afgørende. Tak til de indsatte og ansatte, der havde mig på slæb under feltarbejdet, og tog det med et smil. Tak til alle jer der også stillede op til interviews. Og en tak til både fængslet og til Direktoratet for Kriminalforsorgen for at gøre dette forskningsprojekt muligt.

Kære Poul Nørgård Dahl, jeg skylder dig den største tak i verden. Som min vejleder har du været min faglige klippe gennem 5 år. Din anerkendelse af mig som menneske og din begejstring over mit genstandsfelt og mine arbejder har været en uvurderlig støtte og den direkte årsag til, at jeg er lykkes med mit projekt. Jeg har aldrig følt mig så dygtig, som i samarbejdet med dig. Tak for ekstrem kompetent faglig vejledning, herunder også de virkelig (irriterende) skarpe kommentarer, der er din spidskompetence og som har givet mig grå hår i hovedet – men som altid har ført kloge steder hen. Tak fordi du fulgte *mit* ærinde, og ikke blev optaget af dit eget. Du er et levende eksempel på en professionel, der forvalter relationen til den anden 'så den andens handlerum udvides'. Tusind tak Poul.

Også en stor og varm tak til hele videngruppen CDO. En særlig tak til videngruppeleder Helle Alrø, der fra starten og løbende har bakket mig og mit projekt op, og som har skabt en inspirerende forskningsskulptur i videngruppen, som jeg i så mange sammenhænge har profiteret af. Tak Helle, fordi du både kan lytte og sætte retning. Tak til alle mine kolleger i CDO Finn Thorbjørn Hansen, Ann Charlotte Thorsted, Anete Strand, Nanna Ruengkratok Lang, Sine Herholdt-Lomholdt, Karina Burgdorff, Camilla Valbak Andersen og Dennis Jim Frederiksen. Tak for jeres bidrag til kulturen i CDO, I er alle fantastisk selskab og jeg bliver klogere, hver gang vi samles. En særlig tak til Camilla og Dennis, som har været mine fantastiske kontorfæller gennem det meste af mit ph.d. forløb. Tak for sparring, opbakning og højlydte diskussioner. Tak fordi I har båret over med mig, når jeg uforvarende er brudt ud i latter ved gen-lytning af mit samspil med fængselsbetjentene. Og tak for de dejlige venner, I er blevet for mig. Også en særlig tak til dig Anete for at arrangere og facilitere en spændende og berigende evalueringsproces for fængselsbetjentene og mig i dit Material story Lab. Det var en stor oplevelse at være under dine kyndige vinger.

Tak til alle i videngruppen InDiMedia for skønt kollegaskab, og særlig tak til Claus Rosenstand for lærerigt og skønt samarbejde gennem alle 5 år. Tak til Lars Olsen, for løbende sparring og for din evne til at tale bekymringer ned. Tak til Malene Kjær, for den kære kollega du er, du har været savnet siden den dag, du forlod videngruppen. Tak til institutleder Mikael Vetner, der støttede mig, da det var aller mest nødvendigt og til Aase Andersen for tålmodighed med mig, når jeg kløjs i organisatoriske procedurer.

Tak til Søren Iversen og Mads Kunø, som har bidraget væsentligt og uundværligt til afhandlingens endelige layout på tekst og modeller.

Denne afhandling er et udtryk for værdier, der har at gøre med mennesker og menneskers forhold til hinanden. Tak til min mor og far for fra starten af at have været mine vigtigste pejlemærker i denne sammenhæng. Jeres kærlighed og støtte har givet mig troen på det gode i mennesket og jeres vid og tolerance har formet mit udsyn. Tak til Lis Møller, hvis støtte jeg havde så rigeligt brug for undervejs. Min respekt for dig er uendelig, og din kærlighed til mennesker, dit vid og din viden har ikke bare støttet mig i mit supervisorsforløb hos dig, den har også sat sit tydelige præg på indholdet i denne afhandling.

En helt særlig tak til min livsven og kollega Anne Zimmer. Du har fulgt mig tæt hele vejen, og hvergang jeg har haft brug for sparring og hjælp, har du stået der – lige ved siden af mig. Tak for din fremragende feedback på afhandlingen, fordi du tog dig tiden og fordi du gjorde dig så umage. Som du altid gør! Du er ikke bare et af de klogeste og dygtigste mennesker, jeg kender Anne, du er også et af de mest gavmilde - og for mig - mest betydningsfulde.

Kære Sune, aller mest af alle har du gjort den her afhandling mulig for mig, fordi du har støttet mig, bakket op og taget over, når jeg er taget på skrivehold eller bare har haft travlt. Tak fordi jeg altid kan regne med, at du er der og fordi du kan få mig til at grine, når jeg har aller mest brug for det. Og tak til mine syngende skattepiger Katinka, Tilde og Nanna for jeres tålmodighed med mig i slutspurten. I har alle fire været med hele vejen, det er i sig selv en præstation. Tak til jer mine fire helt helt særlige.

Indholdsfortegnelse

1 Indledning	13
Baggrund	13
Dilemmaet	13
Akilleshælen	15
Magt og den tvangsbårne relation	15
Problemfelt – fag-personlig udvikling	16
Motiverende hypoteser	18
Problemformulering	19
Forskningsspørgsmål	19
Hovedfokus og centrale begreber	20
Afhandlingens opbygning – to dele	20
Kontekstbeskrivelse	23
Centrale fænomener fra fængselskonteksten	25
Det fag-personlige – fag og faglighed	27
Fag-personlighed – et analysestrategisk begreb	29
Om opgaven	34
Læsevejledning	39
 2 Videnskabsteoretisk fundering	 43
Det ontologiske afsæt	43
Menneskesyn – selvet i relation	44
Inspiration fra dialektikken	44
Udviklingssyn – erkendelsesteori (ontologisk set)	46
Om afhandlingens sandhedskriterium	47
Et perspektivistisk sandhedskriterium	48
Det praktiske sandhedskriterium	51
Den videnskabsteoretiske position	53
Videnskabsteoretiske positioner	54
Fænomenologi – en inspiration	54
Hermeneutik	55
Filosofisk hermeneutik	56
Forståelsesbegrebet hos Gadamer	56
Den hermeneutiske cirkel – forskeren i centrum	59
Principper for hermeneutisk analyse	60
 3 Forskningsdesign og metode	 65
Forskningsdesignet i sin grundform	66
Design af den konkrete forskningsproces	66
Balancen mellem feltarbejde og aktionsproces	67
Kapitlets opbygning	67
Om feltarbejdet – vejen ind i feltet	67

Feltarbejdet	68
Tilrettelæggelsen af feltarbejdet	73
Kvalitative interviews	76
Interviewpraksis – relationer og etik	77
Interview som adgang til viden	78
Vidensformer – det epistemologiske niveau	79
Forskningsinterviewene – mere konkret	83
Fra data til analysegenstande	87
Analytisk metode – en kommunikationsanalytisk tilgang	90
Det analytiske forhold til sproget – det tekstnære analyseniveau	92
Analyse og videnskabelighed	95
Om transskription	97
4 Teoretisk forankring.....	101
Teoribehov	101
Relationer	101
Relationer på flere niveauer	101
Dialektisk relationsforståelse – en teori om relationer	102
Intro – forbehold	102
Ophav	103
Selvet – en dialektisk relation mellem et 'jeg' og et 'mig'	105
Teoretisk analytisk optik	116
Teori relateret til professionelle relationer	116
Teori relateret til fængslet som særlig kontekst	117
Teori relateret til den tvangsbårne relation	117
5 Ind i faget	121
Professionsantagelser og praksis i fængselsbetjentfaget	121
Analysestruktur	121
Analysetema 1: Fagets grundlæggende værdi	123
Perspektiver på 'det bløde' – støtte- og motivationselementet	123
Perspektiver på 'Det hårde' – ordens og sikkerhedselementet	129
Kunsten at balancere – det muliges kunst?	131
Når balancen tipper – dilemmaer og umuligheder	134
Er 'det bløde' frivilligt?	137
Det pædagogiske stillads: Handleplaner	140
Resocialisering – ikke for alle, eller...?	142
Analysetema 2: Fag-personlige perspektiver på faget	145
Kompetencer i faget	145
Menneskesyn i faget	152
Perspektiverende pointer	155
Analysetema 3: Den tvangsbårne relation, et magtperspektiv	159
Soft power	160
Individ-perspektiv	167

Delkonklusion – del 1	171
Analyssetema 4: Relationelle kvaliteter – en vej ind i den tvangsårne relation?	176
Modificering	176
Relationelle kvaliteter	178
Det delte nærvær	178
Om at blive subjekt for hinanden / Invitation til relation	179
Gensidighed	181
At genvinde sin professionalisme (selvafgrænsning og selvrefleksivitet)	182
Indre forståelse – et blik på indersiden	183
Opsamling / delkonklusion 2 på feltarbejdet	186
6 Introduktion til afhandlingens del 2	189
Organisatoriske forandringer	189
Massive problemer på afdelingen	189
En aktionsproces kommer op at stå – med hurtig start	190
7 Aktionsforskning – optik og positioner	193
Aktionsforskning – en forskningstypologi	194
Historik	194
Placering i feltet 'Aktionsforskning'	199
Bevægelse væk fra det social-konstruktionistiske paradigme	199
Et afsæt i den dialogiske tradition	199
Et partipatorisk verdenssyns aftryk på aktionsforskning	200
Aktionsforskningspraksis – teoretiske betragtninger	202
Aktionsforskning som uforudsigelig og refleksiv praksis	204
Processuel lydhørhed – om at forholde sig i nuet	206
Aktionsforskning er også relationsarbejde – relationsniveauet	210
Aktionsforskning – med og ikke på mennesker	210
Den eksistentialistiske nerve – selvrefleksivitet og udvikling	210
Selvrefleksivitet i aktionsprocessen	212
Dialektikkens bidrag – <i>et både-og</i>	213
8 En metodologisk mellemregning	217
En ny virkelighed og et ændret fokus	217
Konsekvenser af den processuelle lydhørhed	217
En metodologisk mellemregning	217
9 Fra feltarbejde til aktionsproces	223
Metodiske overvejelser	223
Tidsrammen	223
Udvælgelse af deltagere	224
Deltagere eller medforskere?	225
Processens aktioner	225
Overblik og indblik i processens aktioner	226

Første procestrin – forskerverden og fængselsverden mødes	227
Andet procestrin	228
Tredje procestrin: de første eksperimenter – aktion, refleksion og evaluering	234
Fjerde procestrin: refleksion over praksis	236
Femte procestrin – et metodisk eksperiment	237
Sjette procestrin: kollegiale relationer – relationer til de indsatte	238
Syvende procestrin – refleksion og evaluering	238
Det ottende procestrin – afdelingen bringes ind igen	239
10 Indledning til analyse af aktionsprocessen	241
Analysens pejlemærker	242
Analysens opbygning	243
11 Analysedel 1: Aktionsforskning som refleksionsarena	247
Om fag-personlig udvikling og 'indersider'	248
Struktur	249
Refleksivitet – om at få adgang til kollegers 'indersider' – Det første eksempel	249
Afgiftning som refleksivitet	251
Tolkning, påpegning og definitionsmagt	253
Om at dvæle ved	255
Det komplekse praksisrum	257
Om at undersøge og udforske	260
Nye perspektiver	261
Indersiden er også problematisk i konteksten – Det andet eksempel	263
Vejen væk fra indersiden – kort om humor	267
Refleksivitet, fag-personlig udvikling og vidensgenerering – Det tredje eksempel	269
En art anden-refleksivitet	271
Modstand og modspil – følsomme tematikker	273
Delkonklusion	284
Om den etablerede refleksionsarena	284
Om at understøtte fag-personlig udvikling	286
Tematisk viden om fængselsbetjentfaget	286
12 Håndtering af dobbeltrollen.....	289
Viden som grundlag for praksis	290
Viden styrker det faglige arbejde	291
At gøre viden fælles, gør ansvar fælles	294
Viden om de andres kontakt-indsatte	294
Fra videndelingsmøder – til FOKUS-møder	301
Viden – og 'det hårde' og 'det bløde'	301
Viden(sfællesskab) og 'det bløde'	303
Viden som modspil til skepsis	303
Viden og 'det hårde' – tydelighed og færre konflikter	305
Den tvangsbårne relation	306

Skepsis, mistillid og strategiske relationer	307
Relationen virker tilbage på subjektets forhold til sig selv og andre	313
Relationel mistillid, men handlingstillid	316
Kan relationen være anderledes?	318
Ingenmandslandet – metafor og metode	319
Fra metafor til praksis – er der en vej at gå?	324
Delkonklusion	328
13 Den kollegiale relations karakter og betydning	333
Nyt blik på kollega-relationen	333
Når sammenholdet forsvinder, bliver det hele svært	334
Om at stå alene	335
Ny forståelse af kollegaskabet	336
Det 'alerte' blik flytter ind i kollega-relationen	338
Dem og os – dig og mig	340
Delkonklusion	343
14 Konklusion	345
Perspektiver, der peger fremad	349
15 Metodekritiske overvejelser	353
Om samarbejdet med fængslet	353
En lille aktionsforskningsgruppe	353
Om aktionsforskningsoptikken	354
Når to paradigmer mødes	355
Det underbelyste	356

Modeloversigt

Model 1: Afhandlingens faser	27
Model 2: Begrebsafklaring	39
Model 3: Faglighed	39
Model 4: Principprogrammets pointer	43
Model 5: Fra at kigge på til at samarbejde med	74
Model 6: Feltarbejdets arenaer	78
Model 7: Illustration af logbogsnotater	83
Model 8: Eksempel på interviewguide	93
Model 9: Eksempel på interviewguide	94
Model 10: Eksempel på for-analytisk arbejde	96
Model 11: Eksempel på for-analytisk arbejde II	97
Model 12: Afhandlingens 2 analyser	100
Model 13: Kommunikationsanalyse: Analysetilgang	102
Model 14: Dialoop model	103
Model 15: Overblik over forskningsdesign og metode	104
Model 16: Afhandlingens analyseoptik	127
Model 17: Forståelsen af det hårde og det bløde I	144
Model 18: Forståelsen af det hårde og det bløde II	180
Model 19: Kendetegn ved aktionsforskning på tværs af tilgange	210
Model 20: Aktionsforskningsloop	211
Model 21: Afhandlingens aktionsforskningsoptik	222
Model 22: Bevægelighed og positioner	227
Model 23: Aktionsprocessen aktioner	234
Model 24: Aktionsprocessen procestrin	235
Model 25: Temaer fra feltarbejdet: afsæt til aktionsprocessen	235
Model 26: Udfordring og mål 1	237
Model 27: Udfordring og mål for spor 1	238
Model 28: Mål for handleplansarbejde (spor 1)	238
Model 29: Mål for fag-personlig udvikling 1 (spor2)	239
Model 30: Mål for fag-personlig udvikling 2 (spor 2)	240
Model 31: Mål for fag-personlig udvikling 3 (spor 2)	240
Model 32: Mål for fag-personlig udvikling 4 (spor 2)	241
Model 33: Mål for fag-personlig udvikling 5 (spor 2)	241
Model 34: Mål for fag-personlig udvikling 6 (spor 2)	242
Model 35: At udfordres på det fag-personlige	245
Model 36: Analysen fokus: indhold og tilgang	249
Model 37: Kommunikationsanalyse	251
Model 38: Relations-typers fokus i analysen	251
Model 39: Relationsmodel: alle 3 typer	252
Model 40: Relationsmodel: Fængselsbetjente - indsat	253
Model 41: Relationsmodel: Fængselsbetjent – fængselsbetjent	253
Model 42: Det komplekse praksisrum	267

1

Indledning,
problemindkredsning
og begrebsafklaringer

Indledning

Baggrund

Denne afhandling har afsæt i et samarbejde med en afdeling i et lukket fængsel under den danske kriminalforsorg og handler om fængselsbetjentfaget og om relationer i fængslet.

Kriminalforsorgen varetager en væsentlig og central opgave i vores samfund. Den skal fuldbyrde straf og samtidig medvirke til at begrænse kriminalitet, herunder understøtte, at den indsatte ikke begår kriminalitet igen efter løsladelse. Dens opgave er således todelt: *orden og sikkerhed* på den ene side og *støtte og motivation* på den anden side (Kriminalforsorgens rolle og opgaver, 2016). I daglig tale i institutionerne omtalt som 'det hårde' og 'det bløde'. Dette sætter en særlig dilemmapræget ramme for fængselsbetjentenes praksis. Med den ene hånd skal de kontrollere og låse dørene, og med den anden skal de skabe kontakt og tillid.

Jeg har gennem en længere årrække arbejdet med udviklingsprocesser i Kriminalforsorgen som ekstern konsulent. Jeg har været med til at efteruddanne, facilitere processer og coache ledere og medarbejdere, herunder gennemført processer i forbindelse med problematisk psykisk arbejdsmiljø og samarbejdsproblemer. Gennem dette arbejde har jeg fået indblik i nogle af de kulturelle, strukturelle og relationelle udfordringer, der knytter sig til en sådan organisation. Jeg har været vidne til de problemstillinger, der kan rejse sig i den enkelte ansatte, i kollegagrupper og i organisationen som helhed i forsøget på at håndtere det førnævnte dilemma. Problemstillinger, der bl.a. handler om den enkeltes udfordringer med at finde balancen mellem 'det bløde' og 'det hårde', og med kollegagrupper præget af konflikter og mobning – med afsæt i forskellige forestillinger om, hvordan de indsatte skal håndteres, herunder hvad der er vigtigst at prioritere i arbejdet med de indsatte (kontrol eller støtte). En tendens, nyere dansk forskning også peger på (M. M. Nielsen, 2012, p. 189). Forskellige værdier og forestillinger om den gode praksis har vist sig bag disse konflikter, og samtidig har jeg ikke erfaret, at der er sædvane for at forholde sig til og reflektere over praksis med afsæt i dilemmaet, forskelligt syn på dette og de mulige konsekvenser, det kan have for arbejdet. Jeg har stået tilbage med indtrykket af, at der mangler et fælles fagligt referencegrundlag, der kan understøtte den enkeltes faglige praksis.

Dilemmaet

Kriminalforsorgens hovedrolle er at fuldbyrde de straffe, domstolene har fastsat, og den skal sikre, at dommene bliver ført ud i livet på den bedst mulige måde – både med hensyn til samfundets sikkerhed og de dømtes rettigheder og senere muligheder (Kriminalforsorgens rolle og opgaver, 2016). Kriminalforsorgens principprogram formulerer kravene til denne hovedopgave således: "I den forbindelse skal kriminalforsorgen: – udøve den kontrol, der er nødvendig for at fuldbyrde straffen og – støtte og motivere den dømte til gennem personlige, social, arbejds- og uddannelsesmæssig udvikling at leve en kriminalitetsfri tilværelse" (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016).

Den enkelte medarbejder skal altså i praksis forvalte en dobbeltrolle, der indebærer en balancegang mellem to modsatrettede poler, og som potentielt kan blive udfordret, hver gang den ansatte er i relation og kontakt med den indsatte. Fængselsbetjentene skal navigere i et praksisfelt med opgaver, der retter sig i forskellige retninger, og hvor det må antages, at der er brug for forskellige faglige og fag-personlige kvaliteter. Det betyder, som en fængselsinspektør udtrykker det, at den enkelte fængselsbetjent dagligt står over for en række dilemmafyldte valg: "Arbejdet i Kriminalforsorgen er fuldt af dilemmaer og daglige valg mellem hensynet til sikkerhed og hensynet til resocialisering" (Bladet Kriminalforsorgen, 2010, p. 22).

Flere forskere har beskæftiget sig med denne tematik og de konsekvenser, det at skulle balancere mellem to så modsatrettede poler får af betydning for, hvordan fængselsbetjentopgaven kan varetages. Ifølge M. M. Nielsen er der noget, der tyder på, at fængselsbetjentene i stedet for at balancere mellem polerne vælger den ene: "der [er] en tendens blandt FF [Fængselsfunktionærer] til at favorisere implementeringen af hovedopgaven på en måde, som betoner vigtigheden af sikkerhed og kontrol og en klarere adskillelse mellem indsatte og ansatte" (M. M. Nielsen, 2012, p. 206).

Også Hammerlin & Matthiasen (2006) problematiserer dobbeltrollen, fordi den spænder ben for den udviklingsopgave, fængselsbetjentene også har: "Dermed bliver denne dobbeltrolle så å si også en aktør i dagliglivet på afdelingene som kan vanskeliggøre den løpende udviklingen af tillit, og dermed det tilsigtede udviklingsarbejdet i fængslerne" (2006, p. 174).

Her fremhæves udfordringen med at skabe tillid i rammen af dobbeltrollen, og der kobles til det formål, der knytter sig til den 'bløde' del af opgaven, nemlig at understøtte udvikling for de indsatte. Tillid og udvikling forbindes og er svært foreneligt med kontrolfunktionen. På et praksisnært plan peger deres forskning på, at det er komplekst at udføre den opgave og rolle, målene indebærer.

Fængselsbetjentfaget skal praktiseres både i konteksten af de modsatrettede mål, som Kriminalforsorgens hovedopgave indebærer, og i rammen af de herskende diskurser om kriminelle og straf i samfundet generelt. Som Bruhn, Lindberg & Nylander (2010) peger på i deres forskning om 'The prison officers dilemma', er der divergerende opfattelser af, hvad formålet med fængselsstraf er:

Some argue that custody, separating the prisoner from society, is the main purpose of a prison. Other claims that it is punishment – 'inmates deserve to 'do time' in a harsh environment'. Finally some believe prisons should rehabilitate prisoners and reintegrate them into normal life after serving their sentence. (Griffin 2002:259; Hemmes & Stohr, 2000). (p. 4).

Deres pointe er, at disse forskellige og konfliktende perspektiver også har betydning for de perspektiver på praksis, fængselsbetjentene udvikler, og at de dermed må udvikle deres faglige ståsteder ('professional representations') i lyset af konfliktende værdier.

Akilleshælen

Et interessant spørgsmål melder sig: Hvilken betydning får det for den enkelte fængselsbetjent at stå i dette dilemma? Kriminalforsorgen italesætter selv balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde' som fængselsbetjentenes akilleshæl: "Alle er enige om, at den nordiske model – hvor god den end er mht. arbejdskompetencer, resocialisering og dynamisk sikkerhed – dog har en akilleshæl: dobbeltopgaven, kontrol og motivation, kan give følelsesmæssige konflikter" (Bladet Kriminalforsorgen nr. 6, 2010, p. 7).

Det er altså både inden for Kriminalforsorgen selv og i forskning om kriminalforsorg anerkendt¹, at arbejdet som fængselsbetjent rummer i sig en dobbelthed, der skaber en række dilemmaer, der stiller fængselsbetjentene i en vanskelig situation, der har følelsesmæssige konsekvenser ('følelsesmæssige konflikter').

Akilleshælen kan have at gøre med, at dilemmaet ikke kan beskrives i regler eller konkrete retningslinjer, fordi de valg mellem 'det hårde' og 'det bløde', der skal træffes i praksis, altid er behæftet med uforudsigelighed og må håndteres i nuet. Som Bruhn et al. (2010) beskriver det, udvikler dilemmaet sig gennem dynamiske samspilsprocesser, der bygger på forhandling og skønsmæssige vurderinger. I den forstand er der tale om kompetencer, der svært lader sig sætte på formel. Dette er sandsynligvis forklaringen på, at det er vanskeligt at finde konkret information om, hvad kriminalforsorgen egentlig mener, det indebærer at kunne 'mestre balancen', og hvad henholdsvis 'det bløde' og 'det hårde' indbefatter. Det grundlæggende fundament under fagligheden er ikke ekspliciteret.

Magt og den tvangsbårne relation

Fængselsbetjentfaget har det til fælles med flere professioner, der tager sig af borgere i velfærdsstaten, at rollen praktiseres i rammen af en asymmetrisk relation, hvor myndighedsrolle og kontrol skal sættes i spil sammen med omsorg, støtte, hjælp eller lign. I fængselsbetjentfaget er vilkårene omkring magtforhold skærpet, bl.a. fordi fængslet er en totalinstitution (Goffman, 1957) og dermed inkluderer alle aspekter af den indsatte liv, og fordi relationen grundlæggende bygger på ultimativ tvang. Asymmetrien og dermed magten er altid en faktor i relationer mellem borger og professionel, og i fængslet forstærkes dynamikkerne omkring fænomenet i kraft af det tvangsmæssige element², der betyder, at den indsatte (borgeren) ikke kan vælge relationen fra³.

I en klassisk magtforståelse kan man betragte den asymmetriske relation mellem fængselsbetjent og indsat som udtryk for, at fængselsbetjenten har magt over den indsatte. Set fra

1 En modificeret undtagelse er Alison, Price og Shefer (2010), der gør op med den problematisering af dobbeltrollen og det negative fokus på fængselsbetjentes færdigheder, de mener kendetegner det meste forskning. Deres egen forskning har afsat i 'Appreciative Inquiry', og deres mål er at belyse fængselsbetjentrollen ud fra et ressourceorienteret perspektiv, der sætter fokus på 'best practice' og de mange kompetencer og færdigheder, fængselsbetjentene trækker på i deres daglige arbejde, også i relation til at håndtere dobbeltrollen. Jeg skal senere vende tilbage til deres forskning.

2 Et forhold, bl.a. Foucault (2002) og Mathiesen (1965) har belyst.

3 En oplevelse, der formentlig er genkendelig for flere borgere, der er i relation til en professionel, og hvor de af økonomiske, psykologiske eller sociale årsager ikke 'har råd' til at vælge hjælpen fra. Så om end relationen principielt er frivillig, kan den opleves tvangsbaseret (ufrivillig). For indsatte i fængsler er relationen dog anderledes ultimativt tvangsmæssig.

mere moderne magtperspektiver forstås magt-relationen mere relationelt funderet og som et fænomen, der udvikler sig i samspillet mellem parterne på dynamiske og uforudsigelige måder (se f.eks. Fallov & Nissen, 2010). Uanset er der i en fængselskontekst, hvor straf og afsoning er grundlaget for relationen, en særlig magtdimension af tvangsmæssig karakter, der må have indgribende betydning for den relation og den udvikling, der bliver mulig. Afhandlingens grundmotivation er en interesse for, hvordan man som fængselsbetjent kan forvalte dobbeltrollen på en måde, hvor man bidrager til at understøtte udvikling for de indsatte inden for rammerne af det, der i afhandlingen beskrives som en **ultimativ tvangsbåret asymmetrisk relation**. Dette spændingsfelt er rammesættende for afhandlingen.

Problemfelt – fag-personlig udvikling

Forvaltningen af fængselsbetjentenes dobbeltrolle er således omdrejningspunkt for afhandlingen. Dette medfører et fokus på den faglighed, der sættes i spil i fængselsbetjentfaget med et særligt fokus på den relationelle dimension i forhold til de indsatte: *Hvordan håndterer fængselsbetjentene deres relation til de indsatte? Hvilke muligheder og begrænsninger åbner relationerne op for? Hvilke kompetencer trækker betjentene på i deres samspil med de indsatte?* Der er med andre ord fokus på det, der gennem afhandlingen betegnes 'relationelle kvaliteter' (kvaliteter, den professionelle spiller ind med i den professionelle relation), og dermed en stærk betoning af de fag-personlige elementer i fængselsbetjentfaget.

Afhandlingen har et ønske om at bidrage til at skabe lokal forandring og adskiller sig fra størstedelen af anden fængselsforskning, hvor hovedparten af eksisterende forskning er orienteret mod at beskrive og forstå forhold inden for kriminalforsorg⁴. Forskningen inden for kriminalforsorg deler sig overordnet betragtet mellem sociologiske/juridiske og psykologiske problemstillinger. Inden for det sociologiske/juridiske felt er forskning i generelle termer optaget af forskellige optikker på den *socialiseringsproces* ('prisoning'⁵), de kriminelle gennemgår som indsatte i et fængsel (se f.eks. Clemmer, 1956; Hammerlin, 1994; Minke, 2010), *magts dynamik og betydning* (se f.eks. Foucault, 2002 vedr. overvejelser om magt/modmagt og asymmetri i fængselsverdenen), *stigmatiseringsproblematikker* (se f.eks. Goffman, 1957) og forskningsrelateret til *recidiv* (kriminelt tilbagefald efter endt fængselsophold, se f.eks. Olesen, 2013)⁶. Inden for det psykologiske felt er der eksempelvis fokus på de konsekvenser, fængselsopholdet har for den indsatte (socialt og psykologisk, se f.eks. Mathiassen (2004 og 2005), der med afsæt i et individ- og oplevelsesfokuseret tema i sin ph.d.-afhandling sætter fokus på, hvordan langtidsindsatte oplever fængselsopholdet, og hvad det betyder for de tilværelsesprojekter, de har eller ikke har. Den forskelligartede forskning bidrager med væsentlige perspektiver til at forstå fængselsopholdets betydning for den indsatte, magtens indflydelse og effekten af fængselsophold, og kan på den måde udgøre et baggrundstæppe for min forskning.

4 En undtagelse er Blads aktionsforskningsprojekt i Vridsløselille, hvor hun sammen med indsatte undersøger muligheden for at skabe frirum i fængslet. Aktionsforskningsprojektet er bl.a. diskuteret i "Free space in the processes of action research" (Bladt & Nielsen, 2013).

5 Clemmer (1956), der anses som en af foregangs mændene inden for fængselsforskning, introducerede begrebet 'prisoning' som betegnelse for indsattes tilpasning til fangekulturens normer. Han tilhørte det forskersamfund, der betegnes Chicago sociologerne, hvor også andre fængselsforskere, bl.a. Sykes og Goffman medregnes (M. M. Nielsen, 2010, p. 22).

6 For et reflekteret overblik over sociologisk fængselsforskning se M. M. Nielsen (2010, pp. 12–25)

Forskning med specifikt fokus på relationen mellem fængselsbetjent og indsat findes f.eks. i Mathiassen (1965⁷); Hammerlin og Mathiassen (2006); Tait (2011); Liebling et al. (2010); M. M. Nielsen (2012) og Bruhn et al. (2010). Hammerlin & Mathiassens (2006) forskningsprojekt *Før og Nå* er gennemført som et samarbejde mellem en norsk sociolog (Hammerlin) og en dansk psykolog (Mathiassen). Projektets hovedformål er at undersøge, hvilken betydning en omstrukturering af fængselsbetjentes opgaver har for relationen mellem indsat og ansat. Metodisk er forskerne optaget af et førstepersons-perspektiv, der fokuserer på de indsatte og fængselsbetjentenes oplevelse af relationen. Empirisk gribes undersøgelsen an via interview, og det er de deltagendes beskrivelser af oplevelserne, der danner grundlag for analyserne. Undersøgelsen giver et nuanceret billede af de indsatte og fængselsbetjentes oplevelse af relationen med hinanden, der bl.a. betoner, at både indsatte og fængselsbetjente oplever dobbeltrollen problematisk:

Ut fra fangernes perspektiv, men også en del betjentes, er det et motsetningsforhold mellom kontroll og omsorg som er vanskelig at overskride. Med så mye kontroll som det er blitt nå og som er under utvikling, oppstår det et tillids- og trygghedsproblem i relasjonen mellom fanger og betjenter – noe mange betjenter og fanger var enige om (Hammerlin & Mathiassen, 2006, p. 8).

Tait (2011), som jeg senere skal vende tilbage til, har bidraget med forskning om fængselsbetjentes omsorgsstile og den betydning, de har for relationen til de indsatte, mens Bruhn et al. (2010) særligt er optaget af dobbeltrollen og dens betydning for den måde, fængselsbetjentene forstår sig selv på. M.M. Nielsen⁸, der repræsenterer ny dansk forskning om relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, har fokus på, hvordan relationen mellem fængselsbetjente og indsatte påvirker dynamikkerne i fængselsbetjentgruppen. Hun bidrager bl.a. med viden om, at relationen mellem fængselsbetjente og indsatte forvaltes forskelligt (fra en empatisk opdagende tilgang til en regelfokuserende mere distanceret tilgang) og hvordan de indsatte trods deres fysiske fravær, er tilstede og har betydning i kollegagruppen, i kraft af at nogle kolleger repræsenterer de indsatte perspektiv, og at netop dette: "Blurs the distinction between the two and challenges officer's sense of coherence and solidarity" (M. M. Nielsen, 2010, p. 84). Det måske mest forskningstunge⁹ værk, nævnt i denne sammenhæng, er Liebling et al.'s *The Prison Officer* (2010), der med afsæt i et stort forskningsprojekt i det topsikrede Whitemoor-fængsel i England beskriver mange forskellige facetter af fængselsbetjentrollen, herunder også hvad der kendetegner relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, hvordan fængselsbetjentene praktiserer dobbeltrollen og det krav om skøn, der følger med. Deres formål er også at vise, hvor kvalificeret fængselsbetjente håndterer deres arbejde, bl.a. som det, de betegner 'peacekeepers', der sikrer orden og stræber mod fredelig sameksistens. De sætter også spørgsmålstegn ved, om det konfliktende i dobbeltrollen, som afhandlingen antager eksisterer, stadig er lige så konfliktende som tidligere (Liebling et al., 2010, p. 64).

7 Mathiassen introducerede begrebet 'censoriousness', der betegner den reaktion, indsatte har på den sociale kontrol, de udsættes for i fængslet.

8 M. M. Nielsens afhandling er et klassisk etnografisk feltstudie, der har afsæt i et dansk åbent fængsel.

9 I værket henviser de til, at deres konklusioner har rod i samlet set 30 årsværk og 21 forskningsprojekter (Liebling et al., 2010, p. 208), forskning, der selv sagt har rod i flere forskellige institutioner under Prison Service end det omtalte her i Whitemoor.

De nævnte forskningsbidrag rummer central viden i forhold til afhandlingens interessefelt og kan inspirere til at forstå det komplekse felt, relationen mellem fængselsbetjente og indsatte udspiller sig i.

Selv går jeg ind i projektet med en ambition om både at undersøge og at kvalificere relationen mellem fængselsbetjente og indsatte med henblik på at understøtte *fag-personlige kvaliteter*¹⁰ i arbejdet med støtte- og motivationsdimensionen. Med dette fokus på fag, fag-person og fag-personlig udvikling har afhandlingen afsæt i et fængselsbetjentperspektiv, og med sit fokus på fængselsbetjentfaget og relationen mellem den professionelle og 'borgeren' kan man argumentere for, at afhandlingen placerer sig i rammen af, hvad man kunne kalde professionsudvikling. En diskussion af dette findes i slutningen af dette kapitel, hvor jeg også diskuterer, hvordan afhandlingen forstår fængselsbetjentfaget som en profession.

Motiverende hypoteser

Med afsæt i ovenstående forskningsmæssige perspektiver og egne praksiserfaringer med udviklingsarbejde i Kriminalforsorgen har jeg haft en tilbagevendende nysgerrighed angående relationen mellem indsatte og fængselsbetjente med afsæt i to generaliserende hypoteser:

1. Den enkelte medarbejder udfordres over evne i kravet om at håndtere dilemmaet mellem orden/sikkerhed og motivation/støtte.
2. Fængselsbetjentenes måde at håndtere dilemmaet/dobbeltrollen på og den kompleksitet, der følger heraf, er i udpræget grad kendetegnet ved en eksklusion af støtte- og motivationsdelen i deres rolleforståelse og praksis.

Dansk forskning¹¹ understøtter mine hypoteser, idet den sandsynliggør, at netop den dårlige og/eller manglende kontakt mellem indsat og ansat har en betydelig indflydelse på det forhold, at indsatte i løbet af ganske kort tid i fængslet forråes (bl.a. med det resultat at de, der kom ind som lidt kriminelle, kommer ud som meget kriminelle)¹². Derudover understøtter M. M. Nielsens pointe (jf. ovenfor), at 'den hårde' del af opgaven opprioriteres.

Er relationen mellem indsat og ansat enten udelukkende præget af kontrol- og sikkerhedsperspektivet eller i mindre grad præget af støtte- og motivationsperspektivet, vanskeliggøres den indsattes mulighed for udvikling. Perspektivet her afspejler en antagelse om, at det at kunne skabe en ny retning i sit liv uden kriminalitet indebærer en udviklingsproces, og at udvikling og forandring opstår og skabes i og i kraft af nærende relationer mellem mennesker. Her skimtes afhandlingens udviklingsforståelse, der er kendetegnet ved, at kvaliteten af den professionelle relation, kvaliteten af den gensidige anerkendelse mellem en fag-person og en borger/klient/indsat står helt central i forhold til at understøtte forandring og udvikling.

¹⁰ Begrebet 'fag-personlighed' (det fag-personlige, fag-personlige kvaliteter) står centralt i afhandlingens problemstilling og defineres og diskuteres som afslutning på dette kap. 1.

¹¹ Et svensk forskningsprojekt (Bruhn, Lindberg & Nylander, 2010) med afsæt i svensk fængselsvæsen viser det modsatte, nemlig at langt størstedelen af de adspurgte fængselsbetjente, når de bliver spurgt, lægger stor vægt på støtte- og motivationselementer, og mindre på sikkerhedsaspektet. Billedet ændrer sig imidlertid, når det drejer sig om særligt sikrede afdelinger.

¹² (Minke, 2010)

Den dialektiske relationsteori og nyere udviklingsteori er afsættet her¹³.

Kvaliteten af relationens betydning for forandring understøttes også inden for forskning fra andre relaterede områder, jf. f.eks. forskning inden for Mønsterbryder-teori (teori om at bryde den negative sociale arv, se f.eks. Back & Birk-Sørensen, 2010; Søgaard, 2002), Recovery-teori (teori om, hvordan det lykkes psykiatriske patienter at komme sig over psykisk sygdom, se f.eks. Topor, 2003; Jensen et al., 2004) og nyere udviklingspsykologi, der peger på, at udvikling sker *i og i kraft af* relationer (se f.eks. Stern, 2000; Schibbye, 2010). Der er således meget nyere forskning, der peger på relationen som det afgørende element i forbindelse med at ændre livsretning. I forhold til fængselspraksis kalder det på en forvaltning af dobbeltrollen, hvor begge poler ('det bløde' og 'det hårde') har plads.

Formålet

Med afsæt i fængselsbetjentfaget som et professionsfag¹⁴ skriver fængselsfaget sig ind i en generel velfærdsstatsproblematik, hvor den professionelle er udfordret i kraft af, at opgaven skal udføres i rammen af en dobbeltfunktion, hvor målet er at støtte, hjælpe, udvikle og kontrollere borgeren, hvilket skaber en række paradoksale vilkår for den professionelle. I det lys er det projektets overordnede ambition og formål at bidrage med forskning, der viser mulige veje for fængselsbetjentene til konstruktivt at håndtere det nævnte dilemma koblet til dobbeltrollen. Og på et konkret plan gennem en aktionsforskningsproces at kvalificere samspillet mellem indsat og ansat på en lukket afdeling i et dansk fængsel. Hermed er projektets forandringsspektiv introduceret.

Problemformulering

Forskningsspørgsmål

Afhandlingens forskningsspørgsmål udspringer af ovenstående formål og lyder således:

Hvordan kan fængselsbetjente – i lyset af relationen som tvangsbåret – håndtere dobbeltrollens dilemma mellem orden og sikkerhed ('det hårde') og støtte og motivation ('det bløde') på en for de indsatte udviklingsstøttende måde?

Undersøgelsen af dette rammesættes af følgende arbejds spørgsmål:

Hvordan forstår fængselsbetjente deres relation til og samspil med de indsatte med særligt fokus på håndteringen af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'?

Hvordan kan et aktionsforskningsbaseret samarbejde med fængselsbetjente, med afsæt i dialektisk relationsforståelse, understøtte en udvikling af fag-personlige kvaliteter hos fængselsbetjentene, der kan støtte dem i at håndtere deres dobbeltrolle? Og hvordan kan kvaliteterne bringes ind i det relationelle samspil med de indsatte på en konstruktiv måde?

¹³ Jf. kap. 4.

¹⁴ Se diskussion længere fremme i dette kapitel.

Hovedfokus og centrale begreber

Som det fremgår, står 'relationer' centralt i afhandlingen. Som problemfelt og arbejdsopgave-mål viser, aktualiserer dette i fængselskonteksten fokus på en række centrale begreber og perspektiver, der skal udforskes som led i undersøgelsen. Det drejer sig om:

Den tvangsbårne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvangsbårne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Udviklingsstøttende relationer – Hvilke relationsorienterede metoder og veje er befordrende for at etablere udviklingsstøttende relationer i rammen af den dobbeltrolle, fængselsbetjenten skal forvalte i sin praksis?

Aktionsforskning som tilgang til udviklingsprocesser – at arbejde lokalt med at kvalificere fag-personlige kvaliteter indebærer at skabe en ramme og arena, hvor udviklingsprocesser kan tage form. Hvordan kan denne arena etableres?

Disse tematiske arbejdsopgaver er ledetråde for afhandlingen og skal drive undersøgelsen frem mod svar på forskningsopgaven.

Afhandlingens opbygning – to dele

Som skitseret er udgangspunktet for projektet et ønske om at udvikle og forbedre praksis. Det ideologiske udgangspunkt for dette er overbevisningen om, at de, der skal vise vejen frem mod virksom udvikling, er de mennesker, der har hverdagslivets praksis tæt inde på krop og sjæl. Det er derfor oplagt, at projektet har afsæt i aktionsforskning. Samtidig er projektet også drevet af et ønske om at forstå, hvad der kendetegner den særlige relation mellem fængselsbetjente og indsatte, hvilken betydning den særlige kontekst har for relationen, altså en større viden om det felt, jeg skal bedrive aktionsforskning i. Sidstnævnte har haft betydning for forskningsdesignet, idet jeg hurtigt traf et valg om at starte projektet op med et mindre¹⁵ indledende feltarbejde (en undersøgelsesproces) som indgang til aktionsforskningsprocessen.

Jeg forstår hele mit samarbejde med afdelingen og betjentene som aktionsforskning. Alligevel skelner jeg mellem en undersøgelsesfase (feltarbejde) og en udviklingsfase (aktionsproces¹⁶) med den argumentation, at der er tale om to væsensforskellige videnskabelige metoder, hvor videns-interesserne trods ligheder divergerer, og hvor rollefordeling mellem

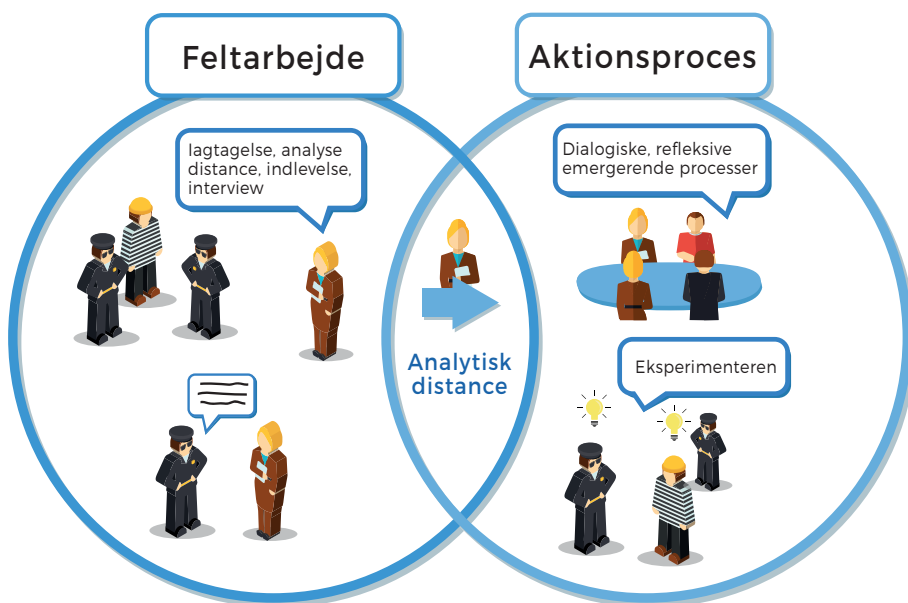
¹⁵ 'Mindre' henviser i denne sammenhæng til, at det gennemførte feltarbejde må antages at være af mindre omfang end i afhandlingerne, der alene bygger på feltarbejde. Feltarbejdet fandt sted fra november 2011 – marts 2012. Herefter gennemførte jeg løbende interviews med indsatte og ansatte i perioden fra marts – juni 2012.

¹⁶ Jeg har fundet termerne 'feltarbejde' og 'aktionsproces' dækkende for de to forskellige processer i aktionsforskningsprojektet, velvidende at termen 'aktionsproces' kan være problematisk: At anvende ordet 'aktion' kun i den ene procesbeskrivelse kan antyde, at feltarbejdet ikke også er præget af aktioner (hvilket selvfølgelig ikke er tilfældet).

forskere og deltagere har været af grundlæggende forskellig karakter. Karakteren og indholdet af samarbejdet med fængselsbetjentene i aktionsprocessen er ikke defineret på forhånd inden feltarbejdet. Planen er modsat, at jeg med afsæt i mit feltarbejde skal vende tilbage til afdelingen med mine resultater for feltarbejdet som oplæg til diskussion og dialog, og som afsæt til udvikling af et endeligt projektfokus. Det overordnede fokus på fængselsbetjentenes dobbeltrolle i relation til kommunikationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte er dog ekspliciteret fra start.

Modellen nedenfor illustrerer overordnet set afhandlingens faser:

Aktionsforskning

Model 1: Afhandlingens faser

Kommentar til modellen:

Feltarbejde

Det indledende feltarbejdes hovedformål er at producere viden om de praksisser, der knytter sig til arbejdet med de indsatte. Dvs. at projektets vidensinteresser her er de *faglige tilgange, der er i spil i arbejdet med de indsatte* – herunder også fængselsbetjentenes syn på deres arbejde, deres faglighed og på (samspillet med) de indsatte. De indsattes perspektiv inddrages også gennem interviews, ligesom en del af feltarbejdet også foretages gennem samvær med dem. Feltarbejdet har til hensigt at generere en lokal, empirisk baseret viden, der gør det muligt at definere formål, indhold, strategier og metoder i aktionsforskningsprocessen på en (for praksisfeltet) meningsfuld måde.

Analysefase

Analysefasen repræsenterer den fase i projektet, hvor jeg tilbage på universitet bearbejder mine data fra feltarbejdet gennem et analytisk arbejde, der munder ud i en række tematiseringer, der har til hensigt at danne grundlag for det videre samarbejde med fængselsbetjentene. Denne fase er illustreret selvstændigt for at understrege, at det analytiske arbejde skal danne bro mellem afhandlingens to grundlæggende processer.

Aktionsprocessen

Valget af aktionsforskning gør det muligt at kombinere forandring for de involverede parter med en teori- og praksisudvikling, der har afsæt i den virkelighed, den er tænkt anvendt i. Med aktionsforskningstilgangen kan potentialet i de teoretiske perspektiver og praksisideer løbende afprøves og udvikles i tæt samspil med en konkret fængselspraksis. Samtidig muliggør tilgangen at arbejde i overensstemmelse med det erkendelsesteoretiske udgangspunkt (som vil blive udfoldet senere i kap. 2), idet det bliver muligt at forske i og arbejde med kvalificering af relationer gennem aktuelt relationsarbejde.

Vægtning

Tidsmæssigt og vægtmæssigt er hovedfokus på aktionsprocessen både teoretisk og empirisk, hvilket hænger sammen med antagelsen om, at afhandlingen grundlæggende er funderet i aktionsforskning. Samtidig har den vidensinteresse, som nævnt ovenfor, og det personlige kendskab til konsultativ praksis i Kriminalforsorgens institutioner betydet et større fokus på det indledende undersøgelsesarbejde, end jeg opfatter som gængs praksis inden for aktionsforskning (se kap. 3).

Fængselskontekst og det fag-personlige

Resten af dette kapitel har til hensigt at tydeliggøre de rammer, afhandlingens problemstilling skal forstås i lyset af. Det drejer sig dels om fængselt som kontekst for den professionelle relation og dels om det felt, jeg betegner som 'det fag-personlige', der er afhandlingens vinkel ind i at forstå relationen mellem fængslesbetjent og indsat. Først uddybes konteksten gennem en beskrivelse af forskellige kendetegn ved den type fængsel, jeg har samarbejdet med. Herefter forklares en række centrale begreber knyttet til fængselskonteksten, som er centrale for den aktuelle problemstilling. Efterfølgende diskuterer og afklarer jeg afhandlingens forståelse af 'det fag-personlige' med henblik på en tydelig skelnen mellem fag, faglighed og det fag-personlige. I den sammenhæng argumenterer jeg også for, hvorfor fængselsbetjentfaget kan forstås som et professionsfag. Herefter rammesættes forskningsinteressen i lyset af den forståelse af fængselsbetjentenes opgaver og rolle, der er beskrevet fra centralt hold af direktoratet for Kriminalforsorgen.

Kontekstbeskrivelse

Baggrunden for Kriminalforsorgens hovedopgave – i korte træk

Kriminalforsorgen som institution adskiller sig fra alle andre institutioner i velfærdsstaten. Dels fordi det er en totalinstitution, og dels fordi dens opgave i kraft af at skulle fuldbyrde straf praktiserer en form for absolut myndighed. Alligevel kan de generelle udviklingstendenser i samfundet også spores i Kriminalforsorgen. Generelt har vi i samfundet været vidne til en proces, hvor borgere, der har brug for hjælp, er gået fra at blive betragtet som individer, samfundet har ansvar for, til mere og mere at blive set på som ansvarlige individer, der skal arbejde med sig selv for at komme i udvikling. Den samme tendens har vist sig inden for kriminalforsorg. I 70'erne blev det tydeligt, at den behandling med isolation og moralsk og psykologisk rehabilitering, man gav kriminelle, med afsæt i en forståelse af at kriminalitet er en patologi, ikke virkede (M. M. Nielsen, 2012, p. 191). Det blev herefter en strategi at normalisere forholdene i fængslet. I 80- og 90'erne vendte behandlingstankerne tilbage til fængselspraksissen, og det var i denne periode, at forskellige adfærdsprogrammer, der importeredes fra bl.a. Canada, så dagens lys. Det var her Det Kognitive Adfærdsprogram og Anger Management blev en fast del af behandlingstilbuddene, og senere kom bl.a. det voldsforebyggende program, Nye veje osv.

I 1993 indførtes det principprogram, der stadig er et gældende fundament under Kriminalforsorgen. Programmet er inspireret af ledelses- og managementteorier (M. M. Nielsen, 2012, p. 191) og bygger på det grundsyn, at individet (og altså også den kriminelle) er ressourcefyldt, og at disse ressourcer skal sættes i spil som et led i at løse den hovedopgave, Kriminalforsorgen har: "at begrænse kriminalitet".

Et lukket fængsel

Direktoratet for Kriminalforsorgen danner ramme for en række forskellige institutionstyper, der på forskellig vis skal fuldbyrde straf. Der skelnes mellem lukkede og åbne fængsler, arresthuse, pensioner og Kriminalforsorgen i Frihed (KiF). Den mest oplagte forskel mellem

institutionstyperne er graden af sikkerhedsforanstaltninger, hvor de lukkede fængsler har de mest massive sikkerhedsforanstaltninger, åbne fængsler mindre massive, og pensioner og KiF-afdelinger igen endnu mindre massive. Samtidig er der også gråzoner, eftersom det kun er to af de såkaldte åbne fængsler (Renbæk og Møgelkær), der ikke har fysiske værn til at forhindre undvigelse (Minke, 2010, p. 51). De øvrige åbne fængsler har alle, hvad der defineres som 'halvåbne' eller 'halvlukkede' afdelinger, hvorfra den indsatte ikke frit kan forlade stedet. Dette betyder også, at der reelt er flere lukkede anbringelsespladser, end statistikkerne siger (Minke, 2010, p. 51).

De hårdest dømte afsoner i lukkede fængsler. Vejen ud af fængslet foregår for flere gennem en overflytning til åbne fængsler og for nogle igen videre til pensioner. Her kan de indsatte også flere steder medbringe børn.

Denne afhandling er et resultat af et samarbejde med et lukket fængslet. At forskningen har afsæt i et lukket fængsel er en væsentlig kontekstmarkør, fordi kultur, kommunikation og adfærd divergerer mellem de forskellige institutionstyper. Et svensk forskningsprojekt viser f.eks., at udover at sikkerhedsfokusset står meget centralt i lukkede fængsler, bliver sikkerheds-issues blandt fængselsbetjente tillagt langt større værdi i arbejdet med de indsatte. Det massive fokus smitter så at sige af på fængselsbetjentenes forståelse af deres opgave og rolle: "Co-occurrences between security and control are much stronger among PO's [Prison Officer] in high security prisons, while security and treatment, humanism etc. are stronger among staff in the open prisons and women's prisons" (Bruhn, et al., 2010, p. 8).

Med fokus på balancen mellem orden og sikkerhed på den ene side og støtte og motivation på den anden peger deres forskning på, at udfordringerne forstærkes i lukkede fængsler, og at vilkårene for at bidrage til at understøtte udvikling derfor er anderledes. I starten af mit feltarbejde var der flere fængselsbetjente, der undrede sig over, hvorfor jeg ikke valgte at forske i enten et åbent fængsel eller på en behandlingsafdeling, når nu jeg var optaget af udvikling, resocialisering osv. Det førotalte forskningsprojekt peger også på, at netop på disse steder har relationen til de indsatte et andet fokus: "In treatment wings and open prison the focus is on closeness and good relations at the expense of security issues, and the opposite goes for special security wings which are characterized by distance, detachment and surveillance" (Bruhn, et al., 2010, p. 11).

At afhandlingen har sit afsæt i fængselsbetjentfaget i lukkede fængsler sætter således en særlig ramme for samarbejdet, der som udgangspunkt må antages at være mere udfordret i forhold til balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde' end i Kriminalforsorgens øvrige institutioner. Det betyder også, at den viden, afhandlingen producerer, altid må forstås i lyset af den særlige kontekst, et lukket fængsel udgør.

En fællesskabsafdeling

Det indledende feltarbejde blev foretaget på en almindelig fællesskabsafdeling, ligesom aktionsprocessen også startede op her. Efterfølgende ændredes formålet med afdelingen, hvorved konteksten også ændredes.

En fællesskabsafdeling er, som navnet indikerer, en afdeling, hvor de indsatte som udgangspunkt har ret til fællesskab med hinanden, modsat særligt sikrede afdelinger, hvor de indsatte er isolerede fra hinanden. Afdelingen har også et område for særligt udsatte indsatte, som enten skal beskyttes fra de andre af hensyn til deres dom, eller som vurderes til at være for svage/påvirkelige til at kunne magte presset fra de andre indsatte. Dette område er i modsætning til den øvrige del aflåst for de øvrige indsatte, og betegnes 'Begrænset'.

Kort om hverdagen på afdelingen¹⁷

En indsats hverdag på en fællesskabsafdeling indebærer at arbejde 6 timer hver dag på fængslets værksteder eller gå i skole. Flere af de indsatte går også i skole hos afdelingens skolelærere. Efter endt arbejdsdag råder de selv over deres tid og kan træne, se TV, spille eller lave mad. De indsatte kan to gange om ugen komme til fængslets interne købmand. I weekenderne har de fri og kan selv disponere over dagene.

De fleste fængselsbetjente arbejder skiftevis på dagvagter, aften- eller nattevagter (enkelte har faste dagsarbejdstider, f.eks. fra kl 8–15). Fra fængselsbetjentenes perspektiv er dagligdagen meget struktureret og rutinepræget. Hver morgen starter med vækning af de indsatte, uddeling af medicin m.m. Når de indsatte går på arbejde, spiser de ansatte fælles morgenmad, hvorefter der afholdes et fælles morgenmøde, hvor dagens aktiviteter gennemgås. Dagen, indtil de indsatte kommer tilbage fra arbejde, går bl.a. med administrativt arbejde, f.eks. opfølgning på forespørgsler fra de indsatte (f.eks., at vaskemaskinen er gået i stykker), udarbejdelse af ansøgninger på vegne af de indsatte, følge syge til læge osv.

Hvis fængselsbetjente f.eks. har aftenvagte og skal møde ind på morgenvagt igen næste dag, kan de benytte værelser med senge i personalebygningen, der er placeret i en bygning lige uden for selve fængslet.

Centrale fænomener fra fængselskonteksten

Betegnelser

De mest anvendte ord i afhandlingen er 'fængselsbetjent' og 'den indsatte'. Men kært barn har mange navne, også i fængslet. I daglig tale omtaler hovedparten af de indsatte på afdelingen fængselsbetjentene som 'vagterne', og de ansatte omtaler de indsatte som 'fangerne'.

Gennem mange år er sprogbrugen i fængslerne diskuteret ud fra den antagelse, at sprog skaber virkelighed. Da jeg startede som ekstern konsulent for Kriminalforsorgen (i 2001), diskuterede vi tit anvendelsen af ordene på lederuddannelserne. På det tidspunkt var det politisk korrekt at omtale fængselsbetjente som fængselsfunktionærer, og de indsatte som indsatte. I fængslernes daglige praksis satte dette ordvalg sig imidlertid ikke igennem som betegnelser for den anden part. Dette er således stadig gældende på den afdeling, jeg samarbejdede med. Den officielle betegnelse for de ansatte i uniform er i dag igen 'fængselsbetjent' (jf.

¹⁷ Viden om dette er hentet fra feltarbejdet.

Kriminalforsorgens hjemmeside), selvom 'fængselsfunktionær' stadig må anvendes. I dag anvendes begrebet 'indsat' om dømte, der er frihedsberøvet, mens termen 'klient' anvendes om dømte, med hvem den frie kriminalforsorg fører tilsyn.

Gennem afhandlingen anvender jeg betegnelserne 'fængselsbetjent' og 'indsat'. Imidlertid er der i flere sammenhænge i løbet af aktionsprocessen, hvor jeg ligesom fængselsbetjentene omtaler de indsatte som 'fanger'. Det, synes jeg dybest set, er et forkert ordvalg, fordi det henviser så ensidigt til den del af fængselsbetjentenes opgave, der er forbundet med 'det hårde', orden og sikkerhed, nemlig at holde dem inde bag lås og slå. På et tidspunkt i processen diskuterede jeg med nogle fængselsbetjente det faktum, at flere markante skikkelser omkring kriminalforsorg i Danmark taler for, at de indsatte skal omtales som klienter. Fængselsbetjentene var meget skeptiske, fordi de mener, at det almengør den indsatte ved at fjerne det særlige vilkår, at han er dømt for noget kriminelt¹⁸.

Et andet begreb, der løbende er i spil i afhandlingen, er 'kontakt-betjent', der er betegnelsen for den fængselsbetjent, der er særlig ansvarlig over for en indsat, herunder for udarbejdelse af den indsattes handleplan (se nedenfor).

Afhandlingens mest centrale begreber for den kriminalforsorgsmæssige kontekst er balancen mellem orden/sikkerhed og støtte/motivation. Disse begreber er beskrevet ovenfor, og har også en central placering i de analytiske kapitler. Tæt forbundet med disse begreber er 'handleplaner' og 'dynamisk sikkerhed', fordi de på hver sin måde spiller en rolle i den dobbeltopgave, fængselsbetjentene har.

Handleplaner

En handleplan er et dokument, der udarbejdes i samarbejde mellem den indsatte, kontakt-betjenten og afdelingens socialrådgiver. På den aktuelle afdeling afholder kontakt-betjenten en handleplanssamtale med den indsatte, som skal afholdes inden fire uger efter den indsattes ankomst til fængslet. Fængselsbetjenten og socialrådgiveren arbejder videre sammen om handleplanen. Kriminalforsorgen siger følgende om handleplanen:

En handleplan er klientens plan for afsoningen og tiden efter løsladelsen, hvor målet er, at klienterne skal leve et liv uden kriminalitet. En handleplan kan omfatte mange ting som ønsker om bolig, uddannelse og fremtidigt arbejde, men handleplanen skal også være med til at sikre en videndeling om klienten, når klienterne overflyttes mellem institutionerne internt i Kriminalforsorgen. Endvidere er handleplanen et vigtigt instrument i koordineringen med eksterne samarbejdspartnere som eksempelvis kommunerne (Bedre handleplaner på vej | Kriminalforsorgen, 2016).

Handleplanen er et centralt dokument for fængselsbetjentene i deres arbejde med de indsatte, som led i at understøtte en positiv udvikling for dem, både under afsoningen og efterfølgende.

¹⁸ Som konsulent er jeg ofte stødt på begreberne 'strammere' og 'slappere', der er betegnelser for, hvor hårdt eller blødt, fængselsbetjentene håndterer relationen til de indsatte. Det har klart været bedre at være stram end slap. Gennem feltarbejde og aktionsproces har disse begreber imidlertid ikke været i spil.

Den dynamiske sikkerhed

I modsætning til den fysiske og statiske sikkerhed er den dynamiske sikkerhed den alternative sikkerhedsform, der kan opnås gennem en god kontakt og relation til de indsatte:

Den dynamiske del drejer sig om kontakten mellem personalet og de indsatte:
En god kontakt sikrer ofte, at konflikter bliver taget i opløbet, og at personalet f.eks. opdager, hvis en indsat har problemer i eller uden for fængslet, der kunne få vedkommende til at forsøge at flygte (Regler og sikkerhed | Kriminalforsorgen, 2016).

Den dynamiske sikkerhed er således et vigtigt redskab for fængselsbetjenten i forhold til at sikre ro og orden på en måde, der nedtrapper konfliktniveauet og spændinger i og blandt de indsatte. Fordi den gode kontakt er en forudsætning, kan den dynamiske sikkerhed også bidrage til at styrke fængselsbetjentens arbejde med at støtte og motivere (jf. tillid som en central faktor her).

Det fag-personlige – fag og faglighed

Først lidt om professioner

Formålet med de følgende afsnit er som sagt at præcisere, hvordan nøglebegrebet 'det fag-personlige' forstås og anvendes i afhandlingen. Men overhovedet at beskæftige sig med dette begreb trækker en række implicitte forståelser med sig, som har udsigelseskraft i forhold til mit perspektiv på afhandlingens problemstillinger. Jeg vil derfor som udgangspunkt forsøge at tydeliggøre dette perspektiv.

Det fag-personlige (eller fag-personlighed) er et fænomen, der især har været aktuelt inden for (social)pædagogiske fag, hvor man er optaget af, hvordan fag og person spiller sammen i praksis. Når jeg i afhandlingen tager afsæt i et pædagogisk begreb, er det et udtryk for et særligt perspektiv på fængselsbetjentfaget, der betoner den del af arbejdet, der er forbundet med 'at arbejde med andre mennesker'. Som nævnt tidligere i kapitlet vil jeg argumentere for, at afhandlingen opererer inden for professionsudviklingsfeltet qua sit fokus på den fag-personlige side af faget og den betydning, det har for, at relationen mellem fængselsbetjenten og den indsatte bliver central. Det vil der imidlertid ikke være bred enighed om blandt fagfolk, der beskæftiger sig med professioner og professionsudvikling. I en klassisk betydning beskriver en profession nemlig en særlig erhvervsgruppe, der har en teoretisk uddannelse, der retter sig mod det fag, de er uddannet i: "Selvom det kan være svært at definere professionsbegrebet, er der bred enighed om, at professioner indebærer en type arbejde, som udføres på basis af teoretisk kundskab, som er erhvervet gennem en specialiseret uddannelse." (Hansen, 2010, p. 67).

Udover specialiserede uddannelser er det kendetegnende for professioner, at de dels praktiseres med afsæt i videnskabeligt funderet viden, og at de dels har monopol på at udføre fagets opgaver (Molander & Terum, 2010, p. 18). Sidstnævnte betyder, at kun helt særlige

fag (læge, advokat, tandlæge) i klassisk forstand kan betragtes som professioner. Fag, der alligevel bygger på teoretisk viden og uddannelse, betegnes inden for denne tænkning som 'semi-professioner' (f.eks. pædagog-, sygeplejefagene) (Hansen, 2010, p. 69).

I henhold til disse kendetegn er fængselsbetjentfaget ikke at forstå som en profession, og det kan diskuteres, hvorvidt det er en semi-profession, eftersom Hansen her udelukkende nævner fag, der baserer sig på en professionsbachelor. Samtidig er der alligevel flere karaktertræk ved professioner, der også gælder for fængselsfaget. Det drejer sig f.eks. om karakteren af de problemer, fængselsbetjentene skal løse, og om den personlige vurdering, de må trække på i samspillet med de indsatte. Hansen skelner (med henvisning til bl.a. Molander & Grimen, 2010) mellem tamme og vilde/brydsomme problemer¹⁹. De vilde/brydsomme problemer er problemer, der ikke har præcise kausale sammenhænge og derfor ikke kan løses teknisk rationelt (Hansen, 2010, p. 79). Det betyder, at problemerne er komplekse, og de gode løsninger på dem er uforudsigelige og kontekstbundet. Det er ikke muligt at udtænke en løsning, der har generel anvendelighed. Problemløsningen må derfor ofte tage afsæt i individuelle skøn, som også har afsæt i fag-personens holdninger og erfaringer: "To have a discretion is... in the broadest sense to have a sphere of autonomy within which one's decisions are in some degree a matter of personal judgment and assessment (Galligan:1986:8)" (Molander & Grimen, 2010, p. 181).

Flere forskere har peget på, hvordan fængselsbetjentfaget netop er kendetegnet af skønmæssige vurderinger i samspillet med de indsatte (f.eks. Crewe, 2011), hvilket taler for, at fængselsbetjentenes opgaver indebærer en kompleksitet, der kan klassificere problemerne som vilde/brydsomme, og dermed som opgaver, der må løses bl.a. med afsæt i personlige vurderinger.

At fængselsbetjentfaget har at gøre med at 'arbejde med andre mennesker', at det ofte forholder sig til vilde/brydsomme problemer, og er afhængig af den enkelte fængselsbetjents skøn, taler for, at faget indebærer nogle af de samme elementer, krav og udfordringer, som er gældende i professionsfag (på trods af, at de uddannelsesmæssigt er klædt aldeles anderledes på til faget²⁰). Så for at få greb om fagets karakter og for at fastholde det udviklingsperspektiv, der ligger i fængselsbetjentenes opdrag med at balancere mellem orden/sikkerhed og støtte/motivation, mener jeg, det giver mening at forstå afhandlingens felt som et professionsfelt og er her inspireret af Järvinen og Mik-Meyers udvidelse af professionsbegrebet:

Vores professionsbegreb er bredere. Det indfanger den række af personer, der arbejder i velfærdsstaten med at hjælpe, coache, kontrollere klienter, patienter, elever m.v. I vores forståelse er det centrale således, at en professionel er en person, der har praksiserfaring med at arbejde med borgere i velfærdsstatens mange institutioner (Järvinen & Mik-Meyer, 2012, pp. 13–14).

19 Hansen nævner bl.a. arbejdet med at fastholde udsatte unge i et uddannelses- eller beskæftigelsesforløb som et eksempel på et vildt/brydsomt problem, med den begrundelse, at årsagen til problemer er mange, og ikke kan tilbageføres til én bestemt sammenhæng.

20 En uddannelse til fængselsbetjent varer i alt 3 år, hvor eleven i overvejende grad uddannes ude på Kriminalforsorgens institutioner. Ud af i alt 152 ugers forløb er eleverne på skole 3 gange af i alt 30 ugers varighed.

Järvinen og Mik-Meyer understreger praksiserfaringen som det centrale for at forstå arbejdsfeltet, og går dermed væk fra at forstå en profession som et fag tilknyttet et specifikt uddannelsesindhold og –niveau. I deres forståelse er fængselsbetjentfaget derfor også at forstå som en profession²¹. Det er i dette lys, afhandlingens problemstilling forstås, og det er herfra, de centrale begreber om det fag-personlige tager sit afsæt.

Fag-personlighed – et analysestrategisk begreb

At forstå problemfeltet i lyset af professionsudvikling fordrer begreber, der har udsigelseskraft i forhold til at forstå fagets praksis i lyset af relationen mellem den professionelle og den anden. I afhandlingen har jeg valgt, at 'det fag-personlige' skal stå centralt i denne sammenhæng, fordi det netop giver adgang til at forstå fag-personens relation til faget – til den anden²² og til praksis. I forhold til fængselsbetjentenes dobbeltopgave er det netop denne dimension, jeg er optaget af at udforske.

Mellem fag og praksis eksisterer et (muligheds)rum, som alene kan udfyldes eller indtages af praktikerne (den professionelle). I dette rum gøres faget til praksis gennem den måde, det forvaltes på af den enkelte. Rummet kan ikke ikke-fyldes, men det kan fyldes forskelligt afhængig af den enkeltes personlige overbevisninger og værdier, (fag)personlige erfaringer, sociale og kulturelle bagage (Steensen, 2003)²³, personlige forestillinger om kvalitet i faget og af den enkeltes personlige, sociale og faglige kompetencer. Med andre ord – den professionelle faglighed og den professionelle *fag-personlighed*.

Som fag-personer skaber vi kontakt til et andet menneske i kraft af det menneske, vi selv er, og med Anne-Lise Løvlie Schibbyes (afhandlingens hovedteoretiker) begreber kan man tale om, at denne kontakt afhænger af, hvorvidt fag-personen går til den anden med et subjekt-subjekt- eller et subjekt-objekt-syn. Uanset at faget skaber rammerne omkring den professionelle relation (krav, forventninger, retningslinjer), ankommer den professionelle i relationen i kraft af sin person. Netop derfor giver det heller ikke mening i et fag, der har arbejde med andre mennesker i fokus, at adskille faglighed og personlighed. Ejrnæs og Monrad, der har gennemført et større projekt om faglighed på dagsinstitutionsområdet (Ejrnæs & Monrad, 2010), understreger, at faglige vurderinger ikke blot påvirkes af viden og metoder, men i høj grad også af personlige værdier. Med begrebet 'fag-personlighed' får vi adgang til at forstå faget med netop dette perspektiv. Jeg introducerer begrebet 'fag-personlighed' som et centralt analysestrategisk begreb, der muliggør et skærpet fokus på det relationelle element i faget, idet det udfolder fagets personlige dimensioner. Begrebet 'fag-personlighed' knytter an til det værdisæt, der gennem

21 Det betyder naturligvis ikke, at de dimensioner ved fængselsbetjentfaget (de særlige opgaver forbundet med indespærringen), der adskiller det fra øvrige professionsfag (eller semi-professionsfag, som Hansen ville sige), ikke inddrages i videnssøgningen. Disse sider inkluderes bl.a. gennem afhandlingens magt-diskussioner.

22 Inspireret af Schibbyes sprogbrug anvender jeg betegnelsen 'den anden' som et generelt begreb for det menneske, man er i relation med. 'Den anden' dækker således over eksempelvis den indsatte, fængselsbetjenten, kollegaen osv.

23 For uddybende indsigt i et perspektiv, der indkredser den enkeltes sociale og kulturelle baggrund i forhold til udfyldelse af et fag, se Steensen (2003).

de senere år²⁴ har sat betydningen af den professionelle personlighed på dagsordenen i professioner, der arbejder med andre mennesker (Fibæk Laursen, 2003, p. 13). Et værdisæt, der antager, at den professionelle personlige kompetencer er med til at bestemme kvaliteten af den professionelle ydelse²⁵.

Når personligheden har fået stigende betydning i især professionsansattes arbejde, hænger det bl.a. sammen med en erkendelse af, at arbejdet med andre mennesker indebærer andet og mere end tekniske metoder og strategier. Helt grundlæggende er afsættet: "at faglighed er personbåret, og at forvaltningen af den er af vital betydning for den, der modtager ydelsen" (Buss, 2003, p. 11). Den personlige forvaltning af faget har afgørende betydning for kvaliteten af den leverede opgave.

Især inden for (social)pædagogiske fagområder har man gennem en lang årrække været optaget af begrebet 'personlighed', både i forhold til at forstå begrebet i relation til de mennesker, man arbejder med i denne profession, og i forhold til at begribe, hvilken betydning de professionelle personlighed har for deres forvaltning af faget. Det til trods er det stadig en udfordring at definere begrebet på en almenyldig måde, bl.a. fordi forskellige videnskabssteoretiske afsæt forholder sig forskelligt til begrebet 'personlighed'. Derudover er den forskningsbaserede viden om sammenhængen mellem professionel dygtighed og personlighedstræk usikker (Fibæk Laursen, 2003, p. 28). Det er oplagt, at denne begrebslige uklarhed også afspejler sig i begrebet 'fag-personlighed', og det er derfor afgørende at tydeliggøre, hvilken betydning begrebet bliver anvendt med i denne sammenhæng.

Samtidig arbejder jeg også ud fra den antagelse, at fænomenet 'fag-personlighed' er en dynamisk størrelse og tæt kontekstbundet. Dette syn knytter an til den dialektiske åre i afhandlingen, der insisterer på at forstå fænomener i forhold til hinanden – og aldrig isoleret. Det betyder, at det fag-personlige altid udspiller sig i en særlig praksis, i en særlig relation, og at denne praksis og relation forudsætter og skaber betingelser for, hvordan det fag-personlige i den enkelte professionelle bringes i spil. Fag-personlighed er altså at forstå som et dynamisk fænomen.

Dobbeltbetydning

Det fag-personlige har en dobbeltbetydning i afhandlingen. Dels anvendes det analysestrategisk, fordi det udgør et pejlemærke for den analytiske opmærksomhed. Det vil sige, at det rammesætter det analytiske arbejde i kraft af det omdrejningspunkt, det udgør. Dels er begrebet det centrale fokus i aktionsprocessen, hvor fokus er at kvalificere kontakten og kommunikationen med de indsatte, og hvor fængselsbetjentenes fag-personlige kvaliteter er centrale. Det betyder, at begrebet har to, på sin vis forskellige, funktioner, nemlig dels at være rammesættende for det analytiske forarbejde, og dels at være genstandsfelt for de udviklingsprocessuelle tiltag senere.

24 For en historisk gennemgang af, hvordan personligheden blev en del af fag-diskursen, se f.eks. antologien *Person og profession* (Weicher & Fibæk Laursen, 2003) og her især bidragene fra Åkerstrøm og Steensen.

25 For et mere kritisk blik på personlighedens indtræden på den arbejdsmæssige scene se Steensen (2003).

Fænomenet 'det fag-personlige/fag-personlighed' forstås²⁶ i det følgende som måden, **den professionelle knytter an til og praktiserer sit fag på**²⁷. Måden den enkelte knytter an til faget og praktiserer det på, har at gøre med flere forskellige indbyrdes forbundne elementer. At knytte an til et fag handler bl.a. om den professionelles indstilling til opgaven, den viden, den professionelle baserer sin praksis på, forventninger til egen rolle, personlige holdninger og værdier. Det er alle forhold, der har at gøre med den enkeltes (for)forståelse og den enkeltes perspektiv på faget. At praktisere faget har at gøre med, hvordan dette perspektiv kommer til udtryk gennem handlinger i praksis, og hænger derfor sammen med kompetencer og personlige kvaliteter og hvilke redskaber og metoder, den professionelle finder relevante. Kompetencer forstås som viden og færdigheder, f.eks. kendskab til straffuldbyrdelsesloven, så fængselsbetjenten kan træffe korrekte og hjælpsomme beslutninger, eller gennemførelse af handleplansamtaler, der understøtter positiv udvikling. Personlige kvaliteter henviser f.eks. til fængselsbetjentens evne til indlevelse i situationer, evne til at lytte, evne til at have kontakt til sig selv og den anden på samme tid. I praksis spiller kompetencer og kvaliteter sammen. I en handleplanssamtale er det f.eks. vigtigt, at fængselsbetjenten kender til de regler og lovgivninger, der spiller ind på den indsatte muligheder og begrænsninger, og lige så afgørende er det, at fængselsbetjenten er indlevende og kan skabe en dialog, hvor den indsatte kan (tør) udtrykke motivationer, bekymringer og håb for fremtiden, så handleplanen i sidste ende afspejler en ønsket plan, der både er realistisk og troværdig.

At fokusere på det fag-personlige er en måde at invitere det personlige hos fag-personen med ind i forståelsen af, hvad der er *på spil* og sættes *i spil* gennem faglige praksisser. Det antyder også, at det fag-personlige er en kompleks og sammensat størrelse, der har rod i nogle grundlæggende fænomener i den enkelte. At arbejde med fag-personlig udvikling kan derfor i afhandlingens optik heller ikke tage afsæt i standardiserede værktøjer og modeller. Udviklingsperspektivet lægger sig snarere op ad Møllers (2014) grundtagelse: "at udvikle og styrke fag-personlige kvaliteter tager tid. Der er tale om langsomme processer, der kræver fordybelse, og som ikke lader sig kontrollere og forudsige ned i mindste detalje." (p. 69).

Afklaring af forholdet mellem fag, det faglige, det fag-personlige og faglighed

Begrebet om det fag-personlige er som nævnt valgt som centralt pejlemærke. Men gennem afhandlingen benytter jeg også løbende en række andre relaterede begreber, der kobler sig til problemstillingens fokus på fængselsbetjentfaget. Det drejer sig om begreberne 'fag'(et), 'det faglige' og 'faglighed'. Begreberne er i praksis dels tæt forbundet med hinanden og dels tæt sammenvævet med det fag-personlige og fag-personligheden, fordi de gensidigt virker ind på hinanden og forudsætter hinanden. Det er derfor svært at skelne skarpt mellem dem i praksis. Alligevel er det vigtigt at skelne mellem begreberne, så de ikke mister deres individuelle betydning og giver anledning til uklarhed.

26 Denne forståelse er udviklet i samarbejde med min kollega Anne Zimmer.

27 Når processen har fokus på fag-personlig *udvikling*, kobler det sig således også på fængselsbetjentenes knytten an til og forvaltning af faget i praksis.

Som udgangspunkt skelner jeg mellem fag, det faglige og faglighed.

Begrebet **fag** henviser ifølge Den Danske Ordbog til tre forskellige betydninger. Dels til et særligt vidensområde, der undervises i på læreranstalter (f.eks. økonomi), dels til et "håndværk eller erhverv der forudsætter specialiseret viden, hånddelag eller færdigheder af sin udøver" og dels til en bygningsdel (jf. vinduesfag). Når jeg forsøger at få fat om fængselsbetjentfaget, er det primært forstået som et erhverv, og det indebærer, at jeg interesser mig for, hvilken *specialiseret viden, hånddelag eller færdigheder*, der kendetegner fængselsbetjentfaget.

Et fag må som udgangspunkt markere sig ved at have en særlig *opgave* (et opdrag), nogle *metoder* til at løse opgaven (kompetencer), et *teoretisk afsæt* (viden om, hvordan opgaven skal løses, og evt. også hvorfor) og bygge på nogle grundlæggende antagelser (uudtalte kulturelt bestemte normer, værdier, regler). I forhold til fængselsbetjentfaget er sigtet netop i feltarbejdet at undersøge, hvordan fængselsbetjentene forstår deres opgave, hvordan de udfører deres opgaver (metoder), hvilke ideer og forestillinger, der ligger bag deres handling i praksis (teorier/antagelser) og endelig hvilke grundlæggende, bevidste som ubevidste, antagelser (værdier), der yder indflydelse på, hvordan faget forstås og praktiseres. Den politiske kontekst har selvsagt stor betydning for fængselsbetjentfaget, fordi de overordnede rammer bliver udstukket netop her. På den måde danner den politiske kontekst et baggrundstæppe for faget, fordi dens bevægelighed farver og toner faget gennem de muligheder og begrænsninger, den løbende udstikker.

Fag forstås dermed bredt som et erhverv (fængselsbetjentfaget), der er defineret gennem særlige opgaver, særlige metoder, teoretisk viden og grundlæggende antagelser, der både er regelbaseret og norm- og værdiorienteret og kulturelt forankret.

I beskrivelsen af det fag-personlige skelner jeg mellem kompetencer og kvaliteter. I denne skelnen ligger implicit også en forståelse af **det faglige**. I afhandlingen forstås **det faglige** som den fagspecifikke viden (teoretisk viden, f.eks. fuldbyrdelsesloven eller principprogrammet) og de fagspecifikke kompetencer (færdigheder i at udføre bestemte konkrete opgaver, f.eks. kompetence til at udfylde handleplanen korrekt, gennemføre førstehjælp, udføre de rigtige opgaver på det rigtige tidspunkt), der knytter sig til faget. Det fag-personlige forstås, som beskrevet ovenfor, som det personlige aftryk, den enkelte sætter på faget gennem sine handlinger – eller som måden, den enkeltes personlighed skinner igennem på i hendes eller hans måde at handle på i praksis. Det fag-personlige er afhængigt af den enkeltes personlige kvaliteter, mens det faglige bygger på fagspecifik viden og kompetencer.

Det faglige og det fag-personlige er to sider af samme sag, og til sammen udgør de det, jeg henviser til som 'faglighed'. **Faglighed** er et omdiskuteret begreb (især i en didaktisk kontekst, se f.eks. (E. B. Jensen, 2007)) og behæftet med en del forskellige definitioner. Begrebet er ikke defineret i Den Danske Ordbog, men har logisk en tæt forbindelse til 'fag' og 'faglig'. Ifølge Jensen hænger faglighed netop sammen med fagfolks særlige kompetencer i bred betydning (E. B. Jensen, 2007). Hermed knytter faglighed sig tæt til kompetencer,

kvalifikationer, færdigheder m.m. Der tales også om høj og lav faglighed, hvilket indebærer, at faglighed kan være god eller dårlig.

Faglighed forstås i denne afhandling som tæt forbundet til at kunne praktisere faget, således at målene nås, og jeg forstår *faglighed som summen af det faglige og det fag-personlige*, og altså som en kombination af kompetencer og kvaliteter. Dermed defineres begreberne, der knytter sig til afhandlingens fokus på fængselsbetjentfaget således:

Begrebsafklaring	
Profession	Et overordnet kendetegn ved fag i velfærdsstaten, der har arbejdet med andre mennesker i fokus.
Fag	Et erhverv (fængselsbetjentfaget), der er defineret gennem særlige opgaver, særlige metoder, teoretisk viden grundlæggende antagelser, der både er reglbaseret og norm-værdi kulturelt fundret.
Det faglige	Fagspecifik viden (teoretisk viden) og fagspecifikke kompetencer (færdigheder i at udføre bestemte konkrete opgaver), der knytter sig til faget.
Det fag-personlige	Måden den professionelle knytter an til og praktiserer sit fag på udtrykt gennem relationelle kvaliteter (der er forbundet med den person, den professionelle er – heraf: fag-personlighed).
Faglighed	Summen af og samspillet mellem faglige kompetencer og fag-personlige kvaliteter.

Model 2: Begrebsafklaring

$$\text{Det faglige} + \text{Det fag-personlige} = \text{Faglighed}$$

Model 3: Faglighed

Om opgaven

Det følgende er en yderligere rammesættelse af afhandlingens fokus på fængselsbetjentenes dobbeltrolle i form af en beskrivelse af de centrale officielle udmeldinger fra Kriminalforsorgen vedrørende de krav og forventninger, der er knyttet til fængselsbetjentfaget. Formålet er ikke at lave en dybdegående analyse af disse krav, snarere ønsker jeg i korte termer at formidle, hvilke værdier og principper der fra centralt hold vægtes, og hvilke tendenser det bliver muligt at få øje på der.

Fængselsbetjente refererer til en fælles referenceramme, der er beskrevet ud fra 'Fagets principper' og et principprogram. Disse referencerammer er afgørende for at forstå, hvilke betingelser faget er underlagt, herunder hvilke formål, opgaver og krav der stilles til opgaven.

Opgaven

Kriminalforsorgens hovedrolle er at fuldbyrde de straffe, domstolene har fastsat, og den skal sikre, at dommene bliver ført ud i livet på den bedst mulige måde. Fængselsbetjentfaget har at gøre med at udføre "på den bedst mulige måde", og det kobler sig både på hensynet til samfundets sikkerhed og de dømtes rettigheder og senere muligheder (Kriminalforsorgens rolle og opgaver, 2016).

Denne hovedopgave indebærer både at udøve den nødvendige kontrol, men også at støtte og motivere de indsatte til at opnå en udvikling, som kan bringe dem ud af kriminalitet: "Disse to led i hovedopgaven er sidestillet, og der er således ikke tale om, at nogen del af opgaven er vigtigere end den anden" (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016). Hermed bliver jævnbyrdigheden mellem 'det hårde' og 'det bløde' tydeligt understreget.

Den overordnede retningslinje for opgavevaretagelsen er Kriminalforsorgens grundlæggende værdi: "Kunsten at balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde'" (Grundlæggende værdi, 2016). Værdien rummer begge ligestillede led i Kriminalforsorgens hovedopgave, nemlig på den ene side hensynet til kontrol og sikkerhed ('det hårde') og på den anden side hensynet til støtte og motivation ('det bløde'). Kriminalforsorgen understreger, at der ikke er tale om "et enten-eller, men et både-og, og at kvalitet i arbejdet er, når vi finder balancen" (Grundlæggende værdi, 2016). Samtidig italesættes de to dele som selvstændige funktioner: "Der skal ikke altid være lige dele af både 'det hårde' og 'det bløde'. Mange af vores arbejds-situationer kræver mere fra den ene side end fra den anden" (Grundlæggende værdi, 2016). Samtidig antages det, at man i arbejdet ikke kan undgå nogen gange at være mere i den ene del end i den anden: "Men når vi 'tipper' lidt til den ene side, skal vi arbejde bevidst på at genoprette balancen" (Grundlæggende værdi, 2016).

Kunsten at balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde' betragtes således som fundamental for de ansattes gerning, hvilket understreges af udmeldingen om, at værdien skal fungere som ledestjerne for den enkelte medarbejder (Grundlæggende værdi, 2016). Samtidig må det antages, at også Kriminalforsorgen er sig bevidst om, at denne balance er svær (jf. at den omtales som kunst).

Med værdien, der er formuleret i 2007²⁸, har Kriminalforsorgen skabt et fundament for den fælles faglige referenceramme for de ansatte. I forsøget på at finde konkrete retningslinjer for værdiens udmøntning i praksis, har jeg måtte erkende, at det langt hen ad vejen er op til den enkelte at fortolke indholdet af henholdsvis 'det hårde' og 'det bløde'. Det er derfor stadig uklart, hvilke opgaver og metoder, der hører til de to dele, og hvor lidt eller hvor meget af den ene, der er for meget eller for lidt. En uddybning og konkretisering af 'det hårde' og 'det bløde' og håndteringen af balancen mellem dem eksisterer ikke som et (tilgængeligt) skriftlig dokument²⁹.

Fagets principper

"Det er kriminalforsorgens formål at medvirke til at begrænse³⁰ kriminaliteten" (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016, p. 4) , hvilket inkluderer såvel straffuldbyrdelsen (de kriminelle kan ikke lave kriminalitet, mens de er i fængsel³¹) som det forebyggende arbejde (f.eks. gennem samarbejde med SSP³²) og endelig det resocialiserende arbejde. Til udmøntningen af dette formål kobler sig 4 grundlæggende krav:

1. **Menneskeværd** (Kriminalforsorgen skal respektere det enkelte menneske og de almindeligt anerkendte menneskerettigheder). F.eks. retten til at arbejde, social tryghed, lægehjælp osv.
2. **Ukrænkelighed** (Kriminalforsorgen må ikke pålægge de dømte andre begrænsninger, end hvad der følger af lovgivningen og af fuldbyrdelsen af dommen). Alle forvaltningsafgørelser skal have hjemmel i lovgivningen, fuldbyrde lovene i overensstemmelse med deres indhold, ikke indføre indskrænkninger i den indsattes liv, der ikke er nødvendige for fuldbyrdelsen eller andres sikkerhed.
3. **Retshåndhævelse** (Kriminalforsorgen skal ved tilrettelæggelsen af straffuldbyrdelsens gennemførelse respektere de almindeligt anerkendte hensyn, der ligger bag straffen, f.eks. beskytte borgerne mod kriminalitet, loyalitet overfor de afgørelser der træffes i retssystemet) (heraf kontrolfunktionen).
4. **Retsfølelse** (Kriminalforsorgen skal tage hensyn til den almindelige retsfølelse i samfundet og hos ofrene for kriminalitet.) ("Kriminalforsorgens Principprogram," 2016, pp. 5–8):

28 Selvom begrebsparret 'det hårde' og 'det bløde' går længere tilbage.

29 Hvilket også fremgik af samtaler med forskellige centrale personer i mit feltarbejde, f.eks. afdelingslederen (Logbog, 20. feb., "Møde med afdelingsleder")

30 I udtrykket 'begrænse' ligger, at formålet er at bringe kriminalitetsniveauet ned på et acceptabelt niveau. Hvad, der anses for et acceptabelt niveau, er i sidste instans et politisk spørgsmål: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Files/Filer/Publikationer/Brochurer/Principprogram.pdf>

31 Om end der foregår massiv kriminalitet inden for murene i fængslerne, f.eks. gennem salg af stoffer m.m. (se f.eks. Minke (2010))

32 SSP er et samarbejde mellem skole, sociale myndigheder og politi, hvis formål er at forebygge kriminalitet blandt børn og unge.

I 1993 udarbejdede Kriminalforsorgen et principprogram, der går et spadestik dybere i forhold til ovenstående krav og dermed udstikker retningslinjerne for, hvordan straffuldbyrdelsen skal praktiseres. Som sådan betragter jeg principperne som en rettesnor for fængselsbetjentfaget, idet de skal skabe rammerne for, hvordan formålet skal nås (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016, p. 10-15):

1. **Normalisering**

Kriminalforsorgen skal ved tilrettelæggelsen af dagligdagen, og hver gang der træffes konkrete afgørelser, have forholdene i det almindelige samfund for øje.

2. **Åbenhed**

Kriminalforsorgen skal tilrettelægge virksomheden således, at de dømte får gode muligheder for at knytte og vedligeholde forbindelsen til de pårørende og det almindelige samfundsliv. På samme måde skal forbindelsen mellem kriminalforsorgens tjenestesteder og det omgivende samfund styrkes mest muligt.

3. **Ansvarlighed**

Kriminalforsorgens virksomhed skal tilrettelægges således, at de dømte får mulighed for at udvikle ansvarlighed, selvrespekt og selvtillid samt motiveres til at være aktive i bestræbelserne på at muliggøre et liv uden kriminalitet.

4. **Sikkerhed**

Kriminalforsorgen skal fuldbyrde de idømte straffe således, at der tages hensyn til beskyttelsen af den almindelige borger mod kriminalitet og til beskyttelsen af den indsatte mod overgreb og skadelig påvirkning fra andre.

5. **Mindst mulig indgriben**

Kriminalforsorgen skal vælge den mindst indgribende foranstaltning, som er egnet til at løse en bestemt opgave.

6. **Optimal ressourceanvendelse**

Kriminalforsorgen skal anvende ressourcerne effektivt, fleksibelt og behovsorienteret og skal derfor sørge for at have et velkvalificeret personale, som såvel uddannelsesmæssigt som holdningsmæssigt er i stand til at udføre dets opgaver i overensstemmelse med principprogrammet.

Principperne uddybes i modellen, som er en omskrevet forkortet udgave af beskrivelsen i principprogrammet (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016, pp. 17–22):

	Indhold	Udmøntning
Normalisering	<ul style="list-style-type: none"> • mindst mulig afvigelse fra dagligdagen uden for fængslerne¹. • indsatte omfattes af almindelige, retssikkerhedsgarantier i samfundet. • fysiske forhold i fængslet tilpasses forholdene i samfundet i øvrigt. 	<p>1.1. dømte skal kunne udføre deres borgerlige rettigheder og i videst muligt omfang få tilsvarende muligheder for uddannelse, arbejde, sociale ydelser m.m.</p> <p>1.2. placering sammen med andre fra deres nærmiljø (mindre der er særlige grunde til IKKE at gøre det).</p> <p>1.3. arbejde for tidssvarende fysiske forhold.</p> <p>1.4. fjerne det institutionsprægede ved i nogen grad at tillade egne effekter + fremme god omgangsform.</p> <p>1.5. benytte alm. behandlingssystem videst muligt.</p>
Åbenhed	<ul style="list-style-type: none"> • åbenhed over for de indsatte • åbenhed over for samarbejdspartnere, forskere, journalister osv. 	<p>2.1. som udgangspunkt anbringe i åbne fængsler.</p> <p>2.2. etablere brevudvekslingsbesøg, besøgs- og udgangssordninger.</p> <p>2.3. give adgang til fællesskab videst muligt.</p> <p>2.4. samarbejde med omverdenen.</p> <p>2.5. samarbejde med eksterne inspektions- og tilsynsorganer, og åbne for besøg fra humanitære organisationer.</p>
Ansvarlighed	<ul style="list-style-type: none"> • dømte skal selv have ansvar for deres (praktiske) tilværelse • den behandlingsmæssige indsats fokus: motivation, rådgivning m.m. • denne virksomhed kombineres med medmenneskelig omsorg/støtte, når den indsatte ikke selv kan løse sine problemer • kræver fornuftig sammenhæng i det arbejde, der udføres i forskellige dele af Kriminalforsorgen 	<p>3.1. sammenhæng i DFK's forskellige sektorer og motivere de dømte til at tage ansvaret for deres tilværelse.</p> <p>3.2. stille krav om, at de indsatte i videst muligt omfang tager ansvar for dagligdagens gøremål.</p> <p>3.3. vejlede de dømte i selv at løse problemer i stedet for at løse dem for dem (lade dem vælge mellem tilbud i stedet for at påtvinge dem nogle bestemte).</p> <p>3.4. de dømte skal gives mulighed for medindflydelse på deres behandlingsplan og selv udføre de enkelte elementer i planen.</p> <p>3.5. de dømte skal gives mulighed for indflydelse og medansvar for generelle forhold i institutionen.</p>
Sikkerhed	<ul style="list-style-type: none"> • gennemførelse af frihedsberøvelsen • forebygge og forhindre kriminalitet i anstalterne og på udgang m.m. • forebyggelse af selvmord, selvskaade, indsmugling af narko m.m. • flerstrengt – både fysiske og tekniske midler (statisk sikkerhed), men også personlig kontakt og overblik (dynamisk sikkerhed) • gennemføre tilsyn m.m. 	<p>4.1. løse kontrol og sikkerhedsopgaver ved en kombination af tekniske, disciplinære og behandlingsmæssige foranstaltninger og tæt kontakt mellem indsatte og ansatte.</p> <p>4.2. (søge at) hindre kriminalitet under straffuldbyrdelsen, undvigelse eller udeblivelse.</p> <p>4.3. opretholde god ro og orden og disciplin – søge at fjerne risikoen for, at indsatte bliver udsat for overgreb og skadelig påvirkning fra medindsatte.</p> <p>4.4. (søge at) hindre, at de dømte bruger narko m.m.</p> <p>4.5. begrænse risikoen for residiv ved at medvirke til at tilvejebringe løsladelsessituationer, som støtter en kriminalitetsfri tilværelse.</p>
Mindst mulig indgriben	<ul style="list-style-type: none"> • udvikle løsningsmodeller, som indebærer mindst mulig indgriben i den indsatte liv, men samtidig er egnet til at løse opgaven • gribe så tidligt ind så muligt (ofte) 	<p>5.1. kundskaber/færdigheder i at forebygge og løse konflikter med fredelige midler, således magtanvendelser m.m. begrænses mest muligt.</p> <p>5.2. anvende forholdsvis indgreb – proportionalitet i fht. disciplinærtraf, magtanvendelse o.lign.</p> <p>5.3. skønsomheds-princippet, så indgrebet altid er så skånsomt, som omstændighederne tillader det.</p> <p>5.4. kun anvende kontrol i forbindelse med tilsyn, særvilkår o. lign. I det omfang, det er nødvendigt for at sikre gennemførelsen af et effektivt tilsyn m.v.</p> <p>5.5. sætte ressourcer ind så tidligt som muligt og deltage i forebyggende arbejde, bl.a. gennem SSP-samarbejde.</p>

	Indhold	Udmøntning
Optimal resource anvendelse	<ul style="list-style-type: none"> • rekruttere og fastholde det rigtige personale 	6.1. personalepolitik, der understøtter et godt arbejdsliv. 6.2. tilvejebringe gode personalefaciliteter og ordentlige arbejdsforhold – herunder tilgodesee personalets sikkerhed. 6.3. etablere personalestruktur, der muliggør en tæt kontakt med de indsatte. 6.4. delegerer ansvar og kompetence. 6.5. efteruddannelsesmuligheder.

¹ Ud fra ræsonnementet, at jo mindre afvigelse jo mindre grundlag for aggression, apati, negative sideeffekter ved fængselsophold osv.

Model 4: Principprogrammets pointer

Jf. kontekstbeskrivelsen bliver det tydeligt, at principprogrammet på flere måder afspejler generelle værdier i samfundet, hvor selvstændighed og ansvarlighed er i højsædet.

Normalisering er et princip og en tilgang, der også generelt har været i fokus i behandlingskontekster. Vi kender det fra psykiatrien, hvor det f.eks. har været et mål at understøtte patienters daglige normale liv, og fra den medicinske verden, hvor en patient, der har gennemgået en operation, hurtigst muligt skal i sit eget tøj igen, fordi det (normaliseringen) understøtter helbredelsesprocessen.

Åbenhed omkring de praksisser, der finder sted i velfærdsstatens organisationer, handler bl.a. om, at praksisser bliver mere gennemsigtige. I Kriminalforsorgen handler dette bl.a. om at styrke samarbejdet med de interessenter, der er optaget af (og evt. også forholder sig kritisk til) fængselspraksis. Åbenhed i relationen til de indsatte har at gøre med at søge at placere flest mulige i åbne sammenhænge med mest muligt fælleskab og med mest mulig kontakt til pårørende.

I udmøntningen af *ansvarlighedsprincippet* ser man, som også påpeget tidligere, den ansvarlighedsværdi, der har stor gennemslagskraft i samfundet generelt og som stiller krav til den enkelte borger om at være i udvikling og indstillet på selv at tage initiativ til løsning af egne problematikker³³.

Princippet om *sikkerhed* repræsenterer et sikkerhedsperspektiv, hvor det ikke kun er klassiske sikkerhedsformer, der skal sættes i spil (teknisk sikkerhed), men hvor også den mere relationsafhængige form, der fordrer en god relation mellem fængselsbetjent og indsat, skal opdyrkes (den dynamiske sikkerhed).

Mindst-mulig-indgriben kan også ses som udtryk for en generel samfundsudvikling, hvor magt og magtmisbrug i behandlingssammenhænge, hvor professionelle skal tage sig af og håndtere udsatte borgere (behandlingsinstitutioner, psykiatri m.m.) er kommet på dagsordenen. Princippet signalerer her, at også Kriminalforsorgen er sig denne problematik bevidst.

³³ For et kritisk perspektiv på denne tendens, se f.eks. Fallov & Nissen (2010).

Optimalressourceanvendelse peger på principper rettet mod de ansatte, hvor det gode arbejdsliv er i fokus. Herunder at ens ressourcer bliver anvendt konstruktivt.

Principperne er i mange tilfælde ret konkrete anvisninger om praksis, og giver på den måde en række værktøjer for fængselsbetjenten. Det drejer sig f.eks. om det at sikre, at de dømte kan udøve deres borgerlige rettigheder (f.eks. få tilsvarende muligheder for uddannelse og sociale ydelser som andre borgere), at de skal placeres sammen med andre fra deres nærmiljø, at der skal etableres brevudvekslingsbesøg, besøgs- og udgangsordninger, stilles krav til de indsatte om selv at tage ansvar for dagligdagens gøremål, vejledning af de dømte til selv at løse problemer, inddragelse i behandlingsplan m.m.

Samtidig bliver det også gennem principperne tydeligt, at store dele af fængselsbetjentenes arbejde må praktiseres via skøn, hvilket kommer til udtryk gennem udtryk som f.eks. "med mindre der er særlige grunde til at gøre noget andet", "i videst muligt omfang", "begrænse mest muligt", "så skånsomt som omstændighederne tillader det". Her bliver det fag-personlige element italesat indirekte, og eksemplerne peger på, at det både kræver kompetencer og personlige kvaliteter at forvalte rollen som fængselsbetjent, og at det fag-personlige niveau i den grad må betragtes som afgørende for praksis. I det lys kan man argumentere for, at også Kriminalforsorgens egne forståelser og beskrivelser underbygger, at fængselsbetjentfaget har lighedstræk med professionsfag.

Læsevejledning

Afhandlingen er struktureret i to dele.

Afhandlingens del 1 repræsenterer dels en præsentation af fængselskonteksten og centrale begreber forbundet hermed, dels afhandlingens forankring i videnskabelige positioner og dels den undersøgelsesproces (feltarbejde), der senere skal ligge til grund for udviklingsarbejdet (aktionsprocessen). Således inkluderer del 1, udover dette indledende kapitel, de videnskabsteoretiske diskussioner, forskningsdesign & metode, teoretiske forankringer og analysen af det indledende feltarbejde.

Kapitel 2: Videnskabsteoretisk fundering er en diskussion af afhandlingens videnskabsteoretiske position. Her diskuterer jeg dels det ontologiske udgangspunkt forankret i *selvet-i-relations*-synet inspireret af afhandlingens grundteori, dialektisk relationsteori. Herefter diskuterer jeg afhandlingens sandhedskriterium, herunder også den forskerposition, jeg betegner 'professionelt nærvær'. Endelig inkluderer kapitlet også diskussioner af den videnskabsteoretiske position, der grundlæggende sætter rammen om afhandlingen, nemlig den filosofiske hermeneutik.

Kapitel 3: Forskningsdesign og metode forholder sig til forskningsdesignet og de metoder, det inkluderer. Således fremgår metodiske refleksioner over tilrettelæggelse af feltarbejdet, deltagende observation og interview (livsverdensinterview og det epistemiske interview) her. Derudover fremlægges afhandlingens analysemetode.

Kapitel 4: Teoretisk forankring fremlægger og diskuterer afhandlingens grundteori, dialektisk relationsteori, udviklet af Anne-Lise Løvlie Schibbye. Afslutningsvis introduceres kort til de teorier, der udgør den teoretisk analytiske optik, dvs. de teorier, der i øvrigt inddrages som perspektiver i analysen.

Kapitel 5: Ind i faget - analyse af feltarbejdet er afhandlingens del 1's analyse, og fokus er på at indkredse de professionsantagelser, der træder frem i mødet med felten. Kapitlet rundes af med en analyse af de relationelle kvaliteter, der ser ud til at være i spil i fængselsbetjentenes relation til de indsatte. I den forstand skal dette pege frem mod aktionsprocessen.

Afhandlingens del 2 repræsenterer den teoretiske forankring og analyse knyttet til det udviklingsmæssige samarbejde med fængselsbetjentene (aktionsprocessen). Således indeholder del 2 diskussioner af afhandlingens aktionsforskningsoptik og positioner, metodiske overvejelser relateret til aktionsforskning, introduktion til aktionsprocessens aktioner og endelig 3 analysekapitler, der med hvert sit fokus analyserer på aktionsprocessen.

Kapitel 6: Introduktion til afhandlingens del 2 er en kort beskrivelse af, hvordan de organisatoriske betingelser ændrede sig markant i perioden mellem feltarbejdet og aktionsprocessen.

Kapitel 7: Aktionsforskningsoptik og positioner rummer en teoretisk diskussion af afhandlingens perspektiv på aktionsforskning. Aktionsforskning er en samlebetegnelse for en lang række af forskellige tilgange, og kapitlet præciserer, hvor afhandlingen placerer sig i dette landskab.

Kapitel 8: En metodologisk mellemregning er en kort beskrivelse af, hvilken betydning den organisatoriske virkelighed har for aktionsprocessens tematikker og den aktionsforskningsposition, jeg indtager. Her formidler jeg bl.a., hvordan jeg forstår min aktionsforskerrolle som en rejse i forskellige positioner.

Kapitel 9: Fra feltarbejde til aktionsproces handler om de metodiske overvejelser relateret til aktionsprocessen, som jeg har gjort mig, herunder indblik i tidsramme og udvælgelse af deltagere. Derudover er det en konkret indføring i processens forskellige aktioner, og skal således virke som baggrundsviden og indledning til det efterfølgende analytiske arbejde.

Kapitel 10: Indledning til analyse af aktionsprocessen er et kort kapitel, der forsøger at beskrive de kommende analysers forskellige karakter og den betydning, det har for de analytiske greb, der sættes i spil i dem. Derudover formidler kapitlet også opbygningen af analysen.

Kapitel 11: Aktionsforskning som refleksionsarena (analyse) er det første analysekapitel af aktionsprocessen, og her er der fokus på, hvilken betydning den anvendte aktionsforskningsoptik og position (min tilgang og forvaltning af aktionsforskerrollen) har for dels den fag-personlige udvikling, der er målet for processen, og dels for den viden om faget, vi får adgang til. I modsætning til de øvrige kapitler sætter dette kapitel således også fokus på samspillet mellem aktionsforsker og deltagere.

Kapitel 12: Håndtering af dobbeltrollen i lyset af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte (analyse) sætter fokus på den del af aktionsprocessen, hvor vi arbejder med sparring og videndeling i arbejdet med de indsatte. Kapitlet forsøger at indfange, hvilken viden vi i aktionerne får adgang til, og om den betydning, viden om den indsatte har for fængselsbetjentenes forvaltning af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde' (dobbeltrollen). Kapitlets sidste del har fokus på en tematik omkring 'ingenmandslandet' som metafor for samspillet mellem fængselsbetjentene og de indsatte.

Kapitel 13: Nyt blik på den kollegiale relation (analyse) er afhandlingens sidste analysekapitel og sætter fokus på, hvilken viden vi gennem aktionsprocessen har fået om den kollegiale relation, og hvordan den viden har betydning for at forstå det komplekse praksisrum, fængselsbetjentene skal navigere i.

Kapitel 14: Konklusion og perspektiver der peger frem er afhandlingens konklusion med efterfølgende perseptivering af afhandlingens tematik.

Kapitel 15: Metodekritiske betragtninger er afhandlingens sidste kapitel og her diskuteres afhandlingens metodiske og teoretiske valg i et kritisk perspektiv.

Som det er fremgået af dette indledende kapitel, er projektets udgangspunkt et fokus på den professionelle relation mellem fængselsbetjente og indsatte med forvaltningen af fængselsbetjentrollen og -faget som omdrejningspunkt. Som afhandlingens del 2 vil vise, kom kollega-relationen imidlertid løbende gennem aktionsprocessen mere og mere i fokus. Som det er med aktionsforskning, ændrer vilkår, rammer og fokus sig ofte, fordi den organisatoriske virkelighed, aktionsforskningen foregår i, konstant er i bevægelse. Således også i mit tilfælde. Det indebar nogle ændringer i forhold til bl.a. deltagere, og det betød også, at tematiske fokuser i aktionsprocessen i perioder førte andre steder hen, end tænkt i udgangspunktet. I tråd med aktionsforskningsmetodologien har jeg valgt formidlingsmæssigt at fastholde udgangspunktet og løbende synliggøre den udvikling og drejning, projektet til stadighed tager. Jeg håber hermed troværdigt at kunne formidle den kompleksitet, der er forbundet med et aktionsforskningsforløb.

Videnskabsteoretisk
fundering

Videnskabsteoretisk fundering

Fra at have fokus på en indkredsning og rammsætning af afhandlingens problemstillinger og genstandsfelt i kap. 1, vil det følgende kapitel diskutere de meta-teoretiske perspektiver, der sættes i spil. Det drejer sig om en eksplicitering af det ontologiske og epistemologiske fundament med det formål at tydeliggøre sammenhængen mellem de grundlæggende antagelser om mennesket og menneskets erkendelse (ontologi), de konsekvenser, det har for projektets sandhedskriterier (epistemologi), og deraf følgende valg af videnskabsteoretiske metoder.

Genstandsfelt

Som indkredset i indledningen er afhandlingens genstandsfelt kvaliteten af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte med et særligt fokus på, hvilken betydning relationen har/kan have på de indsattes mulighed for udvikling (resocialisering). Valget af aktionsforskning som forskningstypologi aktualiserer imidlertid også relationsfænomenet gennem relationerne mellem fængselsbetjentene og mig selv som forsker, hvor kvaliteten af disse relationer også har betydning for min og fængselsbetjentenes erkendelse (det ontologiske ståsted) og for forståelsen af og muligheden for videnskabelig erkendelse (det epistemologiske ståsted). Samtidig er det grundlæggende udviklingssyn gennem afhandlingen, som tidligere antydet og nedenfor udfoldet, en forståelse af nærende interpersonelle relationer som forudsætning for udvikling. Tilsammen betyder dette afsæt, at afhandlingens vidensinteresse gennemgående er det (u)mulige *i det relationelle samspil*.

I de følgende diskussioner vil jeg tydeliggøre projektets grundlæggende antagelser koblet til dette genstandsfelt og svare på den betydning, dette afsæt naturligvis må have på valg af videnskabelig tilgang.

Det ontologiske afsæt

Det er en klassisk forståelse af videnskabsteori, at den inkluderer en ontologisk og en epistemologisk dimension. Det ontologiske beskæftiger sig med 'læren om væren' og indeholder overvejelser om det, der eksisterer, og om hvordan det eksisterer. På det ontologiske plan er man optaget af, hvordan man kan forstå og forklare verden og dens forandring³⁴. Ofte sættes ontologi over for epistemologi, der beskæftiger sig med 'læren om viden' og er optaget af, hvordan erkendelse og viden opstår. Epistemologi kan både opfattes som teori om menneskelig erkendelse i bred forstand og som teori om videnskabelig erkendelse i snæver forstand. Med inspiration fra Gadamer (2007), der har en ontologisk tilgang til forståelse og fortolkning (erkendelse³⁵), vælger jeg at se menneskelig erkendelse i almindelighed som en del af det ontologiske og ikke som en del af det epistemologiske. Det epistemologiske anvendes således i afhandlingen alene om videnskabelig erkendelse og viden.

34 Ontologibegrebet rummer dog lidt varierende elementer afhængig af, hvor man henvender sig. For nogle er menneskesynet en central del af ontologien (se f.eks. Madsen, 1986, p. 38), mens det hos andre kategoriseres som en selvstændig kategori (se f.eks. Egholm, 2014, p. 32), på linje med f.eks. ontologi.

35 Gadamer selv taler ikke om erkendelse, men om forståelse og fortolkning, så oversættelsen til erkendelse er min.

Menneskesyn – selvet i relation

Afhandlingen har afsæt i et *relationelt funderet menneskesyn*, hvor grundopfattelsen er, at individet bliver til *i og i kraft af de relationer*, det indgår i. Menneskesynet er dermed uadskilleligt fra relationssynet. Når vi vil forstå, undersøge og skabe forandringer sammen med mennesker, indebærer dette grundsyn, at individer altid må forstås med afsæt i de relationer, det indgår i. Optikken er således cirkulær og gør sig gældende generelt (ontologisk set), men, som det vil fremgå, også i forskningssammenhæng (epistemologisk set). Det er denne optik, jeg forsøgte at sætte i spil i min aktionsforskerpraksis. Meta-teoretisk er det relationelt funderede menneskesyn tæt forbundet med det perspektiv, der er repræsenteret i afhandlingens grundteori: dialektisk relationsteori. Her udgør eksistentialismen og dialektikken det meta-teoretiske stillads for teoriens menneskesyn, der udtrykkes i 'selvet-i-relation'-modellen (Schibbye, 2010). *Selvet-i-relation* repræsenterer afhandlingens menneskesyn. I det følgende vil jeg kort gøre rede for perspektivets inspirationskilder, som også udfoldes løbende gennem afhandlingen.

Inspiration fra dialektikken

Dialektikken, som den er repræsenteret hos G.W.F. Hegel, bidrager til modellen med det fundament, der udgør selve relationsforståelsen, nemlig den dialektiske forbindelse mellem individer. *Selvet-i-relation*-modellen er ikke at forveksle med systemiske tilgange, der ifølge dialektisk relationsteori udelukkende er optaget af relationer på bekostning af fokus på individet i sig selv, men samtidig er modellen et afgørende skridt væk fra det individcentrerede fokus, der alene har fokus på individet³⁶. Med *selvet-i-relation*-modellen understreger den dialektiske relationsteori, med henvisning til dialektikken, et *både-og* i sin tænkning:

"Dialektikken indebærer et alternativ til et kartesiansk, positivistisk videnskabssyn. Dialektikk fokuserer på det tosidige eller mangesidige i relationer, bådei den forstand at vi ikke kan tænke enten-eller, men både-og, og at sider i relationer (og i selvbevidstheden) er gensidige, skaber hinandens forudsætninger og henviser til hinanden. Vi er unikke selv, men står samtidig i gensidige forhold til andre. Der er en dialektik mellem indre processer i selvet og processer i selvets samspil med andre" (Schibbye, 2010, p. 37).

Heraf følger en radikal forståelse af gensidigheden og dens betydning som forudsætning for, hvordan mennesket udvikler sig. Selvbevidstheden fremstår som et centralt fænomen i den sammenhæng, og som jeg skal uddybe på det teoretiske plan (kap. 4), beror forståelsen på en forestilling om, at individets bevidsthed bliver til via den andens bevidsthed. For Hegel må selvbevidstheden anerkendes af en andens selvbevidsthed for at eksistere: "Den enes selvbevidsthed i forhold til den andens selvbevidsthed er underlagt det dialektiske princip" (Schibbye, 2010, p. 39).

Både-og-tænkningen i selvet-i-relation-modellen indebærer også en forståelse af mennesket som på én og samme tid selvstændigt og afhængigt, forskelligt fra andre mennesker

³⁶ Den dialektiske relationsteori har også rødder i psykodynamisk teori og understreger også sin kobling til Freuds psykoanalyse. Samtidig er det også et opgør mod den individ-centrering, Freuds tilgang udtrykker.

og samtidig ens med, både adskilt fra og i sammenhæng med andre³⁷. Denne samhörighed eller sammenvævedhed indebærer i praksis, at selvom vi må have øje for individets sær-egenhed (selvstændighed og adskilthed), må vi altid forstå den anden i lyset af vores eget bidrag til samspillet med vedkommende. Dette ontologiske ståsted får også konsekvenser i forskningssammenhænge – altså epistemologisk set: ”Forskning i mennesker indebærer at forskeren bidrager til den virkelighed hun studerer. Det betyder at vi altid observerer den anden i et gensidigt samspil med os (...) Vi kan altså ikke studere mennesker som separate ’objekter’” (Schibbye, 2010, p. 36).

I relation til processerne i fængslet fordrer det, at jeg som forsker må være optaget af, på hvilke måder mit eget bidrag til samspillet med fængselsbetjentene bidrager til det, der bliver (u)muligt i vores relationer til hinanden.

Fænomener i relationer kan ikke beskrives som den enes bidrag eller den andens bidrag, men som begge. I dialektisk tænkning står fænomener altid i relation til andre fænomener, får sine egenskaber i kraft af disse og må ses i sammenhæng (...) som dialektikere ”mister vi vores uskyld” fordi vi er ansvarlige for vores bidrag til enhver tid (Schibbye, 2010, p. 49).

Som jeg skal vende tilbage til, er denne grundforståelse afgørende for afhandlingens videnskabsmetodiske valg, ligesom den også danner grundlag for erkendelsesteorien på et epistemologisk niveau. Her vil jeg blot understrege, at valget af aktionsforskning som grundlæggende tilgang til forskningsprocesser netop afspejler et forsøg på at tage perspektivet alvorligt.

Inspiration fra eksistentialisme

Også eksistentialistisk tænkning har bidraget til ’selvet-i-relation’-modellen. At mennesket er i stand til at frigøre sig fra egen fastlåsthed og dermed bringe sig i udvikling står helt centralt i afhandlingens ontologi og viser tilbage til eksistentialismens ide om, at eksistensen kommer før essensen, hvilket indebærer muligheden for individet til at forholde sig til sig selv; at eksistere henviser til at træde frem, komme til syne:

Ved at træde frem i verden bliver vi synlige for os selv, ikke kun som et individ, men som det specielle individ jeg er. At blive synlige for sig selv siger noget om at vi har muligheder for at se os selv, lære os selv at kende (Schibbye, 2010, p. 24).

At eksistere indebærer således, at individet har et gryende forhold til sig selv (Schibbye, 2010, p. 24) og dermed kan forholde sig reflektivt til sig selv – til essensen. For eksistentialismen repræsenterer essensen ydre definitioner af, hvem vi er, og hvad vi gør – det vi i klassisk forstand henviser til som indhold, egenskaber osv. Netop eksistensen gør individet i stand til have et reflektivt forhold til essensen, herunder vælge fra og til i forhold til denne, hvilket

37 Og mennesket slider livet igennem med at finde balancen mellem at høre til og være selvstændig (Schibbye, 2010, p. 39).

er nødvendigt, hvis mennesket skal virkeliggøre sin eksistens. Det indebærer eksempelvis, at et menneske, der er defineret som kriminel og dermed en dårlig samfundsborger, har mulighed for at forholde sig reflektivt til sig selv som f.eks. meget andet end kriminel, f.eks. tidligere kriminel, god far, udsat menneske eller lign. netop i kraft af sin eksistens. Eller at en fængselsbetjent, der praktiserer sit fag med afsæt i ydre definitioner om, at fængselsbetjente ikke viser følelser ("følelser hænger vi på knagen, inden vi går ind", se bilag 19), i kraft af sin eksistens kan forholde sig reflektivt til denne essens og herigennem udvikle et mere nuanceret forhold til sin rolle. Den dialektiske relationsteoris pointe er, at:

(...) når mennesket 'fortaber sig i essensen', dvs. når det overtager det på forhånd givne (...) mister [det, red.] kontakten med et værens grundlag der på autentiske måder kan fortælle, hvem vi er. I overtagelsen af det ydre, bliver vi inautentiske (...) Vi bliver ydre-styret (Schibbye, 2010, p. 25).

Det centrale for optikken i denne sammenhæng er, at individet har mulighed for udvikling gennem at forholde sig reflektivt til sig selv, og at denne forholden-sig har at gøre med at få kontakt til autentiske sider i sit eget selv. Man kan sige, at idealet er at være indre-styret³⁸, forstået som at kunne leve en sammenhæng mellem indre oplevelsesverden, selvforståelse og aktuell adfærd. Selvet-i-relation-modellen foreslår, at denne vedvarende proces mod autenticitet, mod indrestyring, både kan udvikles, fremelskes eller fastlåses (stagnere) afhængig af kvaliteten af de relationer, individet indgår i.

Eksistentialismen bidrager således til den relationelt funderede ontologi gennem en markant afstandstagen til deterministiske forestillinger om mennesket, samt en forestilling om eksistensens forrang og en tro på individets evne til at virkeliggøre dets eksistens.

Udviklingssyn – erkendelsesteori (ontologisk set)

Afhandlingen kredser om relationer i en faglig kontekst og dertil knyttet fag-personlig udvikling. Konsekvensen af *selvet-i-relation*-synet er, at centrale begreber, der knytter sig til genstandsfeltet, som f.eks. 'forandring' og 'erkendelse', også må forstås som relationelle fænomener.

Forandring og erkendelse er i denne optik knyttet til at lade værenssiden komme til udtryk (Schibbye, 2010, pp. 249–250). Det indebærer kontakt til sansninger, følelser og stemning fra 'dybet i os', som Schibbye udtrykker det (2010, p. 25)³⁹, fordi de bringer viden med sig om,

38 Den dialektiske relationsteori er inspireret af såvel det psykoanalytiske perspektiv som af eksistentialismen, men omkring det ontologiske afsæt ser vi her, at det er de eksistentialistiske rødder, der træder stærkest frem. I den psykoanalytiske forståelse er mennesket også indre-styret, men her forstået som drevet af indre drifter, der må hæmmes; den indre styring er således forbundet med en vis ufrihed. I den eksistentialistiske forståelse er der snarere lighedstegn mellem indre styring og valg (frihed).

39 En selvforståelse, der ikke er gået vejen om disse stemninger (denne befinden-sig), er ikke en egentlig selvforståelse og fører ikke til autentisk eksistens.

hvordan vi befinder os ('Befindlichkeit')⁴⁰. Denne befinden-sig står helt centralt i erkendelses-perspektivet⁴¹. Det drejer sig, som Bae og Waastad (1992) udtrykker Schibbys pointe, om at "blive kendt med det, som er" (p. 9). Hermed antydes, at der er noget i og mellem os, som vi kan komme i kontakt med, men som ikke kan forstås essentialistisk, dvs. som noget forudbestemt, determineret. Snarere emergerer det gennem samspillet, som noget levet mellem os. I afhandlingen peges der teoretisk på fænomenet 'gensidig anerkendelse' (kap. 4) som erkendelsesbefordrende i samspil, der har at gøre med at skabe forandringer i rammen af fag-personlig udvikling. Som senere udfoldet er det Hegels 'formidable dilemma', der danner afsæt for udfoldelse af anerkendelsesfænomenet i dialektisk relationsteori. Her forstås anerkendelse som helt afgørende for at understøtte erkendelsesprocesser. Perspektivet skal nævnes her, fordi anerkendelsens forudsætninger bringer viden med sig om den menneskelige erkendelse, nemlig den grundlæggende pointe, at anerkendelse forudsætter et subjekt-subjekt-syn. At møde et andet menneske som subjekt indebærer at forstå og møde den anden som et individ med en inderside, og hvor den andens oplevelse og indre tilstande også inviteres ind i samspillet. der indebærer at forstå og møde den anden som et individ med en inderside som ikke forstås ldrning til den anden'erne omkring me Subjekt-subjekt-relationer indebærer ligeværdighed (også på tværs af eventuel rollemæssig asymmetri) og er en grundholdning til 'den anden', der fungerer erkendelsesfremmende, fordi subjekt-subjekt-møder gør det muligt at være sammen 'om det, der er'.

Projektets optik er således, at relationerne og den fag-personlige udvikling må *forstås* i lyset af den relationelle model, og den indebærer samtidig, at den proces, aktionsprocessen har til hensigt at facilitere, arbejder ud fra samme forståelse (ontologisk set) – og også, at det får konsekvenser for, hvordan videnskabelig erkendelse opnås og skal forstås (epistemologisk set). Det har selvsagt en betydning for aktionsforskerens rolle, tilgang og metode, og dette er belyst og diskuteret indgående i kap 8. I nærværende sammenhæng skal det blot fremhæves, at aktionsforskeren med afsæt i ovenstående forståelse må bestræbe sig på at etablere subjekt-subjekt-relationer med deltagerne og være optaget af 'at blive kendt med det, som er', såfremt intentionen er at understøtte erkendelse (ontologisk) og få en viden om 'det, som er' (epistemologisk).

Om afhandlingens sandhedskriterium

De grundlæggende antagelser om mennesket og menneskets erkendelse (ontologi) har betydning for synet på den videnskabelige erkendelse (epistemologi). Ethvert videnskabs-syn kobler sig på et sandhedskriterium, som må være opfyldt, for at der kan være tale om videnskabelig erkendelse (viden). Med henvisning til afhandlingens afsæt i aktionsforskning vil jeg i det følgende argumentere for, at afhandlingen forholder sig til to sandhedskriterier, der kobler sig til henholdsvis forskningsdimensionen og praksisdimensionen – og dermed

40 Her trækker dialektisk relationsteori på Heideggers begreb og forståelse omkring menneskets 'befinden-sig'. Befindlichkeit siges at være et af de mest misforståede begreber hos Heidegger. I følge Gendlin (1978) har begrebet at gøre med, hvad der normalt refereres til som 'being in a mood', 'feelings' og 'affects'. I den forstand henviser det til 'how we sense our selves in situations', men fordi vi altid allerede er situeret i situationer, i verden, i en bestemt kontekst, har befindlichkeit også altid at gøre med verden: "A mood is not just interns, it is this living in the world. We sense how we find ourselves, and we find ourselves in situations" (Gendlin, 1978, p. 2).

41 Denne befinden-sig kan være forbundet med angst, og inspireret af Kierkegaard forstås dialektisk relationsteori netop angst som en stor drivkraft i forbindelse med udvikling. Det perspektiv vender jeg tilbage til i kap. 4.

altså til et epistemologisk og ontologisk niveau. Forskningsdimensionen henviser til det analytiske vidensproducerende arbejde, som har generel (forskningsmæssig) interesse. Her har afhandlingen afsæt i et *perspektivistisk* sandhedskriterium. Praksisdimensionen kobler sig på den viden, jeg i samarbejde med de deltagende betjente bringer til live i vores fælles proces. Her er praksisbetydningen kriterium for, hvorvidt viden giver mening. Sandhed bestemmes i nuet i forhold til relevans og mening i den aktuelle situation. Her er der tale om et *praktisk* sandhedskriterium. Da en del af den lokale viden, der genereres i samspillet her og nu, også i den videnskabelige efterbearbejdning underlægges det perspektivistiske sandhedskriterium, er der tale om en sammenvævning af de to sandhedsbegreber⁴². I det følgende vil jeg af formidlingsmæssige hensyn adskille beskrivelsen. Det perspektivistiske sandhedskriterium diskuteres først.

Et perspektivistisk sandhedskriterium

Begrebet er hentet fra Kristiansen & Bloch-Poulsens videnskabsteoretiske debatbog (1997), hvori de udvikler et videnskabsteoretisk fundament for kommunikationstræning, som er det fagfelt, jeg oprindeligt selv er uddannet i og i mange henseender praktiserer mit procesarbejde ud fra. Mit afsæt er stadig i nogen udstrækning præget af de grundopfattelser, de sætter i spil, og selvom det teoretiske afsæt via dialektisk relationsteori adskiller sig fra deres kommunikations- og dialogteoretiske afsæt, er der stadig meta-teoretiske sammenfald. F.eks. er det humanistiske, eksistentiale menneskesyn fremtrædende i begge optikker, ligesom argumentationen for en udvidelse af den videnskabelige erkendelse er relevant for begge afsæt. Titlen på debatbogen 'I mødet er sandheden' indrammer vældig præcist sandhedsforståelsen, og den korresponderer med *selvet-i-relation*, fordi begge tilgange har *mødet* som anker for viden og forandring. 'I mødet er sandheden' kan derfor som et udgangspunkt overordnet inkludere afhandlingens to sandhedskriterier (meta-teoretisk kobler betydningen sig op på det erkendelsesteoretiske, såvel ontologisk som epistemologisk).

Det perspektivistiske sandhedskriterium henviser til forestillingen om, at viden er sand, hvis en given viden inden for et givent videnskabeligt, teoretisk eller metodisk perspektiv er konsistent og velargumenteret med afsæt i perspektivets grundantagelser. Denne sandhedsforståelse inkluderer som udgangspunkt to logikker: *det udvidede falsifikationskriterium* og kriteriet om *den p.t. mest sammenhængende fortolkning*.

Det udvidede falsifikationskriterium rummer det grundprincip, at et udsagn er sandt, indtil det er falsificeret – dvs. modbevist. Falsifikation vurderedes her på baggrund af observationer (iagttagelser) og kritisk analyse (refleksion), og vidensproduktionen er dermed udtryk for en udelukkende kognitiv erkendelsesproces. I Kristiansen & Bloch-Poulsens udvidede udgave inddrages forskerens indre sansninger (følelse) og intuitive oplevelser (intuition) som ligeværdige erkendekanaler. Det beskrives som en erkendelsesteori, der har såvel en distance-dimension (iagttagelse og refleksion) og en indlevelsdimension (følelse og intuition).

42 Samtidig må det også understreges, at der kan være uoverensstemmelser mellem den sandhed, der opstår i de to respektive sandhedskriterier. Eksempelvis kan en given sandhed for betjente (praktisk sandhedskriterium) stride mod den sandhed, der efterfølgende (tilbage på universitetet) udfoldes på afstand (perspektivistisk sandhedskriterium).

Inden for det perspektivistiske sandhedskriterium anerkendes dermed såvel de kognitive funktioner som de kropslige, følelsesmæssige og intuitive bevægelser, som interaktion med et forskningsfelt bærer med sig: "For os er ydre sansning, dvs. empirismens iagttagelser, og indre sansning, dvs. kropslige fornemmelser og følelser, imidlertid af samme erkendelsesteoretiske status" (Kristiansen & Bloch-Poulsen, 1997, p. 39).

Jeg tillægger mig dette udvidede erkendelsesbegreb, der danner bundklang i afhandlingens epistemologiske optik. Samtidig tager jeg afstand fra forsøget på at indramme dette indhold med afsæt i et klassisk videnskabeligt begrebsapparat, som tilfældet er med betegnelsen 'det udvidede falsifikationskriterium'. Dels har jeg ikke at gøre med en videnskab, hvor falsifikation og objektiv bevisførelse er meningsfuld, og dels forstår jeg indre sansninger og intuition (de udvidede elementer) som søjler i det epistemologiske afsæt, og ikke som elementer, der kan bruges til at modbevise/falsificere et givent resultat eller en tolkning. Terminologien, hentet fra den naturvidenskabelige arena, skaber ganske enkelt ikke genklang i fortolkningsvidenskab.

Tilbage står imidlertid det perspektivistiske sandhedskriteriums antagelse om forskning som en bevægelse i et spændingsfelt mellem distance og indlevelse som et velegnet begrebspar til at forstå den forskerposition, jeg som henholdsvis feltarbejder og aktionsforsker indtager. Positionen betegnes 'professionelt nærvær' (Kristiansen & Bloch-Poulsen, 1997, p. 7)⁴³.

Det professionelle nærvær

Det professionelle nærvær som epistemologisk afsæt argumenterer for, at videnskabelig erkendelse bygger på en kombination af ydre sansning (iagttagelser), analytisk kompetence (refleksion⁴⁴), indre sansning (oplevelser) og intuition. At inddrage indlevelsdimensionen giver adgang til en større mangfoldighed af mulige erkendelser og gør det muligt at fastholde mennesket som subjekt, fordi den inkluderer flere facetter af det relationelle samspil mellem forsker og praksis. Det indebærer f.eks., at forskerens indre oplevelser og fornemmelser inddrages i refleksionerne og vidensproduktionen som led i at beskrive, forstå og nærme sig felten for at kunne skabe sammenhængende fortolkninger (og altså ikke til at modbevise/falsificere). Konkret i afhandlingen kommer dette f.eks. til udtryk gennem inddragelse af logbogsnoter, der også inddrager intuitive og oplevelsesbaserede indtryk, ligesom forskerens indre oplevelser f.eks. inddrages i analyserne af samspillet med betjente. Det professionelle nærværs kombination af distance og indlevelse som erkendelsesteoretisk afsæt er meningsfuld, taget afhandlingens ontologiske afsæt i betragtning, fordi den stiller en optik til rådighed, der rummer den kompleksitet og nuancering, som mennesket og dets relationer i sig selv også gør, fordi indvendingen – *det, samspillet og relationer gør ved os* – også får stemme i den videnskabelige vidensproduktion.

⁴³ Begrebet er af dobbelt betydning, fordi det både dækker over en kommunikativ kompetence og en forskerposition. Det har dermed både praktisk, teoretisk og meta-teoretisk betydning. I denne sammenhæng er det den meta-teoretiske dimension, der sættes i spil.

⁴⁴ Refleksion i denne sammenhæng er forbundet med distance og kobler sig til analytiske færdigheder i en akademisk sammenhæng og dermed til et kognitivt niveau. Afhandlingens begreb om refleksivitet, der står centralt i det teoretiske afsæt, er også forbundet med indlevelse, indersider og det organismiske/følelsesmæssige.

Den p.t. mest sammenhængende fortolkning

Tæt koblet til det perspektivistiske sandhedskriterium er kriteriet om den p.t. mest sammenhængende fortolkning. Kriteriet lægger sig op ad fortolkningsvidenskaben (hermeneutikken) og henviser til viden (erkendelse) som udtryk for fortolkning, baseret på et bestemt videnskabeligt paradigme eller teoretisk perspektiv. I fortolkningspraksis indebærer den p.t. mest sammenhængende fortolkning, at forskeren er i stand til på en sammenhængende, videnskabelig stringent måde at argumentere for den opnåede viden med afsæt i videnskabsteoretiske, teoretiske eller metodisk tilgange. En væsentlig del af denne proces indebærer, at forskeren til stadighed stiller sig kritisk over for egen viden, egne erkendelser og konklusioner med henblik på at kunne afkræfte, tilbagevise, afvise den opnåede viden. Videns- og sandhedsproduktionen forstås under dette kriterium altid som uafsluttede processer, netop fordi den opnåede viden kun er sand, indtil der opnås en ny og mere sammenhængende fortolkning, der sætter den forrige ud af spil. Kriteriet om den p.t. mest sammenhængende fortolkning er derfor heller ikke udtryk for et relativistisk sandhedskriterium (Kristiansen & Bloch-Poulsen, 1997, p. 41), der argumenterer for, at alle udlægninger kan være lige sande. Kriteriet uddybes senere i dette kapitel i afsnittet om hermeneutik.

Engagereret objektivitet

– eller kvalificeret forskersubjektivitet?

Den videnskabsteori, som det perspektivistiske sandhedsbegreb udspringer af, betegnes af Kristiansen & Bloch-Poulsen (1997) som 'engageret objektivitet':

Vi ser (...) engageret objektivitet som en kombination af distance og indlevelse, som et både-og. Vores definition af objektivitet, dvs. af sand erkendelse, adskiller sig som nævnt fra objektivismens ved, at vi ser indre sansning og intuition (indlevelse) som erkendelsesproducerende faktorer på lige fod med ydre sansning og kritisk refleksion (distance) (p. 108).

Mens det objektive element i deres forståelse kobler sig på 'en bestræbelse på at søge mønstre og helheder' og ved til stadighed at underkaste dem forsøg på falsifikation, dvs. gøre alt for at afkræfte dem (det udvidede falsifikationskriterium) (p. 108), handler engagementet om forskerens måde at gå i relation til de mennesker, den er i samspil med. Indholdsmæssigt korresponderer denne opfattelse med de grundantagelser, jeg har diskuteret i det foregående og argumenteret for gør sig gældende i denne afhandling. Samtidig forholder jeg mig kritisk til begrebet om objektivitet, som ikke genspejler den forskningstradition, jeg forsøger at skrive mig ind i. Objektivitetsbegrebet oprinder fra en forskningstradition, hvor formål, mål og midler har afsæt i forestillingen om, at det er muligt at fremstille verden ultimativt sand, og hvor forskerens eget bidrag på ingen måde medtages. De grundlæggende principper i det perspektivistiske sandhedskriterium forsvinder (svækkes) gennem objektivitetsbegrebet. Jeg underlægger mig naturligvis kravet om 'at søge mønstre og helheder' (hvad jeg vil betegne som 'videnskabelig stringens' – se i øvrigt senere afsnit om analysestrategi) og til stadighed underkaste fortolkninger (mønstre og helheder) forsøg på afkræftelse (kritisk

refleksion), men jeg vil samtidig argumentere for en fastholdelse af subjektivitetsbegrebet for at understrege to, for mig at se grundlæggende, kendetegn ved den slags forskningsprocesser, jeg bedriver.

Det første drejer sig om en fastholdelse af subjektiviteten som en helt særlig ressource i forandringsorienteret forskning. Jeg har andetsteds argumenteret for, at aktionsforskeren får adgang til en særlig viden gennem samspil med praksis; en viden, der emergerer ud af samspil baseret på god følelsesmæssig kontakt. Hertil kobler sig også troen på, at forskerens kontakt til sig selv både i samspillet med feltet og i de analytiske videnskabelige processer, bidrager med væsentlig viden om feltet.

Det andet kobler sig til det, at praksisviden skal kvalificeres i en forskningssammenhæng, hvor vi har set, at kriteriet om den p.t. mest sammenhængende fortolkning bringes i spil⁴⁵. Her er afhandlingens perspektiv, at forskerens evne til refleksivitet er fundamental i denne vidensbevægelse, og at netop denne evne til refleksivitet er tæt sammenvævet med kvalificeret subjektivitet (se kap. 4 og 8).

Det praktiske sandhedskriterium

Som nævnt i introduktionen til kapitlet kobler det praktiske sandhedskriterium sig i afhandlingen imidlertid snævert til samspilsprocesserne mellem fængselsbetjentene og mig, og har dermed at gøre med den samarbejdsbetonede vidensproduktion i aktionsforskningsprocesserne.

Sandhed er det, der giver mening i nuet for den enkelte og for gruppen. Det indebærer en accept af multiple og samtidige sandheder og bygger ikke på en forestilling om konsensus, hvor sand viden er viden, der er enighed om. Når fængselsbetjentene arbejder med at kvalificere deres relation til de indsatte eller til hinanden, er sandhed det, der giver mening for dem. Jeg kan spille ind med mine teorier og modeller, kolleger kan spille ind med perspektiver, og dermed forhåbentlig bidrage til erkendelsesprocesserne – enten fordi inputtene giver mening, eller fordi de ikke gør. Det praktiske sandhedskriterium spiller i afhandlingen sammen med en grundantagelse i det teoretiske fundament, nemlig at enhver har ret til sin egen oplevelse (handling kan fordømmes, oplevelser gælder). Indersiden er individets sandhed, og ny erkendelse og viden er netop forbundet med muligheden for at have lov at have sin oplevelse – for først der kan man evt. slippe og forandre den (Schibbye, 2010, p. 237). Det sætter kvaliteten af relationen i centrum for det praktiske sandhedskriterium, fordi udvikling, forandring og erkendelse netop skabes i nærende og udviklingsstøttende relationer, der bygger på subjekt-subjekt-relationer. Subjekt-subjekt-synet er således fundamentet under sandhedskriteriet. Som jeg skal vende tilbage til teoretisk og i praksis handler dette grundsyn om relationer, der bygger på ligeværdighed, anerkendelse og grundlæggende accept af den andens oplevelse. Den intersubjektive deling, det at dele oplevelser på et følelsesmæssigt plan, er et kernebegreb i denne sammenhæng (se kap. 4).

45 Kristiansen & Bloch-Poulsen (1997) understreger, at indlevelsedimensionen er et tvægget svær. På den ene side er den kilde til modoverføringer, og på den anden side er den en videnskabelig erkendekanale. Med afsæt heri argumenterer de for det afgørende i, at forskeren arbejder med egen psykiske bagage og kritisk selvrefleksion.

Kristiansen & Bloch-Poulsen arbejder med et lignende sandhedskriterium, som de betegner 'den kærlige pragmatisme', der også argumenterer for betydningen af relationen. 4 aspekter kendetegner deres forståelse (Kristiansen & Bloch-Poulsen, 1997, p. 34): 1) erkendelse er sand i den udstrækning, den virker; 2) sandhed produceres ikke på forhånd af, men i et praktisk fællesskab; 3) Uden kærlig rummelighed hos træneren skabes ingen forandring eller udvikling hos kommunikatorerne; 4) en teoretisk sandhed udover og eventuelt i modsætning til den praktiske anerkendes ikke. Det praktiske sandhedskriterium i afhandlingen stemmer overens med disse kriterier på værdiplan. Men aktionsforskning i afhandlingen er ikke kommunikationstræning, og er alene af den grund anderledes i sit afsæt, fordi procestilgangen ikke har en allerede givet metode (træning af kommunikative kompetencer) i fokus. Fokus er derimod kvaliteten af relationer, et genstandsfelt, der har en dobbeltbetydning, fordi det både er genstandsfelt og forandringsmetode; der er fokus på relationerne mellem fængselsbetjente og indsatte og fængselsbetjente imellem, og arbejdet med at kvalificere dette forstås i lyset af kvaliteten af relationerne mellem de deltagende betjente og mellem de deltagende betjente og mig som forsker. De teoretiske aspekter, der danner afsæt for vidensproduktionen i samspilsprocesserne, drejer sig om udvikling i og gennem relationer (og ikke om udvikling af kommunikative kompetencer).

Som det senere vil fremgå, har det praktiske sandhedskriterium haft betydning for hele afhandlingens vidensproduktion, fordi det har indebåret, at det, fængselsbetjentene har været optaget af, har været styrende for processen. Det har bl.a. betydet, at jeg undervejs har måttet opgive nogle vidensinteresser, fordi processerne gik en anden vej. Dette perspektiv uddybes i kap. 7.

Jeg betragter det praktiske sandhedskriterium som central i aktionsforskningsprocesser, hvis vidensproduktion forstås som nye erkendelser. Nye erkendelser opstår gennem oplevelse af meningsfuldhed, ikke som konsekvens af 'undervisning' i sig selv, eller information om ny viden. Alternativet er et perspektivistisk sandhedskriterium, der, som også påpeget af Kristiansen & Bloch-Poulsen (1997, p. 41), lægger op til diskussion om, hvem der har sandheden – altså en kamp om perspektiv, der sigter mod konsensus, at nogen får ret og patent på sandheden.

Samspil mellem sandhedskriterier og etik

I forhold til det videnskabelige output af afhandlingen er det det perspektivistiske sandhedskriterium, der har gyldighed. Men det betyder ikke, at den viden, der opstår i samspillet med afsæt i det praktiske sandhedskriterium, kun har betydning i de konkrete processer. Tværtimod er det sådan, at netop det praktiske sandhedskriterium lukker op for mulige erkendelser, der overført, bearbejdet og kvalificeret kan afføde vigtig viden i relation til det perspektivistiske sandhedskriterium. På den måde er det praktiske en forudsætning for den viden, der senere gøres til genstand for videnskabelig analytisk bearbejdning.

Samtidig er det også sådan, at der kan være uoverensstemmelser mellem den viden, der produceres i samspillet med betjentene, og den viden, jeg som forsker på afstand af felten

analyserer og argumenterer mig frem til. Det perspektivistiske sandhedskriterium rummer i det lys et etisk dilemma, fordi risikoen for, at fængselsbetjentene ikke kan genkende sig selv i den videnskabelige viden, er tilstede. Her er det vigtigt at understrege, at netop det perspektivistiske sandhedskriterium er *perspektivistisk* og dermed ikke postulerer at producere absolutte sandheder. Ambitionen er derimod at skabe viden og sammenhænge, der er meningsfulde set med det særlige perspektiv, forskningsoptikken repræsenterer.

I den forstand kan man argumentere for et vist niveau af respekt for den praktiske sandhed, men et andet etisk dilemma er stadig tilstede, nemlig om den praksisviden, fængselsbetjentene deler og sammen skaber, kan formidles på måder, der ikke udstiller fængselsbetjentene. I den sammenhæng er afhandlingens optik, at man i aktionsforskningsprocesser må være indstillet på at få adgang til praksisviden, som ikke gøres til genstand for videnskabelig analyse, fordi det er etisk problematisk.

Den videnskabsteoretiske position

Af ovenstående fremgår det, at afhandlingen bygger på et *relationelt funderet menneskesyn*, betegnet '*selvet-i-relation*', hvis grundkerne er forestillingen om subjekt-subjekt-relationer. Med et sådan afsæt giver det mening at arbejde ud fra et perspektivistisk sandhedskriterium, der tager højde for det ontologiske perspektiv, at menneskets inderside også anerkendes som afgørende for vejen til sand viden. Når aktionsforskning derudover er valgt som forskningstypologi, og fokus dermed er på proces, samspil og forandring, er det afgørende også at arbejde med et praktisk sandhedskriterium, der rummer og anerkender alle involveredes perspektiver og den betydning, den viden, der emergerer i samspilsprocesserne, tildeles. 'Professionelt nærvær' betegner forskningspositionen, jeg bestræber mig på at indtage gennem afhandlingen.

'Reflekteret subjektivitet' er et nøglebegreb. Den viser sig i ontologien som en anerkendelse af menneskets inderside og forbundethed med sin omverden. Den viser sig i sandhedskriterierne, dels som en anerkendelse af forskersubjektiviteten og dels som subjektivitetens centrale betydning for den viden, det bliver muligt at producere. Det er derfor afgørende, at den videnskabsteoretiske position, afhandlingen indskriver sig i, inkluderer en anerkendelse af forskersubjektiviteten og et reflekteret forhold til denne. Med valget af primært hermeneutikken og en flig af fænomenologien som videnskabsteoretiske tilgange, lægger jeg mig op ad et videnskabssyn, der dels er optaget af, hvordan verden fremtræder for subjektet (fænomenologi), og dels hvordan forskeren kan arbejde mod en fortolket viden om denne verden i samspil med fokus på forskerens medbetydning for den viden, der produceres (hermeneutikken). I det følgende diskuterer jeg, hvordan de to positioner gør sig gældende i afhandlingens tilgange.

Videnskabsteoretiske positioner

Som udgangspunkt forstår jeg min position som primært hermeneutisk, dvs. drevet af ønsket om at forstå sociale fænomener, her relationen mellem indsatte og fængselsbetjente. Hermeneutikken beskæftiger sig med fortolkning af noget, der har mening med henblik på at opnå en dybere forståelse af fænomenet (Pahuus, 2003). Samtidig er min tilgang gennem feltarbejde og aktionsprocessen også til dels tonet af en fænomenologisk position, hvor viden-sinteressen er tæt forbundet med, hvordan deltagerne forstår sig selv. Fænomenologien beskæftiger sig med førstepersons-perspektivet, der netop handler om den enkeltes oplevelse af verden, og som er optaget af det, der træder frem, kommer til syne for bevidstheden. Indgangen til feltet (feltarbejde, interview) er en bestræbelse på at møde feltet også fra en fænomenologisk optik. Diskussionen af de videnskabsteoretiske positioner tager derfor sit afsæt der.

Fænomenologi – en inspiration

Den fænomenologiske position har udfordret mig, fordi jeg på den ene side ikke kan skrive mig fuldblods ind i den, og på den anden side ikke kan skrive mig helt ud af den⁴⁶. I det følgende skal jeg forsøge at tydeliggøre hvorfor.

Intentionalitet

Fænomenologien er en forskningstradition, der voksede ud af et ønske om at udvikle en videnskab: "der ikke reducerer subjektet eller kompleksiteten i det psykiske liv, til det der kan siges om det fra et 'objektivt' synspunkt" (Brinkmann, Tanggaard, & Jacobsen, 2010, p. 187).

Fra starten har udgangspunktet således været at inkludere den subjektivitet, der kendetegner menneskelivet. Centralt står her antagelsen om, at den menneskelige bevidsthed er intentionel, dvs. altid er rettet mod *noget*; vi tænker ikke bare – vi tænker om *noget*, vi sanser ikke bare – vi sanser *noget*, osv.) Man oplever med andre ord altid noget som noget bestemt, og fordi man gør det, så er man allerede i et forhold til dette bestemte. Det er en anden måde at sige på, at mennesket og verden (subjektet og fænomenet) ikke er adskilte størrelser – men tværtimod sammenhørende enheder, der altid retter sig mod hinanden (Brinkmann et al., 2010, p. 187)⁴⁷. Dermed kan man sige, at intentionaliteten forbinder mennesket med verden. Som forsker fra en fænomenologisk optik er hensigten at få adgang til (og beskrive) intentionaliteten, altså til den måde, fænomenet fremtræder i subjektets bevidsthed.

Til sagen selv

Det epistemologiske afsæt i fænomenologien er princippet om 'Til sagen selv' (Rendtorff, 2013, p. 261), der indebærer en tilgang til forskning, hvor fokus er på den umiddelbare erfaring.

⁴⁶ Sidstnævnte hænger til dels sammen med, at hermeneutikken efter Heidegger har stærke bånd til fænomenologien, og at Gadamer (den filosofiske hermeneutik), som afhandlingens ståsted tager afsæt i, også selv peger på sin relation til fænomenologien: "Det er rigtig nok, at min bog metodisk set har sit grundlag i fænomenologien" (Gadamer, 2007, p. 482). Flere forstår også Gadamer i lyset af den eksistentielle fænomenologi, se f.eks. Hansen (2016).

⁴⁷ Her repræsenterer fænomenologien et ontologisk perspektiv, der har stor genklang i afhandlingens aktionsforskningsoptik (se kap. 7)

En sådan videnskabelig optik forsøger at forstå fænomeners fremtræden med afsæt i en ateoretisk linse, der analyserer erfaringen, som den viser sig (Rendtorff, 2013, p. 261). Samtidig anerkender fænomenologer på tværs af retningsmæssige skel, at forskeren ikke kan gå til fænomenet forudsætningsløs, at der ikke findes en sådan position, hvor man ikke har noget med sig, der rammesætter ens indtryk. På den anden side er det også helt centralt at kunne overskride denne egenforståelse. Det handler om at møde fænomener på en måde, hvor forskeren sætter sig selv i parentes og lader sig åbne for indtryk. At sætte sig selv i parentes er således det fænomenologiske greb til at gå 'til sagen selv'. Ifølge Husserl skal forskeren sætte omverdenens eksistens i parentes og fokusere på at beskrive erfaringens "intentionalitätsstrukturer, som de melder sig for bevidstheden. Denne form for metodisk suspension af omverdensproblemet kaldes *epoché* og kan opfattes som fænomenologiens metodiske begyndelsespunkt" (Rendtorff, 2013, p. 261). Fænomenologiens forestilling om intentionalitet, 'til sagen selv' og *epoché* indebærer den antagelse, at vi må forlade forestillingen om, at vi ved, hvad der er med den anden, hvordan den andens oplevelse er osv:

"I fænomenologien bør man aldrig tage det for givet, at man ved, hvad en anden person føler, tænker, ønsker (...) Vi bliver nødt til at spørge og lytte omhyggeligt" (Brinkmann et al., 2010, p. 186).

Det er her, fænomenologiens grundholdning korresponderer med det udgangspunkt, jeg har, når jeg som forsker interagerer med fængselsbetjentene. Jeg går ind i feltet med det formål at blive klogere på deres perspektiv (førstepersons-perspektivet), deres oplevelser og deres forståelse af sig selv – og af sig selv i samspil med andre. På den ene side forstår jeg således min position som feltarbejder og aktionsforsker som optaget af, hvordan fænomener fremtræder for de mennesker, jeg arbejder sammen med. På den anden side er jeg udfordret af fænomenologiens begrænsning af genstandsfeltet til en *beskrivelse* af den andens her-og-nu-erfaringer. Sagen selv optager mig, men ikke isoleret; afhandlingens søgen efter viden om relationen mellem fængselsbetjente og indsatte indebærer en vidensinteresse i, hvilken betydning det har, at 'fænomener fremtræder i deres bevidsthed', som de gør. Jeg er interesseret i at forstå, udfolde og udlægge betydningen. Med andre ord fortolke mig frem til den, og det indebærer at medreflektere den (forsker)subjektivitet, der følger med, og ikke – som i fænomenologien – at sætte den i parentes. Hermeneutikken kommer i spil her.

Hermeneutik

I de meta-teoretiske diskussioner vedrørende ontologi, epistemologi og sandhedskriterier er der flere sammenfald med hermeneutisk forskningstradition. Det gælder bl.a. antagelsen om forskerens rolle i forskningsprocesser (forskersubjektivitet) og vidensinteressen, der kredser om at forstå og fortolke meningsfulde sociale fænomener (relationen mellem indsatte og fængselsbetjente). Derudover repræsenterer hermeneutikken en dialogorienteret videnskabsteori, der falder i tråd med forskningsdesignet og praksis for denne afhandling.

Formålet med diskussionerne om hermeneutik er at synliggøre, hvordan den hermeneutiske optik virker som overordnet fortolkningsramme i afhandlingen. Det gøres gennem en fremlæggelse af forståelsesbegrebet, den hermeneutiske cirkel som fortolkningsprincip og

principper for den hermeneutiske analyse. Den hermeneutiske optik tager afsæt i den filosofiske hermeneutik⁴⁸ med Hans Georg Gadamer som repræsentant. Med Gadamer bliver det muligt at etablere et afsæt for forståelsesprocesser, der anerkender historiens gennemgribende betydning for, hvad og hvordan vi forstår og fortolker, nemlig som historiske væsner, der altid forstår på en grund af tidligere forståelse. Heri er også, som jeg tolker det, kimen til at forstå og anerkende forskersubjektiviteten som både uomgængelig, men også som en ressource. Netop disse perspektiver er også begrundelsen for ikke at vælge den metodiske hermeneutik, der antager, at forforståelsens indflydelse kan overskrides gennem en refleksiv distance til indlejretheden.

Filosofisk hermeneutik

Den filosofiske hermeneutik er grundlagt af Gadamer, der med sit hovedværk *Wahrheit und Methode* (1960) bidrager til en udvidelse af de grundlæggende begreber i hermeneutikken gennem en ontologisering af forståelsesbegrebet og af den hermeneutiske cirkel. Gadamer gør op med den klassiske forestilling om, at sand viden er resultatet af virksomme videnskabelige metoder, og flytter fokus væk fra korrekte metoder til forståelse og dialog som grundlag for vidensproduktion og sætter i stedet forskeren i centrum for vidensproduktion.

Forståelsesbegrebet hos Gadamer

Forståelse som væren

Hermeneutikken er en fortolkningsvidenskab. Det indebærer, at viden produceres på baggrund af fortolkninger af genstandsfeltet, hvor fortolkning generelt forstås som den metode, vi anvender for at opnå forståelse af fænomenerne. I Gadamers version er fortolkning (og forståelse) et grundvilkår for menneskets eksistens, og altså langt mere end blot en metode. Forståelse er den måde, vi eksisterer på. Vi er med andre ord forståelse, vi kan ikke undslippe os den. Med Gadamer bliver forståelse til væren, og med denne antagelse tager han afstand fra forestillingen om, at det (kun) er metoder, der fører til viden. Han ontologiserer dermed forståelsesbegrebet.

Forforståelse og fordomme

Hos Gadamer inkluderer forståelsens ontologiske struktur *forforståelser* og *fordomme* (Højberg, 2013, p. 301). Forforståelsen har at gøre med, at der altid ligger en tidligere forståelse til grund for en nuværende forståelse, hvilket bl.a. er forklaringen på, at vi aldrig kan møde verden forudsætningsløst. Forskerens forståelse og udlægning af mening vil altid stå på en allerede given forståelse af verden, der tager afsæt i det historiske væsen, mennesket er. Denne viden er at forstå som forståelsesforudsætninger, der er nødvendige, for at man kan forstå den sammenhæng, man forsøger at begribe. I afhandlingens eksempel

48 I det følgende gennemgås hverken hermeneutikkens historiske udvikling eller et mere generelt billede af den hermeneutiske forskningstradition. Afsnittet fokuserer udelukkende på den filosofiske hermeneutiks rolle som referenceramme for afhandlingens videnskabsteoretiske position, herunder de principper for vidensproduktion, som der arbejdes ud fra.

repræsenterer forforståelse den viden, jeg allerede er bærer af gennem historisk⁴⁹ indlejret viden om, hvilke slags fænomener kriminalforsorg, fængsler, fængselsbetjente, fag-personlig udvikling, relationer osv. er.

Fordomme minder om forforståelse, men adskiller sig herfra ved at handle om menneskets forudfattede *mening* om fænomenet, og bidrager dermed mere konkret til at skabe mening i forståelsesprocessen. Det er en allerede holdningspræget forestilling. Her er tale om eksempelvis holdninger til kriminelle, til medmenneskelighed, til fængselspraksis, til forskningspraksis osv., som jeg som forsker har med mig. Fordomme er i den gadamerske forstand uomgængelige og allestedsnærværende som en måde at gå til verden på: "Fordomme binder mennesket til verden" (Højberg, 2013, p. 301). Vi kan ikke forstå, udlægge og fortolke fænomenet, hvis vi ikke på forhånd har gjort os domme. Fordomsbegrebet adskiller sig fra hverdagsforståelsen, idet det ikke henviser til snæversynethed/indskrænkede holdninger, snarere har det afsæt i vores kulturelle arv, tradition og forståelse: "Fordomme er den måde traditionen (historien) manifesterer sig på i individet" (Jørgensen, 2007, p. xviii).

Fordomme og forforståelse er udtryk for det, Gadamer betegner det 'virkningshistoriske princip'; at historien altid vil yde indflydelse på en nutidig forståelse. Det virkningshistoriske princip er grundlaget for at argumentere for, at vi ikke gennem metode kan tænke os selv ud af forståelsesprocesserne. Som individer er vi bundet af den historie og tradition, vi automatisk indlejres i, og kan aldrig sætte os ud af den; den vil altid indgå som en del af den måde, vi forstår på. Som jeg vil vende tilbage til i forbindelse med den hermeneutiske cirkel, giver den historiske indlejrethed ikke carte blanche til fri fortolkning blotet for kritisk selvrefleksion. Tværtimod fordrer den én til stadig refleksion over egen forståelseshorisont, men den afviser, at individet kan opnå fuld bevidsthed om denne (og dermed gå objektivt til forståelsen):

Man står i en situation, man befinder sig altid allerede i en situation og det vil aldrig lykkes at få den fuldt belyst (...). Denne ufuldkommenhed skyldes imidlertid ikke mangel på refleksion, men beror derimod på et væsenstræk ved den historiske væren, som vi er. At være historisk betyder, aldrig at have fuldstændig viden om sig selv (Gadamer, 2007, p. 287⁵⁰).

Forforståelser og fordomme er derfor at forstå som produktive; de bidrager til forståelsesprocesser ved at udgøre det afsæt, fortolkeren står på, og danner på den måde grundlag for erkendelse af verden (Højberg, 2013, p. 302). Hvor andre hermeneutikere⁵¹ er optaget af at forsøge at frigøre sig for egne forforståelser og fordomme, understreger Gadamer det centrale i at inkludere dem og lade sig udfordre på dem:

Gadamer pointerer blot, at fordomme er en grundlæggende del af vores forståelse, og det er i mødet med genstanden – det være sig en tekst, person eller kultur – at vores

49 Gadamers virkningshistoriske princip var et modtræk til den fremmedgørelse over for traditionen, der kendetegnede romantikkens forestilling om subjektets mulige adskillelse fra objektet (Jørgensen, 2007, p. xvi).

50 Udgivelsen fra 2007 er en oversættelse af Gadamers 'Wahrheit und Methode' fra 1960.

51 F.eks. den kritiske hermeneutik (Habermas), argumenterer for, at det netop er afgørende at gøre sig fri fra egne forforståelser og fordomme: "Habermas og Gadamer er uenige om, hvorvidt det er muligt at erkende og forkaste fordomme. Ifølge Habermas kan de ophæves via den kritiske hermeneutik" (Højberg, 2013, p. 313).

fordomme udfordres og sættes på spil. Derfor skal vi være åbne, når vi vil forstå (Gadamer 1989:269). (Højberg, 2013, p. 302).

Forforståelser og fordomme er som vist tæt forbundet med den virkningshistoriske bevidsthed, der er

(...) bevidstheden om (...) på denne måde at være bevirket af virkningshistorien (...) og at denne virkning aldrig helt vil kunne overskues og kontrolleres. For vi kan aldrig præcist vide, hvilke fordomme der er på spil i den konkrete forståelsessituation. Men den er også bevidstheden om, at det er muligt at ændre traditionen (udkast) og åbne for nye forståelsesmuligheder (...) Den virkningshistoriske bevidsthed har således ikke blot en viden om "genstanden", men også om sig selv. Den er altså en form for selvrefleksion, der samtidig er klar over sine begrænsninger (Jørgensen, 2007, p. xxiii).

Som det fremgår, bliver det med den filosofiske hermeneutik som ståsted muligt at arbejde med forskersubjektiviteten netop som en ressource, der ikke er mål i sig selv, men som spilles ind i samspillet med genstandsfeltet for netop at blive udfordret – i min optik; reflekteret. Ontologiseringen af forståelsesbegrebet muliggør dermed en videnskabsteoretisk ramme for det, der i afhandlingen omtales som 'reflekteret forskersubjektivitet'⁵².

Tilsammen udgør forforståelserne og fordommene det, Gadamer betegner 'forståelseshorisonten'. Forståelseshorisonten er både individuelt, personligt funderet gennem det levede liv og de erfaringer, den enkelte gør i sit liv, og samtidig også rundet af den fælles kultur og historie, der er rammen for individets levede liv: "Forståelseshorisonten er konstitueret af sprog, personlige erfaringer, tidslighed, i form af fortid, fremtid og nutid samt af den historiske og kulturelle kontekst, den enkelte er indlejret i" (Højberg, 2013, p. 302).

Forståelseshorisonten toner på den måde gennemgribende menneskets tilgang til (væren i) verden, den repræsenterer i udvidet forstand den enkeltes perspektiv, og er samtidig en kompleks sammensat størrelse. Når såvel historie og tradition, familiekultur, samfundskultur, person og privatlivserfaringer, alt sammen i rammen af fortid, nutid og fremtid, udgør det 'materiale', forståelseshorisonten skabes gennem, bliver det også tydeligt, at forskeren ikke kan være sig hele sin forståelseshorisont bevidst.

Forståelse og mening skabes i mødet mellem forsker og felt, en hændelse, Gadamer betegner 'horisontsammensmeltning'. I modsætning til, hvad begrebet umiddelbart kunne indikere, har det ikke at gøre med konsensus, enighed eller andre indlevelsedsdimensioner, men udtrykker en tidsdimension ved forståelsen: "Til virkelig forståelse hører derimod at genvinde en historisk fortids begreber på en sådan måde, at de samtidig rummer vores egen måde at tænke på. Det kaldte vi horisontsammensmeltning" (Gadamer, 2007, p. 355).

⁵² Gadamer anvendes som en overordnet og videnskabsteoretisk ramme for at forstå forskersubjektiviteten. Samtidig er det nødvendigt at understrege, at det er nødvendigt at supplere hans tilgang, fordi hans refleksionsbegreb har et kognitivt afsæt (se f.eks. Nørgaard 2013, p. 21, Nonneth, 2003), og dermed ikke åbner op for den refleksivitet, der er forbundet med mere følelsesmæssige og kropslige tilstande. Dialektisk relationsteori bidrager med disse dimensioner, hvilket udfoldes løbende gennem afhandlingen.

Det beskriver altså dynamikken i den forståelsesproces, der finder sted i den enkelte, når horisonten sættes i og på spil. Samtidig henviser begrebet også ifølge Højberg til de forståelsesprocesser, der finder sted mellem mennesker (menneskers horisonter), og som har at gøre med det forhold, at forskellige horisonter (forståelser) forstår hinanden; at man er i stand til at begribe det, den anden kommunikerer (Højberg, 2013, p. 303). Centralt er det, at horisontsammensmeltningen foregår som en *gensidig* proces og er kendetegnet af en vekselvirkning mellem dele og helheder – også kendt som *den hermeneutiske cirkel*.

Den hermeneutiske cirkel – forskeren i centrum

Den hermeneutiske cirkel er for mange forbundet med det metodiske niveau i hermeneutikken (se bl.a. den metodiske hermeneutik). Modellen udtrykker det forhold, at der i fortolkningsprocessen finder en vekselvirkning sted mellem del og helhed, der indebærer, at de enkelte dele løbende sættes i forhold til helheden, der igen sættes i forhold til delene, og at denne proces betragtes som en spiral, der ”åbner mulighed for en stadig dybere forståelse” (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 233). Det er den stadig dybere forståelse, der munder ud i en modsætningsfri adækvat meningsfortolkning, der så ligger til grund for den producerede videnskabelige erkendelse/viden (som jeg tidligere henviste til som den p.t. mest sammenhængende fortolkning). Den hermeneutiske cirkel er således vejen til videnskabelig viden inden for fortolkningsvidenskab og indebærer en proces, hvor: ”Vi går åbne og spørgende til genstandsfeltet, og i forsøget på at forstå genstandsfeltet bliver vi ved med at spørge, indtil en dækkende forståelse, fortolkning og udlægning af teksten er opnået” (Højberg, 2013, p. 309).

Som jeg skal vende tilbage til senere, kommer denne cirkulære proces til udtryk gennem det analytiske arbejde med afhandlingens to dele hver for sig, men også i den måde, delene (feltarbejde og aktionsproces) bliver sat i forhold til hinanden på.

I Gadamer's filosofiske hermeneutik er der tale om den samme proces, men han forlader antagelsen om, at den hermeneutiske proces udelukkende er en metode, og argumenterer for, at den er et udtryk for den måde, mennesket erkender på. Med Gadamer sker der således en ontologisering af også den hermeneutiske cirkel. Hvor tidligere hermeneutikere enten har forstået vekselvirkningen som en proces mellem dele af teksten og teksten som helhed (den tidligere hermeneutik), mellem teksten og forfatterens intentionalitet eller mellem teksten og den større kulturelle kontekst (Den metodiske hermeneutik, f.eks. Dilthey og Schleiermacher), forstår Gadamer vekselvirkningen som udtryk for en proces mellem teksten og fortolkeren: ”Den hermeneutiske cirkels uundgåelighed i humanvidenskab beror netop på, at forskeren her ikke kan løsrive sig fra det ”livsforhold”, den *sensus communis* eller tradition, han i kraft af sine fordomme er forbundet med” (Jørgensen, 2007, p. xviii).

Med Gadamer kommer fortolkerens rolle og bidrag til forskningsprocessen således i fokus gennem en understregning af fortolkerens aktive rolle i meningsdannelsen (Højberg, 2013, p. 293). Den filosofiske hermeneutik understreger hermed pointen fra tidligere, nemlig at fortolkeren ikke kan afkoble sin forståelseshorisont i fortolkningsprocessen. Fortolkningen af

en tekst (socialt fænomen) er altid påvirket af den begrebsverden, der er afsæt for fortolkningen. For Gadamer hænger det som nævnt sammen med, at forståelsen og dermed også de hermeneutiske cirkler forstås ontologisk. Højberg udtrykker det således:

Det betyder, at i det øjeblik vekselvirkningen mellem del og helhed er en bevægelse, der inkluderer fortolkeren og genstanden – det være sig tekst, kommunikation mellem mennesker eller kulturelle forhold – så tales der ikke længere om en metode for den rette fortolkning, men om en betingelse for den menneskelige erkendelsesproces, eksistens og erfaring (Højberg, 2013, p. 299).

En pointe hos Gadamer er, at denne bevægelse er dialektisk; det vil sige, at der ikke kun er tale om en påvirkning fra fortolkeren mod genstanden, men at fortolkeren også påvirkes i mødet. Bevægelsen virker så at sige tilbage på fortolkeren (Højberg, 2013, p. 300). Det bliver her tydeligt, at den filosofiske hermeneutik har ontologiske sammenfald med den ovenfor diskuterende ontologi i afhandlingen, hvis udviklingssyn netop er båret af forestillingen om *selvet-i-relation*, hvor udvikling og erkendelse forstås relationelt, som noget der opstår i spillet.

Principper for hermeneutisk analyse⁵³

Fordi den filosofiske hermeneutik argumenterer for, at det ikke er metoder, der fører til sand viden, men gensidige forståelsesprocesser og meningsdannelser, indeholder den heller ikke konkrete håndværksmæssige metoder til at gribe hermeneutiske analyser an^{54 55}. I stedet er der snarere tale om principper, der skal lægges til grund for forskning.

Kontekst-bevidsthed

Kontekst-bevidsthed er et grundlæggende princip for den hermeneutiske analyse, netop på grund af det virkningshistoriske princip. Gadamer taler om det på den måde, at forståelsesstrukturen er kontekstafhængig – og langt fra historieløs. Det skinner igennem på det blik, fortolkeren må have på aktørerne og deres handlinger: "Den referenceramme, aktører taler, handler og orienterer sig inden for (forståelseshorisonten), udgør en meningsfuld (men ikke nødvendigvis modsætningsfri) sammenhæng, og det er denne, der danner grundlag for fortolkning af aktørernes praksis" (Højberg, 2013, p. 317).

For at opnå forståelse og horisontsammensmeltning er det afgørende, at den meningsfulde sammenhæng, genstandsfeltet selv oplever og forstår sig selv ud fra, bliver en del af forskerens fokusfelt. Feltarbejdet, jeg gennemførte som afsæt for aktionsprocessen, blev netop valgt med henblik på at få et større indblik i praksis og den sammenhæng, praksis skal forstås i lyset af, herunder den måde, aktørerne i praksis forstår praksis på. I mødet med denne

⁵³ Afsnittet er særligt inspireret af Højberg (2013), der udleder en række principper af Gadamers tilgang.

⁵⁴ Gadamer er blevet kritiseret for at forkaste ideen om metoder, men flere steder giver han udtryk for, at metoder naturligvis er en del af videnskabeligt arbejde. Hans pointe er, at der ikke kan sættes lighedstegn mellem metoder og sandhed. Se f.eks. (Højberg, 2013, p. 315), der citerer Gadamer i Palmer:2001:41.

⁵⁵ Flere andre har til gengæld udviklet metoder med afsæt i filosofisk hermeneutik. Se f.eks. Kvale (1999) og Kvale & Brinkmann (2010), der bl.a. har markeret sig inden for kvalitativ forskningsinterview med dette afsæt.

anden og meget forskellige virkelighed blev det også muligt at risikere mine forforståelser og fordomme ved at sætte dem i og på spil gennem samarbejdet med fængselsbetjentene og de indsatte.

Det dobbelt-hermeneutiske princip

Den filosofiske hermeneutik bidrager som nævnt til at forstå afhandlingens fokus på forsker-subjektiviteten på et videnskabsteoretisk plan. Betydningen af at forstå, inddrage og udfordre sin egen forståelseshorisont understreges, og i det lys er den hermeneutiske analyse karakteriseret af, at forskeren bruger sig selv aktivt som en del af fortolkningsprocesserne. Det foregår som en bevægelse, dels mellem forskerens forståelseshorisont og tekstens helhedsmening og dels som en bevægelse "mellem de spørgsmål, som man stiller til teksten og de svar, som teksten giver på disse spørgsmål" (Pahuus, 2003, p. 153). Dette arbejde munder ud i en gradvis sammensmeltning af horisonter – altså en mere og mere adækvat fortolkning, der er at forstå som en: "gensidig processuel meningsdannelse" (Højberg, 2013, p. 303).

Qua det dialektiske princip om forståelsens dobbeltvirkning, er det helt afgørende at anerkende, at også aktørerne tillægger praksis mening. Og denne mening er afgørende, fordi den har betydning for de fortolkningsmuligheder, forskeren har. Der er med andre ord tale om en dobbelt-hermeneutik, der indebærer en inddragelse af både forskerens og aktørernes forståelse og en anerkendelse af, at der løbende foregår en bevægelse mellem de to positioner. Gennem feltarbejdet har jeg søgt indsigt i aktørernes (fængselsbetjentenes, de indsatte, øvrige ansatte) forståelse gennem min deltagelse i deres praksis, gennem løbende samtaler og til sidst gennem interviews. Og mere indirekte gennem tolkninger af deres adfærd som udtryk for særlige måder at forstå deres fag, rolle og funktioner på. Aktionsprocessen, der i kraft af at have karakter af samtalebaserede udviklingsdage, har givet mulighed for en mere udpræget dialogisk proces, hvor jeg i min forståelsesproces i flere sammenhænge er blevet hjulpet på vej af fængselsbetjentene gennem deres indlejrede viden om det historiske og om traditioner, der udfordrer min forståelseshorisont, ligesom deres måde at forstå og forholde sig også er udtryk for en særlig tidslig, historisk forståelsesstruktur. Dobbeltbevægelsen er i den forstand et analytisk princip i hermeneutikken.

Spørgende og åben

Det ovennævnte understreger, at horisontsammensmeltning er baseret på et princip om gensidighed, og at dette står centralt i en hermeneutisk analyse. Ny viden (erkendelse) genereres netop gennem horisontsammensmeltning, som kan opstå, når vi møder teksten (de sociale fænomener) *spørgende* – som vi så tidligere, så står forståelse altid på en tidligere forståelse, og "vi læser vores egen tidsbetingede forståelse ind i tekster" (Højberg, 2013, p. 303). Men det er netop ved at overskride denne tidligere forståelse, at horisonten kommer i bevægelse. Her er fortolkerens åbenhed afgørende for den videnskabelige proces: "overskridelsen sker ved at sætte fordomme på spil" (Højberg, 2013, p. 304). Som filosofisk hermeneutiker bliver forskeren sit eget væsentligste redskab, og hendes evne til at fastholde en nysgerrig position bliver afgørende for den viden, der kan opnås. Det er afgørende, at:

(...) man er åben over for det, traditionen har at sige, og ifølge Gadamer er åbenhed knyttet tæt sammen med evnen til at stille spørgsmål. Den hermeneutiske erfaring er at stille sig åben og blive ved med at stille spørgsmål til det, der åbner sig for en, og denne erfaring har derfor en dialogisk form (Gadamer 1989: 363). (Højberg, 2013, p. 307).

I denne spørgende tilgang ligger også antagelsen om, at på trods af anerkendelse af individets forståelseshorisont som altid allerede indlejret, indebærer en ægte forståelse en udfordring af det allerede givne: "At vi altid er fordomsfulde når vi fortolker, er ikke en invitation til blindt at hengive sig til sine fordomme; det vil være mangel på selvdistance, på takt og dannelse. Vi skal altid spørge til deres herkomst og gyldighed..." (Jørgensen, 2007, p. xix).

I den spørgende og åbne tilgang ligger også et kald om eller et moralsk anrøb om selvrefleksion og kritisk forholde-sig til sig selv.

Dialogisk forholdemåde – 'på hermeneutisk'

Gadamer argumenter for, at sandheden sker i 'mødet': "I horisontsammensmeltningen er meningen hverken suverænt tillagt forskeren eller genstanden, men opstår i mødet mellem disse to. Der er altså tale om en gensidig processuel meningsdannelse" (Højberg, 2013, p. 303). Et centralt princip i den hermeneutiske analyse knytter sig til den dialog, der i den sammenhæng må finde sted mellem forsker og forskningsgenstand. Afgørende er det, at dialogen er kendetegnet ved en anerkendelse af den andens krav på meningsfuldhed og sandhed; forskeren må gå til samspillet med den antagelse, at den anden taler sandt og ud fra en meningsfuld sammenhæng. Det står i modsætning til en optik, der snarere er optaget af at få bekræftet egne forforståelser og 'sandheder', og det er derfor tæt forbundet med at være åben og spørgende. Derudover er mødet også kendetegnet ved at indebære risiko for de involverede; forskeren (og deltagerne i min sammenhæng) sætter sin forforståelse i og på spil som forudsætning for at blive klogere: "I virkeligheden bringes ens egen fordom først egentlig i spil, når den selv står på spil" (Gadamer, 2007, p. 285).

Der er således tale om, at særlige *dialogiske forholdemåder* sættes i spil i den filosofiske hermeneutiske tilgang, hvilket jeg forstår som udtryk for, at tilgangen fordrer særlige personlige kvaliteter, der på flere måder har fælles træk med de dialogiske kvaliteter, der står i centrum for flere dialog-teoretikere. Det ses eksempelvis i Alrø & Kristiansens (2006) dialogbegreb, der er udviklet inden for den interpersonelle kommunikation. Her forstås en dialog bl.a. som: "En samtale med særlige kvaliteter, som er kendetegnet ved at være undersøgende, læringsorienteret, uforudsigelig og risikofyldt, fordi samtalens resultat ikke er givet på forhånd" (p. 204).

Også Bubers antagelse om det meningsfulde møde gennem Jeg-Du-relationer kan relateres til Gadamer's understregning af, at dialogen må være baseret på ligeværdighed og gensidig tillid. Dette fokus på dialogen indebærer, som jeg tolker det, at den praksis, den filosofiske hermeneutik lægger op til, knytter sig tæt til den enkeltes (forskerens) fag-personlige måde at forvalte dialogerne (i afhandlingen: relationen) på, ligesom den viden, der opnås,

forstås som knyttet til den enkeltes selvforståelse og selvrefleksion; når ny viden/erkendelse omsættes til praksis (applikeres), er der tale om en ændret selvforståelse, og når Gadamer beskriver den horisontsammensmeltning, der bliver mulig gennem dialogen, som udtryk for en fornyet og forandret forståelse af verden og sig selv, peger han på selvrefleksion som udbytte. Gadamer udtrykker det selv således, at den virkningshistoriske bevidsthed indebærer, at man lærer at forstå sig selv bedre (Gadamer, 2007, p. 287). Forståelsesprocesserne (og dermed vidensprocesserne) går med andre ord meget tæt på forskeren som menneske, hvilket cementerer Gadammers særlige fokus på forskerens involverende og subjektive rolle.

Forskningsprocessen som uafsluttet og åben proces

Den hermeneutiske cirkels spiraliske natur indebærer, at fortolkningsprocesserne altid må forstås som 'midlertidige', som den p.t. mest sammenhængende fortolkning (Kristiansen & Bloch-Poulsen) eller som den mest adækvate fortolkning (Gadamer). Pahuus påpeger, at "anerkendelsen af forforståelsen betyder, at fortolkning aldrig kan betragtes som afsluttet" (Pahuus, 2003, p. 158). Så selve det, at vi anerkender forforståelsens betydning for fortolkningsresultatet, indebærer en forpligtelse til at bevare den åbne og nysgerrige position, selv når en fortolkning forekommer helt adækvat. Nye begivenheder og nye dialoger, kan sætte spørgsmålstejn ved fortolkningen, der indebærer en udfordring af forståelsen, der fører nye nuancer med sig. Det uafsluttede er i den forstand et grundlæggende princip, som overført til forskning må indebære en stadig ydmyghed over for forståelser og fortolkninger og en dertil knyttet etik, der fordrer en evig forholde-sig.

Princippet åbner dog for en diskussion i forhold til videnskabelig viden, der handler om, hvornår man kan fastslå noget som viden. For hvornår er vidensprocessen så færdig som muligt? Hvornår kan afhandlingens spiraliske processer tage hold? Som udgangspunkt kan de kun det for en stund, for den hermeneutiske cirkels ontologiske karakter bevirker, at vidensprocesserne aldrig stopper. Men de dialogiske processer mellem forskeren og genstandsfeltet er som nævnt kendetegnet af en stadig åbenhed over for de spørgsmål, teksten rejser, med henblik på at komme frem til en adækvat fortolkning (p.t. mest sammenhængende fortolkning). Og det er sket, når fortolkningen er modsigelsesfri (så længe det varer). Ny viden indebærer i den filosofiske hermeneutik, at man har gjort sig hermeneutiske erfaringer; dvs. der er sket en overskridelse af en tidligere forståelse, at horisonten har flyttet sig. Med Gadamer kan viden ikke forstås som et færdigt resultat, fordi dette ville vise hen til en statisk viden, der er i modstrid med den bevægelige dynamik i Gadammers forståelse, hvor forståelse, horisontsammensmeltning, mening og sandhed betragtes som *hændelser*, som noget, der opstår i dialoger, og som altid er i proces⁵⁶.

56 Sandhed er ifølge Gadamer en hændelse – en proces og en forventning. Jeg kan have en forventning til verden, men jeg når aldrig til en endelig og objektiv sandhed om den. Hos ham er sandhed ikke knyttet til 'det empirisk givede' (Højberg, 2013, p. 309) eller noget absolut subjektivistisk. Betingelserne for, hvad der er givet som sandt eller falsk, er overleveret af historien og traditionen – derfor er det virkningshistoriske princip i spil i denne sammenhæng.

Forskningsdesign
og metode

Forskningsdesign og metode

Valget om at tage afsæt i den filosofiske hermeneutik har betydning for de efterfølgende valg, der knytter sig til det analysestrategiske, analysemetodiske, forskningsdesign og forskerposition. Det følgende kapitel forholder sig til, med hvilke greb det empiriske og analytiske niveau gribes an, strategisk som metodisk.

Analysestrategisk bevæger jeg mig med henvisning til positionen 'professionelt nærvær' i spændingsfeltet mellem indlevelse (følelse og intuition) og distance (iagttagelse og refleksion), en position, der også er indskrevet i en analytisk metode, som jeg senere skal vende tilbage. Analysestrategien indebærer således et fokus, der udover de klassiske discipliner som iagttagelser/observationer og kritisk refleksion, også sætter forskerens inderside i spil som bidragende til vidensproduktionen. Denne position er fremtrædende i afhandlingen i såvel positionen i det professionelle nærvær, sandhedskriterierne og den filosofiske hermeneutiks tilgang til fortolkningsprocesser.

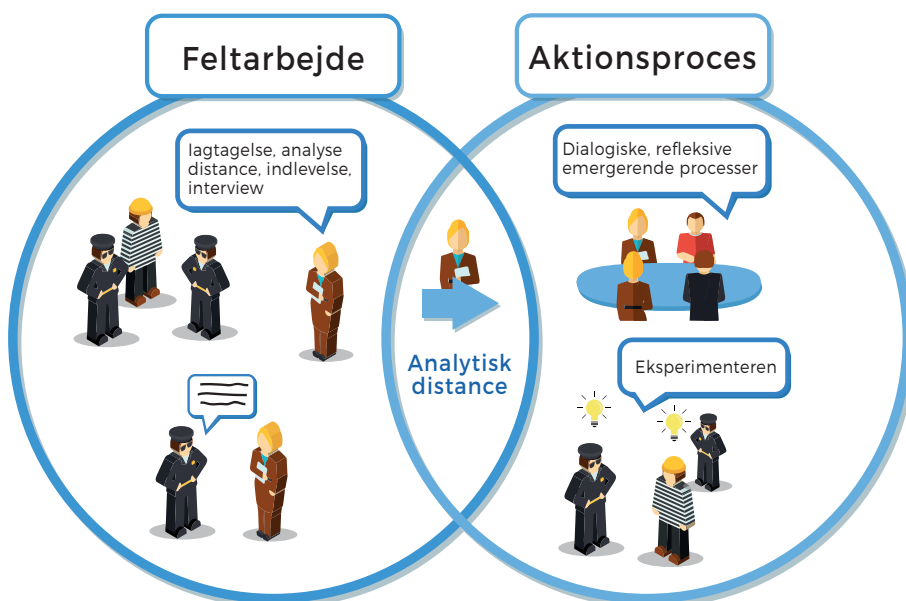
En anerkendelse af forskersubjektiviteten, som den er diskuteret i det foregående kapitel, indebærer en eksplicitering af, hvordan forskningsprocesserne gribes an, så vidensproduktionen har videnskabelig status. Denne diskussion tager afsæt i en beskrivelse af forskningsdesignet, herefter de tilknyttede kvalitative metoder og endelig en eksplicitering af den analytiske metode.

Forskningsdesignet i sin grundform

Design af den konkrete forskningsproces

Som beskrevet og argumenteret for i indledningen har jeg valgt at designe forskningsprocessen i to processer, selvom jeg forstår hele mit samarbejde med fængslet som aktionsforskning. Modellen fra indledningen er derfor grundlæggende en forskningsdesignmodel:

Aktionsforskning

Model 5: Fra at 'kigge på og tale med' til at 'samarbejde med'.

De processer, henholdsvis undersøgelsesfasen, der gennemføres ved feltarbejde, og udviklingsfasen, der gennemføres som en aktionsproces, er som tidligere nævnt udtryk for forskningsprocesser, der har forskellig karakter, og hvor vidensinteressen, metoderne og rollefordelingen mellem mig som forsker og fængselsbetjentene som deltagere er væsensforskellig. Det indledende feltarbejde skal imødekomme et ønske om at få en større viden om feltet og felten⁵⁷, aktionsforskningen skal bedrives i, mens aktionsprocessen også er optaget af at skabe lokal forandring.

To adskilte, men sammenvævede processer

Modellen illustrerer, at der er tale om to i udgangspunktet adskilte processer, selvom de på alle måder er sammenvævet i en videnskontekst. Adskillelsen er alligevel relevant, fordi processerne forløber tidsmæssigt forskudt, og fordi aktionsforskningsprocessen kunne have

⁵⁷ Med inspiration fra Hastrup (2010, p. 57) skelner jeg mellem felten og feltet. Felten beskriver fængslet, altså den konkrete felt, jeg undersøger, mens feltet viser hen til det analytiske genstandsfelt, vidensinteressen.

været planlagt uden et indledende feltarbejde (jf. argumentation ovenfor), ligesom feltarbejdet i sig selv (med en udvidelse) også alene kunne have udgjort afhandlingens empiriske grundlag⁵⁸. Jeg understreger dette for at tydeliggøre den vidensinteresse, der kobler sig til feltarbejdet, og som i mange tilfælde har sammenfald med det tematiske indhold i aktionsprocessen, men som i nogle tilfælde ikke har. Med vægten på forarbejdet i feltarbejdet bliver det muligt, at disse pointer også kan få liv og plads som del af den viden, afhandlingen producerer.

Balancen mellem feltarbejde og aktionsproces

Hovedvægten er på aktionsprocessen. Samtidig har den vidensinteresse (som nævnt ovenfor) og det personlige kendskab til konsultativ praksis i Kriminalforsorgens institutioner betydet et større fokus på det indledende undersøgelsesarbejde, end jeg opfatter som gængs praksis⁵⁹. Det er af den grund også nødvendigt, at afhandlingen forholder sig til de metodiske greb, som har præget det feltarbejde og har dannet ramme om forundersøgelsen.

I det følgende vil jeg derfor give en introduktion til valgte metoder, diskutere deres anvendelse og de forskellige positioner, jeg har stillet mig i, i deres anvendelse. Det er mit håb, at omfanget og dybden står mål med det formål og den rolle, undersøgelsen har i afhandlingen som helhed. Det betyder, at dybden og omfanget ikke må sammenlignes med 'rene' feltstudier, men heller ikke er at forstå som en underordnet proces, der ikke har særskilt betydning (jf. vidensinteressen).

Kapitlets opbygning

Netop fordi afhandlingen grundlæggende er funderet i aktionsforskning, har teorien og metoden omkring aktionsforskning sit eget kapitel (kap. 7). Nærværende kapitel forholder sig på et metodisk plan *udelukkende til de metodiske valg og refleksioner*, der kobler sig til feltarbejdet. I den forstand understøtter opbygningen af afhandlingen det aktuelle kronologiske forløb.

Kapitlet indeholder også afhandlingens analytiske metode, og eftersom det grundlæggende er det samme metodiske greb, der går igen fra feltarbejdet til aktionsprocessen, behandles de samlet i dette kapitel.

Om feltarbejdet – vejen ind i felten

Mit forhåndskendskab til Kriminalforsorgen gennem mit tidligere virke som udviklingskonsulent har som nævnt haft betydning for udviklingen af forskningsdesignet. Som konsulent har jeg erfaring med og indblik i muligheder og udfordringer i forbindelse med

58 Hvilket var tæt på at blive en realitet, da aktionsprocessen af organisatoriske årsager på et tidspunkt var i fare for ikke at blive gennemført. Et forhold, jeg senere i del 2 vender tilbage til.

59 Der findes ingen beskrevne normer eller retningslinjer for, hvor stort et undersøgelsesarbejde, der bør ligge til grund for et aktionsforskningsforløb, så alene af den grund må antagelsen om, at det i afhandlingens tilfælde er mere udpræget end ellers, forblive en påstand. Ikke desto mindre er jeg ikke stødt på andre aktionsforskere i de mange forskellige aktionsforskningsstudier, jeg har læst, der har gennemført tilsvarende længerevarende forundersøgelsesforløb, specifikt koblet til aktionsforskningsproblematikken.

konsultationspraksis på Kriminalforsorgens institutioner. Jeg har bl.a. erfaret, at konsulenter i mange sammenhænge ikke forbindes med positive forandringer, snarere tværtimod. Jeg har derfor fra starten intuitivt vidst, at hvis jeg skulle have mulighed for at arbejde sammen med de ansatte om deres praksis på en konstruktiv måde, var det nødvendigt, at jeg kvalificerede mig til deres respekt og sympati via viden og indsigt og en tillidsfuld relation.

Ifølge Tanggaard⁶⁰ er det altid væsentlig at undersøge empiriens forskningsparathed eller mangel på samme, fordi det har betydning for den interaktion, forskeren kan etablere. I Kriminalforsorgens institutioner er der stort set altid et forskningsprojekt i gang. Samtidig er der stort politisk fokus på området og på de problemer, der løbende melder sig her (f.eks. tårnhøjt sygefravær, stærkt negative indsatte (eller ansatte)), hvilket betyder, at de mange afdelinger har været gennem mange kurser og forløb med konsulenter. Til et af mine første møder med afdelingen fortæller souschefen mig, at det måske ikke er så hensigtsmæssigt at præsentere mig som tidligere konsulent, når jeg skal møde afdelingen, eftersom konsulenter er et hadet folkefærd i fængslet. Derudover gør han mig opmærksom på, at min brug af begrebet 'anerkendelse' måske vil skabe afstand eller modstand, fordi de har dårlige erfaringer med kurser om anerkendelse. Han bekræftede med andre ord mine antagelser.

Feltarbejdet og interviewene er genstand for det, jeg betegner som 'den indledende analyse af fængselsbetjentenes faglighed og praksis' – både som de selv oplever og beskriver det, som de indsatte beskriver det gennem deres fortællinger om relationerne til fængselsbetjentene, og som jeg selv iagttager og oplever det gennem min rolle som feltarbejder.

Viden fra dette for-analytiske arbejde danner afsæt for den videre aktionsproces og bliver i bearbejdet form formidlet til hele afdelingen, som dels en tilbagemelding fra mig til alle de mennesker, der har involveret sig i mit projekt gennem tålmodig besvarelse af mine spørgsmål og involvering af mig i deres arbejde, og dels som indsigt i den optik, jeg går ind i det videre forløb med de involverede fængselsbetjente med.

Feltarbejdet

Som feltarbejder:

(...) søger man at identificere kvaliteten i den verden, der studeres, og som består af relationer mellem kendsgerninger, erfaringer, fortællinger, tavsheder, institutioner og forestillinger, som får deres egen stoflighed. Denne stoflighed er væsentlig for forståelsen af sammenhængskraften i ethvert samfund, der nok så meget skyldes nogle fælles forventninger og erfaringer som institutionelle rammer (Hastrup, 2010, p. 55).

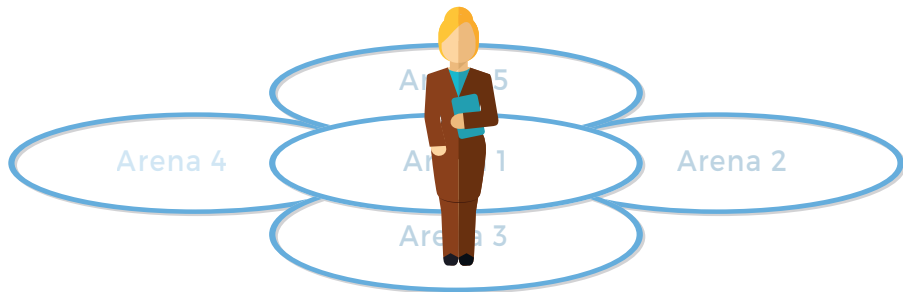
60 Udsagnet stammer fra et oplæg af Lene Tanggaard under Ph.d.-kurset: "Kvalitative forskningsmetoder", oktober 2012, Aalborg Universitet. Jeg har ikke kunnet finde udsagnet i Tanggaards tekster om kvalitative metoder (Brinkmann, Tanggaard, & Jacobsen, 2010) (Brinkmann & Tanggaard, 2010).

Mit ærinde i feltarbejdet er at få greb om fængselsbetjentarbejdet som et fag. I den forbindelse er jeg bl.a. optaget af de professionsantagelser⁶¹, der er i spil i fængselsbetjentenes håndtering af deres praksis i relation til kontakten til de indsatte, netop fordi de kan give indblik i det, Hastrup betegner 'sammenhængskraften'. Gennem antagelserne bliver det muligt at få øje på de selvfølgeligheder, der danner baggrundstæppe for måderne at forstå sig selv som fængselsbetjent, forstå sin faglighed og forstå sin relation til de indsatte. Som feltarbejder har jeg primært taget del i fængselsbetjentenes arbejdsdag og derigennem deltaget i afdelingens daglige arbejdsrutiner, været med som en iagttager, når fængselsbetjentene har gennemført deres rutiner, deltaget i møder af forskellige karakter (med og uden indsatte) og også været en del af de sociale aktiviteter, der foregår kollegialt og fysisk adskilt fra de indsatte. Jeg har således primært bevæget mig på to overordnede arenaer, nemlig i fængselsbetjentenes officielle (og dermed også de indsattes) arena, hvor den konkrete faglighed udspiller sig i interaktionen mellem de indsatte og ansatte, og i fængselsbetjentenes semi-uofficielle arena, hvor fagligheden udspiller sig i den kollegiale interaktion. Disse positioner har givet mig mulighed for at iagttage, hvordan samspillet er, hvordan kommunikationen forløber mellem de indsatte og ansatte, og hvordan fagligheden bliver italesat kollegialt gennem historier om de indsatte, overlevering af situationer fra en betjent til en anden osv. Samtidig har jeg også ved mange lejligheder fået mulighed for at have kortere samtaler med fængselsbetjentene på tommandshånd, hvor de har inviteret mig ind i deres uofficielle rum, når de har fortalt om noget, de fandt svært, var uenige med kolleger om osv.

Jeg har også i mindre grad deltaget i de indsattes liv. Jeg har opholdt mig på de indsattes gange uden fængselsbetjente, gået med dem til købmanden, deltaget i et madkursus med 10 indsatte og 2 skolelærere, opsøgt dem på arbejdspladsen osv. Her har jeg fået mulighed for at tale med de indsatte, høre om deres dag/liv, iagttage hvad de gør, når de er i deres 'private' sfære uden fængselsbetjentene. Derudover har jeg været på deres officielle arena, når de 'får besøg' af fængselsbetjentene, og selvom jeg principielt bevæger mig i det samme felt, uanset om jeg kommer ned på gangen sammen med fængselsbetjentene eller allerede er på gangen, når fængselsbetjentene ankommer, så er rummet anderledes, når optakten til situationen ses gennem forskellige øjne (fængselsbetjentene på vej ned til gangen, der snakker om at "trække en streg i sandet" eller de indsatte, der vælter rundt for at gemme rygeflasker, inden fængselsbetjentene kommer). Begge situationer giver information om relationen mellem indsatte og fængselsbetjentene og om fagets praksis set fra forskellige perspektiver. For forståelse i en meget konkret betydning bliver aktiveret meget forskelligt afhængigt af arena.

61 Professionsantagelser er praktikernes, altså de professionelles, antagelser om faget og fagets praksis. Disse antagelser kan både udtrykkes direkte, spores i praksis og være såvel bevidste som ubevidste hos de professionelle.

Feltarbejdets arenaer

Arena 1 Fængselsbetjentenes (FB) officielle arena

Arena 2 Fængselsbetjentenes semi-u-officielle arena

Arena 3 Fængselsbetjentenes uofficielle arena

Arena 4 Indsattes uofficielle arena

Arena 5 Indsattes officielle arena

Model 6: Feltarbejdets arenaer

'Stofligheden', som Hastrup betegner det, har været at finde på de forskellige arenaer og har givet mig indsigt i nogle forestillinger, drømme, problemer og mønstre, og det er netop mine ophold på de forskellige arenaer, der har givet anledning til de tanker og refleksioner, som har været en afgørende inspiration i forberedelsen af mine interviews.

Deltagende observation – en relation og en indefraforståelse

At være på feltarbejde indebærer at observere mennesker og deres omgivelser, og uanset omfanget af interaktion med felten vil feltarbejderen som observatør altid selv påvirke det sociale samspil i felten. Jeg skriver mig ind i den noget tvetydige definition: 'deltagende observation'⁶², der defineres forskelligt afhængig af afsender, men som grundlæggende antager, at feltarbejderen ikke blot iagttager praksis, men deltager i praksis gennem en "forholdsvis intens social interaktion" (Krogstrup & Kristiansen, 2015, p. 10) med felten. Udgangspunktet er således, at jeg på den ene side forstår min feltarbejderrolle som interagerende med felten som afgørende for at få adgang til vigtig viden, og på den anden side antager, at jeg gennem denne interaktion også påvirker felten – og påvirkes af felten. En anden måde at sige det på er, at jeg forstår mit samspil med afdelingen som et praktisk engagement og ikke som et ophold i dens verden (Hastrup, 2010, p. 62).

Som deltagende observatør er feltarbejderen optaget af at opnå det, Krogstrup & Kristiansen (2015) med henvisning til Malinowski betegner en 'indefra-forståelse' af feltens perspektiv (p. 24). Det fordrer ifølge dem, at feltarbejderen skaber nye indsigter med afsæt i de observationer, hun gør sig, og at det lykkes hende at opnå en intimitet blandt de fremmede. I den

⁶² Deltagende observation stammer fra antropologien og blev i 1920'erne udbredt til sociologien, der var begyndt at interessere sig for handlinger og interaktioner i samfundet og i at analysere disse (bl.a. Chicagoskolen) (Krogstrup & Kristiansen, 2015, p. 30).

forstand er det ikke nok 'blot' at være tilstede som forsker. Forskeren må også være tilstede som et socialt menneske, der engagerer sig og involverer sig i den sociale sammenhæng, som deltagerne er en del af, og som hun undersøger. At involvere sig indebærer også at skabe et venskabeligt forhold til deltagerne i felten (Krogstrup & Kristiansen, 2015, p. 98).

I praksis oplevede jeg denne fordring som en udfordring. Da feltarbejdet startede op, var jeg ikke bevidst om, at mit forskningsfokus (fængselsbetjentes fag og faglighed) ville betyde, at jeg ville komme til at opholde mig langt mere sammen med fængselsbetjentene end med de indsatte. I udgangspunktet havde jeg forestillet mig, at fordi mit fokus var relationen til de indsatte, ville min tid blive brugt primært der, hvor samspillet fandt sted. I praksis viste det sig, at fængselsbetjentene reelt kun er sammen med de indsatte i en begrænset andel af deres arbejdsdag. Dels er de indsatte på arbejde i løbet af dagen, og dels bruger de indsatte primært tid sammen med hinanden, når de er tilbage på afdelingen, ligesom fængselsbetjentene generelt set heller ikke opsøger de indsatte, med mindre de har konkrete ærinder. Samtidig var jeg interesseret i at få kontakt med begge parter og nysgerrig på begge parter perspektiver og på den indefraforståelse, disse kunne bibringe mig. Jeg ønskede at skabe tillidsfulde relationer begge veje i en kontekst, hvor relationen mellem de to parter var båret af det modsatte, nemlig mistillid. Det satte mig i nogle dilemmaer. På den ene side var jeg bevidst om, at min relation til fængselsbetjentene var afgørende for, om de ville have lyst til at indgå i et efterfølgende samarbejde. På den anden side overvejede jeg, at et for åbenlyst venskabeligt forhold ville kunne afskære mig fra muligheden for at få de indsatte tillid. Og omvendt. En neutral holdning, som kunne være en måde at håndtere balancen på, lukker dog af for en mere tillidsfuld relation. Så jeg skulle på den ene side skabe en relativt nær relation uden på den anden side at skabe eller indgå i alliancer. For mig kom balancen til at handle om at vise forståelse, indlevelse og sympati uden at deltage i en fælles modstand mod den anden part (jf. Schibbye handlede det for mig om forskellen mellem indre og ydre forståelse, som uddybes i kap. 5).

Den venskabelige dimension må også reflekteres i forhold til den dimension, der handler om forskerens evne til at fastholde en vis distance til felten sideløbende med, at hun opnår et større og større indblik, der i sig indeholder risikoen for at blive for indforstået med de tavse antagelser i felten. Som Krogstrup & Kristiansen (2015) pointerer, må forskeren: "forholde sig til felten som henholdsvis en ven og en fremmed" (p. 110). Den fremmedes position handler om at kunne bevare det blik, der (endnu) ikke er opslugt i kulturen, og derfor kan se det, felten ikke længere selv får øje på.

Her er det oplagt at trække begrebet 'professionelt nærvær' frem igen, som jeg i forrige kapitel slog an som et begreb, der beskriver min forskerposition. Positionen, der grundlæggende balancerer mellem indlevelse og distance, er afgørende for at fastholde begge dimensioner i deltagende (indlevelse) observation (distance).

I praksis ser jeg to udfordringer for mig i at bevare det professionelle nærvær. Dels (som nævnt ovenfor) at bevare det blik, der er forskningens særlige bidrag: at kunne se det, som er feltens blinde pletter – en stor indlevelse i felten bringer også en stor forståelse for feltens

logikker med sig, som kan sløre det kritiske blik. Og dels at kunne fastholde dette blik, når relationerne til deltagerne (som i teori om feltarbejde omtales som aktører) så at sige 'vokser på én' – relationerne til nogle af deltagerne bliver tætte og gensidigt betydningsfulde, og det kan være en udfordring at bevare et kritisk blik på deres handlinger.

Kroppen i fængsel

En del af 'stofligheden' lander i mig særligt gennem min kropslige erfaring med at være inde i fængslets praksisser. Jeg har fra starten haft stort fokus på mine egne reaktioner (indre sansninger) som kilde til indsigt i, hvad der foregår, og hvad det, der foregår, kan betyde for den enkelte, jf. det hermeneutiske sigte i min afhandling. Det vil i praksis sige, at jeg har haft fokus på selvregistreringer, som kan siges at være en del af indlevelsdimensionen i aktionsforskerens praksis. Dette kommer til udtryk som opmærksomhed på mine egne indre sansninger, når jeg eksempelvis er med på 'celletjek'⁶³ og har svært ved at træde ind over dørtærsklen til cellen, får hjertebanken og stor ulyst til at være der. Jeg bruger det som afsæt til at reflektere over, hvorfor mon jeg får det på den her måde? Hvad er det, jeg gør lige nu/er en del af, som jeg ikke bryder mig om? Dvs. jeg kobler indlevelsdimensionen med distancedimensionen, som her både er ydre sansninger (hvilken praksis er vi i færd med at udføre helt konkret? Vi roder i andres sager, åbner andres breve) og et analytisk blik (hvilken betydning kan det vi/jeg er i færd med have på et meta-plan? Invaderende, uhøfligt, amoralisk, umenneskeligt). Det næste analytiske skridt herfra er at undersøge, hvilken betydning det kan have i konteksten generelt – f.eks. for rammerne for den relation, man etablerer til de indsatte: Når jeg behandler den indsatte på måder, der i alle andre sammenhænge ville kategoriseres som uanstændigt og krænkende, har det så betydning for den relation, det generelt bliver muligt for mig at skabe til ham? Og hvordan? (Bliver jeg nødt til at umenneskeliggøre den indsatte for at legitimere mine egne handlinger?).

Gennem den kropslige deltagelse i fængselslivet bliver det muligt for mig, som Goffman siger, her citeret af Kroghstrup & Kristiansen (2015), at trænge ind i de udforskede cirkler: "at udsætte sig selv og sin personlighed, og egen sociale situation, for det sæt af vilkår, som påvirker en given gruppe af individer (...) trænge ind i deres cirkler (...)" (Goffman, 1989, p. 125)" (p. 36).

I forhold til fængselsbetjentene er det måske muligt i høj grad at få fornemmelse af cirklerne, hvor der i forhold til de indsatte altid vil være forbehold i forhold til graden af kropslig erfaring. Et helt særligt vilkår for de indsatte er netop det tvangsbårne element, og det vil ikke være muligt hverken kropsligt, mentalt eller følelsesmæssigt at sætte mig i en situation, der på samme måde er tvangsbåret for mig.

Den kropslige erfaring rækker også udover mit fokus på feltet og felten, forstået på den måde, at jeg som privatperson også er tilstede i en kontekst, der er uvant og barsk, og som jeg skal forholde mig til. Efter noget tid i fængslet bemærkede jeg, at jeg en overgang blev generelt mere utryk i min hverdag og mere mistænkelig, ligesom jeg også oplevede

⁶³ 'Celletjek' er slangudtryk for den daglige rutine, hvor fængselsbetjentene undersøger de indsattes værelse ('celle'), bl.a. med henblik på at undersøge, om de skjuler ulovlige genstande.

mareridt, der involverede kriminelle handlinger. Dette har også betydning i forhold til forskningsprocessen, fordi det giver mig en førstehåndsoplevelse, som også påvirker mit perspektiv på fængselslivet.

Tilrettelæggelsen af feltarbejdet

Fængselskonteksten er præget af, at den danner ramme for de indsatte hele liv, dvs. både det private, det sociale og det arbejdsmæssige liv, og at den (rammen) ikke kan undslippes. Det er en '24-7'-kontekst, hvor de indsatte altid er tilstede, mens de ansatte kommer og går – for hovedparten af fængselsbetjentenes vedkommende i lange stræk, hvor lange vagter efterfølges af 'lange' efterfølgende fridage (Minke, 2010). Jeg antager, at det under alle omstændigheder er vanskeligt at begribe en sådan kontekst som forsker, men at man i forsøget herpå må forsøge at trænge ind i cirklerne gennem det, Hastrup (2010) beskriver som 'feltens rytme': "Feltarbejderen må ikke alene bevæge sig i samme felt, men også i samme rytme som de lokale (...) Rytmen er en væsentlig del af feltens fysiske tvang over bevægelserne" (p. 62).

For at praktisere feltarbejdet på måder, der kunne give mig adgang til rytmerne, forsøgte jeg at tilrettelægge mine dage i fængslet, så de mest muligt lignede fængselsbetjentenes arbejdsdage. Dels planlagde jeg lange dage (kl. 7.00-22.00 – svarende til en dobbeltvagt for en betjent) og dels flere sammenhængende dage med overnatning i personalebygningen, hvor jeg ligesom fængselsbetjentene blev booket ind på et tilfældigt værelse, nogle gange i eget rum, andre gange i fællesrum med andre overnattende fængselsbetjente, jeg ikke kendte. Jeg bestræbte mig endvidere på at organisere det sådan, at jeg fulgte en bestemt fængselsbetjent over flere timer, så jeg på egen krop fik fornemmelse af rytmerne. Ligesom jeg også gentagende gange deltog i de samme rutiner (f.eks. celletjek), uanset om de involverede kontakt med de indsatte eller ej. Derudover deltog jeg i de fælles socialt orienterede aktiviteter for personalet, der var gældende på afdelingen i den tid, hvilket især indebar spisning af kage, mad, fælles aftensmadlavning m.m.

Logbog – feltarbejdets datamateriale

Som Hastrup og andre påpeger er feltarbejde vældigt anvendeligt til at opnå viden, men temmelig problematisk i forhold til at indhente data. Som kommunikationsforsker er det en udfordring, fordi sprogets detaljer ofte er ret afgørende for det analytiske arbejde. En mulig løsning på en del af udfordringen er at båndte interaktionen, omvendt er det (udover det besværlige i at bære rundt på et kamera/en båndoptager hele dage) også en ekstra distance og en markering af situationen som iagttaget. Fordi etableringen af det relationelle er en vigtig faktor, og formålet med feltarbejdet *ikke* er at indsamle kommunikationsanalytisk materiale på mikroniveau, er mit dokumentationsmateriale i feltarbejdet feltnoter nedskrevet og systematiseret i en udvidet logbog.

Logbogen er en løbende beskrivelse af mine erfaringer i fængslet på tre niveauer⁶⁴:

64 Inspireret af analysemodellen 'Dialogop', udviklet af Alrø, Dahl & Schumann (2016), der diskuteres længere fremme i kapitlet.

lagttagelsesniveau, oplevelsesniveau og refleksionsniveau. lagttagelsesniveauet repræsenterer de ydre sansninger, det, jeg ser, hører, lugter osv., gengivet så virkelighedstro som muligt. Her tilstræber jeg en art dataniveau, der er så tekstnær som nødvendigt for at kunne fungere som afsæt for analysearbejdet. Jeg skifter her mellem kondenserede beskrivelser af situationer og temmelig tekstnære sproglige citater.

Oplevelsesniveauet beskriver mine indre sansninger i bred forstand; følelser, fysiske reaktioner, tanker osv. Oplevelsesniveauet viste sig hurtigt at få to dimensioner, nemlig dels de oplevelser, mødet med felten (fængslet) igangsatte, og dels de oplevelser, mødet med feltet (analytisk genstandsfelt – vidensinteresse) genererede. I felten er mine indre oplevelser koblet til reaktioner på situationer i fængslet med de indsatte, de ansatte, materialiteten osv., mens de i feltet handler om oplevelser (ofte frustration, manglende overblik, modløshed, optimisme) i forhold til mine metodiske valg, usikkerhed i forskerrolle, videnskabelig meningsfuldhed osv.

Refleksionsniveauet noteres dels som forskningsmæssige overvejelser og dels som tolkninger og inkluderer mulige analysevinklinger, sammenhænge, mønstre, teoretiske begreber, inspirationskilder m.m., og henviser hermed til refleksioner af kognitiv karakter (hvor refleksivitetsbegrebet fra dialektisk relationsteori også kobler sig til oplevelse, og hvor professionelt nærvær også inkluderer indlevelse i sit refleksionsbegreb). Refleksionsniveauet er i stort omfang beskrevet i efterbearbejdning af mine besøg i fængslet, mens de to øvrige niveauer primært er noteret i en blok løbende under feltarbejdet⁶⁵. I første fase af feltarbejdet var refleksionsniveauet præget af refleksioner omkring forskningsdesignet, udfyldelse af min forskerrolle osv., og først senere blev fokus på teoretiske begreber, mulige mønstre, tolkninger osv. udbygget.

De tre niveauer skal tilsammen bidrage til at sikre en fastholdelse af blikket på bevægelsen mellem indlevelse- og distancedimensionerne i min forskerrolle, og dermed en stræben efter det professionelle nærvær i feltarbejdet. Samtidig har registrering af feltnoterne i denne systematik også været refleksionsfremmende i forhold til at få øje på mine arbejdsmønstre: Hvad bliver jeg lokket til at interesse mig for? Hvilke arenaer befinder jeg mig tilsyneladende mest på? På hvilke måder bliver mine indre sansninger styrende for mit fokus? Hvilke antagelser tager jeg selv for givet? Osv. Logbogen har på den måde også fungeret som afsæt for løbende planlægning/justering af feltarbejdet, dets fokus og form, og samtidig været en hjælp til at få øje på mine forforståelser, umiddelbare fortolkninger m.m. og dermed et centralt redskab til at arbejde reflekteret med forskersubjektiviteten. De forskellige niveauer i logbogen illustreres i nedenstående model:

65 Logbogsarbejdet på stedet var af og til udfordrende, f.eks. var jeg nødt til i nogle situationer at skrive dem ude på toilettet, fordi jeg vurderede, at det ville være forstyrrende eller skabe utryghed (eksempelvis ved, at nogen kunne føle sig særligt iagttaget), hvis jeg blev set tage noter, f.eks. efter en tilspidset situation.

Aktivitet	Observationer/indtryk	Eksempler/citater	Oplevelser	Teoretiske perspektiver
De første indtryk	Første dag i felten. Det var en god dag. Der var mange dygtige fængselsbetjente: Engagerede, reflekterede, omsorgsfulde og optaget af deres arbejde. Bemærkede, at de indsatte bliver behandlet forskelligt – nogle med humor, opmærksomhed, andre bliver snarere blot ekspederet. Får fornemmelse af, at man kan gøre sig fortjent til at blive godt behandlet (det gør man f.eks., hvis man 'ikke er dum med vilje') OMSORGSUDTRYK?....	En betjent siger: "I starten gik jeg meget op i, hvad de var dømt for. Det gør jeg ikke længere. Jeg ved det knapt nok i dag. Jeg går meget mere op i, hvordan de opfører sig herinde, hvordan de opfører sig over for mig og for mine kolleger." 'Han er ikke dum med vilje' (udtrykt som en art omsorg)...	Er lettet, lettere frustreret og fortrøstningsfuld. Lettet, fordi nu er jeg i gang, lettere frustreret, fordi jeg tvivler på, om logbogen holder som medie til at fastholde data. Fortrøstningsfuld, fordi jeg er positivt overrasket over de betjente, jeg har mødt i dag...	Jf. Tanggaard – at være opmærksom på, hvad værterne viser frem først – kan give information om, hvad de er stolt af, hvad de gerne vil have, du skal se. Blev sat sammen med X den første dag og Y. Begge meget velansatte blandt fængselsbetjente og indsatte... OBS! Også de indsatte var opmærksomme på dette.

Model 7: Illustration af logbogsnotater

Hvad med alt det, der ikke står i logbogen?

Når jeg har læst tilbage i mine logbogsnotater, har jeg indimellem siddet tilbage med en oplevelse af, at det skrevne var for fattigt i forhold til min samlede oplevelse af at være i felten. Jeg er utrænnet feltarbejder og har derfor formentlig ikke været metodisk dygtig nok i de situationer, hvor jeg efterfølgende har haft disse oplevelser. Derudover kan mine oplevelser også hænge sammen med, at der er rigtig mange oplevelser og indtryk fra feltarbejdet, der aldrig bliver nedskrevet, fordi det er umuligt at nedskrive alt. Alle disse ikke-noterede erfaringer er imidlertid også vigtige, fordi de bidrager med en toning af det samlede billede, jeg som feltarbejder danner mig. Som Krogstrup & Kristiansen (2015) citerer Vibeke Steffen for at sige:

Men der er også mange uformelle frokostmøder, telefonsamtaler, sladder på gaden, hyggeligt og private sammenkomster, som aldrig blev nedfældet på papir, men som alligevel spiller en væsentlig rolle i i dataindsamlingen, fordi de simpelthen udgør væsentlige dele af min erfaring (p. 45).

Denne erfaring skal imidlertid i den senere bearbejdning kunne dokumenteres i datamaterialet for at kunne inddrages i vidensproduktionen. I de fleste tilfælde har de erfaringer, jeg har haft fornemmelse af, men ikke datagrundlag for, aktualiseret sig tematisk i interviewene, og jeg har på den måde alligevel haft mulighed for at kunne bringe dem til torvs.

Kvalitative interviews

"Det forhold, at forskningsinterviewet ligger så nær hverdagssamtalen, kan antyde en vis enkelhed, men denne enkelhed er illusorisk" (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 31).

En del af feltarbejdet har som nævnt inkluderet interviews med indsatte og ansatte⁶⁶, og de er gennemført primært med inspiration fra det *semistrukturerede livsverdensinterview* (Kvale & Brinkmann, 2009). Sekundært er tilgangen kombineret med enkelte elementer fra det *epistemiske interview* (Brinkmann, 2007), hvilket jeg skal vende tilbage til senere.

Det er bl.a. gennem anvendelsen af livsverdensinterviewet, at inspirationen fra fænomenologien træder frem, idet målet har været at få adgang til de indsatte og fængselsbetjentes perspektiver og deres beskrivelser og oplevelser af fænomenerne. Samtidig er den hermeneutiske optik en tæt medspiller, idet det fortolkende element indgår både som del af interviewene (skabe mening i det sagte med henblik på at kunne spørge videre ind) og i efterbearbejdningen af dem. Forskningsinterviewet er netop: "et interview der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at *fortolke* betydningen af de beskrevne fænomener" (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 19).

Forskningsinterviewet er en her-og-nu-samtale, der kan skabe en særlig viden gennem en særlig kontakt. Samtidig kan dette særlige ikke foregribes, dels fordi 'det' ikke er inden samtalen (det skabes i samtalen), og dels fordi kvaliteten af samtalen udvikler sig mellem interviewer og den interviewede. Det betyder, at kvaliteten skabes i nuet, og det stiller store krav til interviewerens måde at forholde sig i dette nu. Som Kvale & Brinkmann påpeger (2009), findes der kun få standardregler eller almindelige metodologiske konventioner knyttet til interviewet som metode (p. 32), hvilket indebærer, at metode-beslutningerne må træffes her-og-nu under interviewet. I den forstand er vidensproduktionen helt afhængig af, hvordan samtalerummet forvaltes: "Den viden, der er resultat af en sådan forskning, afhænger af den sociale relation mellem interviewer og den interviewede, hvilket beror på interviewerens evne til at skabe en scene, hvor interviewpersonen frit og trygt kan tale om private anliggender, der er optaget til senere offentlig brug" (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 32).

Forskningsinterviewet indebærer således en særlig relation med tillid og tryghed som grundelementer. I refleksionerne omkring tilrettelæggelsen af feltarbejdet overvejede jeg at interviewe løbende gennem hele forløbet, fordi det ville give mulighed for at følge udviklingen i mine forståelser gennem fokuspunkter og spørgsmålenes karakter. Efter et par ugers feltarbejde i fængslet besluttede jeg imidlertid at udsætte interviewene så længe som muligt af to grunde: Dels fornemmede jeg, trods venlige og (overvejende) imødekommende fængselsbetjente, en form for forbeholden⁶⁷ i starten, der måske havde at gøre med utryghed/usikkerhed i forhold til mit fokus (fængselsbetjentrollen), som jeg vurderede ikke var hensigtsmæssig for at skabe et trygt rum. Dels var jeg i starten udpræget optaget af forskellen på 'det hårde' og 'det bløde', og havde selv store udfordringer med at få øje på, hvornår hvilke positioner var i spil. Så for også selv at være bedre forberedt på temaerne og med

⁶⁶ I alt har jeg interviewet 10 fængselsbetjente og 8 indsatte.

⁶⁷ Se f.eks. Logbog 1, 28. Nov., 'Morgenmøde' og 'Jeg følger en kvindelig fængselsbetjent'.

tilstrækkelig indsigt til at kunne være ydmyg, betragtede jeg det som hensigtsmæssigt at udsætte interviewene, til jeg havde opbygget gode relationer og indblik i faget (som jeg senere skal vende tilbage til, mener jeg også, at netop disse parametre er afgørende i forbindelse med det epistemiske interview). Jeg havde en klar fornemmelse af, at jeg var nødt til at gøre mig fortjent til tilliden (jf. tidligere diskussioner om forskning i fængsler), et forhold, Kvale & Brinkmann (2009) i øvrigt også påpeger (p. 33).

Forskningsinterviewet som metode trækker på en lang række samtalepraksisser, der også kobler sig til videnskabelige felter, herunder bl.a. filosofiske samtaler (Aristoteles, Sokrates) og terapeutiske samtaler (Freud, Rogers). Selvom forskningsinterviewet ikke deler mål med terapeutiske samtaler (her er målet forandring, i forskningsinterviewet er målet vidensproduktion), så er dele af metoderne inspireret af de samtaleformer, der findes her. Det drejer sig bl.a. om den frie, åbne form, hvor det, der er fokus, er den interviewedes livsverden og perspektiv på samme, ikke interviewerens perspektiv. Inspirationen fra de sokratiske samtaler har særligt at gøre med en mere konfronterende tilgang, hvor intervieweren konfronterer og udfordrer den interviewede, hvilket i Brinkmanns optik er forbundet med epistemiske interviews (se nedenfor).

Interviewpraksis – relationer og etik

Afhandlingens interviewpraksis er på et relationsplan grundlæggende inspireret af den proces tilgang, der præger hele samarbejdet med fængslet, og som teoretisk lægger sig op ad den dialektiske relationsteori, hvor anerkendelse i relationen forstås som afgørende for udvikling. I interview-konteksten kommer det til udtryk gennem et forsøg på at skabe et anerkendende, ikke-dømmende rum, med afsæt i en subjekt-subjekt-relation. Dog med forbehold. For samtidig udfordrer interview-konteksten denne optik. Det ligger i selve handlingen, fordi interviewet gennemføres på min anledning, for min skyld og med et formål, der er defineret af mig. I den forstand er de interviewede fængselsbetjente og indsatte objekter for mit projekt, og dermed potentielt reificeret⁶⁸. Det er endvidere mig som interviewer, der stiller spørgsmålene, og de indsatte og fængselsbetjentene, der skal svare. Jeg får indblik i deres livsverden, og det modsatte er ikke som udgangspunkt tilfældet. Dette modarbejder subjekt-subjekt-relationen og kan udfordre den menneskelige ligeværdighed, som også er grundlæggende i den anerkendende tilgang. De strukturelle positioner skaber på den måde en ulighed og et magtforhold (Kvale & Brinkmann, 2009), hvilket rummer nogle indlejrede etiske problemstillinger, der netop har med det relationelle rum at gøre. På den ene side er det helt afgørende at skabe et tillidsfuldt rum, fordi det er befordrende for at komme i besiddelse af autentisk viden. På den anden side kan dette interpersonelle rum opleves så intimt og venskabeligt (og måske solidarisk), at den interviewede bringer mere ind i interviewet, end vedkommende i bagspejlet ønskede (når den viden, der er skabt i en art fortrolig samtale, pludselig bliver allemandsviden). Samtalen mellem interviewer og den interviewede kan ligne noget, den ikke er – nemlig en ligeværdig, venskabsbaseret og fortrolig handling gennemført af ligestillede parter.

68 'Reificeret' er dialektisk relationsteoris begreb for tingsliggørelse.

I det aktuelle projekt er der den dimension, at jeg (når jeg gennemfører interviewene) forventer at fortsætte mit samarbejde med fængselsbetjentene efterfølgende, ligesom de er bekendt med, at vi kun er et lille stykke henne i projektet. Det har betydning i sammenhæng med de etiske aspekter nævnt ovenfor, fordi vores relation reelt set rækker udover interviewsamtalerne, og at de derfor efterfølgende har mulighed for at korrigere og udfordre mig på den viden, der kommer ud af interviewene i efterarbejdet form.

Anderledes er det med de indsatte, som jeg reelt ikke får meget at gøre med efter interviewene. I et interview med en indsat blev en etisk dimension åbenbart for mig. Jeg havde tidligere haft samtaler med den indsatte på gangene og i de indsattes køkken og havde i forbindelse med en pludselig omrokering af alle indsatte (Logbog, 17. april, 'Celle-rokade') hjulpet ham med at flytte sine ting m.m. (han var syg, og den pludselige flytning stressede ham). Efter interviewet med ham skal jeg følge ham tilbage, og lige inden han går ned ad gangen og i modsat retning af mig, siger han lavmælt, at jeg altid er velkommen nede på hans celle, med en tone, der indikerer, at vores relation er tættere og mere intim, end tilfældet var. Jeg bliver overrasket over hans 'tilbud' og får slået det hen med en kølig respons. I første omgang var jeg optaget af, hvordan de fængselsbetjente, der var omkring os, mon opfattede det, og om de så det som et udtryk for, at jeg ikke var i stand til at holde en professionel distance (hvilket er meget ildeset i fængslet). Efterfølgende blev jeg optaget af, hvilken betydning det har for et menneske, der ikke oplever at føle sig hverken hørt eller set, pludselig at indgå i samtaler med et menneske, der stiller al sin opmærksomhed til rådighed. Han blev inviteret ind i en tilsyneladende ligeværdig og anerkendende relation, som forståeligt nok kan 'lokke' den interviewede til at forestille sig, at relationen har en anden karakter, end tilfældet er. Ikke mindst i en fængselskontekst, hvor 'ægte' kontakt og tillid er en udpræget mangelvare. Interviewpraksis indebærer en stor bevidsthed om, hvilken betydning relationen kan have for den interviewede, og på den ene side stiller det krav om tydelighed om formålet og uligheden (det er den interviewede, der giver af sig selv, ikke intervieweren), og på den anden side fordrer det stor bevidsthed om den professionelle karakter, relationen og samtalen har.

Afrundende er det således afgørende at forstå det relationelle rum som et magtrum, som intervieweren har ansvar for at gøre til et trygt rum, der også italesætter de udfordringer eller forviklinger, der kan være forbundet hermed. Forvaltningen af relationen i samtalen er helt essentiel for at skabe et rum, der på trods af magt, flertydighed og potentielle faldgruber kan bygge på tillid.

Interview som adgang til viden

Viden er målet med interviewene, og med afsæt i livsverdensinterviewet får man adgang til viden ved at følge og få uddybet det, den interviewede selv bringer på banen. Her er inspirationen fra f.eks. Rogers' (1962) klientcentrerede terapi tydelig. Den interviewpraksis, der gør sig gældende i afhandlingen, er også mere og andet end kun at følge den interviewedes udlægninger med henblik på at få udfoldet og uddybet deres perspektiver. Efter som deltagelse på afdelingen løbende udvider min forståelseshorisont, forholder jeg mig også tiltagende kritisk eller undrende til nogle af de handlinger, jeg observerer i praksis. Interviewene

skal derfor også indeholde en form for konfrontation med nogle af de kritiske vinkler med henblik på at få dem udfordret, diskuteret, be- og afkræftet. Her finder jeg inspiration i det, Brinkmann betegner 'det epistemiske interview', der er udviklet med inspiration fra de sokratiske samtaler, og som bærer præg af at være konfronterende og udfordrende. Her adskiller interviewpraksissen sig fra den fænomenologiske position i kraft af som udgangspunkt at give modstand i samtalen. Denne interviewform bygger på nogle grundlæggende antagelser, hvoraf jeg ikke deler alle. I det følgende vil jeg fremlægge nogle af perspektiverne med henblik på at diskutere, hvordan elementer fra det epistemiske interview bidrager til afhandlingens interviewpraksis, der med det afsæt netop forstås som en kobling mellem livsverdensinterviewet og det epistemiske interview.

Vidensformer – det epistemologiske niveau

I diskussionen om, hvilken form for viden der produceres gennem forskningsinterview, kan man f.eks. skelne mellem hverdagsviden og epistemisk viden (Brinkmann, 2007). Hverdagsviden, der også med et græsk ord beskrives som '*doxa*', rummer fortællinger om menneskers oplevelser, meninger, ønsker, behov, mens *epistemisk* viden er mere og andet end erfaring. Epistemisk viden kan vi komme i kontakt med, når erfaringen trækkes ind i en normativ begrundelsesstruktur, og det kan vi gøre ved at udfordre den umiddelbare erfaring, Brinkmann med afsæt i Sokrates' dialogform argumenterer for, at kvalitative interviews har mulighed for både at være doxatiske og epistemiske:

De kan med andre ord fremkalde vigtige beskrivelser og fortællinger om mennesker oplevelser, historier, drømme(*doxa*), men de kan også bruges som samtalebaserede måder at producere episteme på, viden der er diskursivt begrundet i en samtale (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 55).

Det, Brinkmann og Kvale henviser til her, er det epistemiske interview, som Brinkmann udvikler i artiklen "Could Interviews Be Epistemic" (2007). Her argumenterer han for det epistemiske interview som supplement til det fænomenologiske livsverdensinterview, med den pointe, at det kan generere en anden vidensform. Artiklen inkluderer ikke en præcis definition af epistemisk viden, men gennem eksempler og argumenter fremgår det, at epistemisk viden er at forstå som bearbejdet erfaring. Den enkeltes erfaring (eksempelvis erfaring med relationen til en indsat) er ikke epistemisk viden, men ved at trække erfaring ind i en normativ begrundelsessammenhæng, når denne erfaring bliver udfordret af en samtalepartner, kan erfaringen løftes til episteme⁶⁹.

Det epistemiske interview

Det epistemiske interview forholder sig (via en anderledes relateringsform mellem interviewer og den interviewede) mere konfronterende og udfordrende til den interviewedes udtalelser; den interviewede skal argumentere for sine udtalelser, holdninger m.m. med henblik på

69 Det er uklart i artiklen "Could Interviews be Epistemic?", hvad Brinkmann forstår ved epistemisk viden. Adspurg om dette i en mail svarede han: "At nogen har erfaret noget er ikke viden. Men at de evt. kan trække deres erfaring ind i en normativ begrundelsessammenhæng, hvis de bliver udfordret af en samtalepartner, kan løfte erfaringen, så den kan blive episteme".

at blive klogere. Det vil sige (jf. citatet ovenfor), at den interviewede diskursivt skal begrunde sine udlægninger *under* samtalen, hvilket får den betydning, at epistemisk viden udvikles *i* samtalen, *i* samspillet mellem interviewer og den interviewede, og ikke efterfølgende af intervieweren selv (Brinkmann, 2007, p. 1119). Dette bliver hos Brinkmann et argument for større ligeværdighed⁷⁰ i forhold til udvikling af den epistemiske viden, fordi intervieweren ikke, som tilfældet er i livsverdensinterviewet, forstås som den, der er tættest på viden. Om livsverdensinterviewet siger Brinkmann (2007): "The point is, however, that the central part of the process of reaching episteme is confined to what happens after the interview conversation, when the interviewer can engage in the scientific phenomenological reduction (...) and Epoché" (p. 1119).

Det er denne adskillelse mellem interviewer og den interviewede, Brinkmann argumenterer for, at det epistemiske interview overskrider.

Den epistemiske interviewform er inspireret af de sokratiske samtalers konfronterende tilgang til den andens udtalelser, fordi netop denne tilgang kan bidrage til den epistemiske viden: "(...) Socrates' dialogues, (whose...) purpose was to move the conversations partner from doxa to episteme (i.e., from a state of being simply opinionated to being capable of questioning and justifying what they believe is the case)" (Brinkmann, 2007, p. 1117).

Den konfronterende og mere kritiske form inviterer til en raffinering af interviewpersonens overbevisninger (Brinkmann, 2007, p. 1124) gennem konfrontation og insisteren på sammenhæng, og indebærer også, at 'taleren' må (eller lærer at) forholde sig mere kritisk til egne forståelser ('questioning' and 'justifying').

Det vidensbegreb (vidensforståelse), perspektivet lægger sig op ad her, beskriver viden som et normativt koncept, hvor viden må referere til et "shared 'space of reason'" (Brinkmann, 2007, p. 1124), altså referere til en fælles referenceramme, der har afsæt i en logisk begrundelsesstruktur. Viden skal kunne begrundes, og han taler om det, som "The conversation is conducted with reference to the normative space of reasons rather than the space of causation" (Brinkmann, 2007, p. 1126). På den baggrund forstår jeg det epistemiske interviews vidensforståelse som koblet til den enkelte (den interviewede) gennem en erkendelsesform, der især har kognitiv karakter.

Som jeg forstår Brinkmanns ærinde, handler det om at udvikle en mere videnstung interviewform, der sætter det epistemiske i højsædet⁷¹. Samtidig er det også en kritik af den relationsform, der dominerer livsverdensinterviewet:

Rogers's humanistic interviews (...) in which the client is always right, in which his or her experiences and narratives are always interesting because they are some individual's

70 Man kan diskutere, om begrebet 'ligeværdighed' er valgt i denne sammenhæng, eftersom formålet med det epistemiske interview ikke er at gøre intervieweren, men den interviewede, klogere. Omvendt er der i et eller andet omfang tale om en fælles proces (skabelse af den epistemiske viden), eftersom intervieweren bidrager som udfordrer af den doxatiske viden.

71 Flere gange i artiklen beskriver han det epistemiske som et alternativ og et supplement, og understreger, at det fænomenologiske livsverdensinterview stadig har sin berettigelse i mange sammenhænge.

experiences and narratives and in which the interviewer (or Therapist) merely acts as a mirror of the respondent's feelings, attitudes, and beliefs (Brinkmann, 2007, p. 1122).

Denne tilgang ses som et udtryk for forbrugersamfundet (contemporary consumer society), og han forholder sig kritisk til den relateringsform, der kobler sig hertil: Den giver umiddelbar indtryk af venskab, omsorg, indlevelse og tryghed, men samtidig er denne relatering et middel til at nå et andet mål – nemlig den viden, intervieweren er på jagt efter. Det er denne reifierende (i Brinkmanns terminologi: instrumentaliserende) tilgang, han mener at kunne omgå gennem en mere konfronterende form, hvor også intervieweren selv bliver tydelig med sine holdninger og perspektiver. Det skaber dels mere gensidighed og gennemsigtighed (Brinkmann, 2007, p. 1134), og befrier også relationen for intimitet og privatlivsorientering. Med henvisning til et citat fra Atkinson og Silverman (1997) understreger han betydningen af denne afpersonificerede tilgang: "it becomes meaningful to join with other persons without the compulsion to know them as person" (Brinkmann, 2007, p. 1131).

Inspirationen fra det epistemiske interview

For at tydeliggøre den interviewform, der knytter sig til det epistemiske interview, inddrages her et eksempel på det, Brinkmann forstår ved det epistemiske. Det er et uddrag fra et interview, Pierre Bourdieu har foretaget om undertrykte unges levevilkår⁷² (citeret i Brinkmann, 2007, pp. 1132–1133). Kursiveringen af interviewerens spørgsmål er min.

Francois: We have this leisure center but the neighbors complain.

Ali: They're not very nice, that's true

Why do they complain, because they...

Francois: Because we hang around the public garden, and in the evening here is nothing in our project, we have to go in the hallways when it's too cold outside. And when there's too much noise and stuff, they call the cops...

You are not telling me the hole story...

Ali: We are always getting assaulted in our project; just yesterday we got some tear gas thrown at us, really, by a guy in an apartment. A bodybuilder. A pumper.

Why, what were you doing, bugging him?

Interviewformen her illustrerer, hvordan interviewerens perspektiv bliver sat i spil som en udfordring af de to unge mænds udlægninger, og dermed har en helt anden strategi, end vi kender det fra livsverdensinterviewet, hvor det i sig selv er en kunst ikke at vurdere/dømme og at følge den andens spor. 'Den epistemiske interviewer' er dermed ikke 'blot' på jagt efter den interviewedes perspektiv, men vil også påvirke perspektivet og måske endda bidrage til at danne den interviewede.

Som nævnt er livsverdensinterviewet det grundlæggende afsæt i afhandlingens interviews. Specifikt i interviewene med de indsatte, hvor jeg er optaget af deres perspektiv på relationen til de ansatte, tager jeg udelukkende afsæt i livsverdensinterviewet.

⁷² Brinkmann har taget eksemplet fra Bourdieu et al. (1999).

Anderledes er det med interviewene med fængselsbetjentene. Her kombinerer jeg livsverdensinterviewet med den dimension fra det epistemiske, der har at gøre med at konfrontere og udfordre, med henblik på at skabe grundlag for nye refleksioner (jf. 'questioning' og 'justifying'). Det betyder f.eks., at de spørgsmål og kritiske perspektiver, der løbende kommer til mig gennem feltarbejdet, spilles ind som hypoteser, konfrontationer med betjentenes forståelse af praksis og med det, jeg har observeret og reflekteret over gennem mødet med selvsamme praksis osv.⁷³ Det har flere formål. Dels ønsker jeg på den måde at få 'testet', hvordan mine indtryk modtages og forstås af fængselsbetjentene, og dels ønsker jeg (i det små) at starte en mere udviklingsorienteret tilgang til samarbejdet med fængselsbetjentene op, der bl.a. skal indebære, at både fængselsbetjentene og jeg selv bliver klogere i mødet med hinandens perspektiver. I den forstand vil jeg argumentere for, at interviewene (også) kan få et epistemisk strejf, der indebærer, at ny (epistemisk) viden kan produceres i mødet. Brinkmann (2007) siger: "important knowledge often develops from challenging respondents to give good reason" (p. 1133).

Her understreges, ligesom jeg tidligere har vist, det begrundelsesorienterede og kognitive i Brinkmanns vidensbegreb, og selvom jeg tillægger mig, at viden også opstår af den vej, må jeg tilføje, at vidensbegrebet (også det epistemiske) i afhandlingen ikke kun opnås af kognitiv vej – eller gennem konfrontation med manglende sammenhæng i holdninger og udlægninger. Inspireret af forskerpositionen professionelt nærvær kan viden (også den epistemiske udgave) opnås gennem kropslige, følelsesmæssige og intuitive veje. Her er det ikke konfrontation i forhold til udlægninger, der er eneste vej, men også muligheden for gennem konfrontation eller udfordring at "blive kendt med det, som er" (Bae & Waastad, 1992, p. 9)⁷⁴. Det leder mig hen til en central pointe, netop at den afpersonificering i relationen, som Brinkmann taler for (og som har sin berettigelse i nogle sammenhænge), ikke stemmer overens med den tilgang, der praktiseres i denne afhandling. Kvaliteten af relationen er i alle afhandlingens faser af afgørende karakter for at understøtte udvikling og forandring. Udvikling sker i og i kraft af relationer (jf. den dialektiske relationsteoretiske tilgang). Samtidig er det en pointe, at når relationer grundlæggende er anerkendende og bygger på tillid, rummer de 'uden problemer' modstand, underkendelse og udfordringer (Schibbye, 1997, p. 146), og i det lys kan udvikling netop ske gennem modstand. Netop dette er også argumentet for, at en mere konfronterende og udfordrende interviewform indebærer mindre risici for at skade det relationelle rum, når relationen i forvejen er tryk.

Min hensigt i interviewene er således at inddrage elementer fra det epistemiske interview med henblik på dels at skabe et rum, hvor også epistemisk viden kan emergere, og dels at starte udviklingsprocessen op, som indebærer, at fængselsbetjentene kommer til at forholde sig til sig selv og deres måde at forvalte deres fag på. I den forstand hænger valget af det epistemiske tæt sammen med den udviklingsoptik, der præger hele afhandlingen; forskningsspørgsmålet og arbejdsspørgsmålene i afhandlingen centrerer sig om fængselsbetjentene, om deres fag og faglighed med et særligt blik på *udvikling* af relationen til de indsatte,

73 I tilbageblik kan jeg også se, at det først var i forbindelse med interviewene, jeg selv begyndte at træde tydeligere frem.

74 Eksempelvis kan en konfrontation med en udtalelse, der ikke stemmer overens med kropslige udtryk, virke befordrende for selvsigt: "Jeg kan høre, du siger, at det er ikke betyder noget for dig, og samtidig kan jeg se, at du sidder meget uroligt på stolen... er der en sammenhæng i det – eller hvordan?"

ligesom aktionsprocessen retter sig *udviklingsmæssigt* mod fængselsbetjentene. Jeg vurderer med andre ord, at jeg ved at koble livsverdensinterviewet med elementer fra det epistemiske interview kan skabe en udviklingsorienteret ramme for interviewene med fængselsbetjentene, der udover at få indblik i deres oplevelsesverden også skaber et begyndende refleksivt rum, hvor selvrefleksion og indsigt er bærende elementer.

Forskningsinterviewene – mere konkret

Som led i at forberede interviewene udarbejder jeg konkrete formålsbeskrivelser, der skal danne grundlag for udarbejdelse af interviewguides:

Formålet med interviews

Fængselsbetjente

Forskningsinterviewene med fængselsbetjentene skal give indsigt i og viden om de ansattes syn på deres faglighed, dvs. deres arbejde som fængselsbetjent. Det er særligt oplevelsen af at håndtere dobbeltrollen (balancen mellem 'det bløde' og det hårde), jeg ønsker indsigt i. Hvornår fungerer det? Hvornår er det svært? Hvordan ser de på hhv. 'det hårde' og det bløde? Hvilken betydning har det at kunne balancere, osv.? Oplever de, at det hænger sammen med de indsattes vilkår, og hvorfor eller hvorfor ikke?

Derudover ønsker jeg indsigt i deres tanker om resocialisering, som jeg forestiller mig kobler sig til deres forestillinger om dobbeltrollen, fordi 'det bløde' bl.a. handler om at støtte og motivere til kriminalitetsfri tilværelse. Herunder er jeg også nysgerrig på deres holdning til fængslet som et sted, hvor indsatte skal lære noget. Skal de det? Og i givet fald, hvad og hvordan?

Endelig er jeg optaget af deres oplevelse af at være fængselsbetjent, dette med afsæt i en forestilling om, at der heri kan være information, som giver forklaringer på deres oplevelse af og holdning til deres faglighed.

Indsatte

Efter at have fulgt afdelingen over nogle måneder har jeg fået indtryk af, hvordan de indsatte oplever relationen til de ansatte. Det betyder, at jeg allerede ved, at mange af dem føler sig disrespekteret, set på som en slags 'ikke-mennesker', og har et syn på 'deres fangevogtere'⁷⁵ som mennesker, der ikke gider at være der og ikke regner de indsatte for noget.

Interviewene med de indsatte skal give mig uddybet indsigt i deres oplevelse af relationen med de ansatte og give indblik i, hvad de indsatte tænker om de ansattes måde at forvalte fængselsbetjentrollen på. Derudover er jeg nysgerrig på at høre deres forestillinger om, hvad 'den gode fængselsbetjent' er, hvordan relationen til en ansat er, når den fungerer, og hvad der fremmer eller hæmmer den gode relation – set fra deres perspektiv. Endelig vil jeg også fokusere på deres forestillinger om, hvad det kræver at blive resocialiseret.

⁷⁵ Betegnelse, der bruges flittigt om fængselsbetjentene.

Jeg forventer, at interviewene med de indsatte kan give en dybere indsigt i nogle af bevæggrundene for den store kløft, jeg efter mit feltarbejde oplever, der er mellem de indsatte og fængselsfunktionærerne. Det er mit håb, at jeg kan bidrage til at skabe et samtalerum, som kan åbne for fortællinger, der både kan udfolde og nuancere de meget negative oplevelser med fængselsbetjentene, men som også kan overskride de stereotype beskrivelser, der udelukkende rummer afsky og foragt og ikke inkluderer eventuelle savn og håb om bedre relationer. Med andre ord er jeg nysgerrig på, om der i et mere fortroligt rum (hvor de andre indsatte ikke er medlyttere) kan deles erfaringer, hvornår relationen til fængselsbetjentene opleves vedkommende og måske ovenikøbet nærende.

Semistrukturerede interviewguides

Hvordan forskeren gennemfører sine interviews afhænger af, hvordan hun forstår sin rolle som interviewer. Kvale & Brinkmann (2009) taler om to grundlæggende tilgange, nemlig om minearbejderen (der indsamler viden) og den rejsende (der konstruerer viden) (p. 66). Positionerne bringer det epistemologiske niveau i spil, fordi de bygger på forskellige antagelser om, hvad videnskabelig viden er, og hvordan det opnås. Forskellen har at gøre med karakteren af den interviewviden, forskeren ender op med; er der tale om en allerede given viden, som intervieweren skal bemægtige sig adgang til ved så at sige at grave den frem? Eller forstås viden som konstrueret i samspillet mellem interviewer og den interviewede, og dermed som noget, der emergerer i nuet. Som udgangspunkt mener jeg, at begge tilgange aktualiseres i samtalen, men som grundlæggende position tager jeg afsæt i 'den rejsende' og i antagelsen om, at den viden, der produceres, er dybt forbundet med de specifikke mennesker, der interagerer i den specifikke sammenhæng. Dette udgangspunkt hænger sammen med afhandlingens videnskabsteoretiske position i den filosofiske hermeneutik, hvis grundpointe netop handler om forståelseshorisontens betydning i forståelsesprocesser (jf. kap. 2). Dette fører med sig, at den viden, der emergerer i interviewene i fængslet, er unikke produkter af et specifikt samspil mellem mig som forsker og de ansatte/indsatte, og som sådan altid vil være forskellig fra den viden, andre ville producere. Derudover spiller det også sammen med valget af det epistemiske interview og ideen om, at ny erkendelse (viden) kan produceres i interviewsamtalen og på denne måde ændre de deltagende – og intervieweren: "Rejsen behøver ikke alene at føre til ny viden. Den rejsende kan også forandre sig. Rejsen vil kunne igangsætte en refleksionsproces, der fører den rejsende til nye former for selvindsigt (...)" (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 67).

At indtage den rejsende position indebærer en åbenhed i interviewsamtalen, der kan rumme, at tematikker, der ikke umiddelbart er tæt forbundet med interview-temaet, også afsøges. Dette lægger op til en meget åben interviewsamtale. Samtidig er det vigtigt, at den vidensinteresse, der er afsættet for interviewet, også kan stå centralt i interviewet. For at sikre begge dele gennemføres interviewene ud fra et semistruktureret koncept, hvor de centrale tematikker for interviewet struktureres ind som spørgerammer, jeg kan navigere i gennem interviewet. Der er således ikke tale om hverken en åben samtale eller et lukket spørgeskema (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 45), men om en guide, som det skal være muligt at springe rundt i. På den måde bliver det muligt at balancere mellem et på forhånd fastlagt tema og en åbenhed over for (andre) temaer, der opleves betydningsfulde.

Spørgerammerne indarbejdes i interviewguides, der indebærer en række spørgsmål, koblet til hver af de hovedtematikker, der igen er udviklet med afsæt i forskningsspørgsmål. Sjældent egner forskningsspørgsmål sig som interviewspørgsmål, fordi de typisk er formuleret mere abstrakt og teoretisk, og dermed som oftest ligger langt fra den oplevede livsverden (B. S. Nielsen & Nielsen, 2010, p. 66). Udarbejdelsen af interviewguides er derfor bl.a. et spørgsmål om at oversætte forskningsspørgsmål, så de med Tanggaard og Brinkmanns ord bliver "livsverdenstætte" (B. S. Nielsen & Nielsen, 2010, p. 45) og derved direkte relaterbare for den interviewede.

Relateret til forskningsspørgsmål	Tematik	Mulige spørgsmål
Hvordan forstår fængselsbetjentene deres fag?	Forvaltning af 'det hårde' og 'det bløde'	Hvad tænker du, om de to poler – hvad er blødt, og hvad er hårdt, som du ser det? Hvilke rutiner eller opgaver knytter sig til det bløde/hårde? Hvordan ved man, at man i de andres øjne har været for blød eller for hård?

Model 8: Eksempel fra interviewguide⁷⁶

Interviewene blev som nævnt gennemført som sidste del af feltarbejdet. Således er interviewguiden udarbejdet med inspiration fra feltarbejdet. Interviewguidesene tager således udgangspunkt i afhandlingens forskningsspørgsmål, men er også et resultat af min tilstedeværelse på afdelingen. Jeg er via min tilstedeværelse blevet nysgerrig på særlige elementer af fængselsbetjentrollen og på, hvordan fængselsbetjentene oplever deres arbejde⁷⁷, ligesom oplevelsen af at være i systemet og være en del af den daglige rytme har gjort mig nysgerrig på, hvordan fængselsbetjentene oplevede at komme ind i systemet, og hvordan de har 'vænnet sig' til det⁷⁸. Jeg har en forestilling om, at det kan give indsigt i, hvordan fagligheden formes.

⁷⁶ Eksemplerne her er udtryk for det, jeg forstår som livsverdensinterview-spørgsmål, og ikke epistemiske, da de ikke har konfronterende karakter.

⁷⁷ Det er svært i dagligdagen at lokalisere 'det hårde' og 'det bløde', og det er svært at få øje på, hvorvidt fængselsbetjentene reflekterer over balancen, hvorvidt de oplever, den er vigtig. Jeg har håb om at komme tættere på deres oplevelse og synspunkter gennem interviewene.

⁷⁸ Den kropslige og psykiske oplevelse af at deltage i fængselsbetjentenes daglige rutiner var overvældende. En del af deres opgaver indebærer, som jeg anskuer det, en krænkelse af det, vi i 'normale' sammenhænge oplever som ukrænkelige menneskeretigheder (og respekt). F.eks. celletek og andre rutiner, der grundlæggende er båret af mistillid. Interviewene skal give indsigt i, hvordan fængselsbetjentene selv har oplevet at blive en del af fængselskulturen.

Relateret til oplevelser i feltarbejdet	Tematik	Mulige spørgsmål
Tilvænning til systemet (på godt og ondt)		<p>Kan du huske, hvordan det var at starte – hvad husker du? Hvad undrede dig? Positivt – negativt?</p> <p>Mit blik: Mistilliden som grundlag for kommunikationen mellem indsatte og fængselsbetjente – hvad tænker du om det?</p>

Model 9: Eksempel fra interviewguide

Interviewene udarbejdes som en kombination af spørgsmål med afsæt i henholdsvis forskningsspørgsmål og feltarbejdet.

Udvælgelse af interviewede

Udgangspunktet er at gennemføre det antal interview, det kræver at komme til det, der betegnes 'mætningspunktet' (B. S. Nielsen & Nielsen, 2010, p. 32), som indtræffer som en glidende bevægelse, når nye interviews ikke synes at bidrage med ny relevant viden.

Fængselsbetjente

Alle fængselsbetjente bliver inviteret til at deltage i interviewundersøgelsen via i første omgang en fællesmail, hvorefter jeg yderligere tog kontakt til dem, når jeg var på afdelingen. Jeg gennemførte i alt 10 (i alt var der tilknyttet ca. 24 fængselsbetjente til afdelingen på det tidspunkt). Få havde ikke lyst til at deltage, og nogle forlod afdelingen, inden interviewene var datosat. Igennem feltarbejdet var der fængselsbetjente, jeg talte mere med end andre. Flere var meget optaget af mit projekt og spurgte aktivt ind til det, hvilket medførte, at det i perioder var meget disse fængselsbetjentes perspektiver og praksis, jeg blev vidne til. I forbindelse med interviewundersøgelsen var det vigtigt for mig, at jeg fik så bredt et billede som muligt, og jeg var derfor opsøgende i forhold til de fængselsbetjente, som ikke selv meldte sig til interview, og som jeg løbende ikke havde talt så meget med. Heriblandt var der én, der ikke havde lyst til at deltage. Jeg var desuden også optaget af at få interviews med fængselsbetjente med forskellig anciennitet, så jeg fik mulighed for at få perspektiver i spil fra ansatte, der havde en lang karriere inden for kriminalforsorg, og fra nogle, der var henholdsvis under uddannelse og relativt nyuddannede. Kønsfordelingen på afdelingen var tæt på 50/50, så det var også et mål at få interview med flere fra begge køn.

Indsatte

I forhold til interviews med de indsatte hang jeg sedler op på afdelingen, hvor jeg inviterede de indsatte til interviews og gav information om formålet med interviewene. I løbet af feltarbejdet havde jeg allerede truffet aftale med nogle af dem. Jeg gennemførte i alt 8 interviews med indsatte. Det var afgørende for mig, at jeg fik talt med indsatte, der havde stor erfaring

som indsat, og dermed havde et stort sammenligningsgrundlag i forhold til relationer med fængselsbetjente, ligesom det også var vigtigt at få perspektiver på, hvordan det opleves som ung og ikke særlig erfaren i systemet. Imidlertid var det ikke muligt at få samtaler med helt 'grønne' indsatte, hvilket blandt andet hænger sammen med, at konteksten er et lukket fængsel, og at de fleste har stiftet bekendtskab med Kriminalforsorgen, inden de ender her.

Det fysiske rum

Hovedparten af interviewene gennemføres i et lokale på de ansattes 'territorium', hvilket i nuet faldt helt naturligt i forhold til samtalerne med fængselsbetjentene. I forhold til de indsatte er det en sværere beslutning, fordi der er modstridende faktorer i spil. På den ene side er det vigtigt at skabe et trygt rum, der motiverer til en åben samtale, og i det lys er de ansattes territorium ikke et klogt valg. På den anden side kan man også argumentere for, at det kan blive et friere rum, et mere individuelt rum, når samtalen ikke foregår i de samme fysiske omgivelserne, hvor fællesskabet og de stereotype historier (re)produceres hver dag. Ideelt set kunne interviewene med de indsatte derfor foregå på mere neutral grund, hvor de forskellige kulturelt betingede antagelser ikke taler med gennem murstenene. Det lader sig imidlertid ikke gøre. Beslutningen om at anvende mødelokalet blev truffet primært med afsæt i praktiske hensyn (let for fængselsbetjentene i forhold til deres rutiner, og det lå tæt på arbejdspladsen, hvor de indsatte skulle hentes hjem fra for at deltage i interviewene).

Fra data til analysegenstande

Feltarbejdet genererer gennem min logbogsskrivning og interviewene en stor mængde data. I det følgende vil jeg beskrive de metoder, jeg har anvendt i det analytiske arbejde. Som jeg diskuterer i nedenstående afsnit, er afhandlingens analyser kendetegnet af at være kommunikationsanalyse. Det vil sige, at det er 'kommunikation', der er det analytiske genstandsfelt. Datamaterialet består i afhandlingen samlet af følgende:

1. Logbog 1 – noter over feltarbejdet
2. Lydoptagede interview med indsatte og ansatte i fængslet
3. Logbog 2 – noter fra aktionsprocessen
4. Transskriberede lydoptagede procesdage fra aktionsprocessen

I forberedelsen af analysearbejdet har datamaterialet skulle gennem en nedbrydningsproces fra et stort og overskueligt antal data til egentlige analysegenstande.

I denne proces har jeg overordnet navigeret ud fra afhandlingens vidensinteresse, således at tematikker, der knytter sig til de centrale omdrejningspunkter, er udpeget og kategoriseret med henblik på at finde mønstre og mønsterbrud. I afhandlingens første analyse, "Analyse af feltarbejdet", har jeg bl.a. nedbrudt feltarbejdets materiale ud fra følgende tematikker: 'relationen mellem fængselsbetjente og indsatte', 'det hårde' og 'det bløde', 'fængselsbetjentenes knytten an til faget (professionsantagelser)', 'syn på fængselsbetjentfaget', 'kvaliteten af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte', 'syn på den anden part', 'magt i relationen', 'indsattes syn på de ansatte'. Disse overordnede navigationstematikker mandede ud i 37 tematikker, der igen blev

koblet og mundede ud i 5 temaer, som analysen blev bygget op omkring ('Det hårde' og 'det bløde', *Synet på opgaven*, *Samspillet med de indsatte*, *Relationelle forholdemåder*, *Den tvangs-bårne relation*).

Disse 5 tematikker gennemgik et foranalytisk arbejde ud fra følgende model (uddrag):

Tema	Menings-kondensering	Centrale citater	Fortolkning - temaer	Teoretisk perspektiv
Nærvær	Det delte nærvær	"Jeg taler almindelig pænt til dem, jeg er mere opmærksom, fordi jeg er klar over at der er en sikkerheds del jeg skal udføre en sikkerhedsopgave men og noget overvågning, men jeg forsøger at være så diskret som muligt mens jeg smiler og snakker med de indsatte...."	Konsekvensen af dobbeltrollem er, at den ansatte aldrig kan være ikke-alert - men må dele sit nærvær.	Buber - nærværet er en indgang til jeg-du forholdet Schibbye -Subjekt-mødet - kan godt møde som subjekt og stadig være obs. eller?
		"Og hvis man ikke har sikkerhedsaspektet med, hvis man engagerer sig så meget i et spil skak med en indsat (...) så man ikke samtidig har øjne i nakken", så bliver vi for bløde og så sætter vi noget anden over styr"		Derfor vil nærvær her altid være "forbeholdt" eller tilbageholdt, eller delt - mellem den enkelte og "de andre". Det giver nogle tvivlsomme præmisser at forstå den anden på - jf. anerkendelse.
Personlig tydelighed	Gøre sig tydelig Spejl	"... så sagde jeg "sig mig lige, hvad jeg har gjort dig siden du er så pisseur (...) "hvorfor tror du jeg er sur på dig du er jo min ynglingsbetjent" og så siger jeg "jamen du virker bare altid sur" "nej men jeg er ikke sur, jeg er træt af at være i fængsel, men jeg synes at du er rar at have dig som betjent her på afdelingen". Og så al og så for eftertiden hver gang jeg ser ham, så smiler han"	Fængselsbetjent viser egen sårbarhed (jeg registrerer du er pisse-sur, og det påvirker mig nok til at jeg kommenterer på det). På den måde får den indsatte betydning i relationen, bliver et subjekt. Og den ansatte involverer sig	Feedback? Lægger op til at skabe en psykologisk kontakt - er selv tilstede som menneske - møder den anden som menneske (Schibbye). Grobund for en inter-subjektiv relation på sigt (Møller p. 62)?

Model 10: Eksempel på foranalytisk arbejde I

I det analytiske arbejde i afhandlingens del 2 (analyser af aktionsprocessen) har samme kategoriseringsproces dannet grundlag for analyserne. Indholdet i og formen på aktionsprocessens aktioner har dannet ramme om nedbrydning af tematikker til kategorier, der dels kobler sig til forskningsspørgsmålet og arbejdsspørgsmålene og dels kobler sig til den viden og de perspektiver, der i øvrigt emergerede i processen. Fra et stort antal tematikker mundede kategoriseringsprocessen ud i 3 overordnede temaer (svarende til analysekapitler) med en række undertemaer. Et eksempel fra det analytiske forarbejde, relateret til analysen af aktionsprocessen, ser således ud:

Tema	Menings-kondensering	Centrale citater	Fortolkning - temaer	Teoretisk perspektiv
Indersiden i fokus	Få adgang til kollegers inderside	<p>Peter: (...) så var han meget upassende i sit sprog og sin adfærd generelt, men han fik SÅ LANG snor</p> <p>Lise: Fra dig af?</p> <p>Peter: Fra mig af og jeg talte (...) fuldstændig, ligesom jeg gør nu, og han var helt oppe og ringe</p> <p>Lise: Ja</p> <p>Peter: Men det har jeg haft det skidt over lige siden</p> <p>Lotte: Fordi du ikke kom af med det?</p> <p>Peter: Ja</p> <p>Lotte: Ja</p> <p>Peter: Det vil ALDRIG ske igen</p> <p>Lotte: Nej nej det er noget af det værste man kan</p> <p>Peter: ALDRIG</p> <p>Lotte: Det sidder i kroppen, man skal have en boksepude</p> <p>Peter: Hvis øh og ja lige præcis</p> <p>Lotte: Man kan ikke komme af med den der adrenalin</p>	<p>Den følelses-mæssige påvirkning er stor – de deler følelses-mæssige oplevelser</p> <p>Rum hvor der er tillid til at de følelses-mæssige perspektiver kan sættes i spil</p> <p>Genkendelses-værdi for de andre</p> <p>Engagerer sig i den andens oplevelse (inderside)</p>	<p>Intersubjektiv deling</p> <p>Schibbys begreber og subjekt-subjekt relationer</p> <p>Om at henvende sig til subjektssiden i den anden (Schibbye)</p> <p>Langsomme samtaler ("når tempoet er lavt, kan den der taler bedre, høre, hvad han selv siger")</p>
'Blive kendt med'	Dvæle ved / tilbyde sprog	<p>Peter: Men hvis det havde været før det her, så havde han været låst inde</p> <p>Lise: Så havde han været låst inde?</p> <p>Peter: Ja det er der slet ingen tvivl om. Det vil ikke komme til at ske igen</p> <p>Lise: Så man kan sige, du kunne virkelig mærke en grænse, der blev overskredet?</p> <p>Peter: I den grad, det er der slet ingen tvivl om</p>	<p>Dvæler ved oplevelsen</p> <p>Tilbyde ord til den andens oplevelse</p>	<p>Lytte bag om sproget</p> <p>"blive kendt med det, som er" – anerkendelse og erkendelse (Schibbye, Bae)</p> <p>Definitionsagt (Bae, 1996)</p>

Model 11: Eksempel på foranalytisk arbejde II

Med afsæt i denne kategorisering er analyserne skrevet frem. I det følgende beskriver jeg afhandlingens analytiske metode og forholder mig her til, hvordan det konkrete analysearbejde af de udvalgte data er grebet an. Og som påpeget i indledningen, er den analytiske metode gældende for alle analyser i afhandlingen på tværs af feltarbejde og aktionsproces.

Analytisk metode

– en kommunikationsanalytisk tilgang

Med det hermeneutiske udgangspunkt er grundpositionen og principperne i det analyse-metodiske givet gennem en eksplicitering af 1) fortolkerens subjektive medspillen i vidensproduktionen, 2) i fortolkningsprincippet om den p.t. mest sammenhængende fortolkning (eller som Brinkmann & Kvale (2009) siger: "en indre enhed i teksten, der er uden logiske

modsætninger (p. 233)), og 3) i den hermeneutiske cirkel som en overordnet forståelsesramme for fortolkningsprocesserne i det analytiske arbejde. Tilbage står spørgsmålet om, hvilke konkrete metodiske snit eller greb der skal føre 'teksten' eller datamaterialet og principperne sammen. Den hermeneutiske metode eller position kan kobles med mange forskellige analysemetoder (diskursanalyser, dekonstruktion, meningskodning, sproganalyse m.m.), og i det følgende diskuterer jeg, hvilke analysemetodiske greb afhandlingens analyser er gennemført ud fra.

Samlet og overordnet betragtet er analyserne kommunikationsanalyser, hvilket indebærer, at det datamateriale, jeg analyserer på, forstås som kommunikation. I forhold til feltarbejdet udgøres kommunikationen primært af interviews, sekundært af logbogsuddrag og i forhold til aktionsprocesserne udgøres kommunikationen af de samtaler, der finder sted i mødeprocesserne. Kommunikationen bliver genstand for videnskabelig analyse, som vej til at producere ny viden og indsigt. Det analytiske greb ind i kommunikationen er i begge afhandlingens analysedele udtryk for en pragmatisk sprogbrugsanalytisk tilgang, der forstår sprog som handling, og som er optaget af sammenhængen mellem sprog, sprogbrugere og kontekst som adgang til viden om samtaler. Inden jeg uddyber denne sammenhæng, er det afgørende at understrege, at der på trods af dette fælles greb alligevel er forskel på afhandlingens to analysedele:

Analyse af feltarbejdet analyserer (primært) på interviewudsagn med henblik på at udfolde en række tematikker, der skal bringe viden om fagets praksis (dobbeltrollen) med sig. Det indebærer, at jeg som analytiker ikke analyserer på 'de kommunikerende parter' (interviewer og den interviewede), deres samspil og karakteren af deres relation⁷⁹. Snarere er jeg optaget af de perspektiver, den interviewede udvikler gennem interviewsamtalen, og som peger hen mod nogle indholdsmæssige tematikker, der kan belyse faget og fagets praksis. Det er i det lys derfor mere nærliggende at betegne analysen som en 'kommunikationsanalyse', hvor analysegenstanden snarere er ytringer fra samtalen end en decideret samtaleanalyse.

I analyse af aktionsprocessen er analysegenstanden gennemgående samtaleprocesserne i aktionsforskningsgruppen. Denne analyse bliver mere kompleks, fordi den har et dobbelt ærinde:

Dels skal analysen indfange den udvikling, der sker (eller ikke sker) i aktionsprocessen ved at forholde sig til, hvilken betydning *karakteren af relationen* mellem aktionsforsker og de deltagende fængselsbetjente og de deltagende fængselsbetjentene imellem har for denne *udvikling*. *Karakteren af relationen* henviser til, hvilken betydning den valgte aktionsforskningsoptik (kap. 11) får for samspillet, mens *udvikling* både henviser til den fag-personlige udvikling hos fængselsbetjenten(e) og til ny viden og indsigt om fængselsfagets praksis og om aktionsforskningsprocesser. Analytisk bliver der her tale om samtaleanalyse, hvor det kommunikative samspil analyseres med henblik på at få viden om samtalen, relationen mellem de kommunikerende parter og den mening, de sammen producerer. Det er således en

79 Et andet forskningsfokus kunne imidlertid sagtens aktualisere dette. Eller i mit tilfælde, hvis tematikken er svær at udlede, f.eks. fordi interviewpersonen modsiger sig selv, kan det give mening at undersøge, om det evt. hænger sammen med den måde, intervieweren (jeg) spørger på.

kobling mellem fokus på relationerne mellem de kommunikerende, de tematikker der bringes i spil og kan udledes og på sammenhænge mellem disse to. Alrø, Dahl & Schumann (2016) siger om samtaleanalysen: "Ved at se på, hvordan sproget udfolder sig mellem samtaleparterne i den konkrete kontekst, kan analytikeren få nye indsigter i, hvordan de skaber mening i samtalen" (p. 9).

I samtaleanalysen er der således et stort fokus på *hvordan* og dette *hvordan's* betydning for de kommunikerende parter relation og indholdet i samtalen, som "analytikeren prøver at forstå ved at studere netop forholdet mellem dem, der taler sammen, det de taler om, og måden de gør det på i en given kontekst" (Alrø et al., 2016, p. 113).

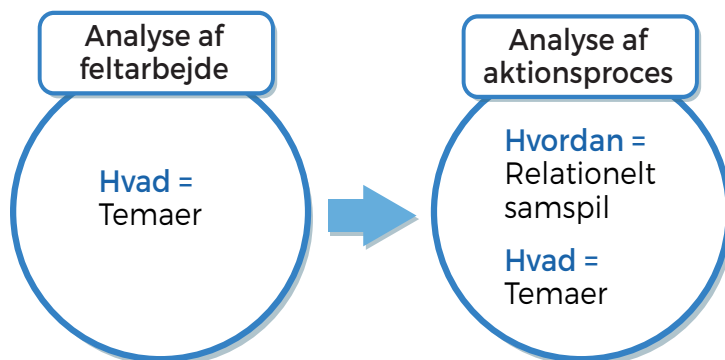
Imidlertid vil dele af analysen af aktionsprocessen udelukkende have et tematisk fokus (ligende fokuset i analysen af feltarbejdet). Konkret betyder det, at denne analyse er bygget op som følger:

Første del af "Analysen af aktionsforskningsprocessen" fokuserer på sammenhængen mellem aktionsforskningsoptikken, som den kommer kommunikativt til udtryk mellem parterne, og den viden og indsigt om faget, vi får adgang til.

Anden og tredje del af "Analysen af aktionsforskningsprocessen" er bygget op omkring tematikker relateret til faget, stadig med afsæt i samtalerne som analysegenstand, men forholder sig ikke specifikt til, hvilken betydning samspillet i aktionsforskningsgruppen har for den viden, vi får adgang til. Her er der – ligesom i analysen af feltarbejdet – et større fokus på et 'isoleret *hvad*', forstået som, hvilke indholdsmæssige tematikker der sættes i spil. 'Isoleret' viser her hen til, at der i disse analyser ikke er fokus på interaktionen mellem de kommunikerende parter. Sagt på en anden måde er analyserne ikke centreret omkring, hvilken betydning aktionsforskningsoptikken (det vil sige min tilgang og kommunikation med fængselsbetjentene, og deres indbyrdes kommunikation) har for den viden og indsigt, vi får adgang til (om end betydning heraf selvfølgelig er afgørende). Fokus er her snarere alene på den viden og indsigt om faget og fagets praksis, processerne bringer med sig.

Med afsæt i denne forskel mellem et fokus på *hvordan* og *hvad* finder jeg det gavnligt at skelne mellem samtaleanalyse og tematisk analyse. Sidstnævnte fokuserer som nævnt på den viden (og betydning) om faget og fagets praksis, det bliver muligt at få adgang til gennem en analyse og fortolkning af de kommunikative handlinger. Analyserne er dermed orienteret mod det indholdsmæssige niveau, forstået som 'hvad er indholdet i det, der bliver sagt'. Det kan imidlertid give nogle begrebslige udfordringer at tale om dem som indholdsanalyser, fordi denne metode også kan henvise til en "teknik til systematisk kvalitativ beskrivelse af det manifesterede indhold" (Kvale & Brinkmann, 2009, p. 225). Betegnelsen af kommunikationsanalyserne som 'tematiske' skal imidlertid understrege den søgen efter viden og tematikker, der kan udfolde faget og fagets praksis, som analyserne er drevet mod.

Afhandlingens to analyser

Model 12: Afhandlingens 2 analyse:

Det analytiske forhold til sproget – det tekstnære analyseniveau

Analysetilgangen er altså repræsenteret ved en kommunikationsanalyse, der med sit fokus på de kommunikative handlinger er orienteret mod sproget i brug. Analysens forhold til sproget er inspireret af pragmatiske sprogbrugsanalytiske forståelser, der bl.a. indebærer at forstå sprog som handling, dvs. vi gør noget, vi handler, når vi bruger sproget. Når mennesker kommunikerer med hinanden, er det således udtryk for en social handling, hvor de "producerer og udveksler mening i en social kontekst" (Alrø et al., 2016, p. 108). Konteksten har en central placering i sprogbrugsanalysen, fordi ytringer kun kan forstås i lyset af den kontekst, de indgår i. At de samtaler og udsagn, jeg forholder mig til, foregår mellem eksempelvis indsatte og fængselsbetjente, fængselsbetjente imellem eller mellem fængselsbetjente og forsker sætter en særlig ramme for den enkelte samtale, det enkelte udsagn, ligesom fængslet, den enkelte afdeling osv., også udgør en del af den kontekst, samtalen må forstås i lyset af.

Sproget er ifølge Alrø, Dahl & Schumann (2016) multifunktionelt (p. 133), dvs. det har mere end en funktion afhængig af kontekst, hvilket blandt andet hænger sammen med, at sproget rummer flere niveauer; sprog forstås i bred forstand som både verbale ytringer, krops- og stemmebrug. For at forstå sprogets funktioner må man derfor, når man analyserer sproget, se på sammenhængen mellem sprogets manifeste niveau (dvs. det, der bliver sagt og gjort) og sprogets latente niveau (de medbetydninger eller underliggende meninger, der ligger bag det sagte, det, Alrø, Dahl & Schuman (2016) betegner som "det der ligger mellem linjerne" (p. 113)). At komme nær den latente side af sproget indebærer fortolkninger, og den pragmatiske sprogbrugsanalyse er netop et analytisk greb, der understøtter bevægelser fra sprogets manifeste til sprogets latente niveau.

Pragmatisk sprogbrugsanalyse har fokus på sprogbrug og repræsenterer en række begreber, der kan applikeres i en kommunikationsanalyse og give adgang til en dybere forståelse af den meningsskabelse, der sker i samtalen. Centralt står de forskellige typer af sproghandlinger, som kan give adgang til viden om, hvilken slags handling den kommunikerende gennem sine ytringer aktualiserer (truer, inviterer, lover osv.), hvilket igen kan give indsigt i rolle, magt, perspektiver osv., og dermed sige noget om relationen mellem parterne.

Pragmatisk sprogbrugsanalyse ligger lige bag afhandlingens analyser, men er ofte kun meget lidt synlig. Det hænger sammen med, at de begreber, der kobler sig til de sproglige ytringer, kun i begrænset omfang nævnes eksplicit i fremstillingen af analysen. Når jeg f.eks. i analysen p. 259. skriver: "Omfanget af den følelsesmæssige påvirkning understreges af Peters⁸⁰ markante betoning af ordet aldrig: 'Det vil ALDRIG ske igen (...) ALDRIG' og Lottes udsagn: 'det er noget af det værste (...) og 'det sidder i kroppen', har analysen afsætt i det sproglige niveau, i de konkrete ytringer, som sprogbrugerne bringer ind i samtalen, og de tolkes i konteksten af fængselsbetjentfaget. Koblingen mellem sprog, sprogbrugerne og konteksten bygger på antagelsen om, at sproget i brug må forstås (og fortolkes) som handlinger, der både har et manifest (de brugte ord) og latent (mening i konteksten) niveau, som begge må inddrages for at skabe en sammenhængende forståelse af kommunikationen.

I den forstand afspejler dette lille analyseklip grundtanken i den pragmatiske sprogbrugsanalytiske tilgang, på trods af at tilgangens teksthæne analysebegreber kun sættes i spil i analyseprocessen, men ikke ekspliciteres i analyseresultatet (formidlingen). Analysebegreber fra den sprogbrugsanalytiske tilgang, der ikke er med i ovenstående formidling, men som ligger bag analyserne, er f.eks., at Peters ytring: "Det vil ALDRIG ske igen (...) ALDRIG" på det manifeste niveau kan forstås som en konstaterende talehandling, hvor sprogbrugerne udtaler sig om sagsforhold, der ikke er til diskussion. I den specifikke kontekst kan Peters ytring også forstås som en kommissiv sproghandling, der udtrykker et løfte (den nære samtalekontekst taget i betragtning, måske til ham selv?), og betoningen af ALDRIG kan tolkes som en 'upgrader' (styrkemarkør), der styrker sproghandlingens illokutionære kraft. Det vil i denne sammenhæng sige, at den understreger alvoren i ytringen. Lottes svar: "Det er noget af det værste (...) det sidder i kroppen", kan tolkes både som konstaterende sproghandlinger, men kan også i lyset af konteksten forstås som ekspressiver, altså ytringer, der udtrykker den kommunikerendes følelser, meninger eller vurderinger. Lottes "Det er noget af det værste" kan i det lys udtrykke, hvor ubehageligt det er at opleve, at man har givet for lang snor (konteksten), hvor 'det værste' kan tolkes som en upgrader, der styrker budskabet (den illokutionære kraft). "Det sidder i kroppen" kan som sagt også tolkes som en ekspressiv sproghandling, der indikerer, at den ubehagelige oplevelse også har fysiske konsekvenser (og måske derfor er ekstra slem?).

Eksemplet er inddraget for at illustrere, at inddragelse af begreber på det teksthæne niveau medfører en meget omfangsrig formidling. Det væsentligste argument for ikke at formidle dette teksthæne analytiske niveau er således, at en sådan minutiøs eksplicitering er så omfangsrig og detaljeorienteret, at det ikke ville være muligt at anlægge et så bredt fokus på analysegenstanden, som mit forskningsspørgsmål kræver. Den overordnede

80 Alle navne på deltagere fra fængslet er ændret af hensyn til anonymitet.

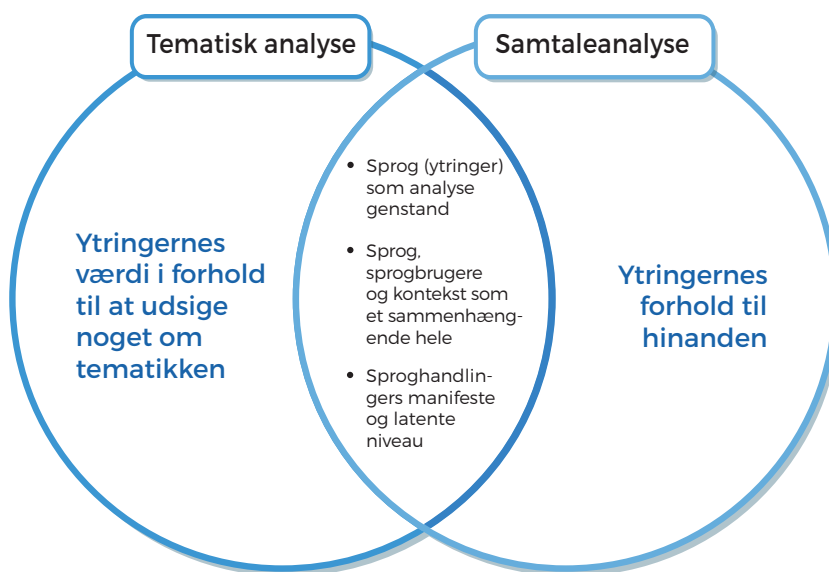
problemformulering søger en viden, der indebærer, at analyserne giver adgang til tematisk viden om fagets praksis. En meget tekstnær og detaljefokuseret pragmatisk sprogbrugsanalyse ville kræve en langt mere minutøs analyse af et betydelig mindre 'stykke tekst'. Det ville helt sikkert kunne bringe nuancer med sig at analysere en dybde på få samtaleudtræk, men ville også knytte sig langt mere specifikt til, hvad der var på færde i selve samtalen, end til den viden om fagets praksis, jeg er optaget af at få adgang til.

I den forstand er valget af analytisk tilgang et udtryk for en vidensinteresse, der både har relationen under forskningsprocessen og en generel vidensinteresse om fagets praksis som sit fokus. Og den indebærer, at analysen både går tematisk til værks og forholder sig til det relationelle samspil.

Model over analysetilgang

Analysen er således en sprogbrugsanalytisk baseret kommunikationsanalyse, der skelner mellem samtaleanalyse og tematisk analyse:

Kommunikationsanalyse

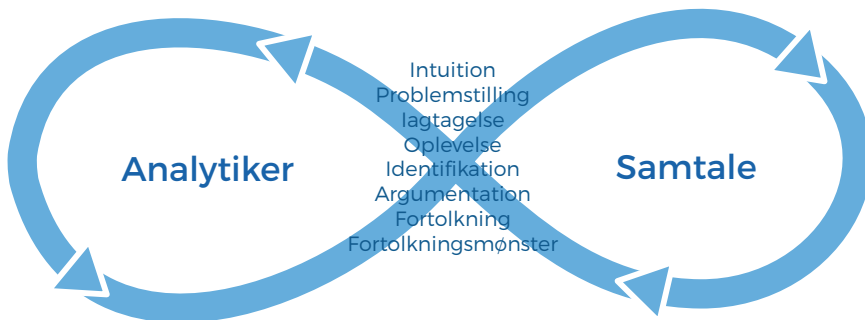
Model 13: Kommunikationsanalyse: Analysetilgang

Som modellen viser, er der forskel på de to analyseformer samtidig med, at de deler flere grundlæggende principper. Samspillet mellem 'sprog, sprogbrugere og kontekst' er det helt centrale fundament for dette analytiske greb.

Analyse og videnskabelighed

Mens diskussionen ovenfor har klarlagt, hvad analysen overordnet betragtet ønsker at generere viden om, og hvordan og med hvilke analysemetodiske greb den gribes an, vil jeg i det følgende kort gøre rede for den analysemetodiske logik, der kendetegner det analytiske arbejde. Logikken er ekspliciteret i en analysemodel, som oprindeligt er udviklet af Alrø & Kristiansen (1997) og senere videnskabsteoretisk og teoretisk argumenteret og videreudviklet af Alrø, Dahl & Schumann (2016) som 'Dialoop-modellen'.

Modellen skelner mellem 8 niveauer, der i analyseprocesserne spiller sammen på adskillige måder og forholder sig dynamisk til hinanden:

Model 14: Dialoop model

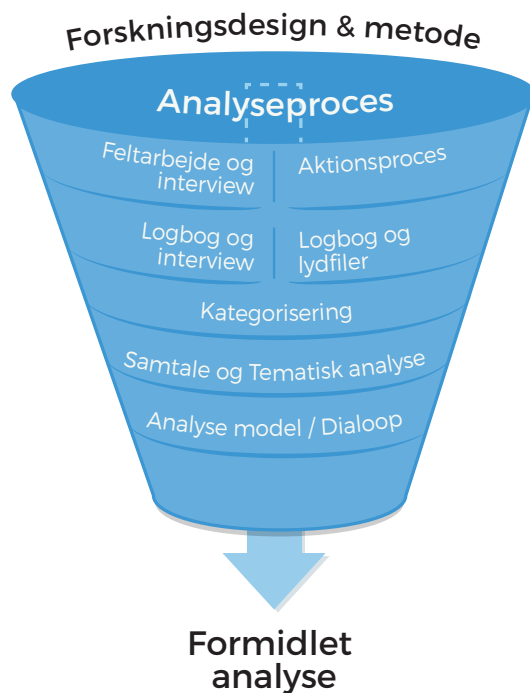
Modellen er valgt, fordi den kobler sig på de forskningsperspektiver, afhandlingen abonnerer på. Professionelt nærvær står centralt i modellen gennem inklusion af 'indre sansning' og 'intuition' som videnskabelige erkendekanaler. Modellen er en konkretisering af denne position, ligesom den er hermeneutisk funderet (Alrø et al., 2016, p. 162).

Modellens styrke er dens stringente skelnen mellem forskellige niveauer som en måde at sikre, at bevægelsen fra datagrundlag til analytiske konklusioner er videnskabeligt baseret og munder ud i stringent og velargumenteret viden, hvor der på en meningsfuld måde er bygget en tydelig bro mellem datamaterialet og fortolkningen (Alrø et al., 2016, p. 45).

Den stringente adskillelse mellem de analytiske niveauer gør det muligt at kvalificere analysen, fordi forskellen mellem forskerens observationer og den betydning, det observerede får for forskerens vidensproduktion, bliver tydelig. Samtidig er det også den stringente adskillelse, der kan give indtryk af analyseprocessen som en lineær proces. I praksis blander de analytiske niveauer sig, og erkendelsesprocessen er langt mere uforudsigelig og sammenvævet, end modellen viser. Min erfaring med brug af modellen er, at det analytiske arbejde består i at adskille de forskellige indtryk, der tilsammen har bidraget til en erkendelse. Modellen afspejler således ikke i sig selv erkendelsesprocessen, men gennem arbejdet med modellen kan man som analytiker få adgang til de elementer, der er i spil i erkendelsesprocessen. Den analytiske bevægelse kan gå to veje:

1. *Baglæns*: Som forsker vil man ofte danne sig et helhedsindtryk (fortolkning) af sit materiale, som kan fremstå meget åbenlyst for forskeren selv. Her er den analytiske bevægelse at undersøge, hvilke elementer der har bidraget til dette helhedsindtryk. Det argumenterer for og nuancerer analyserne og gør dem mere valide, eller gør det tydeligt, at forskerens helhedsindtryk har afsæt i forforståelser eller fordomme, eller personlige følelser (f.eks. antipatier eller sympatier) og ikke har rod i, hvad der faktisk var på færde i materialet. På den måde giver det analytiske arbejde med niveauerne adgang til at af- eller bekræfte helhedsindtrykket.
2. *Forlæns*: Ofte er det også sådan, at det kan være svært at gennemskue, hvilke mønstre der egentlig er på spil i materialet. Man kan have en intuitiv fornemmelse, men kan have svært ved at gribe hele sammenhængen. Her er modellen en hjælp i forhold til at få øje på mønstre gennem en bearbejdning af materialet ud fra de forskellige niveauer.

Samlet kan afhandlingens forskningsdesign og metoder visuelt udtrykkes således:

Model 15: Overblik over forskningsmetode og design.

Om transskription

Det talte og det skrevne sprog er to meget forskellige sproglige medier (...). I mundtlig sprog er det ikke givet, hvor den ene sætning slutter, og den næste begynder. Talesprog er en strøm, hvor vi ofte anvender ufuldendte sætninger, og hvor vi løbende vender tilbage til tidligere, uafsluttede sætninger, hvorfor det kan være vanskeligt at afgøre, hvor punktummer og kommaer skal sættes i transskriptionen (Brinkmann & Tanggaard, 2010, p. 43).

Afhandlingens analyser har alle hovedsagligt afsæt i transskriberet tekst fra lydoptagelser, en undtagelse er medtagne uddrag fra min logbog⁸¹. Brinkmann & Tanggaards pointe ovenfor er afgørende at være sig bevidst, fordi en transskription ikke 'blot' er et spejl af en foregået virkelighed, men allerede er en oversættelse af virkeligheden til tekst.

I analysen af feltarbejdet udgøres teksterne af transskriptioner fra interviews med fængselsbetjente og indsatte (og logbogsnoter), mens analyserne af aktionsprocessen har afsæt i transskription af samtalesekvenser og ytringer fra aktionsprocessen. Der er udelukkende anvendt lydoptagelser i afhandlingen, så kropssprog og det fysiske rums indflydelse på processerne kan ikke indfanges her. Det betyder, at den virkelighed, jeg analyserer på, er en reduceret virkelighed. Kun det talte og stemmens dynamik kan inddrages.

Transskriptioner er med Kvale & Brinkmanns (2009) ord: "kort sagt forarmede, dekontekstualiserede gengivelser af direkte interviewsamtaler" (p. 200). I den forstand må 'vi nøjes'. Eftersom jeg selv har transskriberet al tekst, har jeg til gengæld selv en kropslig fornemmelse fra at have deltaget i samspillet, som jeg forventer kan guide mig, når jeg er i tvivl.

Transskription af interviews og møder

Både interviewene fra feltarbejdet og procesmøderne ('møder i forskerteamet') fra aktionsprocessen er selektivt transskriberet. Det betyder, at jeg ved gennemlytning af lydoptagelserne har transskriberet de sekvenser, der har stået ud som centrale i forhold til afhandlingens genstandsfelt.

Transskription af interviews

Jeg tilrettelagde min transskriptionsproces således, at jeg udskrev de første to interviews (1 interview med en fængselsbetjent og 1 interview med en indsat) tekstnært (inkl. 'øh'er' m.m.) og med stort set alle sekvenser fra samtalerne medtaget. Med afsæt i hvilken jeg værdi, jeg erfarede denne transskriptionsform bidrog med, ville jeg forholde mig til behovet for detaljeringsgrad i forhold til de øvrige interviews. Herefter transskriberede jeg yderligere to interviews med en langt større selektion af sekvenser med afsæt i en skæring af temaer, der havde relevans for afhandlingens genstandsfelt. Det betød, at de sekvenser, der enten var af gentagelser af tidligere pointer, den interviewede havde peget på, eller ikke direkte forholdte sig til afhandlingens tematikker, ikke blev transskriberet (eksempelvis fortællinger

⁸¹ Alle data og bilag er fortrolige og indgår ikke i selve afhandlingen. Bedømmelsesudvalget har særskilt adgang til alle transskriptioner, logbøger og øvrige bilag.

om tidligere jobs, afstikkere om sportsgrene, fjernsynsudsendelser, telefonsamtaler mellem fængselsbetjenten og kolleger, der foregik under interviewet osv.). Derudover er dele af indholdet enkelte steder gengivet mere kondenseret, som et slags notat til mig selv, hvis temaet alligevel skulle vise sig at få relevans.

Rent praktisk betyder det, at de to første omfangsrige transskriptioner er markant længere i sideantal end de øvrige⁸².

Transskription af møder.

Efter hvert afholdt møde i forskerteamet gennemlyttede jeg optagelserne og noterede løbende tematikker, refleksioner, huskenoter (til næste møde) og enkelte konkrete udsagn ned. I den forstand udformede jeg et tematisk opdelt referat af dagen, der også inkluderede nogle aktuelle citater fra optagelserne. Denne første gennemlytning og bearbejdning havde to formål: Dels skulle den bidrage til overblik og viden i forhold til planlægning af og refleksion i forhold til kommende møder. Og dels skulle den sætte nogle begyndende spor til det efterfølgende analysearbejde. Disse referater blev senere det første afsæt for analysen af aktionsprocessen. Alle møder blev gennemlyttet igen, flere notater skrevet til, og flere udsagn transskriberet, igen med afsæt i selektion i forhold til afhandlingens genstandsfelt. Med afsæt i de første analytiske tematiseringer (se ovenfor p. 97) blev analysen skrevet, og her blev igen flere samtaleuddrag inddraget og derfor transskriberet ind i det allerede eksisterende dokument. Referater, stikord, teoretiske refleksioner og transskriptioner foreligger derfor stadig i et samlet dokument (se bilag 23-30).

82 Jeg vurderede undervejs, at dette ikke stod i vejen for det analytiske arbejde. Retrospektivt stiller jeg spørgsmålstegn ved dette, fordi især det transskriberede interview med den første fængselsbetjent, også er det interview, der er brugt flest gange i analysen af feltarbejdet. Interviewet var også, udover at det næsten er fuldt transskriberet, dobbelt så langt som de øvrige interviews. En omstændighed, der formentlig hænger sammen med, dels at fængselsbetjenten havde meget på hjerte, og dels at det var mit første interview, og jeg derfor også øvede mig i at få de rette tematikker i spil.

Retningslinjer for transskriberingen

I det følgende vil jeg kort skitsere de retningslinjer, der ligger til grund for transskriptionerne.

(...)	= symboliserer udeladt tekst fra transskriptionen
"uf"	= uforståelige sekvenser
(px)	= pause med sekundangivelse i parentes, f.eks. (p2)
"?"	= angiver enkelte ord/lyde, der ikke kan høres på optagelsen
KAPITALER	= angiver, at ordet er udtalt med høj stemmeføring
<i>Kursiv</i>	= angiver tryk (betoning) på særlige ord (kun brugt i begrænset omfang)

Derudover gælder:

- Ord, der udtales med dialekt, skrives på sprogligt korrekt rigsdansk (f.eks. "iggå" oversættes til "ikke også")
- Forkortelser skrives ud (f.eks. = for eksempel)
- Tal skrives med bogstaver (f.eks. 3 = tre)
- Årstal skrives med tal (f.eks. 1999)

I mange tilfælde analyserer jeg på samtaler med flere deltagere, hvilket indebærer, at der ofte opstår overlappende tale. Overlappende tale er markeret således:

X: Jeg synes godt, I kunne have spurgt
Y: måske var det en fejl

I langt de fleste tilfælde er 'øh'er/øhmm' udeladt af transskriptionen, fordi jeg har vurderet, at de ikke har indholdsmæssig betydning. Enkelte steder er øh'erne medtaget, fordi jeg i lyset af konteksten vurderer, at det har betydning for f.eks. sprogbrugerens forhold til det sagte.

Mange selvrettelser er ikke medtaget i transskriptionerne af interviewene, mens langt de fleste er medtaget i transskriptionen af møderne. Undtaget er steder, hvor jeg vurderer, at de ikke har betydning for hverken forståelsen eller den tematik, udsagnet er optaget af at analysere.

Teoretisk forankring

Teoretisk forankring

Indledning

Afhandlingens teoretiske forankring har afsæt i forskellige måder at bruge teori på: Dels hviler projektet grundlæggende på dialektisk relationsteori, der repræsenterer projektets relationsforståelse og udviklingsforståelse og knytter sig tæt til projektets videnskabsteoretiske ståsted. Det betyder, at afhandlingen grundlæggende forstår problemfeltet (professionelle relationer, udvikling i relationer og fag-personlige kvaliteter) gennem denne teoretiske linse – dette forstår jeg som afhandlingens *grundteori*. Dels bevæger jeg mig ind i et praksisfelt, som jeg forsøger at forstå i lyset af grundteorien, men som samtidig må involvere langt mere kontekstnær funderet viden for at give mening i den konkrete forskningssammenhæng. Her er jeg inspireret af flere forskellige teorier, som tilsammen repræsenterer projektets *teoretisk analytiske optik*.

Teoribehov

Relationer

Afhandlingens forskningsfokus er som skitseret i kap. 1 fængselsbetjentenes forvaltning af den dobbeltrolle, der er indlejret i balancegangen mellem 'det bløde' og 'det hårde'. Det sætter fokus på fængselsbetjentenes fag og deres faglighed specifikt i forhold til deres relation til de indsatte, og det inkluderer en udviklingsoptik, både i forhold til fængselsbetjentenes udvikling og i forhold til den udvikling, de skal understøtte hos de indsatte. Dette betyder, at afhandlingen særligt er koncentreret omkring fænomenerne 'professionelle relationer', 'tvangsårne relationer' og 'fag-personlig udvikling'. Eftersom fag-personlig udvikling også forstås som relationelt betinget er begrebet 'relationer' det samlingspunkt, der forbinder afhandlingens omdrejningspunkter. Afhandlingens grundteori, 'dialektisk relationsteori', er af samme årsag en teori om relationer og om udvikling i relationer.

Relationer på flere niveauer

Som udgangspunkt er fokus på relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene (tematikken), men i kraft af valget af aktionsforskning som metodologi, bliver relationen mellem fængselsbetjentene og mig som aktionsforsker, og relationen indbyrdes mellem fængselsbetjentene, også omdrejningspunktet, især i afhandlingens del 2. Begge former for relationer forstås i rammen af 'professionelle relationer'. Men der er alligevel brug for at markere en skelnen mellem de forskellige former for relationer, der er i spil i afhandlingen, fordi de har forskellige karakter i en udviklingssammenhæng. Relationen mellem fængselsbetjenten og mig som (aktions)forsker er kendetegnet ved, at begge parter, på hver deres måde, er i relationen som professionelle. Den rolle, de (vi) indtager i forhold til hinanden, har afsæt i arbejdsroller (fængselsbetjent og forsker), og den udvikling, vi arbejder på skal ske, har at gøre med det, vi definerer som fag-personlig udvikling; udvikling, der kobler sig til forvaltning af ens arbejdsrolle. Anderledes er det i relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte.

Relationen er professionel, og målet med relationen er, at de indsatte skal 'profitere' af den i forhold til selv at komme i udvikling (hvad angår 'den bløde' del af relationen). Imidlertid er der for den indsatte ikke tale om fag-personlig udvikling, men om generel udvikling (resocialisering). Relations- og udviklingsforståelsen i den dialektiske relationsteori inkluderer derfor begge former. Til gengæld kan relationsteorien ikke stå alene som teoretisk rammeværk i forhold til de forskellige typer af relationer. Der inddrages derfor yderligere viden omkring det fag-personlige og om professionelt arbejde med andre mennesker som supplement, ligesom der også inddrages yderligere teori til at perspektivere det tvangsbårne element i relationen mellem fængselsbetjente og indsatte. Begge udvidelser sker igennem det analytiske arbejde.

Teorikapitlet her fremlægger og diskuterer således udelukkende *Dialektisk relationsteori* som afhandlingens teori om professionelle relationer, og de relationelle kvaliteter, der kobler sig til denne forståelse. De teoretiske perspektiver, der yderligere inddrages analytisk, præsenteres i kort form som afslutning på kapitlet. Disse afsnit bærer præg af at være korte introduktioner, eftersom de anvendte begreber først udfoldes i analyserne.

Kapitlet lægger ud med at redegøre for og diskutere dialektisk relationsteori som grundteorien. I de meta-teoretiske diskussioner i kap. 2 er nogle af konturerne i dette teoretiske landskab allerede diskuteret, og kapitlet her bygger videre derfra, ligesom kapitlet også skal pege frem mod de begreber fra teorien, der først udfoldes løbende gennem afhandlingen. Den følgende fremlæggelse og diskussion forholder sig således til udvalgte centrale dele af teorien.

Kapitlet opsamles i en model over analyseoptikken.

Dialektisk relationsforståelse – en teori om relationer

Intro – forbehold

Dialektisk relationsteori er en udviklingspsykologi og er udviklet med afsæt i erfaringer fra en terapeutisk og psykologisk (forsknings)praksis⁸³ af Anne-Lise Løvlie Schibbye. Som udgangspunkt kan der synes langt fra terapeutiske samtaler til de samtaler, der foregår i et lukket fængsel mellem en indsat og en fængselsbetjent (og i samtaler mellem aktionsforsker og aktionsdeltagere). Det er der også på flere områder. F.eks. er *målene* (personlig udvikling/transformation vs. fag-personlig udvikling og personlig udvikling i ikke-terapeutisk forstand (de indsatte)), *relationen* (frivillig, tillidsfuld vs. tvangsbåret), *motivationen* (ønske om hjælp vs. umiddelbart ikke-ønske om hjælp) og *metoderne* (terapeutisk samtale vs. daglige samtaler) af meget forskellig karakter. Dialektisk relationsteori er ikke 'blot' en teori om

83 Teorien er af flere bearbejdet ind i andre kontekster, f.eks. hos Berit Bae, der har udviklet et dialektisk relationsteoretisk fundament for den pædagogiske relation. Lis Møller beskæftiger sig med teorien som ramme for at forstå professionelt udviklingsarbejde, især inden for det socialpædagogiske og socialpsykiatriske område. Selv har jeg i samarbejde med Anne Zimmer (2004) også diskuteret teorien som et udviklingsperspektiv for professionelle, der i bred forstand arbejder med mennesker (pædagoger, sygeplejersker, konsulenter, lærere).

terapeutisk arbejde, det er en teori om dynamikken i relationer og relationers betydning for individers udvikling, der har generel karakter og dermed rækker udover specifikke kontekster. Løbende i afhandlingen forholder jeg mig til, på hvilke måder forskelligheder på trods af dette har betydning for, hvor langt man kan 'strække' teorien ind i afhandlingens kontekst.

Ophav

Dialektisk relationsteori er både en meta-teori om relationer, en psykologisk udviklingsteori og en teori om at agere i professionelle relationer i praksis. Meta-teorien, eller det filosofiske grundlag for teorien, er inspireret af eksistentialistiske og dialektiske tanker. Kierkegaard og Hegel er de grundlæggende inspirationskilder. Som vist i afhandlingens metateoretiske overvejelser er Hegels dialektiske forståelse af menneskets afhængighed af andre helt central for forståelsen, og den danner som nævnt grundlag for hele tanken om *selvet-i-relation*. I kapitlet her udfoldes inspirationen fra Hegel gennem en diskussion af anerkendelsesbegrebet, der er kernen i udviklingsforståelsen.

Eksistentialismen blev ligeledes diskuteret i meta-teorien, og her viste jeg, hvordan hele eksistenstanken, og deraf følgende forestilling om menneskets mulighed for udvikling, er hovedinspirationen herfra. Samtidig har især Kierkegaard en central placering i teoriens ophav gennem sine tanker om 'det falske' selv, og om individets behov for at beskytte sig mod angst ved at tage masker på. For Schibbye er angsten også den største drivkraft i udviklingsøjemed og er derfor essentiel i forhold til at forstå udviklingssynet. Angst forstås som tæt forbundet med at leve uoprindeligt (Schibbye, 2010, p. 28), forstået som at leve et liv, hvor individet ikke har virkeliggjort sit indhold, sin eksistens, men i stedet lader sig styre af essensen – det ydre. Netop angsten er derfor også tæt forbundet med udvikling, fordi den bærer i sig kimen eller muligheden for at forholde sig til essensen som netop noget ydre defineret, og dermed "kan være en positiv drivkraft i menneskesindet" (Schibbye, 2010, p. 11). At forholde sig til sin angst er også at forholde sig til sin eksistens, og det giver mulighed for "frigørelse og selvrealisering" (Schibbye, 2010, p. 27). Som udgangspunkt er angst en følelse, individet gerne vil væk fra, hvilket umiddelbart kan synes at lykkes ved at klamre sig til den forudsigelighed og ydre styring, essensen bringer med sig: "Adfærdsmønstre har overlevelsesværdi, fordi de beskytter individet mod angst – dybest set, angsten mod selvets udslettelse" (Schibbye, 2010, p. 99).

Kierkegaards forståelse af kærligheden som en åndelig og menneskelig kraft (Schibbye, 2010, p. 11) har betydning for teoriens forståelse af den professionelle relation og spiller sammen med Hegels anerkendestanke i Schibbyes udvikling af anerkendelsesperspektivet. Jeg skal løbende i kapitlet vende tilbage til disse nævnte centrale forståelser i teorien.

Med eksistentialismen sætter teorien en række grundlæggende livsfænomener i spil, som udover at være appellerende, når man ønsker at forholde sig til komplekse arbejdslivsproblemstillinger, 'fortætter' eller forankrer teorien i nogle generelle menneskelige grundvilkår. Det betyder, at diskussioner, refleksioner og teoriudvikling rækker udover udelukkende at være optaget af adfærd, observationer og den konkrete arbejdsmæssige kontekst. Den

sammenhæng, jeg vil postulere, mennesker i en professionel relation agerer i, har altid også en tråd til og en retning mod livets grundlæggende vilkår og betingelser. Ikke mindst set fra de indsattes perspektiv, men også den professionelle praksis er tæt forbundet med det menneske, den professionelle i øvrigt er. Med eksistentialismen bliver den dialektiske relationsforståelse et bud på en sådan forankring, og netop forankringen i det filosofiske bagland er en afgørende faktor for, at Schibbys teori også kan have stor betydning uden for den terapeutiske kontekst, den er udviklet i.

Selvom Schibbye på teoriplanet er inspireret af en række udviklingspsykologiske og psykodynamiske teorier (Stern, Winnicott, Bowlby, Fonagy m.fl.), fremhæver hun særligt i anden udgave af hovedværket *Relationer – et dialektisk perspektiv på eksistential og psykodynamisk psykoterapi* (2010) den gennemgribende betydning, Sigmund Freud har haft på hendes teoriudvikling. Flere steder bliver det imidlertid også tydeligt, at hendes forståelser også er en afstandstagen til Freuds psykoanalytiske antagelser (især hans stadie-tænkning og deraf følgende fastlåshed, hans ensidige interesse for individet (og ikke relationer), og forståelsen af individet som primært driftsstyret). Waastad (1992) udtrykker forholdet mellem Schibbye og psykoanalysen således: "Innholdet (det fagteoretiske, red) henter mye av sin kraft fra psykoanalytisk tenkning, men tradisjonelle psykologiske begreper herfra bliver brukt mer konsekvent dialektisk og relasjonelt" (p. 282).

Det er denne dialektiske og relationelle mærkning af begreber og forståelser, jeg selv som praktiker har mærket vækker stor resonans og genklang, og derfor bliver den meningsfuld i forsøget på at forstå, hvad der er på færde med mig og med andre i praksis. Sproget i dialektisk relationsteori går tæt på det levede liv⁸⁴. Om dette særlige sprog⁸⁵ siger Bae og Waastad (1992):

Noe av det mest særpregede ved den dialektiske relasjonsteorien er at begrepsapparatet er forsøkt formulert i et opplevelses- og fenomenært språk. I andre teoretiske tilnærminger snakker man om affektive tilstande, affektregulering (...) for å hen-vise til opplevelsessiden. Denne begrepsbruken fjerner oss fra den måten vi omtaler og opplever følelser på i det daglige (p. 14).

Så på trods af den betydningsfulde bevægelse mod mere åbne og 'fænomennære' begreber hos Schibbye, anerkender hun Freud for hans bidrag til, at vi i dag har begreb for og forståelse af det ubevidste, af forsvarets betydning og af overføringer. Begreberne er vigtige for at forstå intersubjektivt samspil, og ligger dermed som en bagvedliggende grundforståelse. Samtidig kobler de sig ret konkret til terapeutisk praksis, hvorfor afhandlingen kun forholder sig perifert til dem.

84 Møller (2014) har eksempelvis en fin beskrivelse af, hvordan begrebet 'projektiv identifikation' i dialektisk relationsteori beskrives som 'omformning', der som begreb går tættere på det oplevede fænomen, og samtidig griber dynamikken i den gensidighed, der er forbundet med begrebet (pp. 135–137).

85 Selv viser Schibbye (2010), hvordan hun forankrer dette fænomennære sprog filosofisk i Kierkegaard og Heideggers forståelse af sproget: "Kierkegaard vil sige, at vi må virkeliggøre ordene i eget selv og i eget liv (Sløk, 1983). Ordene må være nær værens-siden, dvs. nært knyttet til oplevelse. For Heidegger (1962) er det muligt fordi sproget, eller det at være menneske er sprogligt, også 'ligger' i væren. Vi må altså indarbejde ordene i det som er oprindeligt i os" (p. 28).

Baggrundstæppet for afhandlingens hovedteori er således filosofisk forankret i en kombination af eksistentialisme og dialektik, og teoretisk inspireret af dele fra det psykoanalytiske tankegods og af nyere psykologisk udviklingsteori.

Teorikapitlet leverer ikke et referat af dialektisk relationsteoris inspirationskilder, men inddrager dem i det omfang, de har relevans for en diskussion af hovedbegreberne: 'professionelle relationer' og 'fag-personlig udvikling'.

Selvet

– en dialektisk relation mellem et 'jeg' og et 'mig'

Relationsforståelsen bygger på en '*selvet-i-relation*'-tænkning, der helt basalt antager, at individet (individets selv) bliver til i relationer med andre (jf. kap. 2). Et sådan syn indebærer, at vi må forstå verden som sammenhængende (et perspektiv, der udfoldes i kap. 8) og mennesket som altid allerede sammenvævet med de individer, det interagerer med – også dem, det arbejder med (og også selvom det er kriminelle mennesker, som man kan have svært ved at opleve sig forbundet med). I den forstand er alle relationer dialektiske og kendetegnet ved, at parternes oplevelser og samværs måder forudsætter hinanden (Schibbye, 2010, p. 55). Vi begår således også det, Schibbye kalder for 'epistemologiske fejl', når vi forsøger at vurdere den anden uafhængigt af vores eget bidrag til den andens adfærd, oplevelse m.m., fordi den anden altid fortolker sin verden med afsæt i sine unikke forudsætninger, sin egen sammenhæng, som også altid er en sammenhæng, vi selv har bidraget til. At forstå relationer dialektisk er derfor også et spørgsmål om at forlade, hvad man kunne kalde en lineær fortolkningsvane.

I *selvet-i-relation*-forståelsen forstås individets selv både som intra-psykisk og som relateret: "Det relationelle selv må forstås som processer i to retninger: indad i selvet (indre relationelle processer) og udad i relationen" (Schibbye, 2010, p. 54). Selvet er i sig selv således relationelt, og Schibbye argumenterer for at forstå selvet som et netværk af relationer. Hun peger i den forbindelse (via Stern) på, at: "moderne teori sannsynliggjør, basert på forskning så vel som teoretiske nuvinninger, muligheten for at vi representerer relasjoner" (Schibbye, 1997, p. 142). Om end dette kunne skabe associationer til et mere systemisk perspektiv, er det noget andet, der er på færde her. Det understreges af teoriens pointerende af, at den processuelle opfattelse af individet:

(...) selvsagt ikke (udelukker) ideen om faste strukturer i selvet og heller ikke opfattelsen af selvet som noget der er det samme som mig på tværs af tid og sted (Schibbye, 2010, p. 54).

Det processuelle og relationelle har derimod at gøre med selvets relation til sig selv og til andre individer: "Selvet er et forhold i dobbel forstand: både innenfor selvets grenser og mellom det avgrensede selv og andre uten for det" (Bae & Waastad, 1992, p. 16). Og disse to forhold er at forstå som dialektiske, dvs. gensidigt afhængige.

Selvets forhold til sig selv forstås som en relation mellem en jeg-side og en mig-side⁸⁶. Jeg'et er subjekt-siden i selvet, og er den oplevende og reflekterende del og dermed den side, der organiserer, vælger og reflekterer, og som giver styrke til selvet og rummer selvets forandringspotentiale (Bae & Waastad, 1992, p. 16). Mig'et er mig selv som objekt og den side, der opleves, som 'den, jeg er' (Schibbye, 2010, p. 101), og over tid skaber stabilitet og identitet (Bae & Waastad, 1992, p. 16). Mig'et indeholder også alle tidligere relationserfaringer, hvilket har at gøre med, at den måde individet forholder sig til sig selv på ('jeg'et, der forholder sig til mig'et) – herunder bl.a. håndterer egen 'inderside' (følelser, tanker, holdninger), er spejlinger af den måde, individet er blevet mødt på i relationer til andre (vigtige). På den måde spiller indre processer i individet helt tæt sammen med processer med andre, og det har derfor betydning, hvordan individet bliver mødt (også i professionelle relationer), fordi det er så grundlæggende for det selvforhold, den enkelte udvikler. Den dialektiske tanke slår igennem her som forklaring på det forhold, at de indre relationer genspejler tidligere relationserfaringer og samtidig er grundlaget for nye relationserfaringer, der så igen skaber forudsætninger for individets selvrefleksion (Schibbye, 2010).

At beskæftige sig med dialektisk relationsforståelse åbner op for en forståelse af, hvad der er hjælpsomt i relationer for at skabe grundlag for udvikling. At udvikle ens selvforhold har ifølge tilgangen her at gøre med at udvikle sine relationer og omvendt. At forstå relationen mellem indsatte og fængselsbetjente i rammen af dette begrebsapparat indebærer også at antage, at udvikling for den indsatte har at gøre med udvikling af dennes selvforhold, og at udviklingspotentialet på en fængselsafdeling er at finde i relationerne mellem indsatte og fængselsbetjente (og i aktionsforskningsprocessen også mellem aktionsforsker og deltager).

Dette udviklingssyn er tæt forbundet med tanken om gensidig anerkendelse.

Anerkendelse som næring til udvikling i relationer

Anerkendelsesbegrebet

Overskriften er titlen på en artikel (Billund & Zimmer, 2004), jeg bidrog til for flere år tilbage, og som satte fokus på betydning af anerkendende relationer i socialfagligt arbejde. Som overskriften antyder, har anerkendelse en central position i udviklingsforståelsen i denne sammenhæng. Anerkendelsesbegrebet er imidlertid forbundet med en stor kompleksitet, der hænger sammen med især to forhold: for det første er begrebet vidt udbredt nationalt og internationalt⁸⁷ i psykologisk, pædagogisk og organisatorisk (ledelses) praksis. Det medfører, at begrebet bliver brugt i flæng og med henvisning til vidt forskellige teori- og praksisforståelser. For det andet er anerkendelsesbegrebet i dialektisk relationsteori i sig selv forbundet med en stor kompleksitet (hvilket bl.a. hænger sammen med den filosofiske forankring, der har afsæt i en radikal gensidighedsforståelse), der ikke gør det muligt at tale om anerkendelse som et entydigt afgrænset begreb. Det er f.eks. ikke muligt at tale om anerkendende kommunikation eller anerkendende adfærd som bestemte størrelser. Anerkendelse må opleves som anerkendende, før der kan være tale om anerkendelse.

86 Georg Herbert Mead anvendte også betegnelserne 'jeg'et' og 'mig'et' til at beskrive selvet, dog i en anden betydning end hos Schibbye (Schibbye, 2010, p. 101).

87 Forvirringen omkring forståelsen er udpræget i Danmark som resultat af oversættelsen af 'appreciative' med 'anerkendelse'.

I det følgende starter diskussionen af anerkendelsesbegrebet med afsæt i først potentielle problematikker vedrørende begrebets udbredthed, for derefter at bevæge sig over i en diskussion af anerkendelse som et relationelt fænomen inspireret af dialektisk relationsteori.

Anerkendelsens mange ansigter

I organisationsudviklingskontekster (hvor jeg primært har bevæget mig tidligere) vil mange associere anerkendelse med organisationsudviklingsprojekter, der har at gøre med at effektivisere arbejdsprocesser m.m. med afsæt i at 'gøre mere af det, der fungerer godt'. 'Appreciative inquiry' er teorien og konceptet bag denne metode, hvor organisationen går på opdagelse i egen praksis for at opdage, hvad de har succes med, med henblik på at overføre succesfuld praksis til andre arbejdsprocesser. I denne tilgang har anerkendelse at gøre med værdsættelse (af velfungerende praksis) og har afsæt i konkrete værktøjer og metoder. Metoden, der er udviklet af David Cooperrider, har afsæt i et socialkonstruktivistisk verdenssyn, og er dermed inspireret af det, der i forskellige sammenhænge betegnes som 'The linguistic turn', for hvilken sproget har en helt central position som virkeligheds-konstruerende. Sprogets centrale rolle i meningsskabelse anvendes i metoden til at skabe en virkelighed med fokus på ressourcer ud fra det heliotropiske princip om, at 'det, der får sol, vokser'. Af samme årsag betegnes metoden også 'den ressourceorienterede tilgang' (Ziethen, Stegeager & Molly-Søholm, 2013).

Metoden har både sat sig i spil som udviklingstilgang i organisationer med fokus på at fremme de gode arbejdsprocesser, optimere succes m.m. (se f.eks. Haslebo og Lyndgaard (2007)) og i den pædagogiske teori og praksis som et skærpet fokus på borgerens, barnets, elevens ressourcer (se f.eks. Lynge, 2007)⁸⁸. I organisatorisk praksis har metoden imidlertid haft tendens til at resultere i en tvangsoptimisme, der underkender problemer og mangler og de aktører i organisationen, der kæmper for at give dette stemme. I Danmark har især Rasmus Willig forholdt sig kritisk til anerkendelsestendensen som en magtmanøvre og problematiseret den 'positivitetsfascisme', den ifølge ham har ført med sig (2012)⁸⁹. Uanset handler anerkendelse i denne forståelse om at værdsætte præstationer og processer, og bygger derfor på vurderinger af kvalitet, et fokus, som Ziethen, Stegeager og Molly-Søholm (2013) beskriver som "en proces, der er orienteret mod en bestemt symbolsk orden" (p. 15), hvormed de mener, at anerkendelsen (værdsættelsen) retter sig mod en konkret genstand (en erfaring med at lykkes med noget bestemt f.eks.).

Anerkendelse som fænomen

På trods af det misbrug og overforbrug af begrebet 'anerkendelse' har vi, som Møller (2014) udtrykker det: "ikke et andet, der kan dække over det helt afgørende forhold, at vi for at komme nær os selv og i egentlig kontakt med andre mennesker, har brug for anerkendelse" (p. 259).

⁸⁸ Det skal retfærdigvis siges, at Lynge, og flere med hende i den pædagogiske verden, opererer med ressourceorienteringen i kombination med relationsorienterede tilgange, der også inkluderer andet og mere end værdsættelse af ressourcer.

⁸⁹ Willig har i bl.a. *Programerklæring for en ny kritisk teori* (2012) diskuteret positivitets fascismens konsekvenser. I 2012-2013 var han højtaktuel i medierne med disse synspunkter (Willig, 2012a, 2012b, 2013).

Det anerkendelsesbegreb, der udfoldes nedenfor, adskiller sig grundlæggende fra den ovenstående diskuterende forståelse. Dels forstås anerkendelse ikke som en metode, men som et relationelt fænomen. Dels har anerkendelse som fænomen ikke at gøre med at fokusere på noget bestemt, f.eks. ressourcer. Anerkendelse forstås i afhandlingen som en *særlig kvalitet i det relationelle samspil*. Anerkendelse er at betragte som et fænomen, der kan træde frem for os, når vi mødes som subjekter i dialog. I professionelle relationer indebærer anerkendelse bl.a. også det at hjælpe den anden med at 'blive kendt med det, som er' – den andens 'Befindlichkeit' (Schibbye, 2010, p. 35). Anerkendelsesfænomenet har sin forankring i filosofisk tankegods, er udviklet teoretisk og forbundet med samværs måder, der kobler sig til praksis. At forstå kompleksiteten indebærer at forholde sig til fænomenet med afsæt i alle tre niveauer. Det betyder, at jeg i det følgende først tager udgangspunkt i det filosofiske afsæt for forståelsen, herefter forholder mig til de teoretiske implikationer og endelig til praksis og de forhold, der her er forbundet med gensidig anerkendelse.

For at forstå kompleksiteten (og undgå simplificering) må vi således tilbage til Hegels anerkendelsestanke, som er den vægtigste inspirationskilde til fænomenet. Gennem Hegel får vi øje på menneskets komplekse og modstridende grundvilkår eller betingelser, der er i spil, når det, han betegner som 'kampen om anerkendelse', er på færde.

Det formidable dilemma (et indre modsætningsforhold)

Hegels udgangspunkt er, at mennesket er indlejret i et indre modsætningsforhold, som han ifølge Schibbye betegner 'det formidable dilemma'⁹⁰. Dilemmaet rummer det paradoks, at mennesket på den ene side stræber efter at blive selvstændig, og på den anden side har behov for anerkendelse fra andre, fordi vi "bliver [vi] kun bevidste om os selv og selvstændige ved at blive anerkendt af den anden" (Schibbye, 2010, p. 37). Stræben efter selvstændighed er forbundet med et behov for at være uafhængig, mens ønsket om anerkendelse retter sig mod den anden og samhörigheden med den anden. Det formidable dilemma handler således om, at individet ikke kan undgå afhængigheden af den anden, fordi anerkendelsen (og dermed afhængigheden) er så fundamental for at kunne udvikle et sundt selvforhold og dermed opnå selvstændighed.

Anerkendelse er et relationsbegreb og er forankret i gensidighed. Anerkendelse er derfor ikke noget, der kun kan have med den ene i en relation at gøre – det er noget, der kun kan opstå i relationen, når den bygger på gensidighed. Derfor må den ene i en relation anerkende den anden for selv at kunne blive anerkendt og vice versa. Men anerkendelsen er ikke uproblematisk. Den er angstfyldt, fordi der med anerkendelse af den anden følger en risiko for, at anerkendelsen ikke bliver gengældt. Netop heri består dilemmaet mellem

90 Schibbye anvender betegnelsen 'det formidable dilemma' om dette indre modsætningsforhold med henvisning til, at det er Hegels begreb fra hans hovedværk *Åndens fænomenologi* (1907/1991). Det er imidlertid ikke lykket mig at finde dette begreb andre steder, hverken hos Hegel selv (Hegel, 2005) eller hos andre, der beskæftiger sig med denne dimension hos Hegel, f.eks. Honneth (2003) (2006) og Juul (2010). Her omtales dilemmaet som et *indre modsætningsforhold*, og hos Hegel betegnes dilemmaet, som dette medfører, 'blindgyde'. I første udgave af Schibbyes hovedværk *En dialektisk relationsforståelse* beskriver hun modsætningsforholdet dels som 'det formidable dilemma' (2002, pp. 38, 48) og dels som 'den formidable modsætning' (p. 48), mens hun i 2. reviderede udgave udelukkende taler om det som 'det formidable dilemma'. Sidstnævnte kan skyldes oversætterens indflydelse. Men tilbage står, at det er uklart, om Hegel har talt om det som et formidable dilemma, eller om det er Schibbyes frie fortolkning af hans tekster, der ligger til grund for begrebet.

uafhængighed (selvstændighed) og afhængighed; vi må turde at gøre os afhængige for at blive uafhængige, eller som Schibbye siger: "for at opnå den anerkendelse vi behøver for at føle os som selvstændige subjekter, må vi nødvendigvis blive uselvstændige" (Schibbye, 2010, p. 37).

Som illustration på, hvordan en ikke gensidig relation størkner i sin egen fastlåst, bruger Hegel (2005, p. 132ff) relationen mellem herre og træl som metafor: Den anerkendelse, trællen kan give herren ved at opfylde hans behov, bliver værdiløs for herren, fordi anerkendelsen kommer fra et individ, herren ikke selv har anerkendt. Trællen er hermed ikke-ankendt, og dermed uselvstændig. Dermed får herren gennem anerkendelsen 'sig selv tilbage' som netop uselvstændig. Anerkendelsen bliver, som Schibbye (2014) betegner det, 'trælbunden': "en anerkendelse som kommer fra slaven, kommer fra en bevidsthed der er ufri og uselvstændig (...)" (p. 41).

Som herre-træl-metaforen viser, er anerkendelsens dynamik kompleks og indebærer, at vi må anerkende den anden for selv at blive anerkendt. Her bliver en kongstanke hos Schibbye helt tydelig, nemlig at 'hvad jeg gør mod den anden, gør jeg mod mig selv', og individets kamp for at indgå i anerkendende relationer har således at gøre med at turde overskride den angst for tab af selvstændighed, som det at møde den anden med anerkendelse indebærer: "Vi kan ikke ræsonnere os ud af denne modsætning. Den må nødvendigvis løses i praksis, i et direkte oplevet, følelsesmæssigt møde. Det drejer sig om et affektivt samspil hvor de to parter er adskilt og samtidig et hele" (Schibbye, 2010, p. 46).

Interessant er det derfor også at se nærmere på, hvordan anerkendelsesbegrebet egentlig forstås. Som citatet siger, har det at gøre med et følelsesmæssigt møde og et affektivt samspil.

Anerkendelse – opløsning af dilemmaet

På trods af det komplekse og modstridende i anerkendelsesbehovet er opfyldelsen af det afgørende i forhold til individets muligheder for udvikling. Dilemmaet *kan* opløses, og det opløses gennem gensidig anerkendelse. Som vi så ovenfor, er ligeværdighed et nøglebegreb i denne sammenhæng. Anerkendelse indebærer, at individets 'selvbevidsthed' (Hegels begreb) anerkendes af en andens selvbevidsthed (Schibbye, 2010, p. 39), og gennem denne anerkendelse bliver selvbevidstheden til – den eksisterer. Det kræver ligeværdighed, og det indebærer, med Schibbyes ord, at vi må se den andens ligeværdige center for indre oplevelser (Schibbye, 2010, p. 41). Helt grundlæggende har mennesker brug for hinanden for at have en oplevelse af at eksistere. For at forklare det udviklingsperspektiv, der knytter sig til denne anerkendelsesoptik, henviser Schibbye til Hegels begreb om ophævelse. Ophævelse sker i processer, hvor:

Siderne i en helhed ophæves i betydningen: nedbrydes eller negeres. Dermed mister de deres egenskaber og forsvinder i udviklingsprocessen (...). Samtidig bevares siderne, de er negereret (nedbrudt), men medvirker samtidig til at skabe en syntese, hvor siderne både er negeret og tilstede (bevaret) (...) der er en sammenhæng mellem hvad siderne var, og hvad de bliver (Schibbye, 2010, p. 38).

Ifølge Hegel er det gennem denne ophævelse, at udvikling finder sted.

Det centrale for udviklingsforståelsen er her, at fortiden altid er bevaret i nutiden, men i ny form⁹¹. Dette perspektiv indebærer en forståelse af individets historie som noget, der løbende er i proces. Der findes ikke én realitet – ikke én sandhed om den enkeltes historie, der kan afdækkes.

Det filosofiske bagland for anerkendelsestanken antager, at anerkendelse er et grundbehov hos mennesket, som det altid vil forsøge at få opfyldt. Samtidig er denne søgen udfordret af den enkeltes indre kamp mellem afhængighed og uafhængighed. Dilemmaet kan opløses gennem gensidig anerkendelse, eller som Schibbye (2010) også udtrykker det: "Det formidable dilemma kan forsones gennem intersubjektivt fællesskab (Einigkeit) som giver begge parter mulighed for at afgrænse deres selv fra den andens. I samme øjeblik udvikles den reflektive funktion" (p. 47).

Filosofisk er intersubjektivitetsbegrebet inspireret af Heideggers antagelser om 'at være-i-verden ikke kan adskilles fra at-være-med-den-anden' (Schibbye, 2010, p. 35). Der er tale om et særligt nærvær, som samtidigt er rettet indad og udad, og som er forudsætning for det intersubjektive fællesskab, Schibbye henviser til.

Med understregningen af det intersubjektive fællesskabs betydning for udviklingsprocesser antydes en mere teorinær forståelse, som kan udfolde forståelsen af anerkendelsesfænomenet yderligere. Den filosofiske betragtning forlades derfor nu.

Hvad er så anerkendelse egentlig?

Som antydet tidligere har vi her at gøre med et fænomen, der ikke lader sig definere præcist og entydigt, hvilket hænger sammen med fænomenets relationelle (dialektiske) karakter. I et mulighedsperspektiv er denne manglende entydighed konsistent i forhold til teoriens dialektiske logik, hvor det ikke er enten-eller, men både-og, der kendetegner dynamikken. Samtidig er det også en udfordring med så åbent et begreb, fordi det åbner for mange mulige fortolkninger, der gør muligheden for misforståelse stor⁹².

Schibbye definerer bl.a. anerkendelse med afsæt i det engelske ord 'recognize', der betyder at gen-kende, at se igen, at se på ny, og hun peger på, at også det at skelne, befæste, erkende og styrke hører til anerkendelsesfænomenet (Schibbye, 2010, p. 233). Oversat til praksisformer handler dette om at møde den anden med blik for at 'se' den anden, at møde den anden som subjekt. Anerkendelse er ikke noget, vi kan insistere på eller beslutte os for. Vi kan bestræbe os på at møde den anden som subjekt ved at se og møde den anden som et selvstændigt individ med ret til egne oplevelser (Billund & Zimmer, 2004; Møller, 2014; Schibbye, 2010) og som et menneske med både en yderside og inderside. Anerkendelse

91 Schibbye påpeger, at denne dynamik minder om Freuds sublimeringsbegreb. Jeg mener også, man kan trække tråde tilbage til Gadamer's historiske virkningsprincip, der netop understreger historiens betydningen for en nutidig forståelse.

92 Schibbyes egen flertydige brug af begrebet udfordrer også forståelsen. Flere steder (primært i den nye udgave) taler hun om indre anerkendelse, men beskriver det i samme termer, som når hun beskriver anerkendelse alene. På hendes hjemmeside skelnen hun dog tydeligt mellem indre og ydre anerkendelse se: www.anerkjennelse.com (Schibbye, n.d.)

er tæt forbundet med evnen til selvafrænsning og selvrefleksion – altså evnen til at skelne sig selv fra den anden, hvilket bl.a. indebærer at lade den anden have sin oplevelse uden at forsøge enten at fjerne den, ændre den eller forveksle den med noget i én selv, samt evnen til at kunne forholde sig reflekteret til sig selv og sin egen inderside⁹³. Her træder relationelle kvaliteter, der knytter sig til professionelt arbejde med andre mennesker, frem, nemlig at det at have med andre mennesker (og deres udvikling) at gøre stiller store krav til den professionelles evne til at forholde sig reflektivt til sig selv og den anden. For at kunne indgå i anerkendende relationer må den professionelle til stadighed forholde sig til sit eget bidrag til relationen, herunder forholde sig til, hvad relationen gør ved hende, og hvordan det evt. spiller ind på samspillet. Dette er substansen i at kunne skelne sig selv fra den anden. At fastholde denne skelnen, og arbejde på at genvinde den, når den svækkes, støtter den professionelle i at bevare et subjekt-syn på den anden og sig selv.

Schibbye siger, at anerkendelse genkendes på teoriniveau som inter-subjektivitet – altså som samspil, hvor parterne som subjekter kan dele affektive oplevelser. Det kan eksempelvis være en indsat, der deler svære problemer med en fængselsbetjent, og bliver mødt på 'det svære' dsv. får lov at have sin oplevelse og oplever, at fængselsbetjenten kan tage hans perspektiv og er i stand til affektivt at forholde sig til ham gennem en kontakt til egen inderside. Det sidste har at gøre med, at intersubjektivt samspil indebærer en affektiv afstemning, dvs. en 'tuning' ind på den anden, hvilket er afhængigt af, at den professionelle tager kontakt til tilsvarende indre tilstande i sig selv (Schibbye, 2014, p. 107). Hermed nærmer vi os det udviklingsperspektiv, som den dialektiske relationsteori argumenterer for, der netop har at gøre med, at den intersubjektive deling støtter parterne til større selvafrænsning og selvrefleksivitet. Bae og Waastad (1992), der begge også opererer inden for dialektisk relationsteori, definerer anerkendelse på en måde, hvor udviklingsperspektivet træder frem:

Hvordan står ANERKJENNELSE i forhold til erkjennelse? Forstavelsen an betyr å stå hos, stå bi, være ved. Kan vi si at anerkjennelse er å stå hos eller være lojal/trofast mot det som er nært/kjent? Men hvem er det i så fall som står hos og er lojal? Er det meg selv eller den andre eller oss begge? Og hva ligger i det å stå hos eller være lojal i forhold til den annens opplevelse? Og er jeg avhengig av at noen tar meg på alvor, stiller spørsmål og komme med motforestillinger for at noe i det hele tatt skal bli erkjent? (p. 9).

I citatet viser forfatterne sammenhængen mellem anerkendelse og erkendelse, og antyder gennem deres indledende spørgsmål (hvilket de udfolder gennem artiklen), at erkendelse er tæt forbundet med anerkendelse. Erkendelse er her et spørgsmål om (selv)indsigt, om at udvikle et reflektivt forhold til sig selv, der styrker ens evne til at skelne mellem andre og én selv (selvafrænsning). Erkendelse er således at vide 'hvad der er med mig', at have adgang til egen inderside – egne indre tilstande. Gennem anerkendelse kan den professionelle støtte den anden i at 'blive kendt med det, som er' ved at være sammen med den anden om det. Heri ligger den intersubjektive deling. 'At blive kendt med det, som er' viser i den dialektiske relationsteori tilbage til Heideggers (1962) begreb om Befindlichkeit (Schibbye, 2010, p.

93 Begreberne 'selvafrænsning' og 'selv-refleksivitet' er grundelementer i dette udviklingsperspektiv. De udfoldes i kap. 7 "Aktionsforskning".

26), der har at gøre med individets oplevelse af: "hvordan jeg har det med mig selv og i mig selv, hvordan det står til med mig, eller hvordan jeg befinder mig" (Schibbye, 2010, p. 26).

I det ovenstående har jeg flere gange koblet den anerkendende holdning til et subjekt-subjekt-syn. I det følgende vil jeg udfolde de grundantagelser, dette syn hviler på, og efterfølgende sætte dem i forhold til dette syns modsætning: subjekt-objekt-synet.

Subjekt-subjekt – eller subjekt-objekt?

Subjekt-subjekt-synet står i modsætning til subjekt-objekt-synet, der kendetegnes af, at subjektet forstår og møder den anden udelukkende som et objekt og dermed kun er optaget af adfærd og handlinger og vurderinger – ikke hvad der ligger bag. De to forskellige syn står på to grundlæggende forskellige menneskeopfattelser, som vi må omkring for at forstå, at anerkendelse dybest set er et praktiseret menneskesyn.

Ovenfor understreges, at anerkendelse bl.a. har at gøre med at møde den anden som subjekt, og at dette indebærer en forståelse af, at individet har en indre oplevelsesverden af følelser, tanker, motiver og behov, som altid må medtages, når vi forholder os til den anden. Den andens selvfortolkning må altid indgå som en vigtig del af den måde, vi møder og forstår den anden på. Denne forståelse repræsenterer det, Schibbye betegner et 'subjekt-subjekt-syn'. I subjekt-subjekt-synet indgår også den grundlæggende forståelse, at subjekterne bliver til i hinanden og er forudsætninger for hinandens muligheder. Den dialektiske opfattelse og tanke om inter-subjektivitet er central. Dette medfører i en faglig sammenhæng, at den professionelle ikke kan forstå den anden uafhængigt af eget bidrag til den andens opfattelser, adfærd osv. I praksis betyder det bl.a., at når man som fængselsbetjent forholder sig til den anden som subjekt, inkluderer det et fokusskifte fra at forstå den indsatte som et problem i sig selv (eksempelvis: "han er helt utilpasset") til at forholde sig til problematikken relationelt ("her på afdelingen sammen med mig"). Subjekt-subjekt-synet repræsenterer endvidere den læringsopfattelse, at udvikling fremmes og understøttes, når den professionelle kan dele den andens følelser, oplevelser m.m. (Schibbye, 2010, p. 33).

Modstand er også vigtig

Subjekt-subjekt-synet indebærer, udover at møde den anden som subjekt, også at forholde sig til sig selv som subjekt, dvs. med anerkendelse af egne oplevelser, behov, værdier m.m. Ved selv at være et subjekt gør den professionelle sig tydelig og kan gennem tydelighed yde den modstand, der er forudsætning for udvikling. Med henvisning til et samspil mellem lærer og elev skriver Schibbye (1997):

Læreren må komme tilsyne som subjekt (Strømsted, 1996). Det betyr at hun må formidle hvorledes hun ser situasjonen, hva slags grenser hun selv har og hva hun opplever og trenger. Det betyr ikke at hun skal belaste barnet med egne problemer, men kun introdusere sitt perspektiv i forhold til samspillet her og nå (p. 146).

Når tydeligheden er vigtig, er det fordi, selvbevidstheden behøver modstand for at udvikles

(Schibbye, 2010, p. 43). I mødet med den anden (noget fremmed) opleves en forskellighed, der giver individet mulighed for at skelne sig selv fra den anden, og dermed blive tydelig for sig selv. At fremstå som subjekter muliggør inter-subjektivitet, og dermed udvikling:

Den intersubjektive deling understreker både at vi kan dele en oplevelse (det er morsomt å leke), men vi kan også være forskjellige (du vil leke, men jeg vil gå). Og slik Stern (1995) har vist er det nettopp i møtet mellom invarianter (noe er likt) og invarianter (noe er forskjellig) at avgrensning utvikles (Schibbye, 1997, p. 146).

Subjekt-subjekt-relationer er således en platform for udvikling i kraft af den gensidighed og oplevelse af at blive set ('noe er likt'), som anerkendelse rummer, men også i kraft af den modstand ('noe er forskellig'), individer kan yde hinanden, når de står frem som subjekter i samspillet.

Heroverfor står subjekt-objekt-synet, der er kendetegnet ved, at den professionelle (subjektet) forholder sig distanceret til den anden (objektet) med fokus på adfærd, opførsel eller professionelle vurderinger (diagnoser m.m.). Et objekt er et afgrænset hele, der kan måles og vejes, og som ikke har selvrefleksivitet. Derfor er dette syn også kendetegnet ved, at den professionelle ikke er optaget af den andens oplevelse, men udelukkende af, hvad hun kan observere, definere eller diagnosticere. Objekt-synet hviler på en række grundlæggende antagelser, der alle underbygger en adskilthed mellem subjekt og objekt (modsat relateretheden i den dialektiske optik). Det indebærer en forståelse af, at mennesket kan (skal) kontrolleres udefra, så de primitive, destruktive og animalske drifter, der styrer det, kan tæmmes og formes (Schibbye, 2010, p. 32). Læringssynet er derfor også funderet i en tro på, at læring og udvikling opstår gennem ydre påvirkning: "Skjult i denne antagelse ligger forestillingen om at få andre til at føle, tænke og handle på den ene eller den anden måde. Dermed kan vi frembringe 'rigtig adfærd' gennem påvirkning" (Schibbye, 2010, p. 32).

Mennesket er både et subjekt og et objekt, og den professionelle må også forholde sig til den anden som sådan. En stor del af den viden, den professionelle har – i fængselsbetjentenes tilfælde viden om regler, paragraffer, den indsattes kriminelle løbebane, barndomsforløb, eventuelle psykiatriske diagnoser m.m., har stor betydning for fængselsbetjentenes betingelser for at indgå i relation med de indsatte. Men pointen er her, at når den professionelle udelukkende møder den anden med denne viden, bliver den anden et uselvstændigt objekt, der fratages evnen og muligheden for at have et syn på sig selv. Det svarer til den fornævnte epistemologiske fejl, som den professionelle begår, når han eller hun forstår den anden og dennes adfærd uafhængigt af sit eget bidrag hertil. Der sker en tingsliggørelse af den anden (det, Schibbye taler om som reificering – og som jeg udfolder i det analytiske arbejde), der samtidig fastlåser relationen mellem den professionelle og den anden.

Det betyder selvsagt ikke, at den professionelle ikke skal bruge sin viden til at hjælpe den anden. Pointen er snarere, at det at bringe subjekt-subjekt-synets grundantagelser i spil i relationen er en måde, hvorpå den professionelle i det konkrete samspil kan møde den anden som menneske (subjekt) først.

Men hvorfor anerkendelse?

Hvorfor er anerkendelse et vigtigt fænomen i en udviklingssammenhæng? Det er det, fordi anerkendelse skaber udviklingsbetingelser for den anden: Gennem anerkendelse får den anden hjælp til at forstå sig selv og få overblik over egne reaktioner ('hvad er der med mig?'), og denne forståelse er forudsætning for at skabe nye handlemuligheder. Selvforståelse og selvindsigt forstås i den forstand som katalysator for forandring (nye handlinger) og opløsning af fastlåste mønstre (Schibbye, 2010, p. 233). Indsigten giver overskud og overblik til at se flere perspektiver (herunder andres anderledes perspektiv) og dermed lære nyt. Forandring og udvikling er tæt forbundet med udvikling af selvrefleksivitet (Schibbye, 2010, p. 238). Derudover er det at blive mødt som et subjekt synonymt med at blive taget alvorligt. Denne dimension er vigtig af to årsager. For det første, fordi det at blive taget alvorligt af en anden støtter den enkelte i at tage sig selv alvorligt, og styrker dermed evnen til at træde frem i relationen til den anden som et subjekt, der kan anerkende og give modstand. Og for det andet, fordi det at kunne dele, forstå og følge andres perspektiver forudsættes af, at ens eget perspektiv er blevet taget alvorligt (jf. også pointen om, at det at få lov at bevare sit eget perspektiv, ser du til at gøre det muligt at slippe det).

I aktionsforskningsprocessen bliver subjekt-subjekt-tilgangen derfor central på tværs af de forskellige relationer, der er involveret. Uanset om det er aktionsforskeren, der skal understøtte udvikling i aktionsforskningsprocessen med fængselsbetjentene, om det er fængselsbetjentene, der gennem en anerkendende holdning skal støtte kollegers udvikling i samspil med indsatte, eller om det er fængselsbetjente, der skal støtte og motivere den indsatte i retning af en kriminalitetsfri tilværelse, er betragtninger om subjekt-subjekt-synet en del af udviklingsperspektivet. Jeg antager, at fængslet som kontekst for relationerne giver nogle særlige udfordringer og betingelser for at praktisere et subjekt-subjekt-syn, og det er derfor løbende et tema *om* og i givet fald *hvordan* og i *hvilket omfang* det giver mening at tage afsæt i subjekt-subjekt-synet som udviklingsbegreb.

Anerkendelse, kærlighed og relationelle kvaliteter

Anerkendelse er et komplekst fænomen, som svært lader sig indfange, fordi det udtrykker en særlig kvalitet i det relationelle samspil. Når anerkendelse rammesættes i lyset af praksis, er det tillokkende at tale om anerkendelse som begreb for en række kompetencer og kvaliteter, som fag-personen aktualiserer i samspillet med den anden. Men tingsliggørelsen ligger lige for, når vi vil oversætte et mellemmenneskeligt fænomen til praksis. Det er derfor nødvendigt at understrege pointen om, at anerkendelse ikke er en metode og ikke er forenelig med teknikker (Bae, 1996; Schibbye, 1997, 2010). Det er ikke muligt at pege på nogle særlige måder, der fører til anerkendelse. Når vi forsøger dette, forsvinder: "Selve ånden i fænomenet" (Schibbye, 2010, p. 234). Anerkendelse er et menneskesyn, der leves ud i samspil med den anden, og kan se ud på utallige forskellige måder. Det betyder også, at det, der i én kontekst opleves anerkendende, ikke nødvendigvis gør det i en anden. Det betyder endvidere, at noget, der umiddelbart ser ud til at virke underkendende, ikke nødvendigvis opleves som sådan, eller ikke nødvendigvis betyder noget, netop fordi relationen har en grundtone af anerkendelse. "man (kan) ikke altid ha en subjekt-subjekt-holdning, og skal vel

heller ikke det. Poenget er at dersom en lærer skaper en subjekt-subjekt relasjon til barnet er der stor plass for subjekt-objekt interaksjoner **innenfor**⁹⁴ relasjonen” (Schibbye, 1997, p. 146).

Grundtonen i relasjonen er det centrale. Og netop grundtonen er vanskelig at indfange. Schibbye griber fat i kærlighedsbegrebet for at få greb om det særlige, der opstår i anerkendende relationer – den særlige kvalitet. Med henvisning til Kierkegaards forståelse af kærlighed understreger hun, at kærlighed er et ønske om at ”opbygge den anden”, bringe kærlighed frem i den anden (og henviser til, at også Hegel og Gadamer var optaget af det at bringe noget frem i den anden) (Schibbye, 2010, p. 234):

Kærlighed er en kraft der gør sig gældende i relationer (...) den dukker op og berører os når den på en eller anden måde åbner sig for os og bliver mulig (...). Det er netop denne kraft der kan komme til udtryk i anerkendelse (Schibbye, 2010, p. 239).

Schibbye taler ikke her om kærlighed som en særlig form mellem elskende eller mellem forældre og børn, men om kærlighed som noget, der kan ske i det mellemmenneskelige. Det kan være som ”et smil, der matcher den anden, et varmt blik eller en anerkendende tilbagemelding” (Schibbye, 2010, p. 240). Med henvisning til Bubers citat: ”Følelser er noget man har. Kærlighed sker (1847/1978, s. 30)”, ønsker hun at understrege, at kærlighed ikke er bundet til den ene eller til den anden, ”Den er både i os og mellem os”, og den kan vise sit nærvær i alle relationer (Schibbye, 2010, p. 239).

Når dette er sagt, er anerkendelse også en teori om, hvordan professionelle kan understøtte (fag-) personer i at udvikle sig, og hvorvidt det lykkes eller ej har selvsagt noget at gøre med, hvordan den professionelle sætter sig selv, sine kompetencer og kvaliteter i spil i relasjonen til den anden. Schibbye fremhæver i denne sammenhæng selv en række samværs måder, som kan forstås som anerkendelsens delelementer, nemlig *lytning*, *forståelse*, *accept*, *tolerance* og *bekræftelse*, som jeg inddrager (og uddyber) i det omfang, det viser sig relevant i analyserne, og som er tæt forbundet med det, jeg henviser til som relationelle kvaliteter.

Afslutningsvis vil jeg kort vende tilbage til ligeværdighedens betydning i arbejdet med andre mennesker, fordi ligeværdighed er en forudsætning for at kunne skabe gensidighed i professionelle relationer. 'Ligeværdighed' er derfor også et nøglebegreb i sammenhæng med anerkendelse. De fleste professionelle relationer er præget af en rollefordeling, hvor den professionelle er hjælperen, og den anden er den, der har brug for hjælp. Professionelle relationer er derfor som udgangspunkt asymmetriske. Det gør sig ikke mindst gældende i fængslet, hvor den konkrete magt, fængselsbetjentene har over de indsatte, er meget markant. At overføre relationsforståelsen fra en terapeutisk kontekst ind i fængselskonteksten er derfor heller ikke uden udfordringer og må undervejs inkludere diskussioner om og refleksion over, på hvilke måder forståelsesrammen giver – og ikke giver – mening i den konkrete sammenhæng. Som udgangspunkt er Schibbys pointe dog vigtig at have in mente:

94 Markeringen med fed symboliserer, at ordet i teksten selv var i kursiv.

Alle relationer er dialektiske i den forstand at parternes oplevelse og samværs måder forudsætter hinanden. Forholdet kan være asymmetrisk på et vist niveau, men på et andet niveau er det gensidigt (Schibbye, 2010, p. 55).

Med dette centrale citat afsluttes diskussionen af dialektisk relationsteori. Nedenfor gengives en kort oversigt over den teoretisk analytiske optik, der inddrages løbende, og her er det som sagt kun en kort introduktion, mens udfoldelsen sker i analyserne.

Teoretisk analytisk optik

I analysen af det indledende feltarbejde, der betegnes 'Ind i faget', er fokus på at indkredse de professionsantagelser, der er i spil i fængselsbetjentfaget, koblet til, hvordan fængselsbetjentene forstår og praktiserer deres fag. Det empiriske afsæt er feltarbejdet på afdelingen, herunder interviews med indsatte og fængselsbetjente. I analyserne af aktionsprocessen sættes de aktioner i spil, som har kendetegnet processen, og fokus er her, som beskrevet i kap. 3, både på den tematiske viden om faget og på aktionsforskningstilgangen. På tværs af analyserne er det således overvejende de samme overordnede tematikker, der er omdrejningspunkt. Det betyder også, at flere af de teoretiske perspektiver, der inddrages, går på tværs af de to analyser.

Nedenfor præsenterer jeg kort de teoretiske bidrag, der danner afsæt for afhandlingens analytiske diskussioner. Det er imidlertid kun de teorier, der bidrager til udvikling af centrale perspektiver, der præsenteres. Således kan man som læser også støde på andre teoretiske pointer og henvisninger undervejs.

Dialektisk relationsteori er som nævnt afhandlingens grundteori og er derfor central gennem alle de analytiske diskussioner. Derudover er jeg inspireret af følgende:

Teori relateret til professionelle relationer

I kap. 1 har jeg diskuteret afhandlingens forståelse af fag og fag-personlighed. Disse perspektiver inddrages ikke direkte i det analytiske arbejde, men de ligger som et baggrundstæppe for den optik, analysen gennemføres ud fra. Derudover inddrages Lis Møller⁹⁵ (2008, 2014), der også har været i spil i kap. 1 og nærværende teorikapitel, i analyserne med perspektiver på den professionelle relation og de tematikker, der rejser sig i professionelle relationer. Møller sætter bl.a. den dialektiske relationsteori i spil også uden for terapeutiske kontekster, nemlig i faglige sammenhænge, hvor den professionelle er i kontakt med – og skal skabe udvikling for – borgere. Hendes diskussioner af begreber om eksempelvis viden i faglighed og dikotomi-opfattelser i arbejdet med andre mennesker inddrages som analytiske perspektiver.

95 Lis Møller er cand.mag., tidligere Lektor i psykologi ved University College Nordjylland, uddannet i psykoterapi, konfliktmægling og marte meo. Hun har årelang erfaring med udviklingsarbejde og supervision inden for pædagogiske, socialt og sundhedsfagligt fagligt arbejde og har udgivet en række bøger og artikler, der bl.a. med afsæt i dialektisk relationsteori har den professionelle relation som omdrejningspunkt.

Teori relateret til fængslet som særlig kontekst

Teoretisk hentes inspiration fra kriminologisk teori, der bidrager til at forstå den særlige kontekst, et fængsel er, herunder viden om, hvad der relationelt kan være på færde.

Sarah Tait⁹⁶ (2011) (University of Cambridge) har gennem et forskningsprojekt udviklet en typologi over fængselsbetjentes kontaktformer med indsatte, der afspejler graden af omsorg og afstand i kontakten. Hendes typologi inddrages som perspektiv i analysen af de professionsantagelser, der kobler sig til forståelse og håndtering af henholdsvis 'det hårde' og 'det bløde'.

Alison Liebling, David Price & Guy Shefer⁹⁷ (2010) har udgivet et hovedværk om fængselsbetjentrollen set fra britisk perspektiv (*The Prison Officer*). Tematisk lægger denne forskning sig dermed tæt op ad afhandlingens genstandsfelt. Det er derfor oplagt, at afhandlingens pointer løbende sættes i relation til denne forskning. Som det vil fremgå, korresponderer Liebling m.fl.'s forskning på nogle områder med de erfaringer, afhandlingen når frem til, mens de på andre områder divergerer.

Teori relateret til den tvangsbårne relation

Afhandlingens indkredsning af det tvangsbårne element i relationen tager afsæt i en kobling af teori fra forskellige kontekster. De mest centrale er Chalotte Delmar, Ben Crewe og Andrew Jefferson.

Delmar (1999)⁹⁸ repræsenterer et eksistensfilosofisk perspektiv, og hendes omdrejningspunkt er den professionelle relation mellem patient og sygeplejerske. Hun peger på to grundlæggende magtpositioner, den professionelle kan indtage: 'Den afstandstagende magt' og 'den nære sårbarhedsmagt'. Begge positioner sætter professionalismismen og den ægte kontakt ud af spil, og udfordrer derfor relationen. Delmars begrebspar inddrages som perspektiv i diskussionen af, hvilke dynamikker der kan være på spil i den professionelle relation mellem fængselsbetjente og indsatte, og støtter forståelsen af nogle af de elementer, der kendetegner det, jeg betegner 'den tvangsbårne relation'.

Hvor Delmar bidrager med et individ-orienteret perspektiv, kaster Ben Crewe (2011) lys over mere sociologiske forhold, der betinger relationerne i fængslet. Crewe, der er kriminolog⁹⁹, har udviklet et begreb om 'soft power', som tilbyder et perspektiv på en ny magtforståelse relateret til relationer i fængslet. Soft power er magt, der umiddelbart kan synes mere 'blød', fordi den bl.a. ikke længere er fysisk, og fordi magten er forklædt som tilbud til de indsatte om at opnå goder og forbedrede forhold gennem bedre opførsel. I sidste ende er det imidlertid

96 Sarah Tait er Ph.d. fra University of Cambridge, Institute of Criminology.

97 Alison Liebling betragtes som et fyrtårn inden for kriminologiforskning. Hun er professor i Kriminologi og strafferet ved University of Cambridge. Her er hun leder af: 'The Institute of Criminology's Prisons Research Centre'. David Price & Guy Shefer har begge arbejdet som forskningsassistenter.

98 Chalotte Delmar er professor i Klinisk Sygeplejevicenskab ved Institut for Klinisk Medicin & Institut for Folkesundhed. Hendes hovedfokus er professionel omsorg for patient og pårørende.

99 Ben Crewe er seniorforsker på Institut for Kriminologi på Cambridge University, hvor han bl.a. er stedfortrædende direktør for Prison Research Centre.

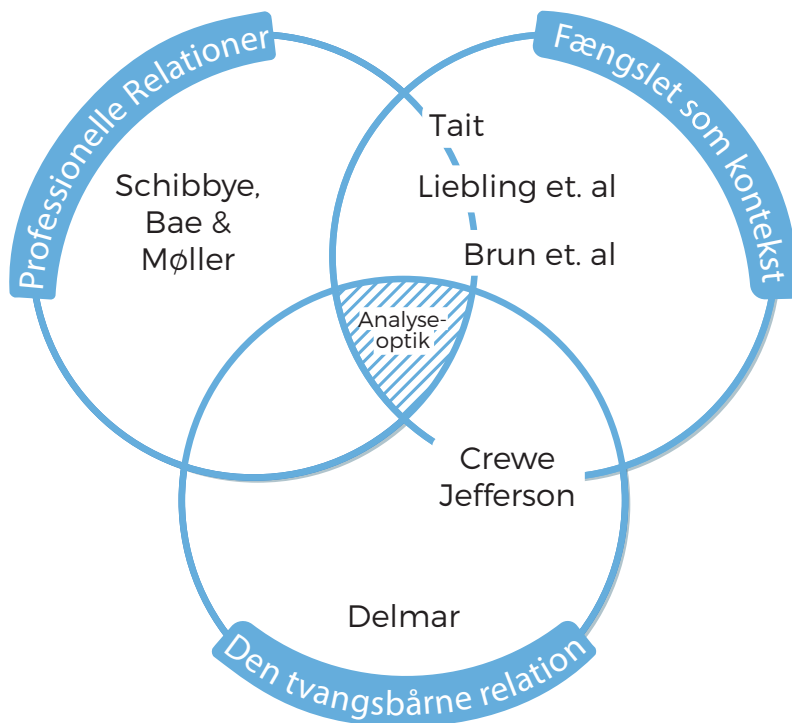
den enkelte betjent, der ud fra en skønsmæssig magt, tildeler rettigheder m.m., og dermed sidder på magten, som godt nok er mindre synlig, men til gengæld langt mere uigennemsigtig. Soft power trækkes ind i diskussionerne af betydningen af skønsmæssig magt og den fag-personlige dimension, der er i spil i denne sammenhæng.

Endelig inddrages Andrew Jeffersons (2014)¹⁰⁰ teoretiske perspektiv om 'confinement'. 'Confinement' forstås, i hans konceptualisering af begrebet, som indespærring ikke kun fysisk (som i et fængsel eller i en ghetto), men som en indespærring i både sted, praksis og mindset (state of mind). Begrebet bidrager til at nuancere diskussionen af den indespærring – fastlåshed – der kendetegner relationen mellem indsat og fængselsbetjent.

Samlet kan de forskellige teoretiske perspektiver, der sættes i spil analytisk, forstås som afhandlingens analyseapparat i den forstand, at perspektiverne er pejlemærker for det analytiske blik. Samtidig er det en pointe, at de begreber, optikkerne baserer sig på, først fremlægges og diskuteres i analyserne, hvor de har relevans, hvilket ofte først har vist sig at være midt i det analytiske arbejde. Analysen er derfor ikke udarbejdet med afsæt i et på forhånd afgrænset og fastlagt begrebsapparat. Snarere er der tale om et analyseapparat, der udgøres af optikker.

¹⁰⁰ Andrew Jefferson er senior forsker på Dignity – Danish Institute Against Torture. Tematisk er han bl.a. optaget af tortur, menneskerettigheder og fængselspraksis fra et kritisk psykologisk perspektiv.

Afhandlingens analyseoptik

Model 16: Analyseoptikker

Modellen har udsigelseskraft i forhold til at vise de forskellige optikker, afhandlingens problemstillinger diskuteres ud fra, og kan samtidig vise, at fællesnævnerne blandt disse udgør det særlige forskningsfelt, jeg gerne vil bidrage til – nemlig koblingen mellem professionelle relationer, tvangsbårne relationer og fængselskonteksten.

Analyse af feltarbejdet Ind i faget

– et analytisk perspektiv på fængselsbetjentfaget

Ind i faget

Professionsantagelser og praksis i fængselsbetjentfaget

Det analytiske arbejde skal som tidligere nævnt ses som et forarbejde til den aktionsproces, jeg senere skal gennemføre sammen med en række medarbejdere, hvor fokus er på fængselsbetjentenes faglighed, herunder håndtering af den dobbeltrolle, de skal varetage. Analysen er min kvalificering til at indgå i et samarbejde med fængselsbetjentene i form af en indsigt i deres praksis og i deres forståelse af deres praksis koblet op på det relationelle element i forhold til de indsatte. Analysens ambition er at tegne et reflekteret lokalt forankret billede af faget og praksissen, der tydeliggør muligheder, udfordringer, dilemmaer, og som kan pege meningsfuldt fremad i forhold til udviklingsprocessen. I den forstand forholder denne analyse af feltarbejdet sig til følgende arbejdsspørgsmål, relateret til afhandlingens forskningsspørgsmål:

Hvordan forstår fængselsbetjente deres relation til og samspil med de indsatte med særligt fokus på håndteringen af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'?

Derudover skal analysen bringe begyndende viden med sig om følgende tematikker, der også er beskrevet i problemformuleringen:

Den tvangsborne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvangsborne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Analysestructur

Analysen har 4 overordnede temaer, nemlig *Fagets grundlæggende værdi*, *Fag-personlige perspektiver på faget*, *Tvangsbørne relationer* og *Relationelle kvaliteter*. Analysen er struktureret med afsæt i disse 4 temaer.

Det første tema, **Fagets grundlæggende værdi**, fokuserer på det, Kriminalforsorgen selv betegner 'den grundlæggende værdi', der forventes praktiseret i faget, nemlig *Kunsten at balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde'* (Grundlæggende værdi, 2016). Analysegenstandene er her

data fra feltarbejdet med hovedvægt på interviewene med de ansatte, men også feltnoterne fra min gang på afdelingen sættes i spil. Dvs. at essensen i faget, set fra en organisatorisk og politisk position, i denne del af analysen bliver sat i relation til 'det oplevede fag', set fra en praksisnær position.

En motiverende hypotese for afhandlingen er dilemmaet mellem netop 'det hårde' og 'det bløde'. Metodisk har det betydet, at jeg i min forskerposition har arbejdet med 'det hårde' og 'det bløde' som forhåndskategorier i feltarbejdet og i interviewene, dvs. jeg specifikt har spurgt ind til det i interviewene og været fokuseret omkring det i feltarbejdet. I arbejdet med de to kategorier blev det løbende tydeligt, at der er forskellige forståelser af kategorierne – forskelle, som i analysen har udmøntet sig i det, jeg kalder professionsantagelser.

Professionsantagelser er 'antagelser knyttet til professionen', altså overbevisninger eller holdninger, der præger de professionelles syn på opgaven og på faget – og i denne analysedel altså synet på den dobbeltrolle og balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde', som de forventes at praktisere. Professionsantagelserne bliver en måde at få indblik i, hvordan fængselsbetjentene knytter an til denne del af deres praksis (jf. definition af det fag-personlige).

Analysens næste tema, **Fag-personlige perspektiver på faget**, indkredser forskellige syn på opgaven, den indsatte, fængselsbetjentrollen, kompetencer i faget m.m., som er kommet til udtryk gennem feltarbejdet. Her har jeg som forsker ikke arbejdet ud fra forhåndskategorier, snarere er kategorierne vokset ud af dels de dialoger, jeg har haft med de ansatte, og dels (og primært) gennem det analytiske arbejde med materialet. De fag-personlige perspektiver er også udtryk for nogle implicite grundantagelser om faget (professionsantagelser), hvorigenem det er muligt at få indblik i de måder, de ansatte knytter an til faget på og praktiserer dette, og dermed få yderligere adgang til det fag-personlige niveau. De fag-personlige perspektiver reflekteres gennem teoretiske indspil og diskussioner. Også i denne del bliver faget betragtet fra en praksisposition.

Analysens tredje tema, **Tvangsbårne relationer**, forsøger at få greb om den særlige kontekst, et fængsel udgør for den professionelle relation mellem fængselsbetjent og indsat. Denne del diskuterer derfor den relationelle del af fængselsbetjentfaget i lyset af magtperspektiver, og undersøger de betingelser, udfordringer, dilemmaer og eventuelle muligheder, der åbnes i tvangsbårne relationer.

Fjerde og sidste tema, **Relationelle kvaliteter – en vej ind i magtrummet?**, skal læses som springbrættet mellem feltarbejdet og aktionsprocessen. I denne del er der fokus på de relationelle og kommunikative kvaliteter, der har åbenbaret sig gennem samtaler med de ansatte og gennem deltagelse i deres praksis. Det er eksempler på, hvordan fængselsbetjentene knytter an til og forvalter deres fag på måder, der (forsøger at møde) møder den indsatte som subjekt. Perspektiverne her kan bidrage til at diskutere måder at håndtere den særlige magt-relation mellem indsatte og ansatte på, og stiller spørgsmål, som den kommende udviklingsproces kan søge at svare på. I den forstand er det hensigten, at denne del skal pege frem mod det videre forløb i aktionsforskningsprocessen.

Analysetekema 1: Fagets grundlæggende værdi – balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'

"Jeg føler lidt den [den tidligere norm, red.] er ved at vende nu, vi er mere ovre i det pædagogiske end i 'det hårde' lige nu, og det tror jeg, det er vejen frem" (Fb1, 1:10¹⁰¹).

Citatet er fra et interview med en yngre fængselsbetjent, der på det aktuelle tidspunkt ser optimistisk på udviklingen i Kriminalforsorgen. Fængselsbetjenten oplever, at faget har bevæget sig mere over i det pædagogiske. Historier, som jeg løbende har fået i mit feltarbejde om tidligere tiders hårdhændede håndtering af situationer i fængslet, understøtter også, at faget er i udvikling – noget gryr. Det er imidlertid ikke denne afhandlings formål at af- eller bekræfte dette, om end en potentiel udvikling naturligvis vil have indflydelse på de temaer, der er i spil. Fængselsbetjentens udtalelse er interessant, fordi den peger på en toning i forståelsen af 'det bløde', nemlig at det har at gøre med en pædagogisk tilgang til arbejdet.

Det er netop perspektiver som dette, den analytiske optik i det følgende er optaget af at indfange. Afsættet er Kriminalforsorgens grundlæggende værdi: "Kunsten at balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde'" (Grundlæggende værdi, 2016), og sigtet er at forstå fængselsbetjentenes faglighed og praksis med udgangspunkt i en indsigt i, hvordan 'det hårde' og 'det bløde' betragtes, forstås og praktiseres. Med andre ord: Hvordan ser det ud, når balancen lykkes? Antagelsen er, at en væsentlig del af at forstå fængselsbetjentenes faglighed er at undersøge, hvordan de selv forstår og forholder sig til deres opdrag.

I den forstand har analysetekema 1 særligt fokus på dette forskningsspørgsmål fra problemformuleringen:

Hvordan forstår fængselsbetjente deres relation til og samspil med de indsatte med særligt fokus på håndteringen af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'?

Analysen forholder sig først til støtte- og motivationsrollen ('det bløde'), herefter til orden og sikkerhedsrollen ('det hårde') og endelig til balancen mellem de to.

Perspektiver på 'det bløde' – støtte- og motivationselementet

En undersøgelse af fængselsbetjentenes forståelse af deres støtte- og motivationsrolle ('det

¹⁰¹ I denne afhandling refererer jeg til interviewudsagn ved benævnelse af interviewperson og tidsangivelse for det tidspunkt i interviewet, udtalelsen stammer fra. Fængselsbetjentene er forkortet Fb og nummereret 1, 2, 3 osv. og fremstår således Fb1, Fb2, osv., mens indsatte er forkortet med I og ligeledes nummeret 1, 2, 3 osv. og fremstår som I1, I2, I3 osv. Samtlige interview er gennemført i perioden marts-juni 2012.

bløde') viser, at der er flere forskellige perspektiver i spil. Et gennemgående træk for de fleste fængselsbetjentes perspektiver er dog, at de tager afsæt i relationelle begreber i deres forståelse af 'det bløde', f.eks. *tillid*, *empati* og *goodwill*, som afgørende elementer i at forvalte 'den bløde' del af fagligheden (se f.eks. Fb1, 37:05). En fængselsbetjent udtrykker det således:

'Det bløde', det er så at vise noget empati for dem: "Jeg kan sgu godt se, du har det svært", ligesom sige "Jeg forstår dig. Jeg kan sætte mig ind i bare en lille del af, hvad du tænker og oplever. Nu skal jeg gå over at se, hvad jeg har af mulighed. Det er ikke sikkert, jeg kan gøre så meget, fordi reglerne er sådan, men det, hvad jeg har mulighed for, det vil jeg også gerne hjælpe dig med" (Fb5, 1:07:27).

Fængselsbetjenten sætter her ord på 'det bløde' som noget, der handler om, hvad jeg forstår som indlevelse, ydmyghed, hjælpsomhed og respekt. Indlevelse kommer til udtryk i: "Jeg kan sgu godt se, du har det svært" og "Jeg kan sætte mig ind i (...)", mens ydmyghed udtrykkes gennem: "Jeg kan sætte mig ind i bare en lille del af (...)", underforstået, at den indsattes situation er kompleks, og at fængselsbetjenten ikke foregiver, at han til fulde kan vide, hvordan det er at være underlagt den indsattes vilkår (låst inde 24/7). For fængselsbetjenten indebærer 'det bløde' også at ville den anden det godt, at gøre en indsats for at hjælpe, også selv om mulighederne kan være små (hjelpsomhed).

En anden fængselsbetjent er optaget af tillidsdimensionen: "De skal have tillid til nogen af os, for at vi kan hjælpe dem videre" (Fb1, 14:40). Her er rollefordelingen også italesat, nu i form af en hjælpe-relation, der også involverer en kvalitet i relationen, nemlig tillid. Et generelt billede er, at 'det bløde' er forbundet med en særlig måde at være sammen på, en særlig måde at være i relation til hinanden på:

Det er jo det der med at snakke med dem (...) lige meget, hvordan de ser ud, og hvilken baggrund de har, så har [er, red.] alle jo lige og har krav på at blive talt til og hørt og grint med og pjattet med. Det kan ikke kun være de to flotte bodybuildere nede på gangen, der bliver talt med (...) Man skal lære at se udover, det kan godt være, han har rådne tænder i munden, det kan godt være, han er tidligere narkoman (...) men han har også behov for at have en succes med os og føle, vi er der for ham, ikke også? (Fb4, 18:34).

I dette udsagn fremhæves det, at alle indsatte skal behandles godt, og fængselsbetjenten peger på, at dette kan kræve, at fængselsbetjenten er i stand til at se bag om den indsattes ydre (rådne tænder f.eks.) og i stedet være fokuseret på det behov, den indsatte har for kontakt. Jf. forholdet mellem yderside og inderside, som diskuteret teoretisk med afsæt i den dialektiske relationsteori, kan man forstå fængselsbetjentens pointe som et argument for et subjekt-subjekt-syn i forhold til den indsatte (i relation til 'den bløde' del af opgaven). Fængselsbetjenten er optaget af en god kontakt til den indsatte, både som udtryk for et krav ("har krav på at blive talt til og hørt og grint med") og som et behov ("men han har også behov for at have en succes med os og føle, vi er der for ham"), hvilket kan ses som udtryk for, at fængselsbetjentens vurdering både inkluderer holdninger til kompetence (krav = regler og

behov = succesoplevelser) og personlige kvaliteter (behov = indlevelse og evne til at se bag om det ydre).

Det er også et gennemgående træk ved beskrivelsen af 'det bløde', at de ansatte henviser til særlige situationer (og også til situationer fra deres tid i åbne fængsler), hvor man laver 'normale' ting sammen, f.eks. spiller et spil eller ser fjernsyn sammen. Fritidsaktiviteterne fremhæves i særdeleshed, f.eks. løb, fodbold osv. Her har fængselsbetjentene smidt uniformen, og dermed bliver en anden relation mulig. Også heri ligger en forestilling om, at 'det bløde' udleveres gennem en særlig slags relation, men altså også i en særlig kontekst, præget af fællesskab gennem deltagelse i fælles aktiviteter.

Samværsantagelse

Ovenstående eksempler peger på, at den professionsantagelse i relation til 'det bløde', der er i spil blandt fængselsbetjentene, er, hvad man kan kalde en *samværsantagelse*. Samværsantagelsen indebærer et syn på 'den bløde' opgave som en *samværsopgave*, der inkluderer en særlig måde at være sammen på og en særlig kvalitet i samspillet. Her er det sociale, omsorgsfulde, samværet med den indsatte i fokus, f.eks. på udgang eller i fritiden, og der er elementer af hygge og fis og ballade med hinanden (Fb1, 40:58).

Samme fængselsbetjent siger om sin rolle: "Jamen, de skal vide, at går de til mig, så skal de ikke gå forgæves. Jeg vil gøre, hvad der står i min magt for at hjælpe dem på bedst mulig måde, under de vilkår, jeg har" (Fb1, 43:50).

Her italesættes relationen med særligt fokus på det omsorgsfulde element, og ønsket og intentionen om at hjælpe træder igen frem. Med disse beskrivelser af 'det bløde' element skriver fængselsbetjentene sig ind i en omsorgsdiskurs, som på flere måde kan relateres til nyere fængselsforskning. Tait (2011), som er en af de internationale forskere, der har beskæftiget sig med netop omsorg i fængselsbetjentenes praksis, har udviklet en typologi over fængselsbetjentes tilgang til omsorg, der inkluderer 5 typer fængselsbetjente, eller 5 omsorgstile, henholdsvis:

1. *The true carer* (ægte omsorgsfuld)
2. *The limited carer* (begrænset omsorgsfuld)
3. *Old School* (den gamle skole)
4. *The conflicted* (den splittede)
5. *The damaged* (ødelagte/ødelæggende) (p. 442)

Taits mål har været at kategorisere betjentenes adfærd i forskellige omsorgstile ved hjælp af et fokus på deres grundlæggende antagelser og deres omsorgspraksis^{102 103}. Logikken,

102 En metodik, der egentlig minder lidt om min, altså forestillingen om, at det er gennem de grundlæggende antagelser og deltagelse i deres praksis, man kan få viden om, hvordan de praktiserer deres opgave.

103 Hun forsøger at beskrive de 5 gruppers grundlæggende antagelser og deres omsorgspraksis gennem et fokus på følgende: 1) en betjent-karakteristik, 2) deres syn på indsatte, 3) arbejdsmiljøets rolle, 4) hvordan omsorg passer til deres tilknytning til de subkulturelle normer og 5) anti-omsorgs-adfærd (Schibbye, n.d.).

der udtrykkes ovenfor i det, jeg kategoriserer som en samværsantagelse, svarer i grove træk til det, Tait (2011) i sin typologi over fængselsbetjente definerer som 'caring': "Being cared for as involving sociable and respectful relationship with staff, feeling understood and listened to, having request for help followed through, and being given reassurance and encouragement" (p. 449).

Taits undersøgelse er relevant at trække ind her, fordi den forsøger at få greb om omsorgspraksis, og dermed kobler sig til mit felt, der har fokus på kvaliteten af relationen mellem de ansatte og de indsatte, og hvor jeg som udgangspunkt antager, at omsorg er en del af opgaven, der kobler sig til støtte- og motivationselementerne. Tilsyneladende er det en antagelse, også de interviewede fængselsbetjente kobler op på, når de skal beskrive 'det bløde' felt. Som vi senere skal se, har de forskellige antagelser vedrørende 'det bløde' ifølge Tait sammenhæng med de forskellige omsorgsstile.

Påvirkningsantagelse

Samværsantagelsen er imidlertid ikke den eneste antagelse, der er i spil. En fængselsbetjent siger om 'den bløde' del: "Altså, 'det bløde', det er selvfølgelig, at de kommer herind, og vi skal være kontaktpersoner for dem, har samtaler med dem, og de skal komme til os" (Fb2, 21:00).

Her italesættes en rollefordeling, og 'det bløde' kobles op på kontaktperson-opgaven og på den kontakt, der skal være mellem den indsatte og ansatte i form af samtaler. Fængselsbetjentens perspektiv handler derfor, i modsætning til de ovenstående eksempler, der peger på relationens kvalitet, om at gennemføre de aktiviteter, der kan understøtte opgaven med at motivere.

En anden fængselsbetjent udtrykker formålet med 'det bløde' som et arbejde med at påvirke den indsatte: "Og så kan jeg smitte ham med min holdning, og det er i virkeligheden nok det, der er mit arbejde, at smitte de indsatte med andre måder at tænke på, end de er vant til" (Fb3, 19:49).

Denne antagelse italesætter 'det bløde' som en slags udviklingslogik, hvor støtte- og motivationsdelene ('det bløde') handler om gennem pædagogiske værktøjer at understøtte en udvikling eller en slags forbedring af den indsatte ("smitte de indsatte med andre måder at tænke på") for at indfri målet om at støtte til en kriminalitetsfri tilværelse.¹⁰⁴

Fængselsbetjenten siger videre:

Der er en udbredt misforståelse (...) at hvis du bare laver sagsbehandlingen, får lavet handleplanen, får lavet samtalen ved udgangsplanlægning, får gået de udgange og lavet prøveløsladelsessamtalen, så laver du 'det bløde' (...) men det er jo så lille bitte en del af 'det bløde', fordi det skal, det skal jo indgå hver dag, fordi ellers så, ellers så får

¹⁰⁴ Denne logik forholder sig også anderledes positivt til arbejdet omkring handleplaner.

man udhulet chancen for at gøre det bedst mulige ved udgangen og prøveløsladelsesplanlægningen og ved påvirkningen af den indsatte, når de skal videre (Fb3, 53:00).

Fængselsbetjenten problematiserer her den antagelse, at 'det bløde' kun er et spørgsmål om at gennemføre de arbejdsrutiner, der er påkrævet (lave sagsbehandling, handleplan, udgangsplanlægning m.m.). For ham er 'den bløde' opgave et kontinuerligt dagligt arbejde ("det skal jo indgå hver dag"), hvis den påvirkning, han argumenterer for, skal lykkes. Her peger fængselsbetjenten på den særlige mulighed for påvirkning, der eksisterer i kraft af, at de dagligt er i kontakt med de indsatte – et perspektiv, flere forskere også peger på, f.eks. Gilbert, her citeret i Liebling et al. (2010): "The 24-hour-a-day treatment provided inmates by routine interactions with line officers should be recognised as the primary and most influential treatment programme offered by any prison (Gilbert 1997:52)" (p. 121).

Fængselsbetjentens udsagn ovenfor kan også tolkes som udtryk for en forståelse af opgaven som at have øje for, hvordan de kan holdningspåvirke og måske også opdrage den indsatte med henblik på en udviklingsproces: "Vi skal jo være erstatningsforældre for de ringeste af de ringeste, som aldrig har prøvet at have ordentlige forældre, for de værste trodsbørn i hele Danmark. Det er dem, vi er reserveforældre for" (Fb3, 1:00:34)¹⁰⁵.

Umiddelbart kunne introduktionen af forældremetaforen pege i retningen af en forståelse af rollen som en omsorgsrolle, men koblet med påvirkningsambitionen tolker jeg det snarere som udtryk for en ambition om at opdrage eller forbedre 'børnene'. Opdragelsestanken går også igen hos en anden fængselsbetjent (Fb9, 23:51):

- Fb: Det er måske lidt opdragende, men det er også med til at skabe den gode tone, der skal være her.
- Lise: Er jeres opgave at opdrage også?
- Fb: Ja, de sidder jo her, fordi man har nogle problemer med attitude, med holdninger og sådan noget der, og på en eller måde, så skal vi resocialisere, og jeg prøver at være med til at få dem til at tænke anderledes, at det så ikke altid lykkes, det kan være med noget sarkasme eller med et lille grin på læben, men jeg tror da, at de tænker over det mange gange.

Fængselsbetjenten argumenterer for, at de også har en opdragende funktion som fængselsbetjente, og at det opdragende også har at gøre med at ændre de indsattes måde at tænke på. Påvirkningsantagelsen kobler således op på et mål om at opdrage og forbedre. Ønsket om at bidrage til at skabe forbedringer i eller for den indsatte udtrykkes også hos denne fængselsbetjent:

(...) så længe man rykker sig, så er det enormt positivt, og jeg ser forbedringer, når de får det bedre, kan lære at omgås hinanden på en anden måde, hvis der er nogen, der stopper med at være i misbrug inde i fængslet (...) at de får en lejlighed, at vi kan være med til at etablere noget kontakt til noget sund familie, at de får noget mere på krop-

¹⁰⁵ International forskning peger på en typisk forekomst af sammenligning mellem fængselsbetjentrollen og forælderrollen (Liebling et al., 2010, p. 44).

pen, at de kan lære at håndtere nogle svære situationer, når de kommer ud (...) det er det, vi skal gøre dem, vi skal klæde dem på (Fb8, 43:35).

Påvirkningsantagelsen dækker således over en tilgang til praksis, hvor formålet med samspillet med de indsatte rækker udover at skabe en god kontakt og være sammen på en god måde, og sigter mod udvikling (forbedring/påvirkning) af den enkelte. Opgaver handler om "at klæde dem på".

Tidsorientering – nutid eller fremtid

Opsamlende om de to professionsantagelser, *samværsantagelsen* og *påvirkningsantagelsen*, der er i spil, kan man måske argumentere for, at de i en vis udstrækning repræsenterer hver deres ben af 'den bløde' opgave: Hvor samværsantagelsen med fokus på omsorg og hjælp lægger sig tættere på en støttedimension i kontakten med den indsatte, retter påvirkningsantagelsen sig i nogen grad mere mod motivation (til ændret livsstil) gennem sit ønske om at påvirke og ændre den indsatte måde at agere og tænke på.

Interviewene med fængselsbetjentene peger endvidere på, at disse to forskellige perspektiver også repræsenterer to forskellige antagelser omkring tid. Den ene tidsantagelse er, at arbejdets udbytte er i nuet; de ansatte kan gøre en forskel for den indsatte ved at påvirke dennes dag positivt, ved at være omgængelige, lydhøre og understøtte små succesoplevelser. Det kan forklare italesættelsen af 'det bløde' som en samværsform snarere end som springbræt til udvikling, mønsterbrud eller lign. En fængselsbetjent siger: "Jeg tager dem, som de kommer her, hvordan er de over for mig, hvordan er de over for mine kolleger, kan de indordne sig? Det er kommunikation her og nu, der gælder for mit vedkommende" (Fb1, 1:01:00).

En anden udtalelse, jeg møder under feltarbejdet, taler ind i samme logik. I starten af mit feltarbejde spørger jeg tit til tematikken om *resocialisering*, og en dag, hvor jeg taler med flere fængselsbetjente om temaet, siger en af dem: "Vi kan sgu da ikke resocialisere. Det er urealistisk. Mit mål er at hjælpe dem til en tålelig tilværelse herinde" (Logbog, 10. jan., 'Resocialisering')¹⁰⁶. I denne udtalelse er det således heller ikke det lange perspektiv (resocialisering), der argumenteres for, men tiden her og nu¹⁰⁷.

Den anden tidsantagelse bæres af forestillingen om, at arbejdet som fængselsbetjent indebærer *det lange seje træk, fokus på de små fremskridt og alen lang tålmodighed*¹⁰⁸. En fængselsbetjent fremhæver, at man må have fokus på: "Hvad der er det bedste i den her situation, ikke KUN på kort sigt, men også på lang sigt" (Fb3, 1:02:04).

¹⁰⁶ At formålet med arbejdet er at støtte til en tålelig tilværelse fremkommer også i andre forskningsprojektet, se f.eks. M.M. Nielsen (2010, p. 85).

¹⁰⁷ Denne tidsorientering mener jeg også kendetegner det perspektiv på fængselsbetjentrollen, som Liebling, Price og Shefer udtrykker (og argumenterer for) i *The Prison Officer*, hvor de vægter fængselsbetjentenes rolle som 'peacekeeper' højt, og udtrykker, at det måske er den primære rolle for fængselsbetjentene. At være 'peacekeeper' indebærer bl.a. at være dygtig til at tale konflikter ned, få kommunikationen til at flyde og 'under'-bruge (under-use) magten. Det sidste er et komplekst fænomen, der bl.a. har at gøre med ikke at bruge magt i alle de situationer, hvor man egentlig kunne, altså at forvalte magten mere bøjeligt og skønsbaseret og ikke jagte overholdelse af samtlige regler (som fængslet har til overflod) for reglernes skyld (Liebling et al., 2010, p. 131).

¹⁰⁸ Se interview med Fb3 (1:00:25).

Med Tait's terminologi vil man til dels kunne argumentere for, at de to forskellige antagelser om 'det bløde', samværsantagelsen og påvirkningsantagelsen, udtrykker to forskellige forestillinger om omsorgsopgaven på en måde, der korresponderer med følgende to af Tait's omsorgsstile: *the true carer* og *the conflicted*. *The true carer* er kendetegnet ved at have nemt ved at etablere relationer til de indsatte, udviser stor empati for de indsatte, giver støtte og opmuntring, er tillidsvækkende og interesseret i at lære de indsatte at kende (Tait, 2011, p. 444); altså har stort fokus på at yde omsorg gennem samværet med de indsatte. For *the conflicted* handler omsorg om at lære de indsatte at blive bedre mennesker. Derudover underbygger de to forskellige tidsperspektiver også denne sammenligning, da *the true carer*, ligesom det er tilfældet med samværsantagelsen, er mest optaget af nuet: "They were realistic about what their caring could accomplish: many aimed simply to help prisoners get through the day" (Tait, 2011, p. 444).

The conflicted derimod har store forventninger til, at deres indsats skal gøre en forskel: "they possessed an unrealistic¹⁰⁹ ideal of transforming individuals through their influence" og de følte sig "demoralized that they were not making the difference to prisoners that they had hoped to" (Tait, 2011, p. 444). Selvom påvirkningsantagelsen deler tidsorientering med *the conflicted*, er der ikke grundlag for at sammenstille de to antagelser i øvrigt, fordi der ikke er noget, der underbygger, at tidsorienteringen i min undersøgelse har sammenhæng med, at fængselsbetjentene er 'conflicted'. Man kan tværtimod argumentere for, at 'det lange lys' på opgaven lige så vel kan være udtryk for et værdi- og menneskesyn, der smitter af på synet på opgaven.

Perspektiver på 'Det hårde' – ordens og sikkerhedselementet

En fængselsbetjent beskriver 'det hårde' således:

Det er punkt 1 at sikre, at de bliver her, så de er under vores påvirkning, og ikke påvirker samfundet udenfor mere, end reglerne tilsiger. Og punkt 2, det er at sikre, at det er sikkert for dem at være her (...) altså samfundssikkerhed, vores sikkerhed, de indsatte sikkerhed, og derefter så kommer alt det, der er lige graden blidere (...) nemlig alt orden (...) Her er også nogle vedtægter og en husorden osv. og nogle uskrevne regler og omgangstoner (Fb3, 23:50).

'Det hårde' dækker såvel samfundets, de ansattes og de indsatte sikkerhed, men også ifølge ovenstående udsagn de dele af fængselslivet, der handler om at holde orden, følge husreglerne og tage ansvar for egen hverdag, herunder personlig hygiejne og hygiejne på cellen mv., jf. principprogrammets princip om ansvarlighed (se kap. 1). Sidstnævnte aktiviteter er også understøttende for at støtte den indsatte udvikling og evne til at leve et kriminalitetsfrit liv bagefter, og et eksempel på, at der eksisterer en slags gråzone i arbejdsopgaverne og rollerne, der både er 'hårde' og 'bløde'.

109 Det er uklart, om Tait blot postulerer denne manglende realisme, idet der ingen dokumentation er for den i hendes artikel.

En anden fængselsbetjent udtrykker sin forståelse af 'det hårde' således: "Jamen, det ['det hårde', red.] er selvfølgelig, når man skal op og ringe nogen gange"(Fb2, 17:51), og hentyder her til situationer, hvor fængselsbetjentene skal markere grænser, løse konflikter, sætte indsatte på plads osv. Han tilføjer: "Men lige med 'det hårde' (p3), der er selvfølgelig de faste regler, men [jeg, red.] ved ikke, om de defineres af det hårde?" (Fb2, 21:05).

Hvor fængselsbetjenten er meget sikker i sin antagelse om, at 'det hårde' har at gøre med at sætte grænser og markere sig ("det er selvfølgelig, når man (...)"), er han til gengæld i tvivl om, hvorvidt det med regler også er forbundet med 'den hårde' del af opgaven. Det er altså ikke oplagt entydigt for ham, hvordan den grundlæggende værdi, han forventes at navigere ud fra, skal forstås¹¹⁰.

Udsagn fra flere af de interviewede fængselsbetjente italesætter også 'det hårde' som grænsesætning i forhold til de indsatte, og tilføjer det forhold, at 'det hårde' også er *måden*, opgaven forvaltes på:

Fængselsbetjent:	Umiddelbart 'det hårde', det er magtanvendelse, hvor du slår med dem, men 'det hårde', det er også igen at give en besked kold og kynisk (...) "sådan er reglerne, du har selv bedt om det", det er også hårdt
Lise:	Så det kan være kommunikationen i sig selv, der også er hård?
Fængselsbetjent:	Det kan det sagtens, den måde man leverer budskabet på (Fb6, 1:06:57).

En anden fængselsbetjent taler ind i samme forståelse:

Men også til den måde, du udfører jobbet på, jeg vil mene, at hvis jeg ikke snakker til dem og gør som om, de er det værste, ja, kryb og kravl, ikke ænser dem, ikke værdsætter dem på en eller anden måde, så (...) er jeg også hård over for dem (Fb5, 1:13:25).

Forståelsen af den faglighed, der kobler sig til 'det hårde', italesættes således også ud fra forskellige perspektiver: Et opgaveorienteret blik, hvor 'det hårde' beskrives med afsæt i den samfundsopgave, man skal levere, og som kobler sig til det, Kriminalforsorgen definerer som dens hovedopgave, og til princippet om sikkerhed (jf. p 42). (denne antagelse kan man kalde for en opgaveantagelse). Heroverfor står et mere relationsorienteret perspektiv på 'det hårde', der tager afsæt i relationen mellem den indsatte og ansatte: "op og ringe", "slår med dem" samt kommunikationsformen. Denne antagelse kan udtrykkes som en kommunikationsantagelse. Med stor sandsynlighed er kommunikationsantagelsen ikke i opposition til opgaveantagelsen, og en mulig tolkning er, at begge faktisk understøtter antagelsen om, at opgaven er at opdrage de indsatte ved at være erstatningsforældre for dem, og dermed spiller sammen med 'den bløde' påvirkningsantagelse.

¹¹⁰ En tolkning, jeg senere i afhandlingen skal vende tilbage til.

Er det opgave eller relation – en flertydig fag-forståelse?

En foreløbig konkluderende pointe er, at det støttende og motiverende element af fagligheden forstås forskelligt, og at der p.t. er mindst to forskellige professionsantagelser i spil i denne henseende, nemlig en *samværsantagelse* og en *påvirkningsantagelse*. Tilsyneladende er der større sammenfald i forståelsen af ordens- og sikkerhedselementet, hvor de bærende elementer synes at være fysisk og mental grænsesætning og adfærdskorrektion (opdragelse) generelt (hygiejne, pli, m.m.), og samtidig er der også en antagelse i spil, der handler om, at 'det hårde' både kan være form (relation) og indhold (opgave).

Både i forhold til 'det hårde' og 'det bløde' er ovenstående et udtryk for, at der ikke nødvendigvis tales om det samme, når der tales om fagligheden¹¹¹. Der er basis for at tolke, at fængselsbetjenten italesætter betydningen af 'det hårde' og 'det bløde' på to niveauer: Et niveau, hvor 'det hårde' og 'det bløde' italesættes som en måde, man praktiserer sin faglighed på i sin relation med den indsatte (henholdsvis give omsorg og sætte grænser), og et niveau, hvor italesættelserne mere har fokus på indholdet, nemlig opgaven (skabe sikkerhed, motivere til ændringer). Når der tales om at skabe tillid og møde alle i øjenhøjde, er der fokus på, *hvordan* opgaven løses, mens der, når der fokuseres på målet (forbedring, resocialisering, regler), er fokus på, *hvad* opgaven indebærer, altså indholdet. *Hvordan*-perspektivet udtrykker et relationsorienteret blik, mens *hvad*-perspektivet snarere ser opgaven fra et samfundsperspektiv, et mere opgaveorienteret blik.

Måske er fagligheden bedst tjent med et både-og i denne sammenhæng. Men der åbner sig en række spørgsmål omkring den grundlæggende værdi for fagligheden, nemlig *balancen* mellem 'det hårde' og 'det bløde', eftersom det ikke er ligegyldigt, om fængselsbetjentene skal balancere på indholdsplan (opgaven) eller relationsplan (form). Mere herom senere.

Kunsten at balancere – det muliges kunst?

Professionsantagelserne omkring den gode balance mellem 'det hårde' og 'det bløde' er koblet op på de forskellige forestillinger om, hvad henholdsvis 'det bløde' og 'det hårde' indebærer. En hypotese i forskningsprojektet er, at balancen mellem 'det bløde' og 'det hårde' er dilemmafyldt og altså er forbundet med en vis kompleksitet¹¹². Det er en forståelse, som fængselsbetjentene har mødt før, og som de ikke nødvendigvis er enige i:

Jamen, jeg ser da, at det er modpoler, men jeg oplever det måske ikke så konfliktfyldt, som det nogen gange bliver italesat¹¹³, fordi de to ting supplerer hinanden virkelig godt, oplever jeg. Rigtig groft sagt, hvis det er groft, rigtig firkantet sagt, primitivt sagt så (...) er det jo ikke mere konfliktfyldt, end det er at være forældre, for der skal man også blande

¹¹¹ Undersøgelsen indikerer en uklarhed omkring fængselsbetjentrollen og opgaven, som også er kendt fra anden forskning på området, se f.eks. Liebling et al. (2010, p. 44).

¹¹² Se p. 174

¹¹³ Fængselsbetjenten repræsenterer her det mere 'problemløse' perspektiv på dobbeltrollen, som Liebling et al. (2010) også argumenterer for (p. 4).

‘det hårde’ og ‘det bløde’ (Fb3, 1:18:07).

Diskursen omkring balancen mellem ‘det hårde’ og ‘det bløde’ er altså (bl.a.) kendetegnet af forestillingen om, at man godt kan balancere det, at det ikke nødvendigvis er konflikt-skabende. Tværtimod minder det om fænomener fra andre livssituationer, f.eks. rollen som forælder (“det jo ikke mere konfliktfyldt, end det er at være forældre”). En anden fængselsbetjent udtrykker det således:

Det ene udelukker jo ikke det andet. Det skal bare være ligeligt fordelt. Erfaring hjælper én til at finde balancen, i starten kører det meget på sikkerhed, og på skolen lærer vi meget om overvågning, konflikthåndtering. Der vægter man meget vores sikkerhed frem for alt (Fb1, 29:39).

Fængselsbetjenten fremhæver erfaring som en vigtig faktor i håndteringen, og udtaler, at det sikkerhedsmæssige (‘det hårde’) er meget i fokus i uddannelsen. Dette kunne antyde, at jo mere erfaren man er, jo mere evner man at sætte ‘det bløde’ i spil.

En anden fængselsbetjent siger om balancen: “Det er sgu svært, man skal være rummelig og alligevel autoritær, ja, empati og autoritær, et mix af det” (Fb5, 1:10:42). ‘Det hårde’ bliver i hans udlægning koblet til det at være autoritær og ‘det bløde’ til at vise empati. Begge italesættelser tager afsæt i relationsbegreber, der beskriver karakteren af *måden*, man går ind i relationen på, og relaterer her til det, jeg har kaldt ‘relationen’. Balancen handler her om at balancere i den måde, man relaterer til den indsatte på.

En kollega udtrykker sit perspektiv på balancen således:

Du skal være bussemanden, der kan skælde ham ud og tage hans urinprøver og hans hash og så stadigvæk ku’ spille pool med ham bagefter. For mig virker den [balancen, red.] klar, men jeg ved ikke, om det hænger sammen med, at de [de indsatte, red.] ved, hvordan du er, hvordan du reagerer, altså de ved, hvornår de skal lade være (Fb6, 42:56).

Denne fængselsbetjent finder det ukompliceret at praktisere balancen, og reflekterer over, at dette kan hænge sammen med karakteren af den relation, han har til de indsatte; en relation, som jeg tolker, han oplever som tydelig (“de ved, hvordan du er”) og også gensidig (“de ved, hvornår de skal lade være”), hvilket antyder, at de indsatte også er opmærksomme på fængselsbetjentens grænser. Fængselsbetjenten italesætter her en sammenhæng mellem opgaven og relationen på en måde, hvor karakteren af relationen bliver grundlaget for opgaveløsningen. Og er relationen afklaret, giver opgaveløsningen sig selv. Jf. det fag-personlige element knytter han her an til faget på en måde, hvor han forstår sin opgave som tæt forbundet med den relation, han er i stand til at etablere til de indsatte. Faget og personen forstås her som forbundne, og det at kunne magte balancen bliver så et spørgsmål om at kunne bringe de fag-personlige kvaliteter i spil.

Når jeg har spurgt til, hvordan man lærer balancen, svarer de fleste, at erfaringen lærer dig det, samtidig med at de også afviser, at alle magter balancen – trods mange års erfaring. Tidligere har balancen tippet til 'den hårde' side, og gennem interviewene blev det også tydeligt for mig, at 'det hårde' stadig har forrang i den forstand, at man først skal bevise, at man kan 'det hårde'. Herefter kan man bedre være 'blød':

Når du har været her i nogle år, så ved folk godt, hvad man står for. Så, så har du ikke noget, du skal bevise mere, så er det mere ok, at man tager den bløde kappe på nogle gange, for de ved, du mestrer også det grove (?). Så er det også ok at være menneskelig nogen gange (Fb7, 01:07b).

Hermed antydes, hvad der kulturelt antages for at være mest betydningsfuldt. Som feltarbejder har jeg mødt denne forskel i vægtning på flere måder: F.eks. er det et mønster, at når fængselsbetjentene har været ude i et 'blødt' ærinde med en indsat, italesætter de det med en ironisk distance og får dermed distanceret sig til 'det bløde'. En dag, hvor en betjent har haft en længere samtale med en indsat og forsøgt at hjælpe vedkommende med nogle vanskeligheder, bliver hun af de andre kolleger spurgt om, hvad der sker med ham, og hun svarer: "Jamen, han får da i hoved og røv, vi breder viften ud!" (Logbog, 11-12. jan., 'Vi breder viften ud'). 'At brede viften ud' er egentlig et fagligt begreb i forhold til at sætte fokus på de mange muligheder, der er for at hjælpe de indsatte, men bliver i daglig tale omtalt med en ironisk distance. Jeg tolker, at den ironiske kommunikation legaliserer 'det bløde', måske fordi den nedtoner det og dermed ikke udstiller dens modpol, 'det hårde'. Det vil med andre ord sige, at man gennem den ironiske distance kan 'få lov' til at praktisere 'det bløde' uden at træde kulturen over tæerne. På den måde bliver ironi måske en individuel strategi til at håndtere balancen? Tait¹¹⁴ (2011) har fundet en lignende konklusion i sin forskning i relation til de fængselsbetjente, hun karakteriserer som *Old School*:

This group could be abrupt, appearing unapproachable at first, particular to new prisoners. One officer was observed to respond to a prisoner who asked if he could "have a word" with the refrain: "you can have two, and the second one is off". However, this officer went on to listen carefully to the prisoner's question (which have been ignored by three other officers) and to find out the answer for him; the tough talk appeared to be more habitual than infused with feeling, and perhaps served to deflect the attention of peers away from caring behavior (p. 447).

Der er dermed flere indikationer på en tendens til, at det menneskelige ansigt skjules bag en hård facade, men at det er der. En antagelse, der kan understøtte Liebling et al.'s (2010) argumentation for, at: "prison officers are the human face of the prison" (p. 208). I mit tidligere virke har jeg arbejdet med et begreb, jeg har kaldt 'tilbageholdt forståelse' (Billund & Zimmer, 2004), et begreb for socialrådgiveres tilbageholdenhed i forhold til at udtrykke forståelse for borgeres problemer. Tilbageholdenheden skyldes ikke manglende reel forståelse, men en oplevelse af, at den udtrykte forståelse medførte et større pres fra borgeren om løsning af problemet, som satte socialrådgiveren i et større krydspres mellem politiske mål, lovgivning

¹¹⁴ Også anden forskning peger i retning af 'det hårdes' forrang. Se f.eks. Crewe (2011). Bruhn, Lindberg, & Nylander (2010) viser også, hvordan denne tendens træder frem, når fokus er på lukkede fængsler og særligt sikrede afdelinger.

og borgerens behov. Måske kan man på tilsvarende vis her tale om en *tilbageholdt menneskelighed*, der har rod i ønsket om at undgå negative vurderinger fra kolleger og ikke konflikte med den herskende kultur.

Når balancen tipper – dilemmaer og umuligheder

På trods af fængselsbetjentenes oplevelse af, at balancen er ukompliceret, er der i praksis alligevel noget, der tyder på, at balancen indebærer nogle dilemmaer, fordi der i konkrete situationer må prioriteres mellem 'det hårde' og 'det bløde'. Nogen gange kommer det til udtryk gennem prioriteringen mellem den enkelte indsatte og helheden (gangen, fløjen, afdelingen), som f.eks. i følgende situation: En af fængselsbetjentene fortæller om en magt-anvendelsessituation, de netop har haft, hvor en indsat på afvænnning havde været truende og ville kaste en stol efter den ansatte og hans kollega. De ansatte får kontrol over situationen uden fysisk magtanvendelse. De får ham talt ind på cellen, efter at de har trykket alarmen (der får samtlige fængselsbetjente til at styrte til afdelingen). Fængselsbetjenten reflekterer efterfølgende over situationen og den håndtering, de valgte:

Det er jo 1 gang ud af 100, at han ikke bliver knaldet i gulvet. Måske er det første gang i det her fængsels historie, at en mand i den her situation ikke er blevet væltet omkuld og blevet slæbt ud, fordi ALLE regler siger, det havde været helt i orden at flå ham omkuld der, for vores egen sikkerheds skyld (...) Jeg er ikke i tvivl om, at jeg hjalp ham, i stedet for at bukke ham sammen, men jeg kan godt være i tvivl om, hvilken langsigtet negativ effekt, det har haft på vores orden og sikkerhed i fængsel over for de andre, at de oplever, at han kunne slippe af sted med at opføre sig sådan (...) Fordi i sådan en gruppe, hvor der opstår noget gruppehysteri og noget nag mod os som systemrepræsentanter, der skal vi vise, at der er nul tolerance over for at løfte en stol op og forsøge at slå mig (...) Så kan det godt være, at vi isoleret set vurderede, at gevinsten ved at lade være var større, men jeg er i tvivl om det (...) Altså, DET var med ham, men hvad med hele gruppen (...) Der kunne det godt være, vi skulle have ofret lidt af ham og noget tid på at genopbygge, det vi fik ødelagt, hvis vi gjorde det (Fb3, 1:03:09).

Her er et klassisk eksempel på en praksis, hvor 'det bløde' og 'det hårde' spiller op mod hinanden i et dilemma, og hvor det ikke er givet, hvad den rette håndtering af situationen er. Her bliver det den enkeltes forvaltning af fagligheden, der kommer til at forme praksis, og det bliver et individuelt skøn, om den enkelte (og "det man har bygget op gennem tid") tilgodeses, eller om gruppens antagede behov for konsekvenspædagogik vinder. Den første tilgang repræsenterer det, man måske kan kalde en udviklingsorienteret indsats, hvor fokus er på den enkeltes udviklingsmuligheder og empati i forhold til hans situation. En tilgang, der bliver tydelig senere i samme udsagn:

(...) han er jo i klemme, kan man sige, for han (...) føler sig ret hårdt presset (...) han er i afgiftning (...) og har for første gang været stoffri i tre uger i træk (...) i måske i de sidste

20 ÅR. Han har det af helvede til, fordi han mangler noget kemi, og nu kan han pludselig mærke sig selv, han har, han kan mærke, han har det af helvede til.

Fængselsbetjenten beskriver her, hvordan han forstår den indsatte oplevelse (hans inder-side), og trækker dermed hans subjekt-side frem. Den samme tilgang kommer til udtryk gennem de to betjentes håndtering af situationen, hvor det er det specifikke kendskab til den indsatte som individ (modsat kun indsat), der er argumentet for at handle, som de gør: "Fordi han var PRÆCIS på den afdeling, fordi vi kendte lige præcis hans situation, og fordi vi syntes, vi turde løbe den risiko" (Fb3, 1:03:47). Her argumenterer fængselsbetjenten ud fra et fokus på den indsatte perspektiv, og med den indsatte som subjekt i fokus.

Den anden tilgang (praksisform), der er i spil, er en mere konsekvenspædagogisk indsats, hvor fokus er på at ansvarliggøre individet for dets handlinger (når du har truende adfærd, bliver du straffet), og at tydeliggøre kausaliteten mellem årsag og virkning ("fordi i sådan en gruppe (...) der skal vi vise, at der er nul tolerance over for at løfte en stol op og forsøge at slå mig med").

Det er dilemmaet mellem disse to tilgange til praksis, som fængselsbetjentene bliver sat i her. I situationen vælger de en tilgang, der tilgodeser den enkeltes situation, men tvivlen er efterfølgende stor, og den interviewede fængselsbetjent reflekterer sig frem til, at de måske skulle have 'ofret lidt' af den udadreagerende indsatte (den enkelte) ved i stedet at have markeret, at hans adfærd var uacceptabel, hvormed de ville have sendt et tydeligt signal til de øvrige indsatte (gruppen). 'Det bløde' vandt over 'det hårde' i praksis, men efterfølgende tilslutter fængselsbetjenten sig 'det hårde'. Han nævner i interviewet, at det måske er første gang i fængslets historie, at man med hele regelsættet i ryggen *ikke* vælger at overmande ham. Et valg, der retrospektivt giver fængselsbetjenten kvaler. Eksemplet er illustrativt, og måske kan man tolke, at det lægger sig lige i slipstrømmen mellem 'det gamle paradigme' og 'den gryende faglighed': På den ene side *kan* det netop lade sig gøre ikke at overmande den indsatte, og samtidig viser det gamle paradigme sig ved de kvaler og den logik, der knytter sig til det konsekvenspædagogiske. Man kan måske også argumentere for, at konsekvenspædagogikken ikke blot er et nulevende levn fra det gamle paradigme, men så snært knyttet til 'det hårde' (til opretholdelse af sikkerhed), at det selv i en ny version af faget *må* være en del af det, konteksten taget i betragtning. Uanset konklusionen, så viser der sig her et interessant felt i forhold til både at forstå og udvikle interaktionspraksis mellem indsatte og ansatte.

I modellen nedenfor har jeg forsøgsvis rubriceret de forskellige forståelser af 'det hårde' og 'det bløde', der ser ud til at være i spil. Modeller forsimples verden, og det er også tilfældet her, hvor grænserne mellem de forskellige tilgange er langt mere kantede end i praksis, og hvor gråzonerne ikke kan rummes:

Indhold / Opgave			
Form / Relation	Det hårde	Det bløde	
	ORDEN & SIKKERHED	STØTTE/OVERLEVELSE	MOTIVATION, UDVIKLING/FORBEDRING
	Det hårde <ul style="list-style-type: none"> Lægge aggressive indsatte i håndjern Flytte stærke indsatte (kontrollere magtfordelingen blandt indsatte, skabe ro og sikkerhed) 	<ul style="list-style-type: none"> Sikre indsatte mod fysisk overgreb Give metadon til tiden Flytte stærke indsatte (for at beskytte svage) 	<ul style="list-style-type: none"> Belønne ønsket adfærd eller straffe uønsket adfærd
Det bløde	<ul style="list-style-type: none"> Tale aggressiv indsat ned 	<ul style="list-style-type: none"> Socio-emotionel støtte, så de indsatte psykisk kan overleve fængslet God kommunikation, god stemning 	<ul style="list-style-type: none"> God kontakt Subjekt-subjekt øjeblikke Indre forståelse

Model 17: Forståelsen af 'det hårde og 'det bløde'

Modellen forsøger grundlæggende at illustrere to ting: 1) Fængselsbetjentenes to måder at forstå 'det hårde' og 'det bløde' på, både som henholdsvis en form – en måde fængselsbetjenten agerer på – og som specifikke opgaver, fængselsbetjentene skal varetage. 2) At de opgaver, der er knyttet til 'det hårde' (regler, sikkerhed m.m.) og 'det bløde' (støtte og motivation), kan håndteres og aktualiseres på henholdsvis 'en hård' eller 'blød måde'.

Den hårde opgave kan således både håndteres hårdt, som når man ender i magtanvendelse mod en aggressiv indsat, eller når man skal håndhæve en regel (ikke ryge på gangen) på en nedladende måde. Eller den kan håndteres blødt, som når det f.eks. lykkes fængselsbetjenten at tale en aggressiv indsat ned.

Den bløde opgave er mere kompleks, fordi den i fængselsbetjentens forståelse rummer to opgaver på indholdsplan – henholdsvis opgaven om at støtte/hjælpe til 'overlevelse' og hjælp til forbedring/udvikling (jf. at 'det bløde' på indholdsplan/opgaveplan strækker sig over to felter). Det er en pointe i modellen, at begge disse opgaver kan varetages på både 'den hårde' måde og 'den bløde' måde:

- Når *den bløde opgave forstået som støtte til overlevelse* håndteres på den hårde måde, kommer det eksempelvis til udtryk ved, at der gives metadon til tiden, svage fanger flyttes væk fra stærke fanger eller lign. Altså at de krævede opgaver ekspederes, men uden et særligt relationsperspektiv. Når den bløde opgave forstås som støtte til overlevelse på den bløde måde, kommer det eksempelvis til udtryk som socio-emotionel støtte til de indsatte, så de får hjælp til psykisk at 'overleve' tiden i fængslet.
- Når *den bløde opgave, forstået som hjælp til udvikling/forbedring* håndteres på den hårde måde, kommer det f.eks. til udtryk ved, at de indsatte bliver belønnet for ønsket

adfærd eller straffet for uønsket adfærd (se også senere om 'soft power', p. 167). Når den bløde opgave håndteres på 'den bløde' måde, indebærer det udviklingsstøttende samspil, at relationen også er kendetegnet af subjekt-subjekt-øjeblikke, og at den indsatte inderside også inkluderes i synet på og samspillet med ham (den indsatte).

Modellen giver indsigt i, hvilke tilgange til faget der er i spil i fængselsbetjentenes forskellige måder 'at knytte an' til 'det hårde' og 'det bløde'. Det bliver her tydeligt, at fagligheden forstås forskelligt, men også at de forskellige forståelser kobler sig op på forskellige praksisser og dermed kræver meget forskellige fag-personlige kvaliteter. Der er f.eks. stor forskel på, hvilke kvaliteter, det indebærer at kunne snakke en aggressiv indsat ned og på at lægge en indsat i håndjern. Og begge dele er en central del af fængselsbetjentfaget. Det vidner om, at der er stor kompleksitet forbundet med at praktisere faget, der ikke mindst skal forstås i lyset af den særlige kontekst, den professionelle kontekst udspiller sig i, nemlig 'Den tvangsborne relation'. Jeg skal senere i delkonklusionen vende tilbage til modellen med en udvidelse, der forsøger at inddrage den kompleksitet, fængslet som særlig kontekst bidrager til.

Er 'det bløde' frivilligt?

Et element i at forstå fagligheden er også den måde, forskellige opgaver prioriteres på. Et genemsyn af afdelingens lister over daglige arbejdsrutiner, der sikrer, at de væsentligste opgaver bliver varetaget, viser, at det særligt er de administrative og sikkerhedsmæssige elementer, der er beskrevet. Herunder aflåsning, medicinudlevering, celletjek, sender indsatte på arbejde, m.m., f.eks.: "07:15 vækning af alle de indsatte foretages ALTID af 2 fængselsbetjente. Tjek om den indsatte giver livstegn fra sig. Kontakt nærmeste leder/centralvagten, hvis der mangler personale. Fløjdørene på gang X låses."¹¹⁵ Listen indeholder ikke opgaver eller pligter, der kobler sig til løsning af opgaver forbundet til 'det bløde', om end en del af opgaverne sagtens kan løses på 'den bløde' måde, f.eks. vækningen (hvis 'det bløde' forstås som form). Fokus i opgaveløsningen er på det sikkerhedsmæssige element, nemlig de ansattes sikkerhed ("ALTID 2 fængselsbetjente") og den indsatte sikkerhed ("er han levende?"). Beskrivelsen fokuserer på at løse opgaven, ikke på, hvordan opgaven bliver løst (f.eks. 'skab kontakt til hver indsat og sørg for, at de føler sig vækket på en respektfuld måde'). I interviewene interesserer jeg mig derfor for, hvilke opgaver og rutiner, de ansatte oplever, er et krav til dem i relation til 'det bløde'. En fængselsbetjent svarer således på dette:

Det er faktisk meget lidt, sådan som jeg oplever det (...) Jeg mener faktisk, at Kriminalforsorgen er rigtig dårlig til at sørge for, at vi i det daglige er nødt til at gøre 'det bløde' altså i vores rutiner (...) (Fb3, 26:19).

I interviewene udfordrer jeg de ansatte på, hvor vigtigt 'det bløde' anses for at være, når man ikke konkret kan se nogen steder, hvad der kræves af én i den sammenhæng? Hertil svarer en fængselsbetjent:

¹¹⁵ Dokument over daglige rutiner, udleveret af overvagtimesteren.

Det er jo også svært at programsætte det: nu skal du huske, fra 10 min i 7 til kvart over 7, der skal du være social, eller der skal du tale pænt, eller der skal du spørge til de indsatte eller (...) Det skal gerne være opøvet (...) Og man skal have det i sig (Fb3, 29:54).

Heraf kan man tolke, at 'det bløde' opleves som en diffus størrelse, der ikke kan sættes i system og på lister på samme måde som 'det hårde', og at det samtidig er en personlig evne, der er i spil, når det drejer sig om 'det bløde' ("det skal gerne være opøvet (...) og man skal have det i sig"). En anden fængselsbetjent udtrykker noget af det samme, men antager, at 'det bløde' ikke som sådan kan læres: "Hvis du ikke har det i dig, så får du det aldrig, det tror jeg ikke på. Ikke inde i det her system". (Fb9, 31:21). For begge fængselsbetjente gælder det, at det fag-personlige element er helt centralt. Et oplagt spørgsmål bliver i forlængelse heraf så: Hvis man ikke har det i sig, slipper man så? Er 'det bløde' i virkeligheden så frivilligt? Adspurgt om dette svarer en fængselsbetjent:

Du bestemmer selv, hvilke arbejdsopgaver du vil påtage dig. Du bestemmer selv, hvor meget arbejde du vil lægge i den enkelte indsatte. Der er bare nogle ting, der skal overholdes, men udover det bestemmer du selv, hvor meget du har lyst til at påvirke den indsatte. Det står for egen regning (Fb1, 37:44).

En anden deler denne holdning: "Det er det jo på en måde, du kan jo godt komme nemt om ved det" (Fb4, 34:45). Det er naturligvis karikeret at anvende betegnelsen 'frivillig', men termen har vist sig egnet i forhold til at få tydeliggjort, hvilke forventninger til fængselsbetjenten der ligger i faget. De interviewede fængselsbetjente oplever ikke, at 'det bløde' ultimativt er noget, man skal tage på sig, men noget man skal *ville*:

Og en betjent, som er ligeglad med den bløde del eller kun begrænset interesseret i den bløde del, han kan i princippet bare gå rundt og vække folk (...) uden at signalere interesse, (...) og så kan han gå videre (...) så kan han dele medicin ud til dem (...) kan han stå lige så stille og klappe i og bare ekspedere, ja måske ligefremt følelseskoldt, det er der ikke noget, der hindrer ham i udover den enkelte betjents moral jo eller interesse i at løse den bløde opgave. Og så går hele dagen på den måde, og kl. halv 10 kan vi låse dem inde igen, og så kan vi egentlig have været ligeglade med dem hele dagen, undtagen når det står i skemaet, at vi skal ekspedere dem på en eller anden måde (...) Så kan vi ringe til lægen og ellers være ligeglade med, hvordan de har det, så, så det er, fordi vi skal tage den bløde del på os. Den er ikke naturgivet i dagligdagen (Fb3, 27:14).

Da jeg i et interview¹¹⁶ spørger en fængselsbetjent, om det så ikke er frivilligt at gøre 'det bløde', svarer han:

He, he, he, he, det er det jo. Jeg kan godt være meget kort for hovedet og meget stram. Jeg behøver ikke at snakke med dem, jeg skal bare give dem deres medicin om morgenen. Når jeg låser op, siger jeg godmorgen, og de skal svare mig, for jeg skal være sikker på, de er i live, dér skal de svare mig. Strengt taget er det faktisk det eneste tids-

¹¹⁶ Interviewspørgsmålet "Er 'det bløde' så frivilligt?" er et eksempel på det, Brinkmann kalder epistemisk interview, hvor intervieweren konfronterer og udfordrer den interviewede på sine antagelser. Se kap. 3.

punkt, de behøver at sige noget til mig, eller at jeg behøver at spørge dem eller noget, for at de svarer mig, hvis de er opdrættet¹¹⁷ til at bare at sige godmorgen til dem om morgenen. Så behøver jeg ikke engang at sige noget til dem dér. Hvis de bare gør, som de nu engang skal, så behøver jeg ikke at snakke med dem en hel dag. Det behøver jeg faktisk ikke (Fb5, 1:12:08).

Det er muligt at slippe uden om, men samtidig er det generelle billede også, at der faktisk er en hel del (ikke alle) på deres afdeling, der tager 'det bløde' på sig, hvilket bl.a. kommer til udtryk, da jeg spørger til, hvad der giver status på afdelingen. Adspurgt om det giver respekt at være mere hård end blød, eller blød end hård, svarer en fængselsbetjent: "Mere blød end hård" (Fb6, 45:50), og en anden siger: "dem [der kun er hårde, red.] har jeg indtryk af ikke er så velkomne her på X" (Fb3, 52:03).

Fra feltarbejdet ved jeg, at der er nultolerance i forhold til svigt på det sikkerhedsmæssige område. Der går historier om ansatte, der er blevet fyret, f.eks. for at bede en indsat låse døren med sine nøgler og andre sikkerhedsmæssige svigt. Samtidig er det mit indtryk, at man er mere langmodig med svigt/fravigelse af opgaver på støtte- og motivationsområdet. Jeg overværede på et tidspunkt over frokosten, at en fængselsbetjent frasagde sig opgaven med at gå ned og tale med en indsat, der netop havde mistet sin kone. Den indsatte var netop startet på nedtrapning af hash for at kunne aflægge rene urinprøver, så han kunne komme ud til hende om et par uger. Der bliver taget vare på ham i forbindelse med dødsfaldet og hele situationen, og han får lov til at komme ind og se hende. Han er selvfølgelig meget påvirket af det og får også en ordentlig omgang nervemedicin, inden de tager af sted. Da de kommer tilbage, siger en programbetjent¹¹⁸, at det nok er en god ide at være ekstra opmærksom på ham løbende i aften og i morgen, og spørger så, hvem der er der om aftenen. Det er Y, og programbetjenten spørger så, om Y så vil gå lidt ind til ham, hvortil Y svarer ud i lokalet: "Nej, jeg går sat'me ikke ind til ham og tar' om skulderen af ham. Det er sgu ikke lige mig. Det tror jeg sgu ikke jeg er kompatibel til" (Logbog, 17. jan., 'Dødsfald')¹¹⁹.

Den eneste reaktion, der kom over bordet, hvor ledelsen også var præsenteret, var fra en fængselsbetjent, der sagde "Det gør jeg"¹²⁰. Det er interessant, at fængselsbetjenten siger fra, fordi det kan være udtryk for, at det er helt acceptabelt ikke at kunne varetage denne opgave, men mere interessant er det, at ingen reagerer på hans udtryk: "det er sgu ikke lige mig" og "Det er jeg sgu ikke kompatibel til", da denne manglende reaktion understøtter (på samme vis som forholdet til handleplansarbejdet, se nedenfor) en tolkning af, at fravigelser fra de mere 'bløde' opgaver i nogen grad accepteres.

117 Dansk forskning har vist, hvordan ansattes sprogbrug om indsatte har afsæt i zoologiske betegnelser (Minke, 2010), og problematiseret dette faktum. Jeg går ikke videre ind i denne diskussion i afhandlingen, men konstaterer, at her er et eksempel ('opdrættet'), hvor det i min undersøgelse også kommer til udtryk.

118 Programbetjente er fængselsbetjente, der ved siden af deres arbejde på afdelingen som 'almindelig' fængselsbetjent er uddannet til at varetage selvudviklingskurser for de indsatte (f.eks. Anger management, Nye veje et al.).

119 En pointe her er, at medarbejderen godt kan anerkende opgaven og samtidig erkende, at han ikke selv magter den. Måske er det tilfældet her. Den ændrer ikke på, at det samme aldrig ville kunne ske med sikkerhedsopgaver.

120 Spørgsmålet er, om man reelt kan argumentere for, at 'det bløde' er frivilligt/til dels frivilligt. Crewe (2011) argumenterer for, at ansatte i deres oplæring lærer at holde mest af deres sikkerhedsmæssige rolle, og med det afsæt kan man måske argumentere for, at om end 'det bløde' har sin plads, og ifølge nogle af de ansatte en større og større plads, så er det sikkerhedsmæssige gennem den systemmæssige understøttelse af større værdi i og for systemet.

Det pædagogiske stillads: Handleplaner

Det måske nok mest konkrete redskab i forhold til at understøtte 'det bløde' (støtte- og motivationselementet i opgaven) er handleplanerne. Handleplaner har følgende vision som drivkraft:

Den gode løsladelse starter med den gode indsættelse. Det betyder, at Kriminalforsorgens institutioner allerede når afsoningen starter begynder at tænke på, hvordan afsoningen kan planlægges, så den dømte får de bedst mulige betingelser efter endt afsoning/tilsyn. Det er her handleplanen kommer ind i billedet (Handleplaner | Kriminalforsorgen, n.d.).

Handleplanerne er således et konkret initiativ, der skal understøtte den del af fængselsopholdet, der har fokus på det resocialiserende element, og dermed støtte de ansattes indsats i denne opgave: "Handleplanen skal ses som et centralt redskab i arbejdet med at planlægge en koordineret og systematisk indsats såvel under afsoningen/tilsynsperioden som for tiden efter denne" (Handleplaner | Kriminalforsorgen, n.d.).

I forsøget på at få greb om de ansattes syn på deres opgave og forstå deres faglighed og de dilemmaer, der er indbygget i den, er det derfor også helt centralt at søge indblik i, hvordan arbejdet med handleplanerne håndteres i praksis, og de forståelser, der knytter sig til dette arbejde. Ret hurtigt i feltarbejdet fik jeg indblik i de indsattes store utilfredshed med afdelingens arbejde med handleplanerne. En indsat forklarer mig f.eks. (Logbog, p. 17 jan., 'De indsattes perspektiv'), at han har siddet inde i mere end et år og endnu ikke har fået en handleplan, og at han ikke har talt med sin kontaktperson en eneste gang i det år. En anden indsat tilføjer: "Man må selv være den, der presser på, ellers gør de ikke en skid" (Logbog, 17. jan., 'De indsattes perspektiv').

I interviewene med fængselsbetjentene får jeg bekræftet billedet af, at handleplansarbejdet er problematisk:

Jeg vil sige, at de fleste af mine uniformerede kollegaer, de synes nok stadigvæk, det er latterligt tidsspilde (p2) Jeg tror ikke, vi er fem, der synes, det er vigtigt at lave en handleplan (...) at bruge dem som et aktivt værktøj, pædagogisk værktøj, det er, ja, jeg tror, fem er højt sat (Fb3, 42:52).

Adspurgt om årsagen til dette forhold til handleplanerne svarer fængselsbetjenten:

Indtil nu har der været en tendens til, at de handleplaner for mange betjente og sikkert også ledelse og uniformerede ledelse i hvert fald har virket som latterlige og proforma. Noget, man udfører, for man kan ikke bruge det til noget i praksis. Og det har også været rigtigt, fordi der har ikke været den vifte af tilbud til de indsatte, der passer til deres problemstilling, som ideen med handleplanen er (...).

Her argumenterer fængselsbetjenten for, at handleplanspædagogikken ikke er systemmæssigt understøttet. De tilbud, der skulle kunne sættes i spil, har ikke været til rådighed tidligere, og nu hvor de så er her, er det svært at vende indstillingen. Derudover understøtter kravene til opgaven heller ikke anvendelse af handleplanerne som et pædagogisk værktøj:

Systemet siger til os, at de er ufattelig vigtige, og der er nogle deadlines og (...) der bliver ballade, hvis ikke de bliver udfærdiget til tiden (...) Men der er jo ingen krav til indhold og kvalitet, kvalitet (...) det kan måles på, (...) om rubrikkerne er udfyldt, om det er krydset af (Fb3, tid 40:39).

En anden fængselsbetjent siger: "hvis man bare var socialrådgiveren, skolen og kontaktpersonen, hver gang man lavede en handleplan, det kunne rykke SÅ meget (...) De bliver nok ikke taget så seriøst, vel?" (Fb4, 52:59); fængselsbetjenten er frustreret over organisationens håndtering af handleplansarbejdet og siger lidt senere i interviewet:

Så altid det, der kan måles på tid, det bliver opfyldt. Men har de rigtige mennesker været involveret sammen, det tvivler jeg stærkt på, at man gør (...) Det bliver jo bare set som "neeej, nogle gode handleplaner", der står jo det, direktoratet vil høre (...) og ressourcer og profiler mig her og der. Det er jo ikke det, det drejer sig om, det drejer sig om, vi kan opdage noget her, hvor vi kan gøre noget, vejlede personen i at sige, det er måske heller ikke så smart at sidde med en lejlighed til 6700, (...) for så er du allerede ude i kriminalitet med det samme i stedet for bare at sige "Nå, men han har bolig" (Fb4, 57:45).

Fængselsbetjenten udtrykker frustration ("og ressourcer og profiler mig her og der") over, hvor lidt de får ud af handleplansarbejdet i forhold til, hvor mange potentialer der ligger i det ("det kunne rykke SÅ meget"). Hun argumenterer for, at man skal bruge handleplanerne til "at opdage noget", altså som et værktøj til at blive klogere på den indsatte situation, så man kan hjælpe vedkommende. Fængselsbetjenten understreger, at fagligheden igen er i spil her i forhold til at vælge, *hvordan* man vil håndtere opgaven:

Men det er igen også, hvem man er, hvordan man tackler det. Tager man dem med ind, eller sidder man bare på sengen og siger "jeg har skrevet (...) godt, hej". Eller tager man nogle dybe samtaler med dem på kontoret (...) Men også, at man tør stille spørgsmål til, "jamen, hvordan går det med de urinprøver, er vi på vej i den rigtige vej, kører vi mod udgangen, eller skal vi droppe det helt eller? Hvor er du i dit liv", ikke også? Og det afhænger af den enkelte og faglighed igen (Fb4, 34:00).

Igen bliver det fag-personlige element bragt i spil som et centralt element for praksis ("hvem man er", "hvordan man tackler det"), og igen er det kommunikative og relationelle kompetencer, der italesættes: "(...) at man tør stille spørgsmål til (...) hvordan går det med (...)". Fængselsbetjenten eksemplificerer gennem en tænkt samtale med en indsat, og karakteren af de spørgsmål, hun her stiller, giver indtryk af, at hun argumenterer for, at fængselsbetjenten skal tage ansvar for, at handleplanssamtalen handler om den indsatte, og om hvordan

han egentlig har det ("hvor er du i dit liv", ikke også?). Derfor forstår jeg også fængselsbetjentens perspektiv som relateret til principprogrammets princip om ansvarlighed, fordi hun argumenterer for, at de indsatte skal inddrages i processen med at udarbejde planerne og dermed selv bidrage til foretagendet.

Begrebet 'handleplan' er interessant og velvalgt til formålet, fordi begrebet netop formulerer et meta-budskab om, at den indsatte har en fremtid, at man fra systemets side tror på, at en udviklingsproces er en mulighed. Dvs. at en handleplan er et tegn på, at man er i proces og ikke opgivet. Der er med andre ord håb for den indsatte. Desto mere dyb kan man også forestille sig vreden og skuffelsen er, når man som indsat oplever, at dette ikke tages alvorligt.

Med afsæt i interviewundersøgelsen kan man konkludere, at handleplansarbejdet lader meget tilbage at ønske, både fra de indsatte og nogle af de ansattes perspektiv. Årsagerne til den tilsyneladende stedmoderlige behandling af værktøjet er flere: handleplanerne er i sin tid sat i værk uden systemmæssig understøttelse i form af mulige aktiviteter, samarbejdet mellem forskellige interne og eksterne aktører er vanskeligt, og endelig peges der også på den enkelte fængselsbetjents faglighed, evne, vilje og kunnen¹²¹.

Resocialisering – ikke for alle, eller...?

Kriminalforsorgens vision for resocialiseringsområdet lyder:

Kriminalforsorgen skal medvirke til at begrænse kriminaliteten gennem målrettede, effektive og meningsfulde aktiviteter for de kriminelle. Vi skal tilrettelægge vore aktiviteter, så de kriminelle får mulighed for at udvikle ansvarlighed, selvspekt, selvtillid og kompetencer, og så de støttes og motiveres til et liv uden kriminalitet (Kriminalforsorgens Principprogram, 2016).

Handleplansværktøjet skal understøtte resocialisering af den indsatte. I den forstand er resocialisering tæt forbundet med handleplanerne. I min søgen efter svar på resocialisering, som er en udtalt væsentlig del af Kriminalforsorgens hovedopgave og formål, fik jeg svar, der kan bidrage til at forstå den stedmoderlige omgang med handleplanerne. De ansattes forhold til resocialisering fremstår vældig homogen: Resocialisering er ikke mulig i et lukket fængsel. Som nævnt før møder jeg allerede denne holdning på en af de første dage af mit feltarbejde: "Vi kan sgu da ikke resocialisere. Det er urealistisk. Mit mål er at hjælpe dem til en tålelig tilværelse herinde" (Logbog, 10 jan., 'Resocialisering').

I de fleste interviews er denne holdning gennemgående¹²², på tværs af i øvrigt forskellige

121 M.M.Nielsens (2010) danske feltstudier peger også på, at handleplansarbejde bliver udført med varieret engagement: "The extent to which officers choose to spend time doing casework and getting to know prisoners for whom they are contact persons, vary tremendously" (p. 87).

122 Gælder ikke interview med Fb3 og Fb8 og i nogen udstrækning Fb9.

holdninger til arbejdet, den indsatte osv. F.eks. siger en fængselsbetjent: "Ja, i det lukkede system kan du lige så godt pille de der ord [resocialisering, red.] af principprogrammet" (Fb4, 30:28).

Adspurg om deres opgave er at sikre resocialisering svarer en fængselsbetjent:

Ikke på afdelingen her. Det synes jeg bestemt ikke. Men vi kan tage nogle samtaler med dem, hvis de vil. Men så skal man over på f.eks. Y [behandlingsafdeling, red.]. Dybest set synes jeg ikke, vi er uddannet til, at vi kan. Vi kan kun lige momentant tilfredsstille dem med en samtale, det er vi ikke gearet til [resocialisering, red.], hvis vi skal ned på en pind og snakke med dem i 1.5 time (...) det er et andet job (Fb2, 23:18).

For fængselsbetjenten her er det et spørgsmål om, at de ikke er uddannet til at understøtte resocialisering. At resocialiseringsvisionen bliver forkastet er interessant i forhold til at forstå fængselsbetjentens dobbeltrolle og især i forhold til at forstå, hvordan de selv forstår deres rolle og opgave. Med forkastelsen frikendes fængselsbetjenten symbolsk for den del af 'den bløde' opgave, jeg tidligere har defineret som *påvirkningsantagelsen*, den pædagogiske tilgang, der arbejder ud fra det langsigtede perspektiv og med det formål at påvirke. Det forklarer måske, hvorfor *samværsantagelsen* (med her-og-nu-perspektivet) er mest udbredt, nemlig fordi den ikke kolliderer med forholdet til resocialiseringsarbejdet. Det giver så også indblik i de mulige udfordringer, der ville være forbundet med at ville påvirke praksis i retning af et større udviklingssyn, fordi der i *samværsantagelsen* ikke er indlejret en forestillingen om resocialisering – og dermed udvikling. I et af de sidste interview, jeg gennemfører, og hvor mit perspektiv på fængselsbetjentenes holdning til resocialisering har taget en vis retning, har jeg følgende samtale med en fængselsbetjent, der er meget optaget af resocialisering (Fb8, 43:04):

Lise: Er det for ambitiøst som almindelig fængselsbetjent at forestille sig, at man kan være med til at resocialisere?

Fængselsbetjent: Overhovedet ikke, det er da dit arbejde. Vi taler om lavede fællesnævner her, så det kommer også an på, hvor man lægger overlæggen. Når du siger resocialisering, tænker du så kriminalitetsfri tilværelse, det tænkte jeg da, jeg startede, det tænker jeg absolut ikke mere, så hvad er målet? Jeg synes, så længe man rykker sig, så er det enormt positivt, og jeg ser forbedringer, når de får det bedre, kan lære at omgås hinanden på en anden måde, hvis der er nogen, der stopper med at være i misbrug inde i fængslet (...) at vi kan være med til at etablere noget kontakt til noget sund familie, at de får noget mere på kroppen, at de kan lære at håndtere nogle svære situationer, når de kommer ud. Det betyder ikke, de ikke kommer til at lave kriminalitet igen, det kan være, der går

Fængselsbetjent (fortsat): lidt længere tid den her gang, og det kan være tilbagefaldet ikke varer så lang tid, for mig der er det succes. Det er det, vi skal gøre dem, vi skal klæde dem på (...) vi skulle bare have lidt mere tid og lidt flere betjente.

Samtalen med denne fængselsbetjent gør mig opmærksom på, at *resocialisering* også er et af de ord, der fortolkes forskelligt i organisationen og vækker forskellige forestillinger hos den enkelte fængselsbetjent. For fængselsbetjenten her handler resocialisering af den enkelte indsatte ikke om at slippe ud af sin kriminelle livsbane ("Når du siger resocialisering, tænker du så kriminalitetsfri tilværelse, det tænkte jeg da jeg startede, det tænker jeg absolut ikke mere"), men snarere om at udvikle små forbedringer, der kan bidrage til, at de får det bedre (stoffrihed inde i fængslet, færre konflikter med omverdenen, kontakt til sund familie m.m.). Holdningen her svarer på flere måder til den beskrivelse, Tait giver af 'the true' carer, der som påpeget har en realistisk forestilling om, hvor langt hans/hendes hjælp rækker. Også fordi perspektivet klart udtrykker, at det at hjælpe og støtte den indsatte til at håndtere sin tilværelse er den centrale opgave ("(...) det er da dit arbejde").

I diskussionen af 'det hårde' og 'det bløde' har det vist sig, at fortolkningen af de beskrevne centrale hovedopgaver, relateret til fængselsbetjentrollen, divergerer fra fængselsbetjent til fængselsbetjent. Det indikerer en manglende tydelighed i fag-forståelse, og det tyder på, at faget ikke hviler på et fælles fagligt grundlag.

Analyssetema 2: Fag-personlige perspektiver på faget

Det følgende analyssetema sætter fokus på nogle af de grundantagelser omkring fængselsbetjentfaget (det, jeg betegner 'professionsantagelser'), der har udfoldet sig gennem mit samspil med fængselsbetjentene under feltarbejdet. Professionsantagelserne kobler sig tæt til samspillet mellem de indsatte og ansatte, og jeg vælger at forstå dem som fag-personlige perspektiver på faget. Det drejer sig bl.a. om forestillinger om kompetencer i faget og om menneskesyn. Slutteligt perspektiveres der med fokus på den professionsdiskurs, faget med sine grundantagelser skriver sig ind i.

Med disse omdrejningspunkter forholder det følgende analyssetema 2 sig til følgende arbejds spørgsmål fra problemformuleringen:

Hvordan forstår fængselsbetjente deres relation til og samspil med de indsatte med særligt fokus på håndteringen af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'?

Der er dog ikke specifikt fokus på 'Det hårde' og 'Det bløde' i den kommende analysedel. Denne nedtoning er forsøgt illustreret gennem mindre skrifttype (jf ovenstående).

Analysen forholder sig endvidere til tematikken også beskrevet i problemformuleringen:

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Kompetencer i faget

At indkredse, hvordan et fag forstås, indebærer et indblik i, hvordan fag-personerne opfatter, at faget bedst muligt praktiseres. Allerede i analysen af 'det hårde' og 'det bløde' er forskellige forestillinger om den gode praksis trådt frem. Det følgende er derfor et udpluk af øvrige professionsantagelser om kompetencer i faget, udtrykt af fængselsbetjentene selv.

At være sig selv – en grundkompetence

Interviewene viser, at der også er forskellige holdninger i spil, når fokus er på, hvad det vil sige at udføre faget på kompetent vis. En af de koder, der imidlertid er udbredt enighed om, er overbevisningen om, at jobbet kræver, at du er dig selv. Flere lægger vægt på dette i interviewene: "Du kan ikke holde til at være to forskellige personer (...) man må være den, du er, i rollen som betjent") (Fb1, 20:49), "Jeg tror igen det der med at være sig selv" (Fb4, 14:56). En

tredje fængselsbetjent udtrykker det samme med vægt på, at det med ikke at være sig selv kan komme til udtryk både ved at puste sig op eller ved at underspille sin rolle:

Det, der tæller mest, det er, at man skal kunne hvile i sig selv og være tro mod den, man er. For hvis man blæser sig op til et eller andet, hvis man puster sig op til et eller anden, eller hvis man underspiller sin rolle, så holder man sgu heller ikke så lang tid i det her system, fordi så knækker man (Fb9, 9:52).

Både i interviewene og i min gang på afdelingen er jeg ofte¹²³ stødt på denne antagelse, så fortællingen har solide rødder i organisationen (eller i hvert fald i afdelingen). Historierne om de, der ikke magter at være sig selv, har alle som omdrejningspunkt, hvordan den fængselsbetjent, der tager en rolle på sig ved at gøre sig hård, vred og autoritær, bukker under¹²⁴. Jeg forstår det som en kulturelt forankret antagelse, at det helt grundlæggende i at mestre faget er at kunne mestre at være sig selv. I Liebling et al.'s (2010) omfangsrige forskning i fængselsbetjentrollen viser samme mønster sig:

This point demonstrates the need for officers to 'be themselves' as far as possible to invest the role of the prison officer with their own personality (...) Officers were certain that you could not be effective if you were not your self (p. 60).

Men at lære at mestre at være sig selv i rollen som fængselsbetjent kan opleves som en udfordring. En fængselsbetjent, der i dag har høj status blandt kolleger, ledere og store dele af de indsatte, fortæller under et interview en personlig beretning om, hvor svært det var at finde sig selv frem i jobbet¹²⁵, og hvordan han i forsøget på det, påtog sig en rolle som kåd og 'fremme i skoene', indtil han en dag fortjent blev verbalt banket på plads af en gruppe kolleger (se interview med Fb6). Det peger på, at man får uopfordret hjælp fra kolleger, når man træder ved siden af, hvilket understøtter forestillingen om kulturens massive indflydelse. Og samtidig indikerer det også, at det at 'blive sig selv' i en eller anden grad forbindes med at indordne sig kulturen.

I interviewene med fængselsbetjentene var der også flere, der gav udtryk for, at der er mange måder at være en god fængselsbetjent på, og at det er i orden, at man varetager opgaven forskelligt. Hvis man kobler denne anerkendelse af 'metodefrihed' med idealet (professionsantagelsen) om 'at være sig selv', kan der på den ene side måske være tale om stor rummelighed og accept af forskellighed¹²⁶, men på den anden side er der også risiko for, at det at tillægge 'metodefrihed' stor værdi er en måde at legitimere, at man kan prioritere mellem 'det hårde' og 'det bløde' med afsæt i egne interesser. Her tillægger jeg mig Liebling et al.'s (2010) holdning: "There are limits to this need for diversity when it comes to overall purpose" (p. 61).

123 Se interview med Fb1, Fb4, Fb5, Fb6, Fb9, og logbog, f.eks. 11-12. januar, 'Hvad kræver jobbet?'

124 M. M. Nielsen (2012) har fundet lignende antagelser i sin forskning.

125 Se også interview med Fb6 for en lignende oplevelse af, hvor svært det kan være at udfolde rollen med afsæt i den person, man selv er.

126 M. M. Nielsen forskning i et åbent fængsel viser et helt andet billede, nemlig at fængselsbetjentene ofte er uenige om fortolkningen af forskellige regler, og at det giver mange kollegiale problemer. Hun peger på en interessant sammenhæng, nemlig at de forskellige håndteringsstrategier, fængselsbetjentene anvender i relation til de indsatte, skaber kollegiale konflikter og resulterer i mobning af de kolleger, der praktiserer en empatisk opsøgende tilgang i deres samspil med de indsatte.

Er viden en kompetence?

Ifølge en fængselsbetjent indebærer det at være en dygtig fængselsbetjent, at: " (...) man kan fagligheden, man er fagligt dygtig og kender straffuldbyrdelsesloven og selvfølgelig også (...) principprogrammet, som også er vigtig, selv om vi griner [af det, red.]" (Fb4, 7:03).

Fængselsbetjenten vægter højt, at man skal kende det grundlag, man arbejder ud fra, både det lovgivningsmæssige og det værdimæssige. Hun repræsenterer her en holdning til faget, hvor **viden** generelt er det centrale afsæt, også i forhold til den enkelte indsatte. Hun udtrykker, at det er meget vigtigt med:

Sagskendskab og personkendskab, men det kræver jo også, at man selv yder, når der kommer en ny fange. Prøv lige at skimme det hele igennem (...) Brug dine nattevagter til at fordybe dig i tingene i stedet for kun at sidde på nettet, for så er du rustet til alle situationer, alle de der ting, som er nyttige redskaber (Fb4, 8:27).

Fængselsbetjenten repræsenterer her en holdning om dels at være opsøgende og 'selvuddannende' i sin 'ledige' arbejdstid og dels en holdning om, at det faktisk er helt afgørende, at du har kendskab til den enkelte indsatte sag:

[Du skal, red.] vide noget om dem. Man bliver også klogere af at læse sagerne og mentalklæringer, "hvorfor er de havnet her?" Hvor mange gange har du gjort udfald mod personalet? Er det konen, han har slået ihjel? (...) Ham her skal jeg ikke lige sige: "Jamen snakker du aldrig med konen?", hvis det er hende han har [gjort skade på, red.]. Man sparer sig selv for mange situationer, man er mere forberedt" (Fb4, 8:27).

Det er altså i fængselsbetjentens optik et afgørende redskab at have viden om den indsatte. Og netop den viden har også betydning på det interpersonelle plan:

Når man har den der sagskendskab, kan man også godt sige: "Okay ham der, han kan godt få lidt mere omsorg, han er født med abstinenser (...)". Når man har læst den sag der, så får du også en anden måde at snakke til personen på (Fb4, 26:44).

Fængselsbetjenten repræsenterer her en tilgang til og forståelse af kompetencer i faget, som jeg betegner som en 'vidensantagelse', fordi den understreger betydningen af at have viden om den indsatte.

Denne antagelse er i hård konkurrence med en antagelse, som langt de fleste deler, nemlig at det er en fordel *ikke* at kende til den indsatte sag (med mindre man er kontaktperson for vedkommende). Her er der tale om en *ikke-vidensantagelse*, der bl.a. udtrykkes således:

Det, der interesserer mig, det er, om det er en kriminalitet, der er relevant for vores sikkerhed her. Og hvis jeg så bliver deres kontaktperson og skal sluse dem ud, så interesserer jeg mig for deres kriminalitet i forhold til, om der skal laves en indsats, der har med det at gøre. Ellers interesserer jeg mig faktisk ikke for, hvad de har lavet (...) for det

har ingen betydning for vores opgaveløsning (Fb3, 20:00).

Fængselsbetjenten her ser kun i visse sammenhænge betydning i at vide noget om den indsatte sag, men oplever generelt ikke, at det har indflydelse på den måde, han skal forvalte sin opgave på¹²⁷. Flere af de øvrige interviewede italesætter forholdet til de indsatte kriminalitet og sag i forlængelse af denne logik, og én antyder, at det at gå til dem uden kendskab til deres sag også er at vælge at se dem som mennesker (først)¹²⁸. De fleste fængselsbetjente beskriver det forhold, at i opstarten som fængselsbetjent var de meget optaget af den kriminelles kriminalitet og baggrund, men at denne interesse ret hurtigt ebbede ud.

Det interessante er, om denne manglende viden er reificerende¹²⁹ (Schibbys begreb for tingsliggørelse) eller det modsatte: menneskeliggørende. Som nævnt kan der være en pointe i, at et minimalt kendskab til baggrund m.m. kan gøre det lettere at møde den anden fordomsfrit. Et andet perspektiv åbnede sig imidlertid for mig under feltarbejdet, da jeg deltog i et af de ugentlige afdelingsrådsmøder:

En gang om ugen afholdes afdelingsrådsmøder, hvor ansøgninger m.m. fra indsatte behandles. Chef, souschef, socialrådgiver, en lærer, sekretær og relevante fængselsbetjente deltager. De indsatte bliver inviteret til at deltage, når deres sag er på, så de kan argumentere for det. Det foregår på den måde, at både socialrådgiver, fængselsbetjent (kontaktbetjent) og den indsatte fremlægger deres perspektiver på sagen, som ofte er argumentationer for, hvorfor ønsket kan imødekommes. I dag til mødet, bemærker jeg, at den ene socialrådgiver ikke ved ret meget om den indsatte, som han er kontaktperson for, herunder bl.a. hvilke resultater der ligger ved mentalundersøgelsen i forbindelse med retssagen for 1,5 år siden og hans øvrige historik. Han er af samme grund heller ikke en støtte for den indsatte ift. dennes ønske om udgang. Her begynder det så småt at gå op for mig, at det ikke nødvendigvis KUN er positivt, at de ikke er optaget af deres kriminalitet og deres historie. Hvis ikke man kender den indsatte forudsætninger, baggrund og vilkår, hvordan kan man så dels vurdere dem og dels hjælpe dem? I situationen i dag fremstod den manglende viden ikke som grundlag for at se 'mennesket frem for fangen'. Snarere emmede det af en ubehagelig ligegyldighed og mangel på respekt (Logbog, 7. dec., 'Afdelingsrådsmøde').

En alternativ tolkning kan derfor være, at den manglende viden enten er et udtryk for ligegyldighed eller i hvert fald forbundet med en stor risiko for at signalere ligegyldighed. Med reference til dialektisk relationsteori risikerer den manglende viden at være udtryk for et subjekt-objekt-syn, fordi relationen til den indsatte ikke bygger på ligeværdighed og en interesse og et engagement i ham. I modsætning til den subjekt-subjekt-tilgang, der netop forsøger at se det særligt menneskelige ved den indsatte ved at lade diagnoser og historik træde i baggrunden.

127 Her er det oplagt at spørge, om ikke denne holdning lægger sig op ad forståelsen af de indsatte som en homogen gruppe uden individuelle særtræk? Særtrækkene har i hvert fald ikke betydning for kontakten – med mindre, der er noget i dette særlige, der gør vedkommende ekstra farlig? Jeg skal senere komme ind på tematikken omkring at se indsatte som en homogen gruppe.

128 F.eks.: "(...) [læser om deres forbrydelse, red.] det gør jeg ikke i dag (har det betydning for at fastholde blikket på dem som mennesker?) Det tror jeg. Ja, det tror jeg" (Fb1, 1:00:01).

129 Begrebet 'reificering' diskuteres uddybende på side 160.

Det er muligt at begge disse faglige tilgange lever side om side i fængselsbetjentenes praksis, således at nogle af fængselsbetjentene forstår den manglende viden som et fagligt greb til at skabe en relation til de indsatte, mens andre lader den manglende viden legitimere et fraværende engagement.

Professionalisme

Fængselsbetjentfaget består af mange forskellige opgaver, der kalder på forskellige roller:

Det ene øjeblik kan du stå og snakke med dem, få noget fortrolighed, få informationer om, hvordan de har det, og hvad de egentlig slårser med. Så er du der for dem på den ene måde. Så kan det være, de søger hjælp, skal snakke med kommunen, nogle sagsbehandling, begynde at forberede noget løsladelse eller sådan noget, eller de begynder og skal snakke med familien, om de kan komme ud på dem til weekend og sådan noget. Samtidig (...) så skal jeg også være den, hvis de gør noget, de ikke må, så skal jeg låse dem inde, og hvis de ikke går ind til sig selv frivilligt, jamen så har jeg beføjelser til at tage fat i dem med fysisk vold altså med magt, det kan jeg også. Nu jeg lige gået med nogle narkohunde, hundefører og så tager jeg noget narko fra dem. Det betyder så, når jeg skriver den rapport, så vil det have negativ indflydelse på deres mulighed for at få udgang. Jeg gør det uden at blinke med øjnene, fordi det er så klar en regel, og det ved de sgu godt, der ikke noget der (...) Når de så ikke kommer på udgang, for det første kan de blive aggressive og udadreagerende, så skal jeg tage mig af det, bagefter er de skide kedede af det, så skal jeg tage mig af det, det spænder fandme meget, ikke? (Fb5, 51:58).

Når fængselsbetjentene skal beskrive, hvordan man udfører sin rolle kompetent, er flere af dem optaget af det *at være professionel*. 'At være professionel' er også et centralt begreb til at italesætte den tilgang, man generelt ønsker fremelsket hos personale i professionsarbejde, og her har det vist sig, at begrebet ikke opleves og forstås entydigt. Møller (2014), der argumenterer for professionelles evne til at forbinde sig med andre mennesker på en indlevende og afstemt måde med afsæt i både fagspecifik viden og personlige kvaliteter, beskriver, hvordan professionalisme i praksis ofte kun er forbundet med mere distancerende fænomener som: "viden, neutralitet, overblik og distance og sjældnere til medmenneskelighed, anerkendelse, indlevelse, nærhed og følsomhed" (p. 14). Det samme vil jeg argumentere for gør sig gældende i forhold til forståelsen af professionalisme i fængselsbetjentfaget: "Jeg kan godt skabe en relation, men det er en faglig professionel relation (...) Der er grænser for, hvor meget personligt, hvor meget af mig (...), der er en vis del af mig, jeg beskytter, eller ikke inddrager" (Fb3, 33:27).

Det professionelle forbindes altså her med at kunne sætte grænser for, hvor personligt man involverer sig. En anden fængselsbetjent udtrykker det således: "Du SKAL have distancen – for ellers kan det komme for tæt på, hvor de misforstår den tillid eller den respekt, man giver dem, så må man træde et skridt tilbage" (Fb1, 18:22).

Denne forståelse af det at være professionel har jeg selv mødt i fængslet i en samtale med fængslets sikkerhedschef^{130 131}, hvor han netop betonede nødvendigheden af at være professionel, forklaret som at jeg skulle passe på ikke at involvere mig og være opmærksom på, at de indsatte nok vil forsøge at prøve mig af. Så i den forstand kan det professionelle både handle om graden af personlig involvering og om ikke at være naiv.

Distance-begrebet kan yderligere være med til at indkredse den forståelse, der ligger i det professionelle. I mit feltarbejde er der noget, der tyder på, at det med at holde en distance er en kvalitet, men også at denne kvalitet bliver fortolket forskelligt. En dag på feltarbejde, hvor jeg sludrer med en fængselsbetjent omkring de indsatte og distancen til dem, siger fængselsbetjenten til mig: "(...) de [de indsatte, red.] er ulækre, de skal ikke røre mig (...)" (Logbog, 7. dec., 'Dem og os'). Her udtrykker hun dels en ulyst til at være i fysisk kontakt med de indsatte, og samtidig får hun markeret en generalisering af de indsatte med 'de/et'. Det drejer sig ikke om enkelte farlige, uhygiejniske, frastødende indsatte, men om dem alle. På den måde bygger distancen på en forestilling om indsatte som en homogen gruppe (se næste side), og – tolker jeg endvidere – som en 'anden slags'. En fængselsbetjent, der forholder sig anderledes til distancen, siger i et interview følgende: "Der er jo nogen, der er meget det der med 'I er her, og der bliver I' og (...) I skal overhovedet ikke kommentere, om jeg er blevet klippet eller er gift" (Fb1, 5:30b).

I denne fængselsbetjents fortælling om andre fængselsbetjentes markering af distancen bliver distancen et spørgsmål om en adskillelse mellem fængselsbetjentene og de indsatte, en måske fysisk ("I er her, og der bliver I") og i hvert fald mental adskillelse, der indebærer, at de indsatte og ansatte ikke er på 'normal omgangshøjde', hvor man kan kommentere på hinandens liv¹³². Distancen afnormaliserer relationen og kan understøtte en markering af den indsatte som en anden slags. Det kan hermed se ud som om, det 'professionelle' i denne optik forbindes med evnen til at fastholde denne eksistentielle adskilthed¹³³.

Endelig er der også stemmer, der taler om, at det professionelle handler om ikke at tage angreb personligt. Det kommer bl.a. frem i en snak med en fængselsbetjent om 'det hårde' og 'det bløde':

Det ['det hårde' og 'det bløde', red.] understøtter hinanden, hvis betjenten gør sit arbejde ordentlig og er faglig og ikke personligt involveret og ikke er personligt begrænset, hvis man ikke har det overskud til ikke at føle sig personligt involveret og føle sig personligt angrebet (Fb3, 1:25:16).

¹³⁰ Logbog, 10. januar 'Sikkerhedssamtale'.

¹³¹ Det er en fast procedure, at nye medarbejdere/forskere m.m. skal til samtale hos sikkerhedschefen som en forberedelse til at håndtere de sikkerhedsmæssige elementer i relation til de indsatte.

¹³² En tilgang, der i hvert fald umiddelbart ikke harmonerer med princippet om normalisering, jf. principprogrammet.

¹³³ Distance til de indsatte spiller en vigtig rolle i fængselsbetjentenes fag-forståelse. I et interview med en fængselsbetjent (Fb6) reflekterer fængselsbetjenten over sin egen oplevelse af, at de indsatte 'bare' er de indsatte (i sammenligning med kolleger). Han lander i sine overvejelser på, at det måske hænger sammen med den distance, man oplærer: "Men lige præcis den der med gensidig respekt, jeg respekterer dem [de indsatte, red.], som de er, men så det, vi så snakkede om før, at man ikke relaterer til dem, så er de 'bare indsatte', det harmonerer et eller andet sted ikke i mit hovedet (...) L: Hvis man skulle finde en god forklaring på det? Fb: Ja, det er et godt spørgsmål om det er den der distance, man oplærer, at man tager det til sig og så alligevel ikke (...)" (Fb6, 31:54).

Forestillingen om, at det er vigtigt ikke at tage ting personligt, er også med til at beskrive forestillinger om rollen og om opgaven. En fængselsbetjent sætter tilsvarende ord på denne kompetence i forbindelse med en snak om opstarten i fængslet:

Det er jo ikke mig, han er gal på, og det skulle jeg lære lige i starte: "Hvad gør jeg nu galt? Er det den måde, jeg er på, eller måden jeg siger tingene på?" Men nu, det er simpelthen, har jeg lært, det er simpelthen systemet, de er meget magtesløse, og det lader de jo gå udover os, for vi er de nærmeste til det (Fb1, 12.30).

Med Schibbys terminologi er det, som fængselsbetjentene her forsøger at indfange, en personlig afgrænsning, der grundlæggende indebærer, at den professionelle kan skelne den anden og det, 'der er med den anden', fra sig selv, og det, der er med vedkommende selv (Schibbye, 2010, p. 79). Denne skelnen har jeg tidligere henvist til i kap. 4 (og det udfoldes yderligere i kap. 8) som en komponent i anerkendelse, der netop kun kan opstå i relationer, hvor individerne er subjekter for hinanden; forbundet, men adskilte. Fængselsbetjentens pointe her omkring det professionelle taler i den forstand ind i denne anerkendelses-tematik. Samtidig er udsagnet også et udtryk for, at fængselsbetjenten har øje for den andens inder-side ("de er meget magtesløse"), dvs. er i stand til at se bag om den ydre adfærd og kommunikation. En personlig kvalitet, som Schibbye (2010) forbinder med det anerkendende møde.

Et sidste perspektiv på det professionelle, jeg vil inddrage her, har fokus på vigtigheden af som fængselsbetjent at stå fast i spillet med den indsatte:

Men jeg synes, at det, jeg oplever, er, at der er mange, der er faldet på, det er en professionel distance, det er netop det der med kunsten at balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde', hvor det kan være svært at sige nej, eller sige højre, det er højre, og så er det måske okay at sige, at højre, det er venstre, hvis jeg ikke har nogle kolleger, der ser det¹³⁴ (...) det er det sværeste, det kræver, man er moden, og at man kan stå fast (Fb8, 22:54).

Fængselsbetjenten her italesætter det professionelle ved at tale om den *professionelle distance*, som hun understreger har at gøre med at kunne sige nej og være konsekvent i denne grænsesætning, også når man ikke observeres af kolleger ("så er det måske okay at sige at højre det er venstre, hvis jeg ikke har nogle kolleger, der ser det"). Hun åbner her op for det perspektiv, at det svære i arbejdet hænger sammen med at være moden og kunne stå fast, kvaliteter jeg i denne afhandling vil kategorisere som 'fag-personlige kvaliteter'.

Forestillinger om, hvad det vil sige at være professionel, er en del af den enkeltes fag-personlighed, fordi de (som vi har set) udtrykker holdninger til faget, opgaven og de indsatte. De forskellige forestillinger om professionalismisme er derfor centrale for projektet her, og det at diskutere og reflektere over det at være professionel må derfor komme i fokus i den senere aktionsproces.¹³⁵

134 Fængselsbetjentens perspektiv her korresponderer med de oplevelser, de indsatte giver udtryk for i M.M Nielsens studier (2010, p. 82), nemlig at nogle fængselsbetjente er villig til at slække på reglerne, så længe de ikke overvåges af kolleger.

135 Se f.eks. bilag 24, 2. Møde.

Menneskesyn i faget

Det er ikke et ukendt fænomen, at der er sammenhæng mellem fag-personers menneskesyn og den måde, de tænker om og behandler deres brugere/klienter på. Forskning inden for kriminalforsorg peger også på denne sammenhæng (Tait, 2011). Gilberts (her citeret i Tait, 2011), der har forsket i typologier blandt politibetjente, peger i sin forskning på en interessant sammenhæng i den forbindelse: "Those who saw commonality with prisoners adopted a professional or counseling orientation, whereas those who divided prisoners into "good" and "bad" did not empathize with offenders, aggressively enforced the rules and used excessive force" (p. 452).

I citatet peges der på, at der er en sammenhæng mellem at gøre indsatte til en anden slags mennesker og den måde, man behandler dem på. I det følgende skal vi se på, hvordan menneskesynet kommer til udtryk i fængselsbetjentenes måde at beskrive deres relation til de indsatte på.

De indsatte

– en opgave, der skal løses

Som feltarbejder har jeg mødt mange forskellige varianter af samværsmåder, og jeg blev ret hurtigt optaget af, hvilke menneskesyn¹³⁶ der var i spil blandt de ansatte, og hvilken betydning det havde for forvaltningen af deres job. I interviewmaterialet udtrykkes der også forskellige menneskesyn i relation til den indsatte, og en dybere udforskning af det kan spore mig længere ind i faget og i praksis. En fængselsbetjent udtrykker sin holdning således:

Jeg er mig selv. Jeg opfører mig ikke anderledes grundlæggende over for den indsatte, end jeg gør over for ALLE andre borgere, jeg møder i samfundet (...) Jeg har ikke den kærlige tilgang til dem her, fordi de er en opgave, jeg skal løse, men så længe de taler pænt til mig og gør som jeg siger, og tingene kører, så slapper jeg helt af (Fb3, 26:19).

Her italesættes et perspektiv, hvor den indsatte opfattes som en *opgave*, der skal løses. Det udtryk har jeg også mødt i samtaler med fængselsbetjente i min gang på afdelingen. Perspektivet er ikke nødvendigvis et udtryk for, at fængselsbetjenten ikke er empatisk eller kan vise forståelse for den indsatte. Alligevel er en mulig tolkning her, at udsagnet reflekterer et reificerende syn på den indsatte, hvor den anden bliver gjort til objekt for 'eksterne' projekter. For Schibbye indebærer reificering:

(...) at reificere eller tingsliggøre betyder altså at gøre til ting. Jeg bruger begrebet som et samlebegreb for det der ikke er i proces, men kan observeres som et objekt, og som, hvis det er i bevægelse, er bevæget udefra, og som vi kan forudsige og styre (Schibbye, 2010, p. 30).

¹³⁶ Logbog, 10. jan., 'Flow-skrivning'.

En opgave er en ting, noget, der kan sættes i bevægelse, og bevægelsen sker udefra. Med en opgave kan der gøres noget, men opgaven er noget afgrænset, noget adskilt fra 'opgaveløseren'. Netop denne forestilling om adskilthed er også en dimension ved begrebet 'reificering'; at vi forstår os selv som adskilte fra andre og andet. Schibbye udtrykker det således med henvisning til Bateson: "Et andet aspekt ved reificering er at forstå virkeligheden, ikke som kontinuerlig og sammenhængende, men som opsplittet (Bateson 1972)". (Schibbye, 2010, p. 30).

Når den indsatte (opgaven) bliver noget, der er adskilt fra mig, får det betydning for den relation, det bliver muligt at skabe. Man kan med afsæt i dette perspektiv sige, at den indsatte gøres til objekt, og relationen til den indsatte dermed bliver en subjekt-objekt-relation (jf. kap 4). Subjektet (fængselsbetjenten) er den handlende part, den vidende, den, der kan påvirke, den, der har et mål med den indsatte. Og den indsatte er det objekt, der er målet for indsatsen. I forhold til den del af fængselsbetjentens opgave, der handler om at støtte og motivere, kan det være problematisk, hvis der udelukkende etableres subjekt-objekt-relationer, dels fordi det indebærer et mangelsyn på den indsatte, der betragtes handlesvækket, eftersom den ansatte er subjektet, der er handlekraftig (hele denne tankegang modarbejder også principprogramets princip om ansvarlighed, der indebærer, at den indsatte støttes i selvstændigt at bidrage til sin egen proces), og dels fordi den indsatte så udelukkende vil blive set på 'udvendigt', idet objekt-synet indebærer et fokus på det ydre, dvs. på den adfærd, der kan observeres. 'Resten af mennesket' – altså 'undersiden' (de følelsesmæssige/ oplevelsesmæssige sider hos den indsatte) får ikke liv og bliver ikke set. Når dette er problematisk, hænger det sammen med en antagelse om, at netop det at blive set og mødt på undersiden er afgørende for at kunne komme i udvikling (jf. kap. 4).

Som redegjort for i diskussionen af dialektisk relationsteori (kap. 4) indebærer det at se den anden som objekt en række grundantagelser. Opsummerende handler det for det første om den antagelse, at mennesket skal kontrolleres, eftersom det er styret af primitive og destruktive drifter, der tager over, hvis de ikke kommer under kontrol. I mit feltarbejde er jeg stødt på disse antagelser i forskellige sammenhænge, f.eks. i et interview med en fængselsbetjent:

Men så med tiden, så blev man kontaktperson for nogen og troede måske også i starten naivt nok, siger jeg så nu, at man nåede ind til nogen med nogle samtaler og så videre. Men altså, så gik der jo ikke lang tid, før man fandt ud af, at enten så returnerede de hertil (...) de gør jo alt for at snyde og bedrage, sådan har jeg det sgu (Fb2, 6:24).

Fængselsbetjenten repræsenterer her den holdning, at de indsatte ikke kan styre deres indre drift mod bedrag, og det får den betydning for fængselsbetjentens praksis, at han opgiver at sætte ind med en indsats for at støtte en udviklingsproces. Samtidig virker den 'faglige' erfaring, han her har gjort sig, også tilbage på hans selvforståelse som fag-person, nemlig at hans begyndende indsats og håb var et udtryk for naivitet og dermed kan forstås som en oplevelse af manglende faglighed. En sådan indre logik (og måske en kulturelt forankret logik) fastholder selvkært fængselsbetjenten i ikke at gøre en udviklingsorienteret indsats, fordi det diskvalificerer hans faglighed. At fastholde subjekt-objekt-synet bliver i denne optik et udtryk for god faglighed, der sikrer kontrol og afstand.

Subjekt-objekt-synet rummer et læringssyn, der antager, at mennesket udvikler sig og lærer gennem ydre påvirkning. Schibbye (1997) antyder her, at der bag denne antagelse skjuler sig en forestilling om, at det handler om at få andre: "til at føle, tenke og handle på den ene eller andre måten. Dermed kan vi frembringe 'rigtig' adferd gennem påvirkning" (p. 137).

Her kan man argumentere for, at hele ideen om at straffe og på sin vis også værdien bag indsatsen i *balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'* udspringer af denne logik. For årtier tilbage var det også tydeligt i selve beskrivelsen af fængslerne, som kaldtes 'forbedringshuse'.

Den indsatte – et menneske

"Vil du have ham ud som et udyr, så kast ham i et sort hul og giv ham standard minimum, så får du en værre mand ud, end der kom ind" (Fb1, 1:04:13).

Sådan svarer en fængselsbetjent adspurgt, om det er muligt at bevare blikket på de indsatte som mennesker. Fængselsbetjentens pointe er, at der dybest set ikke er noget alternativ til at se dem som mennesker, hvis man vil have mennesker ud af fængslerne. 'Standard minimum' er en vending, egentlig importeret fra service/hotelbranchen, som betyder *den lavest mulige (legitime) service*. Jeg har hørt begrebet flere gange i fængslet og forstår det som et udtryk, der anvendes i en form for protest eller uenighed i det perspektiv, der mener, at de indsatte skal have så lidt som muligt. I den forstand bliver vendingen brugt karikerende. Denne holdning korresponderer med et mere individuelt perspektiv på den indsatte, der f.eks. kommer til udtryk i forbindelse med en snak om resocialisering, hvor en fængselsbetjent siger: "Det er også at se på den enkelte, hvor meget skal vi sætte ind her (...)" (Fb1, 49:24). Her bliver vi præsenteret for et fagligt perspektiv, der indebærer individuelle hensyn og vurderinger, hvilket er et centralt element i at møde mennesker i varetægt netop som mennesker. Forskning peger på, at det at se de indsatte som én gruppe, som en homogen masse, kendetegner optikken hos fængselsbetjente, der har svært ved at føle empati for de indsatte, og derfor anvender barske metoder. Nils Christie (hvis forskning tager afsæt i undersøgelser af mental indstilling hos fængselsbetjente i koncentrationslejre under 2. Verdenskrig) viser gennem sine undersøgelser, at de fængselsbetjente, der efter krigen blev dømt for mishandling og mord, var de fængselsbetjente, der så fangerne som en homogen gruppe uden individuelle forskelle, de følte mindre empati og var derudover bange for fangerne (Tait, 2011, p. 452)¹³⁷. Heraf kan man måske foreløbigt konkludere, at det tilsyneladende er afgørende at se den indsatte som et særegent individ, forskelligt fra alle andre indsatte, hvis man skal kunne etablere et møde med den indsatte, der motiverer og støtter vedkommende.

I flere af beskrivelserne af de indsatte har fængselsbetjente givet udtryk for et syn på de indsatte som én homogen gruppe (jf. udtalelser om de indsatte, der udtrykkes som generaliseringer, f.eks. "De er ulækre, de skal ikke røre ved mig" eller "de er kun ude på at snyde og

137 Min henvisning til Christie er taget fra Tait, hvor hun henviser til ham således: Christie 1952-3:58-9, citeret i Giaver, 2004.

bedrage"). Som antydning tidligere kan disse italesættelser tolkes som udtryk for, at de ansatte i en vis forstand ser de indsatte som en 'anden slags' mennesker end dem selv og dermed får konstrueret en kløft og en distance mellem sig selv og de andre, som sætter den menneskelige ligeværdighed ud af spil¹³⁸ (og dermed står i vejen for at kunne tilbyde ægte omsorg og støtte i relationen). En fængselsbetjent udtrykker en radikal anderledes forståelse, som jeg tolker som et udtryk for en ultimativ ligeværds-opfattelse: "Og vi er jo ikke bedre end de indsatte i bund og grund, det er vi ikke" (Fb1, 2. Optagelse, 15:10).

Denne position er et nødvendigt afsæt for at kunne etablere relationer, der også har karakter af at være subjekt-subjekt-relationer, og netop den ligeværdighed, disse indebærer, bliver i Taits typologi beskrevet som grundlæggende for *the true carer*-positionen, jf. citatet af Gilbert ovenfor.

Den kompetente indsatte

En interessant dimension ved synet på den indsatte er den måde, hvorpå de af nogle af fængselsbetjentene italesættes som kompetente mennesker. En fængselsbetjent siger: "Det er også de dage, man har mest overskud, at fangerne kommer med problemstillinger. Det kan de godt mærke (Fb4, 11:20)".

Den ansatte får her italesat relationen til de indsatte som gensidig, og hermed som 'normal' menneskelig. De indsatte betragtes som værende part i relationen og som værdige til at registrere, hvor fængselsbetjenten er, hvordan hun har det – og agere herefter. En anden fængselsbetjent understøtter dette syn: "JA det kan de godt, de kan godt skelne. Fordi de ved også godt, hvornår vi passer vores arbejde. De ved godt, hvornår de kan komme til os eller komme til nogen af os" (Fb1, 1:08:04).

Begge udsagn understøtter nogle grundlæggende tanker, der læner sig op af et humanistisk værdsættende menneskesyn. I praksis er det et alternativ til det mangelsyn, der sættes i spil, når de indsatte omtales som kriminelle, der i bund og grund er ude på at snyde og bedrage.

Perspektiverende pointer

En herskende forståelse blandt de interviewede ansatte handler om, at fængselsbetjentfaget er et arbejde, hvor der arbejdes med andre mennesker. Det udtrykkes direkte: "De fleste ved godt, at vi arbejder med mennesker, og at det er det, der er det vigtige (...) Det burde være nøglen til at forstå vores job" (Fb3, 58:55) og også mere indirekte: "Dem, der gerne vil have et samspil op at køre, får det i hvert fald med mig" (Fb1, 16:49), underforstået at samspillet er vigtigt, og denne ansatte som fængselsbetjent står til rådighed for den slags. Under feltarbejdet har flere af praktik-betjentene, der er under uddannelse, også berettet om, at uddannelsen netop repræsenterer et udpræget syn på arbejdet som et arbejde med mennesker. Perspektiverne her er et udtryk for en forståelse af fængslets opgave som værende at forholde sig til, stå i relation til og støtte de indsatte, om end forståelsen af, hvad dette så

¹³⁸ Denne tendens til at se dem som en gruppe understøtter formentlig det fundamentale kulturtræk 'dem og os', som er gennemgribende for samspillet, og som jeg senere skal vende tilbage til.

indebærer i praksis, og hvad formålet med det er, varierer en del – jf. diskussionen af 'det bløde' element i fagligheden. Mellem ansatte vil man til gengæld aldrig italesætte opgaven på denne måde, fordi "begrebet ['vi arbejder med mennesker', red.] er så slidt, at det karikerer" (Fb3, 58:39). Det er blevet en intern joke (i stil med 'at brede viften ud', 'principprogrammet' osv.).

Udtrykket at arbejde med mennesker¹³⁹ har en række medbetydninger, fordi man associerer det med omsorgsarbejde; at nogen stiller sig til rådighed for at tage vare på andre og den del af deres liv, de har brug for hjælp til (pædagoger, social- og sundhedshjælpere, sygeplejersker, psykologer m.m.). På denne måde taler fængselsbetjentenes faglighed sig med dette udtryk ind i nogle koder, en diskurs, som igennem mange år har haft stort fokus på relationsarbejde: "Når man 'arbejder med mennesker', får spørgsmålet om den personlige involvering i arbejdet naturligvis endnu et aspekt, nemlig de personlige relationer til klienter, elever, patienter eller hvad man nu kalder de mennesker man arbejder med" (Fibæk Laursen, 2003, p. 13).

Denne diskurs er, som også diskuteret i kap. 1, normalt forbundet med det, der betegnes som 'professionsarbejde' (se f.eks. Ejrnæs, 2013; Järvinen & Mik-Meyer, 2012) og fordrer en praksis, der potentielt set og reelt i praksis har langt sværere vilkår i fængselskonteksten end i klassiske omsorgsfag, af flere forskellige årsager. Den magt og myndighedsrolle, der selvfølgelig altid er i spil i omsorgsrelationer, er ultimativt fuldbyrdet, både fysisk og potentielt set også psykologisk, i et fængsel. En fængselsbetjent udtrykker det således: "Vi har uindskrænket magt, den kan vi forvalte, som vi vil, næsten" (Fb1, 17:02). Myndighedsopgaven i et fængsel indebærer en række frarøvelser af almenmenneskelige rettigheder og privilegier (modsat klassiske omsorgsfag, der er kendetegnet ved at levere ydelser, modtageren har brug for), hvilket må antages at medvirke til den oppositionelle rolle, de indsatte¹⁴⁰ sætter sig i i forhold til den potentielle omsorgsgiver – fængselsbetjenten¹⁴¹. Derudover er det, der i dag betegnes som 'professionsfag' (Molander & Terum, 2010) også kendetegnet ved et stort fokus på et udvidet vidensgrundlag, der bl.a. de seneste år er kommet til udtryk i, at en række af fagene nu er blevet bachelor-givende, hvilket betyder et langt større teoretisk fokus på uddannelserne.

Hvem er kunden?

At relationen til fængselsbetjenten ultimativt ikke kan vælges fra set fra den indsatte perspektiv, og i øvrigt sjældent er ønsket¹⁴², rammesætter også det såkaldte *omsorgsarbejde* væsentligt anderledes¹⁴³. Derudover mener jeg også, at det spiller en rolle, at opgaven og kunden tilsyneladende opleves som to forskellige parter:

139 I øvrigt et anvendt udtryk i rekrutteringsannoncer fra Kriminalforsorgen.

140 Se f.eks. Minke, 2010.

141 Se f.eks. interview med Indsat 1 (If1)

142 Det dokumenterer stort set alle de interviewede indsatte.

143 Med forbehold, i nogle af de klassiske omsorgsfag er dette også et vilkår, som de ansatte må forholde sig til i deres praksis, se f.eks. Buss (2003).

Jeg opfatter helt klart, at jeg tjener samfundet udenfor og at det råmateriale, jeg får at arbejde med, det er de indsatte. Når jeg gør noget resocialiserende, så gør jeg det ikke for de indsattes skyld. Jeg gør det, fordi jeg tror, det gavner samfundet. Jeg tror PÅ, at hvis jeg gør det rigtige herinde, så er det til gavn for samfundet, jeg går ikke op i om de indsatte har fortjent eller ikke fortjent, eller om han skal have en chance. Jeg er faktisk langt hen ad vejen skide ligeglad med ham, men nu lyder jeg så kynisk alligevel (Fb3, 30:38).

Adspurg om, hvad der gør fængselsbetjenten stolt ved jobbet, svarer en anden fængselsbetjent: "Jeg kan godt lide ideen med at beskytte borgerne ude i samfundet fra de her kriminelle. Det er jeg stolt af, at jeg er med til det" (Fb1, 54:14). Adskillelsen af opgaven og kunden er funderet i vores samfund gennem sikkerhedspolitikens prioritering af at tilgodese retsbevidstheden, men det interessante i forhold til fængselsbetjentenes faglighed er, om det har en betydning (og i givet fald hvilken), at der mentalt eksisterer denne differentiering. Thomas Brante har opstillet en simpel model til det formål at kategorisere professioner ud fra, hvilke aftagere de har. Modellen opererer med tre elementer: 'aftageren', der er det marked, som professionens ydelser er henvendt til (det, jeg har kaldt 'kunden'), 'produktet', der er den vare eller tjenesteydelse, som udbydes, og 'producenten', der er professionsgruppen. Gennem et skærpet fokus på relationen mellem profession og aftager kan man ifølge Brante nuancere forståelsen af professionen (Buss, 2003, p. 110). Hvis vi overfører dette til fængselsfaget, vil vi se, at aftageren ikke er den indsatte – altså den 'omsorgsberettigede', men den retskafne borger (hvis retsfølelse plejes). Det må vi antage har afgørende betydning for, hvordan fængselsbetjentene ser deres opgave og rolle og for deres selvforståelse som fag-personer. Forestillinger om at tjene henholdsvis den retskafne borger bedst og den indsatte bedst kan umiddelbart opleves uforenelige, hvis den retskafne borger ønsker hård straf og hævn, og den indsatte har brug for omsorg, støtte, tryghed og tillid for at skabe overskud og mulighed for at etablere et nyt liv. Der er altså tale om to modsatrettede behov, hvilket aktualiserer endnu et dilemma i fængselsbetjentfaget.

Med Schibbys ord vil jeg argumentere for, at der indbygget i logikken omkring den retskafne borger som kunde potentielt set ligger en reificering af den indsatte, idet den indsatte bliver et mål for noget andet end sig selv. Omsorg, støtte og motivation er relationelle fænomener, der vokser ud af et autentisk samspil, og kan derfor ikke leveres strategisk som del af en anden plan¹⁴⁴. Samtidig er uligeværdigheden, subjekt-objekt-relationen mellem indsat og fængselsbetjent, et vilkår, som fængselsbetjentene hverken kan eller skal bevæge sig ud af. Den er en forudsætning for at kunne forvalte især de sikkerhedsmæssige opgaver i faget, og en forudsætning for at opretholde fængslet som en institution, som Liebling et al. (2010) siger: "a gap between the staff and prisoners must exist, so the prison can work as a prison" (p. 134).

Men det er værd at undersøge, hvilke muligheder subjekt-objekt-relationer stiller til rådighed i forhold til støtte- og motivationskravet i rollen, og/eller om en udvidet bevægelighed mellem subjekt-objekt- og subjekt-subjekt-relationer er en mulighed og potentiel givtig.

¹⁴⁴ Senere i afsnittet om den tvangsbårne relation vil jeg uddybe dette perspektiv og vise de konsekvenser, det har for relationen mellem indsatte og fængselsbetjente.

Analysetema 3: Den tvangsbårne relation, et magtperspektiv

De foregående analytiske perspektiver har på forskellig vis italesat fængselsbetjentfaget fra forskellige positioner. Jeg har navigeret efter det fag-personlige element med særligt fokus på relationen til de indsatte. I dette kapitel stilles skarpt på relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene ud fra et magt-teoretisk perspektiv. Håbet er at kunne nuancere forståelsen af, hvad der er på færde i det relationelle rum, når det foregår i et fængsel mellem to ujævnbyrdige parter. Denne forståelse forventes at rammesætte den kommende udviklingsproces (aktionsprocessen).

Analysetema 3 aktualiserer således diskussioner koblet til følgende tematiske punkt i problemformuleringen:

Den tvangsbårne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvangsbårne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?

Når jeg har valgt betegnelsen 'tvangsbårne relationer', er det for at understrege det tvangsmæssige element, som jeg oplever, er det mest grundlæggende ved relationen. Tvangen er relationens eksistensgrundlag. Relationen eksisterer udelukkende, fordi det ikke er en mulighed, at den *ikke* skulle eksistere. Min forskningsmæssige indtræden i feltet og mit samspil med især de indsatte har med al tydelighed understreget det tvangsmæssige element set fra den indsattes position. Relationen er ikke ønsket. Og der er ganske få tilkendegivelser af håb eller forestillinger om, at relationen kunne være på en måde, så den kunne generere nogen værdi overhovedet. Som udgangspunkt har det været netop det tvangsmæssige element fra de indsattes position, der har affødt begrebet. Efter længere tid i feltet kan jeg konstatere, at såvel international forskning som egne oplevelser har bidraget til også at se det tvangsmæssige i relationen fra fængselsbetjentenes perspektiv. Man kan argumentere for, at der på forskellig vis er tale om gensidig tvang i det relationelle samspil mellem de to parter.

Med begrebet om tvang følger begrebet 'magt'. Mange forskere har beskæftiget sig med magt inden for kriminalforsorg fra forskellige perspektiver¹⁴⁵. Med fokus på det relationelle niveau og med ønsket om en udvidet kontekstinddragelse anlægger jeg både et individ-niveau og et sociologisk niveau i magt-diskussionen. Jeg inddrager dermed også forskellige teoretisk funderede optikker, hvilket har til hensigt at favne kompleksiteten i den tvangsbårne relation. Fra et individ-niveau henter jeg primært inspiration fra Delmar, der har afsæt i et eksistensfilosofisk perspektiv, mens især Ben Crewe har inspireret mig på det sociologiske niveau. De to afsæt danner grundlag for til sidst at forstå den tvangsbårne relation i lyset af begreberne 'confinement' (Jefferson) og 'reificering', som (jf. tidligere) er hentet fra Schibbye.

¹⁴⁵ (Crewe, 2011), (Foucault, 2002), (Lauesen, 1999).

Soft power

Et af de interessante begreber, der er udfoldet gennem international forskning i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, er 'soft power'. Begrebet er højaktuelt som led i at indkredse den tvangsbårne relation, fordi det sætter spot på de politiske (organisatoriske) ændringer, der har bidraget til at ændre magt-dynamikkerne i fængslerne, og dermed også sætter nye betingelser for relationerne. Ændringerne er et resultat af en politisk udvikling mod det, Crewe betegner 'neo-paternalisme', der indebærer mere begrænset brug af direkte kommando og tvang og i stedet er kendetegnet ved nye politikker, der lægger op til, at den indsatte skal regulere egen adfærd med henblik på at opnå de goder, der kan følge med dette, f.eks. småtjenester i hverdagen, pæne papirer, muligheder for udgang, prøveløsladelse m.m. Der ligger i denne tilgang en indbygget forventning om, at de indsatte skal interagere positivt med regimet – og gør de ikke det, skal de stå til ansvar for det:

They (new policies, red.) are predominately neo-liberal in their character, aspects of what Garland (1997) and others refer to as "governmentality" (See Dean, 2006; Rose, 1999). They provide prisoners with pseudo-autonomous space in which to make decisions about their lives at the same time as training them to exercise this autonomy in particular ways and rewarding them for doing so. Where prisoners fail to regulate themselves appropriately, the prison's authoritarian face reveals itself through the orders, control and punishment that prisoners have no scope to negotiate (Crewe 2009) (Crewe, 2011, p. 456).

På det relationelle niveau betyder det, at fængselsbetjentene får tildelt en meget stor *skøns-mæssig magt*, idet deres indflydelse på de indsattes vilkår og dermed deres hverdagsliv i fængslet er gennemgribende. Samtidig kan man argumentere for, at den indsattes magt over eget liv indskrænkes på en særlig måde gennem denne indirekte styring af handlerummet. Det særlige består i den uklarhed, det skønsmæssige efterlader. Crewes forskning har afsæt i et britisk fængsel, men med henvisning til den danske kriminalforsorgs principprogram (se kap. 1) ses det, at også mange beslutninger overlades til de ansattes skøn i Danmark. Samtidig lægger principprogrammets princip om ansvarlighed også op til den selvregulering, Crewe argumenterer for kendetegner den neo-paternalistiske tilgang i engelske og waliske fængsler (Crewe, 2011, p. 456). Et uddrag fra logbogen kan eksemplificere, hvordan den skønsmæssige magt bl.a. virker:

Der har været slåskamp på værkstedet mellem to indsatte. Det sætter en række procedurer i gang, som jeg får lov til at overvære. De to involverede parter kaldes til forhør af fængslets forhørsleder. Jeg overværer begge. De behandles ens, og de behandles også, som om de taler sandt (på trods af de to historiers modstridende karakter). Forhørslederen gør opmærksom på, at der formentlig kommer to forskellige perspektiver frem, og at det er ham, der træffer afgørelsen, og at de vil få besked senere i dag. Den ene har et vidne med – eneste vidne i sagen, men eftersom han formentlig også har en dagsorden, er det svært at lade hans ord gælde. Vidnet er dybt afhængig af den implicerede indsatte, der til daglig er hans beskytter (muskelman). Den afgørelse, forhørslederen træffer senere på dagen, beror alene på det kendskab, han og de øvrige

har til de indsatte, eftersom ingen ansatte overværede situationen. I den her situation er det klart en fordel at være gode venner med fængselsbetjentene (Logbog, 6. dec., 'Slåskamp på værkstedet').

Den skønsmæssige magt har indgribende betydning for relationen mellem indsatte og fængselsbetjente¹⁴⁶. Skønsmæssig magt er uforudsigelig og uigennemsigtig. Den er individuelt funderet, og kan dermed opfattes som afhængig af den enkeltes relation til den person (fængselsbetjenten), der har magten. Det sætter den indsatte i en position, hvor han (eller hun) skal holde sig på god fod med de ansatte, herunder underlægge sig eventuelle individuelle forestillinger om 'god fængselsadfærd' m.m., hvilket selvsagt er en anstrengende position for de indsatte (Crewe, 2011, p. 460), idet der med positionen følger stor utryghed og uvished. De indsatte er meget optaget af denne dynamik, kommenterer ofte på den over for mig og oplever stor uretfærdighed i denne forbindelse:

Dem, X ikke kan li', de får ikke en skid, man skal slikke ham i røven for at få lov. De laver deres egen love, og de vrider den lov, der er, så den altid kommer til at være til deres egen fordel. Han laver hele tiden fis, og den er man tvunget til at spille med på, hvis man vil opnå noget. OG det er jo ikke sjovt at være nødt til at stå og kalde sig selv for en skide perker. Når man går ned til sig selv bagefter, så har man det jo ikke fedt (Logbog, 17. jan., 'De indsattes perspektiv').

I den indsattes udsagn bliver det tydeligt, at han oplever at være "tvunget til at spille med", og at det udover at være uretfærdigt også påvirker hans selvfølelse ("så har man det jo ikke fedt"). Han italesætter her, at den humoristiske jargon mellem indsatte og fængselsbetjente kan opleves tvangsbåret for den indsatte ('man er tvunget til at spille med') og som konsekvens kan medføre en følelse af at være ydmyget, ikke bare af fængselsbetjentene, men også af sig selv.

Et andet kendetegn, der kobler sig til det skønsmæssige, er den uvished, der er forbundet med, at mange af de beslutninger, der vedrører den indsattes liv, træffes uden vedkommendes vidende. I mange situationer får den indsatte først information om det i det øjeblik, beslutningen effektueres: "Vi går hele tiden i uvished, vi ved aldrig, hvor vi står, og pludselig uden varsel kan de flytte én" (Logbog, 17. jan., 'De indsattes perspektiv'). Udsagnet kommer i forbindelse med en snak på gangen i forbindelse med en flytning en dag, jeg er på feltarbejde:

Jeg kom ned for at interviewe, men blev i stedet vidne til det, der i fængslet omtales som 'celle-rokade'. Cellerokade betyder, at ALLE de indsatte omplaceres på samme afdeling, men på nye gange og i nye konstellationer. Jeg møder ind kl. 8.15, og efter

146 Nogle beskriver stadig relationen som båret af frygt og afsky, og andre foreslår, at der er sket udvikling gennem valg af andre medarbejdere, og at der – ikke fuldstændt, men dog – er sket ændringer, der gør, at der ikke længere er ubrydelige barrierer mellem parterne (Crewe, 2011). Som jeg tidligere har henvist til, er dette perspektiv bl.a. repræsenteret i Liebling et al.'s (2010) forskning, hvor de argumenterer for, at relationen har ændret sig og forbedret sig og er kendetegnet af mere anstændighed i det interpersonelle. Men ifølge Crewe bliver distancen reduceret gennem gensidig tvang (dynamisk sikkerhed), og er dermed ikke nødvendigvis udviklingsstøttende (Crewe, 2011, p. 457). Liebling et al. (2010) argumenterer videre i samme bog for, at netop den skønsmæssige dimension ved fængselsbetjentenes funktion kan understøtte bedre relationer med de indsatte og fængselsbetjentene.

et orienterende møde starter aktionen kl 9.30 og varer til kl 14.40. På skift bliver de indsatte hentet hjem fra arbejdspladsen og pakker sammen, og jeg får lejlighed til at gå rundt og tale med mange indsatte. De er forvirrede og frustrerede. De aner ikke, hvorfor de skal flyttes. Der er utryghed hos nogle, og for andre er det stress-fremkaldende. De oplever det som en straf, og det vækker deres paranoia. Hvem har sagt noget? Hvem flytter med? Er det her disciplinært? Hvem skal jeg bo på gang med? Er det nogen, jeg er i konflikt med? Der produceres konspirationsteorier, og ingen kan fokusere på arbejdet. Stemningen er meget anspændt, og jeg fornemmer, at de indsatte også ser hinanden an (har nogen sladret om noget/nogen?). Det føles lidt som at være midt i et følelsesmæssigt ragnarok. Få virker 'ovenpå'. De forklaringer, de får på årsagen til den store rokade, er, at der er brug for, at posen skal rystes, og at en ad gangene skal bruges til noget andet osv. Svaret giver ingen ro. Det lykkes for en af de indsatte at få en af fængselsbetjentene til at sige lidt mere (hvis nogen får for meget magt, bliver andre for underdanige), og det stiller de sig tilsyneladende tilfreds med. (Logbog, 17. april, 'Cellerokade').

Belægget bag beslutningen om rokaden er, som det fremgår af logbogsuddraget, uklart for de indsatte, og det skaber utryghed og vrede. Beslutningen er truffet af fængselsbetjentene og ledelsen på baggrund af en række vurderinger (skøn) omkring en uhensigtsmæssig magtfordeling på afdelingen. Beslutninger af den karakter har af gode grunde sjældent afsæt i regler og love, men baserer sig på her-og-nu-erfaringer/skøn, der er uigennemsigtige for de indsatte.

Den skønsnæssige magt kommer også til udtryk, når det gælder det forhold, at de indsatte ikke med sikkerhed kan vide, hvad de vurderes ud fra:

Prisoners can never be certain of what is or is not deemed pertinent to report and assessments. In this respect, the nexus of control exerts influence much like a panoptical gaze (Foucault 1977), working through subjects in areas well beyond its actual focus (Crewe, 2011, p. 461).

Med uigennemsigtheden kommer afmagten, fordi det er uklart, hvad 'du er oppe mod'. Foucaults 'panoptikon-optik' (der er udviklet af Jeremy Bentham), som der henvises til i citatet, bæres af forestillingen om, at magten skal være ukontrollerbar; den indsatte skal aldrig vide, om han bliver iagttaget. Den indsatte skal i panoptikon-fængslet altid kunne ses, uden selv at kunne se: "Han er objekt for information, men aldrig subjekt for kommunikation" (Lauesen, 1999, p. 3). Dermed bliver selvdisciplineringen en realitet.¹⁴⁷ På den måde bidrager soft power i praksis (måske modsat det tilsigtede) til at distancere forholdet mellem de indsatte og fængselsbetjentene, fordi magten foregår indirekte, opererer anonymt og kan praktiseres uden kontakt til de indsatte – "at a distance", som Crewe (2011) udtrykker det (p. 456). Dahl (1999) siger om magt:

¹⁴⁷ Måske kan man tale om, at de indsatte er fanget i en slags *dobbelt-selvdisciplinering*, idet både det officielle magtsystem (fængslets) og det uofficielle magtsystem (hierarkiet blandt de indsatte) er fungerende styringsmekanismer for dem.

Magtens blik bliver (relativt) anonymt, upersonligt, men til gengæld konstant, hvilket Foucault (1977:176f) eksemplificerer i den panoptiske overvågningsmåde, hvor muligheden for at være overvåget konstant er til stede, samtidig med at man ikke ved, om/hvornår man bliver overvåget. (...) Denne tendens ser Foucault (1977:182) som en betingelse for tvangens inderliggørelse. Man ved ikke præcist om, hvor og hvornår – og af hvem – man bliver iagttaget. Den ydre tvang bliver hele tiden nærværende i eller “under” bevidstheden (p. 57).

Tillid og tvang

Uigennemsigtheden er ikke befordrende for de indsatte tillid til systemet og til de ansatte. Gennem mit feltarbejde blev det tydeligt, hvordan mistilliden hos de indsatte er altomfattende (se interview med de indsatte og logbog, f.eks. 10. jan., 'Den gode betjent' og 17. jan., 'De indsatte perspektiv'). Alle handlinger fra fængselsbetjentenes side tolkes (af de indsatte) som bevægelser, der enten skal statuere magt eller afføde afmagt hos de indsatte, og selvom det er uklart for de indsatte, hvordan og hvornår fængselsbetjentene vil eller kan bruge viden om dem uhensigtsmæssigt, så har de blind tillid til, at det sker.

Når nye tiltag iværksættes (f.eks. flytning af de indsatte, så de fordeles anderledes på fløjene), er det gængs praksis at eksekvere ændringen uden forklaringer på, hvad årsagen er til ændringen, jf. eksemplet ovenfor. Set fra et sikkerhedsmæssigt perspektiv er der mange gode grunde til ikke at indvie de indsatte i beslutningsgrundlaget, f.eks. når en flytning er et forsøg på at ændre magt-mekanismerne på afdelingen (f.eks. skille de mest dominerende parter ad, eller adskille de, der sidder på narkoen fra deres 'underdogs', og dermed besværliggøre distribueringen af stofferne osv.). Men set fra et relationelt perspektiv forstærker netop de tavse beslutninger konspirationsteoriene om fængselsbetjentenes motiver og skaber utryghed om, hvad der foregår. Jeg vender senere tilbage til tillidsdimensionen.

Min erfaring fra fængslet er også, at skepsissen og mistroen også vender den anden vej. Fængselsbetjentene omtaler også de indsatte i lyset af, at deres adfærd altid har et skjult formål, og at de er ude på at snyde (jf. også interviewet med Fb2). Særlig tydeligt blev det for mig en dag, hvor jeg deltog i et udslusningsmøde mellem en socialrådgiver og en misbrugs-konsulent, der skulle modtage den indsatte efter endt afsoning. I deres samtale om den indsatte er 'mistænkeligheds'-diskursen helt fraværende. De taler om den indsatte som udsat og skrøbelig og med stort behov for hjælp (Logbog, 17. jan., 'Udslusningsmøde'). Herefter blev det ekstra tydeligt for mig, hvor meget den anden diskurs fylder i samtalerne om og med de indsatte.

I lyset af soft power udvikler der sig ifølge Crewe en relation mellem de indsatte og ansatte, der bygger på gensidig tvang. Tvangen fra de indsatte perspektiv handler (som skitseret ovenfor) bl.a. om, at de er tvunget til at opretholde gode relationer til fængselsbetjentene, hvis de vil opnå forskellige privilegier, så som små tjenester, positive vurderinger, øge sandsynligheden for adgang til udgang m.m. Privilegier, der for den enkelte kan have eksistentiel karakter, f.eks. når det drejer sig om muligheden for at holde kontakt med og opnå samvær

med familie. Ligesom tvangen selvfølgelig også er koblet op på, at de er tvunget til at gøre, hvad fængselsbetjenten kræver (aflægge urinprøver, gå ind på deres celle, stoppe med at ryge på gangen m.m.). Fra fængselsbetjentenes position består tvangen bl.a. i, at de kun kan leve op til kravene om *dynamisk sikkerhed* gennem kontakt til de indsatte. Dynamisk sikkerhed er et centralt værktøj inden for kriminalforsorg i dag (jf. kontekstbeskrivelsen, kap. 1) og indebærer, at fængselsbetjentene arbejder med at styrke sikkerheden gennem positive relationer til de indsatte for derigennem at "identify and inhibit discontent" (Crewe, 2011, p. 457).

Kontakten er tilsyneladende gensidigt betinget af strategiske ærinder, hvilket i sig selv bærer ved til forestillingen om, at den anden part 'er ude på noget' og ikke har rent mel i posen.

Det strategiske element er en bevidst mekanisme blandt fængselsbetjente (jf. den dynamiske sikkerhed), her udtrykt af en fængselsbetjent i Liebling et al.'s (2010) forskningsprojekt: "They need us, and we need them for their cooperation" (p. 47). Som vi så i eksemplet med den indsatte ovenfor, der føler sig tvunget til at spille med på fængselsbetjentenes jargon, er de indsatte også klar over de dynamikker, der kendetegner den strategiske relation. Liebling et al.'s (2010) forskning i Whitemoor-fængslet konkluderer det samme:

(...) prisoners were aware that so-called relationships between staff and prisoners were there to oil the smooth flow of the prison. Relationships were – in this context – instruments of control as well as instruments of justice. They were described as a sort of 'quiet power' (p. 136).

Her fremhæves det, at det strategiske mål med relationen er "to oil the smooth flow of the prison", og at relationerne til de indsatte bliver et instrument til at kontrollere. Samtidig understreger de, at deres forskning også peger på, at det bliver et instrument til at sikre retfærdighed, fordi fængselsbetjentene gennem relationerne også får viden, der støtter dem i at vurdere (skønne) situationer mest retfærdigt¹⁴⁸.

Ro og orden ('smooth flow'), kontrol og retfærdighed er vigtige elementer i hverdagen på en fængselsafdeling og dermed også centrale gevinster af de strategiske relationer. Men konsekvensen af det strategiske er ifølge Crewe (2011), at kontakten mellem de to parter får svært ved at løfte sig ud af den falskhed, der kendetegner den i dagens fængselsmiljø, og han slutter: "They (the non-normative motives) raise the question whether relationships and interactions on the landings can ever be pure and authentic, or whether, for an officer, even 'sharing' a cup of coffee with a prisoner is practice of power" (p. 157).

Magten er relationel

Set fra ét perspektiv ser den magt, fængselsbetjentene (systemet) har i relation til de indsatte, ud til at være ultimativ. Og ud fra et klassisk magtbegreb har de også en udpræget magt over de indsatte, netop fordi de kan udvide og indskrænke de indsattes handlerum.

¹⁴⁸ Et kendetegn ved de strategiske relationer, jeg ikke har belæg for at konkludere i relation til mit feltarbejde, men som jeg antager vil gælde i nogle sammenhænge, også på den afdeling, jeg er tilknyttet.

Der er meget 'magt-over' på spil i relationen, der især udtrykkes gennem massiv kontrol¹⁴⁹. Med begrebet 'soft power' får vi mulighed for at se, hvor uigennemsigtig magt-dynamikken er, og hvilke problemer der følger med det.

Set fra et foucaultiansk perspektiv kan vi også forstå magt som relationel, forstået således at begge parter i relationen er magtfulde. Foucaults perspektiv centrerer sig her om et 'magt-til'- begreb. Magt-til-perspektivet tager afstand fra opfattelsen af magten som noget, nogen har, og som de kan anvende på noget/nogen. Magt er noget, vi skaber i relationerne, og magt-til-perspektivet er derfor mere optaget af, hvordan magten udøves og bevæger sig: "Magt 'er' ikke noget i sig selv. Det er ikke essens, men emergens, der kendetegner magten" (Rennison, 2005, p. 8). I den forstand er magt-til-perspektivet heller ikke forbeholdt de få, men:

Denne magtforståelse ser magt som et potentiale for de mange, som et produktivt eller konstruktivt fænomen, der ses i forhold til produktionen af sandhedsritualer og kommunikationsregimer, og som sådan ses som en nødvendig betingelse for autonom kommunikation og handling (Rennison, 2005, p. 4).

På den måde kan vi også forstå reaktioner fra de indsatte som udtryk for magt. F.eks. når de indsatte vælger ikke at underlægge sig/holde sig på god fod med de ansatte osv. Et eksempel fra interview (I1, 34:54) med en af de indsatte kan illustrere dette:

- Indsat: Og i det her fængsel, der FÅR man ikke prøve (...)
Lise: Når du siger prøve, mener du så prøveløsladelse?
Indsat: Ja, ja.
Lise: Ja.
Indsat: Altså, der skal virkelig meget til, der skal man faktisk rende og slikke dem i røven for at sige det på dansk.
Lise: Okay.
Indsat: Jeg nægter at pis' [aflægge urinprøve, red.], jeg gider slet ikke ha' noget med det der at gøre.
Lise: Nej.
Indsat: Så siger de "jamen så er den positiv for det ene og det andet". Ja, hvad rager det mig, send mig i 'iso'en' [isolationscelle, red.] i 7 dage, hvis du vil det.

I samtalen med denne indsatte, der i alt har 18 års erfaring med at sidde i fængsel, kommer det frem, at han ikke gider underlægge sig de krav, fængselsbetjentene stiller – f.eks. at aflægge urinprøver (hvilket indtil videre har sendt ham i isolationscelle 3 gange). Hans modstand, som ikke kan andet end at forværre hans vilkår, kan forstås som en måde at opretholde en egen vilje og ikke at overgive al magten til fængselsbetjentene. Hans magt i relationen kommer til udtryk ved, at han får indflydelse på deres arbejdsindhold, eftersom hans nægtelse af de proceduremæssige krav betyder, at fængselsbetjenten skal til 'at makke' med at få ham

149 Se f.eks. Lauesen (1999)

overflyttet til isolationscellen (i en anden bygning), og hvad der med dette følger af administrativt arbejde m.m. Hans modstand besværliggør fængselsbetjentenes arbejde.

Med magt-til-forståelsen bliver det muligt at se på magt som et relationelt fænomen, der udspiller sig i kommunikationen mellem den indsatte og fængselsbetjenten med et blik, der har øje for begge parter magt i samtalen¹⁵⁰, og hvilken betydning det har for, hvad der relationelt er muligt. Samtidig åbner forståelsen op for at se magt som et potentiale, og dermed som en mulighed for den enkelte. I fængselskonteksten er denne magt ofte diskuteret med afsæt i Foucaults begreber om modmagt og modmagtsstrategier¹⁵¹ som måder at respondere på den kontrol, styring og disciplinering, de indsatte oplever sig mødt med. Lauesen (1999) skriver følgende om magt:

Magt er handlinger, der udøves, ord, der siges eller skrives for at påvirke, kontrollere og forme menneskers krop og sind. Magtudøvelse udløser altid modmagt, som modsætter sig magtens forsøg på at forme krop og sind og som selv prøver at forme modparten og således selv udløser magt (...) Den ene part kan dominere, men aldrig helt. Der vil altid være kræfter, som finder veje til at unddrage sig dominansen, eller som gør modstand (p. 1).

Soft power, reificering og confinement

Opsamlende vil jeg foreløbig konkludere, at den tvangsbårne relation i udpræget grad kan forstås som båret af soft power-dynamikken, der særligt er kendetegnet ved skønsmessig magt, hvis iboende dynamik er dens offers tvangsmæssige selvregulering – eller med Foucaults ord: selvdisciplinering. Den interpersonelle relation bliver i konturerne af soft power strategisk funderet og kendetegnet af gensidig tvang, uklare motiver og falskhed. Parterne gør den anden til genstand for egne projekter, relationen bliver et redskab for noget andet end sig selv, og virker derfor reificerende tilbage på begge parter. Begge parter bliver (måske i varierende grad) objekter i relationen, og dermed handlingssvækket. I den forstand stivner den tvangsbårne relation i sin egen dynamik.

I handlingssvækkelsen ligger – udover reificeringen – også det, jeg med Jeffersons begreb vil betegne som 'confinement'. Confinement, der på dansk oversættes til 'indespærring', forstås i sin enkle form som en fysisk indespærring/tilbageholdelse. Jefferson har konceptualiseret begrebet i en udgave, der rummer mere kompleksitet, og hvor begrebet forsøger at indfange confinement som indespærring i sted, praksis og sindstilstand (place, practice and state of mind). Hermed overskrider begrebet en lineær forståelse af indespærring og relationer. Der lægger nemlig i denne udvidelse af begrebet, som jeg ser det, en mulighed for at forstå komplekse sammenhænge ud fra samspillet dynamik: "These studies suggest that to understand the experience of confinement we must look not only at institutions or sites but also at practices and meanings, or more crucially at the relations between sites, practices,

¹⁵⁰ Et perspektiv, der udfoldes under "Den afstandstagende magt", hvor det kobles med en moral-filosofisk optik.

¹⁵¹ Se f.eks. Lausen (1999) og Minke (2010)

social relations and subjectivity (Jefferson, 2014, p. 11)¹⁵².

Confinement forstås af Jefferson som det at været fanget i 'noget' (ikke som 'stucked in', men som 'caught in'), hvor dette 'noget' er forbundet med en praksis, hvor man relaterer til nogen og noget på måder, der virker tilbage på subjektiviteten. Det sætter således spor og spores i vores sindstilstand på måder, der er uafhængig af dette 'noget', men hvor fællesnævneren er oplevelsen af at være 'confined'. Eksemplet fra før med den indsatte, der spiller med på fængselsbetjentens jargon (og kalder sig selv for 'en skide perker'), kan forstås som et udtryk for, at den indsatte er 'indespærret' i en særlig relationsform og kommunikationsmåde, som er udtryk for den bestemte specifikke fængselskontekst, han er en del af, og som (på uheldig vis) virker tilbage på hans selvforståelse (subjektiviteten). Han indgår i et mønster, han ikke selv har magt til at bryde og komme ud af. Heri består det 'confinende' i relationen. Oplevelsen af at være confined i denne relation kan meget vel også opleves af fængselsbetjenten, og uanset vil relationen virke tilbage på dennes subjektivitet også.

Jefferson selv giver eksempler på, hvordan confinement opleves både i fængsler, ghettoer osv. og kan udløses af flere forskellige faktorer, f.eks. gennem selv-stigmatisering (menneskets syn på sig selv som kriminell), andres blik, de givne (u)muligheder osv. I afhandlingens sammenhæng, hvor fokus er på den tvangsbarne relation, forstås jeg især confinement som en måde at være fanget i en form, i et mønster, der er stivnet. I Jeffersons optik hænger det indespærrende sammen med at miste sin mobilitet – den fysiske, den psykiske og den relationelle. Soft power-mønstre bliver 'confining' i kraft af den reificering, de afstedkommer, og den relationelle rigiditet, der medfølger.

Således har jeg frem til nu forsøgt at forstå det magtmæssige perspektiv på tvangsbarne relationer ud fra begreberne 'soft power', 'confinement' og 'reificering'. I det følgende vil jeg udforske et mere individorienteret perspektiv i håbet om at komme et spadestik dybere ned i det relationelle og kommunikative niveau i interaktionen mellem de indsatte og fængselsbetjentene.

Individ-perspektiv

Den afstandstagende magt og den nære sårbarheds magt

Tillid og magt står i et særligt forhold til hinanden i hjælpe-relationer. Delmar, der er optaget af forskellen mellem tillid og magt i sygeplejen, påpeger, at tilliden er central, at den ofte kommer til udtryk i en selvudlevering (Delmar, 1999, p. 29) (f.eks. ved at bede om omsorg), og at den derfor også altid er risikofyldt. Det kan den være for begge parter, både patienten, der beder om omsorg, og sygeplejersken, der tilbyder omsorg. Begge kan afvises. Den professionelle har et særligt ansvar for at møde tilliden på en måde, så den allestedsnærværende magt-ubalance mellem patienten og sygeplejersken håndteres således, at patientens handlerum udvides (Delmar, 1999, p. 26). Delmar argumenterer for, at når dette ikke sker, er det fordi, sygeplejersken misforvalter sin magt enten igennem det, hun definerer som 'den

¹⁵² Fængslet som kontekst indespærrer den indsatte, men udover at fratage den indsatte sin fysiske mobilitet, forankrer indespærringen sig i den enkeltes psyke/selvforståelse og sætter sig dermed i spil på det relationelle niveau, der således også mister mobilitet.

afstandstagende magt' eller 'den nære sårbarheds magt'. Begreber, der et stykke ad vejen måske kan begribe adfærd, der korresponderer med fængselstermen *balance mellem 'det hårde' og 'det bløde'* (i forståelsen af 'det bløde' som form – som relation) og det *at være professionel*. 'Det hårde' (form/indhold) bliver i Delmars (1999) optik beskrevet som formynderisk adfærd, der udtrykkes gennem distance og afvisning af patienten og altså kategoriseres som 'den afstandstagende magt' (p. 122). Når kontakten derimod præges af sygeplejerskens private følelser og temaer, bliver forvaltningen af sygeplejerskerollen sentimental og intim: "Følelserne bliver kredsende og lukker sig om sig selv og giver derfor ingen erkendelse. Situationen bliver borte" (Delmar, 1999, p. 30).

Her bliver forvaltningen af faget til omklamrende omsorg, der udtrykkes gennem *den nære sårbarhedsmagt* (Delmar, 1999, p. 131). Magten må her bl.a. ligge i, at den sag, der ligger mellem de to parter – nemlig patientens tilstand – bliver sekundær (situationen bliver borte). Fokus for samspillet forrykkes fra den, der skal have hjælp, til den hjælpende.

På trods af de meget forskellige udtryk, de to magtforhold aktualiserer, har de dybest set samme konsekvens: "Fælles for såvel den omklamrende som den formynderiske (omsorg) er, at sygeplejen bliver en laden-stå-til. En passivitet forstået som, at opmærksomheden rettet mod patienten forsvinder, og patientens handlerum indsnævres eller ødelægges" (Delmar, 1999, p. 30).

Hos Delmar har vi fat i et perspektiv på magt i professionelle relationer, der handler om at forvalte magten til fordel for den anden (borgeren, patienten, den indsatte). Perspektivet er moral-filosofisk funderet med afsæt i bl.a. Løgstrups 'Ethiske fordring': "I forvikletheden er vi udleveret til hinanden, og det moralske er her at handle ud fra at ville den anden det bedste" (Delmar, 1999, p. 24).

Og når man ikke gør det, misbruger man den magt, man er udstyret med i kraft af faget, og konsekvensen er, at den andens handlerum indskrænkes.

Overført til kommunikationen mellem indsatte og ansatte kan man spørge sig selv, om fængselsbetjentfaget bliver betragtet (skal/bør betragtes) som en moralsk praksis, der bygger på at ville den anden det bedste? Med afsæt i analysens pointe omkring, at modtageren/kunden set fra de ansattes perspektiv er samfundet/den retskafne borger, er der måske netop tale om en moralsk praksis, der også bygger på en slags hjælpe-relation (om end man må betragte denne relation som et langdistance forhold), der understøtter stoltheden over jobbet (at tjene samfundet). Den del af den moralske praksis, der omhandler karakteren af relationen, hvor den ansatte skal være sig 'forvikletheden' med den indsatte bevidst, er nok sværere at identificere som en generel opfattelse af, hvad jobbet som fængselsbetjent går ud på. Flere faktorer kan forhindre denne forviklethed. Vi har set, at soft power bidrager til afstand, og Crewe (2004) vil yderligere argumentere for, at det kognitive adfærdsprogram¹⁵³, der repræsenterer det grundlæggende udviklingssyn i arbejdet med de indsatte,

153 Det kognitive adfærdsprogram er et udviklingsprogram (programvirksomhed) udviklet i det canadiske fængselsvæsen, der skal støtte indsatte til at komme ud af kriminalitet. Programmet antager, at tænkning ligger til grund for individets adfærd og følelser, og programmet arbejder derfor på at ændre den indsatte tanker som afsæt for at ændre adfærd.

også bidrager hertil. Programmet anser kriminalitet som et udtryk for en mangelfuld kognitiv funktion, der skal repareres. Et syn, der tiltaler de ansatte, fordi det ikke indebærer et 'pro-fange-perspektiv' (Crewe, 2011, p. 463), men har fokus på, hvordan man behandler de indsatte, så man forhindrer det næste offer, og ikke på at møde de indsattes behov. Hvis Crewe her har ret, kan man pege på risikoen for, at den kognitive tilgang legitimerer den manglende 'forviklethed'.

Afstandstagende magt i fængslet

Det for mit fokus mest interessante fænomen i Delmars begrebsapparat er den 'afstandstagende magt', fordi begrebet måske kan være med til at tydeliggøre en af de dynamikker, der kan være på spil i relationen mellem de indsatte og ansatte. Med hjælp fra Løgstrup beskriver Delmar (1999), hvordan denne dynamik kan komme i spil mellem sygeplejersken og patienten:

Nærliggende er det også at forestille sig, at begrebet "den besværlige patient" kan dukke op i en sådan [afvisning af sygeplejersken, red.] sammenhæng. Som Løgstrup udlægger dette, handler det om blottelsen som forklaring til bebrejdelser eller beskyldninger (...) Sygeplejersken har vovet sig frem for at blive imødekommet og er ikke blevet det, hvorfor man må opfinde lidt uret for at skjule blottelsen (p. 125)¹⁵⁴.

En uret, som Delmar i sin forskning viser har form af f.eks. at definere patienten som usamarbejdsvillig, utaknemlig osv. Tidligere forskning i fængselsbetjentfaget underbygger, at denne dynamik også eksisterer i relationen mellem indsatte og ansatte. Tait viser, at det, hun betegner som henholdsvis 'damaged' fængselsbetjente og 'limited carers'-fængselsbetjente, har erfaringer i systemet, som betyder, at de, på hver deres måde kobler dele af sig selv af i relationen til de indsatte. Den 'limited carer' har tidligere beskæftiget sig med opgaver, der har krævet stor følelsesmæssig investering og oplevet det som grænseoverskridende¹⁵⁵. Den 'damaged' har tidligere været det, Tait betragter som en ægte omsorgsgiver, men har trukket sig som resultat af en traumatisk oplevelse i arbejdet, der ikke er blevet bakket op ledelsesmæssigt, og som fængselsbetjenten ikke har fået bearbejdet. I mit eget materiale er jeg også stødt på fænomenet, bl.a. i et interview med en fængselsbetjent. Jeg husker en intuitiv fornemmelse i samtalen om skam hos fængselsbetjenten, måske en følelse af, at han havde tilbudt noget, der ikke var blevet modtaget. Desværre får jeg ikke handlet på min intuition og spurgt videre ind til det. I interviewet udtrykker han en oplevelse af at have været naiv¹⁵⁶ (og måske også skuffet over de indsattes tilbagevenden til fængslet?), for i bund og grund er de ude på at snyde og bedrage. Det har han tilsyneladende mærket på egen krop. For at bruge Delmars begrebsapparat kan man sige, at den uret, fængselsbetjenten 'opfinder' her, handler om generaliseringen af de indsatte (italesat som en homogen masse, jf. p. 162) og synet på dem som utroværdige og utilregnelige.

154 Henviser til Løgstrup (1956) (1986, p. 19)

155 Tait eksemplificerer med arbejde i ungdomsfængsler og arbejde med selvskadende indsatte (2011, p. 446)

156 Jf. tidligere anvendt citat: "Men så med tiden, så blev man kontaktperson for nogen og troede måske også i starten naiv nok, siger jeg så nu, at man nåede ind til nogen med nogle samtaler og så videre. Men altså, så gik der jo ikke lang tid, før man fandt ud af, at enten så returnerede de hertil (...) de gør jo alt for at snyde og bedrage, sådan har jeg det sgu" (Fb2, 6:24).

Det faste greb om den afstandstagende magt

Distinktionen 'dem og os' er et massivt kulturtræk i fængslet og et fænomen, som langt de fleste forskere i felten har iagttaget¹⁵⁷ – gennem mange årtier. Det er en mekanisme, der har overlevet forskellige politiske faser i historien, og måske ligefrem et uundgåeligt fænomen i frihedsberøvende kontekster. Der er ikke noget nyt over fænomenet, men alligevel er det interessant at trække frem i forbindelse med diskussionen her, netop fordi distinktionen fastholder den afstandstagende magt som en grundlæggende mekanisme i spillet med de indsatte. Med afsæt i mit materiale kan jeg tilføje, at de praksisantagelser, der kommer til udtryk gennem synet på den indsatte som en 'anden slags' og som en homogen gruppe uden individuelle træk, understøtter 'dem og os'-fænomenet¹⁵⁸. Samtidig er der en praksis omkring det fysiske element i relationen, der underbygger fænomenet på afdelingen. Det handler bl.a. om flere af de ansattes forhold til fysisk kontakt med de indsatte ("de er ulækre, de skal ikke røre mig", "Der er ingen fanger, der skal røre en fængselsbetjent").

I et interview (Fb6, 37:00) siger en fængselsbetjent herom:

- Fængselsbetjent: De år, jeg har været her, har det altid været meget, meget distanceret.
- Lise: Ja, hvorfor er det sådan?
- Fængselsbetjent: Fordi, nej, nej det ved jeg ikke. Det er den der distance, der skal være til indsatte. Du skal helst ikke, fysisk skal der slet ikke være noget, hvis du endelig har fat i dem, så er det desværre, fordi du skal bruge magt.

En anden fængselsbetjent siger i et interview, at: "Der er ikke nogen fanger, der skal røre ved nogen herinde. Det er helt utænkeligt, at nogen gør det" (Fb5, 1:05:04).

Derudover handler det også om det markante skel i de fysiske territorier hos henholdsvis de indsatte og ansatte. På afdelingen er det ikke tilladt at tage indsatte med ind på kontoret (det er praksis på andre afdelinger), og hvis de indsatte skal ind til forhørslokalet, der er placeret på de ansattes territorium, tager man dem med uden om og ikke ind gennem kontoret. Ved medicinudlevering kommer de indsatte ind i personaleburet. På et skilt uden på døren kan man læse, at der kun må være én indsat på kontoret ad gangen. Resten venter udenfor. Af sikkerhedsmæssige årsager kan det være afgørende med disse forholdsregler, men det ændrer ikke ved, at opsplitningen i et 'dem og os' forstærkes gennem disse materialiserede betingelser¹⁵⁹.

¹⁵⁷ For analyser af fænomenet under danske forhold se f.eks. Minke (2010) og M. M. Nielsen (2010).

¹⁵⁸ Den afstandstagende magt næres måske også indirekte gennem de særlige opgaver, fængselsbetjentene skal varetage. Tidligere har jeg beskrevet min oplevelse i forbindelse med at deltage i 'celletjek', der bl.a. er kendetegnet ved, at fængselsbetjentene skal udføre handlinger, der i alle andre sammenhænge ville forstås som krænkende, disrespektfulde m.m. (roder i andre folks ting, åbne og læse deres breve). En tese kan være, at fængselsbetjentene – for at legitimere disse handlinger – i en vis grad må umenneskeliggøre den indsatte, hvilket indirekte kan bidrage til en afstandstagende magt.

¹⁵⁹ En dag på feltarbejde oplever jeg så alligevel, at det sker: En indsat kommer retur, og går rundt og giver hånd til betjentene. For mig ser det helt forkert ud i konteksten, og jeg 'stivner' et øjeblik og afventer, hvordan fængselsbetjentene reagerer. De accepterer og giver alle hånd. Efterfølgende spørger jeg til, hvorfor han kunne 'slippe afsted' med det, hvortil en fængselsbetjent svarer, at det kun er, fordi det netop er ham, at han har været der flere gange, og at han er helt speciel. Undtagelser findes altså. (Ikke noteret i logbog).

Ikke kun fysisk værner systemet om 'dem og os'-distinktionen. Mentalt er skodderne mellem de to parter også tilstede. En fængselsbetjent siger:

(...) og hvad gør det, at en fange kommenterer: "Har du fået klippet dit hår", for det kan de godt se. Nogen vil måske vende sig om og sige "det skal du overhovedet ikke påpege, du skal bare tie stille". Jamen, hvor er vi henne, altså? (Fb1, 4:04b).

Fængselsbetjenten her oplever kolleger, der holder fast i distancen ved på den måde at fastholde distinktionen¹⁶⁰. Også antagelsen om samfundet som kunden kan bidrage til at fastholde den afstandstagende magt, fordi det også (som tidligere nævnt) legitimerer en distance til de indsatte. På samme måde kan man måske argumentere for, at det ensidige fokus på distance-elementet i det at være professionel også understøtter den afstandstagende magt.

Bevægelser væk fra den afstandstagende magt

Som min analyse viser, er der også forsøg på at bevæge sig væk fra den afstandstagende magt i relationen til den indsatte. Det kommer til udtryk i menneskesynet hos nogle af de ansatte i de historier, de fortæller om deres relation til de indsatte, og i deres refleksioner over deres praksis. Som vist møder flere fængselsbetjente de indsatte som individer med ønsket om at hjælpe dem på deres præmisser.

¹⁶⁰ Distancen kan på den ene side tolkes som udtryk for en 'over-distancering' og manglende lyst til at indgå i relation til den indsatte, og som en måde at gøre den anden til objekt på. På den anden side kan denne distance måske også være et udtryk for, at fængselsbetjentene oplever et pres på deres grænser og deres evne til at være såkaldt professionel (= distanceret), når den indsatte således 'inviterer' fængselsbetjenten til en samtale om noget privat (klippet dit hår). Dette pres reduceres måske ved et modpres (afstandstagende magt).

Delkonklusion – del 1

I den foregående analyse er fængselsbetjentfaget blevet foldet ud gennem den fag-personlige linse, hvilket naturligt har inkluderet nogle betragtninger og udelukket andre. Med den fag-personlige linse har det været muligt at få en begyndende indsigt i, hvordan fængselsbetjentene på afdelingen knytter an til faget og forvalter det. I den følgende delkonklusion på de pointer, der har været i spil, vil jeg forsøge at svare på den del af mit forskningsspørgsmål, der knytter sig til fængselsbetjentenes selvforståelse:

Hvordan forstår fængselsbetjente deres relation til og samspil med de indsatte med særligt fokus på håndteringen af balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde' (dobbeltrollen)?

Og relateret til de anslåede tematikker i problemindkredsningen:

Den tvungsbårne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvungsbårne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Analysen har vist, at der knyttets an til faget og til dobbeltrollen på forskellige måder, udtrykt i forskellige professionsantagelser om essensen i dobbeltrollen; nemlig 'det hårde' og 'det bløde'. Nogle forstår 'det bløde' og 'det hårde' som form: altså kommunikation og relationel kvalitet, mens andre mere forstår det som indhold: regler, love og mål (f.eks. resocialisering, motivation og sikkerhed).

De forskellige opfattelser er udtryk for følgende 4 professionsantagelser, henholdsvis for 'det bløde': 1) en samværsantagelse, 2) en påvirkningsantagelse, og for det hårde: 3) en relationsantagelse og 4) en opgaveantagelse. Disse 4 professionsantagelser lever side om side og kobler sig formentlig til forskellige praksisformer – en pointe, analysearbejdet antyder, men som potentielt set kan udforskes mere i aktionsprocessen.

I forhold til 'den bløde' del af hovedopgaven er der noget, der tyder på, at professionsantagelserne henholdsvis lægger sig op ad opgavens to sider: støtte og motivation. Samværsantagelsen kobler mere op på støtte end på motivation, mens det modsatte er tilfældet for påvirkningsantagelsen. I den forstand kan man argumentere for, at opgaven er udsat for en splittelse mellem motivation og støtte, der potentielt kan stå i vejen for at løse den samlede opgave med at bidrage til, at den indsatte på sigt kan skifte spor i livet.

Balancen mellem 'det bløde' og 'det hårde' italesættes ikke som problematisk, og samtidig er der flere af de ansatte, der giver udtryk for ikke at have tænkt over de to roller tidligere.

Det kan indikere, at man ikke i faglige sammenhænge diskuterer og reflekterer over dobbeltrollen og dens implikationer for udførelsen af arbejdet. Med afsæt i ovenstående analyse og de teoretiske perspektiver, der har bidraget til at vise den kompleksitet, der er forbundet med fængselsbetjentfaget, vil jeg antyde, at fængselsbetjentenes forståelse på den ene side rummer en simplificering i forhold til at magte balancen, som måske er ude af trit med virkeligheden. På den anden side er det måske også mindre komplekst for fængselsbetjentene, når 'det bløde' 'reduceres' til *enten* støtte *eller* motivation? I det lys kan den splittede/opdelte forståelse af 'det bløde' fungere kompleksitetsreducerende for praksis. En anden mulighed er også, at fængselsbetjentene håndterer både 'det bløde' og 'det hårde' på en hård måde?

Som lovet vender jeg her i delkonklusionen tilbage til modellen over 'det hårde' og 'det bløde', med kompleksitetsperspektivet tilføjet:

		Indhold / Opgave		
		Det hårde ORDEN & SIKKERHED	Det bløde STØTTE/OVERLEVELSE MOTIVATION, UDVIKLING/FORBEDRING	
Form / Relation	Kompleksitets-reducerende Subjekt-objekt	<ul style="list-style-type: none"> • Lægge aggressive indsatte i håndjern • Flytte stærke indsatte (kontrollere magtfordelingen blandt indsatte, skabe ro og sikkerhed) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sikre indsatte mod fysisk overgreb • Give metadon til tiden • Flytte stærke indsatte (for at beskytte svage) 	<ul style="list-style-type: none"> • Belønne ønsket adfærd eller straffe uønsket adfærd
	Øget kompleksitet Subjekt-subjekt	<ul style="list-style-type: none"> • Tale aggressiv indsat ned 	<ul style="list-style-type: none"> • Socio-emotionel støtte, så de indsatte psykisk kan overleve fængslet • God kommunikation, god stemning 	<ul style="list-style-type: none"> • God kontakt • Subjekt-subjekt øjeblikke • Indre forståelse

Model 18: Forståelsen af 'det hårde' og 'det bløde'

Modellen har nu fået tilføjet nogle dimensioner længst til venstre, der skal illustrere samspillet mellem valgte strategier i praksis og kompleksitetsreduktion/øget kompleksitet. Bevidstheden om soft power-mekanismen er stor hos begge parter, og betyder, at det, der kan udfolde sig i relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene (i det 'rum', hvor 'det bløde', forstået som støtte til overlevelse, møder 'det bløde' som form), risikerer altid at blive forstået som strategiske initiativer fra den anden part (jf. Crewes pointe om, at selv det at drikke en kop kaffe sammen kan fortolkes som strategisk handling for at sikre ro og orden). Den kontakt, der potentielt kunne opstå i dette rum (og som udgangspunkt kan have øjeblikke af subjekt-subjekt-relationer, se også næste analysetema), og som måske kunne danne afsæt for på sigt at kunne støtte til udvikling, 'forstyrres' hele tiden af den anden dagsorden, der tolkes ind. Det komplicerer relationen og dermed den understøttende praksis, og det risikerer at stå i vejen for opfyldelse af Kriminalforsorgens opgave og mål om at støtte til en kriminalitetsfri tilværelse. Det strategiske karaktertræk ved relationen fastholder relationen i en gensidig subjekt-objekt-position.

Uanset målet for den indsatte skal fængslet vedblive med at fungere som fængsel, og det betyder bl.a., at den relation, fængselsbetjentene skal skabe til de indsatte, grundlæggende må bero på en subjekt-objekt-relation. Samtidig argumenterer jeg for, at der er øjeblikke, hvor relationen har karakter af at være rundet af subjekt-subjekt-syn, og at disse øjeblikke ser ud til at have betydning for kvaliteten af relationen (og dermed for den udvikling, der bliver mulig gennem relationen). Men bevægelsen fra subjekt-objekt-synet (de midterste horisontale rum) ned mod de nederste horisontale rum (mod et subjekt-subjekt-syn) kompliceres, fordi fængselskonteksten understreger det fundamentalt vigtige i, at subjekt-objekt-relationen aldrig må tabes af syne. Det er komplekst at skulle håndtere relationen til de indsatte fleksibelt på måder, hvor den grundlæggende subjekt-objekt-relation i små øjeblikke kan suspenderes og erstattes af en mere menneskeligt set ligeværdig relation, der også er præget af et subjekt-subjekt-syn. Bevægelsen ind i subjekt-subjekt-øjeblikkene er risikofyldt, fordi den udfordrer den professionelle grænser og grænsesætning både udadtil (sætte grænser for den indsatte) og indadtil (afgrænse oplevelser, selvrefleksivitet). Det er derfor oplagt at fængselsbetjentene fastholder relationen i en uflexibel position, hvor der kun er plads til subjekt-objekt-orienteringen, fordi det støtter dem i at kompleksitetsreducere en uhyre kompleks praksis. Modellen viser således, at det at bevæge sig hen mod en mere udviklingsstøttende praksis, der også rummer subjekt-subjekt-øjeblikke, indebærer en stigning i kompleksitet og uforudsigelighed. Set i lyset af en praksis, hvor sikkerhedselementet har stor betydning, bliver det tydeligt, hvor krævende en balance mellem de to positioner må være.

Analysen har endvidere peget på flere professionsantagelser, der er i spil i fængselsbetjentenes knytten an til faget. Professionsantagelserne kommer til udtryk gennem forskellige holdninger til fagets praksis ('at være sig selv', 'vidensantagelse' vs. 'ikke-vidensantagelse', 'professionalisme er distance', 'den indsatte er en opgave' vs. 'den indsatte er et menneske').

Der er stor enighed om, at evnen til at være sig selv er en grundlæggende kompetence i faget, ligesom der langt hen ad vejen også er enighed om, at det at være professionel har at gøre med at mestre distance til de indsatte. Til gengæld er divergensen som vist stor i forhold til, hvilken rolle viden om de indsatte spiller i praksis, og om den indsatte forstås som en opgave, der skal løses, eller som et menneske, der skal støttes.

At praksis knyttet til faget ('det hårde', 'det bløde' og de øvrige syn på opgaven, der er diskuteret i dette kapitel) forstås forskelligt viser, at fagets indhold ikke er tydeligt, og at især metoderne (og teorien bag metoderne) i vid udstrækning afhænger af den enkeltes værdier og holdninger, og at de grundlæggende antagelser, der udtrykkes i relation til faget, også divergerer og kobler sig til den enkeltes værdisæt eller et fælles forankret værdisæt. I det lys konkluderer jeg, at faget savner et fælles fagligt grundlag, der virker ind på den enkeltes praksis, og som kan danne afsæt for at diskutere og reflektere over, hvilke praksisformer der fremmer opgaveløsningen. Det gælder både den indholdsmæssige vægtning mellem 'det hårde' og 'det bløde' og den relationelle tilgang i arbejdet med de indsatte.

Som diskuteret er fængselsbetjentfaget ikke et klassisk professionsfag, om end den ene del af hovedopgaven har at gøre med at skabe udviklingsbetingelser for mennesker. Der er et paradoks mellem på den ene side at forstå faget som et fag, der arbejder med mennesker, og på den anden side ikke at have en udviklingsforståelse at stå på og tage afsæt i. Holdningen til den udviklingsmæssige dimension er udliciteret til den enkelte, der enten kan forstå udviklingsopgaven ('det bløde') som en omsorgsopgave eller en påvirkningsopgave, eller som en opgave, nogen andre tager sig af (jf. diskussionen om frivillighed og antagelse om at resocialisering kun kan finde sted i åbne fængsler).

Forklaringen på den uklarhed og mangel på målrettet indsats, jeg ovenfor konkluderer, har at gøre med, at fængselsbetjentfaget praktiseres i en uhyre kompleks praksis, hvor den hårde del af hovedopgaven fylder og vægter mest, både internt i kulturen, i samfundet generelt og i den konkrete relation mellem fængselsbetjent og indsat. Relationen er, hvad jeg betegner som 'tvangsbåret', hvilket indebærer et syn på relationen som gensidigt betinget af tvang. Fængselskonteksten præges gennem nye politiske tiltag af neo-paternalisme, der er karakteriseret af en iscenesættelse af et pseudo-autonomt rum, forstået som et rum, hvor de indsatte tilsyneladende har en fri vilje til at træffe (de rigtige) valg, hvis legitimering dog samtidig er ude af deres hænder. Legitimeringen af valgene varetages af systemet, der således vurderer, om de indsatte selvregulering korresponderer med systemets forventninger og succesrater – og hvis ikke, træder det klassiske magt-beredskab til. Heraf pseudo-karakteren. Denne politiske situation i fængslerne giver fængselsbetjentene en omfattende skønmæssig magt, og som påpeget bidrager netop dette med uforudsigelighed, uigennemsigthed og utryghed i relationen mellem de indsatte og ansatte. Fængselsbetjentene er også i en tvangsbåret relation til de indsatte, eftersom de voksende krav til den dynamiske sikkerhed tvinger dem til at indgå i relationen til de indsatte med strategiske motiver. Den tvangsbårne ramme for relationen mellem de to parter gennemsyrrer det relationelle rum med strategiske motiver og en deraf følgende dehumanisering gennem den reificering, det tvangsmæssige element bringer til torvs.

Konkluderende er mit perspektiv således, at soft power, den manglende gensidige tillid, den herskende dikotomiopfattelse mellem fængselsbetjente og indsatte, har en reificerende effekt på relationen, der bidrager til den relationelle confinement, begge parter bliver fanget i. Disse elementer vanskeliggør ægte relationer og modarbejder den forviklethed (forstået som en gøren-sig-medansvarlig for den andens liv), som Delmar argumenterer for er afgørende for med et professionelt håndlag at bidrage til at 'den andens handlerum udvides'.

Denne indledende analyse er afsættet for den udviklingsproces, jeg skal gennemføre med fængselsbetjente på afdelingen, og som behandles i afhandlingens del 2. Inden jeg kommer helt dertil, vil jeg diskutere nogle perspektiver, som har afsæt i mine erfaringer fra feltarbejdet, men som peger frem mod aktionsprocessen, og som derfor lægger sig lige mellem afhandlingens to dele. Det følgende overgangskapitel er en diskussion af de relationelle kvaliteter, jeg har fået øje på i feltarbejdet, reflekteret ind i afhandlingens teoretiske optik; dialektisk relationsteori. Formålet er at skærpe sammenhængen mellem fængselspraksis og teoretisk optik.

I relation til afhandlingens problemformulering giver dette overgangskapitel indsigt i perspektiver, der knytter sig til det fag-personlige felt igennem perspektiver på de relationelle kvaliteter, jf. tematikken beskrevet i problemformuleringen:

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Analysetema 4: Relationelle kvaliteter – en vej ind i den tvangsbårne relation?

På tærsklen til udviklingsarbejdet med de involverede fængselsbetjente slutter jeg ringen om det indledende arbejde ved at indstille linsen på den fag-personlige dimension i faget gennem det, jeg har valgt at betegne som 'relationelle kvaliteter'. Begrebet har til hensigt at dække over de kvaliteter hos fængselsbetjentene, der kan give mening i en praksis i forhold til relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte set i lyset af den opgave, fængselsbetjentene skal fuldføre.

Analysen er en diskussion af begrebet 'anerkendelse' som en tilgang til arbejdet med andre mennesker. Begrebet diskuteres med afsæt i kap. 4 og gennem de fortællinger fra praksis, jeg har mødt i feltarbejdet, og som peger frem mod en praksis, der på sin vis overskrider de logikker, der generelt gennemsyrrer faget.

I den forstand forholder kapitlet sig til, hvordan relationelle kvaliteter kan forstås i lyset af fængselsbetjentrollen, og skal dermed bidrage med viden relateret til følgende tematik fra problemformuleringen:

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Modificering

Mit feltarbejde og mine interviews har tydeliggjort nogle af de rammer, betingelser, logikker, antagelser og praksis(-udfordringer), som fængselsbetjentfaget – og en eventuel udvikling af dette – må forstås i lyset af. Fængselsbetjentfaget er dilemmafyldt, magten er gennemsyrende og helt nødvendig, men samtidig destruktiv for relationerne i fængslet, de indsatte er indespærret i fængslet og i deres relationer til fængslet (til de medindsatte, til de ansatte, til fængslets rutiner osv.) Det samme er de ansatte fængselsbetjente, for så vidt angår deres relationelle mønstre med de indsatte. Derudover er der strategier i fængselspraksis, der underminerer kontakten mellem de indsatte, som f.eks. Crewe (2011) påpeger:

(...) the association of risk reduction with offending behavior programmes discourages officers from seeing the importance of informal relationships in helping prisoners to turn their lives around. Rehabilitative work is hived off to specialist and is seen as a matter of cognitive re-wiring rather than interpersonal influence (p. 464).

Selv har jeg i feltarbejdet mødt denne indstilling hos fængselsbetjente, der henviser til behandlingsafsnittet, hvis de indsatte skal være i rammer, der understøtter forandring, udvikling og resocialisering¹⁶¹.

Så har fængselsbetjentene i det hele taget en rolle i at bidrage til udvikling for de indsatte?

Med henvisning til beskrivelsen af de officielle dokumenter i Kriminalforsorgen, som gennemgås i kap. 1, har fængselsbetjentene klart en rolle at spille i denne sammenhæng. Den ovenstående analyse (og det meste anden forskning på området) viser dog, at fængselspraksissen skaber nogle særlige forudsætninger for relationen mellem de indsatte og ansatte. Forudsætninger der - i lyset af afhandlingens udviklingssyn indebærer forestillingen om, at den indsatte for at komme i udvikling må opleve sig *anerkendt* i relationen til et andet menneske - undergraver udvikling for den indsatte; netop fordi nogle af de bærende elementer i udviklingsstøttende relationer, så som tillid, tryghed, omsorg osv., har trange kår i indsat-fængselsbetjent-relationen. Et interessant spørgsmål at undersøge er så, hvilke begreber om relationelle kvaliteter der faktisk giver mening og er gangbare i fængslet, set i lyset af den opgave fængselsbetjentene har?

Denne diskussion tager afsæt i fænomenet 'anerkendelse', der som nævnt repræsenterer afhandlingens udviklingssyn på et konkret fagligt plan. Mit udgangspunkt i forhold til at undersøge udviklingsmulighederne i relationerne mellem indsatte og fængselsbetjente er funderet i anerkendelsesbegrebet og det tilknyttede udviklingssyn, der indebærer, at udvikling opstår i anerkendende relationer, og at kvaliteten af relationerne er afgørende for den udvikling, der bliver (u)mulig. Derfor gik jeg også ind i projektet med en forestilling om, at de indsatte (som de mennesker, de er) har brug for at opleve anerkendende relationer for at kunne bringes i udvikling.

Samtidig var en motiverende faktor for afhandlingen også de udfordringer og konfliktende mål, fængselsbetjentene skal arbejde med og i, og som allerede ved første øjekast indikerer, at en anerkendende relation i en 'rendyrket' form er svært forenelig med fængselsbetjentrollen. Min forforståelse var, at det måtte være en udfordrende opgave for fængselsbetjentene at skabe relationer til de indsatte, hvor der også er plads til subjekt-subjekt-øjeblikke. Både pga. opgavens dilemmafyldte karakter, og tillige når man betragter det uddannelsesafsæt, de har til at løse opgaven med resocialisering. Min egen erfaring er, at det opleves rigeligt udfordrende for de mennesker, der specifikt er uddannet og trænet i at arbejde med mennesker og menneskers udvikling, at opretholde denne grundholdning i relationen.

Samværet med både de indsatte, fængselsbetjentene og afdelingen (i feltarbejdet) har

¹⁶¹ Se f.eks. interview med Fb2.

nuanceret min forståelse, således at jeg nu forholder mig til problematikken med det perspektiv, at den ikke bare har rod i opgavens karakter og manglende uddannelse, men i et samspil mellem historisk, kulturelt forankrede forestillinger om sig selv og den anden i relationen og i sidste ende ultimativt af den fysiske verden, hvori relationen etableres.

Samtidig har jeg ikke været villig til at afskrive mit udviklingsperspektiv som et felt, der skal afsøges, fordi jeg gennem mit samspil med fængselsbetjentene har fået adgang til at se, at der er elementer i den anerkendende tilgang, som kan være af stor værdi for relationen mellem indsatte og fængselsbetjente. Fokus i aktionsprocessen skal derfor snarere være at undersøge, hvad der så fungerer i relationen til de indsatte. For anerkendelse eller ej, det (u) mulige aktualiseres i relationerne. Her jeg på linje med Liebling et al., der gentagne gange gennem deres bog fremhæver, at relationen mellem fængselsbetjente og indsatte er 'hjetet i fængselsopgaven' (se f.eks. 2010, p. 63).

Relationelle kvaliteter

Gennem feltarbejdet er jeg stødt på praksisser, faglige refleksioner og historier fra hverdagslivet i fængslet, som jeg tolker som udtryk for relationelle kvaliteter; kontakt- og forholdemåder, der sætter den indsatte i centrum som subjekt og dermed måske momentvis understøtter bevægelsen væk fra den afstandstagende magt. Samtidig er jeg også stødt på kontekstuelle betingelser for relationen, som sætter særlige rammer for det relationelle samspil. Begge dele vil være i fokus i det følgende, hvor jeg diskuterer og perspektiverer de relationelle kvaliteter og betingelser i den praksis, jeg har mødt.

Det delte nærvær

'Evnen til nærvær' er et af de relationelle begreber, der oftest er i spil, når fokus er på interpersonelle relationer i professionelle sammenhænge, og hvor målet er udvikling, forandring, støtte m.m. Teori og praksis inden for såvel sygepleje, sundhedskommunikation, coaching, terapi, behandling og interpersonel kommunikation har fokus på den professionelles evne til at være i kontakt med den anden, herunder at være nærværende. Ligeså er dette en integreret del af forståelsen af anerkendelse i den dialektiske relationsteori. Overført til relationen mellem indsatte og ansatte kan man umiddelbart tænke, at det at være nærværende i relationen til den anden kobler sig på 'det bløde' i opgaveløsningen. Omvendt kan man argumentere for, at for at kunne håndhæve "det hårde" (ordens- og sikkerhedsselementet) er nærvær forstået som tilstedeværelse og opmærksomhed også nødvendigt.

At være nærværende i relationen indebærer en særlig indstilling; den professionelle stiller sig til rådighed for den anden, ikke kun som servicemedarbejder i forbindelse med konkrete anmodninger, men også for at være sammen med den anden, lytte på den andens præmisser, være sammen med den anden om det, vedkommende er optaget af. Inden for f.eks. udviklingspsykologiske retninger og dialogteorier er det en samspilskvalitet at kunne være nærværende i relationen til den anden. Stern taler f.eks. om at 'tune' ind (2000¹⁶²), hvilket

¹⁶² Sterns bog *Spædbarnets interpersonelle verden* er en genudgivelse (med uddybninger) af hans bog *The Interpersonal World of the Infant* fra 1985.

indebærer at *tune sin opmærksomhed ind* på den anden mentalt og følelsesmæssigt, og Alrø & Kristiansen (1997) taler om *uselvisk selvbevidst tilstedeværelse*, om at være til stede, optaget af den andens perspektiv, men samtidig selvbevidst. Hos Schibbye er det at være nærværende forbundet med tanken om *anerkendelse og at lytte dybt* og dermed få adgang til at lytte bag om sproget. For Schibbye viser nærværet sig i nuet som en orientering mod den andens subjekt-side (inderside).

At fængselsbetjentenes varetagelse af 'det hårde' og 'det bløde' ikke nødvendigvis aktualiserer sig på skift, men ofte skal håndteres samtidigt, sætter en særlig ramme for det nærvær, det er muligt at præstere i nuet i relationen til den indsatte. En ansat udtrykker det således:

(...) jeg er mere opmærksom, fordi jeg er klar over, at der er en sikkerheds del. Jeg skal udføre en sikkerhedsopgave, og noget overvågning, men jeg forsøger at være så diskret som muligt, mens jeg smiler og snakker med de indsatte (Fb3, 9:41).

Fængselsbetjentens udtalelse her kan forstås som udtryk for, at han forsøger at løse den hårde opgave (sikkerhed) på en blød måde (forstået som en måde at relatere på: smiler, snakker). Men der opstår her en udfordring for den ansatte, fordi han kontinuerligt har en dagsorden, som (kan man tolke) forstyrrer samspillet, hvis den bliver for tydelig (jf. "være så diskret som mulig"). En dagsorden, som er allestedsnærværende og aldrig kan sættes i parentes:

(...) hvis man ikke har sikkerhedsaspektet med, hvis man engagerer sig så meget i et spil skak med en indsat eller i et spil pool, så man ikke samtidig har øjne i nakken, så bliver vi for bløde, og så sætter vi noget andet over styr (Fb3, 1:19:15).

Det indebærer i praksis, at nærværet altid må være et **delt nærvær**, delt mellem den enkelte og helheden – delt mellem 'det hårde' og 'det bløde'.

En fængselsbetjent siger om nærværet, at: "Man har ALLE sanser åbne, når man går nede på gangene" (Fb1, 31:19), hvilket i praksis må handle om at balancere mellem at være nærværende og være 'alert' og dermed om at være i kontakt og **ude af** kontakt, altså to modsatte 'energier', hvor den ene er rettet positivt mod den anden og udspringer af kontakt indadtil (ro), og den anden er rettet negativt mod den anden/de andre/det andet og udspringer af kontakt udadtil, aktualiseret som en form for uro (alertness). Nærliggende er det så at spørge, om det overhovedet kan lade sig gøre at håndtere disse to forskellige slags 'energier' samtidig? Er det muligt at balancere på denne knivspids uden at svigte det ene eller det andet? Er de på en måde relationelt stavnsbundne i denne opgave, 'confined' i denne dobbeltheds?

Om at blive subjekt for hinanden / Invitation til relation

I et interview fortæller en ansat mig, at han husker en kontakt-situation med en indsat, der fik betydning for, hvordan relationen mellem dem udviklede sig:

(...) så sagde jeg: "Sig mig lige, hvad jeg har gjort dig, siden du er så pisse sur, hver gang jeg skal sige godnat til dig". Og så smiler jeg, og så siger han: "Hvorfor tror du, jeg er sur på dig. Du er jo min yndlingsbetjent". Og så siger jeg: "Jamen du virker bare altid sur". "Nej, men jeg er ikke sur, jeg er træt af at være i fængsel, men jeg synes, at du er rar at have dig som betjent her på afdelingen". Og så al og så for eftertiden hver gang jeg ser ham, så smiler han (Fb3, 18:23).

Interaktionen her viser en fængselsbetjent, der relaterer til den indsatte på en måde, der indikerer, at den indsattes adfærd har betydning for fængselsbetjenten (Jeg registrerer, at du virker sur, det har betydning for mig, og jeg henvender mig til dig for at forstå, hvad det handler om). Jeg tolker, at fængselsbetjenten her gør sig selv tydelig for den anden, om end en sproganalyse ville kunne vise, at fængselsbetjenten i så fald kommunikerer dette budskab indirekte¹⁶³, idet han ikke eksplicit udtrykker sin egen inderste, men taler om den andens adfærd. Her supplerer den schibbyske tilgang analysen, fordi den med sit fokus på ikke blot det sagte, men betydningen og den gode hensigt, giver os mulighed for at forstå fængselsbetjentens initiativ som en henvendelse til den anden som subjekt med den hensigt at påvirke deres relation positivt. Meta-budskabet er: Jeg ser dig, og det rører mig – altså, du rører mig. Det centrale er, at den indsatte gennem sin betydning i relationen her bliver et subjekt sammen med fængselsbetjenten.

Jeg vil argumentere for, at Rogers' begreb 'kongruens' også kan aktualiseres på en meningsfuld måde i denne sammenhæng, fordi fængselsbetjenten i sin kommunikation udtrykker sin oplevelse. Rogers (1962) definerer kongruens som:

By this (congruence, red.) we mean that the feelings the counsellor is experiencing are available for him, available to his awareness, that he is able to live these feelings, be them in the relationship, and able to communicate them if appropriate (...) meeting him (the client, red.) on a person-to-person basis (p. 417).

Fængselsbetjenten kommunikerer ikke sine følelser højt, men han har tilsyneladende gennem en tid registreret noget ved den indsatte, som i en eller anden grad påvirker ham, og nu tager han initiativ til at kommunikere om det (fremfor f.eks. at 'gøre den anden uret' ved at stemple vedkommende negativt, jf. Delmar og Løgstrup). Konteksten taget i betragtning gør fængselsbetjenten sig her potentielt sårbar, fordi han udtrykker en interesse i relationen til den indsatte, som enten kan imødekommes eller afvises. Fængselsbetjenten byder op til dans, og i dette tilfælde siger den indsatte 'ja, tak', udtrykt både gennem sin egen kongruens: "Jeg er bare træt af at være i fængsel" og gennem sin udtalte tilfredshed med den aktuelle fængselsbetjent. Jeg tolker, at vi her ser et eksempel på, at det i fængselsbetjent-indsat-relationer *kan* lykkes at møde hinanden som subjekter, og at det her sker som et resultat af det mod, de begge viser ved at løbe risikoen for afvisning. En afvisning, der ikke blot kunne aktualiseres i nuet, men også efterfølgende gennem udlevering af den andens perspektiv til medlemmer fra deres respektive grupper (henholdsvis kolleger og medindsatte).

163 Se f.eks. Alrø & Kristiansens definition af direkte og indirekte kommunikation (1998, pp. 171-172).

Det, der også ser ud til at ske her, er, at den indsatte går ind i samtalen på en måde, hvor han ikke stiller spørgsmålstegn ved fængselsbetjentens motiv, hvilket jeg tolker på baggrund af, at han svarer ham med afsæt i, hvordan han har det, dvs. møder det niveau i fængselsbetjenten, som hos fængselsbetjenten selv faktisk kun udtrykkes indirekte, nemlig oplevelsesniveauet. Kontakten mellem dem overskrider måske det falske og strategiske niveau, som bl.a. Crewe argumenterer for er udbredt i relationerne. Spørgsmålet er, hvad der i den givne situation understøtter opnåelsen af den gode kontakt, de tilsyneladende får etableret? Og om den tillid til den andens motiver, der tilsyneladende er til stede, er helt unik, eller om der faktisk kan findes veje til at fremme denne relationskvalitet?¹⁶⁴

Gensidighed

Det er et markant og gennemgående træk i interviewene, at kollega-relationerne er meget afgørende for den arbejdsglæde, der i øvrigt (mens feltarbejdet stod på) er meget udbredt på afdelingen (se f.eks. Fb1, Fb2, Fb6). I interviewene fremhæver flere det kollegiale samarbejde som fantastisk, og som feltarbejder bemærker jeg også selv, at tonen mellem kollegerne er meget positiv og humoristisk. Det sociale sammenhold virker stærkt, og der er stor accept af hinandens måde at arbejde på.

I flere interviews sammenligner de ansatte spontant (og uopfordret) relationen med kolleger med relationen til de indsatte: Relationen til kollegerne har klar forrang og størst betydning. Flere steder er det svært at tyde, hvilken slags betydning de indsatte har for de ansatte. Flere udtrykker f.eks., at støj på relationen til de indsatte ikke påvirker dem følelsesmæssigt (som noget meget forskelligt fra relationen til kolleger). Samtidig er det også muligt at finde eksempler på samspil, hvor den ansatte udtrykker gensidighed i sin oplevelse af relationen til den indsatte. Historien fra før med den sure indsatte er et sådan eksempel. Et andet eksempel er denne fængselsbetjents reaktion på kommunikation fra en indsat: "Jeg fik det at vide af en gangmand¹⁶⁵: 'Du smiler aldrig mere', og så vidste jeg, at den var helt gal" (Fb1, 20:20).

Fængselsbetjenten får feedback fra en indsat og møder feedbacken som en hjælp til at få øje på noget ved sig selv (jf. Schibbyes: 'blive kendt med det, som er'). Omvendt den anden historie ovenfor er det her den indsatte, der 'holder spejlet op' (dvs. gør hende opmærksom på, hvordan hun kommunikerer) foran fængselsbetjenten, der imødekommer kommunikationen ud fra den hensigt, at det er sagt i en god mening, som hjælp, omsorg eller lign. Man kan med andre ord sige, at hun med sin imødekommelse åbner sig op for gensidigheden i relationen og dermed for at indgå i subjekt-subjekt-relation med den indsatte.

Igen er det et kendetegn, at der ikke bliver sået tvivl om motivet bag kommunikationen. Et interessant spørgsmål er, hvilken betydning relationer, hvor dette er tilfældet, har for kommunikationen og relationen fremadrettet? Ligesom spørgsmålet om, hvorvidt denne kontakt- og kommunikationsform har gang på jorden – i fængslet – side om side med de kontrol- og

¹⁶⁴ Det er vigtigt at tage et vist forbehold for analysen her, som er baseret på en gengivet dialog og dermed kan være gennemført med andre ordvalg m.m., som ville kunne få andre analyseperspektiver i spil.

¹⁶⁵ En gangmand er en indsat, hvis daglige arbejde består i rengøring af den gang, han bor på, samt øvrige rengøringsopgaver på afdelingen.

sikkerhedsmæssige interaktioner? Eller om relationerne til stadighed må forsøges 'genoplivet', når oplevelsen af svigt, falskhed osv. har taget over, f.eks. i halen af et sikkerhedsmæssigt indgreb.

At genvinde sin professionalisme (selvafgrænsning og selvrefleksivitet)

Det er ikke svært at forestille sig, at man som fængselsbetjent bliver udfordret på sine relationelle kvaliteter, når man medtænker den kontekst, ens fag udspilles i. Fængselsbetjente skal udover at forholde sig til deres dobbeltrolle og de dilemmaer, der er indbygget heri, også forholde sig og indgå i samspil med mennesker, der for nogles vedkommende lider af psykiatriske lidelser, svære traumer, ensomhed – og de fleste med en usvækket mistillid til myndighedspersoner. Samtidig har de begået forbrydelser af værste skuffe, som det kan være en udfordring at lægge på afstand. Som flere fængselsbetjente udtrykker det, så er det vigtigt at være professionel, men samtidig oplagt, at man bliver udfordret på sin professionalisme. En fængselsbetjent fortæller om en episode, hvor han har været i retten med en indsat, der er mistænkt for pædofili:

(...) Og så får jeg penslet ud i i hvert fald tre og en halv time i træk, hvordan han havde misbrugt sine børn fra de var to år gamle (...) at han ikke synes, han havde gjort noget forkert (...) og de havde ikke lidt nogen overlast, fordi han havde jo, han havde jo aldrig haft sex med dem i deres skede, men kun i deres røv, og der brugte han altid bedøvende salve (Fb3, 15:53b).

Oplevelsen beskrives som meget grænseoverskridende, og betjenten reflekterer over den måde, han bagefter håndterede den indsatte, der var hjertesvækket, på:

(...) jeg gad simpelthen ikke at støtte ham (...) så fald dog om! (...) Og da han kom ind på cellen, siger han: "Gider du ringe efter en ambulance, jeg tror, jeg falder om". Og jeg sagde bare: "Og hvad tror du, det interesserer mig". Og så låste jeg døren, og så gik jeg op på kontoret, og så tog jeg tre dybe indåndinger og så sagde jeg til min kollega: "Gider du lige at gå ned og se til ham, for han sagde, han havde brug for en ambulance, og jeg kan altså ikke hjælpe ham". Og så gik de ned og fandt ud af, at en vagtlæge var fin nok, og så fik de tilkaldt en vagtlæge, og så får jeg fri lige efter og går hjem og sover egentlig et par timer og tager så til nytårsaften, men jeg kunne ikke holde nytårsaften (Fb3, 18:01b).

Fængselsbetjenten reflekterer selv over, hvordan han oplevede, at han blev uprofessionel i relationen til den indsatte, men samtidig kan man diskutere, om det ikke netop lykkes ham at genvinde sin professionalisme ved at henvende sig til kolleger og sikre sig, at den indsatte alligevel får hjælp. Det professionelle kan bestå i netop at gå sin vej, fordi man registrerer, at man ikke magter opgaven (de faglige krav er overvældende), og det kan også bestå i at sikre, at manden alligevel får hjælp. Måske kan man om sidstnævnte sige, at han får 'hentet sig selv

hjem igen"¹⁶⁶, altså får kontakt til et andet mere rationelt lag end det følelsesmæssige lag, han blev fastlåst i. I den forstand kan det professionelle bl.a. forstås som evnen til at være følelsesmæssig bevægelig – at kunne bevæge sig – momentant – ud af en følelse og reagere fra et andet sted – et fagligt sted, fra viden, fra et mere rationelt perspektiv.

Eksemplet viser med al tydelighed, at fængselsbetjentenes hverdag indebærer oplevelser, hvor de bliver konfronteret med begivenheder, der er voldsomt i strid med deres egne grundlæggende værdier, og peger på, at fængselsbetjentene skal kunne rumme en stor grad af kompleksitet, der indebærer at rumme og forholde sig til egne oplevelser og at rumme og forholde sig til den andens oplevelser. Det at være professionel i fængselsbetjentfaget må i det lys have at gøre med *ikke* at handle spontant (ureflekteret) med afsæt i egne indre oplevelser, hvilket fordrer en evne hos den enkelte fængselsbetjent til selvrefleksivitet og selvafrænsning. Begrebsparret 'selvrefleksivitet' og 'selvafrænsning' er centrale elementer i Schibbys udviklingsforståelse og udfoldes i kap. 7 om aktionsforskning. Nu vil jeg blot fremhæve, at selvrefleksivitet er evne til at forholde sig til sig selv, se sig selv udefra, mens evne til selvafrænsning handler om at kunne skelne mellem sig selv og den anden; at kunne adskille f.eks. egen vrede, foragt og berørthed fra den andens behov (brug for hjælp). Denne fængselsbetjents fortælling om sin komplekse situation er et eksempel på, hvordan hans evne til selvrefleksivitet og selvafrænsning fastholder en professionel tilgang, på trods af, at han bliver følelsesmæssigt overvældet.

Indre forståelse – et blik på indersiden

Schibbye er i sin dialektiske relationsteori optaget af forskellen mellem indre og ydre forståelse. Fra et ydre perspektiv kan vi forstå, hvorfor den indsatte føler sig ensom i fængslet (a la "det er klart, man bliver ensom, når man er væk fra sine nære"), men for at forståelsen skal blive indre, må den anden forholde sig til den indsatte oplevelsesverden, til den andens inderside ved at kontakte tilsvarende tilstande i sig selv (Schibbye, 2010, p. 246). Dvs. at mærke følelsen af at være ensom, det, som Rogers ville betegne som 'empati'¹⁶⁷. Dermed har vi fat i en fag-personlig kvalitet, der er forankret i fag-personens evne til og erfaring med at forholde sig til sig selv som en del af det at forholde sig til den anden.

Når denne skelnen mellem indre og ydre forståelse er relevant i denne sammenhæng, er det ikke for at kunne etablere et a-hold og et b-hold blandt ansatte. Begge former for forståelse har legitimitet i relationsarbejdet, men virker forskelligt ind i dette arbejde. Den ydre forståelse henviser til situationens sammenhæng set udefra, fra distancen, og forståelsen af 'sagen' tager ofte sit afsæt i rationelle begreber og ydre omstændigheder (Billund & Zimmer, 2004, p. 97). Denne tilgang indebærer i mange tilfælde en tendens til at diagnosticere, vurdere og konkludere på den andens vegne. Min erfaring fra konsulentarbejde viser, at denne form for forståelse kan bidrage til den andens oplevelse af ikke at stå alene med sit perspektiv og en oplevelse af loyalitet.

166 "At hente sig selv hjem igen" beskriver det, at den professionelle, efter at have mistet kontakt indadtil og i relationen til den anden, genskaber denne kontakt igen (Bae, 2003, p. 67).

167 Se f.eks. Rogers, 1962.

Den indre forståelse er med sit fokus på den andens inderside mere undersøgende, undrende og spørgende til den andens oplevelse (Schibbye, 2014, p. 107) med henblik på at få denne italesat, nuanceret og afklaret. Så frem for at konstatere: "det er klart, du er ensom, når du er så langt væk hjemme fra", vil den indre forståelse spørge undersøgende ind: "så du føler dig måske helt forladt?" og byder dermed ind med et sprog for den andens indre oplevelse, et sprog, der måske eller måske ikke korresponderer med den andens oplevelse, men som væsentligst af alt grundlæggende inviterer den anden til at dele det, denne er optaget af, med den tydelige hensigt at forstå den andens inderside. Gennem den indre forståelse får den anden sin oplevelsesverden ud og uden for sig selv:

Her kan han se den, forholde sig til den og måske trække den hjem igen som forandret. Det afgørende er, at den professionelle har hørt den, mærket det og dermed har bidraget til at gøre oplevelsen virkelig for den anden (Billund & Zimmer, 2004, p. 97).

Denne virkeliggørelse støtter den andens selvafgrænsning, og dermed den andens mulighed for udvikling. Den anden får anledning til at blive 'kendt med det, som er' uden for sig selv, opleve det anerkendt af en anden og dermed hente det hjem igen, nu i en anerkendt udgave.

Mine og andres erfaringer (Billund & Zimmer, 2004, p. 98) fra arbejdet med professionelle er, at kommunikation og kontakt med 'den anden' (borger, klient, patient) i overvejende grad er præget af ydre forståelse. Det er derfor heller ikke overraskende, at jeg i mit feltarbejde også i overvejende grad har mødt denne tilgang i fængslet¹⁶⁸. F.eks. siger en fængselsbetjent i et interview:

(...) Det er folk, som har massive problemer, og det er folk, som ikke selv har valgt at være inden for vores område. De har jo fået en dom og er blevet tvunget ind til (...) Og i opposition til os (...) oveni de helt personlige problemer, de har, så bliver de placeret sammen med en helt masse, som de heller ikke har valgt (...) (Fb3, 5:20)¹⁶⁹.

Fængselsbetjenten udtrykker forståelse for den komplekse situation, som den indsatte er placeret i, og ordlyden her lægger sig op ad et konkluderende og diagnosticerende sprog. Samtidig hverken sandsynliggør eller udelukker eksemplet, at den ansatte i en ansigt-ansigt-sammenhæng formår at møde den anden med indre forståelse. Men vi ser, at fængselsbetjenten er opmærksom på den situation, den indsatte er placeret i, og også bevidst om udfordringen heri. Ofte kan den ydre forståelse være en indikation for, hvor man kan rette sin indre forståelse hen.

Generelt viser en stor del af de interviewede fængselsbetjente forståelse for de indsattes situation i fængslet. Eksempelvis siger en fængselsbetjent: "Lige så snart, der er nogen, der har noget at miste, og det har de, for uanset hvor søde og rare de er, så skal de også

¹⁶⁸ En forklaring på dette er til dels sikkert også, at jeg overvejende er blevet indviet i kontakt-situationer gennem de ansattes beretninger om det, eller gennem interviewene har ført samtaler med dem om deres holdninger osv. til arbejdet. Den direkte ansigt-til-ansigt-kommunikation i 'fortrolige' samtaler mellem fængselsbetjente og indsatte har jeg ikke selv erfaret.

¹⁶⁹ En omstændighed, der i øvrigt ifølge Jefferson bidrager til oplevelsen af confinement (Jefferson, 2014).

overleve herinde" (Fb4, 19:57). Og en anden siger: "De er måske vokset op i hjem, hvor de kun har hørt, at det er i orden, at politiet er en fjende, at det er i orden at stjæle (Fb3, 19:52). Forståelse kommer også til udtryk således:

For mange af de unge, der sidder narkodømte, ikke? De bliver grebet af de store penge, de vil gerne være ligesom sin mor og far måske. Eller som de smarte i fjernsynet, de kendte, hurtige penge, smart tøj, fine damer og fed bil. Og det kan man jo, man kan sagtens forholde sig til det (Fb4, 44:32).

Jeg tolker disse udsagn som udtryk for en ydre forståelse, en forståelse, der bygger på en indlevelse i, hvordan situationen ser ud – udefra. Denne ydre forståelse forstår jeg som konstruktiv ind i konteksten, fordi den bidrager til at fastholde et fagligt fokus på, hvem der (også) er den udsatte part. Et blik, der har afgørende betydning for at etablere en professionel relation.

I nogle af interviewene er der også noget, der tyder på, at den indre forståelse også har en plads. I forbindelse med en fortælling om en konfrontation, en fængselsbetjent har haft med en indsat, forklarer fængselsbetjenten:

(...) han har det af helvede til, fordi han mangler noget kemi. Og nu kan han pludselig mærke sig selv, han har, han kan mærke, han har det af helvede til. Og derudover kan han mærke en tandpine, som han har haft, siger han selv, i to måneder. En tand, der er knækket, og i to måneder har han bedt om at komme til tandlæge, og han er ikke kommet det. Og vi giver ham nogle almindelige smertestillende, og jeg ved, jeg har selv haft tandpine, jeg ved, at det hjælper som ingenting. Det er helt til grin. Det hjælper ham ikke. Så udover, at han har det af helvede til i forvejen, så har han ovenikøbet tandpine, og han oplever, at vi ikke hjælper ham, så jeg forstår ham godt, og jeg ved så, at han har den der aggressive temperament, som han plejer at dæmpe med hash (Fb3, 1:10:41).

I dette udsagn udtrykker fængselsbetjenten forståelse for den anden med afsæt i både de faktuelle omstændigheder, men også med afsæt i sin egen oplevelse (tandpine). Han kontakter med Schibbys ord sin egen inderside som led i at forholde sig til den anden, og bringer herved den personlige side af fagligheden (fag-personlige kvalitet) i spil i *det relationelle samspil*.

Et andet udtryk for indre forståelse, tolker jeg, er i spil i følgende sammenhæng:

Mange får rigtig god tid til at tænke over deres liv herinde, og det kan godt knække dem, for udenfor dulmede de det måske med stoffer, og de fester løs, og ja og så kommer de herind, og så har de ikke den samme adgang til euforiserende stoffer, og så begynder de at tænke. Og det bliver noget værre noget. Og så skal man samle dem op, der hvor de er nu. (Lise: "Gør I det?") Hvis vi spotter det. Det er bare svært at nå ind til dem, fordi de er meget sårbare, og de går med paraderne oppe for netop ikke at vise den sårbarhed (Fb1, 55:40).

Fængselsbetjenten viser her med sin udtalelse om de indsatte, at hun formår at se bag om ydersiden (paraderne), bag om det sagte og gjorte, og ind til den oplevelse (smerte), der ligger bag 'det hårde' og måske destruktive ydre. Hun lytter bag om den ydre kommunikation og bidrager dermed til et anerkendende blik på den indsatte.

Situationerne her er eksempler på, hvordan fængselsbetjentene sætter deres relationelle kvaliteter (empati) i spil, og de giver umiddelbart modvægt til de mange eksempler fra forskning, der viser, at empati ofte er en mangelvare og har ringe vilkår i fængslerne. Crewe (2011) siger bl.a. følgende:

(...) empathy is unlikely when engagement is shallow, instrumental or tainted by mutual suspicion. Most officers recognize the conventional "pains of confinement", such as missing loved ones or fearing ones safety. However, few are attuned to the subtler, less visible frustrations of modern imprisonment (p. 464).

Den manglende indsigt eller anerkendelse betegner Crewe som et 'blindt punkt' (blind spot), og måske er det, han mener her, netop det, der ligger bag den ydre kommunikation, og det blinde punkt det punkt, vi kun får øje på, når vi forholder os til den anden som subjekt, som menneske med en inderside. Samtidig er det måske også en pointe, at der kan være stor forskel på at have empati og vise empati. I ovenstående eksempler udtrykker fængselsbetjentene empati gennem deres fortællinger i interviewet med mig. Men jf. min tidligere pointe omkring tilbageholdt omsorg er det ikke sikkert, at den empati, betjenten oplever, også udtrykkes i samspillet med de indsatte.

Med henvisning til antagelsen om, at fængselsfagets logikker ikke inkluderer kravet om personlig involvering i relationen (jf. p. 184), har vi måske her at gøre med kvaliteter, der kommer i spil hos de fængselsbetjente, der – som flere fængselsbetjente i interviewene beskriver – vil det, tager det på sig, har evnen til det.

Opsamling / delkonklusion 2 på feltarbejdet

– Fra nærende anerkendende relationer til relationelle kvaliteter

Eksemplerne ovenfor viser et udpluk af fængselsbetjentenes praksis-erfaringer og de sprækker og lysåbninger, der er at finde her, hvor fængselsbetjente og indsatte faktisk mødes som subjekter i dialog. Ikke nødvendigvis som et grundlæggende vilkår i deres relation, men som noget, der tilsyneladende også kan opstå i relationen.

Hele tankegangen om *anerkendende relationer* er funderet i forestillingen om en god relation. En relation, der grundlæggende er tryk og tillidsfuld, og som udgangspunkt præget af en tiltro til hinandens motiver. Kvaliteter, der står i modsætning til, hvordan relationer i

fængslet normalt opleves (hos ansatte og indsatte). Det er på mange planer alt for risikofyldt for begge parter – og for systemet – at gå ind i relationer, der grundlæggende bygger gensidig tillid og tryghed. Til gengæld mener jeg, at fængselsbetjentenes eksempler viser, at nogle af de kvaliteter, der er i spil i anerkendende relationer, er relevante at diskutere som relationelle kvaliteter hos fængselsbetjentene. Som analysen forsøger at illustrere, kan der i relationen med de indsatte være grundlag for i nogle situationer at forsøge at etablere subjekt-subjekt-relationer ved at lægge op til gensidighed og møde den indsatte med indre forståelse.

Samtidig efterlader denne indledende analyse, inklusiv diskussionen af de relationelle kvaliteter, et billede af et fag, der er omgivet af en ekstrem kompleksitet, der bl.a. har at gøre med de indbyggede dilemmaer:

- På den ene side skal fængselsbetjentene understøtte resocialisering (udvikling), der stiller særlige krav til relationen, og på den anden side betyder konteksten, at begge parter i relationen er fastlåst (confined) (jf. de strategiske hensigter)
- På den ene side bliver det tydeligt, at der opstår sprækker i relationen, når parterne momentvis overskrider fastlåsheden (confinement) og viser tillid til den andens motiver, og på den anden side er det at vise tillid til den andens motiver forbundet med 'fare' (de kan snyde dig, du kan blive 'ristet' og hånet kollegialt for at være naiv og skabe fare for dine kolleger, og den indsatte kan på samme vis blive udsat i egne rækker for at være 'betjent-venlig').
- På den ene side skal fængselsbetjenten være 'alert', og på den anden side mindskes muligheden for at yde indflydelse på den anden, hvis fængselsbetjenten kun er til stede gennem 'alert-hed' og ikke gennem nærvær.
- På den ene side skal fængselsbetjenten have kontakt til sin egen inderside for at kunne afgrænse sig i relationen, og på den anden side er man i en fængselskontekst nødt til at kunne lukke af til egen inderside, når der opstår farlige situationer, der kræver handling og i højere grad kalder på rationalitet end følelser.

Forståelsen af 'relationelle kvaliteter' som begreb for det fag-personlige element i fængselsbetjentfaget indebærer en nedtoning af det anerkendende perspektiv, men samtidig en optoning af den kontekst-nære udvikling af relationelle kvaliteter i kontakten med de indsatte. Det er bl.a. dette udgangspunkt, jeg går ind i aktionsprocessen med.

Introduktion til
afhandlingens del 2

Introduktion til afhandlingens del 2

Organisatoriske forandringer

Overgangen fra (arbejdet med) feltarbejdet til aktionsprocessen kom prompte. Det var planen, at aktionsprocessen skulle starte op i efteråret 2013, men i januar 2013 får jeg indblik i, at afdelingen, jeg er tilknyttet, er udpeget til en helt ny funktion med start juni 2013. De skal fysisk flytte over i en anden del af fængslet, og hele klientellet udskiftes. Og det er på det tidspunkt endnu uvist, hvor mange af fængselsbetjentene der ønsker at flytte med til den nye afdeling, hvis opgave bliver at starte en ny samlet rockerafdeling op.

Denne organisatoriske forandring kunne få store konsekvenser for mit samarbejde med fængslet, og jeg overvejer på det her tidspunkt, om jeg skal opgive aktionsprocessen. Der er grund til bekymring, for hvis jeg fastholder at igangsætte aktionsprocessen i efteråret 2013, risikerer jeg, at de fængselsbetjente, der bliver involveret i processen, måske ikke længere er på afdelingen, eller at de midt i processen bliver flyttet til en anden afdeling¹⁷⁰. Derudover er både fængselsbetjentene og jeg bekymrede for, om den nye kontekst er egnet til at arbejde med relationen med de indsatte, ligesom det bekymrede mig, at mit feltarbejde var gennemført på en , ligesom jhavde afsæt afsæt i mit feltarbejde, der netop må ses i relation til et helt andet klientel – nemlig en almindelig lukket fællesskabsafdeling¹⁷¹. Endelig er der også risiko for, at afdelingen midt i alle de nye forandringer ikke magter et forskningssamarbejde.

Massive problemer på afdelingen

Sideløbende er der gennem efteråret 2012 opstået massive problemer på afdelingen, der slås med at håndtere en gruppe med indsatte fra forskellige indvandrer-bander. En problematik, jeg ikke er involveret i, da jeg på det tidspunkt har afsluttet feltarbejdet og er i gang med bearbejdning af data og forberedelse til aktionsforløb. Der er i februar 2013 taget initiativ til to temadag med indvandrer-konsulenter, der skal støtte afdelingen i dette arbejde. Da jeg er til møde i fængslet i januar 2013 med afdelingslederen, diskuterer vi muligheden for enten at droppe aktionsprocessen eller springe ud i det med det samme i det kommende forår. Vi beslutter, at jeg skal deltage i de to temadage for at vurdere, om jeg evt. kan koble mig på håndteringen af indvandrer-banderne, som også er i tråd med det oprindelige fokus: relationer mellem indsatte og ansatte. Vi taler ligeledes om, at hvis aktionsprocessen bliver en realitet, bliver det formentlig i mindre omfang, underforstået, at færre fængselsbetjente bliver involveret. Afdelingens massive problemer samt den overvældende forestående forandring af afdelingen kræver i forvejen mange ekstra ressourcer, både fra ledelsesniveauet og af den enkelte medarbejder. Det er jeg indforstået med. Vi aftaler, at en gruppe af 4-5

¹⁷⁰ Fængselsbetjente på rockerafdelinger må maks. være tilknyttet afdelingen i 9 mdr. Et tiltag, der skal mindske en infiltrering med rockerne.

¹⁷¹ Rockernes stærke interne sammenhold vanskeliggør et relationsorienteret (udviklingsorienteret) sigte med indsatsen.

fængselsbetjente i første omgang skal inddrages.¹⁷²

Da jeg møder op til første temadag om indvandrerkultur, kan jeg knap genkende stemningen i personalegruppen. Den meget karakteristiske humor, ironi og sarkasme er tilsyneladende erstattet af frustrationer, udmattelse og mistillid. Det kommer til udtryk i diskussionerne undervejs, hvor flere fængselsbetjente f.eks. bringer til torvs, at der er store problemer med at arbejde med fælles fodslag ("nogle tager kampene, andre vender det døve øre til"¹⁷³). Jeg kan spore vrede hos nogle af fængselsbetjentene, og jeg undrer mig over, hvad der mon er sket i de måneder, jeg har været væk. Jeg tager hjem med et stort etisk dilemma i tasken:

Uddrag fra logbog:

Jeg var tung om hjertet, da jeg kørte hjem fra temadagen i dag. Tonen i personalegruppen var tydeligt langt mere skinger end tidligere. Der blev hakket på hinanden mellem værkstedet og afdelingen, og flere betjente så 'brugte' og belastede ud. Jeg talte med nogle af dem i pauserne, og de satte selv ord på, hvor nedslidte de følte sig, hvordan "det hele sejlede", og hvordan sammenholdet helt var forsvundet. Et par stykker havde tårer i øjnene. Jeg spurgte de fire betjente, jeg havde tænkt mig at inddrage, om de var interesserede i at deltage i en proces med mig, og de bekræftede alle. Jeg er i syv sind og helt opslugt af at finde ud af, om jeg kan forsvare at gå videre med dem. Jeg var særligt optaget af den etiske del i forhold til at risikere at lægge et yderligere pres på dem. Det giver jo slet ingen mening, hvis jeg bliver det sidste pres, der vælter dem. Samtidig er jeg også bange for at havne i en situation, hvor jeg bruger mine aktionsforskningsmåneder på at være sammen med dem om det, de er helt opslugt af lige nu – men som ikke har relevans for mit fokus – f.eks. deres frustration over ledelsens håndtering af den forestående forandringsproces (Logbog, mellempriode, 'Eftertanker', Temadag 1).

En aktionsproces kommer op at stå – med hurtig start

Jeg deler mine bekymringer med fængselsbetjentene omkring det pres, jeg kan komme til at udgøre, men de responderer alle, at de ønsker at deltage¹⁷⁴, at de ikke oplever det som et pres, nærmere som en mulighed for at komme til at fokusere på noget andet.

Rammerne for aktionsprocessen er derfor, at jeg starter op på processen et halvt år før tid og med tre ugers varsel, sammen med en (lille) flok entusiastiske fængselsbetjente, der samtidig også føler sig slidte og frustrerede. Jeg er fra starten på bagkant af min proces¹⁷⁵. Jeg har en følelse af ikke at have overblik, men klamrer mig til min ene mulighed for at kunne realisere

172 Som udgangspunkt havde jeg forestillet mig, at større dele af afdelingen skulle inddrages senere. Men som det senere vil fremgå, var der mange gode grunde til, at det ikke kunne lade sig gøre.

173 Se bilag 19 ("Referat af temadage").

174 Se bilag 20 ("Brev til fængselsbetjente").

175 Udover at forberedelsen af processen blev markant forkortet, faldt perioden også sammen med en stor del undervisningsaktivitet, som jeg allerede var allokeret til. I praksis betød dette meget lidt tid til forberedelse og meget lidt tid til efterrefleksion, fordi jeg i de første 4 måneder af processen underviste eller vejledte de fleste af de dage, jeg ikke var i fængslet. Jeg savnede distance til processen og tid til 'research on action' for at blive klædt på til 'research in action'.

aktionsdelen. Samtidig er jeg også interesseret i at starte hurtigt op, så vi sammen kan nå så langt i processen som muligt, inden afdelingen overtager det nye klientel (jf. ovenstående bekymringer omkring udviklingsarbejde i relation til rockere).

Afhandlingens del 2 består af de teoretiske og analytiske perspektiver, der knytter sig til aktionsprocessen i fængslet, samt de afsluttende konkluderende og perspektiverende kapitler. Det første kapitel placerer afhandlingens teoretiske position i relation til aktionsforskning. Det efterfølgende kapitel giver et overblik over aktionsprocessens aktioner, der fungerer som en indledning til analyserne af aktionsprocessen. De efterfølgende tre kapitler er analysekapitler. Herefter kommer et konkluderende kapitel, der også rummer perspektiverende diskussioner. Afhandlingen afsluttes med et kapitel, hvor jeg forholder mig til min anlagte tilgang i et kritisk lys.

Aktionsforskning
– optik og positioner

Aktionsforskning

– optik og positioner

Indledning

Afhandlingens del 2 har metodologisk afsæt i aktionsforskning. Valget af aktionsforskning gør det muligt at kombinere forandring hos de involverede parter med en teori- og praksisudvikling, der har afsæt i den virkelighed, den er tænkt anvendt i. Med aktionsforskningstilgangen kan dialektikken mellem teori og praksis løbende sættes i spil i den konkrete kontekst, og dermed løbende afprøves og udvikles i tæt samspil med den konkrete fængselspraksis. Samtidig muliggør tilgangen, at jeg kan arbejde i overensstemmelse med mit erkendelsesteoretiske udgangspunkt, idet det bliver muligt at forske i og arbejde med kvalificering af relationer gennem aktuelt relationsarbejde. Her forstået som det relationelle niveau betjentene imellem og mellem betjentene og mig.

Det følgende kapitel gør rede for, hvordan afhandlingen placerer sig i en aktionsforsknings-typologi, og hvilke betydninger det har for aktionsprocessens gennemførelse.

Afhandlingens aktionsforskningsoptik har sit udspring flere forskellige steder. Kapitlet stiler mod at etablere et sammenhængende metodologisk fundament, der diskuterer, hvordan jeg forstår min position, rolle(r) og opgaver på forskellige niveauer. Kapitlet starter med et kort historisk rids, der danner grundlag for en diskussion af følgende:

1. *Aktionsforskningsoptikkens verdenssyn*, der repræsenterer afhandlingens grundsyn på aktionsforskning som disciplin. Jeg forholder mig her til de grundlæggende antagelser inden for feltet, som jeg abonnerer på.
2. *Aktionsforskningspraksis – teori og proces*, der diskuterer afhandlingens placering inden for aktionsforskningsteori og i forlængelse heraf forholder sig til centrale fænomener i aktionsforskning som eksempelvis 'uforudsigelighed', 'participation' og 'det at forholde sig i nuet'.
3. *En relationsforståelse*, der uddyber udviklingssynet i aktionsforskningsoptikken. Jeg argumenterer for, at aktionsforskning også er relationsarbejde, fordi ny erkendelse og viden opstår i det relationelle samspil, og kvaliteten heraf derfor er afgørende.

Kapitlet starter med at placere aktionsforskning som en forskningstypologi med en særlig historie og en række grundlæggende fællestræk på tværs af forskellige tilgange.

Aktionsforskning – en forskningstypologi

I forsøget på at få indblik i og overblik over aktionsforskningsfeltet, historisk, paradigmatiske og metodisk må jeg overgive mig til Reason & Bradburys (2001b) pointe: "We doubt if it is possible to provide one coherent history of Action Research" (p. 2)¹⁷⁶.

Dette er imidlertid heller ikke formålet med det kommende afsnit, snarere ønsker jeg i overordnede og generelle termer at give et kort historisk rids, der kan danne afsæt for afhandlingens placering inden for traditionen.

'Aktionsforskning' er en fælles betegnelse for den forskningstradition, der sigter mod at skabe forandringer i praksis i samarbejde med praksis og at aktualisere dette samarbejde gennem demokratiske processer. Hermed er der slået en særlig relation mellem forsker og aktører i praksis an, der differentierer sig fra alle tidligere forskningsforståelser, netop i kraft af at inddrage aktører som *deltagere*: "den [Relationen mellem forsker og aktør, red.] adskiller aktionsforskningen fra alle andre akademiske retninger ved, at forskeren deler den videnskabelige erkendelsesproces med handlende aktører i praksisfeltet" (K. A. Nielsen, 2012, p. 20).

Aktionsforskning repræsenterer i den forstand en bevægelse (inden for forskningsfeltet) fra forskeren som en, der 'ser på', til en, der 'samarbejder med' praksis. Aktionsforskning forener gennem dette samarbejde praktisk forandring med videnskabelse, og stræber mod at myndiggøre deltagerne til at bidrage til at beslutte retning og indhold i forandringsprocessen (K. A. Nielsen, 2013, pp. 325, 328). Det betyder, at man i aktionsforskning som noget helt grundlæggende antager, at videnskabelse må opstå: "som en delt eller fælles erkendelse mellem forsker og praktikere" (B. S. Nielsen & Nielsen, 2010, p. 99). Som aktionsforsker forlader forskeren således sin position som suveræn vidensudvikler og inviterer aktørerne fra praksis med ind som medforskere¹⁷⁷ (K. A. Nielsen, 2012, p. 23)¹⁷⁸.

Historik

Lewin

Aktionsforskningens indtræden på den videnskabelige scene blev et opgør med den positivistiske tilgang, der mente at kunne beskrive subjektet gennem objektive faktorer (Aagaard, 2013, p. 22). Kurt Lewin betragtes som en af nøglefigurerne i dette opgør. I 1940'erne tonede han frem med sine sociale eksperimenter (Reason & Bradbury, 2001), hvor han fastholdt, at forandring af handling er forbundet med forandring af perception. Forandrede forskningsprocesser må derfor beskæftige sig med deltagernes perceptioner: "it is probably correct to state that the action of a individual depends directly on the way in which he perceives the

176 Kan i øvrigt anbefale Reason & Bradburys forsøg på samme i forordet til *The Handbook of Actions Research*, der giver et meget nuanceret og mangfoldigt billede af de strømninger inden for mange forskellige områder og på verdensplan, der har banet vejen for og inspireret til det, vi i dag kender som aktionsforskning.

177 Medforsker-begrebet diskuteres i kap. 9.

178 Samtidig finder jeg det nødvendigt at understrege, at der fra et epistemologisk perspektiv også vil udvikle sig viden, der ikke nødvendigvis er udtryk for en delt eller fælles erkendelse, men som alene er udtryk for forskerens (min) erkendelse, udviklet på afstand af felten – dog stadig forankret i samspillet med deltagerne. Jf. diskussionen længere fremme om sandhedskriterier.

situation. (Lewin:1997:103)" (K. A. Nielsen, 2012, p. 22).

I den videnskabelige verden er det banebrydende nyt at tillægge aktørernes individuelle og kollektive perception så grundlæggende en betydning i udviklingen af videnskabelig viden (K. A. Nielsen, 2012, p. 23).

Lewin definerede sin handlingsorienterede forskning som et modspil til datidens upraktiske samfundsforskning, der ifølge ham genererede autoritær viden og herigennem bidrog til at skabe autoritære kulturer: "For Lewin var det en pointe, at viden med relevans for demokratiske samfundsforandringer kun kunne udvikles i forbindelse med praktiske eksperimenter og projekter, som udfordrer til deltagelse og ansvarliggørelse" (B. S. Nielsen & Nielsen, 2010, p. 98).

I denne beskrivelse aktualiseres de grundlæggende elementer også i det, vi i dag forstår ved aktionsforskning på tværs af forskelle i øvrigt: nemlig elementer som *demokratiske processer, handling i praksis, deltagelse og ansvarliggørelse*. Trådene tilbage til Lewin er stadig tydelige, bl.a. den normative forståelse af, at forskningsprocesserne skal virke til at udbrede demokratiet, som ikke opstår af sig selv, men omvendt skal læres (K. A. Nielsen, 2012, p. 25). Samtidig betragter de fleste det konsensus-prægede i hans tilgang som naiv, fordi den bygger på en forestilling om, at konflikter er irrationelle og unødvendige og kan håndteres gennem velgennemførte forskningsprocesser (K. A. Nielsen, 2012, pp. 26-27).

Colliers

En anden inspirationskilde, der har bidraget til udvikling af aktionsforskning, er amerikaneren John Colliers (K. A. Nielsen, 2012, p. 28), der var funderet i amerikansk pragmatisme og særligt inspireret af læringsteoretikeren John Dewey. Dewey, som har inspireret praksisudvikling gennem årtier gennem sit dogme om 'learning by doing', argumenterede for, at læring (kundskaabsuddannelse) må finde sted i tæt sammenhæng med den praksis, den er beregnet anvendt i: "Den vigtigste og mest nyttige kundskab opstår som et samhandlingsbehov imellem praktikere – altså som resultat af socialt reflekterede forandringsprocesser" (K. A. Nielsen, 2012, p. 28).

Colliers gennemførte bl.a. en integrationsproces mellem indianere og hvide amerikanere ved at bringe repræsentanter fra begge parter sammen, så de i fællesskab udviklede og evaluerede tiltag til at fremme integrationen. Colliers forskning var praktisk og handlingsorienteret og har bidraget til aktionsforskningstænkningen med sin insisteren på den nødvendige sammenhæng mellem praksis og viden.

Aktionsforskning i Skandinavien

Aktionsforskningen tog fart i Skandinavien i 1960'erne og 70'erne, hvor tendenser i samfundet pegede i retning af kritisk oprør mod magthavere og autoriteter, og hvor der gennem politiske bevægelser, ungdomsoprør, kvindefrigørelse m.m., var stort fokus på, hvordan det gode liv skal se ud (Husted & Tofteng, 2012, p. 62). Aktionsforskningen var i disse år optaget af noget tilsvarende med et fokus på arbejde, teknologi og arbejdsorganisering. I disse år var aktionsforskningen inspireret af de socio-tekniske erfaringer fra Tavistock-traditionen: "Det socio-tekniske koncept går ud på at forbedre arbejdsmiljø og trivsel ved at organisere arbejdet i grupper og lade disse selv designe deres produktionssystemer, idet de arbejder systematisk med at formulere psykologiske og sociale jobkrav" (Husted & Tofteng, 2012, p. 63).

Koncepter som 'selvstyrende grupper' og 'medstyrende grupper' kender vi fra denne forskning, der i øvrigt var kendetegnet ved et tæt samarbejde mellem forskere og virksomheder med afsæt i et kritisk perspektiv på magtfordelingen i virksomhederne: Det burde være arbejderne, der kontrollerede virksomhederne – ikke omvendt (Husted & Tofteng, 2012, p. 65).

Nedenfor gør jeg rede for, hvordan aktionsforskningstypologien har udviklet sig efter Lewin, Colliers og den socio-teknisk inspirerede aktionsforskning m.fl. – med henblik på at komme til afklaring med, hvor jeg præcist placerer mig i feltet.

To grundlæggende retninger

'Aktionsforskningsfeltet' er ikke et homogent felt, men snarere en samlebetegnelse for en række forskellige tilgange. I skandinavisk litteratur skelnes der ofte mellem to grundlæggende retninger (K. A. Nielsen, 2013; Husted & Tofteng, 2012): *den utopisk kritiske* og *den dialogiske*¹⁷⁹, om end der altid peges på, at der er langt flere nuancer i spil^{180 181}. Opsplitningen i de to paradigmatiske positioner udsprang af en krise i aktionsforskningen omkring 1990, der opstod sammen med erkendelsen af, at organisationer involveret i aktionsforskningsprojekter gik tilbage til status quo efter afsluttede udviklingsprocesser. En krise, der ifølge Husted og Tofteng (2012) var tæt forbundet med socio-teknikkens manglende evne til at sikre en fastholdelse af de partipartiske og demokratiske processer i virksomheden efter endt forskningsforløb.

Overordnet er der tale om to grundlæggende positioner, der adskiller sig i paradigmatiske tilknytning og dermed på et videnskabsteoretisk plan. Fælles for dem er imidlertid, at de

179 Nogle peger også på den ressourceudviklende tilgang, der, så vidt jeg kan forstå, 'uddøde', fordi dens fokus indebar samarbejde med fagforeninger og var meget ledelseskritisk. Dette afsæt gjorde det svært for aktionsforskerne at få etableret samarbejde med organisationer.

180 Flere forholder sig også kritisk til en opdeling i disse retninger, f.eks. Kristiansen & Bloch-Poulsen (2011b), der argumenterer for, at de selv forstår sig som *både-og*: "Det kan godt være, at det på et tidspunkt var hensigtsmæssigt med en distinktion mellem interaktions- og aktionsforskning, selvom vi godt kunne have ønsket en betydelig mere omfangsrig argumentation og dokumentation for det (Svensson, Ellström & Brulin, 2007, p. 236ff, bl.a. p. 237, note 2 og 3; se også Fricke' kritiske editorial (2007)). Af historiske grunde for at distancere sig fra den tidlige, skandinaviske, organisatoriske aktionsforskning, og måske også af ansøgningstaktiske grunde? Men hvis vi ser på de angivne forskelle fra en aktuel synsvinkel, forekommer distinktionen os – teoretisk og metodisk – at skabe mere forvirring end klarhed" (p. 21).

181 Bl.a. den ressourceorienterede tilgang, der dog i dag betragtes som 'nedlagt'.

begge trækker tråde tilbage til Lewin og til kritisk teori, om end de i forhold til sidstnævnte er inspireret af henholdsvis 1. og 2. generations kritisk teori (Husted & Tofteng, 2012, p. 69).

Den dialogiske tradition

Den dialogiske tradition er optaget af de sociale forhold og processer i grupper og arbejder ud fra den antagelse, at aktionsforskningen gennem dialoger mellem deltagerne kan skabe lokal forankret viden. Fokus er på kommunikative processer (med bl.a. stærk inspiration fra Habermas, jf. 2. generations kritisk teori). De menneskelige aspekter er i fokus, og der samarbejdes typisk om udvikling af organisationer med henblik på at skabe et bedre arbejdsliv. Frimann & Bager (2012) udtrykker det f.eks. således: "Dialogtraditionen (...) sigter mod udvikling af organisationer gennem dialog og demokratisk involvering. Forskerens rolle består i at iscenesætte dialogiske processer, der bringer deltagernes stemmer, virkelighedsopfattelser og praksis-erfaringer i spil" (p. 193).

Ofte nævnes 'dialogkonferencen' og 'søgekonferencen' som de konkrete metodiske værktøjer i dialogtraditionen, hvorfor den også bliver forbundet med forskningsprojekter, der koncentrerer sig om forskellige former for 'stormøder'. Mit eget kendskab til projekter udviklet med inspiration fra denne tradition viser dog mange eksempler, hvor det snarere er mindre dialogiske fora og processer, der sættes i spil (Kristiansen & Bloch-Poulsen, 2012; m.fl.). Hvorom alting er, er det centrale i denne tradition: "at forsøg(e) på at reorganisere diskursen og give stemme til aspekter af virkeligheden, som har vanskeligt ved at gøre sig gældende" (Husted & Tofteng, 2012, p. 71).

Som aktionsforsker og facilitator bliver rollen i den dialogiske tradition netop at skabe betingelser for, at disse stemmer kommer til orde.

Den utopisk kritiske tradition

Heroverfor står den *utopisk kritiske aktionsforskning*, der inspireret af 1. generations kritisk teori har afsæt i et ønske om en anden slags samfund, ikke gennemsyret af de kapitalistiske værdier. Inspirationen er især hentet fra Frankfurterskolen, her især Adorno og Horkheimer (Bilfeldt, Andersen, & Jørgensen, 2012, p. 130). Den utopisk kritiske aktionsforskning arbejder med at skabe forandringer med afsæt i formuleringer af drømme, bl.a. gennem arbejde med fremtidsværksteder (Robert Jungk, 1984) (se f.eks. K. A. Nielsen, 2013, pp. 336–337), etablering af frirum (Lewin, 1946; Bladt & Nielsen, 2013; m.fl.) og laboratorier. Målet er via utopia at finde vejen til et bedre liv med afsæt i kritik af det eksisterende. Centralt i denne tradition står derfor "forholdet mellem kritik og utopi eller utilfredshed og drømme" (Husted & Tofteng, 2012, p. 75). Perspektivet her er langt mere samfundskritisk, og lidt firkantet kan man måske sige, at det arbejder for – ikke at forbedre det eksisterende arbejdsliv under de givne rammer – men for at ændre selve rammerne for arbejdslivet. I udgangspunktet er det et nyt samfund, man ønsker, så mennesker og organisationer kan frigøres for den kapitalistiske produktionsmåde. K. A. Nielsen (2013) udtrykker det således: "kritisk aktionsforskning [er] 'gearet' til mere radikale samfundsstrukturelle forandringer, der må gøre brug af forsøg med

alternativer til eksisterende grundstrukturer i hverdagslivet og i samfundet" (p. 344).

Ambitionen for den kritisk utopiske tilgang er at åbne metoderne op mod det hele liv og mod social læring gennem deltagelse i aktionsforskningsprocesser (Husted & Tofteng, 2012, p. 76).

Yderligere forskelle

Udover de skitserede forskelle mellem de to tilgange aktualiserer positionerne sig også i synet på forskerens rolle og bidrag. I det kritiske perspektiv er forskeren aktiv bidragyder på indholdsplan, dvs. stiller sin ekspertviden til rådighed som bud på alternative organiseringsmåder. Aktionsforskeren forstås her – i visse sammenhænge – som mere vidende. Historisk vil nogen (den dialogiske tradition) mene, at dette er kommet til udtryk gennem forskerens bedrevenhed om f.eks. samfundets magt, og at forskeren derfor har 'undervist' deltagerne i f.eks. den fremmedgørelse m.m., de er udsat for. I den dialogiske tilgang tilstræber forskeren en ligeværdig relation, hvor alle deltagere gennem dialogiske processer undersøger, hvordan der kan læres af erfaringerne. Her er det ikke (bedre)viden om samfundet eller andet, aktionsforskeren skal sætte i spil. Det er snarere aktionsforskerens rolle at facilitere dialoger, hvor deltagernes stemmer og viden kommer i centrum. Man kan argumentere for, at den dialogiske tilgang ønsker at tage afsæt der, hvor deltagernes fokus er, ikke aktionsforskerens fokus. Den utopisk kritiske tilgang forholder sig kritisk til denne indholdsmæssigt neutrale aktionsforsker-position. F.eks. forstår Husted & Tofteng (2012) (der positionerer sig som utopisk kritiske aktionsforskere) denne position således: "Dialogmetoderne er ikke umiddelbart designet til, at forskeren selv træder i karakter som faglig dialogpartner, der kan skyde temaer ind i udviklingsprocessen; forskerroller består hovedsageligt i at optimere metoderne til dialog og skabe nye diskurser inden for virksomhedens rammer" (p. 72)¹⁸².

Også dialogtraditionens forestilling om dialogen som vejen til forbedring møder kritik fra den utopisk kritiske tradition, der mener, at det er en illusion, at man kan 'snakke' sig til rette, at løsninger ligger i og gennem de dialogiske processer. Endelig forholder den utopisk kritiske tradition sig kritisk til dialogtraditionens samarbejde med de ledelsesmæssige lag i organisationerne og klandrer den for at være ledelsens forlængede arm og i forlængelse heraf tabe fokus på de afgørende samfundsmæssige aspekter, udtrykt af Husted og Tofteng således: "Dialogtraditionens metodekonstruktioner er begrundet i virksomhedsorganisationens udviklingsbehov og som sådan 'prisgivet' virksomhedens opbakning og billigelse" (Husted & Tofteng, 2012, p. 72).

Det er således også en markant forskel på de to tilgange, at de forstår samarbejdet med ledelses-lagene i organisationerne forskelligt¹⁸³.

¹⁸² Senere skal jeg vende tilbage og diskutere netop denne dimension i relation til afhandlingens aktionsforskningsoptik.

¹⁸³ En diskussion, der til stadighed er relevant, og som en række forskere forholder sig til gennem diskussioner af forholdet mellem aktionsforskning og magt. Se f.eks. Kristiansen & Bloch-Poulsen & Kristiansen (2011a) og (2014)...t skal med nedenfor om 2 persons perspektivet...anden ud fra eget perspektiv, og handle herfra

Afrunding

Uanset retningsmæssigt tilhørsforhold inden for aktionsforskning bliver det med afsæt i ovenstående tydeligt, at jeg med valget af aktionsforskningstilgangen forlader en klassisk suveræn forskerposition (ekspertrollen), forkaster det positivistiske videnskabsideal om neutral og objektiv viden og indstiller mig på at bevæge mig ind på et felt, der er kendetegnet af uforudsigelighed, non-linearitet og en position, hvor jeg i mange sammenhænge også er den ikke-vidende. I det følgende vil jeg bestræbe mig på at gøre det klart, hvor afhandlingen præcist indskrives sig i dette mangfoldige felt.

Placering i feltet 'Aktionsforskning' – Et nyt verdenssyn

Bevægelse væk fra det social-konstruktionistiske paradigme

Meget aktionsforskning i Skandinavien står i dag på et dekonstruktions og post-strukturalistisk¹⁸⁴ fundament (se f.eks. Philips (2011), Pedersen & Olesen (2012), Tofteng & Husted (2012), Nielsen og Svensson (2006)) og er for nogles vedkommende tæt koblet til et teoretisk perspektiv. Som aktionsforsker, der abonnerer på et humanistisk-eksistentielistisk menneskesyn i den dialektiske relationsteoretiske udgave, indebærer det at finde ståsted i det mangfoldige univers både en diskussion med og en differentiering fra det post-strukturalistiske videnskabsideal samt en afklaring af, hvordan det både-og, som den dialektiske relationsteori indebærer, kan udfoldes i en aktionsforskningsoptik.

I det følgende skriver afhandlingen sig ind i aktionsforskningstraditionen med dette afsæt.

Et afsæt i den dialogiske tradition

Som udgangspunkt forstår jeg mit aktionsforskningsarbejde inden for rammerne af den dialogiske tradition. Jeg deler den grundlæggende pointe, at dialog og refleksion er stillads for læreprocesser. Jeg placerer mig i den del af den dialogiske tradition, der distancerer sig fra det social-konstruktionistiske paradigme, og argumenterer for et nyt verdenssyn. En grundlæggende inspirationskilde i denne sammenhæng er 'Co-operative Inquiry', som den fremtræder hos Reason og Bradbury. Deres tilgang repræsenterer det, de betegner 'et nyt verdenssyn', der anerkender den viden, det post-strukturalistiske paradigme har ført med sig via 'the linguistic turn' (som er en gentagen betegnelse gennem store dele af aktionsforskningslitteraturen), der indebærer at forstå og anerkende den betydning, sproget (diskurserne) har, for det, vi oplever som vores virkelighed, men som også tager perspektivet videre. For samtidig repræsenterer dette nye verdenssyn også et opgør med det post-strukturalistiske perspektivs fornægtelse af en virkelighed (a reality), fordi der med denne fornægtelse

¹⁸⁴ Post-strukturalistiske verdenssyn inkluderer f.eks. socialkonstruktionisme og socialkonstruktivisme.

forsvinder enhver fornemmelse af den verden, vi er situeret i: "We need to find a way of acknowledging the lessons of 'the linguistic turn' while not ignoring the deeper structure of reality" (Reason & Bradbury, 2001b, p. 6).

Hvor 'tekst' har været metaforen for det post-strukturalistiske, foreslår de metaforen 'participation'¹⁸⁵ som en forståelsesramme for et sådan verdenssyn. Som jeg forstår det, lancerer de her et 'både-og'. Vi er altid allerede situeret i verden, samtidig skaber vi hele tiden gennem vores deltagelse denne verden. Det nye verdenssyn forstår subjekter og objekter som gensidigt forbundne, og denne participation er fuldstændig fundamental for vores væren i verden – den er ontologisk givet (Reason & Bradbury, 2001b, p. 8).

Der er i min fortolkning tråde fra dette verdenssyn til den meta-teori, den dialektiske relationsteori repræsenterer. Men der er også forskelle. Sammenfaldene handler om, at der i begge forståelser argumenteres for et ontologisk udgangspunkt. Det ontologiske handler ifølge Co-operative Inquiry om, at verden er der, den er virkelig, den findes, og den er helt afhængig af, at vi forstår vores sammenhæng med den (så vi f.eks. passer på vores klode). Den kan ikke betragtes på afstand, fordi mennesket allerede er indlejret i den gennem *participation*. For den dialektiske relationsteori er det ontologisk givet, at mennesket eksisterer i og i kraft af sine relationer til andre. Mennesket har et selv, men selvet kan aldrig forstås isoleret fra den sammenhæng, det indgår i. Heraf teoriens grundforståelse af *selvet-i-relation*. Både Co-operative Inquiry og den dialektiske relationsteori argumenterer således for teori-forståelser, der inkluderer et *både-og*, for den dialektisk teori: "Vi er unikke, men står samtidig i gensidige forhold til andre" (Schibbye, 2010, p. 38). For Co-operative Inquiry er verden en realitet, og samtidig er vi hele tiden med til at skabe den gennem vores egen participation. Begrebet 'participation', mener jeg, kan i den forstand dække begge positioners *både-og*-tænkning. Co-operative inquiry's verdenssyn er også optaget af bæredygtighed (i fysisk konkret forstand), ligesom den også åbner op for at anerkende spirituelle og æstetiske lag i menneskets forhold til verden (og hinanden) samt henviser til diskursen om 'matter og mind', at materialitet i udvidet forstand også har betydning for erkendelse. Disse elementer er ikke repræsenteret i den dialektiske relationsteori, men selvom det ikke er muligt at konstatere, hvorvidt tilgangen tillægger eksempelvis det æstetiske betydning overhovedet, er det i hvert fald ikke centrale elementer i det epistemologiske afsæt. Samtidig er det mit perspektiv, at den dialektiske relationsteori bidrager med et dybere (mere substantielt) forståelsesgrundlag for, hvad der er på færde i aktionsforskning på det interpersonelle plan. Mere herom senere.

Et participatorisk verdenssyns aftryk på aktionsforskning

Det er ikke tilfældigt, at diskussionen af mit perspektiv på aktionsforskning starter her hos Reason & Bradbury, fordi deres perspektiv rummer et nyt verdenssyn, der på flere måder korresponderer med nogle grundlæggende antagelser i afhandlingens optik. Her særligt det, der også står centralt i deres optik, nemlig forestillingen om menneskets allestedsnærværende

¹⁸⁵ Et centralt begreb i min optik, som jeg senere skal vende tilbage til.

forbundethed med sin omverden, udtrykt gennem en altid deltagende position i verden. For mig er forbundetheden en af forklaringerne på, at det netop er gennem relationer, vi realiserer og realiseres¹⁸⁶.

Om det 'deltagende verdenssyn' siger de: "The emergent worldview has been described as systemic, holistic, relational, feminine, experiential, but its defining characteristic is that it is participatory: our world does not consists of separate things but of relationships which we co-author" (Reason & Bradbury, 2001b, pp. 6–7).

At være 'deltagende i verden' inkluderer i mit aktionsforskningsperspektiv, at jeg må forholde mig til min måde at være deltagende på. Fordi vi er forbundne, medfølger der en etisk forpligtelse, der har at gøre med at have bevidsthed om, at den måde, jeg 'forbinder' mig med mine deltagere på, har afgørende betydning for, hvad vi sammen kan opnå. Derfor er det for mig mest centrale element i aktionsforskning også det, jeg vil betegne som 'kvaliteten af relationerne mellem forskere og medforskere'¹⁸⁷. Et perspektiv, der udfoldes nedenfor i afsnittet om afhandlingens relationsforståelse. Med afsæt i det partipatoriske verdenssyn tager afhandlingen afsæt i følgende overordnede definition af aktionsforskning:

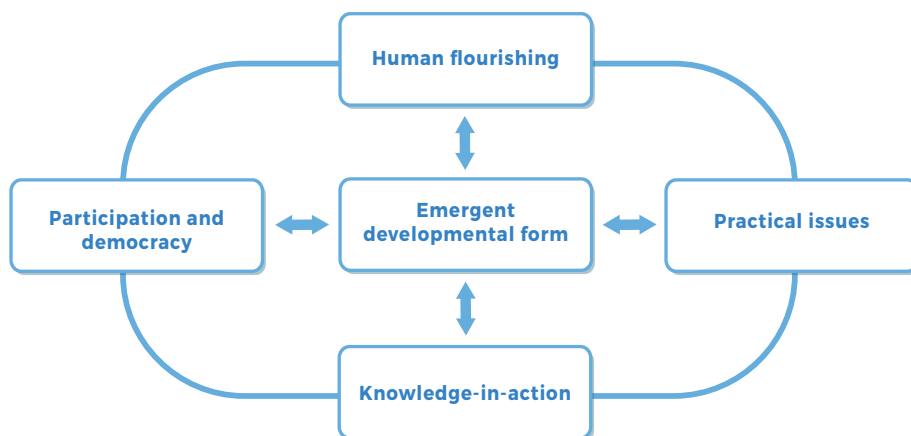
Action Research is a participatory, democratic process concerned with developing practical knowing in the pursuit of worthwhile human purposes, grounded in a participatory worldview which we believe is emerging at this historical moment. It seeks to bring together action and reflection, theory and practice, in participating with others in the pursuit of practical solutions to issues of pressing concern to people, and more generally the flourishing of individual persons and their communities (Reason & Bradbury, 2008a, p. 4).

Det er en pointe, at aktionsforskning er mere og andet end at inddrage deltagerne i en demokratisk baseret forskningsproces, der genererer brugbar praktisk viden. Det handler tillige for Reason & Bradbury om gennem denne særlige forskningsaktivitet at bidrage til at realisere højere menneskelige mål, herunder f.eks. bidrage til at skabe mere lighed, større empowerment, større menneskelig trivsel mm. Med afsæt i disse perspektiver forstår de aktionsforskning gennem 5 grundlæggende dimensioner. Følgende model illustrerer dimensionerne i (Reason & Bradbury, 2008a, p. 5) elementer:

186 Jf. bl.a. afhandlingens dialektiske relationsteoretiske udgangspunkt.

187 Forbundetheden i det nye verdenssyn overskrider inkluderer i lige så vid udstrækning relationer mellem mennesket, mennesket relation til dets materielle omgivelser, mellem celler osv. I denne sammenhæng udfoldes udelukkende den interpersonelle dimension, men afhandlingen anerkender materialitetens betydning og mangfoldige indflydelse på det, der er i spil mellem mennesker. For en udvidelse af dette se f.eks. Strand (2012a, 2012b).

Fællestræk på tværs af tilgange

Model 19: Fællestræk ved aktionsforskningstilgange

Modellen er medtaget, fordi den favner det, jeg forstår som centrale proceselementer i aktionsforskningsprocesser, nemlig at aktionsforskning er en emergerende forandingsorienteret forskning, der på en og samme tid har fokus på det demokratiske og deltagende element, på menneskelige trivsel, på praksis og på praksisnære vidensprocesser (knowing in action). Denne tilgang korresponderer med afhandlingens ambition om gennem forskningsprojektet at bidrage til en konstruktiv udvikling af fængselspraksis for at skabe bedre vilkår for indsat-tes resocialisering. Hvad jeg ikke havde forudset inden var, at trivselsdelen i fængselsbetjentrollen som udtryk for *worthwhile human purposes* fik den rolle og plads i processen, som tilfældet blev.

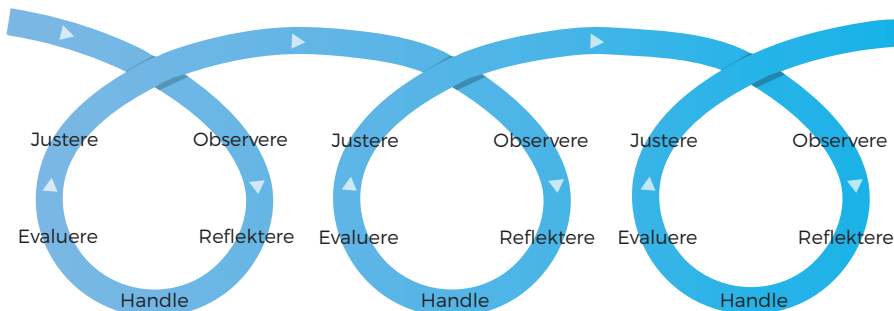
Modellen sætter spot på helt centrale begreber, vi som aktionsforskere må forholde os til, både teoretisk og metodisk. Reason & Bradburys hensigtserklæring og ideologiske perspektiv på aktionsforskning er en afgørende framing af aktionsforskning i et nyt verdenssyn. I det videre arbejde med at afklare og diskutere optikken på aktionsforskning i afhandlingen vil jeg i det følgende forlade Reason & Bradburys mere abstrakte bidrag og vende mig mod mere praksisnære teoretiske inspirationskilder. Her er det særligt William R. Torbert, som vil danne afsæt for en diskussion af de af Bradbury & Reason påpegede centrale begreber: 'emergerende processer', 'participation' og 'viden'. I det følgende bliver disse begreber genstand for en diskussion med den hensigt at komme til afklaring med praksisnære aktionsforskningsbegreber, der repræsenterer afhandlingens aktionsforskningsteoretiske ståsted.

Aktionsforskningspraksis – teoretiske betragtninger

Det ontologiske afsæt relateret til et grundlæggende verdenssyn som afsæt for aktionsforskning er nu grundfæstet (jf. ovenstående). I det følgende vil kapitlet gå tæt på diskussioner og perspektiver, der går et skridt tættere på aktionsforskningspraksis, gennem diskussioner af teoretiske forståelser af aktionsforskning. Det er her aktionsforskningsoptikkens erkendelsesteoretiske (ontologiske som epistemologiske) dimensioner diskuteres.

Det er et grundlæggende kendetegn ved aktionsforskning, at forskningsprocessen i praksis foregår som en vekselvirkning mellem *refleksion* og *aktion*, ofte visualiseret i cirkelmodeller, der illustrerer de løbende loops, processen løber igennem. Modellen nedenfor illustrerer de forskellige dimensioner eller delprocesser, en aktionsforskningsproces kan gennemløbe (Model taget fra Alrø, Dahl, & Kloster, 2013, p. 133)¹⁸⁸:

Aktionsforsknings-loops

Model 20: Aktionsforskningsloop

Aktionsforskningsloopsene viser, hvordan elementer som *observation*, *refleksion*, *handling* og *evaluering* indgår som proces-tiltag løbende gennem et aktionsforskningsforløb. Ikke nødvendigvis i den beskrevne rækkefølge, ikke nødvendigvis som planlagte aktiviteter eller på planlagte tidspunkter, eller (jf. fodnote 186) som adskilte processer. Det centrale er den vekselvirkning, som forskningsdimensionen indebærer, nemlig at handling i praksis, både med og uden deltagerne, det vil sige både i samspillet i nuet med deltagerne og tilbage på universitetet, løbende forstås, sættes i spil og nuanceres gennem refleksive processer. Aktionsforskning stiller derfor særlige krav til forskerens refleksive kompetencer, netop fordi de ofte skal aktualiseres, *mens* der handles i samspillet. Reason & Bradbury (2001b) udtrykker dette særlige vilkår således:

188 Her er det vigtigt at understrege, at flere aktionsforskere med rette peger på, at en sådan opdeling af aktionsforskning i delprocesser risikerer at signalere, at læreprocesserne forstås dualistisk og lineært. Torbert & Taylor (2008) siger herom: "we analyze the result of the action and prepare to act again. This is a cycle at the heart both of most action research and most formal academic inquiry (...). But action inquiry does not start from this separation of analysis and action, this separation of mind and body, this linear approach to inquiry (...) action inquiry is based in a holistic understanding that also tries to act and inquire at the same time" (p. 241).

A participatory perspective asks us to be both situated and reflexive, (to be explicit about the perspective from which knowledge is created, to see inquiry as a process of coming to know, serving the democratic, practical ethos of action research) (p. 7).

Aktionsforskerens refleksivitet er central, og må, som Donald Schön peger på, finde sted som henholdsvis 'reflection in action' og 'reflection on action' (Schön, 1983, 1987), med og uden deltagerne. Samtidig må vi jf. citatet, som aktionsforskere være optaget af, hvordan vi agerer som situerede. Altså hvordan vi forholder os i samspillet, i nuet sammen med deltagerne. Aktionsforskning finder (også) sted i nuet, og derfor er vi nødt til at være optaget af, hvad der sker i dette nu.

På trods af denne generelle framing af aktionsforskning som forskning, der arbejder i en vekselvirkning mellem 'handling-refleksion' og 'teori-praksis', indebærer aktionsforskningens mange forskellige paradigmatisk, teoretiske og metodiske forskelle stor divergens i måden, aktionsforskeren aktualiserer sig selv i aktionsforskning; dels i forhold til det refleksive element (hvad indebærer det at forholde sig refleksivt i processen? Indebærer det at reflektere kognitivt, indebærer det kontakt til et følelsesmæssigt lag i forskeren selv, begge dele eller noget helt fjerde?) – og dels hvordan aktionsforskeren forstår og forvalter sit forskningssamarbejde med deltagerne i nuet. Begge dimensioner, der er sammenfaldende i praksis, forstår jeg som helt afgørende for, hvilken form for aktionsforskning der er tale om. Jeg finder det derfor også helt centralt i forbindelse med at positionere afhandlingens position i feltet, at diskutere mine forståelser i denne sammenhæng.

I det følgende diskuterer jeg projektets positioner i forhold til her-og-nu-samspillet, det Reason & Bradbury (jf. ovenstående citat) henviser til som kravet til aktionsforskeren om at være 'situated'.

Aktionsforskning som uforudsigelig og refleksiv praksis

Aktionsforskerens rolle i emergerende processer

Intentionen som aktionsforsker er at facilitere *emergerende* forskningsprocesser; processer, hvor der ud af samspillet bringes nye, meningsfulde indsigter, som har konkret værdi for praksis og værdi for forskningsverdenen. Som peget på tidligere opstår den viden og indsigt, aktionsforskningsprocesserne giver adgang til i nuet, i samspillet mellem forsker og deltager (og også efterfølgende i forskerens 'reflection on action'). Det er ikke muligt på forhånd at vide, hvad der emergerer i samspillet, f.eks. hvad der bliver relevant, hvilken mening der produceres, ligesom det også hele tiden står åbent, hvor dette 'ny-emergeret' bringer processen hen temamæssigt, relationsmæssigt og procesmæssigt. Det gør i sagens natur aktionsforskningsprocesser uforudsigelige.

Når uforudsigeligheden er et grundvilkår for aktionsforskeren, bliver det centralt at forholde sig til, hvordan man 'opholder' sig i denne uforudsigelighed; hvordan man forstår sin egen opgave og rolle som facilitator, og hvordan man forstår dynamikkerne i samspillet i

aktionsforskningsprocesserne. Dette inkluderer i afhandlingens optik såvel handlings- som refleksionsdimensioner, som i det følgende primært diskuteres ud fra samspil i nuet.

Som aktionsforsker har jeg bestræbt mig på at praktisere det, man kunne betegne som en slags 'radikal bevægelighed'. I praksis har det betydet, at processens tematiske indhold i vid udstrækning har været deltagerstyret. En sådan tilgang til aktionsforskerrollen indebærer et større fokus på at følge og facilitere end på at kontrollere og styre¹⁸⁹, og en ambition om at være til stede i her-og-nu-processer og 'gå med emergensen'. I praksis opstår bevægelserne i, hvad der opleves som relevant, hvad deltagerne er og bliver optaget af osv. i det relationelle samspil. Dvs. at viden, erkendelser, modsætninger m.m. emergerer i interaktionen og åbner et mulighedsrum for udvikling og forandring. Det fordrer en særlig tilstedeværelse i det uforudsigelige rum, som kan gribe, gå med, udfordre, udforske og evt. slippe det, der opstår – emergerer – i samspillet. I aktionsforskningslitteraturen er begrebet 'emergens/emmergerende processer' efterhånden en gennemgående del af diskursen om aktionsforskning¹⁹⁰. Der er fokus på, at aktionsforskningsprocesser er non-lineære og derfor uforudsigelige, at 'alt' kan ske, og at de valg, der træffes, må træffes her og nu – ofte uden den eftertænksomhed, som måske kunne være hjælpsom. Dette giver aktionsforskeren særlige vilkår. Donna Ladkin (2004) formulerer det således:

The success of the action researcher must in some way be measured by his or her willingness to grapple with messiness and imperfections and the impossibility of ever getting it 'right' while still holding a notion of the possibility of a research method that contribute, as Reason and Bradbury (Reason & Bradbury, 2001) suggest, to be 'flourishing of the human spirit'. (p. 489).

Det emergerende rum åbner op for ny praksis-båret viden, udvikling og forandring. Men forandringerne sker ikke alene, fordi vi mødes, ikke alene, fordi vi samler folk og taler med folk. Det opstår, fordi vi aktualiserer 'mødet', 'dialogerne', på en særlig måde. Set i bakspejlet i forhold til aktionsprocesserne i fængslet lykkedes det nogen gange – og andre gange ikke. Måske på grund af måden 'the messiness' blev håndteret på? Nogle perspektiver inden for aktionsforskningen taler i dag i denne sammenhæng om, at "There is no such thing as a mistake"¹⁹¹, underforstået at alt, vi gør, er handling, der ikke skal dømmes, men iagttages og reflekteres. På den ene side forstår jeg dette perspektiv som centralt i forhold til samspil i nuet, fordi det understøtter, at vi kan gå undersøgende og åbent til værks. På den anden side forholder jeg mig kritisk til den manglende selvkritiske bevidsthed hos forskeren i forhold til egne bidrag til her-og-nu-processerne og til forskningsprocesserne tilbage på universitetet, som perspektivet indebærer. Jeg mener i modsætning hertil, at vi som aktionsforskere (uundgåeligt) også laver 'fejl', forstået som mindre konstruktive aktioner taget konteksten i betragtning, og at vi ved at forstå det som 'mindre konstruktivt' får mulighed for at reflektere over, hvad der var på færde i os selv, med den anden og i samspillet, og at der heri ligger en mulighed for udvikling. Når jeg forholder mig til aktionsforskerens rolle i her-og-nu-samspillet, gør

189 Jf. f.eks. Bush & Folgers (1994) tilgang til 'Transformativ Mediation', hvor man taler om forskellen på 'to lead' og 'to follow'.

190 Se f.eks. det mest omfangsrige værk på området: *The Handbook of Action Research* (Reason & Bradbury, 2001a, 2008b).

191 Et perspektiv, der blev præsenteret af Jean McNiff på konference om aktionsforskning ("Dialog i et forandringsspektiv"), 2014. Det er ikke lykket mig at finde dette perspektiv efterfølgende i hendes udgivelser.

jeg det altså ud fra et normativt perspektiv, hvor jeg betragter nogle positioner, aktioner m.m. som mere befordrende end andre i konkrete kontekster, men med den vinkling, at vi ikke på forhånd nødvendigvis kan vurdere, hvilke positioner der i de enkelte processer fremmer udvikling og fremdrift. Det er et af uforudsigelighedens kendetegn.

En grundpointe i afhandlingens tilgang er derfor, at vi aktivt må forholde os til, hvordan vi agerer i samspillet, og at alt ikke er lige godt. Grundelementet i afhandlingens perspektiv på her-og-nu-samspillet handler om som aktionsforsker at være til stede i samspillet i relation til én selv og til deltagerne *med respekt og åbenhed over for bevægeligheden* i den proces, vi er sammen i.

Jeg har valgt at betegne denne position som 'processuel lydhørhed'.

Den teoretiske rammesætning for dette praksis-begreb er i aktionsforskningsteoretiske begreber inspireret af William Torberts 'Action Inquiry' og bliver senere udfoldet gennem afhandlingens grundlæggende optik (dialektisk relationsteori) via en forståelse af aktionsforskning som relationsarbejde.

Processuel lydhørhed – om at forholde sig i nuet

'Action Inquiry' (Torbert, 2001) forstår aktionsforskningsprocesser som dynamikker, der finder sted i tre domæner, nemlig som henholdsvis første, anden og tredje-personsforskning. Gennem Torberts optik bliver det muligt at få øje på væsentlige forskningsdimensioner gennem en skelnen mellem forskerens forhold til og udforskning af sig selv (første-person), samspillet mellem forskere og deltagere (anden-person) og forandringer i organisationen (tredje-person).

Torbert er særligt optaget af måden at være til stede på i de forskellige domæner, og centralt står *relationel gensidighed* som en forudsætning for udvikling¹⁹². Hans tilgang, som i en artikel fra 2007 beskrives som 'Developmental Action Inquiry', er optaget af organisatorisk forandring (transformation), men med et udviklingsperspektiv, der også kobler sig op på personlig udvikling gennem fokus på processer i og mellem individer i udforskningsprocessen:

(...) developmental action inquiry studies not just things and practices outside the inquirer (third-person objects and practices), but also the inquirer's own changing practices, ways of thinking, and quality of attention (first-person research on 'my'-self), as well the interactions, norms, governance, and mission of the specific persons and groups with whom one is working or playing (second-person research on 'our'commun[ication]al process) (Torbert & Taylor, 2008, p. 140).

I den forstand er der sammenfald i de udviklingsperspektiver, der kobles gennem Action

192 Et perspektiv, han deler med afhandlingens grundteori: dialektisk relationsteori.

Inquiry og dialektisk relationsteori. I begge perspektiver står evnen til at lytte helt centralt, hos dialektisk relationsteori aktualiseret gennem fænomenerne 'selvrefleksivitet'/'selvafgrænsning', og hos Action Inquiry aktualiseret gennem et fokus på kvaliteten af opmærksom – rettet mod henholdsvis første, anden og tredje-personsprocesserne.

Aktionsforskning i første-personsperspektiv

Første-personsperspektivet i aktionsforskning repræsenterer forskerens relation til sig selv, og indebærer en løbende opmærksomhed på processer i eget selv, som ifølge Torbert er forbundet med en, for langt de fleste, uvant og krævende opmærksomhed¹⁹³. Spørgsmålet, første-personsudforskning besvarer, er: "how may we inquire in the midst of the real-time actions (...)" (Torbert, 2001, p. 250). Svaret er lytning og nærvær. Torbert (2001) beskriver det som en dobbeltrettet lytning: "listening through oneself both ways (towards origin and outcome) is the quintessential first person research/practice (...)" (p. 253).

Der er tale om både at lytte til det, der sker i mig her og nu (outcome) og lytte dybere efter hvad det, jeg oplever i nuet, har med at gøre (origin). Og Torbert taler om det som et fokus på egen kongruens mellem f.eks. intentioner og aktuel adfærd.

Første-personsudforskning beriger forskningsprocesser, fordi der her åbnes op for en udvidelse af forskerens bevidsthed til også at inkludere inkongruens i intentioner, strategier, handlinger og effekt (Torbert & Taylor, 2008, p. 240). På den måde indebærer udforskning af første-personsperspektivet, at forskeren løbende i processen udvikler selvindsigt relateret til den kontekst, hun agerer i. I den forstand kan fokus på første-personsperspektivet bidrage til at kvalificere forskersubjektiviteten i aktionsforskning (koblet med selvrefleksivitet). Jeg vil her også argumentere for, at første-personsperspektivet i den grad også har sin berettigelse i her-og-nu-samspillet, fordi det her kan bidrage til at kvalificere *subjektiviteten* i samspillet med deltagerne, ligesom den kontakt til egen inderside, som den dobbelttreddede lytning kræver, skærper nærværet og tydeligheden i samspillet. I det analytiske arbejde udfolder jeg disse dimensioner.

Aktionsforskning i anden-personsperspektiv

Anden-personsudforskning drejer sig om det, Torbert beskriver som en *forfinet opmærksomhed* i samspillet med den anden, og har således at gøre med den intersubjektive dimension i aktionsforskning. 'Gensidighed' er nøglefænomenet i dette domæne, og det er den grundlæggende evne til dobbeltrettet lytning, der også er i spil på det interpersonelle plan. Vores samspilsmåder må ifølge Torbert (2001, p. 250) opmuntre til gensidighed; gensidig undersøgelse, gensidig påvirkning, gensidig lytning. Evnen til at lytte står derfor også helt centralt i anden-personsudforskning: " (...) speaking-and-listening-with-others (Herin, 1996; Isaacs, 1999; Senge et al., 1999) is the quintessential second-person research/practice" (Torbert, 2001, p. 253).

¹⁹³ "I cannot emphasize strongly enough how unknown such exercise [exercise our attention, red.] is generally, nor how reliant we must therefore be on personal guidance by longtime practitioners of attention exercise in ongoing traditions of attentional inquiry, reading about or does not generate the capacity for doing it" (Torbert, 2001, p. 251).

Perspektivmæssigt er der her sammenfald mellem Action Inquiry og den dialektiske relationsteori, fordi her er netop lytning indad og udad også er det centrale afsæt. Når forskeren skal skærpe sin lytning indad, indebærer det med Schibbys begreber, at hun er opmærksom på egen 'subjekt-side', ligesom opmærksomheden på den anden indebærer at være optaget af den andens 'subjekt-side'. Torberts optagethed af at være 'truly' til stede er også tæt koblet til måden at møde den anden på, herunder særligt at være åben over for den andens oplevelse i nuet. Dette står ifølge ifølge Torbert i modsætning til at fortolke den anden ud fra eget perspektiv og handle med afsæt i egne tolkninger. Centralt for Torbert (2001) er det at tjekke disse tolkninger: "no conversation is occurring if any of the partners interprets what others say and acts on that interpretation without testing his or hers interpretation publicly with the original speaker(s)" (p. 255).

Der er således sammenfald mellem Torberts og Schibbys forståelse af, hvad der har betydning i det relationelle samspil. Hvor Torberts bidrag knytter sig til aktionsforskningssamspil, bidrager den dialektiske relationsteori med en større substantiel forståelse af det intersubjektive samspil i anden-personsudforskning (jf. f.eks. det relationsforankrede udviklingssyn).

Et andet område, hvor de to tilgange supplerer hinanden, er i forbindelse med, hvad der opleves som relevant og centralt i udviklingsprocesser. I anden-personsudforskning er Action Inquiry optaget af forskellenes betydning for samspillet i forskningsprocesserne og for etablering af gensidighed i relationerne: "Truly relational engagement brings recognition of actual differences of power, status, development, etc. that influence the parties' actual mutuality at a given time" (Torbert, 2001, pp. 254–55). Action Inquiry er optaget af, at det særligt er gennem det at opleve og være i dialog med (og velkomme) forskelle, forskelligheder og det inkongruente, at læring/udvikling emergerer. Denne åbne – undersøgende – udforskning ("productive and mutually emancipatory dialogue") af diversitet rummer i sig kapaciteten for læring og udvikling (Torbert & Taylor, 2008, p. 240). Koblingen til den dialektiske relationsteori handler her til dels om forholdet til gensidighed (der også er repræsenteret i det ontologiske afsæt for aktionsforskning) som den centrale forudsætning for udvikling. Samtidig ser jeg et sammenfald i forhold til forestillingen om, hvad (indholdet) der er relevant at gøre til genstand for udforskning i samspillet. Som vi lige har set, er Action Inquiry optaget af at give forskellene plads i udforskningsprocesser, hvilket jeg forstår som et argument for at legalisere alle perspektiver og dermed invitere det indhold ind, der her og nu opleves relevant. Den dialektiske relationsteori kan igen her supplere på et mere substantielt niveau gennem antagelsen om, at det i det relationelle samspil grundlæggende handler om, at parterne bliver 'kendt med det, som er', og at 'det, som er', kan blive genstand for udforskning i samspillet her og nu¹⁹⁴.

Jeg forstår Action Inquirys bidrag som mere overordnet og rammesættende for samspillet (anden-personsudforskning), mens den dialektiske relationsteori bidrager med viden om,

194 Jeg betragter ikke de to tilgange som synonyme, men som komplementære. Action Inquiry har – som jeg fortolker det – et mere eksplicit fokus på at 'kalde på' forskelle i dialogerne, hvor den dialektiske relationsteori ikke søger dem (ligesom den heller ikke søger f.eks. ressourcer m.m., jf. distinktionen til appreciative inquiry), men forholder dig undersøgende til det, der åbner sig i samspillet – herunder også forskelle. Action Inquiry kan inspirere til at søge forskellene mere eksplicit, f.eks. i situationer, hvor perspektiver fremstår udydelige.

hvad der psykologisk og kommunikativt er på spil i det intersubjektive samspil, når vi bliver kendt med det, som er. Målet for begge tilgange er at skabe samspil, der rører og rykker os som mennesker (fag-personer), og hvorvidt det lykkes handler bl.a. om de dimensioner, som Action Inquiry og dialektisk relationsteori har en fælles optagethed af. Vi forsøger at skabe betydningsfulde udforskningsprocesser, men vi kan ikke garantere, at de bliver det: "Whatever our original motivations for engaging in second-person research/practice, it either evolves into an increasingly mutual, loving listening, disclosing and confronting (...) – or it devolves back towards habitual, unilateral behavior" (Torbert, 2001, p. 254).

Med den dialektiske relationsteoris praksisnære begreber bliver det muligt f.eks. at forstå, hvad der er på færde i relationerne i (anden-personsudforskningsprocesser) aktionsforskningsprocesser, både når vi oplever at være en del af en berigende proces, og når det modsatte er tilfældet. Action Inquiry bidrager på sin side med en forståelse og en understregning af det fokus, aktionsforskning må have på de emergerende processer.

Aktionsforskning i tredje-personsperspektiv

Tredje-personsudforskning får kun ringe opmærksomhed i denne sammenhæng. I generelle termer beskrives niveauet ofte som udforskning koblet til et bredere organisatorisk perspektiv, f.eks. beskrives det i 2001 (Torbert, 2001) som udforskning med fokus på organisatorisk praksis, der kan indebære revidering af synet på den fælles fremtid, transformering af strategier. Senere i 2008 (Torbert & Taylor, 2008) beskriver Torbert sammen med Taylor tredje-personsudforskning som den udforskning, der finder sted på organisatorisk niveau, og som i modsætning til de to øvrige dimensioner har at gøre med objektive målbare forskningsmetoder. Afhandlingens her skriver sig ikke ind i denne kobling (om end dette også kunne have bidraget til spændende perspektiver), hvorfor tredje-personsperspektivet ikke udfoldes yderligere. Dog vil der i den analytiske del indgå nogle overvejelser og diskussioner omkring den organisatoriske kontekst, aktionsprocessen er omgivet af.

Med afsæt i Action Inquirys tre domæner koblet med dialektisk relationsteori har jeg i overordnede begreber forsøgt at forstå aktionsforskerrollen/processen i nuet. I det følgende uddyber jeg disse perspektiver under overskriften: "Aktionsforskning er også relationsarbejde", hvor også afhandlingens perspektiv på refleksivitetens betydning i aktionsforskning udfoldes. Jeg går altså nu et skridt dybere ind i, hvad der relationelt er på færde i aktionsforskningsprocesser, og som kalder på det, jeg tidligere har betegnet 'processuel lydhørhed'.

Aktionsforskning er *også* relationsarbejde – *relationsniveauet*

Aktionsforskning – *med* og ikke *på* mennesker

We believe that good research is research conducted **with** people rather than **on** people. We believe that ordinary people are quite capable of developing their own ideas and can work together in a co-operative inquiry group to see if these ideas make sense of their world and work in practice (Heron & Reason, 2001, p. 179).

Afhandlingens ambition har været at skabe et samarbejde med fængselsbetjentene, hvor samspillet er det afgørende for den retning og mening, processen tager. Heron & Reason italesætter dette perspektiv helt præcist med deres formulering af forskning *med* snarere end *på* mennesker. At fængselsbetjentene har været primus motor i at generere ideer, designe eksperimenterne og i fællesskab med mig diskuteret og analyseret betydningen af dem, udtrykker afhandlingens udviklingssyn, bl.a. som det er formuleret i ovenstående.

Som vist gennem kapitlet er dialektisk relationsteori en grundlæggende inspirationskilde i afhandlingens aktionsforskningstilgang. Den danner bundklang i forståelsen af, hvad der er i spil på det relationelle plan i et aktionsforskningsprojekt, og særligt er jeg her inspireret af det stærke fokus, der er på *gensidigheden* i samspilsprocesser (jf. forbundetheden). Den dialektiske relationsteori er meta-teoretisk inspireret af eksistentialismen og dialektikken, som grundpiller i det begrebsunivers, som teorien udvikler. Her står bl.a. begreber som '*selvet-i-relation*', '*subjekt-subjekt-relationer*', '*selvrefleksivitet*', '*gensidighed*', '*reificering*' og '*anerkendelse*' centralt. I kap. 4 er dette relationssyn udfoldet, og i det følgende vil jeg diskutere på hvilke måder, denne grundlæggende tilgang kommer til udtryk i mit afsæt i aktionsforskningsprocessen.

Den eksistentialistiske nerve – selvrefleksivitet og udvikling

Da det eksistentialistiske perspektiv er grundlæggende for hele den ontologiske og epistemologiske videnskabsforståelse i afhandlingen, har det ikke overraskende også en central placering i udviklingssynet i min tilgang til aktionsforskning. Det, jeg særligt inspireres af via den dialektiske relationsteori, er forestillingen om selvrefleksivitet som individets vej til at lade eksistensen træde frem og komme til syne. Selvrefleksivitet har at gøre med at forholde sig til sig selv fra et meta-perspektiv, dvs. at være sit eget objekt, at træde tilbage fra sig selv, og indebærer samtidig adgang til og kontakt med selvprocesser (Schibbye, 2010, p. 78). Schibbyes begrebsapparat opererer med to former for refleksivitet: '*organismisk*' og '*kognitiv*'.

Den *organismiske selvrefleksivitet* er forbundet med dybe processer i selvet, der som udgangspunkt er ordløse og usymboliserede. Schibbye betegner processerne som: "oplevelsesstrømme (der) kan erfares af individet: Der er adgang, men de symboliseres ikke. Vi kan opleve egne kropslige processer: sansninger, og proprioceptive processer – uden at have ord for dem" (Schibbye, 2010, p. 330).

Den organismiske selvrefleksivitet indebærer adgang til disse processer (følelser, sansninger, stemninger, de umiddelbare sensoriske indtryk), for gennem disse eksisterer muligheden for erkendelse – for at "blive kendt med det, som er". "Stemmerne fra dybet i mig", som Schibbye siger (2010, p. 26). Gennem organismiske processer kan vi blive i stand til at træde frem for os selv, og herfra vælge til og fra i forhold til essensen, f.eks. vælge eller fravælge at påtage mig de roller, der bliver mig givet.

Hvis vi var ét med, eller identiske med, essensen, ville der ikke være mulighed for selvrefleksivitet. At vi først eksisterer, giver os anledning til at få et forhold til essensen. Selvrefleksivitet indebærer, at mennesket kan overskue roller, konventioner og automatiske, prædefinerede "sandheder" (Schibbye, 2010, p. 26).

Det er den organismiske form for selvrefleksivitet, som kan generere overskridende udvikling.

Over for den organismiske selvrefleksivitet står det, Schibbye betegner 'kognitiv selvrefleksion', der handler om refleksioner på et mentalt plan: "at gøre sig forestillinger om tanker, vide hvad man selv mener, tænke om tanker, gøre sig tanker om sig selv" (Schibbye, 2010, p. 330).

Refleksion af denne karakter kan danne grundlag for lineær udvikling (vi bliver bedre til at håndtere bestemte situationer). Et udviklingsskridt, vi i mange tilfælde må tage til takke med. Den kognitive refleksivitet repræsenterer således allerede bevidstgjort og sprogliggjort viden (Schibbye, 2010, p. 330), og adskiller sig fra den organismiske ved ikke at indebære den samme adgang til de følelses- og sansemæssige niveauer i individet. Af samme årsag mener Schibbye, at den udvikling, som erkendelser på dette niveau kan bibringe, har sine begrænsninger: "Kort sagt går lineær forandring fra det ene til det andet, men ikke til 'det helt nye'" (Schibbye, 2010, p. 332).

Det betyder ikke, at kognitiv refleksion er 'anden rangs'. Set med aktionsforskningsoptik er den kognitive selvrefleksivitet kritisk for aktionsforskerens evne til at forholde sig åben og bevægelig i forhold aktionsforskningsprocesserne, der løbende stiller store krav til at korrigere, skifte retning og træffe valg med henblik på at kvalificere processerne. Men det betyder, at hvis man ønsker overskridende udvikling, indebærer det, at individet i læreprocessen gives mulighed for at henvende sig til flere niveauer i sin egen inderside – i sit eget selv. I aktionsforskningsprocesser indebærer dette bl.a., at de faglige og fag-personlige dimensioner også reflekteres i forhold til de mere følelsesmæssige, kropslige og sanselige perspektiver.

Inspireret af den dialektiske relationsteori skelner jeg i min aktionsforskningsoptik mellem 3 gensidigt forbundne refleksivitetsformer: selvrefleksivitet (som diskuteret ovenfor), anden-refleksivitet og relationsrefleksivitet. Anden-refleksivitet har at gøre med at kunne forestille sig og forstå den andens oplevelsesverden, og er en forudsætning for empatisk samspil. Anden-refleksivitet gør det "muligt at se sig selv som objekt i den andens øjne, dvs. at se sig selv fra den andens perspektiv" (Schibbye, 2010, p. 83).

Den sidste form, relationsrefleksivitet, inkluderer at forholde sig refleksivt til de processer, der er på spil i samspillet i den konkrete relation. Det kan bl.a. handle om at have øje for den dynamik, der udvikler sig i samspillet, hvordan vi gensidigt påvirkes og påvirker det intersubjektive samspil (f.eks. parallelprocesser).

I Schibbys begrebsunivers giver det ikke mening at tale om 'selvrefleksivitet' uden også at forholde sig til det, hun betegner som 'evnen til selvafrænsning', netop fordi de to begreber er hinandens forudsætninger og står i et gensidigt forhold til hinanden. Selvafrænsning er evnen til at skelne mellem mig og den anden og aktualiseres i relationer gennem en evne til at kunne sondre mellem processer i mig og processer i den anden. Selvafrænsning er en forudsætning for at kunne have et reflekteret forhold til sig selv:

Refleksivitet indebærer, dialektisk set, selvafrænsning. At kunne overskue oplevelser i sit eget selv hænger sammen med at kunne afgrænse oplevelsernes fra andre (...). Det der er afgrænset som mig, har jeg et forhold til (Schibbye, 2010, p. 78).

Selvrefleksivitet i aktionsprocessen

Schibbys refleksivitetsbegreber er udviklet i en terapeutisk kontekst, hvor målet er overskridende udvikling forstået som personlig transformation, der indebærer at underliggende personlighedsstrukturer ændres (ikke kun strukturenes udtryk) (2010, p. 332). I afhandlingens kontekst, en fællesskabsafdeling i et lukket fængsel i et samarbejde med 4 betjente om deres relationer til de indsatte, har succeskriteriet ikke i sig selv været personlig transformation. Betjentene er trådt ind i samarbejdet med det formål at eksperimentere med nye former i relationerne til de indsatte for at bidrage til at skabe forandringer i måden at arbejde med de indsatte på. Fokus er her det fag-personlige element i deres arbejdsrolle (funktion), dvs. hvordan de knytter an til og forvalter deres fag. Processen vil forhåbentlig bidrage til kognitive udviklingsprocesser i kraft af nye erkendelser og sprogliggørelse af erkendelserne. Forandringer, der forhåbentlig får positiv betydning i deres praksis. Og måske vil der også opstå forandringer, som overskrider det lineære – uden det alligevel kan karakteriseres som personlig transformation – altså overskridende forandring i Schibbys forstand. Schibbye forholder sig til den kognitive og organismiske refleksivitet som absolutter, dvs. enten er der tale om kognitiv *eller* organismisk udvikling. Dette giver måske mening i en terapeutisk sammenhæng. Men med afsæt i egne erfaringer med udviklingsarbejde, i lyset af fag-personlig udvikling, forholder jeg mig kritisk til dette *enten-eller*-perspektiv (som i øvrigt også står i modsætning til det *både-og*, som teorien i øvrigt argumenterer for). Jeg savner et perspektiv, der beskriver udviklingsprocesser, der ikke transformerer, men som alligevel bidrager til

fag-personlig udvikling, og som kan involvere følelsesmæssige, sansemæssige og kropslige processer – altså udvikling, der overskrider det rent kognitive, men som ikke har transformerende karakter.

Dialektikkens bidrag

– *et både-og*

I de videnskabsteoretiske diskussioner har jeg beskrevet, hvordan dialektikken er et centralt udgangspunkt for relationsforståelsen i dialektisk relationsteori. Tænkningen er præget af mennesket som både et unikt selv og som afhængig af og i gensidigt forhold til den anden. En tænkning, der indebærer, at mennesket altid må forstås med afsæt i de relationer, det indgår i.

Oversat til aktionsprocessen fordrer det, at jeg som forsker må være optaget af, på hvilke måder mit eget bidrag til spillet med betjente bidrager til det, der bliver (u)muligt i vores relationer til hinanden. Midtvejs i aktionsforskningsprocessen var frustrationen og tvivlen stor i forhold til, hvorvidt det lykkedes os at skabe læring sammen. Perspektivet her indebar, at jeg ikke kunne afskrive deres læringsrefleksioner, som jeg tvivlede på indebar egentlig læring, som udtryk for evt. begrænsninger hos dem, men i stedet måtte se på, hvad der var på færde i vores relation: På hvilke måder bidrog jeg? Og på hvilke måder så det ud til at påvirke det, der skete i spillet? Og hvilke antagelser lå bag mine spontan-tolkninger af læringsbegreber, når jeg vurderede, om der overhovedet skete læring? Det indebar også fordringen om organismisk selvrefleksion for mig, der udfordrede mig på, på hvilke måder jeg blev berørt i kontakten med dem. Og altså en åbenhed og lydhørhed over for *stemmerne fra dybet*, som Schibbye ville udtrykke det. Logbogsarbejdet (oplevelsesniveauet) både under feltarbejdet og aktionsprocessen har været tænkt som et redskab til netop at 'blive kendt med det, som er' – og i denne sammenhæng at tage ansvar for mit eget bidrag i processen for herigennem at forstå spillet.

I ovenstående har jeg diskuteret min forståelse af, hvordan man kan forvalte sin rolle som aktionsforsker i her-og-nu-spillet med deltagerne. Jeg har argumenteret for, at en måde at 'opholde' sig i uforudsigeligheden (og i 'the messiness') på er gennem 'processuel lydhørhed', som jeg forstår som en aktionsforsker-position. Begrebet er udfoldet dels gennem Action Inquiry's tre udforskningsoptikker (første-, anden- og tredje-personsudforskning) og dels via begreberne 'selvrefleksivitet', 'selvafrænsning' og '*selvet-i-relation*' hentet fra dialektisk relationsteori. Alt sammen fra et relationsfundament, hvor hensigten er at etablere subjekt-subjekt-relationer. Den anerkendende tilgang, som blev diskuteret i kap. 4, ligger således som et baggrundstæppe for positionen.

Med begrebet 'processuel lydhørhed' har jeg fundet et begreb, der rummer to for mig centrale elementer i aktionsforskning:

Dels kan begrebet favne og 'gå med' de kvaliteter, der ligger i aktionsforskningsprocessers bevægelighed og uforudsigelighed. Den processuelle lydhørhed kan bidrage til, at viden og

indsigt får lov og tid til at emergere (modsat en tendens til at ønske at 'størkne' viden og indsigt, før den endnu helt er formet eller modnet, med henblik på få fornemmelse af klarhed). Denne tilgang indebærer også i min optik det, jeg tidligere omtalte som en slags *radikal bevægelighed*, nemlig at deltagernes optagetheder er styrende for processernes indhold og retning.

Og dels rummer begrebet via dets forankring i en dialektisk relationsforståelse en lydhørhed over for det gensidige i udviklingsprocesser og er dermed et greb til at forholde sig til aktionsforskerrollen og det relationelle niveau i samarbejdet. Begrebet rummer en sensitivitet over for det *mellemværende*, der er på spil mellem aktionsforsker og deltager i udviklingsprocesserne.

I den forstand er begrebet forankret i afhandlingens såvel ontologiske som epistemologiske optik.

Samlet set kan afhandlingens aktionsforskningsoptik illustreres i denne model:

Model 21: Afhandlingens aktionsforskningsoptik

En metodologisk
mellemregning

En metodologisk mellemregning

En ny virkelighed og et ændret fokus

Konsekvenser af den processuelle lydhørhed

Organisatoriske forandringer sætter bevægelser i gang, som vi måske kan få øje på, men som er vanskelige at forudsige betydningen af. Mit feltarbejde blev gennemført i en periode, hvor afdelingen opleves at fungere rigtig godt. Som påpeget tidligere bar interviewene med de ansatte fængselsbetjente også præg af stor tilfredshed med og stolthed over afdelingen og nærmest en idyllisering af det kollegiale fællesskab. I bakspejlet kan jeg se, at hverdagen bar præg af meget kontinuitet og forudsigelighed i kraft af, at personalet havde godt kendskab til de indsatte, gennemførte rutiner med de indsatte, som de indsatte i vid udstrækning accepterede, og de udfordringer, der kunne være med enkelte indsatte, var ikke komplekse og ofte kun enkeltstående og derfor overskuelige at håndtere. Dette er kendetegn ved fængselsbetjentenes tidligere hverdag, som jeg som feltarbejder først særligt får øje på i den periode, hvor aktionsprocessen står på, og hvor virkeligheden er en helt anden. I den periode, hvor jeg er tilbage på universitetet for at undervise og bearbejde mit feltarbejde, sker de første forandringer. Fra at have været en almindelig fællesskabsafdeling skal dele af afdelingen nu overgå til at varetage forskellige indvandrerbånd. Det betyder et helt nyt klientel, og i dette tilfælde et klientel, der ikke indordner sig under afdelingens styreform. Al den gode praksiserfaring, afdelingen har med at håndtere de indsatte, kommer til kort i relationen til de indsatte fra indvandrerbåndene. Over nogle måneder kommer dette til at udgøre et meget stort pres, som resulterer i den stemning og den oplevelse af nedslidthed, jeg møder på de to seminarer om indvandrerbånd (jf. "Introduktion til afhandlingens del 2"). Som den kommende analyse af min aktionsproces vil vise, er det her kun starten på en række organisatoriske forandringer og især begivenheder, der kommer til at lægge et ekstremt pres på medarbejderne, på afdelingen og på det kollegiale samarbejde. Men essensen er, at jeg gennem mit feltarbejde har arbejdet mig ind i én slags virkelighed og starter op i aktionsprocessen med en helt anden, der gennem vores ene år sammen er præget af store forandringer, konflikter og mistrivsel.

En metodologisk mellemregning

De organisatoriske forandringer stor betydning for afhandlingens fokus og forskningsspørgsmål, fordi de løbende begivenheder gør det vanskeligt at bevare fokusset på relationen mellem de indsatte og ansatte. Som analysen vil vise, bliver vi i aktionerne i mange tilfælde optaget af relationen indbyrdes mellem fængselsbetjentene, og det får betydning for den vidensproduktion og de forandringer, der sker undervejs. Relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene bliver aldrig helt ude af syne, men i processen kommer vi i flere perioder mere til at fokusere på den nære kontekst, relationen aktualiseres i – nemlig kollega-relationen.

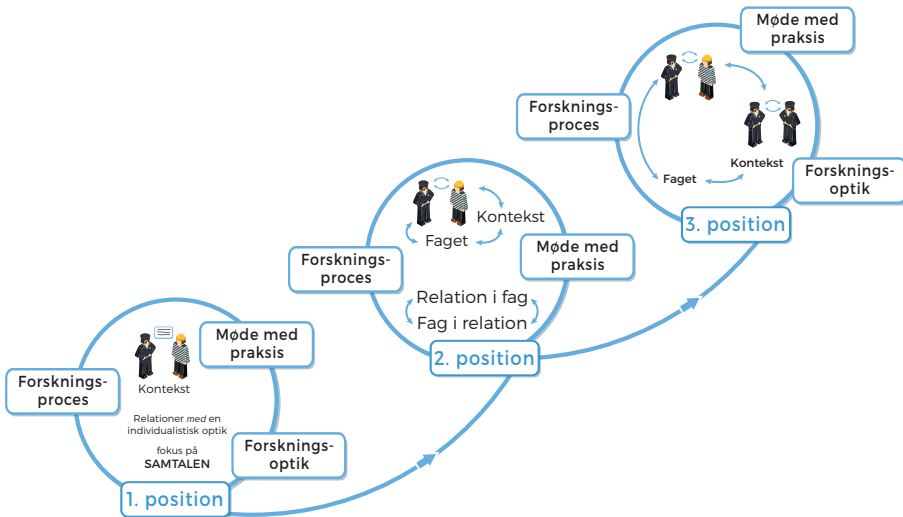
Det er en begivenhedsrig periode, fængselsbetjentene kommer til at dele med mig i vores

fælles projekt. Det har betydning for både indhold, metode og retning i processen, og min måde at forholde mig til det på er et udtryk for min tilgang til aktionsforskning, som b.la. udtrykt gennem 'processuel lydhørhed'.

Jeg er gået ind i samarbejdet med fængselsbetjentene med henblik på en kvalificering af det fag-personlige element i relation til fængselsbetjentenes rolle og fag. Den teoretiske kobling er ikke bundet op på en bestemt metode (f.eks. coaching, kollegial respons, kollegial supervision, dialogkonferencer eller lign.), der skal afprøves og udvikles, snarere er jeg optaget af den teoretiske optik som en mere grundlæggende tilgang. Det betyder, at det metodiske fra starten har stået meget åbent. Vi kan ende 'hvor som helst' inden for den overordnede ramme afhængigt af, hvad der viser sig relevant og meningsfuldt i praksis. Samtidig er den undersøgende procesform, der er inkluderet i den dialektiske relationsteori, og som er optaget af at følge de tematikker, den anden er optaget af, også med til, at der indholdsmæssigt er stor bevægelighed i processen. Der er således tale om stor bevægelighed i forhold til både form og indhold. Jeg mener at kunne pege på, at netop denne position har bidraget til viden og mulighed for at udvikle praksis på måder, jeg ikke kunne have forudset, og som er særdeles centrale for at udvikle faget og forstå den fag-personlige sammenhæng hermed. Men samtidig har det også betydet, at jeg i processen har måttet forlade dele af min vidensinteresse.

På et metodologisk plan betyder den bevægelige position således, at min vidensinteresse løbende har været i proces. Jeg forstår i det lys afhandlingen som en rejse med et ståsted i forskellige positioner:

Bevægelighed og positioner

Model 22: Bevægelighed og positioner / 'radikal' procesorientering i aktionsforskning

Position 1: Mit udgangspunkt har fra starten været, at relationen mellem indsatte og fængselsbetjente ikke giver anledning til understøttende udvikling for de indsatte, jf. dilemmaet mellem 'det hårde' og 'det bløde'. Dermed har det resocialiserende arbejde ringe vilkår, eftersom udvikling finder sted i og i kraft af relationer. Mit afsæt har, trods mit relationelle perspektiv, på flere måder været udtryk for en individuel optik, der har aktualiseret sig som en forestilling om, at den enkelte fængselsbetjent kunne styrkes gennem fag-personlig udvikling til at håndtere dilemmaet – og dermed kvalificere relationen til de indsatte. Min linse i problematikken er den interpersonelle kommunikation, og jeg har i position 1 arbejdet med en forestilling om at komme tæt på de konkrete samtaler mellem indsatte og ansatte.

Position 2: Gennem feltarbejdet har jeg fokus på relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Sideløbende hermed bliver jeg imidlertid mere og mere optaget af, hvilket fag det mon er, fængselsbetjentene praktiserer. Jeg finder det svært at få øje på nogle grundlæggende logikker af *faglig* karakter, som tegner faget, og bliver i tvivl om, hvorvidt der overhovedet er tale om et fag? Og i givet fald, hvordan kan man karakterisere dette fængselsbetjentfag? Parallelt og sammenvævet med fokus på relationen mellem fængselsbetjent og indsat bliver jeg således optaget af, hvilket 'slags' fag de praktiserer, og hvordan netop en forståelse og tydelighed om faget er tæt sammenvævet med opgaveløsningen, herunder relationerne. Jeg går fra en udpræget interesse i det relationelle i specifik samtalekontekst (mellem den enkelte betjent og indsatte) til et langt større fokus på det relationelle i forhold til betjentenes opgavemæssige og fag-professionelle kontekst (og senere også deres kollegiale/gruppemæssige/organisatoriske kontekst).

Position 3: Min indgang til aktionsprocessen er i position 3 stadig et fokus på kommunikation og relation mellem indsatte og fængselsbetjente set i lyset af det fag, der skal praktiseres. Imidlertid betyder store omvæltninger og voldsomme begivenheder på afdelingen, at fokus i aktionsprocessen i mange perioder forskubber sig fra fængselsbetjent-indsat-relationen over til kollega-relationen, fordi fængselsbetjentene bliver udfordret på deres relationer til kollegerne. En del af den viden, vi løbende i projektet får adgang til gennem processerne, har derfor i position 3 også at gøre med betydningen og karakteren af kollega-relationerne og mindre end forventet at gøre med konkret udvikling af relationen mellem indsatte og fængselsbetjente.

Der er således hele tiden en dialektisk relation mellem aktion og refleksion, mellem forskningsdimensionen og udviklingsdimensionen, i modellen aktualiseret gennem samspillet mellem 'forskningsoptik', 'møde med praksis' og 'forskningsproces' (aktionsproces i 3. position).

I den kommende analyse vil den bevægelse, model afspejler, kunne spores i de tematikker, der endte med at være styrende for aktionsprocessen og aktionerne heri. Således vil jeg kunne udlede:

- *Mere om:* den kollegiale relation, dens karakter, betydning og indvirkning på relationen mellem fængselsbetjent og indsat (praksis).
- *Mere* teoretisk baseret viden om det komplekse praksisrum, fængselsbetjente skal navigere i.
- *Mindre om:* hvordan det lykkes fængselsbetjentene at udvikle konkret samspil med de indsatte gennem et større fokus på relationelle kvaliteter (klientellet ændrede sig undervejs, og de massive kollegiale problemer overtog aktionsprocesserne).

Som supplement til forskningsspørgsmålet og de tilknyttede tematikker beskrevet i kap. 1 er følgende spørgsmål også retningsgivende for det kommende analytiske arbejde:

- Hvad kendetegner den nære kontekst (faget), fængselsbetjenten skal praktisere sin fængselsbetjentrolle i lyset af?
- Hvad kendetegner den kollegiale relation og hvilken betydning har den for fængselsbetjentens praksis?

Fra feltarbejde til aktionsproces

- Indblik i metodiske overvejelser
relateret til aktionsprocessen

Fra feltarbejde til aktionsproces

– indblik i metodiske overvejelser relateret til aktionsprocessens praksis

Metodiske overvejelser

Det følgende kapitel giver indblik i aktionsprocessens forskellige aktioner, og er i den forstand en ramme for og en indledning til det efterfølgende analytiske arbejde. De metodiske diskussioner vedrørende feltarbejdet er fremlagt i kap. 3, og der lovede jeg, at tilsvarende overvejelser vedrørende det aktionsforskningsmæssige ville fremgå i kapitlet her. Samtidig er der forskel på karakteren af de metodiske diskussioner, der er knyttet til henholdsvis feltarbejdet og aktionsprocessen. Feltarbejdet er gennemført ud fra klassiske feltarbejdsmetoder, såsom observationsstudier og interviews, og de er diskuteret teoretisk og metodisk. I kraft af afhandlingens aktionsforskningsoptik læner aktionsprocessen sig ikke op ad velkendte eller specifikke metoder (f.eks. fremtidsværkstedet, dialogkonference eller lign.). Snarere er aktionsforskningsoptikken og de diskuterede positioner udtryk for en ønsket måde at forvalte det relationelle samspil på, så det understøtter udvikling.

De overvejelser, jeg har gjort mig i forrige kapitel om aktionsforskningsoptik og positioner, har derfor omfattende konsekvens for den metodiske tilgang i samspillet med fængselsbetjentene. Jeg er gået ind i samarbejdet med fængselsbetjentene med henblik på en kvalificering af det fag-personlige element i relation til deres rolle og fag. Den teoretiske kobling er (som nævnt i forrige kapitel) ikke bundet op på en bestemt metode (f.eks. coaching, supervision, kollegial respons, kollegial supervision, dialogkonferencer eller lign.), tværtimod har det procesmetodiske stået meget åbent.

Den undersøgende procesform, der er indlejret i den dialektiske relationsteori, er som nævnt optaget af at følge de tematikker, den anden er optaget af, og det betyder i forhold til aktionerne i aktionsprocessen, at jeg som aktionsforsker har været indstillet på, at der indholdsmæssigt kan være stor bevægelighed i processen.

De følgende metodiske overvejelser er derfor ikke en diskussion af konkrete metoder, men et indblik i den faktiske praksis – herunder valg og overvejelser – der har kendetegnet aktionsprocessen.

Tidsrammen

Aktionsforskningsprocessen starter op marts 2013 med forestillingen om ca. 6 måneders proces. Først et år senere i marts 2014 afholder vi sidste procesdag. Processen løber således over et helt år. Flere begivenheder er med til at udskyde nogle af procesdagene, og samtidig er samme begivenheder også grund til, at det gav mening at udvide projektperioden.

Udvælgelse af deltagere

Mit udgangspunkt i de allerførste indledende samtaler med fængslet var, at jeg i feltarbejdet ville være optaget af fængselsbetjentfagets praksis med et dobbelt-blik, et 'både-og'-blik: Jeg ønskede indsigt i og viden om, hvad udfordringerne i faget består i, og hvornår det ser ud som om, det er svært at få det (dobbeltrollen) til at lykkes. Men jeg var i lige så stor grad interesseret i at få blik for, hvor ressourcerne er i forhold til opgaven, og hvordan praksis ser ud, når dobbeltrollen ser ud til at lykkes. Med andre ord var jeg ikke klassisk optaget af at afdække den mangel på kompetence og menneskelighed, som adskillige forskere før mig har vist eksisterer. Jeg ønskede at få øje på kvaliteterne – ud fra en antagelse om, at de findes, og at udvikling og forandring også tager afsæt i eksisterende ressourcer¹⁹⁵.

Denne italesatte intension fik indflydelse på, hvilken afdeling fængslet mente, jeg skulle starte et samarbejde op med, nemlig en velfungerende afdeling med styr på tingene og flere kvalificerede fængselsbetjente^{196 197}. Gennem feltarbejdet fik jeg kontakt til de forskellige fængselsbetjente og mødte her stor forskel i entusiasme omkring mit projekt. Flere var meget imødekomne og interesserede, og ofte var der et sammenfald mellem dem, der viste interesse for mit projekt og interesse for deres job (fag). Det betød i praksis, at der var nogle fængselsbetjente, jeg talte meget mere med end andre, bl.a. fordi de selv var opsøgende, men sikkert også fordi det opleves bekræftende og trygt at henvende sig til mennesker, der som udgangspunkt er positivt indstillet over for ens foretagende.

Da projektets overlevelse var i fare, og efterfølgende blev reduceret i omfang og mandtal, talte jeg først med afdelingslederen om, hvem der skulle deltage. Det var essentielt for mig, at dem, der deltog, havde interesse, lyst til og kunne se mening i det. Tidspresset betød, at jeg henvendte mig til 3 af de fængselsbetjente, jeg havde haft et godt samarbejde med under feltarbejdet, og hørte, om de var interesserede. De foreslog en fjerde fængselsbetjent, som kun sporadisk havde været på afdelingen under mit feltarbejde, men som var meget engageret og det, de forstod som en dygtig fængselsbetjent. Det endte med at være disse 4 fængselsbetjente, der blev deltagere i aktionsprocessen. Dette er der god grund til at forholde sig kritisk til, særligt fordi der kunne have været flere, der var interesserede, og som følte sig fravalgt (måske endda følte sig underkendt m.m.) Flere af de fængselsbetjente, jeg helt i starten blev introduceret for (jf. pointen med, at værten først viser det, denne er mest stolt af, frem for omverdenen, se kap. 3), endte med at deltage i aktionsprocessen, og på den måde kan jeg have bidraget til at understøtte en allerede eksisterende favorisering af nogle medarbejdere. Det kan endda have bidraget til nogle interne personale-problemer, der langt senere blev en realitet (og som er genstand for analyse senere).

195 Denne tilgang er ikke identisk med f.eks. Liebling, Price & Shefer (2010), der i deres undersøgelse af fængselsbetjentene og deres arbejde (*The Prison Officer*) tager afsæt i Appreciative Inquiry i deres forsøg på at indfange best practice eller ressourcer i fængselsbetjentes praksis. Min optik har ikke været resourcefokuserende, men jeg har forsøgt at inkludere et bredt perspektiv, der både kunne have øje for problematiske forhold i praksis og samtidig have blik for særlige kvaliteter.

196 Derudover kendte jeg til afdelingslederen (viste det sig), da han havde deltaget i en af Kriminalforsorgens lederuddannelse, som min tidligere arbejdsplads gennemførte, og som jeg var en af de gennemgående konsulenter på.

197 En anden pointe kan være, at behandlingschefen, som var min primære samarbejdspartner i de indledende processer, kan have haft dagsordener, jeg ikke kendte til. Hun kan f.eks. have haft et ønske om, at netop denne afdeling skulle udvikle sig og lære nyt?

Deltagere eller medforskere?

Den grundlæggende procesaktivitet i aktionsprocessen er, hvad vi betegnede: 'møder i forskerteamet'. Termen 'forskerteam' kræver en bemærkning, fordi den indikerer, at der er tale om møder mellem forskere. Betegnelsen for de praktikere, der indgår i aktionsforskningsprojekter varierer afhængig af aktionsforskerens videnskabsteoretiske forankring, og på dansk¹⁹⁸ er der således både et 'aktør'-begreb (f.eks. hos K. A. Nielsen, 2012; Husted & Tofteng, 2012), et 'deltager'-begreb (f.eks. hos Alrø et al., 2013) og et 'medforsker'-begreb (f.eks. hos Højholt, 2005). Jeg har i forrige kapitel konsekvent talt om fængselsbetjentene som *deltagere*. I løbet af mit samarbejde med fængslet har jeg ofte diskuteret med mig selv og kolleger i forskningsmiljøet, hvad der var en præcis betegnelse for fængselsbetjentenes rolle i aktionsforskningsprocessen. En spontan kommentar på det første møde med de 4 fængselsbetjente (i forbindelse med at rammesætte vores kommende samarbejde), om at de var en slags *medforskere*, fik betydning for den måde, vi italesatte deres rolle på igennem resten af projektet. Gruppen greb straks frasen og så muligheden for at positionere sig gennem denne frase fra en selvironisk distance. Samtidig fik jeg en intuitiv fornemmelse af, at det faktisk var en solid og velegnet etikette, fordi det på sin vis hjalp os ind i det nye samarbejde og den nye rollefordeling (se p. 236). Det blev en måde at invitere dem ind i et helt andet rum på og også en måde løbende at 'kalde' det mere reflektive lag i kommunikationen frem på ("hvis vi skal forstå det her ud fra, at vi også er i gang med at forske..."). Jeg er bevidst om, at det er en radikal udgave af deltager-forståelsen, medforsker-begrebet repræsenterer, og det ikke er uproblematisk. F.eks. risikerer begrebet at udvande forskellen mellem aktionsforsker og praktiker. En forskel, der bl.a. er særlig tydelig i de krav, der på den videnskabelige arena stilles til forskeren vedrørende vidensproduktionen. Derudover mener jeg, at begrebet risikerer at sløre den motivationsforskel, der kendetegner henholdsvis forskeren og praktiker. Som udgangspunkt er praktiker (formentlig) ikke optaget af at producere forskning, men af at udvikle sin praksis. Derfor tillægger jeg mig heller ikke medforsker-begrebet i en radikal udgave, der implicerer en ide om, at medforskerne er med helt inde i den skrivende vidensproduktion. Samtidig tiltrækker begrebet mig, ikke blot fordi det er blevet et anker for en betydningsfuld proces sammen med fængselsbetjentene, men også fordi det åbner op for en særlig refleksiv forholden-sig i processer, når vi (indimellem) taler om dem som en del af en forskningsproces. Dermed markerer betegnelsen for mig også en anden relation end den velkendte konsulent-kunde-relation, hvor fokus (i samspillet i hvert fald) kun er på lokal udvikling. Definitorisk lander jeg på en fastholdelse af deltager-begrebet, med en lille flirt med medforsker-begrebet.

Processens aktioner

Aktionsprocessen blev gennemført som fælles heldags-procesdage med 4 fængselsbetjente og mig selv – dage, vi betegnede 'møder i forskerteamet'. Gennem de 12 måneder afholdt vi i alt 9 af disse procesdage. Procesdagene blev ikke gennemført ud fra en fast skabelon, men gennemgående var det alligevel, at jeg som facilitator forsøgte (gennem dialogiske processer) at skabe en refleksionsarena – med de kendetegn, som er diskuteret i forrige kapitel om aktionsforskningsoptik og positioner (refleksivitet, anerkendelse, optaget af inderside, dele

198 På engelsk er der tale om 'participant', 'co-researcher', 'co-inquirer' etc.

oplevelser, gå med det emergerende, jf. den procesuelle lydhørhed). Formmæssigt var det også et gennemgående træk, at procesdagene startede op med en 'siden-sidst'-runde og sluttede af med en evaluering. Metodisk bevægede vi os mellem dialogiske samtaler, højludte diskussioner, selvkonfrontation (gennem lydoptagelser), individuelle refleksionsøvelser, gruppearbejde osv.

Udover 'møderne i forskerteamet' gennemførte fængselsbetjentene forskellige aktioner i deres praksis løbende over året. For størstedelens vedkommende handlede det om det, vi som udgangspunkt betegnede 'videndelingsmøder' (men som endte med at skifte navn til 'FOKUS-møder'). I perioden april 2013 til januar 2014 gennemførte fængselsbetjentene 14 videndelingsmøder, hvoraf jeg deltog i ét (det 3. møde) og modtog båndede optagelser fra flere af dem. Endelig arrangerede betjentene seancer, hvor de observerede hinandens praksis med fokus på relationen til den indsatte og gav feedback på samme¹⁹⁹.

	Marts '13	April '13	Maj '13	Juni '13	Juli '13	Aug. '13	Sept. '13	Okt. '13	Nov. '13	Dec. '13	Jan. '14	Feb. '14	Marts '14	April '14	Maj '14
Procesdage	XX	X	X			X		X		X	X		X		
Videndelingsmøder	X	XX	XX	X		X	XX	XX		X	X	X			
Lise besøg ny afd.				X											
Observation og feedback															
Evaluering og afslutning - proces											X		X		
Præsentation og illustration for hele afdelingen															X

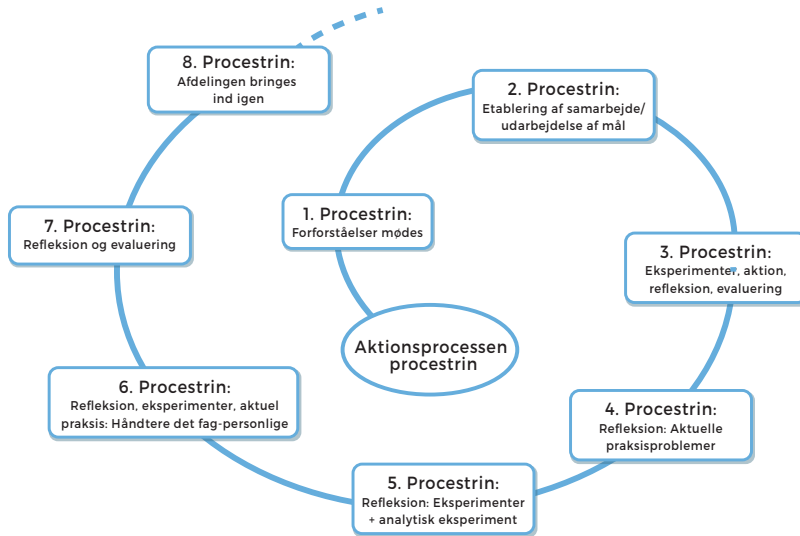
Model 23: Aktionsprocessens aktioner

Overblik og indblik i processens aktioner

Følgende afsnit giver et overblik over aktionsfasens forskellige procestrin. Gennemgangen er inddelt i procestrin, der dækker over indholdsmæssige bevægelser i processen, snarere end over tidsmæssige aktiviteter. Det betyder, at antallet af 'møder i forskerteamet' og antallet af procestrin ikke nødvendigvis er det samme. Aktionsprocessen er her formidlet som en historiefortælling, der sigter mod at formidle et helhedsbillede af aktionsprocessen. Selvom der ikke er tale om en analyse, kan det ikke undgå, at jeg i beskrivelserne kommer til at introducere forskellige analytiske tematikker, som bliver genstand for analysearbejde senere.

199 Observations- og feedback-processerne var vanskelige at gennemføre, i første omgang bl.a. på grund af hjemsendelse af to af fængselsbetjentene (jf. tidligere) og senere pga. andre voldsomme begivenheder, der skabte ustabilitet i forhold til projektets planer. De relativt få aktiviteter i rubrikken for 'Observation og feedback' synliggør dette.

Modellen illustrerer processens forskellige procestrin:

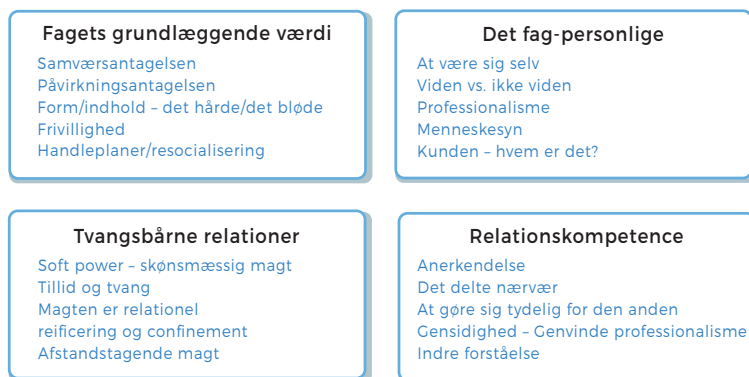

Model 24: Aktionsprocessens procestrin

Første procestrin

– forskerverden og fængselsverden mødes (1. og 2. møde)

Afsættet til aktionsprocessen var som nævnt den analytiske bearbejdning af feltarbejdet. Opstarten på mit samarbejde med fængselsbetjentene blev således en diskussion af feltarbejdets analytiske pointer, som de er opsummeret i nedenstående model:

Model 25: Temaer fra feltarbejdet

Det første procestrin indebar derfor at fremlægge en række af de forforståelser, som feltarbejdet havde bibragt mig, med henblik på dels at tydeliggøre mit perspektiv og dels for at blive udfordret af fængselsbetjentene i mødet med deres forforståelser – og deres reaktioner på mine. Denne proces skulle bane vejen for det, jeg betragtede som et afgørende skridt i forløbet, nemlig beslutningen om fokus og formål med vores fælles projekt.

Andet procestrin (2. møde + min efterbearbejdning)

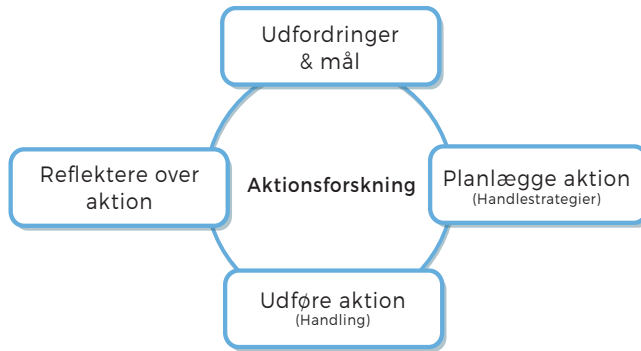
Det andet procestrin var fundamentalt for etableringen af samarbejdsrelationen. De centrale elementer for mig i denne del var dels at få italesat og tydeliggjort rolleskiftet mellem os og dels at fastholde mig selv i en åben position i forhold til, hvad betjentene måtte finde centralt og vigtigt for deres arbejdsliv. Det har fra starten været en pointe, at feltarbejdet skulle vise, hvad der kunne være relevant og vigtigt at arbejde med i en aktionsproces, og i kraft af feltarbejdet havde jeg etableret en relation med fængselsbetjentene, hvor jeg gennem dage, uger og måneder observerede dem og talte med dem om deres fag og deres praksis, men hele tiden med en opmærksomhed på at fastholde en ikke-intervenerende rolle²⁰⁰. Jeg har ikke haft en specifik dagsorden eller nogle særlige aktier, om end jeg naturligvis har haft et fokus og et felt, hvor jeg var særligt interesseret i noget mere end andet (jf. hypoteser, forskningsspørgsmål, løbende fokus-indstillinger osv.). Jeg har været på betjentenes banehalvdel, undersøgt den med henblik på at blive klogere på, hvad den bestod af, hvad der her var muligt osv. De har vist velvilje, og de har stillet op til at besvare spørgsmål og diskutere 'undringer', men feltarbejdet har ikke båret præg af et samarbejde og slet ikke af et fælles mål.

Det var derfor nødvendigt fra starten i aktionsprocessen at skitsere rammer, relationer og gensidige forventninger som en del af aktionsprocessen, herunder at få tydeliggjort, hvilke roller vi nu havde i forhold til hinanden: Deltagerne, der gik fra under feltarbejdet (forundersøgelsen) at være deltagere og interviewpersoner til at være udforskende som deltagere ('medforskere') i aktionsprocessen, og mig, der gik fra en mere klassisk forskerrolle til at være proces-facilitator.

For at nærme os en beskrivelse af de udfordringer, betjentene oplevede, og de mål, de ønskede at sætte for at arbejde med udfordringerne, tog vi udgangspunkt i følgende model:

200 Som udgangspunkt kan man hævde, at selv tilstedeværelse er intervention, jf. definitionen af 'deltagende observation' i kap. 3: Det, jeg italesætter her, er en bevidsthed om ikke i feltarbejdet at starte udviklingsprocessen op. Jeg ønskede at fastholde en rolle som feltarbejder og var opmærksom på ikke at træde ind i den for mig meget vante konsulentrolle, som jeg frygtede ville tage over og dels sløre mit forskningsblik og dels farve og tone fængselsbetjentenes perspektiver. Bekymringen kan hænge sammen med, at feltarbejde var nyt land for mig.

Aktionsforskningsproces

Model: 26: Aktionsforskningsproces

Modellen var tænkt som hjælp til at skelne mellem de forskellige niveauer i processen.

Fængselsbetjentene fik til opgave at pege på et eller flere temaer, som de havde lyst og energi til at arbejde med, og som kunne forstås under det overordnede tema: *Relationen mellem indsatte og fængselsbetjente*. Som inspiration kunne de anvende diskussionerne, vi havde haft med afsæt i mine analytiske pointer og problematikkerne omkring indvandrer-banderne (inkl. de to konsulentstyrede temadage), eller deres praksis-erfaringer og interesser i øvrigt. Dvs. rammen var meget bred. Til min overraskelse var ingen af dem interesserede i at arbejde med indvandrer-banderne på trods af den store negative betydning, relationerne til dem havde for oplevelsen af hverdagen. Deres egen forklaring lød på, at der i løbet af kort tid ville finde en organisationsændring sted, som betød, at de alligevel ikke skulle arbejde med banderne. En anden medvirkende faktor kan også have været, at de med projektet havde brug for, som de tidligere havde udtrykt det, at komme til at beskæftige sig med noget andet end netop problemerne med banderne.

Fængselsbetjentene pegede på 2 områder, som de var optaget af:

1. Kvalificering af handleplansarbejdet (der i feltarbejdets undersøgelse havde fået en hård medfart af både indsatte og nogle fængselsbetjente).
2. Individuelle fag-personlige kompetencer i relation til de indsatte.

Det ene spor: Handleplansarbejdet

Med afsæt i procesmodellen (jf. forrige model) udviklede vi i samarbejde følgende beskrivelse af udfordringer omkring handleplansarbejdet:

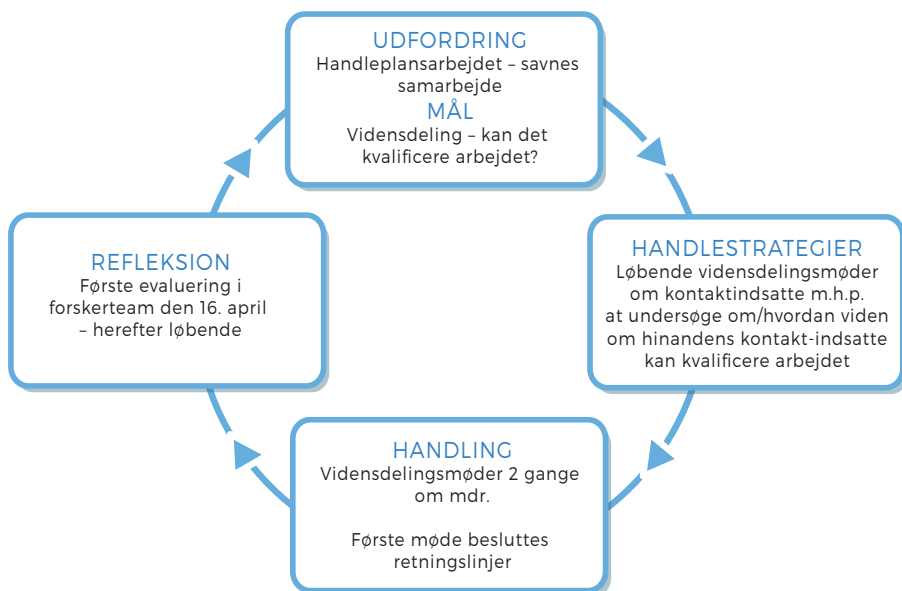
Udfordring og mål – spor 1

- Det faglige samarbejde omkring de indsatte er utilfredsstillende, hvilket bl.a. viser sig i arbejdet med resocialiserende elementer i arbejdet. På afdelingen holdes der hver dag morgenmøder med fokus på praktiske ting, gøremål, ændringer osv. Der holdes til gengæld ingen faglige møder med fokus på, hvordan man bedst muligt håndterer den enkelte indsatte - herunder også i forhold til **handleplansarbejde**.
- Målet med denne del af projektet er at undersøge, om et **udvidet samarbejde gennem videndeling** i forbindelse med betjentenes kontakt-indsatte, kan have positiv indflydelse på arbejdet med den indsatte og dennes muligheder for at profitere af **handleplansarbejdet**.

Model 27: Udfordring og mål for spor 1

Indsat i procesmodellen således:

Handleplansarbejde (vidensdelingsmøder) (spor 1)

Model 28: Mål for handleplansarbejdet

Aktionerne koblet til dette mål, besluttede fængselsbetjentene, skulle være det, de betegnede 'videndelingsmøder'. Videndelingsmøder skulle foregå 2 gange om måneden, og formålet skulle være dels at få indblik i hinandens kontakt-indsatte for bedre at kunne støtte op om håndteringen i hverdagen og dels at kunne modtage sparring på, hvordan man kunne håndtere egne kontakt-indsatte.

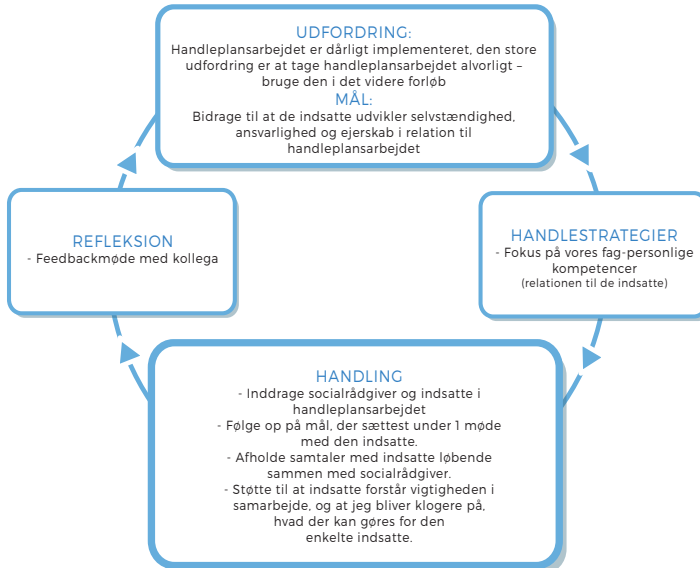
Det andet spor: Fag-personlig udvikling

Begrebet 'fag-personlig kvalitet' var nyt for fængselsbetjentene. Jeg introducerede det som et væsentligt begreb i min forståelse af, hvad der er på spil, når man arbejder med andre mennesker. Som det andet spor i projektet ønskede betjentene at arbejde med deres relation til de indsatte, og i samarbejde fandt vi ud af, at en mulig metode til dette var at observere hinanden og på den platform give feedback til hinanden. De udviklede hver især en procesmodel for deres individuelle arbejde:

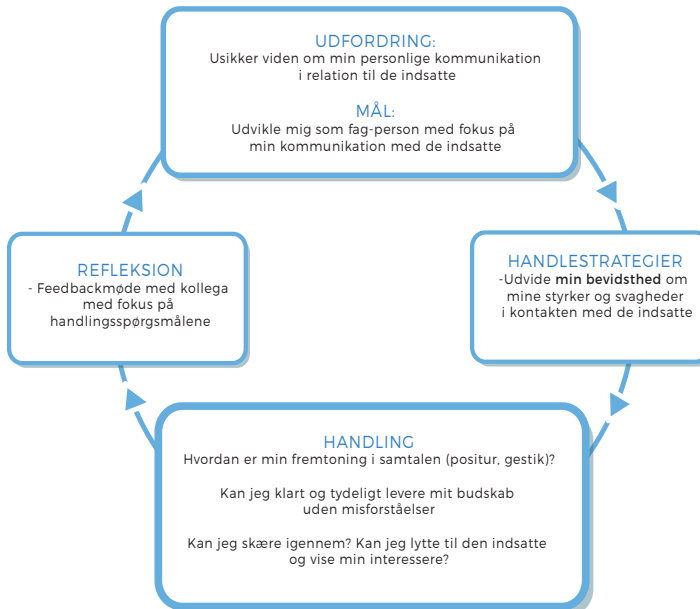
Model 29: Mål for fag-personlig udvikling 1 (spor2)

Fag-personlig udvikling (spor 2)

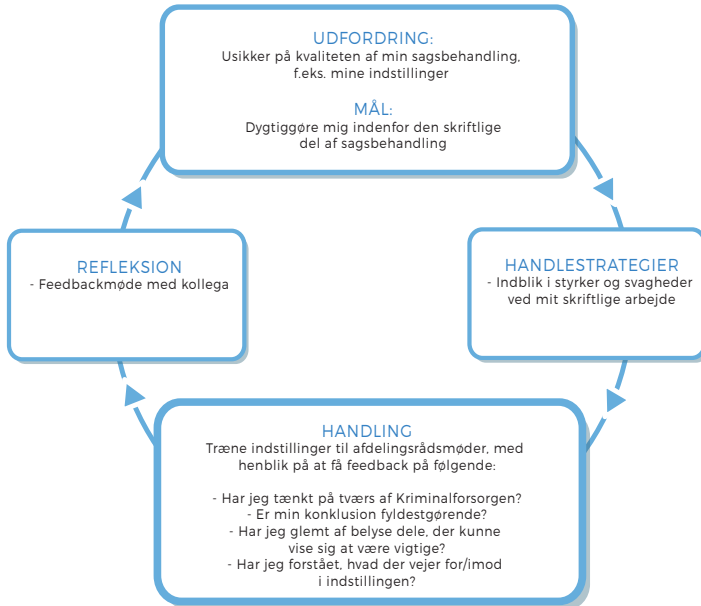
Model 30: Mål for fag-personlig udvikling 2 (spor2)

Fag-personlig udvikling (spor 2)

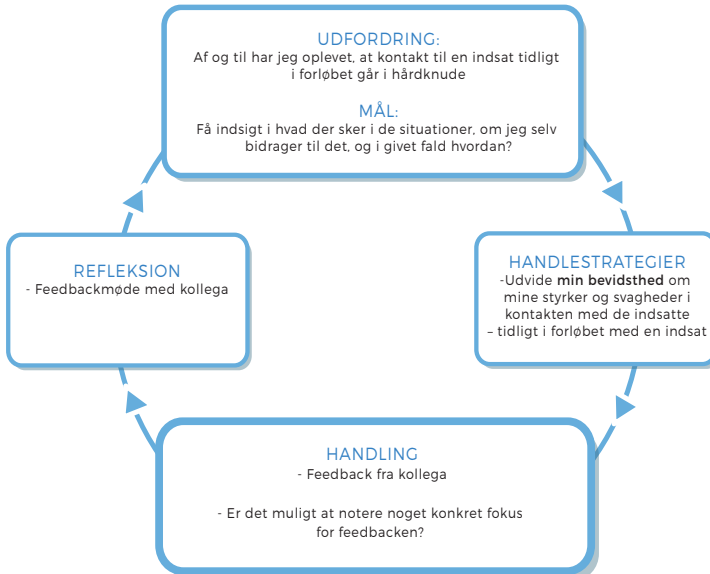
Model 31: Mål for fag-personlig udvikling 3 (spor2)

Fag-personlig udvikling (spor 2)

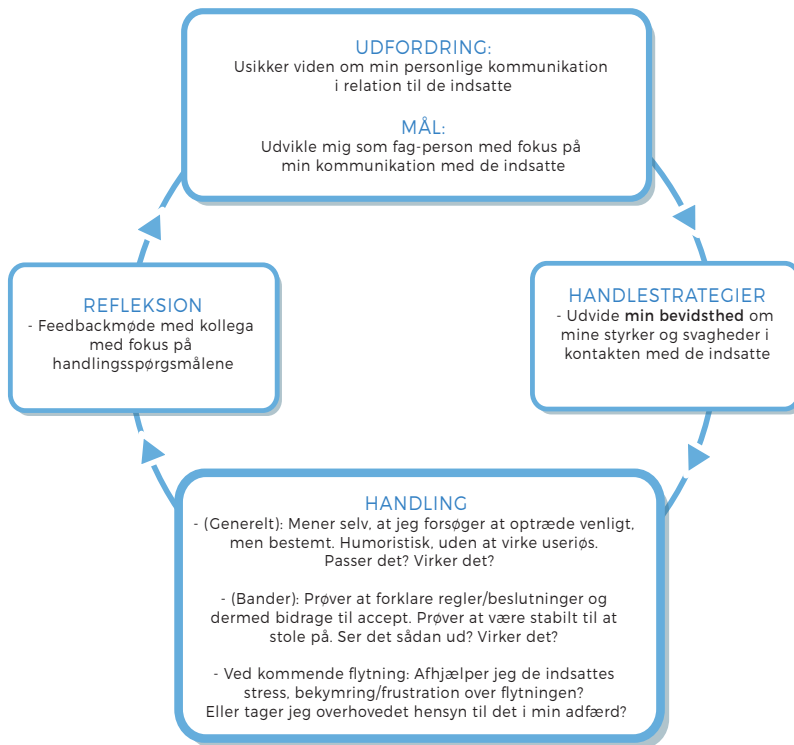
Model 32: Mål for fag-personlig udvikling 4 (spor2)

Fag-personlig udvikling (spor 2)

Model 33: Mål for fag-personlig udvikling 5 (spor2)

Fag-personlig udvikling (spor 2)

Model 34: Mål for fag-personlig udvikling 6 (spor2)

Tredje procestrin: De første eksperimenter – aktion, refleksion og evaluering (mellempriode + 3. møde)

Det tredje procestrin var en aktionsperiode (mellempriode mellem møder i forskertemaet), hvor vores ideer og tanker skulle stå deres prøve i praksis. I første aktionsperiode skulle fængselsbetjentene igangsætte deres videndelmøder og på det første møde diskutere indhold, rammer osv. for mødet²⁰¹. Det for mig centrale i dette procestrin var at finde en balance mellem min involvering og ansvarlighed på den ene side og distance og 'given-slip' på den anden side. Jeg var særligt opmærksom på ikke at få etableret nogle roller mellem fængselsbetjentene og mig selv, som ville resultere i, at jeg kom til at stå alene tilbage med ejerskabet²⁰². Derfor blev det deres ansvar at tage initiativ til møderne, indkalde til dem, lave dagsorden osv. Jeg deltog som udgangspunkt ikke på møderne, men fik adgang til nogle af

201 Her viste det sig, at de ikke fik talt om deres roller i forhold til hinanden, hvilket senere i processen gav nogle udfordringer i forhold til forventninger m.m. Mere herom senere.

202 En risiko, der ligger latent i aktionsforskning, og som f.eks. er beskrevet af Tanja Jensen (2008).

dem via lydoptagelser²⁰³.

Vores næste fælles aktivitet var endnu et møde i forskertemaet (3. møde), hvor vi sammen reflekterede over det foreløbige udbytte af videndelingsmøderne: På hvilke måder havde de allerede nu oplevet effekt af dem? Hvad var særligt hjælpsomt? Og hvilke eventuelle faldgruber kunne der være i forbindelse med møderne? Derudover fik de mulighed for at planlægge og forberede det første skridt i spor 2 – nemlig 'kollegial observation' og feedback. Således blev dette *tredje proces* trin en refleksionsproces over spor 1 og en forberedelse på spor 2.

Trusler på livet – virkeligheden blander sig igen

Nye komplikationer trådte til et par måneder inde i processen, hvor man fandt ud, at nogle af de indsatte havde planlagt mord/overfald på 2 af de 4 fængselsbetjente, der samarbejdede med mig (Logbog 2²⁰⁴, 'Trusler på livet'). Begge fængselsbetjente blev derfor hjemsendt fra arbejde. Situationen skal ses i lyset af, at der (som også omtalt i forbindelse med temadagene et par måneder forinden) var en hård og uforsonlig stemning på afdelingen. Der var mange daglige konfrontationer med de indsatte, og personalet var stadig negativt påvirkede af miljøet og af det endnu ikke genetablerede gode kollegiale samarbejde. Fængselsbetjentene udtrykte ved flere lejligheder utryghed i tjenesten pga. af tvivl om, hvor de havde hinanden kollegialt, og som konsekvens af den massive modstand, de mødte fra indvandrerbåndene. Det vil sige, at fængselsbetjentene her blev ramt på et tidspunkt, hvor de i forvejen var presede og 'alerte'.

Jeg blev informeret om situationen fra en af de andre fængselsbetjente, der deltog i projektet, og som samtidig fortalte, at i hvert fald den ene stadig havde tænkt sig at deltage i projektet. Den anden havde han ikke talt med. Senere fik jeg meldinger om, at den anden fængselsbetjent også meldte klar.

Jeg blev meget berørt af situationen og bekymret for fængselsbetjentene, og hvad det gjorde ved dem her og nu og på sigt. For begge fængselsbetjentes vedkommende havde jeg iagttaget en hårdere tone og mere kynisk tilgang til deres arbejde i sammenligning med, da jeg gik rundt med dem i mit feltarbejde, interviewede dem osv. Jeg fik associationer til Tait's begreber om de forskellige fængselsbetjent-kategorier og her særligt kategorien 'damaged' (jf. kap 5). 'Damaged' fængselsbetjente er fængselsbetjente, der som udgangspunkt er det, hun betegner som 'carer', og dermed optaget af at skabe relationer til de indsatte, men som pga. en ubearbejdet (og ledelsesmæssigt uopbakket) traumatisk oplevelse udvikler en kynisme og en afstand, der er uhensigtsmæssig for alle parter.

203 Da jeg senere fik erfaring med den særlige indsigt, jeg fik adgang til via skriftlige evalueringer, ærgrer det mig, at jeg ikke bad dem om at sende evalueringer til mig fra deres møder hver især.

204 Logbog 2 er en samlet logbog skrevet under aktionsprocessen. Den er mindre omfangsrig, fordi mange af mine løbende refleksioner også blev nedskrevet i dokumenterne: Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen. Derfor er denne logbog ikke datoopdelt, hvorfor der i henvisningen til den kun fremgår Logbog og tematik (Logbog 2, 'tematik'), og altså ikke dato.

Når jeg inddrager disse refleksioner her, er det fordi, de viste sig at få betydning for den måde, jeg greb aktionsprocessens næste trin an på.

Jeg blev selvsagt også optaget af, hvilken betydning det havde for vores fælles projekt, og gjorde mig (igen) mange etiske overvejelser om, hvordan jeg som forsker og procesleder skulle håndtere situationen. Den første beslutning, jeg traf, var at fortælle fængselsbetjentene om min bekymring for dem, herunder give udtryk for, hvor grotesk det må føles at skulle arbejde konstruktivt med relationer til indsatte, der netop har lagt planer om at slå én ned, og at jeg havde fuld forståelse for, hvis de valgte at trække sig fra projektet²⁰⁵. Jeg opfordrede dem til at tage sig den tid, de havde brug for til at beslutte sig. Jeg overvejede også kort, om jeg skulle træffe beslutningen for dem. Begge betjente meldte tilbage, at de meget gerne ville deltage i projektet fortsat – også i den periode, de midlertidigt var fritaget fra tjenesten.

Fjerde procestrin: refleksion over praksis (4. møde)

'Situationen', som vi kom til at kalde episoden med de planlagte overfald, fik stor betydning for det næste skridt i processen, fordi jeg valgte at lægge op til, at vi lod 'situationen' være genstand for fælles refleksion på det efterfølgende møde i forskerteamet på bekostning af opfølgning på sporet om fag-personlig udvikling. Fagligt vurderede jeg, at det gav god mening at inddrage 'situationen', fordi den udtrykker et grundlæggende vilkår i deres arbejde og eksponerer, hvor udsatte ansatte er i jobbet, og sætter spot på balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'. Samtidig vurderede jeg også, at det var vigtigt at få historien ind i vores fælles rum, både så den fik plads som noget betydningsfuldt (modsat en kulturel neglicering af den slags sager i systemet) og for at skabe en setting, hvor de kunne få erfaring med at tale om den slags med hinanden.

Det fjerde procestrin blev således et fællesmøde i forskerteamet, hvor vi forsøgte at forholde os fagligt reflekteret til den situation, som de 2 fængselsbetjente havde været udsat for. Følgende spørgsmål blev afsat for vores refleksion:

205 Fra et rationelt perspektiv kan man argumentere for, at netop trusler er en del af deres vilkår og derfor ikke usædvanligt at opleve (modsat mit eget arbejdsfelt) og derfor også helt oplagt at forholde sig til. Bekymringen fra min side hang sammen med det yderligere pres, flere af dem havde følt sig under i forvejen.

Om at udfordres på det fag-personlige

- Hvad stiller man op, når man udsættes for det (trusler)?
- Hvordan håndterer man det på en god/gode måder?
- Hvad er hjælpsomt for betjenten?
- Hvorfor mon det er lykket for jer at bruge kollegaer så godt?
- Hvordan kommer man tilbage på afdelingen igen på en god måde?
- Hvilken betydning får det for relationen til indsatte fremover?
 - Hvad gør det ved én? Hvordan påvirker det ens fag-personlighed?

Model 35: Om at udfordres på det fag-personlige

På trods af det oplagte i at bruge en præsent situation som afsæt til faglig refleksion viste det sig at være svært at nå udover niveauet for genfortællinger af forskellige faktuelle forløb. Fængselsbetjentene var grebet af snakken og blev ofte 'lokket til' at vende tilbage til konkrete situationer med kolleger og indsatte fra hverdagen. Procesdagen aktualiserede refleksioner omkring, hvad det kræver at gøre egne praksis-oplevelser til genstand for fælles refleksion.

Det fjerde procestrin blev afslutningsvis også en tilbagemelding på det første forløb med kollegial feedback, hvor fængselsbetjentene havde fulgt hinanden i tjeneste og givet feedback på kommunikationen med de indsatte med afsæt i formulerede feedback-ønsker.

En ny organisatorisk virkelighed – frustrationer for fuld udblæsning

I starten af maj 2013 er den nye afdeling etableret, og fængselsbetjentene har nu fået en helt ny gruppe af indsatte at forholde sig til. Pga. en masse tumult i forbindelse med flytningen og manglende overskud til at få gennemført aktionerne omkring observation og feedback, har vi udsat juni måneds møde i forskerteamet. I stedet tager jeg på besøg på den nye afdeling en dag, hvor de alle ('mine' fængselsbetjente) er mødt ind, fordi de skal holde et videndelingsmøde. På den måde får jeg mulighed for at møde dem i deres nye omgivelser. Inden deres egentlige videndelingsmøde går i gang, holder jeg et møde med dem med henblik på at aftale forløb efter sommeren osv. Mødet udvikler sig spontant til et langt møde, der får karakter af supervision/sparring på deres aktuelle frustrationer. Den tidligere omtalte 'situationen' har fået en ny dimension, fordi det nu viser sig, at en kollega har været illoyal, hvilket sår tvivl om flere faktuelle ting omkring 'situationen'²⁰⁶. De oplever, at ledelsen er fraværende og ikke tilbyder den opbakning, de har brug for. Jeg er undrende over for, hvad det mon betyder for vores aktionsforskningsprojekt, at jeg her går ind i en art supervisor-rolle? Og det bliver

²⁰⁶ Der er tale om, at en fængselsbetjent har indledt et forhold til en indsat, hvilket bringer mere tvivl og vrede ind i situationen fra fængselsbetjentenes side.

tydeligt for mig, at jeg ikke har italesat mig som en sådan – eller som en ikke-sådan.

Femte procestrin – et metodisk eksperiment (5. møde)

Som antydte tidligere og som udfoldet i analysen er det en trofast følgesvend at tvivle på betydningen af ens projekt. Således også for mig. Forårets procestrin havde vist, hvordan fængselsbetjentene havde udviklet, afprøvet og reflekteret over forskellige aktioner, der tilsyneladende havde haft stor effekt i deres praksis²⁰⁷. Samtidig oplevede jeg indimellem, at jeg havde svært ved at fastholde fokus på læringsdimensionerne i vores samspil.

Min hensigt med *det femte procestrin* var derfor at afprøve en metode, der understøtter refleksion og samtidig hjælper med at fastholde fokus på læringsdimensionerne. Jeg præsenterede derfor fængselsbetjentene for ideen om at lytte til dele af deres videndelingsmøder med henblik på at undersøge, hvad der var hjælpsomt og understøttende på møderne, og hvad der var mindre befordrende for udbyttet af møderne. Fængselsbetjentene udpegede selv de møder, som de mente skulle være genstand for en sådan proces. *Det femte procestrin* blev således et analytisk trin, hvor refleksiviteten under mødet og efterfølgende (i evaluerende mails) var i højsædet. Den metodiske tilgang, vi valgte her, giver anledning til at diskutere flere forskellige dimensioner – f.eks. hvilke tematikker der bliver genstand for samtalerne på møderne, og hvordan man kan støtte hinanden med håndtering af vanskelige indsatte (se kap. 11).

Sjette procestrin: kollegiale relationer – relationer til de indsatte (6. og 7. møde)

Planen med det næste skridt i processen var på dette tidspunkt at sætte fokus på det andet spor i procesmodellen, nemlig temaet omkring den fag-personlige udvikling. Afsættet for dette møde var de processer, hvor fængselsbetjentene observerede hinanden på afdelingen med henblik på at give feedback med afsæt i udtalte feedback-ønsker. Imidlertid sker der det, at det første møde med denne dagsorden på forhånd er afkortet til 3 timer pga. en ny alarmerende situation på afdelingen, hvor en af projektets fængselsbetjente er involveret i en prekær situation ang. relation mellem indsat og kollega. Problemerne i kollega-gruppen vokser, og det får naturligt nok indflydelse på vores proces, fordi de udfordringer, fængselsbetjentene oplever tæt inde på livet, nu mere og mere bliver koblet til de kollegiale relationer. Det betyder, at *det sjette proces-trin* skærpede fokus på 'fag-personlig udvikling gennem kollegial feedback' igen træder mere i baggrunden. Dels fordi det kun i begrænset omfang er lykkedes dem at få observeret hinanden. Dels fordi de tematikker, problemerne på afdelingen rejser, fører andre steder hen.

Således blev fokus mere orienteret mod de kollegiale relationers betydning for fagligheden, hvilket bl.a. diskuteres i analysekapitel 13. Derudover førte processen til diskussioner og refleksioner om magt og det tvangsbårne og på, hvordan betjentene dels kan forstå og

207 se analyse, kap. 12.

dels kan håndtere de helt konkrete udfordringer, de oplever i forhold til rockerne, se bl.a. analysen i "Ingenmandslandet – en vej ind i relationen?" (kap. 12).

Syvende procestrin – refleksion og evaluering

Del 1 (8. møde)

Det syvende procestrin var en evaluering af aktionsforskningsprojektet i sin helhed. Evalueringsprocessen var opdelt i 2 processer (over 2 hele procesdage), hvor den første kobede sig til refleksioner over, i hvilken grad den læring, processen har afstedkommet, med fordel kan overføres til fængselspraksis. Vi arbejdede her med afsæt i de procesmodeller, vi i fællesskab havde udviklet som afsæt for processen, og det var især temaerne *kollegial feedback* (faglig udvikling gennem feedback), *Ingenmandslandet* (nye veje i relation til de indsatte) og *menneskesynet i praksis* (forståelser i fængselsbetjentfaget), der var på dagsordenen.

Del 2 (9. møde, i Aalborg, på universitetet)

Som afslutning på projektet inviterede jeg fængselsbetjentene til Aalborg Universitet – ind på min arena. Anden del af evalueringsprocessen havde dermed 2 funktioner: at fungere som rituel afslutning ('tak for denne gang') og at skabe nye rammer for den sidste del af evalueringen og refleksionerne over projektet.

Det ottende procestrin – afdelingen bringes ind igen

Sidste aktion i projektet var tilbagemelding til afdeling. Det effektuerede vi dels via udarbejdelse af et skriftligt dokument til ledelsen omkring videndelmøderne (se bilag 32) og dels gennem en workshop med hele afdelingen. Det skriftlige dokument var jeg som udgangspunkt pennefører på, hvorefter jeg sendte det til fængselsbetjentene, der så kommenterede og tilføjede.

Tilbagemeldingen til hele afdelingen blev gennemført som en mini-workshop en formiddag i forbindelse med et 2-dags personaleseminar. Her fremlagde jeg de centrale temaer fra feltarbejdet, mens fængselsbetjentene fremlagde rammer og retningslinjer for videndelmøderne (FOKUS-møderne) (Spor 1), hvorefter de i plenum gennemførte et videndelmøde med afsæt i konkrete indsatte. Dette 'situationsspil' blev efterfølgende afsæt for fælles diskussion om indførelse af denne mødetype på afdelingen²⁰⁸.

208 Et arbejde jeg ikke efterfølgende var involveret i, da samarbejdet på dette tidspunkt var gennemført.

10

Indledning til analyse
af aktionsprocessen

Indledning til analyse af aktionsprocessen

Den kommende analyse vil belyse og diskutere den udvikling af praksisformer og viden, samarbejdet med fængselsbetjentene i aktionsprocessen har bragt med sig. Analytisk er der på et overordnet plan tale om to niveauer i den gennemførte proces. På den ene side de tematikker (indhold), der har været oppe i aktionsprocessen: *håndtering af fængselsbetjent-faget, relationen til de indsatte, kvaliteten af de kollegiale relationer*. Og på den anden side, og tæt sammenvævet hermed, den måde relationerne mellem aktionsforsker og fængselsbetjente har udspillet sig på ud fra aktionsforskningstilgangen.

Analysens niveauer

Model 36: Analysens fokus: Indhold og tilgang

I praksis har de to processer været sammenvævede og fungeret som hinandens forudsætninger i den forstand, at aktionsforskningstilgangen har haft betydning for den viden, vi i processerne har fået adgang til, ligesom den viden, der løbende er udfoldet, påvirker, hvad vi bliver optaget af, og hvordan vi samarbejder i processerne, og således virker tilbage på

aktionsforskningstilgangen (metoder, fokus osv.).

Et centralt fænomen knyttet til aktionsforskningen i denne afhandling er, som understreget, fag-personlig udvikling. Altså hvordan fag-personlig udvikling kan faciliteres gennem aktionsforskning med henblik på at styrke fængselsbetjente (fag-personer) i at håndtere dobbeltheden i deres arbejdsrolle.

Som tidligere diskuteret (jf. kap. 1) har fag-personlig udvikling både at gøre med, hvordan fængselsbetjentene knytter an til og forvalter deres fag. 'Knytte an' er tidligere i afhandlingen defineret som den professionelles indstilling til opgaven: Hvordan forstår de opgaven? Hvordan forstår de den kontekst, de er en del af? Hvilke forventninger har de til egen rolle? Hvilke personlige holdninger og værdier bygger de deres praksis på? Det er alle forhold, der har at gøre med fængselsbetjentenes (for)forståelse og perspektiv, og som er tæt forbundet med den viden, fængselsbetjentene har om deres fag og deres praksis.

Med afsæt i denne forståelse handler aktionsprocessen både om den (nye) viden om de vilkår og betingelser, fængselsbetjentene erfarer at være en del af (hvad kendetegner den kontekst, de praktiserer deres fag i), og om den mulige udvikling, der er forbundet med at eksperimentere med nye praksisformer.

Begge dele får betydning for forvaltningen af faget. Den kommende analyse har derfor som led i at forholde sig til den fag-personlige udvikling både fokus på, hvilken betydning vores samarbejde får for fængselsbetjentenes 'knyttan' til faget, og på, hvordan de praktiserer og forvalter faget.

Analysens pejlemærker

Analysen har to grundlæggende pejlemærker:

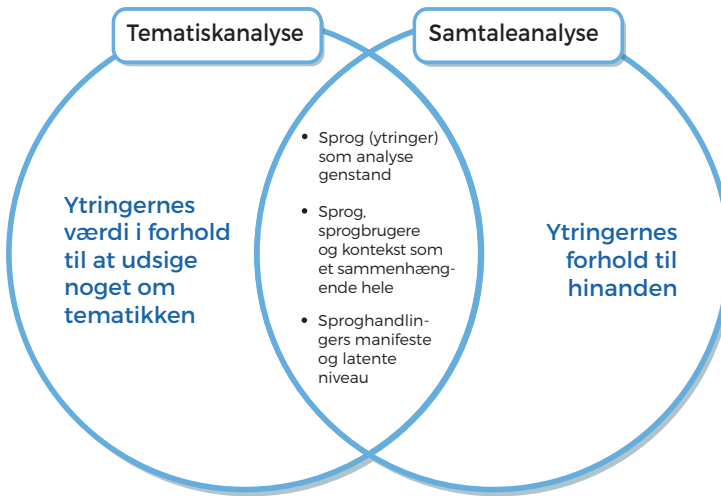
For det første forholder den sig til den særlige aktionsforskningsoptik, afhandlingen er gennemført ud fra. Det betyder, at udvalgte aktioner analyseres med henblik på at få viden om, hvilken betydning optikken og dermed de indtagne aktionsforskningspositioner har for samspillet mellem aktionsforskeren (mig) og deltagerne (fængselsbetjentene). I denne del er der bl.a. fokus på, hvilke betydninger (forstået som muligheder og begrænsninger) aktionsforskerens position 'processuel lydhørhed' har for processernes udvikling, herunder hvordan positionen kan henholdsvis fremme eller hæmme den fag-personlige udvikling og den generelle vidensudvikling.

For det andet fokuserer analysen på *viden og proces som en helhed* ved også at fokusere på, hvordan aktionsforskningstilgangen understøtter eller hæmmer udvikling af viden om (fængsels)praksis. Dette fokus indebærer at undersøge, hvilken ny forskningsbaseret viden om fængselsbetjentfaget (viden om relationerne mellem indsatte og fængselsbetjente og de kollegiale relationer), aktionsprocessen har givet adgang til. I relation til dette analytiske pejlemærke er fokus således på viden om faget og ikke på, hvordan denne viden kommer

frem (selvom dette vises via inddragelse af samtalesekvenser). I denne del af analysen bliver nogle af tematikkerne diskuteret med en kobling tilbage til feltarbejdets professionsantagelser og øvrige diskussioner.

Som illustreret i kap. 3 indebærer disse to forskellige analytiske fokuser også en forskel i metodiske greb, henholdsvis samtaleanalyse og tematisk analyse:

Kommunikationsanalyse

Model 37: Kommunikationsanalyse

Analysens opbygning

De to pejlemærker kommer også til udtryk i forskellene på, hvilke relationer der er i fokus i de forskellige analyser. Analyserne forholder sig til følgende relationer:

Model 38: Relationer i fokus i analysen

Kapitel 11: "Aktionsforskning som refleksionsarena" centrerer sig om samspillet mellem deltagere og aktionsforsker, og om den betydning dette har for dels 1) den fag-personlige udvikling hos fængselsbetjentene og dels 2) den viden om faget, processerne giver adgang til. Kap. 11 er det eneste analysekapitel, der specifikt forholder sig til den valgte aktionsforskningsoptiks betydning (relationen mellem aktionsforsker og fængselsbetjente).

Model 39: Relationer i fokus i Kap. 11

Kapitel 12: "Håndtering af dobbeltrollen" har specifikt fokus på håndtering af dobbeltrollen med særligt fokus på relationen mellem indsatte og fængselsbetjente. Som beskrevet i kapitlet "Fra feltarbejde til aktionsproces" arbejdede vi i projektet med to spor, hvoraf det ene havde fokus på at understøtte handleplansarbejde og aktualiserede sig gennem udvikling af en fagligt funderet mødeform, mens det andet spor (der ofte blev ofret for en anden dagsorden) havde fokus på individuelle mål, der alle havde omdrejningspunkt i fag-personlig udvikling og den enkeltes relation til indsatte. Dette analysekapitel starter ud med at fokusere på, hvilken betydning et større fagligt fokus gennem samarbejde om de indsatte har på samspillet med den indsatte og for fængselsbetjentens håndtering af faget. Analysen forholder sig med andre ord til samspillet mellem større faglighed og betingelserne for at sætte fag-personlige kvaliteter i spil. Herefter genbesøges tematikken omkring relationen mellem indsatte og fængselsbetjente som tvangsbåret – med henblik på at tilføre den viden og erfaring, aktionsprocessen i den sammenhæng bragte med sig. Endelig er der også fokus på et eksperiment i forbindelse med samspillet med de indsatte, som blev søsat sidst i processen med afsæt i, at klimaet mellem de to grupper (indsatte og fængselsbetjente) var tilspidset. Eksperimentet blev aldrig en realitet, men vejen derhen giver indblik i, hvilke mulige praksisformer der kan give mening i opbygningen af relationer mellem indsatte og fængselsbetjente, ligesom den også belyser den massive mur af modvilje, betjentene mødte hos de indsatte.

Model 40: Relationer i fokus i kap. 12

Kapitel 13: "Nyt blik på den kollegiale relation" fokuserer på den viden om kollega-relationen, som aktionsprocessen har ført med sig. Som udgangspunkt var denne relation ikke italesat som særlig genstand for fokus, men en række begivenheder gav adgang til en viden om kollega-relationen, som bidrager væsentligt til at forstå det felt, en fængselsbetjent må navigere i, og som viste sig afgørende for at forstå kompleksiteten i relationen til de indsatte.

Model 41: Relationer i fokus i kap. 13

Den kommende analyse er ikke bygget op med kronologisk afsæt i de aktiviteter, processen indebar. Derimod er den struktureret tematisk med henblik på at få udsigelseskraft i forhold til afhandlingens problemformulering. De tre kommende analysekapitler starter alle ud med at skitsere, hvordan de kobler sig til afhandlingens forskningsspørgsmål, arbejdsspørgsmål og fremhævede tematikker.

Aktionsforskning
som reflektionsarena

Analysedel 1: Aktionsforskning som refleksionsarena

Relation til afhandlingens forskningsinteresse:

Analysedel 1 bringer viden med sig om den måde, aktionsprocessen er gennemført på. Dens mål er dermed at give adgang til viden, der kan bidrage til at svare på følgende del af afhandlingens vidensinteresse, udtrykt i følgende arbejdsspørgsmål:

Hvordan kan udviklingsorienteret samarbejde med fængselsbetjente med afsæt i en dialektisk relationsforståelse understøtte en udvikling af fag-personlige kvaliteter hos fængselsbetjentene, der kan støtte dem i at håndtere deres dobbeltrolle?

Kapitlet sætter således retning mod at undersøge 'det udviklingsorienterede samarbejde', og hvilken betydning den måde, det er gennemført på, har for 'udvikling af fag-personlige kvaliteter'. Dermed beskæftiger kapitlet sig også med den centrale tematik, som følgende spørgsmål fra problemformuleringen rammesætter:

Aktionsforskning som tilgang til udviklingsprocesser – at arbejde lokalt med at kvalificere fag-personlige kvaliteter indebærer at skabe en ramme og arena, hvor udviklingsprocesser kan tage form. Hvordan kan denne arena etableres?

Derudover bringer kapitlet også viden med sig om faget og fagets kendetegn, og besvarer dermed også et spørgsmål, som ikke er formuleret i problemformuleringen, men som er formuleret i kap 8: 'En metodologisk mellemregning':

Hvad kendetegner den nære kontekst (faget), fængselsbetjenten skal praktisere sin fængselsbetjentrolle i lyset af?

I kapitlet om aktionsforskningsteori har jeg diskuteret min optik på aktionsforskning. Centralt er her forståelsen af aktionsforskning som en faciliteret udviklingsproces, hvis opgave er at etablere forudsætninger for, at ny praksis og viden kan emergere – i denne afhandling i rammen af fag-personlig udvikling. Fag-personlig udvikling forstås i lyset af dialektisk relationsteori og er derfor tæt forbundet med udvikling i relationer og med fokus på udvikling af refleksivitet og evne til afgrænsning. Det betyder, at den platform for udvikling, jeg som aktionsforsker er optaget af at etablere, dels skal være befordrende for relationerne (jf. udviklingssyn) og dels skal lukke op for processer, hvor refleksivitet er i centrum. I afhandlingens optik er dette to sider af samme sag.

Gennem det 1 år lange samarbejde har de fælles procesdage, 'møder i forskerteamet', dannet rammen om de refleksive processer, hvor vi har forholdt os til og reflekteret over såvel de (mange) ad hoc-udfordringer, fængselsbetjentene mødte i praksis, som de nye praksisformer, vi har eksperimenteret med i forløbet (og sammenhængen mellem de to).

Om fag-personlig udvikling og 'indersider'

Som beskrevet i aktionsforskningskapitlet forstår jeg dialog og refleksion som stillads for læreprocesser. I opstarten af samarbejdet med fængselsbetjentene forholdt jeg mig åbent over for, hvilken form et sådan stillads kunne have, fordi det var uklart for mig, hvilke former der ville give mening for fængselsbetjentene. På afdelingen havde jeg på den ene side erfaret, at der ikke var vane for at *reflektere* over praksis, forstået som at forholde sig undersøgende til, hvad der skete i praksis, hvorfor og hvilken betydning det havde for udførelsen af opgaven og for den enkelte (f.eks. i hvilken grad den indsatte profiterede af en bestemt måde at blive mødt på, og den følelsesmæssige påvirkning, fængselsbetjentene oplevede). På den anden side kunne jeg få øje på, at der var masser af følelser i spil (f.eks. vrede mod de indsatte, frustration over dårlig opførsel), og jeg fik løbende fortalt historier om voldsomme situationer med de indsatte (fængselsbetjente, der var blevet overfaldet og forsøgt kvalt m.m.). Jeg gik således ind i aktionsforskningsprocessen med den viden, at faget medførte mange forskellige følelsesmæssige oplevelser, men at der til gengæld ikke var noget sted (et forum) at gå hen med disse. Jeg var derfor også klar over, at det udviklingssyn, jeg gik ind i samarbejdet med, ville lægge op til måder at forholde sig til praksis på, der i bedste fald var meget anderledes, end fængselsbetjentene var vant til, i værste fald *for* anderledes og dermed risikerede at skabe afstand.

Som diskuteret i teorien er den dialektiske relationsteori platformen for min aktionsforskningsposition og angiver, hvilke dimensioner jeg er optaget af i udviklingsorienteret samspil. Fokus på de oplevelsesmæssige dimensioner i faglig praksis (at blive kendt med det, som er, og dermed understøtte selvafgrensning og refleksivitet) er centrale pejlemærker. Derudover har jeg med afsæt i den disciplin, aktionsforskning er, diskuteret den aktionsforskningsposition, jeg forsøger at navigere ud fra som proces-facilitator, nemlig 'processuel lydhørhed'. I den følgende analyse vil såvel det dialektisk relationsteoretiske og 'processuel lydhørhed' sættes i spil med henblik på at undersøge, på hvilke måder tilgangen fremmer eller hæmmer processerne i lyset af den fag-personlige udvikling, der er målet med samarbejdet. Det analytiske arbejde med samspillet i aktionsprocessen har endvidere åbnet op for nye erkendelser relateret til den måde, jeg sætter mig selv i spil på i processerne. Jeg diskuterer, hvilken betydning disse bidrag har for den 'processuelle lydhørhed'.

At analysere og diskutere aktionsforskningsprocesser rummer i sig en kompleksitet gennem et integreret fokus på aktionsforskningstilgangen, den lokale udvikling/læring, der opstår i processerne, og den generelle viden om feltet, man får adgang til gennem processerne. I den følgende analyse, hvis formål er at reflektere over karakteren af den refleksionsarena, vi over tid fik bygget op i samarbejdet, er hensigten at integrere de tre dimensioner i det analytiske blik, således at fokus bliver på, hvordan aktionsforskningstilgangen, den fag-personlige

udvikling og den generelle viden, vi kan udlede, spiller sammen. Når jeg skelner mellem fag-personlig udvikling og generel viden er det for at vise, at noget af den viden, vi får adgang til, har at gøre med fængselsbetjentenes fag-personlige udvikling (erkendelse), mens det, jeg betegner som 'generel viden', også er sket efterfølgende i det analytiske arbejde (reflection on action) og giver adgang til mere generel viden om faget.

Struktur

Analysen inddrager tre forskellige procesdage. Det første eksempel er fra 2. *procesdag*, hvor vi er samlet for dels at færdiggøre min tilbagemelding fra feltarbejdet og dels at arbejde med at formulere mål for samarbejdet. Det er imidlertid starten på mødet, hvor en af fængselsbetjentene uopfordret bringer en fag-personlig situation på banen, inden procesdagen reelt er startet op, der bliver genstand for analyse. Her er der fokus på, hvordan refleksionsarenaen er kendetegnet af at kredse om inderside-refleksioner.

Som led i denne diskussion inddrages det andet eksempel, som er fra det 5. *procesmøde*, der viser, at det med at henvende sig til indersiden også kan være problematisk set i lyset af den kulturelle kontekst, vi befinder os i.

Det tredje eksempel er et langt uddrag fra 7. *procesdag* (hvor fokus er på sammenhæng mellem aktionsforskningstilgang, fag-personlig udvikling og vidensgenerering). Ved at tage afsæt i en længere proces-sekvens er det min hensigt at vise et samlet forløb og den udvikling eller mangel på samme, det bringer med sig. Refleksive samtaler er langsomme samtaler, hvor erkendelser sker over tid (og måske i høj grad også efterfølgende). Ved at vælge et sammenhængende forløb bliver det muligt at følge disse 'langsomme' bevægelser i samtalerne. Gennem bevægelserne får jeg adgang til at sige noget om, hvad formen på refleksionsarenaen betyder for det, der sker i samtalen, i relationerne, og den betydning, det evt. kan have for deltagernes fag-personlige udvikling og den viden om fag-personlig udvikling og fængselspraksis af mere generel karakter, der kan udledes deraf.

Refleksivitet

– om at få adgang til kollegers 'indersider' (første eksempel)

Opstarten af projektet tog som nævnt afsæt i en fremlæggelse og diskussion af mine pointer fra feltarbejdet med henblik på at definere formål med og retning i samarbejdet. De første to møder afdækkede mange uforløste situationer i systemet og et stort behov for at tale om og diskutere faget. De fag-personlige problemstillinger, fængselsbetjentene trak frem, vækkede stor interesse hos de andre, og den overlappende tale, der blev et mønster, tolkede jeg som udtryk for engagement og stort behov for at udtrykke egne oplevelser.

Vores 2. *procesdag* starter op uden for dagsorden, idet ²⁰⁹Peter deler en oplevelse, han har haft med en indsat, som han er påvirket af. Peter har, bl.a. inspireret af snakken på 1. *procesdag*, hvor vi diskuterede de indsattes holdninger til fængselsbetjentene med afsæt i erfaringerne fra mine interviews med de indsatte (bl.a. at de indsatte ikke oplever sig behandlet som mennesker, og at de har en grundlæggende følelse af at blive mødt med ligegyldighed), forsøgt at 'eksperimentere'²¹⁰ med en anden tilgang til en indsat. Det endte med at blive en dårlig oplevelse for ham (2. møde, klip 1, 0:41²¹¹):

- Peter: (...) så var han meget upassende i sit sprog og sin adfærd generelt, men han fik SÅ LANG snor.
- Lise: Fra dig af?
- Peter: Fra mig af, og jeg talte fuldstæ [fuldstændig, red.], ligesom jeg gør nu.
- Lise: Ja.
- Peter: Og han var helt oppe og ringe.
- Lise: Ja.
- Peter: Men det har jeg haft det skidt over lige siden.
- Lotte: Fordi du ikke kom af med det?
- Peter: Ja.
- Lotte: Ja.
- Peter: Det vil ALDRIG ske igen.
- Lotte: Nej, nej, det er noget af det værste, man kan.
- Peter: ALDRIG.
- Lotte: Det sidder i kroppen, man skal have en boksepude.
- Peter: Hvis, øh, og ja, lige præcis.
- Lotte: Man kan ikke komme af med den der adrenalin.
- Lise: Nej.

I samtalen her bliver det tydeligt, at det fænomen, Peter er ramt af, har stor genkendelsesværdi hos de andre (Lotte byder ind, det gør de andre også senere i samtalen). Lotte spørger, om hans problem kobler sig til, at han ikke kom af med det ("fordi du ikke kom af med det?"), og efter Peter har bekræftet, uddyber Lotte, at det er "noget af det værste, man kan." Det antyder, at Lotte selv kender til oplevelsen og kan genkende det ubehag, der følger med. Vi får i samtalen ikke udforsket præcist, hvad 'det' er, man ikke kommer af med, men med henvisning til adrenalin og Lottes kommentar om, at man har brug for en boksepude, antydes det, at det har at gøre med følelser og formentlig vrede. Lottes taletempo er hurtigt, og jeg tolker dette i sammenhæng med hendes spørgsmål, som at hun er engageret i Peters historie og nemt kan relatere sig. Peters respons "ja, lige præcis" på Lottes ytringer kan tyde på, at Lottes fortolkning af Peters perspektiv ("Det sidder i kroppen, man skal have en boksepude")

209 Alle navne på deltagende personer fra fængslet er som tidligere nævnt, ændret af hensyn til anonymitet.

210 På det tidspunkt har vi kun haft ét møde, og har endnu ikke defineret fokus og mål. Alligevel er Peter i gang med at udfordre sig selv i sin praksis, hvilket dels er et eksempel på det store engagement og dedikation til vores arbejde, som kendetegnede hele processen, og dels kan ses som udtryk for, at der er et stort behov, der finder et rum, hvor der er plads til det, og hvor det bliver mødt. I den forstand bliver det et eksempel på det potentiale og de ressourcer, der ligger i den anerkendende tilgang.

211 Henvisninger til dialoger fra møderne i aktionsprocessen henviser til nummer i møderækken (x. møde), hvilket optaget klip på dette møde der er tale om (klip x), og tidspunktet på optagelse (xx:xx). Endvidere er retningslinjer beskrevet bagerst i afhandlingen.

giver mening for Peter²¹².

Omfanget af den følelsesmæssige påvirkning understreges af Peters markante betoner af ordet aldrig: "Det vil ALDRIG ske igen (...) ALDRIG" og Lottes udsagn: "det er noget af det værste" og "Det sidder i kroppen".

Med denne sekvens har jeg ønsket at vise flere ting. For det første viser sekvensen, at de samtaler, der foregår på den refleksionsarena, vi får etableret, også åbner op for, at fængselsbetjentene kan dele de følelsesmæssige sider af deres oplevelser i faget, og at det lykkes at skabe et rum, hvor de har tillid til, at det at inddrage egen og forholde sig til andres inderside er legitimt og betydningsfyldt. Det høje tempo (især på de første møder), der f.eks. betyder, at der er meget overlappende tale, tolker jeg som udtryk for, at de alle har meget på hjerte, og at deres engagement også handler om, at en arena, hvor det er legitimt at diskutere og dvæle ved den påvirkning, faget bringer med sig, opfylder et stort behov.

På et mere tematisk (viden-genererende) plan er sekvensen et eksempel på, hvor mange følelsesmæssige påvirkninger, der finder sted i faget. I modsætning til andre fag, hvor genstandsfeltet er 'arbejde med andre mennesker', er der ikke en naturlighed og accept forbundet med denne følelsesmæssige påvirkning i fængselsbetjentfaget, på trods af, hvor omfangsrige påvirkningerne er. Dette er problematisk set fra fængselsbetjentes perspektiv, fordi der ikke bliver taget hånd om de konsekvenser, jobbet har, og fordi negligeringen har betydning for, hvilke udviklingsmæssige vilkår de får stillet til rådighed²¹³. Ligesom den stærke interne kultur, hvor f.eks. debriefing²¹⁴ er for 'tøsedrenge', stadig er udbredt (se bl.a. 4. møde, klip 1, og interview med Fb5, 26:12).

Afgiftning som refleksivitet

Den følgende sekvens er en direkte forlængelse af ovenstående samtale og et eksempel på, hvordan vi forsøgte at forholde os refleksivt til den følelsesmæssige påvirkning, så arenaen ikke blot blev et sted, hvor fængselsbetjentene kunne 'få luft' (2. møde, klip 1, 1:07):

Peter:	Og det var sådan lidt på baggrund af noget af det, vi har snakket om her.
Lise:	Ja.
Peter:	Med at være mere rummelig og give snor.
Sanne:	Se, om der var noget, der virkede.
Peter:	Men hvis det havde været før det her, så havde han været låst inde.
Lise:	Så havde han været låst inde?

212 Samtalen er kendetegnet af højt taletempo og ingen pauser, og selvom der ikke er konkret belæg for det i denne seance, kan netop dette indikere en risiko for, at de hver især ikke (når at få) får afgrænset deres egen oplevelse, men overtager/overfører eller perspektiv-fortolker hinanden i ren og skær genkendelse og lettelse over, at trykket lettes.

213 Supervision er efterhånden blev udbredt i mange af Kriminalforsorgens institutioner, og afdelingen, som fængselsbetjentene er en del af, er på dette tidspunkt også i gang med et supervisionsprojekt. Karakteren af supervisionen, og f.eks. et meget stort antal fængselsbetjente i supervisionsgrupperne og omfanget (hver 3. måned), står ikke mål med de vilkår, der bl.a. ses inden for socialpædagogisk og socialpsykiatrisk praksis.

214 Debriefing og defusing er procestiltag i kriminalforsorgen, der skal fungere som støtte for medarbejdere, der har været ude for voldsomme oplevelser. At tiltagene eksisterer er udtryk for, at systemet ved, at der er et behov. Kulturelt hersker der flere steder dog den antagelse, at man er et 'plok' (uegnet), hvis man har brug for det.

Peter: Ja, det er der slet ingen tvivl om. Det vil ikke komme til at ske igen.
Lise: Så man kan sige, du kunne virkelig mærke en grænse, der blev over skredet?
Peter: I den grad, det er der slet ingen tvivl om.

'At få luft' betegnes i flere relationsfag som 'afgiftning'²¹⁵, der som begreb dækker over en reaktion på den påvirkning, der sker fra en borger mod den professionelle. Afgiftning har således at gøre med at komme af med den 'gift', den professionelle oplever at være blevet udsat for i kontakten med borgeren. Traditionen for at afgifte kan have mange forskellige former, og den form, jeg gennem mit feltarbejde har mødt i fængslet, har karakter af at centrere sig om nedladende udtryk om indsatte, hvor "skingrende psykopat" og "de er psykopater hele bundtet" står højt på listen. Fra et fagligt perspektiv mener jeg, at der er god grund til at antage, at denne form for afgiftning kan spille en væsentlig rolle i medarbejdernes håndtering af den massive påvirkning, de udsættes for. Som fængsels opholder man sig konstant i et projektivt felt, hvor mennesker omkring en (indsatte og kolleger) forsøger at få hjælp til at bære og rumme (containe) nogle af de svære tematikker, de ikke selv kan integrere. At reagere ved spontant at 'spytte' indholdet ud igen kan forstås som et sundhedstegn og som et første forsøg på selvafrænsning ved at få kontakt til den påvirkning, man erfarer på indersiden (jf. 'at blive kendt det, som er') . Det problematiske er, hvis det udelukkende er denne form for bearbejdning, der åbnes op for i faget, fordi den selvsagt lægger op til en distancering fra den indsatte (jf. den afstandstagende magt (Delmar)), der ikke i sig rummer andre nuancer i forhold til relationen, og som reificerer den indsatte²¹⁶. Afgiftningen får på den måde kun rod i et subjekt-objekt-forhold.

En pointe i den tilgang til udvikling i aktionsforskningsprocesser, som afhandlingen repræsenterer, er, at hvis kommunikation om relationen til den indsatte skal bidrage til faglig og fag-personlig udvikling, må håndteringsstrategierne også rumme mulighed for refleksivitet og ikke kun være et spørgsmål om her-og-nu-overlevelse gennem afgiftning. I det lys har jeg forstået min rolle i forhold til indhold og form på de fælles procesdage som den, der skal bidrage til, at erfaringer bliver læringsplatforme gennem en refleksiv forholde-sig-til²¹⁷. En tilgang, jeg som nævnt ikke selv har erfaret er vant praksis i fængselsfaget.

215 'Afgiftning' bruges som begreb inden for psykologisk tænkning, og bl.a. i supervisionspraksis, og dækker det at arbejde med følelsesmæssigt at adskille sig (skelne mellem egne og andres oplevelser) – og kobler sig i den forståelse til Schibbys afgrænsningsbegreb. Pedersen, Lunn & Poulsen (2010) har f.eks. koblet afgiftningsbegrebet på Bions (1957) containing-begreb, og taler om afgiftning som et led i den proces, hvor: "den moderlige evne til at afgifte eller regulere ubærlige indre tilstande i barnet og den proces, hvorved barnet gradvist udvikler evnen til at tænke eller danne sig forestillinger om egne indre tilstande (Bion, 1962a)" (Pedersen et al., 2010, p. 562). Ifølge objekt-relationsteorien er 'afgiftning' et dynamisk begreb for at håndtere projektiv identifikation (følelser, der opleves som giftige og farlige, og som projiceres ud, afgiftes, når der tages hånd om dem, og når de rummes).

216 Med henvisning til Schibbys pointe om, at det, du gør mod den anden, gør du mod dig selv, reificerer fængselsbetjenten potentielt også sig selv i sådanne processer, fordi der i fokuset på den anden og den andens adfærd eller karaktertræk også kan ligge en distance til egen oplevelsesmæssige påvirkning. Som, Schibbye (1997, p. 138) siger, er et reificeret selv, et selv, der ikke får anledning til selv-refleksion og derfor ikke kan skille eget selv fra andres, og dermed får svært ved at skelne mellem indre processer og det, der sker udenfor.

217 Denne del af min aktionsforskerrolle lægger sig tæt op ad en supervisor-rolle, hvor opgaven også er at støtte den anden til at forholde sig til og reflektere over den påvirkning, man oplever og udsættes for i arbejdet med andre mennesker. For mere viden om supervision, se bl.a. Bang, 2002: *Rørt, ramt og rystet – Supervision og den sårede hjælper*.

I den ovenstående sekvens ses denne intention i den måde, jeg oversætter Peters følgende udsagn på: "Men hvis det havde været før det her, så havde han været låst inde" og "Ja, det er der slet ingen tvivl om. Det²¹⁸ vil ikke komme til at ske igen", der begge har karakter af at være konstateringer og løfter over for ham selv (konstater og kommisiver) til ekspressiver: "Så man kan sige, du kunne virkelig mærke en grænse, der blev overskredet?" Med afsæt i dialektisk relationsteori vil man også kunne sige, at jeg her 'lytter bag om sproget' (Schibbye, 2010, p. 225) og 'tilbyder sprog for den andens oplevelse' (Billund & Zimmer, 2004, p. 91). At lytte bag om sproget har at gøre med en særlig form for lytning, hvor man ikke blot lytter til det sagte, men især til den oplevelsesmæssige dimension bag det sagte og til de temaer, oplevelserne aktualiserer (Schibbye, 2010, p. 246). At tilbyde sprog for den andens oplevelse må praktiseres ud fra en grundlæggende undrende tilgang, hvor det er lige så legalt at af-som bekræfte det tilbudte sprog. Set i lyset af fag-personlig udvikling kan det at henvende sig til oplevelsen på denne måde ses som en måde at understøtte, at den anden 'bliver kendt med det, som er' og dermed udvikler sin selverkendelse. Men i den oversættelse, vi ser i sekvensen ovenfor, sker der også en forskydning fra konkret adfærd i den specifikke praksis til en dimension, der kobler sig på Peters inderside og til en kvalitet i ham, som udover at række udover den specifikke situation også understreger den fag-personlige kvalitet, han i vores dialog sætter i spil gennem kontakten til egen inderside. Set i et udviklingsperspektiv er denne sprogliggørelse af oplevelsen med til at understøtte, at en konkret oplevelse kan 'transformeres' til erfaring og således række udover den værdi, erfaringen kan have i den konkrete situation, ved også at kunne få betydning fremover i andre sammenhænge. Den anerkendende tilgang er i det lys fremadrettet på en mere 'bredspektret' måde end f.eks. debriefing eller sagsorienteret supervision, hvor fokus ofte er på problemløsning. Man kan sige, at en anerkendende tilgang rummer en art fremtidssikring, fordi den indre forståelse og selvafrænsning ikke er situationsbestemt, men rettet tematisk mod indersiden. Derudover kan tilgangen bidrage med relationserfaringer ('jeg kan blive klogere af at tale med andre om det'), der styrker fængselsbetjentenes evne til at indgå i refleksive samtaler om faget.

Tolkning, påpegning og definitionsmagt

At tilbyde sprog til den andens oplevelse er en grundlæggende tilgang i dialektisk relationsteori, men er ikke uproblematisk. Når den professionelle tilbyder den anden et sprog, lægger dette sprog sig op ad en tolkning af den anden eller den andens problemstilling, og selvom tolkning står helt central inden for psykoanalytisk tilgang²¹⁹, er det forbundet med udfordringer: "Hvis en tolkning er konkluderende, kan den opleves som det jeg har kaldt et relationelt overgreb (Schibbye 1997a). Tolkning skal derfor bruges med stor forsigtighed" (Schibbye, 2010, p. 283).

For Schibbye må relationen mellem den professionelle og den anden grundlæggende være kendetegnet af et subjekt-subjekt-forhold, hvis tolkninger skal kunne understøtte udvikling: "jeg er overbevist om at det kun er med en anerkendende holdning og i en relation omfattet af anerkendelse at tolkning i det hele taget har den effekt at klienten får reel adgang til og mulighed for overskridelse" (Schibbye, 2010, p. 282). Den anerkendende holdning

²¹⁸ Henviser til 'det at give lang snor'.

²¹⁹ Jf. dialektisk relationsteoris afsæt i psykodynamisk tænkning (se kap. 4).

kommer til udtryk i, at det sprog der tilbydes ikke er diagnosticerende men undersøgende og reelt undrende: "Det sprog vi bruger når vi tolker, skal være undrende: Det har noget 'kunne-det-være-sådan' over sig" (Schibbye, 2010, p. 282).

Schibbye (2010) taler også om 'påpegning' (pp. 284-285), der står i forhold til tolkning, fordi det har at gøre med en form for tydning. Samtidig er det ifølge Schibbye (2010) en mildere form for sammenhængs-interesse end tolkning, fordi det fungerer mere åbnende i samspillet: "Tolkning som begreb giver mere konkluderende associationer" (p. 281). 'Påpegning' er ligesom 'tolkning' også et begreb for den professionelles forsøg på i samspillet med den anden at 'pege på' nogle tematikker eller sammenhænge, som kan give mening i konteksten og vække genklang i den anden, og er også ligesom tolkning tæt forbundet med det at give sprog til oplevelser – eller sprog til sammenhænge – og har den funktion i konteksten at være åbnende for indblik og erkendelse. Forskellen mellem tolkning og påpegning har at gøre med, at de retter sig mod forskellige processer. Begge kan have at gøre med relativt utilgængelige ubevidste processer, men påpegning orienterer sig derudover også mod mere "før-bevidste og næsten manifesterede processer" (2010, p. 284) og er derfor også et centralt begreb at trække ind i afhandlingens sammenhæng. Schibbye taler om 4 forskellige sammenhænge, hvor påpegning kan sættes i spil: 1) *For det første* i relation til bevidste processer, der ikke bliver italesat i sammenhængen. Eksempelvis erkendelsen af, at det kollegiale mellem fængselsbetjentene har ændret sig. Her kan aktionsforskeren bringe tidligere erkendelse ind i nye sammenhænge a la "Jeg lagde mærke til, at du på sidste møde talte om vigtigheden af at have autoritet"). 2) *For det andet* i forbindelser mellem erkendelser i nutid og fortid. Eksempelvis problemer oplevet i her-og-nu-relationer kan sættes i relation til oplevelser med andre i fortiden, f.eks. med forældre, lærere eller andre autoriteter. 3) *For det tredje* ved at påpege sammenhæng mellem det, der bliver sagt, og de følelser, der via kropssprog udtrykkes ("du kunne virkelig mærke en grænse, der blev overskredet?" som respons på Peters gentagelse og stemmemæssige betoning af ALDRIG – jf. ovenstående). 4) *For det fjerde* i sammenhæng mellem den måde, den anden oplever den professionelle på, og oplevelser af andre betydningsfulde mennesker omkring den anden. I forhold til aktionsforskning (der navigerer i ikke-terapeutiske relationer) giver særligt punkt 1) og 3) mening i de erkendelsesprocesser, vi arbejder med, hvor 2) og 4) derimod har en mere særlig terapeutisk klang, hvor fortiden sættes i spil (2), og hvor de aktuelle overføringsproblematikker, der opstår i den terapeutiske relation, inddrages aktivt i terapien.

At tilbyde sprog til indre oplevelser (påpegning) kan være en måde for 'den anden' at møde sin oplevelse uden for sig selv på, og dermed bidrage til at begribe oplevelsen. Selvom man bestræber sig på en undrende og anerkendende holdning, kan denne form for intervention også være udtryk for en definitionsmagt, som aktionsforskeren må være meget bevidst om, fordi den får en styrende funktion for fortolkningsprocesserne. Berit Bae er moder til begrebet 'definitionsmagt', og hos hende beskriver begrebet magtforholdet mellem børn og voksne, hvor "voksne er i en overmægtig position i forhold til barnet, når det gælder dets oplevelse af sig selv" (Bae, 1996, p. 7).

Børns udvikling af selvforståelse og selvagtelse er helt afhængig af de reaktioner, de får

i disse processer fra de voksne, der er omkring dem. Voksne har gennem deres måde at møde (og herunder fortolke) barnet på stor indflydelse på, hvordan barnet ender med at forstå og fortolke sig selv. Med en sådan magt kan den voksne henholdsvis støtte eller hæmme barnets udvikling af et sundt selvforhold. Som mennesker har vi altid den form for indflydelse på hinanden gennem vores samspil, fordi: "vår afhængighed af den andres bekræftelse for at få et forhold til oss selv, får den andre magt til at definere våre oplevelser og tanker" (Bae & Waastad, 1992, p. 26).

Men med definitionsmagt-begrebet tilføres den væsentlige dimension, at dette forhold skærpes og har særlige vilkår, når magten mellem parterne formelt eller uformelt er ulige fordelt. Dette er formelt set tilfældet i relationen mellem aktionsforsker og aktionsdeltagere i kraft af aktionsforskerens rolle som procesleder og dermed som ekspert på processerne. Gennem den særlige for forståelse og teoretiske interesse, aktionsforskeren går til felten med, har hun en særlig måde at forstå og fortolke praksis på. I det lys kan definitionsmagt-begrebet kaste lys over den måde, aktionsforskeren håndterer 'magt-rummet' på, og hvilken betydning det har for processerne – herunder også gøre aktionsforskeren opmærksom på den forsigtighed, man må udvise i relation hertil. Som vi så citeret ovenfor af Schibbye, er det afgørende, at aktionsforskeren er opmærksom på at tilbyde og invitere på en undersøgende ikke-definerende/diagnosticerende måde (se også Schibbye, 2014, p. 107).

Om at dvæle ved

Ovenstående samtale fortsætter på følgende måde (2. møde, klip 1, 2:06):

- Peter: Men det var ikke noget med, at jeg havde det skidt bagefter, slet ikke. Men jo mere jeg tænkte over det, da jeg kom hjem, at det der ville jeg aldrig nogen sinde have fundet mig i, det ville jeg heller ikke havde fundet mig i ude på gaden, hvis der var nogen, der havde talt sådan til mig. Jeg havde
- Lotte: Men det værste er
- Peter: Normalt har jeg meget lang snor, og som regel skal der også meget til, før jeg hæver stemmen.
- Lise: Ja.
- Peter: Og det er der slet ingen tvivl om, at det, det ville jeg have gjort her, hvis jeg ikke havde tænkt på nogle af de ting, vi havde snakket om her.
- Lise: Kan du huske, hvad du tænkte undervejs?
- Peter: Ja, men det var en blanding af to ting. Han stjernede først af, fordi han ikke kunne få sin medicin, fordi han havde nogle mavesmerter, og han havde haft noget med maven (...) så jeg var ikke i tvivl om, at han rent faktisk havde ondt i maven.
- Lise: Det vidste, du godt, ja.
- Peter: Og det kan man godt blive lidt irriteret over, at man så ikke ligesom mener, man kan få det, der måske kan hjælpe én. Og så var der det, nu skal jeg lige prøve at se, hvor langt jeg kan køre den ud, ikke også (grin).
- Lise: Jah, jah.

Peter: Jeg tror, det var de to ting, jeg tænkte på. Men han burde være låst inde (...)

Peter: Jeg tænkte nok også hurtigt på et tidspunkt, at alle banderne var ude i fællesrummet, og hvis jeg kørte det op her

Lise: Ja.

Peter: med ham her, så var jeg HELT overbevist om, at så skulle jeg have taget den med alle sammen.²²⁰

Lise: Ja, så det var også et element.

Peter: Vi var godt nok, vi var godt nok mange.

Sanne: Vi var fem-seks stykker.

Peter: Men der var slet ingen tvivl om, at hvis jeg havde taget ham i nakken og gået ned igennem alle bandefolkene, så havde jeg ikke bare skulle diskutere med Y.

Lotte: De havde stimlet om dig, og det har vi prøvet før.

Peter: Det er der slet ingen tvivl om.

Lise: Så det var også et element, der spillede ind faktisk?

Peter: Det var det. Så man når og tænker

Sanne: Mange tanker.

Peter: Mange ting.

I sekvensen får vi indsigt i de overvejelser, Peter gør sig om situationen og hans håndtering af den. Han sammenligner situationen med en tænkt situation i privatlivet og konkluderer, at også her ville han have håndteret det anderledes. I starten af samtalen (se p. 259) taler han om, at reaktionen delvis var med afsæt i de ting, vi havde snakket om på forrige møde. I sekvensen herover udfolder han sit perspektiv ved at fortælle, at han et stykke ad vejen havde forståelse for den indsattes reaktion, pga. de mavesmerter han led af ("så jeg var ikke i tvivl om, at han rent faktisk havde ondt i maven" og "det kan man godt blive lidt irriteret over"). Efterfølgende spørger jeg: "Kan du huske nogle af de ting, du tænkte undervejs?" Spørgsmålet får Peter til at tænke tilbage på situationen og huske, at endnu en dimension gjorde sig gældende i hans vurdering, nemlig overvejelser om, hvilken betydning en evt. magtanvendelse ville få i forhold til de øvrige indsatte; at det kunne udvikle sig til en omsiggribende fysisk konflikt med mange indsatte og fængselsbetjente involveret.

Samtalen viser, hvordan vi i fællesskab forsøger at dvæle ved situationen for at blive klogere på, hvad der er på færde for Peter. 'At dvæle ved' har at gøre med at give tid og rum til 'at blive kendt med det, som er'. Situationen viser, at det at undersøge motiver (inderside) kan bidrage til at forstå handlinger i praksis (yderside) og kan støtte fag-personen i at skabe forbindelse mellem inder- og yderside. Peters indblik i egen inder- og yderside bliver (måske) udfoldet her ved at komme i kontakt med flere dimensioner i hans inder- og yderside (flere motiver), og det får betydning for den samlede forståelse af situationen og for den læring, han kan tage med fra situationen. Det ville have været oplagt blot at slutte, at det ikke er en god ide at være mere lyttende og give mere snor, fordi det skaber problemer. Ved at udforske situationen,

220 Et af de særlige kulturelle træk ved de indsatte fra indvandrer-miljøer, hvor det kollektive har forrang for det individuelle, hvilket i deres konkrete praksis indebærer, at man sjældent lykkes i at henvende sig til én af dem, uden at alle stimles til og forsvares (Bilag 19: "Referat af temadage med konsulenter om indvandrer-bander").

som han gør, og som han selv lægger op til ved uopfordret at bringe den på banen, får han mulighed for at afsøge flere dimensioner ved tematikken og dermed bringe flere nuancer ind i refleksionen ved både at kunne inddrage sin egen ændrede adfærd, sin indlevelse i den indsattes mavesmerter og den betydning, hele indvandrer-bande-kulturen spiller i hans faglige perspektiv. Det betyder også, at han frem for at slutte på et enten-eller eller i en sort/hvid terminologi (jf. "Det vil ALDRIG ske igen") har større mulighed for at forholde sig mere nuanceret til fremtidige lignende situationer. Med det afsæt kan man argumentere for, at det at dvæle ved situationen gennem dialog med andre, at få situationen uden for sig selv og reflektere over den, giver mulighed for at nuancere fagligheden gennem større indblik og overblik.

Det komplekse praksisrum

Med afsæt i udforskningen af Peters praksisfortælling samler jeg i det følgende op med en generalisering (2. møde, klip, 1, 4:52):

- Lise: Er vi så ikke også inde ved noget centralt i det her job, altså at lytte til sig selv, hvad man vil være med til, og hvad man ikke vil være med til, altså ens egne grænser?
- Peter: Ja.
- Lotte: Ja.
- Lise: Jeg forestiller mig i hvert fald, at hvis man får en oplevelse af, at de grænser bliver overskredet ret mange gange, så begynder det at koste. Et eller andet sted.
- Peter: Jamen, man mister noget af én selv HVER ENESTE GANG.
- Lotte: Det gør man, men også, når man møder ind igen efter, så det første, man gør, eller det gør jeg i hvert fald, det kan da godt være jeg er syg (...) så skal jeg lige ind og se, hvad skete der til forhør, hvad sagde han til forhør, hvad fik han af straf.
- Peter: Det gør jeg også.
- Lotte: Fordi så (grin), så kan jeg godt tage mig sammen en dag mere
- Peter: Men du kan jo se
- Lotte: men altså det er mærkelig, hver gang jeg har skrevet en rapport, skal man ind og se på, hvad de har fået af straf, for det er godt nok (...) man skal af med det der
- Lise: Man skal af med det der.
- Lotte: Det skal slutes. Bum.

Jeg konkluderer i sekvensen her, at fag-personlige kvaliteter som det at kunne lytte til sig selv og mærke egne grænser er fundamentale i fængselsbetjentfaget, og at det 'begynder at koste', hvis disse kvaliteter ikke bringes i spil. Sprogligt formulerer jeg mig i en art retorisk spørgsmål ("er vi så ikke også inde ved noget (...)?"), hvor spørgsmålstypen lægger op til et præfereret svar (a la "Jo, det er vi"). Indholdsmæssigt er der ikke tale om en undersøgende

tilgang, men derimod om en holdningstilkendegivelse. Jeg udtrykker mit eget perspektiv, og udsagnet er et eksempel på situationer, hvor jeg som facilitator bliver indholdsstyrende.

Samtidig er min håndtering igen et eksempel på, hvordan man som aktionsforsker kan spille sin definitionsmagt ind i samspillet med deltagerne, og dermed også på, hvor opmærksom man må være på, hvordan deltagerne responderer på det. I sekvensen her tyder Peters og Lottes respons på, at der er resonans i perspektivet, og at det giver anledning til, at Peter nuancerer. Mit 'koster' udfolder han med: "man mister noget af én selv HVER ENESTE GANG." Gennem denne lille samtalesekvens får vi adgang til at forstå, hvordan situationer med de indsatte kan opleves fra indersiden. Peters perspektiv handler om at miste noget af én selv, hvilket giver associationer i retning af en oplevelse af tab, at man bliver mindre, at man taber kraft, at ens jeg svækkes. Med Schibbys begreber kan der være tale om, at Peter oplever en 'grænsesvækkelse', fordi han tilsyneladende ikke får reageret på sin indre oplevelse ("han fik SÅ LANG snor"). Grænsesvækkelse betyder, at man mister evnen til selv-refleksivitet, og dermed evnen til at se sig selv og situationen udefra. Man mister overblik. Måske er det den følelse, der rammer Peter? Det er også muligt, at der er noget andet i spil, som vi ikke får italesat i dialogen, nemlig at Peters forståelse for den indsatte mavesmerter indebærer, at han har åbnet sig for den anden i samspillet. En sådan åbenhed kan gøre én sårbar. Schibbye (2010) siger om åbenhed: "Når vi accepterer den andens oplevelse, især når den adskiller sig fra vores egen, bliver vi sårbare" (p. 237).

Den indsatte er vred og skælder ud, og Peter kan tilsyneladende lytte sig til, at noget af denne vrede kan have med mavesmerterne at gøre ("det kan man godt blive lidt irriteret over"). Her er Peter åben for den andens inderside. På den anden side hører den indsatte kommunikationsform i situationen under kategorien for dårlig opførsel, og en opførsel, der er enighed om, at fængselsbetjente skal slå hårdt ned på. Samtidig er Peter under 'overvågning' af en række af sine kolleger (og potentielt set også andre indsatte). Peter er på den måde spændt ud mellem på den ene side at have fornemmelse for den indsatte oplevelse, bemærke hans aggressive kommunikation, og på den anden side selv mærke både forståelse og irritation samtidig med, at han er bevidst om, at hans kolleger betragter ham og den indsatte, og at han også bliver målt af de andre. Endelig har han ansvar for at træffe beslutninger her og nu, som kan have konsekvenser for hans kolleger (magtanvendelse) – alt sammen i lyset af, at han eksperimenterer med en ny praksisform. Måske er dét, der bliver svært i situationen (og også efterfølgende), at den åbenhed, han møder den indsatte med, gør ham sårbar på en ny måde, som han ikke er vant til at forvalte i samspillet med den indsatte?

Peter står i et ekstremt komplekst rum. Han kommunikerer egentlig med den indsatte, men samtidig kommunikerer han hele tiden også til sine kolleger og til de øvrige indsatte. Han er bevidst om, at han bliver betragtet udefra af sine kolleger (jf. lup på modellen). Dermed ser han også sig selv udefra. Han mærker også sig selv indefra (f.eks. empati for den indsatte smerter, tvivl i forhold til at håndtere situationen, irritation over den indsatte aggressive og urimelige kommunikation, usikkerhed på, hvordan de andre kolleger vurderer hans indsats). Han betragter den indsatte udefra, men er samtidig opmærksom på den indsatte inderside. Der er magt i relationen til den indsatte (tvangsbåret), og det samme viser sig også at være

tilfældet i relationen til kollegerne (se analysedel 3). Han skal kognitivt forholde sig til, hvordan hans kommende beslutninger påvirker kollegerne (hvis han griber til magtanvendelse, sætter han også sine kolleger i en situation, hvor de skal ud i fysisk kamp). Som vi senere skal se, skal han tilmed også gøre sig værdig som en, de andre kan stole på og regne med.

Model 42: Det komplekse praksisrum

Det komplekse praksisrum, som modellen illustrerer, peger også på et behov for at kunne håndtere og reflektere over situationer som eksemplet her. I sekvensen får vi gennem Lottes udsagn indblik i, hvordan fængselsbetjentene bl.a. håndterer situationerne. Hun bekræfter Peters pointe ("Det gør man") og beskriver, hvordan situationerne bliver siddende i kroppen og tilsyneladende er svære at slippe også efterfølgende ("når man møder ind igen efter, så det første, man gør"), underforstået, at man tager det følelsesmæssige 'restlager' med hjem og stadig er optaget af det, når man møder på arbejde igen. At følge situationen til dørs ved at undersøge den videre håndtering er tilsyneladende en måde at bearbejde den følelsesmæssige side af sagen på ("man skal af med det der (...) det skal slutes"²²¹) og vidner om den risiko for følelsesmæssig belastning, fængselsbetjentfaget indebærer. Situationen fortæller imidlertid også noget om karakteren af relationen til den indsatte, nemlig at den nemt kan ende, metaforisk udtrykt, på en kamplads. Hvem vinder? Hvem har mest magt? Set i lyset af

²²¹ Behovet for en afslutning af den slags episoder blev også italesat i nogle af interviewene med fængselsbetjentene under feltarbejdet. F.eks.: "Man bliver truet, det er enormt hårdt at være i det, og vigtigt med forhør, at der bliver gjort noget" (Fb8, 19:00).

dialektisk relationsteori kan dette ses som et eksempel fra praksis på, hvordan relationen har udviklet sig til et kampforhold, hvor gensidigheden har trange vilkår, og hvor muligheden for, at anerkendelse kan opstå i relationen, er begrænset. En risiko, der altid er forbundet med det at indgå i samspil med andre mennesker: "Med referanse til Hegels metafor om forholdet mellem herre og trell illustrerer den dialektiske relasjonstenkningen hvordan alle forhold kan utvikle seg til et kampforhold som blir destruktivt for begge parter"(Bae & Waastad, 1992, p. 26).

Måske er det dette kamp-perspektiv, Lotte henviser til, når hun siger: "Det kan da godt være, jeg er syg", fordi hun fra et udefra-seende perspektiv selv får øje på netop denne dimension. Det understreger blot, at behovet for selvafræsning er udpræget i det fag-felt, som fængselsbetjentene skal navigere i, og at risikoen for forråelse ligger lige for, når ikke det sker.

Samtaleuddraget kan ses som et analytisk eksempel på sammenhængen mellem tilgangen til aktionsforskningsprocesserne (dvæle ved, undersøge, optagethed af inderside), den fag-personlige udvikling (lokalt forankret viden) og den generelle viden om faget, vi får adgang til: At arbejde med at give oplevelser sprog ("mister noget af én selv", "man skal have en boksepude") og at dele indersider med andre (tilgangen) kan bidrage til større refleksivitet og selvafræsning (fag-personlig udvikling), og gennem disse processer kan man få adgang til viden om (generel viden), hvordan fængselsbetjente påvirkes i faget, hvor mange følelser der aktiveres i fængselsbetjentrollen, hvilken betydning det kan få for relationen til den indsatte, og hvilke overlevelsestrategier der tages i brug.

Om at undersøge og udforske

Efter en halv time, hvor vi på mødet har talt om andre ting, vender vi igen tilbage til Peters situation, hvor han oplevede at have givet 'for lang snor' til den indsatte. Kommunikationen mellem fængselsbetjentene afspejler den undersøgende og udforskende tilgang til deres praksis, vi arbejder på at etablere (2. møde, klip 1, 38:26):

- Peter: Y [kom, red.] ind på kontoret, og så vidste jeg fra tidligere på dagen, at der lå en forkyndelse til ham, som han ville stjerne af på. Og så valgte jeg med fuld overlæg og gå ind med nogen af de ting i baghovedet og tænke: Nu prøver jeg lige det her, men det var sgu ikke nogen god oplevelse.
- Lotte: Men, Peter, havde det været for halvandet år siden, vi havde haft en fange, der gjorde sådan, og alt andet på afdelingen var i orden, man var tryk, og man havde det godt, og man vidste, at der var opbakning (...) havde du så haft det bedre bagefter, tror du?
- Peter: Nej, for jeg havde jo ikke altså, jeg var irriteret over min egen måde at håndtere det på, og det tror jeg som ikke, det sammenhold ku'.
- Lotte: Jeg kan mærke på mig, at
- Peter: Ku', ku' ha' ændret på.

Lotte responderer på Peters udsagn ved at stille ham et spørgsmål, der samtidig rummer

en mulig forklaringsramme for, hvorfor situationen får den betydning for ham, som den gør ("[hvis, red.] alt andet på afdelingen var i orden, man var tryk, og man havde det godt, og man vidste, at der var opbakning (...) havde du så haft det bedre bagefter, tror du?"). Lottes spørgsmål kan ses som et forsøg på at give hans oplevelse mening i rammen af den konkrete præsente situation i fængslet (dårligt samarbejde, særlige indsatte) og kan tolkes som en måde at give sprog på til nogle sammenhænge, som Peter måske ikke selv har set eller erkendt. Perspektivet, hun udtrykker, er formentlig et udtryk for hendes egen logik omkring sammenhænge mellem egne indre oplevelser og organisationens tilstand. Men at hun formulerer det som et spørgsmål understreger, at det er et bud, og ikke nødvendigvis det rigtige bud. Det rummer dermed en åbenhed for at være uenig. Netop det at åbne op for, at uenighederne kan få liv, er afgørende for at skabe et refleksivt rum (jf. anden-personsperspektivet hos Torbert, p. 215), fordi det inviterer flere perspektiver ombord i samtalerne.

Samtidig understøtter den spørgende form også en større mulighed for at afvise det perspektiv, der tilbydes. Med henvisning tilbage til diskussionen omkring, at det 'at tilbyde sprog' har en iboende definitionsagt i sig, er den undersøgende og udforskende (spørgende) tilgang afgørende for, at den anden oplever det legalt (og som en reel mulighed) ikke at takke ja til perspektivet. Dette ikke mindst i relationen mellem Peter og Lotte, hvor Lotte er den mest erfarne fængselsbetjent. Peter afviser perspektivet og holder fast i, at han er utilfreds med sig selv, og at det ville et godt fællesskab ikke kunne have ændret på ("det tror jeg som ikke, det sammenhold ku' (...) Ku', ku' ha' ændret på"). Jeg tolker Lottes spørgsmål som et udtryk for omsorg for Peter, og Peters respons (og afvisning af det tilbudte perspektiv) som udtryk for tryk i relationen. Samlet kan begges bidrag i sekvensen ses som et eksempel på den procesform, der kan udfolde sig i processer, når dagsorden er at forholde sig, udforske, dvæle ved og sætte sig selv i spil i forhold til hinanden.

Nye perspektiver

Kort efter fortsætter samtalen, hvor Lotte igen stiller Peter et undersøgende spørgsmål (1. møde, klip 1, 43:31):

- Lotte: Hvad hvis du havde været tilskuer til det [til din egen situation med den indsatte, red.], hvad ville du så have gjort?
- Peter: Hvis jeg ikke havde haft de samme tanker der, så havde jeg brudt ind.
- Lotte: Ja, det var det, jeg tænkte, at hvis jeg havde været der, havde jeg nok brudt ind (højt grin) (...)
- Sanne: Det var der stort set ingen af os, der gjorde.
- Peter: Det var der ikke, nej. Og ja, det har jeg, det har jeg, det har jeg faktisk slet ikke tænkt over.
- (...)
- Lise: Kunne du tænke dig at høre, hvad Sanne tænkte i situationen?
- Peter: Ja.

Samtalens fortsættelse viser, at den undersøgende og dvælende tilgang til Peters

problemstilling fortsætter. Lotte stiller et hypotetisk undersøgende spørgsmål ("Hvad hvis du havde været tilskuer til det [til din egen situation med den indsatte, red.], hvad ville du så have gjort?"), der lægger op til, at Peter skal trække sig på afstand af sin egen oplevelse og se situationen fra et andet perspektiv, nemlig udefra. Peter svarer uden pause, at så ville han have brudt ind. Dette perspektiv kan være udtryk for, at Peter forestiller sig, at situationen set udefra ser ud til at være på vej til at eskalere, og at den ikke var under kontrol. Sannes respons: "Det var der stort set ingen af os, der gjorde" ser ud til at åbne op for et nyt perspektiv hos Peter: "Det var der faktisk ikke, nej. Det har jeg, det har jeg, det har jeg faktisk slet ikke tænkt over". Peters gentagne "det har jeg" og "faktisk" og "faktisk slet ikke" antyder en eftertænksomhed og kan være udtryk for, at nye perspektiver er ved at åbne sig for ham. Efterfølgende inviteres Sanne, der overværede situationen med den indsatte, på banen, hvor hun uddyber, hvordan hun oplevede situationen. Her siger hun bl.a. (1. møde, klip 1, 44:04): "Jeg var meget benøvet", "Udefra set så var der styr på det", "Jeg kender Peter godt (...) og jeg kan godt se, når Peter er presset, og det viste han ikke tegn på i den situation." Gennem Sannes perspektiv kan Peter få indblik i forskellen mellem yderside (hvordan det så ud udefra) og inderside (hvordan han oplevede og tolkede det) og bruge det som afsæt til yderligere refleksioner, både i forhold til yderside og inderside.

Tematisk kan den lille sekvens også pege på et af de vilkår, der gælder i fængselsbetjentfaget, nemlig at håndtering af svære situationer opleves som et individuelt anliggende. I teksten af fængselskulturen giver Peters holdning om, at sammenholdet ikke har betydning for hans oplevelse af situationen, netop god mening, fordi det at håndtere den oplevelsesmæssige dimension og påvirkning i faget er op til den enkelte. Det understreger på den ene side, hvor meget udsathed, der er forbundet med at være fængselsbetjent, og på den anden side oplyser det et enormt behov for en kollektivisering af den faglighed, betjentene skal agere ud fra, fordi det så kan blive en fælles opgave at håndtere faget, når det er svært. At håndtere vanskelige indsatte, at bearbejde græseoverskridende adfærd, at kvalificere arbejdet i relationerne til de indsatte er alt sammen op til den enkelte. På samme måde som valget af at påtage sig den bløde del af faget er op til den enkelte (fortolket som frivilligt i analysen af feltarbejdet, kap. 5), så er håndteringen af de oplevelser og påvirkninger, den enkelte får, også et individuelt ansvar (jf. f.eks. forholdet til debriefing).

Samtidig kan man også argumentere for, at der er en udsathed forbundet med at eksperimentere med nye praksisformer, måske ikke mindst i et projekt som vores, hvor kun få af det samlede antal fængselsbetjente deltager, og dermed ikke kan udgøre et solidt fundament under en fælles faglig tilgang. Peter fik en ubehagelig oplevelse med fra sin egen eksperimentering, stak næsen frem og oplevede, at den fik et hak. Peter stod i situationen med 5-6 andre fængselsbetjente, hvoraf kun én var deltager i vores projekt, hvorfor størstedelen ikke havde viden om, hvad Peter eksperimenterede med. Det kan også have betydning for Peters hårde kritik af sig selv, fordi han var bevidst om, at kolleger ikke havde den samme ramme at forstå det ud fra. I den efterfølgende pause på procesdagen har jeg en samtale med Peter, der kan understøtte denne tolkning. Jeg spørger til, hvad der mon bidrog til, at han oplevede, at det var et forkert valg, han traf i situationen (2. møde, klip 1, 59:32):

- Peter: Men jeg tror faktisk også mine kollegers forventning til mig, tror jeg.
- Lise: Spillede det lidt ind?
- Peter: Ja, det gjorde det, hvad de normalt vil forvente af mig som person og mig som fag-personlighed.
- Lise: Følte du, du kom til at udstille dig selv, eller?
- Peter: Ja, måske en lille smule, men ikke noget, jeg har det skidt over, men det er også fordi, jeg selv havde valgt at tage den (...)
(Christian kommer ind i lokalet)
- Christian: Men dine kolleger har stor tillid til dig, fordi du allerede som ung betjent var dygtig til at træffe kvalificerede beslutninger i selv svære situationer.
- Peter: Jo, jo, men det ændrer jo ikke på min selvopfattelse.

Situationen aktualiserer den pointe ved fængselsbetjentfaget, at det altid, og især i tilspidsede situationer, praktiseres for øjnene af ens kolleger. En dimension, som bidrager betragteligt til den kompleksitet, modellen "Det komplekse praksisrum" forsøger at illustrere.

Indersiden er også problematisk i konteksten (andet eksempel)

Som forventet var der også flere situationer, hvor fængselsbetjentene ikke tillagde fokusset på 'inderside' samme betydning som aktionsforskeren. Som en del af at udvikle og evaluere videndelmøderne brugte vi en af procesdagene på at lytte til lydoptagelser fra deres møder. Fængselsbetjentene havde selv udvalgt de møder, de gerne ville blive klogere på, og jeg havde herefter udvalgt sekvenser, som de hver især lyttede igennem, hvorefter vi i fællesskab analyserede og tolkede på dem. Dette blev senere afsat til at udvikle og forfine møderne.

I en af sekvenserne, vi lytter til, er Sanne på med en af sine kontakt-indsatte. Han er meget aggressiv, lider af paranoia og ofte oppe i det røde felt. Hun er ifølge hende selv udfordret af ham, og da hun på mødet fremlægger hans sag, har hun fokus på, hvad der er svært i relationen til ham. De andre fængselsbetjente er engageret i sagen, hvilket de udtrykker ved dels at dele deres erfaringer om samspil med den indsatte, og dermed bidrage til at nuancere perspektivet på ham, og dels ved at give mange råd til, hvordan hun kan gribe ham og situationen an. I den efterfølgende analyse bringer jeg på et tidspunkt det på banen, at jeg lægger mærke til, at der kommer mange råd til Sanne, og at hun svarer med hurtigt gentagne ja'er og sukker, hvilket sætter mig i tvivl om, hvorvidt rådene (selvom de er gode) er hjælpsomme for hende. Jeg siger, at jeg hører en vis modløshed i stemmen (hvilket de alle 4 genkender) og tolker, at hun føler sig modløs over for opgaven med den indsatte. Jeg forsøger at tematisere det at have fokus på relationen til sagen og ikke kun sagen selv – eller løsningen af sagen, som de gode råd er rettet mod. I forlængelse af dette siger jeg (5. møde, klip 2, 7:52):

- Lise: Det [modløshed i forhold til opgaven, red.] bliver bare aldrig et tema mellem

jer. Alle kan egentlig godt mærke det, men det ender ikke med at blive et tema (...) Men I reagerer på det, I reagerer ved at komme med forslag, (...) så det er tydeligt, at det her (Lise tegner cirkel om 'relationen til sagen' på flip-overen) det er til stede i rummet, det bliver bare ikke italesat. Og der kan man måske spørge sig selv, det kan vi diskutere sammen her, det kunne måske være en af de situationer, hvor man skulle gå fra de gode råd og (...) stille spørgsmål til dig, eller prøver sådan den der mere sparringsdelen af, eller måske bare det spejl, der hedder: "Er du helt modløs i forhold til her?" eller "Hvad har du brug for af hjælp fra os i forhold til det her?"

Lotte: Så synes jeg også som kollega, at man underkender, at hun kan det.

Af samtalen fremgår det, at det at begynde at italesætte modløsheden – for Lotte vil kunne være et udtryk for manglende tillid til Sanne ("at man underkender, at hun kan det"). På den måde kan man tolke, at Lotte her laver en kobling mellem modløshed og manglende evne, hvilket måske har en parallel til det dogme, jeg flere gange er stødt på i fængslet, nemlig at følelser er for 'tøse-drenge'. I det lys kan det, jeg beder dem om her ved at gå bag om sproget og ind i de oplevelser, der i dette tilfælde blev tydeligst i kropssproget (stemmen), opleves som en udstilling af den anden og dermed en *underkendelse af* kollegaen. Helt modsat intentionen med at være optaget af indersiden, nemlig at *anerkende* den, og dermed give den anden mulighed for at 'blive kendt med det, som er' med henblik på at kunne slippe følelsen/oplevelsen igen. I den forstand kan man måske tale om et kulturelt 'sammenstød' i samspillet mellem fængselsbetjentene og mig.

Samtidig kan samtalesekvensen mellem Lotte og mig også ses som et eksempel på, at der opstår en 'parallelproces'²²². Jeg har netop peget på, at de gode råd, som kollegerne giver Sanne på deres møde, måske ikke er virksomme, hvorefter jeg selv giver et godt råd, der heller ikke modtages som hjælpsomt. På den måde kan der udvikle sig et uhensigtsmæssigt samtalemønster, hvor vi lukker af for hinandens bidrag, fordi der ikke er parathed til de velmente råd, der bringes ind i samspillet. Det samme mønster, som viste sig i den omtalte situation, genspiller sig på en måde i samtalen her.

Samtalen fortsætter (5. møde, klip 2, 19:32):

Lise: Så det er ikke sikkert, at det, det der med at sige at, du siger Lotte, du følte, det var lidt nedladende, hvis du skulle spørge til

Lotte: Det kommer an på, hvordan man skulle vende det. Man kan gå hen og gøre hende så nervøs, så hun aldrig havde taget det spring, og så var hun jo aldrig kommet ud og køre udgang (...) Hvis man går ind og siger: "Jeg synes, du skal vende tilbage og sige, det fungerer ikke mellem jer", det kan det hurtigt være den nemme løsning (...)

Lise: Hørte du, at det var det, jeg mente med det her?

Lotte: Ja.

222 'Parallelproces': Begrebet er udviklet inden for psykoanalytisk supervisionsteori, men kan ifølge Belin føres helt tilbage til Freud. Det er imidlertid Ekstein og Wallerstein, der udvikler teorien om, hvordan dynamikken i disse processer fungerer. Belin (1999) definerer parallelprocesser som: "parallelle problemer, blokeringer, mønstre, løsninger og udviklinger i de to samtidige eksisterende relationer (...)" (p. 60).

I denne ordveksling, der umiddelbart tyder på en misforståelse, har det, jeg har sagt omkring at spørge ind til modløsheden og den relation, Sanne har til den indsatte, givet Lotte indtryk af, at det vil inkludere, at Sanne skal stoppe samarbejdet. I situationen begynder jeg at forklare mit perspektiv og er ikke opmærksom på, at der måske er et dybere lag af forståelse i spil her. Et lag, hvor det, at man har svært ved noget, betyder, at man både er diskvalificeret og skal fratages eller fritages for opgaven. Blandt fængselsbetjentene er der som nævnt ikke kultur for at vise følelser, usikkerhed eller svaghed, og derfor vil det måske opleves som en krænkelse og diskvalificering af en kollega at spørge ind til oplevelser og svære følelser, fordi det udstiller dem. I det lys kan det at undgå fokus på indersiden også være en ansigts-reddende handling (jf. Goffman, 1955).

Endelig kan en forklaring på, hvorfor det tilsyneladende er svært at italesætte modløsheden, være, at følelsen hører til i en kategori af følelser, der ikke er accepteret i kulturen.²²³ Vi så i eksemplet tidligere med Peter, at følelsen af vrede og frustration vækker stor genkendelse, og at de andre også byder ind på tematikken. Man kan derfor antyde, at de følelser, der er meget kraftfulde, som er rettet udad og har en afvisende retning i sig, er mere legitime end de mere 'kraftløse' følelser, der retter sig indad, og som måske kan være forbundet med større sårbarhed, svaghed og usikkerhed – følelser, der måske kan true billedet af den stærke og robuste fængselsbetjent. På den måde er der måske tale om et følelseshierarki, hvor nogle følelser er mere accepteret end andre.

Efterfølgende dvæler fængselsbetjentene ved, hvorfor det ikke er 'relationen til sagen' (modløsheden), de bliver optaget af (5. møde, klip 2, 22:32):

- Lotte: Jeg tror også, vi tænker meget mere fagligt, når vi hører, det er en uenighedssag²²⁴ (...) det kan vi ikke gøre hverken fra eller til på, så kom med noget mere. Hvad vil du så have? Hvad er det, du vil have hjælp til? Altså, nu har vi hørt om ham, er der noget, vi skal byde ind med? Men det var ude af vores hænder (...)
- Christian: Men jeg tror så også, vi bliver smittet af Sannes modløshed og siger: "Jamen, det er gået så meget i hårdknude, kemien mellem os", så vi sidder selv og leder efter, hvordan angriber man det her (...) der er helt stille indimellem, usædvanligt og chokerende stille (fælles grin), i det lokale, og jeg tolker det ikke som ligegyldighed (...) men at man leder efter, hvordan man nu kan bidrage.
- Sanne: Det er også garanteret også det, jeg har følt derinde, men når man hører det på bånd, jamen så, jamen, der er nemlig stille.

I samtalesekvensen går det igen, at fængselsbetjentene oplever, at de finder det svært at

223 Måske er dette ikke et særtræk ved fængselskulturen, men et mere generelt kulturtræk i en kultur, der hylder handlekraft, gennemslagskraft, overskud og (fysisk og mental) styrke – på moderne dansk formuleret som resiliens. I forbindelse med præsentation af et perspektiv på aktionsforskeren som sårbar har jeg ved flere lejligheder mødt modstand og problematiseringer, bl.a. med det argument, at det signalerer svaghed og manglende evne.

224 En uenighedssag er en sag, hvor det er direktoratet (og ikke den enkelte institution), der træffer beslutning om den indsatte sag, f.eks. en ansøgning om udgang, fordi fængslets holdning og politidirektørens holdning divergerer. Det betyder i afhandlingens kontekst, at fængslet ikke selv har indflydelse på de beslutninger, der træffes i forhold den indsatte ønske om udgang.

hjælpe Sanne i den pågældende situation, og at der af den grund er "usædvanligt og chokerende stille" (stilheden skal forstås i lyset af, at det er en meget livlig og tale-glad flok, der er samlet). Da sagen er kompleks og i hårdknude, er det tilsyneladende vanskeligt at finde ud af, hvad man som kollega kan bidrage med, og Lottes forklaring på dette er, at de er meget fagligt orienterede ("vi tænker meget mere fagligt"), og eftersom det, de forstår ved faglige løsninger, ikke kunne hjælpe Sanne ud af hendes store frustrationer og usikkerhed omkring den indsatte, så var de lidt på bar bund ("Hvad er det, du vil have hjælp til?", "det var ude af vores hænder"). Christian italesætter også denne tvivl i forhold til, hvordan situationen kan gribes an, og peger på, at gruppen har overtaget den stemning af modløshed, som Sanne oplever i relationen til den indsatte. Stilheden, som både Christian og Sanne har hæftet sig ved, er i deres forståelse forbundet med magtesløshed. I min tolkning kan der være det på færde, at det, der er brug for i situationen, ligger udover det, der er gængs praksis i relation til kollega-sparring, nemlig at italesætte modløsheden, så den får plads og sprog og dermed kan bearbejdes.

Samtalen viser også, at det faglige forstås som det sags-specifikke og som det, de kan byde ind med som løsningsforslag på konkrete problemer. At håndtere de fag-personlige problemstillinger er ikke en del af det, der forstås som det faglige.

Måden, Lotte og Christian forholder sig til problematikken på, har afsæt i deres inderside-oplevelser, og samtaleuddraget her er dermed også et eksempel på, hvordan den oplevelsesmæssige dimension har plads på vores refleksionsarena.

Opsamlende siger jeg kort efterfølgende (5. møde, klip 2, 27:12):

- Lise: Så det der med at sætte, det der med, at man fornemmer f.eks. modløshed, eller man fornemmer andre ting, umiddelbart dér tænker I ikke nødvendigvis, at det er noget, man behøver at sætte ord på? Det var mit bud ind i det.
- Christian: Nej, men det kunne da være, godt være situationer, hvor det er
- Lotte: Det skal vi blive bedre til
- Christian: relevant at håndtere det, drøfte det.
- Lise: Ja.
- Christian: Helt sikkert.
- Lise: Og det, så kan man sige, Lotte siger: "Vi er nok mere optaget af det faglige", og det hernede (peger på flip-over 'relationen til sagen'), det går lige ind i det fag-personlige.
- Lotte: Ja.

I samtalen her er der noget, der tyder på, at Christian og Lotte forestiller sig, at det i nogle situationer kan være relevant at være optaget af 'relationen til sagen' ("være situationer, hvor det er relevant", "det skal vi blive bedre til") i modsætning til kun at kredse om 'sagen'. Men der er ingen indikationer på, at den analyserede situation var blandt sådanne situationer.

Vejen væk fra indersiden – kort om humor

Humor er et udpræget og velkendt fænomen i fængselsverdenen (se M. M. Nielsen, 2012), og jeg har også selv peget på det som en markant faktor i kommunikationen på afdelingen²²⁵. Vores procesdage, og dermed vores refleksionsarena, er også kendetegnet af meget humor og ironi med stor gevinst for stemningen. Samtidig kan humor også aflede fra svære tematikker, og dette perspektiv får også refleksioner med på vejen på dette møde, hvor vi forholder os til optagelsen fra videndelingsmødet med Sanne og den indsatte og forholder os til, hvorfor man i faget ikke har vane for at opholde sig ved den oplevelsesmæssige dimension ved situationen (5. møde, klip 2, 9:15):

- Lotte: Så synes jeg netop, at med det gode humør og humoren, det kan godt være, det er lidt plat og alt det der, og jeg tror også, vi er lidt trætte på det her tidspunkt, men der prøver vi jo igen den der overlevelse, som vi har. Så laver vi det over i noget sjovt og flytter fokus, ikke også? For det gør i hvert fald ikke ondt.
- Lise: Det er nemlig rigtig, så man kan sige, hvis man tager humoren ind her, den kommer så ind på et tidspunkt, hvor der til sidst mere og mere (der grines lavt (indforstået at humoren virkelig tog over)), og det man jo kan mærke på Sannes stemme, det er, at den bliver lysere, din stemme bliver lysere, du griner selv mere til sidst, og hele stemningen virker meget lettere til sidst. Så på den måde, så tror jeg, at det, man har reddet her, det er stemningen.
- Lotte: Ja.
- Christian: Hm, hm.

Lottes udsagn vidner om, at hun er bevidst om humorens rolle, og at hun også forstår den som en ressource ("gode humør og humoren, det kan godt være, det er lidt plat og alt det der (...) men der prøver vi jo igen den der overlevelse") og som en strategi, der støtter dem i at 'overleve' i deres praksis på en måde, hvor de kan undgå 'smerte' ("For det gør i hvert fald ikke ondt"). At bede dem om at spørge ind til noget, der kan være forbundet med 'smerte', ved eksempelvis at spørge til modløsheden i Sanne, kan i konteksten derfor forstås som en måde at trække den vante overlevelsestrategi væk under dem på. I det lys kan man argumentere for, at når jeg som aktionsforsker netop gør dette, kalder jeg automatisk også på den overlevelserettede væremåde – nemlig humoren.

I mit udsagn efterfølgende kommer det frem, at jeg registrerer, hvilken betydning humoren har for stemningen, og samtidig udtrykker jeg, at det til gengæld *kun* er stemningen, der er blevet reddet: "Så på den måde, så tror jeg, at det, man har reddet her, det er stemningen." Underforstået at Sannes problemer i relationen til den indsatte ikke er blevet reddet (løst) af humoren. Lotte og Christian responderer med henholdsvis "Ja" og "Hm, hm", hvilket umiddelbart i hvert fald signalerer enighed.

225 Se f.eks. Logbog, 28. nov., 'Morgenmøde' og logbog, 20. nov., 'Besøg på afdeling' og 'Medicindudlevering'.

Senere på samme møde om selvsamme situation bringer Peter igen humoren på banen (5. møde, klip 2, 27:41):

- Peter: Ja, men det er typisk, hvis lokummet det brænder på et eller andet plan, så vil vi gøre noget sjov ud af det (med alvorlig stemme).
- Lotte: Ja, ja, det er overlevelse.
- Peter: Og det er hundrede procent.
- Lotte: Og det er også for ikke at komme for tæt på. Hun skulle jo nødig bryde sammen. Puha, så skal du også til at finde kleenex (alle griner højt, undtagen Peter). Jamen, det er jo, fordi der er berøringsangst, at man ikke sætter sig hen og siger: "Jamen, Sanne", det gør man ikke.

Alvoren i Peters stemme signalerer en kritisk stillingtagen til, at humoren sættes i spil, når der opstår pressede situationer, og kan tolkes som udtryk for, at den *for* ofte sættes i spil. Kort efter ovenstående sekvens uddyber han og siger: "Nej, men der er forskel på at gøre grin af det og godt vide, faktisk godt, at det her kommer der ikke noget ud af, og så rent faktisk sætte sig ned og så få en saglig samtale" (5. møde, klip 2, 28:30). Jeg tolker, at han her udtrykker, at man risikerer at misse en mere saglig samtale, når man gør grin med situationen. Han repræsenterer på den måde her et perspektiv, der taler for mere alvor i vanskelige situationer.

Lottes supplement til Peters perspektiv: "Og det er også for ikke at komme for tæt på. Hun skulle jo nødig bryde sammen. Puha, så skal du også til at finde kleenex (alle griner højt, undtagen Peter)" bliver på en og samme gang en bekræftelse af Peters perspektiv omkring, at humoren fjerner dem fra alvoren, og et levende eksempel på, hvordan humoren næsten er ved netop at gøre selvsamme i den aktuelle situation. "Puha, så skal du også til at finde kleenex" får Christian, Sanne og mig til at bryde ud i grin, mens Peter fastholder en mere alvorlig attitude. Selv mens vi italesætter dynamikken, bliver vi fanget i den, og igen er der måske tale om, at der opstår en parallelproces. Det understreger det kraftfulde i dynamikken. Måske pga. Peters fastholdte alvor vender Lotte tilbage til alvoren i den efterfølgende sætning, og hun er dermed selv med til at sikre, at tematikken fastholdes.

Humor som energi-booster og åndehul

Humor, ironi og sarkasme er centrale kulturtræk i fængsler og fungerer, som fængselsbetjentene her også peger på, som en nødvendig overlevelsesstrategi, der på den ene side støtter dem i at bevare distance i pressede situationer, og på den anden side risikerer at lukke af for det potentiale for udvikling og læring, der potentielt set kan ligge i at håndtere problematikken fra en mere alvorlig optik²²⁶. Gennem hele aktionsforskningsforløbet har fængselsbetjentenes og mit samspil også været præget af masser af humor, højlydte latterudbrud og en ironisk undertone. Vi har balanceret mellem humorens distance og den nærhed eller alvors-orientering, der ligger i aktionsforskningstilgangens optagethed af 'at blive kendt med det, som er'.

226 Se også "On humour in Prison" (M. M. Nielsen, 2011) for en diskussion af dette.

I forløbet har den glæde og begejstring, et humoristisk samspil vækker, føltes som næring og ilt. Det gælder både i processerne, som flere gange 'er stukket af', og gerne når der har været brug for et modspil til eksempelvis modløshed og tunghed. Den gode stemning, og af og til groteske humor og skarpe ironi, har været en trofast følgesvend på samtlige møder – ikke som gennemgående træk for hele dage, men som noget, der dukker op indimellem. Derudover har stemningen også fulgt mig i de analytiske processer undervejs og efterfølgende samarbejdets afslutning, når jeg har lyttet til optagelserne af procesmøderne. Gennemlysningerne har ofte sat mig i et fantastisk godt humør, og ikke sjældent er jeg brudt ud i højlydt latter undervejs.

Den særlige humoristiske tone i vores samspil har jeg således oplevet som energi-boostende og som betydningsfuld for både processerne sammen med fængselsbetjentene, for vores relationer til hinanden og for mit eget engagement. Den betydning, det humoristiske samspil har haft for mig, har ganske givet også bidraget til, at jeg (som i tilfældet ovenfor) i flere sammenhænge er gået med på det humoristiske på bekostning af at blive i en mere undersøgende tilgang til de mere 'tunge' fænomener, der har vist sig i processerne.

Refleksivitet

– fag-personlig udvikling og vidensgenerering – (tredje eksempel)

Udgangspunktet for denne del af analysen er en dialog på *den 7. procesdag*, hvor der igen er fokus på udfordringer i det kollegiale samspil. Som oplæg til dagen har jeg, inspireret af mails fra fængselsbetjentene om input til dagsorden, introduceret flere tematikker, vi kan fordybe os i, hvoraf flere af dem har at gøre med relationen til de indsatte. I 'siden-sidst-runden' kommer det imidlertid frem, at den kollegiale situation aktuelt er meget betændt igen. Som nævnt tidligere begyndte oplevelsen af sammenholdet blandt kolleger allerede at skifte karakter i forbindelse med, at afdelingen overtog et nyt klientel, nemlig indvandrers-banderne. Som tidligere henvist til gav dette massive problemer, fordi de 'nye' indsatte ikke ville indordne sig det system, afdelingen kørte. Fængselsbetjentene var pressede i relationen til de indsatte, og det fik betydning for de kollegiale relationer (jf. analyser af det nye blik på kollega-relationen).

Midt i aktionsprocessen sker der så igen organisatoriske forandringer, der betyder, at afdelingen skal flytte bygning og igen overtage en ny kategori af indsatte. Størstedelen af medarbejderne flytter med på trods af, at det kollegiale stadig er forbundet med store problemer. Efter ca. 5 måneder på den nye afdeling er de kollegiale problemer nu meget udtalte, og de fængselsbetjente, jeg arbejder sammen med, er påvirket af situationen, som de på forskellige måde beskriver som grotesk. Kort og forsimplet beskrevet handler kollega-situationen på dette tidspunkt om store uenigheder omkring, hvordan jobbet på afdelingen skal udføres, hvem der skal have lov at bestemme og sætte dagsordener osv. To af fængselsbetjentene i aktionsprocessen er skydeskiver for noget af den kritik af form og magt, der er i spil.

På forrige møde (6. *procesdag*) fik vi en 'aha-oplevelse' omkring, at det 'alerte blik', der kendetegner relationen til de indsatte, også gør sig gældende i kollega-relationen (se analysen af kollega-relationer²²⁷). Det pegede på en vis lighed mellem relationen med de indsatte og relationen med kolleger. Det er med dette afsæt, at jeg i opstarten af *det 7. procesmøde* introducerer ideen om, at vi kan undersøge, hvad forskellene egentlig er mellem kollega-relationerne og relationerne til de indsatte, fordi det måske kan gøre os klogere på begge dele.

På mødet kører to parallelle historier, nemlig at der er flere kolleger, der opfører sig grotesk og tilnærmelsesvis udviser 'rocker-adfærd', og at præsente problemer med de indsatte handler om, at de indsatte er vrede over, at fængselsbetjentene smitter dem med dårlig stemning og kører et alt for stramt regime (7. møde, klip 1, 20:22):

Sanne: Det ene af punkterne, de [indsatte, red.] havde klaget over (...) er, at en indsat, der var på udgang over for hans børn, (...) han [havde] talt hårdt til dem, fordi de sad med armene på bordet ved spisetid. Så var han gået helt amok over det, men der giver man os skylden for det, at det er vores skyld, fordi at vi har så emsig en kultur på afdelingen, så det smitter af på dem, som de tager videre med hjem til deres egne familier.

Fængselsbetjentene diskuterer, hvor groteske, de oplever, beskyldninger er, og hvor meget ansvarsfralæggelse der kendetegner de indsatte (rockerne). Emnet rykker sig imidlertid hurtigt til den kollegiale relation. Der er – næsten på tværs af alle afdelingerne i fængslet – en stemning af konflikt, og to af de deltagende betjente i projektet er som sagt et centralt fokus for (indirekte) hård kritik, sladder og bagtalelser fra kolleger. Siden sidst har der også været slåskamp mellem to betjente til en personalefest, tilsyneladende om selvsamme tema, og det giver på vores møde anledning til følgende udsagn: "Det er voksne, modne mennesker, der arbejder med rockere (...) Det er sørgeligt" (7. Møde, klip 1, 27:28), og senere "Han er jo rolle-model i det her job. Det er bare utilgiveligt" (7. møde, klip 1, 32:41). Det kommer frem, at flere kolleger har planer om at gøre oprør og har tilsyneladende udtalt til nogle kolleger: "Vi er en hel masse nu, som vil vælte afdelingen". Diskussionen af dette tema får en af fængselsbetjentene til at grine og sige: "Det er ligesom banderne. Jeg kan slet ikke ha' det" (7. møde, klip 1, 51:12).

Dialogen omkring de utilfredse kolleger får på den måde sprog i form af sammenligninger med rocker- og bande-adfærd. Dette sammenholdt med rockernes anklager om at være blevet smittet giver anledning til at se nærmere på, hvad forskellen mellem kollega-relationer og relationer med indsatte egentlig består i.

En art anden-refleksivitet

I processen forsøger vi at nærme os forskelle og ligheder mellem kollega-relationer og professionelle relationer (indsatte/betjente) ved at tage afsæt i, hvad der kendetegner

227 Det alerte blik henviser til det skeptiske blik, man også må have til kolleger. Dette uddybes i kap. 13.

mønstrene i det, vi betegner som henholdsvis 'Betjentland' og 'Fangeland'²²⁸. Det vil sige, i stedet for at gå direkte på en sammenligning forsøger vi at gå bagom ved at se på de indre dynamikker blandt fængselsbetjente og blandt de indsatte. Det er en måde at forsøge at inkludere refleksionerne omkring 'smitte' mellem grupperne i diskussionen.

Efter at jeg har samlet op på de ting, mødet ind til nu havde peget på gjorde sig gældende i Betjentland²²⁹, fortsætter dialogen således (7. møde, klip 3, 0:22):

- Lise: Prøv lige at tænk' over, hvad der kendetegner deres [Fangeland, red.] samspil herinde nu? Hvilke ord vil I sætte på det nu?
- Lotte: Kendetegner dem?
- Lise: Hvordan har de det sammen nu?
- Peter: Sammenhold.
- Sanne: Ja.
- Lise: Er de styrkede i sammenhold?
- Sanne: Nej.
- Christian: Gu' er de da ej.
- Lise: Nej?
- Sanne: Nej, de er ikke.
- Lise: Hvad kendetegner så det hernede (henviser til Fangeland på model på tavle)?
- Sanne: Det samme som over ved os.
- Lise: Meget sladder?
- Christian: Ja, altså de har jo en hakkeorden, som de kæmper sig op og ned i.
- Lise: Og kunne man forestille sig, at nogen gange er der mere ro på hierarkiet end andre gange.
- Christian: Ja .
- Lise: Hvad er der lige nu?
- Christian: Jamen, lige nu er nogen af dem, der har været toneangivende, ret presede.
- Sanne: Der er usikkerhed lige nu.
- Lise: Der er lidt usikkerhed lige nu (...)
- Lotte: Det har heller ikke gjort det bedre, at talsmanden
- Christian: Han har siddet og strejket den uden at spørge de andre.
- Lise: Har I haft en strejke?
- Christian: Ja, ja, de strejkede alle sammen.

Fængselsbetjentenes praksis er præget af det, der i pædagogisk litteratur kan betegnes som 'handletvang' (Billund & Zimmer, 2004), dvs. at arbejdet med andre mennesker ofte er præget af situationer, hvor den professionelle skal handle her og nu og ikke har tid til at stoppe op og reflektere. Ikke desto mindre er det vigtigt for fagligheden og refleksionsniveauet, at de professionelle har mulighed for senere på bagkant at reflektere over praksis. Hovedformålet med den refleksionsarena, jeg ønskede at etablere sammen med fængselsbetjentene, var

²²⁸ Begreberne er hentet fra Linda Kjær Minkes fængselsforskning (Minke, 2010).

²²⁹ Betjentlandscirklen inkluderede følgende betegnelser: Sladder, utryghed, usikkerhed, mindreværd, skår i glæden, omsorg.

at reflektere over praksis, dvæle ved praksis og dermed sætte tempoet ned. I den ovenstående sekvens stiller jeg et undersøgende spørgsmål: "Prøv lige at tænk' over, hvad der kendetegner deres samspil herinde nu? Hvilke ord vil I sætte på det nu?", og efter at Lotte har svaret: "Kendetegner dem?", siger jeg: "Hvordan har de det sammen nu?" Jeg bruger tilsyneladende tre forskellige formuleringer, der indholdsmæssigt bevæger sig fra det mere abstrakte ("kendetegner deres samspil", "Hvilke ord vil I sætte på det nu?") til det mere konkrete ("Hvordan har de det sammen nu?"). Dette lille stykke samtale viser forskellen på vanen med henholdsvis at forholde sig abstrakt og konkret til praksis, og dermed også forskellen på den arena, jeg gerne vil bidrage til at etablere, og den arena, praksis normalt foregår på. Da det reflektive element ikke er en integreret del af hverdagsarenaen på afdelingen, kan afstanden mellem de to arenaer opleves stor. Ved at stille spørgsmålstegn ved mit spørgsmål hjælper Lotte mig til at gøre denne afstand mindre gennem en konkretisering af sproget.

Det spontane, umiddelbare svar fra Peter og efterfølgende Sanne er, at de indsattes samspil er præget af sammenhold. Jeg stiller efterfølgende spørgsmålet: "Er de styrket i sammenhold?", et spørgsmål, der både kan ses som en spejling af deres svar (sammenhold) og samtidig som en efterspørgsel på uddybning. Det ser ud til, at denne 'dvælen' ved svaret og antagelserne giver stof til eftertanke. Først Sanne og herefter Christian afkræfter, at det er tilfældet, at deres sammenhold er styrket lige nu. Pointen med at trække eksemplet frem er, at med så stærkt et fokus på handletvang og tilsvarende begrænset fokus på refleksion, er det oplagt at bevæge sig ind i stereotypiske forståelser af sammenhænge. Det kan betyde, at praksisforståelse kommer til at bero på fordomme og dermed størknet viden (f.eks. at rockernes sammenhold altid er bomstærkt²³⁰).

I samtalen her ser det ud til, at de kommer ud af stereotyperne og med et blik på aktuel praksis får øje på flere nuancer i de indsattes samspil (sladder og usikkerhed). Det er således en pointe, at denne dvælen ved eller udforskning af udvalgte elementer fra praksis kan bidrage til at løse op for de størknede forståelser af situationer i praksis.

Spørgsmålet "Prøv lige at tænk' over, hvad der kendetegner deres samspil herinde nu?" lægger op til at reflektere over, hvad de har lagt mærke til er på spil blandt de indsatte. Gennem beskrivelserne på tavlen af de mekanismer, der er i spil blandt fængselsbetjentene, ligger tilgangen op til at fokusere på en sammenstilling af de to grupper. Spørgsmålet "Hvad kendetegner så det herover [Fangeland, red.]" lægger op til at skabe paralleliteter og giver fængselsbetjentene mulighed for at reflektere over og søge indblik i Fangeland med afsæt i egne indre oplevelser i Betjentland. Det kan bidrage til, at refleksioner ikke blot centrerer sig om ydersiden (altså, hvad de rent faktisk gør), men også kan søge *bag om* adfærden, dvs. forholde sig til, hvad ydersiden kan være et udtryk for på indersiden (jf. 'usikkerhed', 'nogle er ret pressede'). Forståelsen i sekvensen ovenfor er, om end den går bag om adfærden, nok i overvejende grad udtryk for ydre forståelse (årsagssammenhæng, jf. kap. 4), men er vigtigt, fordi den ydre forståelse kan være stillads for, hvor den professionelle skal rette sin indre

230 Med kendskab til rockerne er der utvivlsom enighed om, at deres gruppering netop er kendetegnet af et stærkt sammenhold, hvor medlemmerne oplever stærk identifikation med gruppen. Ikke desto mindre er det vigtig som person at have blik for den særlige adfærd, der kendetegner nuet, fordi egen praksis må have afsæt i, hvad der faktisk er på færde, og ikke i størknede generaliserede forståelser.

forståelse hen. Det vil sige, at den ydre forståelse kan være en forudsætning for den indre.

Refleksionerne omkring dynamikkerne i Fangeland har karakter af 'anden-refleksivitet', det vil sige refleksivitet, der retter sig mod den andens (her indsatte-kulturens) inderside, og hvad der kan være på spil her. I Schibbys terminologi viser anden-refleksivitet måske nok primært hen til det andet individs indre oplevelse, mens jeg her sætter det i spil også i relation til 'den anden' som en samlet gruppe. Anden-refleksivitet i denne udgave understøtter refleksioner og indsigt, der kan være afsæt for større indlevelse og forståelse i forhold til den dynamik, der er i spil i den gruppe, fængselsbetjentene skal forholde sig professionelt til – samtidig med, at de forholder sig til den med afsæt i sig selv og den indre dynamik, der er på færde blandt de professionelle.

Modstand og modspil – følsomme tematikker

Samtalen om, hvad der er på færde i Fangeland, udvikler sig herfra således (7. møde, klip 3, 1:58):

- Christian: Så nu står ham talsmanden skidt i forhold til de andre, så han er lidt for aggressiv over for os i de her dage på den ene side, og på den anden side, så er han alene med det. Så er der en [en anden, red.] talsmand (...), der er vokset i status, siden han kom, hvor han her er mindsket i status.
- Lise: Så skriver jeg lige statuskamp (skriver på tavlen).
- Christian: Ja, det
- Lise: Er der noget statuskamp herovre [i Betjentland, red.]?
- Christian: Ja, ja, det er der da, altså det er der vel i hver gruppe.
- Lotte: Det skal der da være.
- Lise: Ja (...) men nogen gange spiller tingene sig bare mere ud end andre gange. Og det er egentlig det, jeg prøver at fange: Hvad sker der nu? Hvad sker der lige nu i de her relationer? Andre ting, der skal på (...) ? Hvordan har de det med hinanden? Hvor meget hygger de sig med hinanden?
- Christian: Jamen, de fuldgylldige de hygger sig jo. De er øverst i kagen.

Christian påpeger, at der er noget på færde omkring status blandt de indsatte, hvilket får mig til dels at foreslå, at der er tale om 'statuskampe', og dels til at invitere dem til at forholde sig til, om det samme gør sig gældende blandt fængselsbetjentene. De svar, der kommer herpå, er sprogligt præget af negligeringer af, hvad de måske tolker er min pointe med spørgsmålet, nemlig at der ER statuskampe blandt fængselsbetjente. Det er de sproglige udtryk, som kan understøtte denne tolkning af en negligering. Udtrykkene: "Ja, ja, det er der da", "det er der vel i hver gruppe" og "Det skal der da være" indeholder alle det, der kan betegnes 'selvfølgelighedsmarkører', udtrykt gennem "da" og "vel", og som signalerer, at det budskab, de tolker, jeg fremlægger, er der ikke noget usædvanligt over. I den forstand kan man tolke, at "da" og "vel" understreger det selvfølgelige og er en form for perspektivmarkør, der markerer det perspektiv, at statuskampe er naturlige. Jeg tolker deres udsagn som udtryk for en manglende lyst til at udforske statuskampe yderligere. På den ene side kan der være en god

grund til ikke at ønske det konteksten taget i betragtning, fordi den nuværende kollegiale konflikt bl.a. handler om, at de to fængselsbetjente, der udtaler sig her (Lotte og Christian), bliver set på, som om de har for meget status, for meget magt. På den anden side er det også med spørgsmål som disse, at jeg inviterer fængselsbetjentene ind på en arena, som er mest uvant for dem, nemlig at skulle forholde sig til de indsatte med afsæt i sig selv. Det gennemsyrende kulturtræk 'dem og os', som jeg berører i analysen af feltarbejdet, og som udfoldes yderligere i analysen af de kollegiale relationer (se. kap. 13), modarbejder de grundværdier, der er indeholdt i det relationssyn, jeg repræsenterer. Her er gensidighed og *selvet-i-relation* (som diskuteres) helt centralt for relationsarbejde og indebærer en tilgang til den anden, der bygger på, at den professionelle også er optaget af, hvordan han eller hun selv bidrager til relationen og til den andens gebærden-sig. Dette står over for en dybt forankret kulturel antagelse om indsatte og ansatte som adskilte og ikke gensidige (og gensidigt afhængige).

Tilbage til sekvensen. Hvis fængselsbetjentenes tolkning er, at jeg mener at være på sporet af noget interessant her, så har de ret. Jeg husker, at jeg i situationen begynder at koble kollegernes modstand mod Christian og Lotte som udtryk for samme mønster, som gør sig gældende blandt de indsatte – så jeg mente at begynde at få øje på et parallelt mønster. I samtalen er der noget, der tyder på, at jeg ikke er klar til at forlade dette perspektiv, men heller ikke vurderer, at det på konstruktiv vis kan inddrages yderligere her. Jeg responderer:

Ja (...) men nogen gange spiller tingene sig bare mere ud end andre gange. Og det er egentlig det, jeg prøver at fange: Hvad sker der nu? Hvad sker der lige nu i de her relationer? Andre ting der skal på? Hvordan har de det med hinanden? Hvordan hygger de sig med hinanden?

Igen er det et kendetegn, at jeg ønsker at sætte her-og-nu-perspektivet i spil for at få refleksionerne til reelt at tage afsæt i praksis og ikke i storknede forestillinger om praksis (fordomme). Samtidig forlader jeg tematikken om statuskampe. Det kan hænge sammen med, at der ikke umiddelbart er resonans for tematikken, og med afsæt i forestillingen om, at parathed er forudsætning for læring, kan det ses som udtryk for processuel lydhørhed. Omvendt er det også muligt, at en anden interventionslinje kunne have åbnet op for læringspotentialer. Hvis jeg f.eks. havde meta-kommunikeret om den manglende lyst eller de forskellige perspektiver, der tilsyneladende er på temaet, kunne det måske have åbnet op for nye veje i dialogen, og i den forstand ville det så også have kunnet været udtryk for processuel lydhørhed. I den forstand kan processuel lydhørhed både være at forlade og at blive ved en tematik, der er modstand på. Endelig er det også en mulighed, at impulsen til at forlade tematikken har rod i min egen ulyst til at synliggøre statusforskelle mellem de deltagende betjente, fordi det potentielt set kan aktivere ubehagelige følelser i og mellem dem, ligesom det også kan udfordre mig på mine egne værdier ('det er bedst, når alle lige'). Sådanne tilfælde kan være eksempler på samspils-situationer, hvor den processuelle lydhørhed bliver overdøvet af aktionsforskerens egne dagsordener.

I sammenligningen mellem de to grupper (Betjentland og Fangeland) bevæger samtalen sig over i at tale om fælles fjender. Betjentene afviser som udgangspunkt, at der i Betjentland

eksisterer en fælles fjende, og understreger, at fjendekodekset er mere udpræget blandt de indsatte (7. møde, klip 3, 4:59):

- Lotte: Det er jo systemet og samfundet, de [de indsatte, red.] ser som fælles fjende. Jeg synes ikke, det er os. Jeg ved godt, de skriver nogle klager personligt, men de fleste det er jo, systemet skal ikke sætte regler op for dem.
- Christian: Jamen, det er rigtigt. Jo, jo.
- Lotte: Det kunne være meget mere personligt, altså så ville der også være mange flere konflikter.
- Lise: Der er ikke så mange konflikter?
- Lotte: Jeg synes ikke på de personlige. Nu siger de godt nok, der er skrevet nogle klager, men ikke i forhold til, hvor mange der er på åhhh husorden og åhhh stramninger, politirapporter.
- Christian: Jamen, der har jo været en del rapportskrivning og del klageskrivning, f.eks. på Line fra dem.
- Peter: Og Ole
- Christian: Og Ole har fået to. De har pillet nogen ud, som de kører på både, lige for tiden, både i mundtlig og skriftlige klager.
- Sanne: Jeg tror også, de har et behov for at sætte ansigt på.
- Lise: Personificering?
- Sanne: Ja, så kan vi sætte ansigt på det, vi er utrygge, og det, vi er bange for, og det, vi skal reagere på.
- Lise: Så man kan sige, at systemet kan jo både være systemet og politiske tiltag og direktoratet, Mogens som leder og jer, så det kan være lidt afhængig af, hvilket 'mode' de er i, og hvad de lige har oplevet.
- Lotte: Om de har fokus på politi-høringer eller fokus på, om man laver daglige tremme-tjek, så flytter det andet sig også.

Som det fremgår, er der forskellige perspektiver på, hvorvidt de indsatte har gjort fængselsbetjentene til en fælles fjende. Lottes perspektiv er, at det snarere er systemet som sådan, de reagerer mod ("Det er jo systemet og samfundet", "men ikke i forhold til, hvor mange der er på åhhh husorden og åhhh stramninger"). De andre tre holder fast i perspektivet om, at det for nogle af betjentene er personligt ("Jamen, der har jo været en del rapportskrivning og del klageskrivning, f.eks. på Line", "Og Ole", "Og Ole har fået to"). Sanne udfolder ved at pege på mulige forklaringer på, hvorfor den fælles fjende bliver fængselsbetjentene. Samtaleudraget viser, hvordan fængselsbetjentene både understøtter og udfordrer hinandens synspunkter, og at uenighed ikke umiddelbart ser ud til at give anledning til udpræget forsvarspræget kommunikation eller konflikt. Det viser også, hvordan samtalen sætter bevægelser i gang, der også ser ud til at påvirke perspektiverne: Christians perspektiv ser ud til at bevæge sig en anelse ("Jamen, det er rigtigt"), og Lotte går fra at antage, at de indsatte ikke ser fængselsbetjentene som deres fjender, til at antage, at det er situationsbestemt ("så flytter det andet sig også"). Sanne sætter ord på, hvordan hun forstår de indsattes inderside-perspektiv og bidrager på den måde til at få inderside-betragtningerne ind som perspektiver i diskussionerne.

Samtaleuddraget er således et eksempel på, at flere perspektiver kan leve side om side, at fængselsbetjentene tør stå frem med deres perspektiv, men også at de lytter og kan rykke sig.

Lidt senere bringer jeg igen en sammenligning mellem indsatte-kultur og fængselsbetjent-kultur på banen (7. møde, klip 3, 7:58):

Lise: Jeg sidder og tænker på, på, om det her med fælles fjende er det, er det, nu behøver I ikke kigge på jer selv, men kigge på jeres kendskab til kriminalforsorgen generelt, er det typisk, at der også er fælles fjende i kulturen herovre [Betjentland, red.]?

(p5)

Peter: Nej, det synes jeg ikke.

(p8)

Christian: Altså, bortset fra enkelte undtagelser, så er der vel enighed om, at politikerne og direktoratet er en slags fjender.

Lotte: Blandt os?

Christian: Jah, det tror jeg, der er mange. De skærer ned hele tiden, og de har ikke forståelse for vores arbejde.

Lotte: Nej, nej.

Christian: Vi får ikke de ressourcer, vi skal have, og nu skal vi til at kalde fangerne klienter.

Lotte: Jo, men ligefrem til ordet fjender, fordi

Lise: Så gør vi sådan her (sletter fjende), for det kan jeg godt forstå, I får modstand på det [ordet fjende, red.]. Det virker simpelthen så krigerisk.

Lotte: Ja. Selvfølgelig er det træls at blive ramt af besparelser, men derudover har jeg det bare sån', at når der kommer noget oppe fra (...) kan man ikke tåle mosten, så må man bare væk.

Christian: Jamen, det er sandt.

Lotte reagerer i denne samtalesekvens på ordet 'fjende', hvilket dels kan være en forklaring på hendes perspektiv i snakken om fælles fjende blandt de indsatte (hvor hun som den eneste ikke synes, der er tale om, at de indsatte har en fælles fjende), fordi ordet i sig selv vækker andre associationer i hende. Og dels kan hendes bidrag fortolkes som en hjælp til processen, fordi denne modstand bliver eksplicit ("men ligefrem til ordet fjender"), hvilket gør det muligt for mig som aktionsforsker at handle på det. Som aktionsforsker er man afhængig af, at deltagerne oplever at være i en sammenhæng, hvor det er legalt at stille sig kritisk, stille spørgsmål og i det hele taget erklære sig uenig, hvis samspillet skal være autentisk. Sekvensen her kan i det lys være et udtryk for, at vi sammen er lykkedes med at skabe et sådant trygt rum. Det kan underbygges af den uenighed (også med aktionsforskeren), der hele tiden også synes at være i spil.

I lyset af den præsente kollegiale situation, hvor fronterne er trukket skarpt op, bevæger vi os i denne samtale ind på de samme tematikker – for netop at bruge her-og-nu-situationen som

afsæt for refleksion og læring. Det er samtidig en følsom tematik, fordi flere af fængselsbetjentene er berørte af situationen, samtidig med at jeg udfordrer deres håndteringsstrategier ved at bede dem om at forholde sig til sig selv. I situationen har jeg en oplevelse af, at jeg 'farer med lempe', dvs. at jeg har fornemmelse for sårbarheden og navigerer ud fra dette. Det er måske netop derfor, jeg forlader tematikken om statuskampe. Når jeg efterfølgende som 'reflection on action' forholder mig til de ovenstående sekvenser, får jeg også øje på, at de ord, jeg sætter i spil, tilsyneladende er svære og måske for konfronterende og negativt funderet. Ordene er forbundet med krig og aggression, og dermed også med at man kan tabe, at nogle er stærke, andre svage osv. I det lys er det måske ikke så underligt, at der opstår modstand på både 'statuskampe' og 'fælles fjende'. Modstanden får den betydning, at samtalerne kommer til at handle om, hvorfor tematikkerne ikke er til stede/ikke relevante, og de bærer mere præg af forklaringer end af undersøgelser og udforskning. Noget tyder på, at mit ordvalg har en betydning for dette, og det bliver mere lukkende end åbnende for udforskningsprocessen. I det lys kan man argumentere for, at ordvalget kan være udtryk for manglende processuel lydhørhed.

En anden måde at forstå dynamikkerne i vores proces på i denne situation er, at jeg ved at lægge op til at sammenligne de kollegiale relationer med relationerne blandt de indsatte udfordrer den tendens, der ligger i kulturen til, at de professionelle definerer sig som *noget helt andet end* de indsatte (jf. også analyse af feltarbejdet), og at modstand på sammenligningerne med de indsatte kan ses som et forsøg på at insistere på, at de adskiller sig og ikke har så råt og forsimplet et syn på hinanden, som tilfældet er blandt de indsatte. I det perspektiv bliver paralleliteten også for konfronterende.

Dette kan også være medvirkende til, at fængselsbetjentene på trods af en kollegial konflikt, hvor Christian og Lotte er blevet skydeskive for hård kritik, ikke forbinder temaet omkring fælles fjende med denne interne konflikt (altså at den fælles fjende kunne være et internt fænomen), men derimod – ligesom i samtalen om den fælles fjende for de indsatte - fokus på en potentiel ydre fjende (direktoratet f.eks.). Jeg får ikke spurgt til, om de tænker, at 'fælles fjende' kan være et internt fænomen, og om det mon kan være det, der er på spil p.t. i kollega-gruppen. I stedet udtrykker jeg mit eget perspektiv (7. møde, klip 3, 10:33):

- Lise: Rent kulturel kan det med fælles fjende spille en utrolig stor rolle, fordi det kan være samlende.²³¹
- Christian: Ja.
- (p8)
- Lise: Og derfor synes jeg, jeres ledelse har en rigtig vigtig opgave lige nu, så I to [Christian og Lotte, red.] ikke er på vej til at blive fælles fjende for at få andre til at føle fællesskab.
- Christian: (Små-grin, hø hø).
- Lise: Lotte og Christian.

²³¹ Sammenhængen mellem fælles fjende og indre sammenhold er historisk diskuteret med afsæt i forskellige teoretiske perspektiver. Oprindeligt er denne sammenhæng først italesat af sociolog og filosof Georg Simmel i 1908 i *Soziologie* og er siden anvendt som forklaring på en lang række fænomener: fra nationers krigsadfærd til organisatoriske dynamikker, f.eks. i relation til organisationsudvikling og konfliktudvikling.

- Lotte: Hm, hm.
- Lise: Og det er egentlig det, jeg vil ind på nu, for der kan være rigtig mange gode grunde til, at – set ud fra kulturelle og især set i forhold til det, I skriver her (peger på tavlen) – finde noget, der er tryghed og sikkerhed på, og det kan en fælles fjende også udgøre.
- (p3)
- Christian: Ja, ja.
- Lise: (...) Så vil nogen måske snakke om det som syndebuks-effekten (...) Det er svært at rumme alt det her utryghed, jalousi, mindreværd og "Jeg har ikke den status på mit arbejde, som jeg gerne vil have". Det er svært at rumme (...) og det har man forskellige håndteringsstrategier på (...)

På dette tidspunkt i samtalen træder jeg ind i en aktionsforsker-position, som jeg ikke teoretisk har forholdt mig til, og som har at gøre med den nye erkendelse, det analytiske arbejde har bibragt mig i relation til den måde, jeg forvalter rollen som facilitator på. Dels sætter jeg en viden om socialpsykologi/sociologi i spil, og dels præsenterer jeg mit perspektiv og min fortolkning af, hvad der organisatorisk kan være på spil. Jeg indtager en mere undervisende rolle ved at forklare nogle dynamikker omkring syndebuks-effekt, og min tilgang er her mindre undersøgende end i store dele af samtalen, hvor initiativerne primært har afsæt i spørgsmål, spejlinger, opsamlinger og lytning. Jeg mener, at min position her potentielt kan forstås fra forskellige perspektiver. Dels kan den forstås ud fra Schibbyes begreb om 'påpegning', fordi jeg forsøger at pege på nogle dynamikker, jeg mener, der er i spil. Omvendt står den beskedne undersøgende tilgang i modsætning til ideen om, at perspektiver kan tilbydes, ikke dikteres. Et andet perspektiv at forstå det ud fra er, at jeg her bevæger mig over i en mere kritisk position, der har visse lighedstræk med den utopisk kritiske aktionsforsknings tilgang (se kap. 7), hvor aktionsforskeren er den bedrevideende, der underviser deltagerne i deres 'undertrykkelse'. Med afsæt i Torbert og Taylors (jf. kap. 7) definition af deres tilgang 'Action Inquiry' kan min tilgang måske også ses i dette perspektiv:

The encompassing aims in Action Inquiry are to increase one's own and others capacity to appreciate and cultivate transformation, integrity, mutuality, justice, and sustainability for ourselves, for our groups, and for our institutions (Torbert & Taylor, 2008, p. 240).

I citatet ses, at de er optaget af den større konteksts betydning, bl.a. i relation til udvikling, gensidighed og retfærdighed, og mit bidrag kan potentielt forstås som et forsøg på at bidrage til at italesætte og anerkende den organisatoriske uretfærdighed, jeg mener, der er i spil i situationen.

Endelig kan man også forstå det ud fra et anerkendelsesperspektiv (Schibbye), hvor aktionsforskeren anerkender den problematiske kontekst, deltagerne skal navigere i. Jeg vender tilbage til dette perspektiv, med afsæt i næste samtaleuddrag.

Responsen fra fængselsbetjentene i samtalesekvensen her er overvejende tavshed, kun Christian responderer. Pausen mellem mine udsagn ("Lotte og Christian", "Og det er egentlig det, jeg vil ind på nu") og Christians svar ("Ja, ja") tolker jeg som udtryk for, at han tænker med og forholder sig til det, jeg siger. Jeg fortsætter ovenstående talestrøm (7. møde, klip 3, 11:53):

- Lise: Og hvis der er folk, der ikke får status nok, hvis der er folk, der ikke får lov at vise, at de er nok værd, så er det i hvert fald ikke kollegernes skyld, at de ikke får det, er vi enige om det? Er vi enige om, at det er ledelsen, der skaber handlerum i en organisation. At ledelsen må sørge for at skaffe det handlerum? (..)
- Lotte: Ja (stille, eftertænksomt).
- (p8)
- Lotte: (Pausen føles fyldt, nogen rømmer sig, det føles meget intenst)
- Lotte: Men, men ja, når jeg lige sidder og tænker tilbage, så startede det faktisk i hvert fald med dig (henvendt til Christian) og mig, da Linda går på ferie, og vi har ikke nogen souschef, og du (henvendt til Christian) kommer med til rigtig mange afdelingsrådsmøder, fordi vi har alle de sager (...) og det har vi så også hørt fra fangerne: "Ja, du tror så også, du er overvagtimester". Kan du huske det?
- Christian: Ja, det kan jeg godt huske.
- Lotte: Og jeg blev taget ud af vagtplanen af Mogens og blev sat ind på Lindas kontor for at køre alt politihøringer og diverse, fordi hun var væk i tre uger, fordi vi ikke havde nogen souschef (...) og jeg kæmpede en kamp, og der kom de nemlig også: "Nå, og hvem har så udvalgt dig til, at du skal sidde der?" Det var ikke noget, jeg gjorde for at få status, for hvis der er noget, der keder mig, så er det jo at sidde sådan et sted. Det var for at hjælpe, og det kan godt udspringe derfra.
- (...)
- Lotte: (...) men jeg tror godt, at det der, (henvisning til tavlen og Lotte og Christian som fælles fjende). Det kunne godt stamme tilbage fra det. Der kan jeg i hvert fald huske, at der var der en masse, der skulle kommentere på, at jeg sad inde på Lindas kontor.

Jeg udtrykker mit perspektiv gennem spørgsmålet: "Er vi enige om, at (...)", som i situationen hverken fremstår undersøgende, undrende eller lægger op til nuancering eller diskussion. Spørgsmålet er snarere retorisk og er tilsyneladende min måde at få formidlet mit perspektiv på ledelsens rolle på i den stridsomme kollegakonflikt. Perspektivet er udtryk for en generalisering og dermed en almengørelse²³² af tematikken og kan i interventionssammenhæng forstås som en nænsommere vej ind i erkendelsen. Når en (fag-)personlig problematik gøres til et fælles tredje, kan den opleves mindre farlig at nærme sig, og almengørelsen kan blive en måde at holde tematikken i udstrakt arm på, så man bedre kan/tør se den og forholde sig til den.

232 Almengørelse – at gøre det individuelle alment - er et velkendt fænomen inden for supervision og terapi, og har den hensigt at legitimere supervisors/klientens oplevelse og gennem den eksternalisering, der følger med almengørelsen, at gøre det nemmere for den superviserede/klienten at forholde sig til sin problematik på afstand.

Man kan som nævnt ovenfor også argumentere for, at jeg fra et kritisk-teori-perspektiv får kommunikeret, at konflikten ikke burde have kollegial karakter, men snarere er et ledelses-spørgsmål, og at det derfor heller ikke er rimeligt, at de, der får tildelt meget status (Lotte og Christian), klandres (via mobning fra kolleger) for det. Den status har ledelsen tildelt dem ("og hvis der er folk, der ikke får status nok og ikke får lov at vise, at de er nok værd, så er det i hvert fald ikke kollegernes skyld, at de ikke får det"). Set fra et anerkendelsesperspektiv kan man argumentere for, at jeg gennem dette perspektiv anerkender den uretfærdighed, de to fængselsbetjente er udsat for, og samtidig også anerkender det behov for anerkendelse, de øvrige medarbejdere har ("At ledelsen må sørge for at skaffe det handlerum?"). I modsætning til tidligere, hvor tematikken om fælles fjende bliver diskuteret, og hvor der også er modstand på ordet 'fælles fjende', giver fortolkningen og perspektivet tilsyneladende her mening for fængselsbetjentene. Lottes udtalelser vidner om, at hun forbinder denne tolkning med en særlig historik og nogle kommentarer fra kolleger på en for hende meningsfuld måde ("men jeg tror godt, at det der (henvisning til tavlen og Lotte og Christian som fælles fjende). Det kunne godt stamme tilbage fra det"). En hypotese kan i denne sammenhæng derfor gå på, at Lotte gennem anerkendelse af den uretfærdighed, der lige nu rammer hende, får hjælp til at se situationen udefra, og dermed højnes sandsynligheden for, at hun kan skelne mellem, hvad der handler om hende og de andre (kolleger og ledelse). Med Schibbys begreber vil man med dette udgangspunkt kunne argumentere for, at Lotte gennem anerkendelse får mulighed for 'at blive kendt med det, som er', og at dette styrker hendes lyst og mod til at gå reflektivt ind i situationen, hvilket kan øge hendes selvagtelse og autonomi (Schibbye, 2014, p. 112), og danne baggrund for mere overblik og handekraft (modsat at føle sig kaldet til at forklare, som i tilfældet med diskussion af 'fælles fjende'-temaet).

Sammenhængen mellem anerkendelse og erkendelse træder her frem, og jeg vil argumentere for, at anerkendelse understøtter erkendelse hos Lotte, og i det lys kan en mulig konklusion være, at dialogen her danner grundlag for fag-personlig udvikling for Lotte. En anden mulig tolkning er, at koblingen mellem praksis (kollegial konflikt og fnidder) og teori ('fælles-fjende-syndrom') giver mening for Lotte, fordi forhold i hendes egen oplevelse understøtter tolkningen og giver en meningsfuld sammenhæng for hende. Der bliver med andre ord en sammenhæng mellem yder- og indersiden. Også med afsæt i denne tolkning må vi antage, at Lottes perspektiv er nuanceret, og det giver hende flere valgmuligheder at håndtere situationen ud fra.

Det perspektiv, jeg tilbyder, argumenterer for, at ledelsen har ansvar for både de utilfredse og dem nogen er utilfredse med og måske også har andel i konfliktens karakter (fælles fjende) via en skæv fordeling af status eller en manglende italesættelse af motiver bag handlinger. Perspektivet er ledelseskritisk og har i den forstand også sammenfald med nogle af de udsagn, fængselsbetjentene tidligere har bragt ind i samtalen. F.eks. siger Lotte på et tidspunkt (7. møde, klip 1, 27:46):

Jeg synes, det er ledelsessvigt, ledelsessvigt, ledelsessvigt, også hvis der går de rygter, hvis de har været inde og sige til deres ledere, at de synes, der er noget galt med Christian og mig, så synes jeg fandt'ne, de skulle tage tyrene ved hornene og kalde os alle

sammen sammen og sige, nu skal det her løses.

Selvom Lottes perspektiv handler om konfliktløsning (og mit handler om ledelsesstrategi generelt), er det også muligt, at den allerede kritiske tilgang (til en ellers meget afholdt ledelse) er afgørende for, at mit perspektiv dels accepteres og dels giver mening²³³.

Antagelsen er altså her, at dialogen har en udviklingsstøttende funktion for Lotte ved at fremme erkendelsesprocesser, der giver hende større indsigt og dermed overblik over situationen og hendes ageren i den som fag-person og kollega. Men også at det, der sker i spillet mellem os, kan forstås fra forskellige perspektiver (et kritisk, almengørende eller anerkendende perspektiv).

Men hvad med de andre, der også er en del af samtalen og processen? Er der læring for dem? Efterfølgende inviteres Sanne og Peter på banen (7. møde, klip 3, 14:52):

- Lise: Hvad tænker I, Peter og Sanne, hvad tænker I om det?
- Sanne: Jamen, jo, jeg synes, det gi'r meget god mening. Det gør det, og det er sådan lige p.t., jeg oplever det lige nu (...) og vil helst være der i Betjentland, altså prøve at lade være med at lade mig gå på af alt det der, der nu er, men jeg synes, det er svært at være den der lallende idiot, altså som bare har skyklapper på, fordi at, at, at, ja, altså man bliver en lille smule påvirket af det.
- Lise: Hm, hm.
- Peter: Jeg går nok rundt og er den der lallende idiot.
- Lotte: Det er jeg også, fordi jeg går også på arbejde og tænker (afbrydes)
- Peter: Jah, altså jeg, jeg er helt sikker på, at der er en masse, jeg ikke ser, og det er til dels, fordi jeg gider ikke, jeg gider simpelthen ikke, jeg kan godt sidde og snakke om nogen ting og så'n noget, men jeg har sagt til mig selv, at jeg skal være her i otte timer, og så skal jeg hjem.
- Lotte: Jamen, også, hvorfor ikke bare hygge sig de otte timer og få det bedste ud af det, uanset om man har det samme
- Peter: Ja ja, og jeg synes sgu, jeg hygger mig, når jeg er på arbejde.
- Lotte: Det synes jeg også, jeg gør.
- Peter: Uanset hvem det er, jeg er på arbejde med. Jeg har ikke, jeg synes ikke, jeg har øhhh, min hverdag har ændret sig, selvom alt det her, det kører.
- Lotte: Sidste weekend, hvor jeg var på arbejdet, hvor Christian gik hjem, der var jeg sammen med Charlotte og Claus, og vi grinede simpelthen så'n oppe i køkkenet, og vi hyggede os.

Samtalen viser her, at fængselsbetjentene forholder sig meget forskelligt til konfliktsituationen, og beskriver deres håndteringsstrategier som forskellige (hvorvidt de reelt i praksis er forskellige, kan jeg ikke sige noget om herfra). Sanne oplever at være påvirket af det ("fordi

233 En mulig tolkning er også, at jeg ved at italesætte et kritisk perspektiv på ledelsen lægger op til at gøre ledelsen til 'fælles fjende' i vores interne samspil. I det lys opstår der måske også en form for parallelproces, idet den tematiske snak på mødet drejer sig om, at to af fængselsbetjentene måske er blevet gjort til fælles fjende, samtidig med at vi (jeg) i håndteringen og refleksionerne over dette også skaber en fælles fjende, der kan styrke vores oplevelse af sammenhold eller mening.

at, at, at, ja, altså man bliver en lille smule påvirket af det”) og er samtidig også i et dilemma i forhold til at være ”en lallende idiot”, der ikke opdager, hvad der er på færde omkring hende. Peter derimod er umiddelbart ikke videre påvirket, og det lyder som om, han er stået af på balladen. Han holder fokus på at få det bedste ud af de 8 timer, han skal være der. Også Lotte fokuserer på at få hygget sig, mens hun er der. Håndteringsstrategierne er forskellige, og med henvisning til de tidligere diskussioner omkring, hvordan følelsesmæssig påvirkning er noget, der finder sted uden for fængslet, kan man sige, at Peter og Lotte her begge lever op til fængselskulturens værdier. Det får mig til at sige (7. møde, klip 3, 17:43):

- Lise: Det, der er interessant, det er, at det er det samme klima, man går ind i, i det her Betjentland, men man er selvfølgelig påvirkede af de relationer, man har og med hvem, man er på vagt med osv. Ingen af måderne er forkvaklede [et ord, Peter selv lige har brugt, red.] De er forskellige, tænker jeg. Og I har forskellige oplevelser, I har i hele den her proces
- Peter: Hm, hm.
- Lise: til at håndtere det med, ikke?
- Lotte: Ja.
- Lise: Det interessante det er, synes jeg, er, at når man er i sådan et felt, som I er, så VÆLTER det med følelser (...) Der er SÅ mange følelser herovre (peger på Fangeland), grundlæggende brutale følelser af svigt og afmagt og vrede, så det vil noget, alt det her (peger på de følelser, vi løbende har skrevet op under Fangeland) og det går I i hver dag uanset, og (...) man kan være modtagelige for nogle følelser, eller man kan ikke være modtagelig. Jo mere modtagelig man er, jo mere bliver man ramt (...) det kan også være noget af det, der er i spil. Du er ikke så modtagelig over for de ting, og måske heller ikke for de ting, der er herovre lige nu (peger på Betjentland) lige for tiden (henvendt til Peter).

Herefter fortæller Peter om, hvor træt han er, når han kommer hjem, og hvordan han har et stort behov for at koble af. Han slutter sin fortælling med (7. Møde, klip 3, 20:15):

- Peter: Så et eller andet sted, så påvirker det mig alting alligevel
- Lise: Så har du sådan et filter, der går ind over og siger: ’hey, det er et arbejde det her, og så’
- Peter: Ja

Det ser altså ud til at Peters forståelse af sin påvirkethed ændrer sig gennem samtalen, hvilket kan forstås i lyset af den anerkendende tilgang som et udtryk for, at hans oplevelse fik plads og blev mødt (at han ikke var påvirket), og at det åbner op for nye forståelser. Sagt med Schibbyes ord: ”Det virker som om at det at få ’lov’ til at have en oplevelse gør det muligt at forandre oplevelsen” (Schibbye, 2010, p. 237). Eller det kan være den almengørelse, relateret til syndebugs-effekten, der kan have bidraget til, at nye perspektiver åbnede sig for ham? Kort efter ovenstående udveksling sætter jeg ord på den tilsyneladende ’smitte’ mellem grupperne, jeg får øje på gennem deres sammenligning mellem kollega- og bandeadfærd

(7. møde, klip 3, 20:47):

- Lise: Det er ikke mit indtryk, at man er opmærksom på i fængselsarbejde, at alt det her 'psykologiske affald' (laver citationstegn med fingrene), som I hele tiden bliver inviteret til at *containe*, som man siger, og rumme og forholde jer til (...) man kunne oversætte det til, at I bliver smittet, potentielt set er i hele tiden udsat for smittefare. Og det betyder rigtig meget for, hvad der kan ske i de her relationer, og det betyder rigtig meget for, hvad der kan ske herovre (peger over på Betjentland). Den smitning (...) at man faktisk kan komme til at kopiere mønstre herfra (peger på Fangeland) og herover, og det er da sjovt, at du (henvendt mod Lotte) i dag flere gange har sagt, det er sgu da bande-adfærd
- Christian: Hm, hm
- Lise: Det har du nævnt to eller tre gange i dag om den adfærd blandt kolleger: "Det minder sgu da om bandeadfærd". Og det mener jeg bare, at uanset hvilken funktion man varetager i forhold til de her indsatte, så er man nødt til at skulle have den her funktion med, apropos det her med uddannelse i forhold til rockere, man er nødt til at have den dimension med, hvor farligt det, hvor nemt det, kan være at komme til at kopiere kommunikationsmønstre, eller den måde de håndterer problemer på. At man kommer til at blive smittet af det.
- Lotte: (Mens hun griner) Jeg kan sagtens følge det, men (...) så er der nogen, der er smittet.
- Christian: Ja, det er jo det.
- Peter: Det må vi jo kunne udlede.

Den undervisende rolle fortsætter i denne sekvens, hvor jeg kobler det interne kollegiale fælles fjendebillede med muligheden for, at der er sket en smitte af kommunikationsmønstre og håndteringsstrategier fra de indsatte til fængselsbetjent-samspillet. Det teoretiske perspektiv, der ligger bag denne antagelse, er bl.a. diskuteret af Bang (2002). Fængselsbetjentenes respons antyder, at perspektivet giver mening i konteksten. Lottes grin, der ledsager hendes udtalelse, kan tolkes på flere måder. Der kan være tale om, at den viden - måske erkendelse, hun rammes af, i en eller anden forstand er overvældende eller overraskende, og at det får hende til at grine. Det kan også være en indikator for, at erkendelse også er kropslig, altså overskrider det rent kognitive (se p. 219). For Lottes vedkommende kan man sige, at det at bruge hendes tolkninger af sine kollegers adfærd (rockeradfærd) og sætte dem ind i en meningsfuld sammenhæng kan fungere som en måde at holde spejlet op for hende, der gør det muligt for hende at skabe en sammenhængende forståelse af, hvad det er for et felt, hun lige nu som fag-person navigerer i. Det giver hende også mulighed for at skabe sammenhæng mellem det, hun oplever, den måde, hun fortolker det oplevede på, og den følelsesmæssige påvirkning, hun mærker.

Delkonklusion

Det overordnede formål med dette analysekapitel var at indkredse forskellige kendetegn ved projektets aktionsforskningsarena. Analysen har centreret sig om 3 kerneområder: 1) Hvordan den valgte aktionsforskningsoptik blev sat i spil i de konkrete processer og det konkrete samspil. 2) (Tæt forbundet med første område) Den fag-personlige udvikling, der var fokus for praksis-udviklingen. 3) Hvilken viden og indsigt om fængselsbetjentfaget af mere tematisk karakter, som processerne gav adgang til. Analysen af aktionsforskning som refleksionsarena havde dermed til formål at bidrage med viden, der kan pege på mulige svar i forhold til:

Hvordan kan udviklingsorienteret samarbejde med fængselsbetjente med afsæt i en dialektisk relationsforståelse understøtte en udvikling af fag-personlige kvaliteter hos fængselsbetjentene, der kan støtte dem i at håndtere deres dobbeltrolle?

Og:

Aktionsforskning som tilgang til udviklingsprocesser – at arbejde lokalt med at kvalificere fag-personlige kvaliteter indebærer at skabe en ramme og arena, hvor udviklingsprocesser kan tage form. Hvordan kan denne arena etableres?

Og:

Hvad kendetegner den nære kontekst (faget), fængselsbetjenten skal praktisere sin fængselsbetjentrolle i lyset af?

Som nævnt i starten af dette kapitel har analysen bestræbt sig på at vise sammenhængen mellem aktionsforskningstilgang, fag-personlig udvikling og tematisk viden om fængselsbetjentfaget – netop fordi de er sammenvævede og hinandens forudsætninger og betingelser. I den følgende delkonklusion er hensigten (i den udstrækning det er muligt) at samle op på de 3 dimensioner hver for sig – for at tydeliggøre vidensniveauerne (velvidende, at der er overlap).

Om den etablerede refleksionsarena

Aktionsforskningstilgangen er præget af sit afsæt i dialektisk relationsteori. I de fremtrukne eksempler er det således et kendetegn, at fokus er på de oplevelsesmæssige dimensioner, der bliver fastholdt gennem en dvælen ved situationen og den følelsesmæssige oplevelse i denne sammenhæng. At henvende sig til indersiden hos den enkelte ser også ud til at betyde, at de øvrige inddrager egen inderside i refleksionerne. Som aktionsforsker er jeg optaget af, hvordan situationen kan blive en læringsplatform, og jeg er optaget af at søge bag om sproget og lytte efter, hvilke temaer der er på spil i dialogerne. Måden, det foregår på, er, at vi udforsker, hvad der var på færde, med henblik på, at fængselsbetjentene kan 'blive kendt med det, som er', og at vi alle kan blive klogere på faget og de udfordringer, der er i faget (at mærke sin grænse f.eks.).

Samspillet i første analyseeksempel er præget af refleksive spørgsmål ("Hvad hvis du havde været tilskuer [til din egen situation med den indsatte, red.], hvad ville du så have gjort?", "Kan du huske nogle af de ting, du tænkte undervejs?", "Men, Peter, havde det været for halvandet år siden, vi havde haft en fange, der gjorde sådan og alt andet på afdelingen var i orden, man var tryk, og man havde det godt, og man vidste, at der var opbakning (...) havde du så haft det bedre bagefter, tror du?") og løbende opsamlinger ("Så det var også et element, der spillede ind faktisk?", "Er vi så ikke også inde ved noget centralt i det her job, altså at lytte sig selv (...) ens egen grænser"?).

Det er også et element i aktionsforskningspositionen, at den arbejder med at tilbyde en ydre forståelsesramme, bl.a. gennem almengørelse, der legitimerer den indre oplevelse. Som vi har set, spiller anerkendelse i relationen en vigtig rolle her.

Indholdsmæssigt har analysen afsæt i samtaleuddrag om de dynamikker, der er på spil internt mellem fængselsbetjente, internt mellem de indsatte, og den smitte, der kan opstå mellem disse to systemer. Analyserne peger på, at det at reflektere over praksis med afsæt i paralleliteter understøtter, at stereotypiske og størknede forståelser kan erstattes af indsigt og viden, der har afsæt i reel praksis, i egne praksis-erfaringer og egne oplevelser. Man kan i den forstand tale om en mere virkelig eller virkelighedstro indsigt og viden som afsæt for praksis.

At arbejde ud fra paralleliteter inviterer flere samtidige perspektiver ind i samtalen. Det kan på den ene side opleves svært og udfordrende og på den anden side bidrage til udvikling. Analysen peger på muligheden for, at det, jeg tolker som fængselsbetjentenes manglende lyst til at lave sammenligninger på tværs af medarbejdere og indsatte, har at gøre med, at øvelsen udfordrer et af de mest gennemgribende kulturtræk i fængsels sammenhæng, nemlig dikotomi-opfattelsen mellem 'dem' og 'os'. En antagelse, det kan være svært at bevare, hvis grupperne deler for mange lighedstræk. På den anden side ser det også ud til, at den viden, vi får adgang til ved at reflektere over ligheder og forskelle i de to grupper og smittefaren mellem dem, åbner op for nye erkendelser og nye forståelser af sammenhæng i deres praksis.

Det 'kritiske' islæt i min aktionsforskningstilgang er som nævnt en position, som først gennem det analytiske arbejde blev tydelig for mig. Den kommer til udtryk i de samspils-situationer, hvor jeg går fra at invitere fængselsbetjentene til at udfolde deres perspektiver til at kommunikere mine egne perspektiver og fortolkninger af deres praksis og den kontekst, praksissen foregår i. Her balancerer aktionsforskningstilgangen i en risikozone, fordi grænsen mellem på den ene side at udøve uhensigtsmæssig og tromlende definitionsmagt og på den anden side at tilbyde en forståelsesramme, der legitimerer indre oplevelser og almengør (og dermed angstreducerer) de aktuelle fænomener, er knivskarp. Som aktionsforsker er det svært på forhånd at gennemskue betydningen af eget bidrag, og trods intentioner om det modsatte kan denne kritiske tilgang opleves underkendende. Et vilkår, som i kapitlet om aktionsforskningsteori diskuteres i forbindelse med perspektiver omkring, hvorvidt det giver mening at tale om 'at lave fejl' i forbindelse med aktionsforskning. At indtage en 'kritisk'

position som i mit tilfælde er derfor også forbundet med en relationel risiko, fordi modstand og oplevelse af underkendelse potentielt kan skade relationen mellem aktionsforsker og aktionsdeltager. Sagt på en mere optimistisk måde antager jeg, at det kritiske perspektiv forudsætter gode relationer, hvor det gensidigt opleves som risikofrit at være uenig. Samtidig fordrer den kritiske tilgang også en sensitivitet i forhold til relationerne, som kan opfange eventuel modstand/utryghed og oplevelse af underkendelse.

Om at understøtte fag-personlig udvikling

Vi mødes i samarbejdet omkring arbejdet med de indsatte og med det udgangspunkt, at en kvalificering af relationen har at gøre med en kvalificering af fængselsbetjentenes fag-personlige kvaliteter. Den fag-personlige udvikling er i eksemplerne koblet til, at fængselsbetjentene 'bliver kendt med det, som er', herunder opnår større indblik i egne motiver for praksis, får større overblik over sig selv og situationerne, får adgang til at forstå sammenhæng mellem egne oplevelse og det, der sker omkring dem. Som peget på i analyserne er der noget, der tyder på, at fængselsbetjentene gennem de reflektive processer får sat flere nuancer på sig selv og på spillet med henholdsvis kolleger og indsatte. Den fag-personlige udvikling kobler sig her til indsigt og ny erkendelse, og anerkendelsen er forudsætning for, at denne erkendelse kan opstå. Som nævnt i analysen kan det tyde på, at fængselsbetjentene her bliver styrket i at skelne mellem, hvad der er deres eget, og hvad der er andres (evne til selvafrænsning).

Derudover har den fag-personlige udvikling også at gøre med at 'se virkeligt' på praksis. Vi ser i en af analyserne, at handletvungen kan betyde, at fængselsbetjentene risikerer at tage afsæt i storknet viden/stereotypiske opfattelser af de indsatte, og at refleksioner over egentlig adfærd kan åbne op for mere nuancerede forståelser af praksis og sammenhænge mellem indre oplevelser og ydre adfærd.

Det er endvidere muligt, at den fag-personlige udvikling også kan spores i den måde, fængselsbetjentene indgår i samspil med hinanden på i vores processer. Den måde, de spiller egen indside på banen på i dialogerne, og den måde, de forholder sig til hinandens oplevelser og indspil på (gennem en lyttende og spørgende tilgang), kan ses som udtryk for, at de har indarbejdet en mere refleksiv tilgang til at forstå deres fag, f.eks. ved at samspillet er præget af refleksive spørgsmål, og at de lykkes med at indgå i de mere langsommelige dialogformer, hvor dvælen-ved og undersøgelse er central. På den anden side risikerer denne tolkning at fremstå som postulat, eftersom jeg ikke har data, der siger noget om, hvordan de forholdt sig til hinanden inden denne aktionsproces.

Tematisk viden om fængselsbetjentfaget

Den dvælende, undersøgende og 'påpegende' tilgang åbner op for viden om faget, der bl.a. understreger den udsathed, fængselsbetjentfaget indebærer gennem den store følelsesmæssige påvirkning, der følger med faget, kombineret med en kulturel negligeret af samme. Sidstnævnte kan have betydning for de kamp-orienterede håndteringsstrategier,

fængselsbetjentene tager i brug (hvem vandt 'kampen?'). Derudover får vi adgang til mange nuancer i dynamikken i relationen til de indsatte, der viser, hvor komplekst et praksisrum fængselsbetjenten skal navigere i (jf. model 42, p. 267). Det giver indblik i, at fængselsbetjenten principielt skal opfylde modstridende behov i praksis-situationer, nemlig den indsatte, egne og kollegernes. Det peger på, at et af de dilemmaer, fængselsbetjentene i deres praksis står i, kan handle om at vælge mellem disse forskellige behov.

Analyserne bringer endvidere viden med sig om nogle af de antagelser, der præger fængselspraksis. F.eks. tolker jeg, at der tilsyneladende er en forestillet sammenhæng mellem at opleve at relationen til de indsatte er svær, og at være diskvalificeret. Det peger i retning af fængselsbetjentfaget som et fag, hvor det kan være svært at vedstå sig at man føler sig udfordret i relationerne til de indsatte, hvilket kan medvirke til, at det svære ikke bliver genstand for faglige refleksive dialoger. At der måske er et følelseshierarki, hvor følelser som svaghed, usikkerhed og utryghed har lav status, understøtter en kultur, hvor det svære ikke undersøges.

Endelig får vi adgang til viden om, hvordan der i nogle sammenhænge (måske særligt i presede perioder?) kan være sammenfald mellem kommunikations-/adfærdsmønstre blandt indsatte og mønstre blandt fængselsbetjente. Det peger på et behov for et mere nuanceret blik på de forskellige relationer i fængsler og på, hvordan der fagligt kan arbejdes med at forholde sig til og håndtere dette fænomen af smitte mellem grupperne.

12

Håndtering af dobbeltrollen i
lyset af relationen mellem fæng-
selsbetjente og indsatte

Analysedel 2: Håndtering af dobbeltrollen i lyset af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte

Relation til afhandlingens vidensinteresse:

Den følgende analyse sætter fokus på håndtering af den dobbeltrolle, der er indlejret i fængselsbetjentenes opgave, og relaterer sig således til kernen i afhandlingen problemformulering, nemlig til forskningsspørgsmålet:

Hvordan kan fængselsbetjente – i lyset af relationen som tvangsbåret – bedst håndtere dobbeltrollens dilemma mellem orden og sikkerhed ('det hårde') og støtte og motivation ('det bløde') på en for de indsatte udviklingsstøttende måde?

I Indledningen har jeg beskrevet de centrale tematikker og perspektiver, en sådan undersøgelse ud fra afhandlingens optik indebærer. I relation hertil er det de følgende centrale tematikker, som dette kapitel skal bidrage til at bringe viden om:

Den tvangsbårne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvangsbårne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?

Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?

Kapitlets opbygning

Kapitlet består af tre dele, der med hver sin tematik reflekterer og diskuterer de betingelser, forståelser og erfaringer, aktionsprocessen har givet adgang til og indsigt i.

Første del sætter fokus på, hvilken betydning viden om de indsatte har for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte og for den opgave, der knytter sig til resocialisering. Anden del perspektiverer og nuancerer diskussionen om den tvangsbårne dimension i relationen mellem fængselsbetjente og indsatte og om de mulighedsbetingelser, det skaber for faget. Tredje del diskuterer med afsæt i et metaforisk fokus i aktionsprocessen mulige praksisformer i faget.

Viden som grundlag for praksis

Om betydning af viden for håndtering af dobbeltrollen

"(...) hvis det er, du ikke har viden, jamen så er du mere tilbøjelig til bare at sige, jamen det er bare sådan det er, og ikke involvere sig" (1. møde, klip 2, 16:06).

Udsagnet stammer fra det første møde i forskerteamet, hvor vi diskuterer de professionsantagelser, jeg fremlægger fra mit feltarbejde. I den forbindelse diskuterer fængselsbetjentene med afsæt i feltarbejdets pointe om de forskellige opfattelser af, om det er godt eller dårligt at have viden om de indsattes liv og historik, og hvilken betydning en sådan viden har i praksis. Den ene fængselsbetjent fremhæver i indgangscitatet en pointe, der kobler viden sammen med hovedopgaven, nemlig at manglende viden kan være en undskyldning for ikke at involvere sig, og bliver efterfølgende suppleret af en kollega, der peger på, at manglende viden også kan betyde, at: "man kommer lettere til at fremstå usikker og har brug for at gøre sig hårdere end nødvendigt eller hårdere, end situationen kræver" (1. møde, klip 2, 16:20). Den manglende viden kan således ifølge fængselsbetjentene påvirke praksis i retning, der hælder mere mod 'det hårde'.

Det er bl.a. denne diskussion, der får betydning for, at det ene spor i udviklingsprocessen bliver arbejdet med at kvalificere handleplansarbejdet. Afsættet er en oplevelse af, at samarbejdet omkring de indsatte er mangelfuldt, og at dette har betydning for fængselsbetjentenes muligheder for at støtte og motivere de indsatte. Problematikken og ønsket om udvikling blev formuleret således:

*Det faglige samarbejde omkring de indsatte er utilfredsstillende, hvilket bl.a. viser sig i arbejdet med resocialiserende elementer i arbejdet. På afdelingen holdes der hver dag morgenmøder med fokus på praktiske ting, gøremål, ændringer osv. Der holdes til gengæld ingen faglige møder med fokus på, hvordan man bedst muligt håndterer den enkelte indsatte – herunder også i forhold til **handleplansarbejde**.*

*Målet med denne del af projektet er at undersøge, om et **udvidet samarbejde gennem videndeling** i forbindelse med fængselsbetjentenes kontakt-indsatte kan have positiv indflydelse på arbejdet med den indsatte og dennes muligheder for at profitere af **handleplansarbejdet**.*

Ideen er, at videndelmøderne kan understøtte det resocialiserende arbejde, og møderne er derfor som udgangspunkt rettet mod at styrke arbejdet med den indsatte. I praksis viste

det sig, at møderne også kan styrke den enkeltes faglige sikkerhed og det kollegiale fællesskab.

I klassiske professionsfag (eller semi-professionsfag, jf. kap. 1), der centrerer sig om arbejde med andre mennesker og deres udvikling, har begrebet 'viden' en anden bredde og dybde end den viden, vi her taler om. Det hænger sammen med uddannelsestraditioner, der betyder, at professionsroller som udgangspunkt varetages af medarbejdere, der både er teoretisk og praktisk uddannet til at varetage funktionen. På trods af den udvikling, der har været inden for uddannelsen til fængselsbetjent, og som i en vis udstrækning også inkluderer mere teoretisk viden, er fængselsbetjentene overvejende uddannet gennem praksis fremfor gennem teoretisk indsigt. Til gengæld udfolder deres fag sig inden for et stort og komplekst lovgivningsgrundlag, hvilket i praksis indebærer, at fængselsbetjentene er afhængige af viden på dette område for at kunne finde løsninger og muligheder i deres arbejde med de indsatte.

I det følgende henviser 'viden' således ikke til teoretisk funderet viden relateret til pædagogiske, psykologiske indsigter og strategier, men primært til konkret viden om og erfaring med den indsatte, og sekundært til viden og indsigt i de regler og love, der er rammesættende for jobbet.

Viden styrker det faglige arbejde

Videndelingsmøderne blev som udgangspunkt afholdt to gange om måneden, og planen var, at fængselsbetjentene på skift var 'på' med deres kontakt-indsatte. Dette indebar at fremlægge den indsattes historie, de nuværende planer for den indsatte (evt. allerede udarbejdet handleplan), den indsattes personlige og sociale udfordringer både blandt indsatte og ansatte. Den kollega, der fremlagde, skulle også have forberedt, hvad han/hun gerne ville have sparring på. Efterfølgende skulle kollegerne byde ind med spørgsmål og viden.

Som en del af aktionsprocesserne evaluerede vi i fællesskab løbende betydningen og effekten af møderne, hvilket bl.a. betød, at formen blev udviklet og justeret undervejs.

Med det samme oplevede fængselsbetjentene, at videndelingsmøderne opfyldte et stort behov. Efter de første to videndelingsmøder er vi igen samlet til fælles procesdag, hvor fokus blandt meget andet også er en første refleksion over videndelingsmøderne. Peter oplever fra starten af, at hans faglighed styrkes gennem møderne, bl.a. i relation til det sagsbehandlingsmæssige (3. møde, klip 1, 19:40):

Peter: Så tænker jeg, nu kalder vi dem videndelingsmøder, men jeg opfatter personligt som nogen, som et, et læringsråd, eller hvad man kan, måske kan kalde det. Og det er fordi, jeg suger jo læring til mig. Det er dels af jeg ikke er så gammel i faget, fordi vi sidder og snakker om dem, så kan der jo komme nogle ting frem under mødet, som jeg ikke har tænkt på, som måske ikke kan være en mulighed, og så igen godt kan være en mulighed,

og det, synes jeg, er rigtig lækkert, og det højner min person-faglighed.
 Lise: Ja.
 Peter: Og dermed gør det også, min vejledning af den indsatte bliver bedre.
 Lise: Du bliver bedre klædt på?
 Peter: JA, det gør jeg helt sikkert.

Her peger Peter på, at mødernes betydning rækker udover det, han forstår ved at videndele. Han lander på betegnelsen 'læringsråd', hvormed han også understreger den læringsdimension, møderne har. Dermed er møderne mere og andet end blot en udveksling af allerede på forhånd velkendt viden og har også karakter af at generere læring. Ved at få sparring fra de andre ("komme nogle ting frem under mødet") og viden om, hvilke muligheder han kan gribe fat i i forhold til den indsatte, så oplever han at blive mere kompetent ("det højner min person-faglighed"), hvilket kvalificerer hans arbejde med den indsatte: Det gør, som han siger, vejledningen af den indsatte bedre. Jeg spørger ind til, om det handler om at blive klædt bedre på, hvilket han bekræfter og kort efter udfolder (3. møde, klip 1, 21:19):

Peter: Hvis det [møderne, red.] er noget, der bliver implementeret ude i fremtiden, så vil jeg kunne komme til at lære meget.
 (...)
 Lise: Hm, hm, så det er både noget med at blive fagligt dygtig, som Lotte altid kalder det, og noget på det fag-personlige med at blive inspireret og
 Peter: Men også for at kunne indgyde en (p4). Jeg ved ikke, hvordan jeg skal forklare det, ikke respekt, men
 Lise: Jeg tænker
 Peter: altså at den indsatte føler
 Sanne: Tillid.
 Peter: Ja, en tillid, fordi de kan mærke på mig, at det her, altså han ved sgu, hvad han snakker om.
 Lise: Ja, jeg tænker et ord som autoritet (...) som det der med, at man har sin faglighed på plads, og at man er professionel. Det er det, jeg betegner som, at man har en autoritet.
 Peter: Og det betyder rigtig meget for mig.
 Lise: Jeg kan huske du, ja
 Peter: Det betyder rigtig meget for mig, at man ser mig som professionel.
 Lise: Jeg kan huske, Peter, på et af de første møder, sagde du, at du rigtig gerne ville kunne gøre en forskel. Tænker du, at de her møder kan bidrage til det?
 Peter: Det synes jeg, fordi min viden vil nogen gange blive suppleret af nogle ting, som jeg måske ikke havde tænkt på, der gør, at min sagsbehandling ville ku' højnes.

Der er noget, der kan tyde på, at videndelingsmøderne for Peter er blevet en arena for læring, der både kobler sig til at få mere faglig viden ('gennem de andres input og viden') og til at styrke hans personlige sikkerhed i samspillet med den indsatte, så han fremstår

mere professionel. Det er det, han selv betegner som 'en højnelse af hans person-faglighed' (i afhandlingens terminologi: det fag-personlige). Begge dimensioner har betydning for samspillet med den indsatte, for som Møller (2014) pointerer: "Manglende viden kan aktivere personlige fordomme og hæmme empati og forståelse for den anden, ligesom manglende viden også potentielt gør den professionelle sårbar" (p. 50).

Det er formentlig denne sårbarhed, Peter mener at kunne undgå gennem den viden, der skal sikre, at den indsatte får indtryk af, at "han ved sgu, hvad han snakker om".

Løfte laveste fællesnævner

I analysen af feltarbejdet konkluderer jeg, at den bløde del af opgaven tilsyneladende i et vist omfang forekommer frivillig. Et af de elementer, der støtter denne tolkning, er, at handleplansarbejdet ikke fungerer, herunder at flere indsatte, der har været på afdelingen i mere end et år, endnu ikke har en handleplan (lovpligtigt efter 4 ugers afsoning). En fordel ved at kollektivisere handleplansarbejdet gennem et samarbejde om de indsatte ville, som Peter siger, ændre dette: "Jeg synes, der er to ting, der er rigtig godt bl.a.. Det ene det er, at man er et eller andet sted tvunget til at være opdateret på sine kontakt-fanger" (3. møde, klip 1, 18:40). Denne tvunget-hed medfører ikke nødvendigvis et kvalitetsløft, selvom det er svært at forestille sig, at den ikke har en betydning i den retning. Uanset åbner diskussionen op for den dimension, at de, der ikke får udført handleplansarbejdet, måske har svært ved det. Det kræver evner til at skrive og til at beskrive, ligesom samtalerne med de indsatte også kræver, at fængselsbetjenten er vidende i forhold til hele lovgivningen. Ifølge fængselsbetjentene kan denne del være forbundet med usikkerhed (3. møde, klip 1, 32:46):

- Sanne: (...) der er nogle stykker på afdelingen, der ikke er så skarp i sagsbehandlingen, og som ikke har fantasi til nogle ting, og de føler sig altså ret alene, og de vil altså vokse, hvis det er, at de vidste, vi er sammen om det her, fordi sådan har jeg det også (...) Det er også sådan, jeg føler, jeg har sgu da aldrig tænkt over "nå, men han er da egnet til udslusning til KRIS eller på en eller anden pension". Hvor skulle jeg vide det fra? Jeg har aldrig arbejdet i det (...) Det er ikke noget, jeg har lært om, men det er noget, man lærer, når vi taler sådan her.
- Lise: Så på en måde kan man godt sige, der er sådan noget indirekte mesterlære i det her?
- Christian: Ja (...) Det er også noget med at få ideen, jeg kan huske, vi snakkede om X [indsat, red.], og du sagde: "Jeg synes næsten han har fortjent, (...) men jeg tror ikke, han får det, for der er nogle formelle ting (...)", og hvad gør vi så? Og så er der faktisk muligheder, men hvem får lige ideen til at udnytte de muligheder eller afsøge dem, det gør man måske netop først, fordi man snakker om det.

I denne samtale, hvor vi udforsker udbyttet ved at samarbejde om de indsatte, udtrykker Sanne, at det kan være svært at navigere i de muligheder, der eksisterer, fordi man måske

ganske enkelt ikke kender til dem. Samarbejdet om de indsatte og den viden, det fører med sig, kan ifølge fængselsbetjentene være medvirkende til at højne det faglige niveau. Samtidig bliver det også tydeligt i dialogen, at fængselsbetjentene har stor tillid til, at det ikke kun er viden i sig selv, der har værdi. Det er også det at tale om opgaven ("det gør man måske netop først, fordi man snakker om det"), der sætter deres viden i spil på en brugbar måde.

Lotte bringer ind i samtalen, at der faktisk er en meget stor vifte af muligheder i kriminalforsorgen, som ingen rigtig har indsigt i, og derfor er alt for uudnyttede (3. møde, klip 1, 34:54):

- Lotte: Jeg har det jo sådan med ressourcerne, at det er SÅ ærgeligt, der står så mange ressourcer åbne i kriminalforsorgen, og vi skal samarbejde, og det er tværfagligt, og vi skal gøre det bedste for de indsatte. Og så bruger vi bare ren opbevaring i stedet for at bruge de muligheder, der er (...) Der er jo ikke noget, der ikke kan lade sig gøre, hvis man tør og vil (...).
- Sanne: Ja, og hvor skal man søge, og hvad har vi kompetencer til? Det aner jeg ikke en klap om.

I denne relativt korte samtalesekvens sætter fængselsbetjentene ord på nogle helt centrale problematikker omkring fængselsbetjentfaget: Hvordan sikres faglighed på tværs af alle medarbejdere? Og hvordan kan man blive dygtigere til at udnytte de muligheder, der ligger i Kriminalforsorgen? Det bliver tydeligt, at begge problematikker er forbundet med manglende viden, men også, at fængselsbetjentene vurderer, at den praksisform, de er i gang med at eksperimentere med, allerede efter ganske kort tid støtter dem i dette arbejde og taler ind i de problematikker, der nævnes her.

At gøre viden fælles, gør ansvar fælles

Viden om de andres kontakt-indsatte

Udover at styrke arbejdet med egne kontakt-indsatte har videndelingsmøder også betydning for den måde, man går til de andres kontakt-indsatte på. Tidligere på samme procesmøde, hvor vi som en opstart gennemgår de målbeskrivelser, vi har lavet for sporet omkring netop handleplansarbejdet, kommenterer jeg på videndelingsmøderne (3. møde, klip 1, 5:48):

- Lise: Men det interessante er jo så, om det her viser sig at være gangbart, eller relevant, eller give noget udover det, det måske kan gi' jer at holde møderne. Betyder det så også noget i jeres praksis?
- Lotte: Det betyder noget, når man går på gangene, synes jeg.
- Lise: Ja?
- Lotte: Det betyder rigtig meget.
- Lise: Ja?
- Lotte: Man har haft tid til at fordybe sig og spørge ind, ved mere om de indsatte.
- Lise: Det kan du allerede mærke, eller hvad tænker du?
- Lotte: Ja, jeg havde en af Peters kontakt-fanger og stod ovre i garagen og frøs i fire timer i stiv frostvej, hvor han skulle pakke det hele om og alle de der

ting, vi lige havde snakket om, og så står man der og tænker: Altså havde jeg stået der med en anden, hvor jeg ikke kendte historien, så ville man blive mega irriteret og sige: "Nu må du kraft'edme komme ind i kampen og få pakket det lort om, det kan ikke være så svært." Men det er tolv år, han ikke har set sine ting, så der er måske ikke noget at sige til, at han står og folder hver eneste t-shirt ud og kigger på den, om den kan bruges

Som det fremgår af Lottes udsagn, har de første møder vist, at det at dele viden om egne kontakt-fanger også klæder de andre fængselsbetjente på til at håndtere relationen med den indsatte på en anden måde. Den viden, de får fra hinanden, giver grundlag for større forståelse og mere empati ("men det er tolv år, han ikke har set sine ting, så der er måske ikke noget at sige til, at han står og folder hver eneste t-shirt ud og kigger på den"). Med henvisning til Schibbys refleksivitetsbegreber kan man argumentere for, at viden om den indsatte understøtter 'anden-refleksivitet', nemlig refleksioner over 'hvad der er med den anden', og hvad den andens ydre adfærd kan være udtryk for på den andens inderside. Samtidig åbner samtalen om den indsatte også op for selvrefleksivitet hos Lotte, idet hun reflekterer over "så ville man blive mega irriteret og sige: 'Nu må du kraft'edme komme ind i kampen og få pakket det lort om (...)' som udtryk for en indsigt i, hvordan hun ville handle uden den viden.

Christian er også inde på den betydning, viden har for arbejdet med de andres kontakt-indsatte (3. Møde, 1. Klip, 27:15): "Så er der ham X (...), som vi ganske vist er uenige om, hvordan vi skal behandle rent sagsbehandlingsmæssigt, men det kendskab, jeg har fået ved, at vi har snakket om ham på mødet, har ændret min måde at tænke om ham på (...) Input, som gør, at jeg føler mig bedre rustet". Som jeg senere skal vende tilbage til, åbner en sådan viden netop mulighed for et andet blik på den indsatte, der kan føre en anden praksis med sig.

Af begge udsagn fremgår det, at den delte viden ikke blot er et spørgsmål om informations-overførsel, men at viden uundgåeligt gør noget ved det blik, de ser med. Møller (2014) beskriver videns betydning i det professionelle arbejde på en måde, der korresponderer med den oplevelse, fængselsbetjente har:

Viden kan bl.a. styrke empati og indebærer typisk også at vi får større ydmyghed over for andre menneskers vanskeligheder og bliver mere rummelige, fordi viden styrker vores øje for sammenhænge og kompleksitet. Ligesom viden også kvalificerer vores forståelse af den andens adfærd, motiver og oplevelsesverden (p. 36).

I analysen af feltarbejdet (kap. 5) blev forholdet til viden om de indsatte diskuteret med afsæt i interviewene med fængselsbetjentene. Her konkluderede jeg, at der var to forskellige professionsantagelser i spil, der henholdsvis talte for og imod at have uddybet viden om den indsatte. I mange af de samtaler, jeg løbende havde med fængselsbetjente under feltarbejdet, vendte jeg tilbage til spørgsmålet om det med at vide noget. Næsten enstemmigt var budskabet, at man som ung (ny) fængselsbetjent er meget optaget af at læse om de indsatte, om deres dom og deres historik, men at man med tiden holder op med det, med den forklaring, at man med tiden mister interesse for det, fordi man er mere optaget af, hvem de er

her på afdelingen. Som udgangspunkt en tanke, jeg også i analysen af feltarbejdet peger på kan forstås som et ønske om at møde den indsatte fordomsfrit. Med afsæt i de erfaringer, fængselsbetjentene løbende får med videndelingsmøderne, kan noget tyde på, at det ikke at have viden også er en måde at holde afstand og undgå den forpligtethed på, der følger med at have viden. Nogle gav udtryk for, at det er vigtigt at vide noget om egne kontakt-indsatte, men ikke om de andres. Erfaringerne med videndelingsmøderne peger på, at der ligger store skjulte faglige ressourcer i at få adgang til netop denne viden om de andres indsatte. Også Peter har erfaringer, der understøtter dette (3. møde, klip 1, 18:55):

Peter: (...) og så det, at man får nogle oplysninger om nogle indsatte, som man normalt ikke har [eller] kender det store baggrund bag. Jamen, det gør bare, at bestemte situationer kan være nemmere at tackle. Det er jeg slet ikke i tvivl om. Og det kan også være sagsbehandlingsmæssige spørgsmål, de [indsatte, red.] kommer med. Så ved man, hvis man lige kan huske det, "Det ved jeg, Lotte har gang i" og så videre, i stedet for at man står der og siger: "Det kender jeg ikke noget til", så man er meget bedre rustet (...).

Peters udsagn viser også, at kendskabet til de indsatte er steget, og hans pointe med at henvise til 'sagsbehandlingsmæssige spørgsmål' taler måske ind i hans udsagn fra tidligere omkring det at være professionel. At forbinde det med værdi at kunne svare "Det ved jeg, Lotte har gang i" kan over for den indsatte også signalere et mere professionelt kollegium.

En ting er at kunne signalere viden og professionalismisme, noget andet er at kunne kvalificere det resocialiserende arbejde. I den forbindelse udtrykker Christian: "Jeg oplever, at jeg selv er blevet mere vidende om flere indsatte, end jeg ellers var, blevet mere opmærksom på, om jeg kan understøtte det, der er i gang allerede" (3. møde, klip 1, 25:43). En vigtig pointe er her, at den viden, Christian får, også får indflydelse på hans engagement i de andre indsattes forløb. Her antyder han, at der er sammenhæng mellem viden og engagement, og noget kan tyde på, at videndelingen gør den faglige opgave mere fælles, fordi flere kan tage ansvaret på sig, når de har den fornødne viden. Det stemmer også overens med Christians oplevelse (3. møde, klip 1, 25:58):

Christian: Men jeg har også oplevet, at jeg føler mig mindre alene med det, jeg synes, jeg går og gør. Jeg hører fra Lotte, når jeg møder ind på nat (...) hvad status er på en af mine (...). Så nævner hun lige, hvad der er gang i, og vi kan lige afstemme, at nu vil han gerne på en paragraf 3-udgang, og det kan jeg så bruge natten på at sagsbehandle. Hvis ikke vi havde haft den snak der i overgangen, og Lotte ikke lige havde været opmærksom på det, fordi vi ikke lige havde snakket om det, så havde jeg siddet tre nætter i træk uden at gøre noget ved den indsatte og hans sag. Og så havde en eller anden skulle sagsbehandle det, som måske ikke kender sagen (...).

Christians praksisfortælling peger på den pointe, at det *at gøre viden fælles også gør ansvar fælles*. I det lys understøtter videndelingsmøderne det resocialiserende arbejde ved at

brede fokus på den enkelte ud på flere hænder. Det har også den betydning, at når den indsatte kontakt-betjent f.eks. i perioder har nattevagter, holder ferie eller efter flere dages koncentrerede vagter har fri de næste 5-10 dage, så behøver processerne ikke gå i stå, eller som Christian udtrykker det: "Fordi mødet har været, er der tre gange så stor chance for, at der er en anden, der kender til sagen og kan sagsbehandle den (...). Så på den måde synes jeg, at vi allerede er styrket væsentligt" (3. møde, klip 1, 26:46).

Fælles fagligt udgangspunkt understøtter støtte- og motivationsopgaven

Videndelingsmøderne kan altså tilsyneladende støtte samarbejdet om handleplansarbejdet, og det får betydning for både den måde, kontakt-betjenten kan forvalte processen med den indsatte på, og for den måde ikke-kontakt-betjente relaterer sig til den indsatte på. Men det har ifølge fængselsbetjentene også betydning for kvaliteten af den støtte og motivation, den indsatte får, fordi det gennem samarbejdet bliver muligt at håndtere samspillet med de indsatte mere ens. Følgende udtalelser fra fængselsbetjentene har fokus på denne gevinst:

Lotte: Jeg synes, det er rart at høre, hvad der arbejdes hen i mod på de møder og igen bidrage igen ved at spørge ind til: "Men var han udvist?". Selvfølgelig kan man ikke lige kende forskel på alle de indsatte, og hvor langt er vi nået? Og hvad vil du gerne have, vi laver som indsats for dig, eller hvad kan vi gøre på afdelingen, for vi alle sammen går den samme vej? (3. møde, klip 1, 23:46)

Og:

Peter: Jeg synes også, udbyttet det breder sig jo også til de indsatte. De kan jo også mærke, at der er en eller anden form for en rød tråd i den måde, vi sagsbehandler på. Og de vil også

Christian: Jamen, de vil mærke, der bliver mindre inkompetence, og mindre: "Det må du spørge om en anden dag."

(3. møde, klip 1, 53:54):

Lottes "samme vej", Peters "rød tråd i den måde, vi sagsbehandler på" og Christians "mindre: 'Det må du spørge om en anden dag.'" kan forstås som forskellige måder at italesætte, at der mangler en fælles faglig linje og et fagligt samarbejde, der kan understøtte arbejdet med de indsatte. Som også italesat i analysen af feltarbejdet vægtes metodefriheden højt, og der er noget, der tyder på, at det langt hen ad vejen er op til den enkelte, hvordan han/hun forvalter sit samspil med den enkelte (når der ikke er tale om sikkerhedsmæssige tematikker). De tre fængselsbetjentes udtalelser peger på, at der er behov for en rød tråd eller en fælles faglig referenceramme, der kan være pejlemærke for de faglige indsatser og kan sikre, at mere end én fængselsbetjent kan forholde sig til de indsatte problematikker (jf. Christians udsagn: "mindre: 'Det må du spørge om en anden dag.'").

Viden styrker relationen til de indsatte

Som feltarbejdet pegede på, har tillid svære vilkår i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente. Tillid er også et fænomen, vi flere gange vender tilbage til i processen.

Lotte fortæller om en episode (4. møde, klip 2, 35:30):

Mit første møde med ham er så igen 'Skrappe Lotte'. Han står og råber "fucking svin" til dem ovre på afdeling X. Så jeg ryger lige ud fra rygedøren og "Sådan råber man bare ikke på gårdtur, så kan man blive lukket ned". Og så sidder der en anden kontaktfange og V, som jeg lige har haft en tur med og skrevet en rapport på. Så der er bare dårlig stemning lige med det samme. Så kan man godt tænke, det er godt, han ikke ved, at jeg er hans kontaktperson. Det vidste jeg faktisk heller ikke selv. Og så kommer han ind lidt senere på dagen: "Jeg vil godt vide, hvem jeg har fået som kontaktperson". "Ja, du må gætte tre gange", og han så ikke specielt glad ud (grin). Så siger jeg: "Det er mig (fælles grin), welcome to hell", og så informerer jeg ham om, at i morgen ville jeg hente ham, for nu havde jeg lige fået læst op på så'n og så'n og så'n. Og så begyndte han og fortælle, og jeg sagde: "Jeg vil gerne høre det hele i morgen, men lige nu bliver jeg nødt til lige at sætte mig ind i din sag og læse alt det, jeg kan, og så skal vi finde en dag, hvor du skal op. Og så skal vi lige have holdt et møde om indsættelsessamtale, og den der prøve og udgang, du har søgt." Og så blev han faktisk rigtig glad.

I dialogen på vores procesdag trækker Lotte eksemplet frem som led i en diskussion af, hvilken betydning det at gøre sig umage med handleplanerne har for relationen til de indsatte. Lottes praksisfortælling er et eksempel på noget af det, fængselsbetjentene kan skabe i det relationelle rum med de indsatte, på trods af den tvangsbårne relation, nemlig at tage dem og deres situation alvorligt. Den indsatte (V) reagerer umiddelbart ved at blive glad, og det på trods af, at Lotte tidligere på dagen har skrevet rapport på ham pga. situationen på gårdturen. Det betyder noget for de indsatte, at fængselsbetjentene interesserer sig for deres situation og gør sig umage. Det modsatte var et tilbagevendende tema i feltarbejdets samtaler med de indsatte, der ikke følte sig taget alvorligt, og som var frustrerede over det manglende initiativ til at få lavet handleplaner for dem (jf. Logbog, 17. jan., 'De indsattes perspektiv'). Derfor er det heller ikke overraskende, at der kommer positiv respons fra de indsatte, når fængselsbetjentene udtrykker interesse i dem.

Men praksisfortællingen illustrerer også, hvilke fag-personlige kvaliteter der har betydning for at kunne agere, som Lotte gør. På den ene side er hun meget tydelig i sin grænsesætning i forhold til opførslen på gårdturen og lever op til det formelle krav om at skrive rapport i den slags situationer – det medfører i nuet, som hun selv beskriver det, en dårlig stemning ("Så der er bare dårlig stemning lige med det samme"). På den anden side viser hun evne til at adskille tingene ved ikke at 'straffe' den indsatte for den dårlige opførsel tidligere på dagen (og for den dårlige stemning, han evt. også har skabt i hende) ved f.eks. at undlade at engagere sig i hans sag (en handling, der klart er en mulighed i kulturen). Forudsætningen for at kunne skelne (her mellem den indsattes dårlige opførsel og hans behov for at blive taget alvorligt alligevel og mellem den indsattes dårlige oplevelse og hendes egen reaktion på

dette) er, hvad der med Schibbys ord betegnes 'selvafgrænsning'; at skelne mellem sig selv og den anden. En pointe, som jeg senere vil udfolde, er, at netop denne evne også ser ud til at have at gøre med at have den rette viden. I den forstand bliver viden central for både at kunne agere fagligt og fag-personligt professionelt.

Ifølge erfaringer fra projektet rækker den positive betydning af fokus på den indsattes muligheder udover den positive oplevelse i den konkrete samtale. Det kommer også til udtryk i følgende udsagn: "Jeg synes også efter vores handleplanssamtale, altså ham X og jeg, vi har fået et bedre forhold (...) Han virker mere glad, og han smiler altid, når jeg kommer. Og jeg tror da, han føler, at vi gør et eller andet, eller at vi har lyttet til ham" (6. møde, 2. Klip, 11:09).

Viden gør det muligt at møde den anden som subjekt

Når viden om den indsattes særegenhed får lov at stå i centrum for kontakten, får det også betydning for karakteren af relationen til den indsatte. Vi så det i eksemplet, hvor Lotte forstår og kan rumme den omstændighed, at den indsatte, der efter 12 år skal løslades, gennemgår sine gamle ting med stor omhyggelighed. I den situation betyder hendes viden, at hun bliver i stand til at vise respekt, fordi hun ved, hvad der er på færde. Man kan også formulere det sådan, at den viden, Lotte havde fået, øger hendes mulighed for at tage den indsattes perspektiv (anden-refleksivitet) og dermed skabe grundlag for en anden relation. Som Bae siger (2009): "Her ability to shift perspective from her initial response to his point of view creates new relationel premises (...)" (pp. 398–399).

Når vi i samtalen eller i samspillet generelt evner at tage den andens perspektiv, åbner vi således op for en anden form for relation. Møller (2014) udtrykker det således:

(...) når den professionelle mangler viden, vil hun typisk også få problemer med at være personligt til stede i mødet med den hjælpesøgende, for hun vil blive mindre indlevende og kreativ og mere præget af fordomme og ureflekterede grundantagelser, der både kan basere sig på private holdninger som teoretiske klicheer (p. 18).

Viden og den indlevelse, den ifølge Møller kan give adgang til, kan i fængselskonteksten også bidrage til at sænke konfliktniveauet på en afdeling. Hvis alle fængselsbetjente har sags- og personkendskab til den enkelte, som de kan vurdere konkrete situationer i hverdagen ud fra, bliver de, som Christian udtrykker det, også klædt bedre på: "Men hvis hele personalegruppen ved, at ham her han skal lige have to minutter, så kan vi nå ham igen. I stedet for at få en scene, der udvikler sig helt tåbeligt" (5. møde, klip 3, 53:12).

Får forskelligheder og uenigheder frem

I feltarbejdet fik jeg indblik i, at den kollegiale feedback til kollegers forvaltning af faget primært er knyttet til situationer, hvor kolleger synes, at man er for blød eller lidt for orienteret mod den bløde del af opgaven, uanset om den opgave så forstås som en 'blød' kommunikationsform eller som at understøtte resocialisering (eller begge dele). Som en fængselsbetjent

sagde: "altså man får at vide (lidt grin), hvis det er for blødt (...) og ikke nødvendigvis, hvis det er for hårdt. Det er lidt sjovt" (Fb2, 19:20). En af feltarbejdets konklusioner var som nævnt, at 'det bløde' til en vis grad er frivilligt, forstået på den måde, at det i vidt omfang er muligt at slippe uden om den opgave. Uanset betyder ovenstående i generelle termer, at det, der kan diskuteres blandt kolleger, kobler sig til, om man er hård nok (eller for blød), og har dermed at gøre med at vurdere adfærd snarere end at diskutere faglige tilgange. Videndelingsmøderne lukker ifølge fængselsbetjentene op for at diskutere forskellige håndteringsstrategier i forhold til den indsatte på en måde, så uenigheder kommer frem og ikke mindst bliver udfoldet. Første gang møderne evalueres, har vi dette tema oppe (3. møde, klip 1, 24:08):

- Lotte: Indtil videre der har vi fået læst hinandens op, og jeg synes da allerede nu, jeg har ku' bruge nogle af oplysninger, og om, omvendt har vi også været oppe, hvor vi har diskuteret også højt og også skændtes (...) hvor man diskuterer, hvor man ser på personen med forskellige øjne og forskellige steder fra. Det synes jeg også, det skal der også være plads til, og det er vi lige gode venner for. Og stadigvæk skal vi arbejde mod samme mål, uanset hvordan vi ser det.
- Lise: Så man kan sige, jo sige, at den uenighed i forhold til, hvordan man ser folk, som der altid vil være, når man arbejder med andre mennesker, den får måske et forum her, hvor den så, hvor man taler højt om det, hvor man diskuterer, hvad gør man, altså man finder frem til strategier på trods af det?
- Lotte: Ja.
- Christian: Altså, det har da helt klart værdi at få snakket om, få det frem, hvorfor, eller blive klar over, hvorfor andre gør på en bestemt måde over for en bestemt indsat eller har nogen bestemte tanker med en bestemt indsat. Fordi det kan godt være, man ikke er enig, men så ved man da i hvert fald, hvorfor de andre ikke tænker det samme, som jeg gør om det her.

Det diskuteres her, at det både er vigtigt at give plads til uenigheden, og at det afgørende er, at man trods uenigheder arbejder mod samme mål (Lotte). Christians udsagn om at få indblik i kollegers motiver ("hvorfor andre gør på en bestemt måde") tolker jeg som udtryk for, at der på videndelingsmøder bliver skabt et rum, hvor diskussionerne bliver faglige, forstået som optaget af forskellige tilgange til opgaveløsningen, og hvor det kan blive tydeligt, hvilket blik på den indsatte der har betydning for synet på, hvordan den indsatte situation skal håndteres. Christians pointe fra tidligere om på den ene side at være uenig i strategi og på den anden side at få udvidet sit syn på den indsatte gennem den viden og de fortællinger, som bliver delt på møderne, kan også ses som udtryk for den betydning, mødet får for relationen til de indsatte. At møderne rummer og forholder sig positivt til uenighederne kan også ses som et udtryk for, at den betydningsfulde uenighed og disharmoni Torbert efterspørger (se kap. 7), er til stede i udviklingsprocessen og kendetegner fængselsbetjentenes samspil på møderne.

Fra videndelingsmøder – til FOKUS-møder

Vi har løbende en snak om, om *videndelingsmøder* er det rigtige ord, netop fordi viden risikerer udelukkende at signalere den klassiske forståelse af viden som informationer, og dermed ikke inkluderer den indsigt, som dialogerne og sparringen om de indsatte kan føre med sig.

Lise (3. møde, klip 1, 50:30):

Det jeg kan høre, det er, at der er udbytte på flere forskellige niveauer. For der er informationsudbytte, som jo handler om, nå ja, de her detaljer om alder, dom, civilstand, adfærd (...) Men så kan jeg jo også høre, så er der jo også noget udbytte på indsigt, som hænger sammen med forståelse. Og det er to forskellige ting, selvom de hænger sammen, for informationen kan generere indsigt, og det, at I er sammen og sidder og snakker om det, og du kan forklare Lotte, hvorfor du gør sådan og sådan i forhold til ham, og så kan Christian udfordre dig på det, i den dialog (...) Det at informationer ikke bare bliver til informationer, men bliver til indsigt, det kommer i dialogen. Så derfor tænker jeg, at den dialog bliver vigtig for, at man får en faglig udvikling og ikke bare noget faglig viden. Derfor er det også altid en risiko, når man skal effektivisere, hvad man jo også skal, når man begynder at skrive informationer på status.

Diskussionen af betegnelsen 'videndelingsmøder' udspringer bl.a. af ovenstående opsamling fra mig på 3. *procesdag* og fortsætter hele vejen gennem processen, hvor vi flere gange har haft den oppe til debat (se 5., 6. og 8. møde) og haft en brainstorming-proces på ord (se 7. møde). Først den sidste aften under afslutningsmiddagen falder navnet endeligt på plads. Navnet skal rumme både udviklingsperspektivet og sparringsdelen. 'FOKUS-møder' bliver den rigtige betegnelse: F for Faglig, O for Optimering, K for Kvalificering, U for udvikling og S for Samarbejde (se bilag 32, 'Skriv om FOKUS-møder' udarbejdet til ledelsen på afdelingen).

Viden

– og 'det hårde' og 'det bløde'

Som afrunding på analysen af videns betydning for faglighed og fag-personlighed vil jeg sætte pointerne i relation til fængselsbetjentenes hovedopgave, nemlig balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde'. Hvordan kan den udvidede videns-ressource, som vi i projektet har arbejdet med, forstås i lyset af den dobbeltrolle, fængselsbetjentene skal varetage mellem på den ene side *orden og sikkerhed* og på den anden side *støtte og motivation*? Som diskuteret med afsæt i feltarbejdet er der forskellige antagelser i spil vedrørende 'det hårde' og 'det bløde', nemlig om hvorvidt disse kategorier er et spørgsmål om kommunikationsform eller et spørgsmål om indhold: regler/hård tone ('det hårde') og forbedring/blød tone ('det bløde'). I det følgende undersøger jeg, om, og på hvilke måder, et større fokus på viden kvalificerer balancen mellem 'det hårde' og 'det bløde' – forstået både som form og indhold.

Balance

'Balance' som begreb er hentet fra Kriminalforsorgens vision, hvor forholdet mellem *støtte og motivation* som 'det bløde' og *orden og sikkerhed* som 'det hårde' beskrives som et spørgsmål om at finde balance mellem de to poler. I beskrivelsen står der, at nogen gange tipper man mere til den ene side og 'så må man tilbage, og finde balance' (jf. kap. 1). 'Det hårde' og 'det bløde' repræsenterer to forskellige arbejdsopgaver og fordrer derfor også forskellige kompetencer og kvaliteter. Gennem aktionsprocessen er vi mange gange vendt tilbage til tematikkerne omkring 'det hårde' og 'det bløde', og jeg har hver gang efterfølgende siddet med en fornemmelse af, at det skarpe skel, jeg selv har været med til at italesætte ved at fokusere på forskellene mellem de to poler, efterlader os med kategorier, der er for fattige til at omfavne kompleksiteten i praksis. Refleksionerne om dette tema er med hele vejen gennem projektet, her noteret i logbogen under aktionsprocessen således (Logbog, '2. Maj', 2013):

I mine samtaler med fængselsbetjentene begynder det at gå op for mig, at kategorierne 'blød/hård' måske ikke rigtigt er dækkende... jeg har endnu ikke greb om hvorfor og hvordan, men det er som om, de forfladiger opgaverne – og det er som om, at det er mig, der holder fast i dem, og at betjentene forholder sig på (meningsfulde) måder, der overskrider de to kategorier... det ville være så fedt, hvis jeg kunne indfange præcist, hvad denne overskridelse, som jeg har en fornemmelse af, indebærer... intuitivt tror jeg, der er noget viden, der gemmer sig der.

En af konsekvenserne af afhandlingens aktionsforskningsoptik er, at jeg ikke har fået tilfredsstillet min nysgerrig på dette fænomen til fulde, fordi optikken som nævnt indebar en udpræget bevægelighed i forhold til deltagernes aktuelle praksis og optagetheder, der oftest førte vores processer mere mod det kollegiale.

Alligevel mener jeg at kunne argumentere for, at vores eksperimenter med og udforskning af videndelingsmøderne som en ny praksisform har genereret en del viden, der har udsigelseskraft i forhold til faget og fagets udførelse, der knytter sig til at håndtere dobbeltrollen med 'det hårde' og 'det bløde'. Nedenstående handler om dette.

Viden(sfællesskab) og 'det bløde'

Som analysen ovenfor har vist, spiller viden og indsigt om den indsatte en stor rolle i forhold til måden, fængselsbetjentene møder den indsatte på. At dele viden skaber særlige betingelser for at forstå og leve sig ind i den indsatte perspektiv. I den forstand kan viden også understøtte en mere subjekt-subjekt-orienteret tilgang til den indsatte, hvor fængselsbetjentene via viden får 'hjælp' til at få øje på den andens oplevelse (jf. eksemplet med den indsatte, der fik sit tøj i hænderne igen efter 12 år).

Den viden, der er i fokus her, er ikke viden, fængselsbetjentene 'blot' kan læse sig til ved f.eks. at gå ombord i sagsakter og i den enkelte indsatte journal, om end denne viden også er essentiel. Derimod er den viden, der er resultatet af samarbejdet mellem fængselsbetjentene

på videndelingsmøderne, af mere kompleks karakter. Det er viden, der bygger på dels den viden, systemet har nedskrevet om den enkelte, dels den viden, kontakt-betjentens erfaringer med den indsatte repræsenterer, dels den viden, de øvrige fængselsbetjentes erfaringer med den indsatte repræsenterer, og endelig den viden, de sammen skaber gennem dialoger om den indsatte og de håndteringsstrategier, der kan sættes i spil. Endelig er der også et vidensniveau, der har at gøre med, at viden om og erfaringer med tidligere (evt. lignende) indsatte og lignende situationer sættes i spil og har en opkvalificerende betydning for fængselsbetjentene. Det er det, jeg forstår, Peter henviser til, når han beskriver videndelingsmøderne som 'læringsråd'. Når diskussionen falder på videns betydning for fagligheden og den fag-personlige kvalitet, er det derfor afgørende at medtænke det kollegiale samspils betydning for den viden, de sammen får adgang til, ligesom det er afgørende at forholde sig til, hvad det udvidede samarbejde som udtryk for 'viden' bidrager med i forhold til forvaltningen af dobbeltrollen.

At samarbejde om de indsatte for at kvalificere arbejdet gennem mere viden står stærkt i forhold til at styrke den del af faget, der har med støtte og motivation af de indsatte at gøre. At dele og sammen udvikle viden styrker den enkelte i at støtte og håndtere den enkelte indsatte, samtidig med at kolleger kan følge dette arbejde op. Det betyder også, som en af fængselsbetjentene understregede i et citat ovenfor, at al den udsættelse, der præger sagsbehandlingen, kan nedsættes betragteligt. Det vil sige, at det kan betyde effektiviseringer. Samtidig medfører det ifølge fængselsbetjentene også et kvalitetsløft, fordi samarbejdet omkring de enkelte indsatte betyder, at flere erfaringer kan sættes i spil, og at disse erfaringer åbner op for viden, løsninger og muligheder, som den enkelte ikke alene kan producere.

Viden som modspil til skepsis

Tidligere i analysen (og i analysen af feltarbejdet) har jeg problematiseret det kendetegn i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, at den bygger på en altid allerede tilstedeværende gensidig skepsis. Med henvisning til citatet i starten af kapitlet her: "(...) hvis det er, du ikke har viden, jamen så er du mere tilbøjelig til bare at sige, jamen det er bare sådan det er, og ikke involvere sig" vil jeg understrege, at der er noget, der tyder på, at viden om den indsatte gør det muligt ikke at møde vedkommende med 'automat-forbehold'.

Med afsæt i dialektisk relationsteori kan man argumentere for, at fængselsbetjenten gennem viden om den enkelte indsatte får hjælp til at skelne sig selv fra den anden (til at fastholde en professionel tilgang): At få baggrundsviden og indsigt i erfaringer med en indsat kan være en hjælp til at få øje på den indsattes inderside, og netop dette er et afgørende udgangspunkt for at kunne skelne mellem sig selv og den anden. I eksemplet ovenfor, hvor Lotte skal overvære en indsat, der er på vej til at blive løsladt efter 12 år, betyder hendes nye viden, at hendes irritation over at stå i stiv frost og vente ikke bliver et tema i relationen til den indsatte, men noget, hun som fag-person så at sige tager med sig selv. Hendes viden hjælper hende til ikke at blande tingene sammen, dvs. forveksle den indsattes adfærd, der provokerer hende, men et problem i den anden. Det er Lottes problem, at hun fryser, ikke den indsatte. På den måde er eksemplet med Lotte et godt billede på, hvordan viden kan støtte

den professionelle til selvafgrensning og dermed til at fastholde en professionel tilgang i samspillet med den anden. Situationen kunne også, som Lotte selv peger på, have lagt op til, at fængselsbetjenten ville lægge distance og tolke den indsatte som provokation; at den indsatte bare var ude på at trække tiden ud for at genere fængselsbetjenten. Evnen til afgræsning (og skelnen) giver fængselsbetjenten mulighed for at reflektere over situationen udefra og indefra og med et overblik, der ikke sætter fængselsbetjentens egne følelsesmæssige oplevelser i centrum, men derimod den indsatte. Det giver større mulighed for en bevægelig faglighed, der både har fokus på inderside (længsel, 12 års liv, der er gået eller lign.) og yderside (langsommelig udpakning) og sammenhængen mellem dem. Hermed kan fængselsbetjenten reagere med afsæt i det virkelige 'nu' og ikke i stereotype opfattelser af den indsatte og dennes adfærd. Det giver en større vifte af mulige måder at gå ind i relationen på og bliver et modspil til det, en af fængselsbetjentene udtrykker således: "Ja, eller ikke ved, hvordan man [kan være fleksibel, red.], hvis ikke man har kendskab til de indsatte, og så bliver man nødt til at tro det værste, så er der kun én vej" (6. møde, klip 3, 28:30).

Viden kan i det perspektiv bidrage til langt færre situationer, hvor fængselsbetjentene 'blot' er hårde (tror det værste) og lægger distance 'for en sikkerheds skyld'.

I lyset af det ovenstående perspektiv kan samarbejdet om de indsatte få betydning for karakteren af relationerne mellem fængselsbetjente og indsatte i retning af større overblik og mere professionalisme gennem evnen til at skelne.

På et mere konkret plan støtter samarbejdet om den indsatte og dennes handleplan hele den resocialiserende del af arbejdet, alene fordi det får handleplansarbejdet til at ske. En væsentlig pointe er dog, at netop samarbejdet også understøtter kvaliteten, fordi den enkelte, som Peter bl.a. argumenterer for ovenfor, bliver bedre klædt på til at finde løsninger, både i forhold til den generelle kontakt med den indsatte og i forhold til at få ideer til, hvordan man med afsæt i lovgivningen kan understøtte den udvikling, der er formuleret som mål i den indsatte aktuelle handleplan. Derudover lægger fængselsbetjentene også vægt på betydningen af, at flere fængselsbetjente kan understøtte udviklingstiltagene i hverdagen (og undgå al den udsættelse, der præger arbejdet i fængslet).

En af de store udfordringer er som tidligere diskuteret den beskedne grad af gensidig tillid. Også her kan samarbejdet få betydning for det, vi i gruppen tidligere har omtalt som 'handlingstillid' (i modsætning til 'relationstillid'). Et af de store irriterende elementer blandt de indsatte er oplevelsen af, at alle de opgaver fængselsbetjentene skal lave for de indsatte, udsættes gang på gang (Logbog, 17. jan., 'De indsatte perspektiv' og bilag 21). En tendens, fængselsbetjentene genkender. Samarbejdet om de indsatte kan også bidrage til at ændre denne tendens, fordi flere omkring den indsatte gennem samarbejdet har mulighed for at hjælpe og forholde sig til problematikkerne, hvilket, fængselsbetjentene også mener, påvirker kvaliteten (3. møde, klip 1, 53:50):

Peter: Og jeg synes også, at udbyttet det breder sig også til de indsatte. De kan godt mærke en rød tråd i den måde, vi sagsbehandler på, og de vil også

- Christian: Jamen, de vil opleve, at der bliver mindre inkompetence og mindre: "Det må du spørge om en anden dag."-agtigt.
- Peter: Ja, lige præcis.

Viden og 'det hårde' – tydelighed og færre konflikter

Det understøtter både 'det hårde' og 'det bløde', at vi snakker om dem, fordi vi bliver også mere klare på, hvor vi har hinanden, og hvad de andre mener om den her situation. "Er det her, jeg skal skride tidligt ind?" Og så videre. Så er det nemmere at være os og stå fast, og det er også nemmere for den indsatte at se, der er en klar linje (5. møde, klip 2, 55:19).

Fængselsbetjenten her argumenterer for, at den viden, samarbejdet genererer, både støtter samarbejdet mellem fængselsbetjentene i forhold til håndtering af situationer, der udfordrer sikkerhed og kontrol ("Er det her, jeg skal skride tidligt ind?"), samtidig med at det skaber en større tydelighed for de indsatte ("nemmere for den indsatte at se, der er en klar linje"). Denne viden støtter også, at flere kan følge op på de sikkerhedsmæssige tiltag og mål, der laves for den enkelte indsatte.

Efter ca. 5 måneders proces med videndelingsmøderne diskuterer vi på en fælles procesdag, på hvilke måder fængselsbetjentene oplever, at videndelingsmøderne støtter 'det hårde' og 'det bløde'. I den sammenhæng siger en af fængselsbetjentene (5. møde, klip 3, 53:12):

Møderne støtter 'det hårde' og 'det bløde'. Det med personkendskab, vi deler de erfaringer, vi har om hver enkelte indsat. Det vil på et tidspunkt udmønte sig i, at vi får færre konflikter. Og hvis vi kan komme derhen, hvor vi reagerer på den samme måde personalegruppen imellem på de indsattes reaktionsmønstre, undgår vi også konflikter.

I fængselsbetjentens udsagn er der sammenhæng mellem færre konflikter og en mere ensartet måde at gå til den enkelte på, hvilket antyder, at fængselsbetjentene oplever det konfliktskabende, at der ikke er fælles fodslag og strategi i forhold til den enkelte. Flere elementer kan spille ind her, men det at have kendskab til den indsatte (og det særlige med ham) vurderes af fængselsbetjenten her som betydningsfuldt i forhold til konfliktniveauet. Dette udtrykkes også på mødet kort efter således (5. møde, klip 3, 57:01): "Men hvis hele personalegruppen ved, at ham her han skal lige have to minutter, så kan vi nå ham igen. I stedet for at få en scene, som udvikler sig helt tåbeligt".

På mødet (5. møde), hvor denne tematik er til diskussion, taler vi om, hvordan viden på den måde understøtter, at man kan møde den indsatte med et mere individuelt blik, og som pointeret tidligere i analysen støtter det mulighederne for at møde den anden som subjekt, og altså også mulighederne for at sænke konfliktniveauet. Man kan i det lys argumentere for, at

subjekt-synet kan spille en væsentlig rolle i håndteringen af dobbeltrollen, og at det har stor betydning for begge poler og for balancen mellem dem.

Den tvangsbårne relation

I det følgende fokuserer analysen på at indkredse og komme tættere på dynamikkerne i den tvangsbårne relation – og den betydning, den tvangsbårne har for samspillet og for faget som sådan.

At de organisatoriske ændringer gjorde, at afdelingens indsatte-gruppe ændrede sig markant, fik stor betydning for netop diskussionerne og perspektiverne i forhold til den tvangsbårne dimension. Faktisk ønskede jeg fra starten bevidst ikke at arbejde med en rocker-afdeling, fordi der gælder helt særlige vilkår for relationen i den sammenhæng, og det er almindelig kendt, at rockernes stærke sammenhold bygger på et stramt hierarki og en stram topstyring, der bl.a. bevirker, at den enkelte indsatte ikke får lov at have samtaler alene med fængselsbetjente m.m.:

At uanset hvilken samtale vi skal have med dem, så skal de have en bisidder med, der har høj rang, der skal føre tilsyn med, hvad der bliver snakket om, og bagefter bliver de rettet af, hvis de har været på kanten af, hvad de har lov til at snakke med os om (7. møde, klip 3, 43:28).

Det vanskeliggør naturligvis i betydelig grad en udviklingsproces med fokus på relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, fordi flere af de tiltag, der forventes at kunne give mening på en almindelig fællesskabsafdeling i et lukket fængsel, ikke gør sig gældende her.

Ikke desto mindre endte aktionsprocessen alligevel med i de sidste 2/3 dele af projektets løbetid at være forankret på en rockerafdeling. Samtidig skete der som nævnt også på afdelingen i denne periode en række begivenheder, der i perioder rettede vores fokus mere mod den kollegiale relation. Begge disse forhold fik betydning for, at den tvangsbårne relation fik et mindre fokus end som i udgangspunktet ønsket.

Skepsis, mistillid og strategiske relationer

Som også tematiseret i analysen af feltarbejdet er relationen mellem indsatte og ansatte præget af en grundlæggende skepsis, der kommer til udtryk ved, at den ene part altid er mistænkelig i forhold til, hvad den anden part mon er ude på. Under aktionsprocessen kommer denne skepsis også til udtryk i vores samtaler på mange forskellige måder, og flere gange kommer det frem, at denne tendens er blevet endnu mere udpræget i relationen til rockerne:

Fordi vi har med det her klientel at gøre, så synes jeg, det er lidt mere vanskeligt. Fordi jeg tænker, at uanset hvad det er, vi gør sammen med dem, så føler jeg altid et eller andet sted, at de vil gerne have overtaget (...) Altså, jeg føler, de gør alt med en bagtanke (7. møde, klip 4, 1:07:16).

Tidligere på dette procesmøde er dette også tematiseret: "også det med magten, det er bare så skarpt trukket (...) de er magtdyr de rockere (...) det er så anderledes end alle andre fanger, vi har haft" (7. møde, klip 2, 4:01). Af udsagnene fremgår det, at det magtmæssige element er trådt tydeligere frem for fængselsbetjentene i samspillet med rockerne, og at de oplever dels, at de indsatte er mere magt-orienterede ("de er magtdyr de rockere"), og dels at deres egen skepsis er blevet mere udpræget ("de gør alt med en bagtanke").

De erfaringer, fængselsbetjentene har med de indsatte (rockere), får selvsagt betydning for deres måde at indgå i relation til de indsatte på:

Det er mit udgangspunkt i AL kommunikation, og det kan være, fordi man er blevet så paranoid, og især med dem herovre [rockere, red.] har jeg det udgangspunkt, at de vil have mig til at gøre et eller andet, måske ikke lige nu, men så måske senere hen. Så derfor er jeg nødt til at holde distancen og vise at hertil og ikke længere. Og det gør jeg tit (6. møde, klip 4, 31:30).

Tematikken omkring skepsis bliver i dette citat forbundet med at holde distance ud fra den antagelse, at fordi de indsatte altid er ude på noget før eller siden, er det nødvendigt både at holde afstand og markere grænser ("vise at hertil og ikke længere"). På den måde er logikken, at den distancerende og grænsesættende adfærd forebygger, at fængselsbetjentene bliver snydt eller løbet om hjørner med. En logik, der også i mange tilfælde har tæt forbindelse med den reelle virkelighed, og derfor af gode grunde er en af de faktorer, der styrer (og skal styre) fængselsbetjentenes vurderinger. Samtidig ved vi også, at distancen har at gøre med det, der i kulturen forbindes med professionalismisme. Professionalisme er at kunne holde distance og at undgå at blive snydt – naivitet er det foragtede modstykke (2. møde, klip 1, 1:44:01):

- Lise: De indsatte siger, at betjentene de tvivler på alt: "Du er kriminel. Du er ude på at snyde os. Ok, så tager vi den derfra."
- Christian: Det kan jeg godt forstå, de synes.
- Lotte: Ja, det er en arbejdsskade. For det er det første, du tænker: "Ok, hvor vil han føre mig hen nu? Jeg kan allerede lugte, hvad den her ender i."
- Christian: Vi kan jo kun vise tillid og være naive, mens vi holder øje (ha, ha).

Fængselsbetjentene genkender skepsissen i dem selv og får også antydning, at tilliden altid vil være begrænset af det element af skepsis, der altid må være der ("vise tillid og være naive, mens vi holder øje"). Christians medfølgende grin tolker jeg som udtryk for det lettere tragik-komiske i forestillingen om at skulle kunne gøre begge dele på én gang.

Skepsissen og den følgende dynamik er i udgangspunktet uafhængigt af, hvilke individuelle indsatte de har med at gøre, men vurderes altså her til at være langt mere udpræget i relation til rockerne som gruppe. Et eksempel fra en af vores procesdage illustrerer den dynamik, der tilsyneladende sætter ind, når der opstår konflikter mellem de indsatte og 'systemet', og som på afdelingsplan har karakter af en optræning i magt-orientering og skepsis (6. møde, klip 3, 2:37):

Det er jo en magtkamp mellem fange-gruppen og betjent-gruppen og mellem den enkelte fange og den enkelte betjent, som udmønter sig i, at de forsøger at tippe magt-balancen til deres fordel ved at tage en af bønderne på vores side af skakspillet, og så en bonde mere, og så en springer. Og vi forsøger at udmanøvrere dem ved at afskære dem muligheden for at gøre det enten enkeltvis eller i flok. Altså, det er jo helt klart, at X (afdelingslederen) har bestemt sig til, at nu skal de mærke, at vi har magten til at gøre det rigtig træls for dem, hvis ikke de opfører sig, som vi gerne vil have det, og det er helt bevidst (...) Nu skal vi 'Show a Force'. Nu skal vi simpelthen tage magten, så de ikke er i tvivl. Og hvis de ikke forstår det, har han ingen problemer med, at vi kører ned-sektionering resten af deres afsoning (...) Det er ikke til forhandling (...) Det er helt klart en magtdemonstration.

Udsagnet refererer til en situation, hvor to indsatte tager for tæt kropskontakt til en fængselsbetjent (Logbog 2, 'Prekær situation') (jf. også den kommende analyse, kap. 13), er med til aktuelt at optrappe magtkampene mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Fængselsbetjentens brug af skak-spils-metaforen understreger det strategiske element i relationen, og hvordan de forskellige initiativer i relationen forstås som strategisk motive-rede 'træk' for at vinde terræn. Det bliver også tydeligt, hvordan 'dem-os'-dikotomien er gennemgribende for problemløsningen, og det er givetvis netop mere udpræget i relation til rockerne, fordi deres adfærd er så stramt reguleret af deres interne magt-strukturer, at når de handler, bliver det tolket som udtryk for en samlet strategi ('dem') eller i hvert fald som accepteret af 'massen' – af 'dem'et.' Set fra et magt-teoretisk perspektiv er soft power-strategien i denne situation brudt sammen, og systemet tyr til en strategi om at sætte hårdt mod hårdt.

Eksemplet viser mange perspektiver. Det bekræfter, at systemet sætter ind med hård magt ('afstandstagende magt', jf. Delmar), når de indsatte ikke køber ind på dynamikken i soft power, dvs. ikke samarbejder. Det viser også, at systemet er på bar bund i forhold til at kunne trække på kvalificerede strategier over for denne specifikke indsat-målgruppe, der understøtter andre opgaver end orden og sikkerhed. I lyset af analysen her er eksemplet illustrativt til at vise magt-dynamikkerne i samspillet mellem indsatte (rockere) og fængselsbetjente og til at vise, hvor gennemgribende 'dem-os'-dikotomien er.

Magt og størknede relationer

På flere møder tematiserer vi den strategiske relation som et led i at diskutere betydningen af magten og det, jeg betegner som 'den tvangsbårne relation'. På det 7. forskningsmøde, hvor vi (jf. analysen af aktionsforskning som refleksionsarena) diskuterer, hvad der mon er på spil i kommunikationen mellem Betjentland og Fangeland, er det igen et tema (7. møde, klip 3, 33:13):

Lise: Kan I huske det, jeg sendte til jer om magten? (...) I de papirer snakker vi om 'soft power', som den slags magt i forhold til for halvtreds år siden, og det der med, at hvis den skønsmæssige magt, der kommer ind, som lægger til det, at man opfører sig strategisk: "Nå, men det kan være smart at opføre sig sådan her over for Sanne, for så kan det betyde, at jeg får lidt mere

velvilje, for jeg ved her om lidt, så skal jeg søge om noget (...)” Hele den der strategiske tanke, fordi I jo har skønsæssig magt, I kan vurdere i mange situationer.

Christian: Uhm, uhm.

Lise: Og på samme måde argumenterer nyere forskning for, jamen, I har den samme strategiske optagethed i forhold til jeres relation med dem, f.eks. er I optaget af at få god kontakt med dem, ikke fordi I synes, de er gode mennesker og har brug for det, men fordi I har brug for det i forhold til den dynamiske sikkerhed.

Christian: Ja, i forhold til den ene opgaveløsning, den anden det er relationsarbejdet

Lise: Relationsarbejdet, ja, lige præcis. Så det der strategiske, som gør, at han skriver det, som han gør (...) det bliver sådan, at det at drikke en kop kaffe med en indsat (...) selv det bliver forstået som en strategisk handling (...).

Det magt-teoretiske perspektiv på relationen vender vi flere gange tilbage til, og som i tilfældet ovenfor giver det mening at forstå relationen i den ramme. Christians pointe om, at etableringen af relationen faktisk ikke kun er et spørgsmål om at styrke den hårde del af opgaven (orden og sikkerhed), men at den også kobler sig til støtte- og motivationsdelen og muligheden for at påvirke dem gennem relationsarbejde, er en vigtig pointe her. Samtidig er det en massiv udfordring at skabe udviklingsarbejde i lyset af det strategiske element, netop fordi fængselsbetjentene ikke får mulighed for at påvirke den indsatte, hvis ikke relationen også kan være ’ikke-strategisk’ – eller i det mindste mindre strategisk. I arbejdet med rockerne er det som nævnt ovenfor en ekstra udfordring, fordi de efter en ny politisk beslutning er samlet på samme afdelinger, og dermed konstant kan lægge et internt pres på hinanden (7. møde, klip 3, 50:07):

Christian: Vi er også oppe i mod, at de er fireogtyve skråstreg otteogfyrre sammen fireogtyve/syv i døgnnet, hvor de hele tiden trykker hinanden eller præger hinanden og holder hinanden fast i den kultur. Og så kommer vi ud fem-ti minutter og en halv time ad gangen og er sammen med dem én mod tolv eller én mod fireogtyve, så det er jo en ulige kamp på den måde. Vi skal jo lægge et helt vanvittigt kulturtryk, hvis vi skal smitte bare den ene af dem. I hele organiseringen er vi bagude på point. Og lige så snart vi begynder at få en eller anden realistisk funktionseget relation, så skal vi rokere væk, og så kommer der nogle nye, der skal lære dem at kende fra bunden af og deres hakkeorden og den dynamik, der eventuelt er i den.

Christian beskriver her en central udfordring i den del af hovedopgaven, der har at gøre med at støtte og motivere, nemlig de begrænsede muligheder, der reelt er for at gøre en forskel, ikke mindst i forhold til rockerne. Den ene side har at gøre med, at det interne pres mellem de rocker-relaterede er en grundlæggende del af deres interne kultur, og den anden side handler om de strukturelle vilkår, som, fængselsbetjentene mener, er forringet betragteligt, efter det politiske tiltag om at samle rockerne på samme afdeling er trådt i kraft. Et vilkår, der bliver en udfordring for de betjente, der finder mening i netop at kunne gøre en

forskel, som Lotte udtrykker det på et tidspunkt: "også for at få et job. Det vi laver lige nu (...) der er ingen udfordring, vi har ingen kontakt (...) Man visner lidt ud i hjernen" (7. møde, klip 2, 1:36). Derudover har de erfarne fængselsbetjente erfaring med, at det er de lange relationer, der i sidste ende kan resultere i forandringer – hvilket også er umuliggjort med det politiske tiltag om konstante rokeringer i personalet blandt rocker-indsatte.

De politiske tiltag forringer således fængselsbetjentenes betingelser for at gøre en forskel i forhold til målgruppen. Men også målgruppen selv vanskeliggør det, ikke kun i kraft af det interne pres, de lægger på hinanden, men fordi presset også inkluderer at holde fængselsbetjentene på afstand. Det kommer meget markant til udtryk i relationen til fængselsbetjentene (7. Møde, klip 3, 29:11):

- Lotte: Hvis man går forbi og hører de der ting der. Var det nok til, at jeg gider at svare igen til det? Er det nok til, at jeg skal skrive på det? Nej, det var der faktisk ikke, for de går liige til før grænsen, hvor banderne altid gik over den (...)
- Christian: De har en selvforståelse af, at de har Danmarks største inde bag hegnet rockerklub-hus, og så har de et ekspeditionskontor ind til Kriminalforsorgen oppe hos os. Og hver gang vi bevæger os ud i deres zone, så er det i en eller anden grad en krænkelse, med mindre de har bedt os om at komme. Så når vi laver celle-eftersyn, eller når vi går ned og skal give en besked, så kan de finde på at råbe: "Betjent på gangen!" eller stille sig i vejen og sige: "Hvad skal du?"
- Lise: Gør de det nu?
- Christian: Ja, det gør de. Nogen af dem, ikke dem alle. De kan stille sig udenfor og sige: "Hvad skal du, hvem skal du have fat i?"
- Lotte: "Hvem skal du snakke med?"
- Christian: Og så har jeg oplevet den seneste uge (...) når jeg skal have fat i en bestemt, så sender de mig tilsyneladende med vilje et forkert sted hen, hvor han ikke er (...). Så når vi kommer derud, så har de en grund-definition af, at det er en krænkelse (...).

Det er ifølge fængselsbetjenten en krænkelse for de indsatte, når fængselsbetjente henvender sig til dem på det, de forstår som deres territorium. Modsat responderer de med indirekte 'gen-krænkelser' ved f.eks. at fejlinformere fængselsbetjenten, og på mere direkte måder gennem kommentarer til fængselsbetjentene, som er lige på grænsen af, hvad der kan indberettes. Beskrivelserne giver indtryk af en samspils-dynamik, hvor de indsatte spiller ind med fjendtlighed, provokationer og modvilje, og hvor systemet svarer igen med hårdt-mod-hårdt-strategier og forstår deres strategier i lyset af strategiske motiver. I det perspektiv kan man argumentere for, at relationen og samspillet (jf. Jefferson, 2014) er i risikozonen for at størkne i fastlåsthed (confined) både i sted, tid og praksisformer. Samspillet er tilsyneladende indespærret både i fængslet som fysisk ramme og i de forståelser af sig selv og hinanden, der præger kulturen bag muren.

På trods af fjendtlighed og modvilje må man som fængselsbetjent alligevel fortsætte (7. Møde, klip 3, 31:53):

Men jeg går også rundt i et forsøg på at have kontakt, selvom den er uønsket fra deres side, så siger jeg jo "hej" og så videre. Jeg kigger lige ind og siger: "Nå, men her ser sgu da fint ud. Nå, men, hvordan gik det med den ansøgning?". Hvad jeg nu kan få gang i en snak, som så måske kan føre til noget mere. Men de synes, jeg er en ubuden gæst.

Christians pointe om at blive ved med at søge kontakten, samtidig med at man er en ubuden gæst, sætter fokus på, hvad det kræver at tage den bløde del af hovedopgaven på sig, nemlig at man skal kunne holde til at fortsætte med at invitere og blive afvist. Med afsæt i dialektisk relationsteori kan denne betingelse siges at være et udtryk for en relation, som den professionelle skal acceptere, der på ét plan er ultimativt ikke-gensidig, nemlig i forhold til at *vill*e relationen. En sandsynlig medvirkende faktor til, at mange fængselsbetjente vælger den bløde del af arbejdet fra (jf. analyse af feltarbejdet).

Den manglende gensidighed opleves også fra fængselsbetjentenes perspektiv som udtryk for manglende taknemlighed:

Lotte: Også lige når man går ud igen, "SELV TAK" kan man så bare sig for lige at fortælle dem, man kunne jo godt lige have sagt tak. Det fylder jo alligevel, selvom man siger: "Nu møder jeg ind, og jeg forventer ikke at få noget igen. Og jeg giver bare." Så slider det da (7. møde, klip 2, 2:10).

Peter: Og selvom man på tomandshånd [forklarer, red.], at det ikke er os som fængselsbetjente, der har besluttet, at sådan skal det være, at det rent faktisk er på politisk plan, at det er blevet besluttet, så kan de godt se det: "Jamen, du kan godt se, vi bliver straffet oven i" osv., så kan man godt få lidt smule forståelse, men så kommer klagerne, så er det OS, så er det OS, der har taget de beslutninger der (7. møde, klip 1, 14:30).

Begge udsagn er eksempler på situationer, hvor det kan se ud til, at de indsatte ikke har en interesse i at etablere en god relation til fængselsbetjentene, og at arbejdet med at skabe dette dermed alene er overladt til fængselsbetjentene. I en professionel situation er dette naturligvis ikke ualmindeligt, men ikke desto mindre får det i praksis betydning for fængselsbetjentene, og man kan argumentere for, at fængselsbetjentene ovenfor udtrykker et behov for en større gensidighed i relationen. Det ser ud til, at behovet for anerkendelse ikke forsvinder på trods af relationens reificerende karakter. At få tak eller at blive forstået af den indsatte er at blive set på sin gode intention, og jeg forstår fængselsbetjentenes udsagn ovenfor som udtryk for et savn af netop dette.

Det er en udfordring at vedblive med at opretholde eller forsøge at etablere relationer, når der ikke kommer noget retur. Det stiller krav til det kollegiale samspil, hvor fængselsbetjentene må kunne relatere sig mere gensidigt (hvilket heller ikke er uproblematisk, jf. analysedel 3).

Med henvisning tilbage til Delmars magtbegreber (se kap. 5) kan man antage, at det vilkår, at de indsatte ikke er interesseret i relationen, konstant risikerer at 'lokke' fængselsbetjenten til at møde den indsatte med 'afstandstagende magt', fordi det kræver mod og styrke at fastholde en inviterende tilgang til en massivt afvisende gruppe/individ. Det bliver lettere og mindre risikofyldt at lægge afstand. Gennem afstanden undgår fængselsbetjenten at sætte sig selv (sin tillid) på spil og undgår dermed at blive afvist. Jf. analysen af aktionsforskning som refleksionsarena kan dette være med til at forklare en påpasselighed med at gå åbent ind i relationen til de indsatte, fordi det simpelthen er risikofyldt. Men konsekvensen bliver, at relationen ikke er et afsæt for at løse den bløde del af den opgave, fængselsbetjentene har. I stedet bliver den genstand for at reproducere et relationsmønster, hvor det kan lykkes at opretholde forestillingen om, at problemet hører hjemme i den anden (henholdsvis den indsatte/fængselsbetjenten). Relationen er (og praksis bliver) i den forstand 'confined' af de gensidige forestillinger om den andens motiver og den massive kulturelt betingede dikotomi-opfattelse.

På trods af den manglende vilje eller lyst til relationen er gensidigheden som et grundlæggende vilkår (jf. dialektikken) alligevel gennemgribende og betyder, at den relation, der er mellem indsatte og fængselsbetjente, har store risici for at størke i magtkampe og gensidig foragt. En dynamik, Christians mønster med at fortsætte med at tage kontakt kan forstås som et forsøg på at bryde. Man må antage, at denne tilgang stiller store og særlige krav til fængselsbetjentenes fag-personlige kvaliteter, primært evne til selvafgrensning og selvrefleksivitet, ligesom det også må kræve et godt selvværd at fastholde forestillingen om, at 'jeg er god nok', selvom man konstant bliver afvist.

En anden måde at udfordre og bryde dynamikken på kommer frem i samtalen om den gennemgribende skepsis, som ikke nødvendigvis behøver at stå i vejen for deres arbejde. Det kræver, at man i nogle situationer ikke tillægger de indsattes hele eller halve løgne for meget betydning (2. møde, klip 1, 1:43:59):

Lotte: Jeg synes også, fagligheden dér spiller ind. Fordi at mange laver måske den der eller allerede: "Ja, ja, nu prøver du på at snyde mig" eller skubber dem væk eller stopper dem i stedet for at vejlede dem i, hvad muligheder har du. Uanset om historien er sand eller falsk. Vi skal jo have fyldestgørende dokumentation og alle de der ting. Det ved man jo, hvis man er dygtig. Så man kan jo godt lytte og vejlede og virkelig altså fortælle, hvad muligheder der er. Og så er det jo op til, hvad man så tænker, når man har lukket døren. Det er jo lige meget. Ja, hans mormor er sgu ikke død. Men hvad nu, hvis han får at vide, at han skal komme dokumentation, kan han så overhovedet komme nogle steder. Men du skal stadig, ja, vise empati og lytte, og så skal du vejlede, hvis man kan. Men der er nok mange, der lukker den af og tænker: "Ja, ja".

Fængselsbetjenten formulerer her betydningen af at kunne se gennem fingrene med uhenigtsmæssig adfærd og i stedet fokusere på opgaven, som er at vejlede og guide den indsatte. Hun antyder, at det fokus, der ofte kan komme på, om de nu taler sandt, kan få den

konsekvens, at fængselsbetjenten afviser den indsatte ('skubber dem væk i stedet for at vejlede dem'). På den måde kommer den grundlæggende mistillid fra fængselsbetjentenes side til at skabe afstandstagende magt. Som diskuteret i analysen af feltarbejdet handler den afstandstagende magt om at 'opfinde' en uret i den anden, som kan legitimere en afstandstagende tilgang. På den måde kan afstanden fungere som en slags selvbeskyttelse (mod afvisning). I eksemplet, der fremhæves, kan det at afvise at hjælpe den indsatte baseret på en formodning om, at han lyver, forstås som udtryk for en afstandstagende magt, og det viser, hvordan dette udover at afkoble den professionelle tilgang også står direkte i vejen for opgaven, og får, som Delmar udtrykker det, den konsekvens, at 'den andens' handlerum indskrænkes. Jeg vil tilføje, at dynamikken i den afstandstagende magt får den betydning, at også fængselsbetjentens handlerum indskrænkes, fordi han/hun gennem fastlåsnings af relationen også selv bliver fastlåst og ubevægelig i sin kontakt og kommunikationsform. Begge parter bliver, som også diskuteret i analysen af feltarbejdet, fastlåst (indespærret – confined) i relationen.

Relationen virker tilbage på subjektets forhold til sig selv og andre

Som diskuteret i kapitlerne om videnskabsteori og teori er gensidigheden ifølge afhandlingens ontologiske udgangspunkt et grundvilkår i relationer og er uafhængig af, hvor adskilte parterne i en relation i øvrigt må opleve sig at være. Gensidigheden betyder, at vi altid påvirker og påvirkes i de relationer, vi indgår i, og at karakteren af vores relationer får betydning for vores selvforhold og forhold til andre (kap. 4).

Individets indre oplevelsesverden påvirkes af og påvirker hele tiden den ydre verden, og derfor er der en tæt forbindelse mellem det, der foregår inde i den enkelte, og det, der foregår mellem mennesker i det relationelle samspil. Den enkeltes indre processer og dynamikker er altså hele tiden i spil med det, der foregår uden for individet selv. Det betyder, at initiativer og reaktioner på initiativer fra den indsatte altid vil have indflydelse på de indre processer og dynamikker i fængselsbetjenten (og omvendt) og få betydning for den måde, fængselsbetjenten forstår sig selv på, og de er i den forstand med til at forme fængselsbetjentens og den indsattes selv:

Vores oplevelser i interpersonelle relationer inderliggøres i subjektiv bearbejdning (...) – og bidrager til etablering af indre strukturer (...) Således vil kvaliteter ved selvet som selvværd, selvfølelse og selvtilid også basere sig på, hvordan vi er blevet mødt og fortolket i relationer med mennesker, der har og har haft betydning for os (Møller, 2008, p. 45).

Denne dynamik er gennemgribende og samtidig ofte ubevidst og får derfor ofte lov til at leve sit eget liv bag om ryggen på relationerne. Et af argumenterne for, at professionsfag (hvor arbejde med andre mennesker og deres udvikling er i centrum) kontinuerligt må *forholde sig reflektivt* til de professionelle relationer, er netop, at bevidsthed om, hvilke dynamikker der

er i spil i relationen, og hvorvidt de er udviklingsstøttende eller står i vejen for udvikling, er en forudsætning for at bidrage til at skabe udvikling for de mennesker, der er fokus for ens faglighed.

I en professionel relation som relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, hvor relationen ofte udspiller sig på en kamplads mellem parter (jf. ovenstående diskussion), der oplever sig adskilte, og som grundlæggende forstår hinanden ud fra dikotomien 'dem-os,' indebærer dynamikken, at parterne hele tiden påvirker og påvirkes af den anden gennem initiativer og reaktioner, der påvirker billedet af én selv og den anden negativt. Gennem afhandlingen har jeg problematiseret, at relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene har en *fastlåsende* (indespærrende), *reificerende* og *manipulerende* (jf. strategisk baseret) karakter. Det problematiske i dette har at gøre med, at disse kendetegn ved relationen ikke kan undgå at spille ind på subjektets forståelse af sig selv og andre. Gennem den subjektive bearbejdning inderliggøres vores interpersonelle oplevelser (Møller, 2008, p. 45), og det får derfor betydning f.eks. at blive mødt som objekt, (hvilket bl.a. dikotomi-opfattelsen 'dem og os' og den gensidige mistillid bidrager til), ikke blot som en frustration eller vrede i nuet, men også på den lange bane, fordi det påvirker den måde, vi kommer til at forstå os selv på (jf. Jeffersons confinement-begreb, hvis pointe netop også er, at det fastlåsende virker tilbage på subjektets selvforståelse). Eksempelvis kan det være svært at fastholde eller udvikle et selv billede/selvforståelse af at være en kompetent og værdifuld fængselsbetjent, hvis de relationserfaringer, man får i jobbet, hele tiden handler om afvisninger, kritik, modstand og afsky. Omvendt er det ligeledes vanskeligt at bryde et kriminelt mønster og forestille sig at kunne blive en anden udgave af sig selv, hvis de relationserfaringer, man har og får, ikke understøtter det. Sagt på en anden måde bliver det svært at bringe sig selv i udvikling, hvis der ikke er nogen til at være sammen med én om det (håbet eller troen). Dette kan være en mulig faktor i forklaringen på, hvorfor det bliver så nemt at gå i en mere kriminel retning (forståelse) efter bare kort tid i fængslet (Minke, 2010), fordi de relationserfaringer, man får med de andre indsatte, den fortolkning af sig selv, man møder hos de andre indsatte, understøtter et selv billede (og en virkelighed), der er mere befordrende for ens forhold til sig selv (jf. at selvforholdet baseres på den måde, individet mødes og fortolkes på i relationer).

Det kan måske også være en del af forklaringen på, at fængselsbetjente prioriterer de kollegiale relationer så højt, fordi de herigennem får bekræftet et selv billede af at være kompetente og tilstrækkelige.

Da "Den måde vi bliver mødt og fortolket på, danner udgangspunkt for den måde, vi oplever og vurderer os selv på" (Møller, 2008, p. 45) er relationsarbejdet centralt i en kontekst som fængslet, hvor formålet bl.a. er at støtte mennesker i at skifte spor i livet. Det stiller især krav til fængselsbetjentenes relationelle kvaliteter, herunder særligt evnen til at forholde sig refleksivt til sig selv og andre. Schibbye (2010) understreger, at "ubevidste processer ligger til grund for gentagelse af samværs måder" (p. 140), og at det at ændre uhensigtsmæssige samværs måder indebærer (hjælp til) selvrefleksivitet. Dette er i mit perspektiv et argument for at gøre fængselsbetjent-jobbet til et fag og en faglighed, der inkluderer en refleksiv forholde-sig til den betydning, samværs måder har for de indsatte muligheder for at komme i

udvikling (og for at tage vare på fængselsbetjentene og den udsathed, der følger med deres job, jf. forrige analysekapitel).

I interviewene under feltarbejdet bemærkede jeg, at flere af fængselsbetjentene ikke til lagde relationen til de indsatte en afgørende betydning i forhold til deres arbejdsglæde. Aktionsprocessen giver et billede af, at relationen til de indsatte kan være forbundet med stor frustration og udsathed. I analysen af refleksionsarenaen var en af de gennemgående tematikker i de udvalgte samtalesekvenser, hvor påvirkede og udsatte fængselsbetjentene er i relationen til de indsatte. En forklaring på forskellen mellem feltarbejds og aktionsprocessens erfaringer kan være, at en nedtoning af betydningen er en overlevelsesrettet væremåde, hvis funktion er at holde relationserfaringerne med de indsatte på afstand. En anden forklaring af mere praktisk karakter kan være, at hele stemningen mellem de to lejre var markant dårligere i perioden med aktionsprocesser, og at den massive negativitet derfor er svær at holde på afstand. Endelig er det også en mulighed, at den arena, vi får etableret sammen, inviterer til at give den negative påvirkning fra de indsatte plads og sprog (jf. analysen af refleksionsarenaen).

Relationel mistillid, men handlingstillid

Tematikken om skepsis og mistillid som grundvilkår i relationen mellem fængselsbetjente og indsatte får i processerne tilført flere nuancer. Fængselsbetjentene kan genkende mønsteret af den gennemgribende skepsis, men har selv en forståelse af, at der godt kan opstå tillid i relationen med de indsatte (modsat de indsattes perspektiv, jf. mit feltarbejde). Allerede fra starten af vores proces har de også svært ved at genkende det entydige billede af den manglende tillid (2. møde), som de indsatte udtrykker. I en samtale på *den 7. procesdag* nærmer vi os indholdet af nogle af de nuancer, der må tænkes med, når fokus er på tillid i relationen (7. møde, klip 3, 37:15):

- Christian: Det er, fordi du siger: "Og sådan er det også i mange situationer, at de har den der strategiske tænkning i forhold til vores soft power, og nu er de systematisk mere sure på os i forsøg på at skubbe os" (...) Men så er der også en tredje ting i spil, som jeg tænker er mere individuel. Det oplevede vi f.eks. lige her, sidst vi skyggede hinanden. Det snakkede vi også (...) at de [de indsatte, red.] kan godt komme, og det er tydeligt, at de godt er klar over, at det er mig, de snakker med nu. Og så appellerer de til mig, fordi de tænker, at jeg har en eller anden slags gennemslagskraft (...) Så kommer han ikke bare som en bred utilfredshed (...) Så siger han: "Christian, nu har det her været galt længe. Kunne du ikke prøve at gøre noget den her gang, for at vi får det her lavet". Og så kan jeg jo godt tænke: "Prøver han ligesom at fedte" eller, men jeg har mere indtryk af, at han tænker, at jeg rent faktisk har en gennemslagskraft, så der er en chance for, at han får den opvaske-maskine lavet (...) selvom jeg ikke f.eks. ikke står på ønskelisten over dem, de vil på udgang med.
- Lotte: De har spottet os hver især, hvad vi kan.

- Christian: Ja, det tror jeg.
- Lotte: Og hvad vi brænder for (...)
- Christian: Og så spørger de mig, også dem, jeg ikke er kontaktperson for: "Kan vi ikke lige sætte os sammen, for jeg har lige fået svar fra direktoratet" (...) Det kan være X, som gør livet surt for os nærmest på daglig basis, og han er sur på mig (...) Men han går alligevel også til mig, når han har brug for hjælp. Så han har en eller anden tillid.
- Lise: Ja, der er en eller anden form, om det er en opgave-knyttet tillid, kan man kalde det det?
- Peter: Jo, men de kan jo ikke foretage sig noget uden os.
- Christian: Altså, jeg er lige så ihærdig, som når jeg er i vejen for dem. Det er jo også at kunne stole på. Han kan stole på, at jeg slår ned på ham, når han ryger på gangen, og han kan også stole på, at jeg hjælper ham med sagsbehandling, selvom han lige har kaldt mig en idiot.
- Lise: Ja, ja, så det er jo tillid, der er noget tillid, der går på noget handlingsplan. Og så er der noget, der går på det relationelle, hvor man kan sige, der er der en grundlæggende mistillid (...) Der er noget, der er handlingstillid. Det er da spændende at undersøge, hvad det kan bringe med. Hvilken betydning har det for det, I lige nu ikke synes, I lykkes ret godt med, nemlig at komme til at påvirke dem? Kan man nøjes med det [handlingstillid, red.]?
- Peter: Der er kæmpe forskel på, hvor meget man kan udnytte den tillid.ovre hos os [rockerafdeling, red.], der når man ikke ret langt, men hvis man har haft begrænset f.eks. over på afdeling X, det er noget helt andet, der kan du edderma'ne nå langt med den der, rigtig, rigtig langt.
- Lise: Så hvad fa'en kan man nå langt med her?

I samtalen kommer vi tættere på, at der er initiativer fra de indsatte, der peger på, at de har en eller anden form for tillid ("Så han har en eller anden tillid"), der kobler sig på det, betjentene kan og gør. Denne handlingstillid forbinder Christian også med det at være tydelig og til at regne med. Uanset om det handler om at være konsekvent i forhold til overtrædelser (rygning på gangen) eller om at hjælpe ham med henvendelser. Det kommer også frem, at fængselsbetjentene oplever, at denne handlingstillid er svær at bruge i forhold til at påvirke de indsatte (rockere), fordi det ikke giver 'goodwill' eller åbner op for relationen, at fængselsbetjentene handler på vegne af den indsatte (jf. Christians kommentar om, at de opfatter personalet som deres rekvisitionskontor og dermed nærmest 'bare' tager servicerne for givet).

Samtidig kan man også argumentere for, at tillid kun rettet mod handling (service) i sig selv bærer et reificerende syn på fængselsbetjenten, hvilket understreger kompleksiteten i faget, når man ser på det med et relationelt blik.

Kan relationen være anderledes?

Med afsæt i, at relationen grundlæggende baserer sig på gensidig skepsis og mistillid, og med fængselsbetjentenes oplevelse af ikke at kunne rykke noget i arbejdet med de indsatte, arbejder vi i processen med at undersøge, om der er sammenhænge, hvor

fængselsbetjentene oplever, at relationen til den indsatte er anderledes, og i givet fald, hvordan den så er anderledes. Vi bevæger os ind i temaet gennem et fokus på, hvilken betydning magt spiller, og kommer til at tale om naivitet (6. møde, klip 4, 33:16):

- Christian: Altså, jeg bilder mig selv ind, at jeg prøver at holde fast i en slags naivitet i hvert fald udadtil over for den indsatte. Altså, jeg prøver at vise tillid og lægge op til, til, at de kan træffe et valg, som ligger
- Sanne: Som du vil have dem til
- Christian: Inden for rammerne af det, jeg ønsker.
- Peter: Så giver du jo af samme skuffe, så manipulerer du jo også.
- Christian: Ja, det gør jeg da fuldstændig.

Samtalerne om emnet kører frem og tilbage mellem, om man kan vise ægte tillid, ægte naivitet, ægte interesse osv. eller ej. Hver gang vi udforsker nærmere, kommer vi ind i strategiske elementer, som i udvekslingen ovenfor, hvor de øvrige konkluderer, at Christians 'en slags naivitet' er manipulation, fordi han bestemmer, hvilke mulige valg, den indsatte kan vælge mellem ("Inden for rammerne af det, jeg ønsker"), og hvis de indsatte ikke indpasser sig i denne ramme, så sætter han ind med magt (6. møde, klip 4, 33:45). Udforskningen fortsætter og fører os ind i et felt, som bliver afgørende for resten af projektets fokus på relationen til indsatte (6. møde, klip 4, 36:21):

- Lise: Men den der naivitet eller måske påtagede naivitet (...) Er det muligt for jer at gå ind i nogle relationer, er det forsvarligt for jer at gå ind i nogle af de relationer med en ægte naivitet? (...) Kan man det?
- Peter: Det kan man godt. Man kan sagtens sidde, det har jeg da, jeg har haft nogle snakke med X [indsat, red.] angående HA. Jeg kan godt spille fuldstændig dum og uvidende og spørge: "Hvordan er det egentlig? Og hvorfor gør I sådan?" Selvom jeg egentlig godt kender svaret, men man får en dialog i gang.
- Lise: Men det er ikke en ægte naivitet. Det er også en påtaget.
- (p4)
- Peter: Ja. Det er det.
- Christian: Jamen, det synes jeg godt, man kan i små rum og i små doser. Hvis jeg sidder tre timer i en bil (...) med en bestemt indsat, så kan jeg godt snakke helt åbent (...) og tage det, han siger, for gode varer og vise, at jeg rent faktisk er interesseret i at høre hans historie.
- Lise: Men det er jo interessant, for da jeg både snakkede med fangerne i de interview der, og jeg har snakket i interviewene med jer og jeres kolleger, og når man i øvrigt læser om det her felt, ikke? De der udgangsture, de står som noget særligt
- Lotte: Det er de. Det er fordi, vi er i civilt.
- Lise: Fordi I er i civilt.
- Christian: Det er ét element. Et andet element er, at vi er væk fra publikum.
- Lise: Ja, I er væk fra de andre magt-relationer, både den ene og den anden vej.

Christian: Og så har, de har brug for at få opbygget et tillidsforhold på turen, fordi det giver dem en frihed hjemme på adressen, og vi har brug for at få opbygget et tillidsforhold, fordi det giver os en mulighed for at lave et mere afslappet miljø der, hvor vi skal være. Øge succesen. Hvis ikke jeg kan leve med at stå i døren og ikke stå klods op af ham ved kassen inde på tanken, så ødelægger det jo hans udgang (...) Ude på tankstationen, der er det ligesom i en sådan en slags Ingenmandsland eller noget.

Ingenmandslandet – metafor og metode

Betegnelsen 'Ingenmandsland' blev skelsættende for vores måde at tale om relationen til de indsatte på, en metafor, der blev omdrejningspunkt for refleksioner over, hvordan de kunne arbejde med at udvikle relationen med de indsatte. Ingenmandslandet som metafor viste sig brugbar, fordi vi i udfoldelsen af metaforen kom tættere på forskellige karaktertræk ved relationen i den almindelige hverdag versus på udgang, og blev klogere på begge dele.

I en common sense forståelse betyder Ingenmandsland oprindeligt et område mellem to stater eller langs fronten mellem to krigsførende magter, hvor de nationale regler ikke gælder. Her gælder de internationale regler (Wikipedia, 2015). Metaforen er interessant, fordi den zoomer præcist ind på det kendetegn ved relationen på udgang; at de normale spilleregler i en vis forstand er sat ud af spil, og der derfor gives mulighed for en anderledes relation. På procesmødet gangen efter begrebets 'fødsel' udforsker vi nærmere, hvori det anderledes i Ingenmandslandet består. Modellen viser de pointer, vi kom frem til på mødet (7. møde, klip 4):

Ingenmandslandet på udgang – hvad er anderledes?

Rammer – også de fysiske

Ingen uniform – mindre distance
De faste retningslinjer og rammer er fjernet
De fysiske rammer er anderledes
De andre kolleger og indsatte er fjernet

Fængselsbetjentenes indstilling

Er mere sårbar, fordi vi er på udebane og på vej til deres hjemmebane
Vi ønsker mere kendskab
Vi udviser mere interesse og spørger typisk mere ind til dem
Vi er gæster
Vi er mere forsigtige med at skride ind
Anviser mere diskret

Den indsattes indstilling

Skal opføre sig anderledes end i fængslet
Har brug for god kontakt til fængselsbetjenten for at få en god dag
Kan være taknemlig, hvis det er gået godt
Kan være afvisende i bilen hjem. Ved at omstille sig til den person, han er i fængslet

Relationen – det er anderledes for begge

Begge skal opføre sig anderledes
Samvær i meget lang tid (måske 3 timer i bil hver vej)
Indtager mad sammen
Begge har ønske om, at det skal blive en god dag
De aftaler, de laver, er i begges interesse
Samtaler kan blive mere fortrolige
Gensidig lettelse, når det er gået godt

Som det ses af modellen går parterne ind i relationen på en anderledes måde end på afdelingen. Det har selvsagt stor betydning, at relationen foregår i en fysisk kontekst uden for fængslets mure, hvor de faktorer, der normalt er medkonstituerende for relationen, er fjernet. Det drejer sig dels om, at den fysiske indespærring ikke er til stede (og sikkerhedsopgaven ikke er et spørgsmål om at låse den indsatte fysisk inde, men om at sikre sikkerhed på anden vis, f.eks. gennem relationen). Og dels drejer det sig om, at det 'publikum', der normalt overvåger relationen mellem den enkelte indsatte og fængselsbetjent, er fjernet. Kommunikation

mellem fængselsbetjent og indsat har som oftest også en kommunikativ hensigt rettet mod dette publikum inde i fængslet (jf. modellen 'Det komplekse praksisrum'). For fængselsbetjentene handler det f.eks. om, at de altid er bevidste om at statuere et eksempel (jf. eksemplet fra kap. 5 med den indsatte, der kaster stol efter fængselsbetjentene, og hvor fængselsbetjenten efterfølgende har kvaler over, at de ikke greb hårdere ind – ikke i forhold til den aktuelle indsatte, men i forhold til de andre indsatte, der så på), og for de indsatte vedkommende handler det om gennem kommunikationen at signalere karakteren af relationen til fængselsbetjentene (som dårlig). Uden dette publikum er 'relationsrummet' på den måde rensat i forhold til de vante relationer.

Derudover er et af de vigtigste elementer, at relationen forekommer mere gensidig. Fængselsbetjenten og den indsatte har et fælles ønske om at få en god dag (et fælles tredje). De er begge mere imødekommende over for hinanden. De udviser velvilje i forhold til at få turen til at lykkes. De er begge lettede, hvis det er gået godt osv. At kunne udspille en sådan gensidighed hænger formentlig sammen med den faktor, at ingen af de vante beskuerer kan observere deres kommunikation. Med henvisning til Goffmans (2004) metaforer kan betjenten og den indsatte på udgang forstås som et 'hold' over for omverdenen (som er 'publikum'), og hvor det handler for holdet om ikke at røbe holdets hemmelighed, nemlig at holdet består af en indsat og en fængselsbetjent. At være et hold i den forstand og ikke røbe holdets hemmelighed bidrager også til udgangen som et fælles projekt med gensidige ønsker.

Der er også noget, der tyder på, at gensidigheden får betydning for den måde, de kommunikerer med hinanden. Målet er en god dag, hvilket bl.a. indebærer, at den indsatte får en god oplevelse og ikke bliver udstillet foran sin familie (7. møde, klip 4, 29:50):

- Lotte: Jeg har også altid haft en aftale med dem, jeg har kørt med, at de siger, når de gerne vil hjem, og ellers er det seks timer efter. Og jeg skal ikke nævne for dem, at vi skal afsted. Det skal de lære selv at holde styr på.
- (...)
- Christian: Det mindst kejtede og det mindst pinlige er, hvis det er dig, der rejser dig op, når vi skal hjem, så følger vi efter.
- Peter: Men det kan man
- Lise: Så hvad kan vi kalde det? (...)
- Christian: Forventningsafstemning. Aftaler.
- Lise: Men det er noget med, det er noget med
- Christian: Det er noget med at give dem ansvar.
- Lise: Ja (...) I vil jo gerne undgå irettesættelsen af dem, så de ikke taber ansigt.
- Christian: Ja, der er ingen grund til at ydmyge dem over for familien.

I samtalesekvensen her tematiserer fængselsbetjentene en af de forskelle, der er på udgangen og på den almindelige hverdag på afdelingen, nemlig at der er tydelige aftaler mellem parterne, som begge har en interesse i at overholde. Som det kommer frem, har aftalerne både et læringssigte ("Det skal de lære selv at holde styr på") og fungerer som en beskyttelse af den indsatte i forhold til ikke at blive udstillet ("der er ingen grund til at ydmyge dem

over for familien"). Det, der træder frem som en forskel, er, at de samarbejder om et fælles mål.

Som forsker bliver jeg optaget af, hvordan fængselsbetjentene mon forvalter deres dobbeltrolle på udgangen (i Ingenmandslandet), fordi jeg er nysgerrig på, om de oplever at gøre det på en anden måde end hjemme på afdelingen. I processen kommer det frem, at de vejleder dem mere forsigtigt, når de er på udgang end ellers (7. møde, klip 4, 9:52):

- Christian: Og vi er jo også, fordi vi er gæster, så er vi også tvunget til at opføre os anderledes.
- Peter: Ja, vi er noget mere ydmyge.
- Christian: Jeg kan jo ikke (...) Jeg ved ikke, om ydmyg er det rigtige ord, men vi er jo mere forsigtige med at skride ind, eller det er med lidt mere forsigtighed eller hensynsfuldt, når vi skal lave et indgreb, eller når vi skal lave en vejledning, så er det sådan mere diskret.

Følelsen af at være gæst har tilsyneladende betydning for måden, de henvender sig til de indsatte på. Ifølge Christians udtalelser kan noget pege på, at relateringsformen er afstemt til situationen, og det, har de gode erfaringer med, virker. Det er interessant, hvordan det kan lade sig gøre at relatere så anderledes så tilsyneladende problemfrit. Da de senere i processen forholder sig til, hvilke af de nævnte punkter, de finder interessante at fokusere på i forbindelse med at kunne overføre noget til dagligdagen inde i fængslet, går de uden om netop dette aspekt (7. møde, klip 4, 1:46:20):

- Lise: Nogle af de punkter, der ikke har været i spil, som I ikke har fundet interessante, er de to nederste: 'Mere forsigtig med vejledning' og 'Mere diskret' (p9)
- Christian: Jeg synes ikke, der er den store forskel i udgangspunktet udover, at vi tager en del af lynafledningen derhjemme, inden vi kommer derud, så vi af hensyn til familien er mindre tydelige.
- Lotte: Mener du i forhold til det projekt, vi snakker om nu?
- Lise: Jeg mener i projekt 'relation til rockerne', der tænker jeg, at det, I jo egentlig, det, der er også, er en tråd i det her, det er, I har særlig opmærksomhed på den særlige situation, det er for rockerne at komme på udgang. Det er I meget sensitive, meget lydhøre overfor.
- Christian: Hm, hm.
- Lise: I forbereder dem lige på (...) I hjælper dem, I guider dem rigtig meget, i forhold til det med deres familie på en særlig måde, så de ikke kommer til at tabe ansigt og bliver udstillet.
- Christian: Jeg tænker, at vi jo ikke er en millimeter mindre magtfulde, det er bare mere smidigt tilrettelagt.
- Lise: Fuldstændig.
- Christian: For vi er i fuld kontrol over situationen. Det er bare for familiens skyld, og jeg tror ikke, fangen er i tvivl om, at det er os, der har magten.

Peter: Jeg tænkte netop på det samme (...) Jeg synes ikke, der er forskel på, hvordan jeg udnytter magten, om jeg er herinde eller derude.
Lise: Nej.
Peter: Det er afstemt efter situationen.

Magten er den samme. Forvaltningen af magten ligeså, når jeg som her spørger fængselsbetjentene. De er grundet konteksten 'tvunget' (Christians udtryk) til at agere anderledes og har planlagt magtens ansigt udadtil hjemmefra, så både magten og den gode stemning kan opretholdes. Jeg udfordrer, om det med mere forsigtighed/diskret henvendelse rummer ressourcer, som kan overføres til relationen på afdelingen, og det er der umiddelbart ikke stemning for. Forsigtigheden er en form, ikke et indhold. Det vil sige, at forsigtigheden ikke har noget at gøre med, at relationen har en anden karakter, snarere er karakteren fastholdt, men på en anden måde gennem en anden form. Forsigtigheden tjener et helt klart formål i konteksten, og den kan lade sig gøre, fordi de indsatte er med på samarbejdet (7. møde, klip 4, 1:50:15):

Christian: (...) for ude, der er de også mere tilbøjelige til at reagere på små vink, hvor de inde skal have en mere tydelig guidning. Så det er jo let for os at være diskrete derude, fordi de er modtagelige for vores diskrete irettesættelser. Herude er de en del af en flok, så der skal vi jo vise, at vi stadig kan gennemføre det, vi siger (...)
Sanne: Handler det ikke også om, at vi vil passe på os selv? Altså, hvis jeg var i en situation, hvor det var, at jeg sådan meget tydeligt skulle sige til fangen sådan og sådan, og hvis han så ikke fulgte den, ja, okay, så kan man så stå der på udebane et eller andet sted
Lise: Hvor man ingen alarm har.
Sanne: Lige præcis.
Christian: Hvis man er i en situation, hvor man er bange for at miste kontrollen, så er det farligere derude, end det er herinde. Der er en, der trykker på knappen, og så kommer der fyrrer andre. Herude er du helt alene.

Det er som om, der er en slags udtalt fælles forståelse for noget her mellem fængselsbetjent og indsat. Har de noget på hinanden? Den indsatte ved, at betjenten dybest set ikke kan stille noget op, hvis han har tænkt sig at stikke af. Fængselsbetjenten ved, at den indsatte har brug for at fremstå på en bestemt måde hjemme hos familien, og indvilger i at understøtte dette billede. Det er en usynlig og tavs kontrakt, der tilsyneladende kan bære en anden relateringsform, end de er vant til. Set fra fængselsbetjentens perspektiv er denne relateringsform ikke som sådan en (udviklingsmæssig) ressource, men en kontekst-afstemt, velfungerende adfærd. De oplever ikke, at de gør noget andet som sådan. Det, de gør, ser måske anderledes ud, men det kommer samme sted fra. Er der så tale om et samarbejde om en pseudo-proces? Og hvilken betydning har det? Er det reificerende? OG kan man så overhovedet lade sig inspirere af Ingenmandslandet til praksis inde i fængslet?

Fra metafor til praksis – er der en vej at gå?

I arbejdet med at forholde os til relationen med de indsatte bliver metaforen 'Ingenmandsland' springbræt til at reflektere over og (i mindre grad) udforske nye mulige praksisformer. Udgangspunktet er, at fængselsbetjentene oplever, at det er svært at lykkes med at få kontakt til de indsatte og få mulighed for at skabe en relation, hvor de kan påvirke dem i en positiv retning, og at de savner mening i deres arbejde (jf. "man visner lidt ud i hjernen").

Som vi så ovenfor, er det ikke en anderledes tilgang via f.eks. mere forsigtighed/hensynsfuldhed, som fængselsbetjentene forstår som det, der udgør det anderledes. Til gengæld ser de mange andre muligheder for at bringe elementer fra ledsaget udgang (Ingenmandslandet) i spil (7. møde, klip 3, 44:17):

- Lise: Så det interessante må være at eksperimentere med, hvad er det, hvad er det for noget kommunikation, hvad kan I byde ind med her for ikke bare at lade den her køre (henviser til modellen over kommunikation mellem dem)? Hvis I vil ind og røre noget ved dem, hvad kan man så gøre herovre? Det er måske der, Ingenmandslandet kunne være interessant at dykke ned i (...) Det er det, der vil være min tanke.
- Lise: Hvad griner du af? (henvendt til Lotte)
- Lotte: Jamen, det er fordi, den kører på højtryk [hjernen red.] med alle de der ideer, man har.

Som sekvensen ovenfor viser, lægge jeg op til, at eventuelle nye praksisformer skal give mening i forhold til at 'røre noget ved dem', underforstået at nye praksisformer får betydning for kvaliteten af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte. Procesarbejdet med at reflektere over, hvordan elementer fra den ledsagede udgang kan overføres og inspirere til nye praksisformer i hverdagen inde i fængslet, var overvejende meget energifyldt og iderig (jf. Lottes udsagn ovenfor). Indimellem dukkede tvivlen dog også op, overvejende pga. af den særlige indsatte-kategori og de dårlige erfaringer, der er med gensidighed og imødekommenhed fra de indsattes side. I den sammenhæng udtrykker Lotte (7. møde, klip 4, 1:18:16):

Jeg ved godt, det stadig er, jeg ved godt, man skal bare ikke give dem en lillefinger. Det var derfor, Peter sagde, lige inden vi gik ud: "Det er jo rockerne". Så låser man sig bare, fordi man er så bange. For hvis de får lidt, så vil de have mere. Men jeg tror stadigvæk, at hvis det er fælles, og fortæller dem: "Kom med nogle forslag til (...), hvad kunne I tænke jer?" (...) Så har vi alt det andet, der er i gang. Vi er uden uniformer, og vi er væk fra afdelingen, og de er noget særligt. Så tror jeg også, det giver noget mere.

Det er også karakteristisk, at der i diskussioner som disse bliver diskuteret, om aktiviteterne skal gælde for alle. Der er mistillid til, at alle kolleger er interesserede i dette arbejde, og det foreslås også, om ikke de skal starte op på frivillig basis. Det afføder en diskussion om forskellen på at lave noget af frivillig lyst eller som en del af en faglig tilgang, og om, hvad den forskel betyder i forhold til at være udsat i relationen til de indsatte.

De forskellige perspektiver til trods diskuterer vi os i fællesskab frem til en række elementer, som giver mening i konteksten, og som fængselsbetjentene kan stå inde for. Det følgende er et sammendrag af disse pointerne, der skal give dem inspiration til nye praksisformer (for et mere detaljeorienteret indblik, se 6. og 7. møde):

Ingen uniform

Uniformen er en del af fængselsbetjent-identiteten og markerer den rolle, fængselsbetjenten har. I arbejdet med at udvikle ideer til nye praksisformer med afsæt i metaforen 'Ingenmandsland' mener alle, at det vil være en fordel med flere sammenhænge, hvor fængselsbetjentene ikke har uniform på, fordi det kan åbne op for en anden relation²³⁴. *"Jeg tror på, at hvis bare den [uniformen, red.] bliver fjernet, bliver det nemmere at bruge nogle af de andre ting, f.eks. ved sport, madlavning"* (7. møde, klip 4, 1:03:54). Ved et par lejligheder har en af fængselsbetjentene været på tjeneste i civil og har oplevet at få forskellige reaktioner. Flere indsatte syntes, det var befriende, men engang oplevede han, at en indsat blev vred, fordi det fratog ham muligheden for at se på fængselsbetjenten som en repræsentant for det system, han hadede. Når han ikke bar uniform, blev han til menneske, og det blev sværere at hade ham. Dette kunne tyde på, at uniformen bidrager til et reificeret syn på fængselsbetjente og dermed vanskeliggør at etablere mere subjekt-subjekt-prægede relationer.

Fængselsbetjentene er enige om, at de kan skabe flere situationer inde i huset, hvor de ikke behøver at have uniformen på.

Væk fra afdelingen – og i små grupper

En anden inspiration var, at det ville være understøttende for arbejdet med de indsatte at komme væk fra afdelingen (jf. den ledsagede udgang) og lave aktiviteter, f.eks. sport og andet. I den sammenhæng diskuterer de, at det er optimalt at arrangere aktiviteter med maksimum 6 indsatte. Færre vil gøre resten mistænkelige, og det vil betyde, at de vil takke nej. Flere indsatte vil gøre det vanskeligt at få ordentlig kontakt.

Ansvar – gensidigt ansvar

Et af de relationelle fænomener fra udgang, som giver mening at overføre, er ifølge fængselsbetjentene et mere udpræget gensidigt ansvar: *"det er derfor, jeg har lavet den firkant deroppe med den der gensidig accept og ansvar. At hvis man har gensidigt ansvar også, altså at det er et fælles projekt, de er med til at bestemme, hvad er det, vi skal, så de også er indehaver af det. Og vi sætter nogle fælles spilleregler op. Selvfølgelig er det os, der bestemmer, hvad der kan lade sig gøre, ikke? Men de er med til at beslutte, hvordan det skal forløbe, om det nu*

²³⁴ (Liebling et al., 2010) Liebling et al. henviser til et eksempel fra fængselspraksis (Deighton & Launay, 1993), hvor en del af fængselsbetjentene, som led i at udøve mere skønsbaseret praksis, valgte ikke at bruge uniform. I samspil med langt mindre brug af formelle disciplinære procedurer, erfarede de, at dette påvirkede de indsatte positivt, idet de "dropped their defensive barriers" (Liebling et al., 2010, p. 87). Det er naturligvis herfra ikke muligt at slutte, at fravær af uniformer i sig selv får positiv indflydelse på relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, men eksemplet kan være retningsgivende i forhold til at pege på tiltag, der i samspil med andre elementer kan løse op for relationen.

er musik eller biblioteket, eller om det er nede i hallen, man skal lave et eller andet med dem, eller ude i kondi, så tror jeg bare, alt det andet, så viser man også mere interesse, men, så er man i en anderledes situation" (7. møde, klip 4, 1:17:38). Fængselsbetjenten argumenterer her for at skabe situationer med gensidig accept og ansvar og understreger samtidig, at det ikke er et spørgsmål om at sælge ud af magten ("*Selvfølgelig er det os, der bestemmer*"). Diskussionerne har altid afsæt i balancen mellem på den ene side at skabe mere kontakt og på den anden side at fastholde magten. Det giver mening deres opgave taget i betragtning, og da diskussionerne altid er et spørgsmål om ikke at afgive for meget magt, og ikke et spørgsmål om at give for lidt kontakt, tydeliggør diskussionerne også perspektivet på prioriteringer mellem 'det bløde' og 'det hårde'.

At vise mere interesse

Perspektivet omkring at udvise mere interesse blev også fremhævet som et fokuspunkt i fremtidig praksis. Et argument er, at dette kan alle praktisere ved uopfordret at spørge undrende til noget af det, de indsatte er optaget af: "*Jeg tænker, en god indgangsvinkel kunne være, de går meget op i træning, og (...) jeg ved en del om træning, og det kunne være en god indgangsvinkel. Det er ikke sikkert, der kommer noget ud af det, men hvis vi ikke prøver, kommer der slet ikke noget ud af det*" (7. møde, klip 4, 1:08:43). Der er enighed om, at det at udvise mere interesse ikke indebærer en uoverskuelig stor indsats, men måske kan give stor effekt. Fængselsbetjentene oplever, at de allerede har god erfaring med at udvikle en mere interesseret tilgang via videndelingsmøderne: "*Vi har forsøgt lidt os 4 med det her i videndelingsmøderne (...) fordi det er lige præcis det der med at udvise interesse og kombinere det med, at det er i en anden sammenhæng end normalt. Der har vi jo snakket meget om med dig, Peter, om dit forsøg på at etablere en eller anden form for mere sund kommunikation med X ved at udnytte, at han har en god relation med skolelæreren og vi (...) så hvis han kunne begynde at få en kommunikation med X, mens læreren er til stede, for han siger, at sådan snakker de ikke sammen, som X og Peter snakker sammen, så får han svært ved at være i den rolle, og så vil han måske svare mere ærligt på spørgsmål omkring, hvordan og hvorledes han har det. Så der kan man udnytte, at man spørger indtil og viser en ægte interesse, og han er ligesom afvæbnet, fordi han er, ikke er hjemme, eller han har paraderne mindre oppe, fordi han ikke er hjemme i vores celle (...)"* (7. møde, klip 4, 1:10:26). Fængselsbetjentene ser således mulighed for både at bruge det i det små i hverdagen og for at inddrage det i de faglige snakke om, hvordan de skal forholde sig og tackle de indsatte.

Fastholde regler – men sætte sin forfængelighed på spil

Gennem fortællinger om praksisoplevelser deler fængselsbetjentene gode erfaringer med at gøre noget med de indsatte, som er anderledes. Her bliver det, spontant at gribe situationer og lave sjov, bl.a. diskuteret. "*Men jeg tænker også helt ned i sådan nogle små spontane ting, som kan være sværere, og man kan*

få helt ondt i maven af at forsøge at sætte det i værk. Men jeg har oplevet, at det gav en positiv effekt. Jeg husker især én episode (...)" (7. møde, klip 4, 1:31:00). Herefter fortæller fængselsbetjenten om et eksempel med en kagespisnings-konkurrence med en indsat, de altid var på kant med. Den indsatte vandt konkurrencen: "Men efter den dag havde vi aldrig bøv'l med ham".

Med afsæt i denne lille praksisfortælling sammenfatter fængselsbetjentene følgende kendetegn ved situationen, som kan være inspiration for praksis fremadrettet: Oplevelsen var en succesoplevelse for den indsatte, fængselsbetjenten var på udebane (foregik på de indsattes gang), fængselsbetjenten satte sin forfængelighed på spil, gjorde sig sårbar, og gjorde: *"fangen større end mig selv"* (7. møde, klip 4, 1:35:38). Det helt centrale er, at fængselsbetjentene her oplever at kunne gøre en forskel uden at risikere at udfordre nogle regler. Det er – med deres ord – alene deres egen forfængelighed, de sætter på spil.

Opsamlende om Ingenmandslandet

I diskussionerne er der høj energi på ideen om at lave nogle anderledes aktiviteter med grupper af indsatte. Fængselsbetjentene ser muligheder i, at de herigennem kan kombinere det at lave noget anderledes, være væk fra afdelingen, uden uniform og fælles ansvar i en ramme, hvor de kan fastholde ankeret i deres opgave, nemlig at det er dem, der har magten.

Tematikken omkring, hvorvidt sådanne aktiviteter skal tænkes ind i afdelingens strategi og faglige ståsted, kaster lys på, at det netop at gøre dette, kan bidrage positivt til de oplevede problemer omkring de indsattes held med at søge de fængselsbetjente, der ikke stiller krav og lign., fordi et mere fælles grundlag gør det sværere for den indsatte at lykkes med at få forskellige fordele m.m. afhængigt af, hvilken fængselsbetjent de henvender sig til. At personalet samlet set ikke har et fælles fagligt referencegrundlag som afsæt for deres arbejde med de indsatte udsætter den enkelte fængselsbetjent og forringer den indsattes muligheder for at profitere af at sidde i fængsel. At gøre et initiativ som dette til en del af en større fælles strategi højner i det lys kvaliteten af det faglige arbejde.

Praksisformer – afprøvning i virkeligheden

Med afsæt i ovenstående elementer forsøgte fængselsbetjentene at sætte en aktivitet i gang med de indsatte, hvor de tog initiativ til at lave en nytårsdyst, hvor de indsatte og fængselsbetjentene skulle konkurrere med hinanden. Designet indebar en holdopdeling i 5 hold, inklusiv et hold af fængselsbetjente. Fængselsbetjentene havde besluttet 3 ting på forhånd, hvoraf den ene aktivitet (quiz) indebar, at de indsatte skulle udarbejde den ene halvdel af quizen. Derudover skulle de indsatte komme med 2 øvrige forslag til aktiviteter. Det var nøje planlagt, så begge grupper (de indsatte og fængselsbetjentene) skulle stå for lige meget. De indsatte nægtede imidlertid at deltage, i første omgang med det argument, at der med 10 dages forberedelse ikke var tid nok til at træne op til konkurrencen. Efterfølgende fik fængselsbetjentene indsigt i, at det også havde at gøre med, at de ikke oplevede at

fængselsbetjentene havde været samarbejdsvillige i forhold til at skabe en god stemning på afdelingen i hverdagen, så nu ville de heller ikke bidrage til det.

Da fængselsbetjentene efterfølgende evaluerede situationen, blev de enige om i fremtidige tiltag at lægge stor vægt på en mere radiakel involvering af de indsatte (talsmændene) og fastholde, at aktiviteterne afvikles fløjvis (og dermed kun med 6 indsatte ad gangen), så det bliver muligt at skabe en anden form for relation. Derudover påpegede fængselsbetjentene, at ordvalget 'nytårsdyst' signalerer for meget 'dem' og 'os', hvorfor de også vil kalde det noget andet i fremtiden²³⁵.

Hvorvidt der er håb for, at relationen mellem indsatte og fængselsbetjente (momentvis) kan være anderledes, er for dristigt at konkludere på med afsæt i eksperimentet med Ingenmandslandet. Der er noget, der tyder på, at mere kollegialt samarbejde og fælles mål for arbejdet kan have indflydelse på, hvad der kan ske i relationen. Fængselsbetjentene har på det tidspunkt, hvor vi arbejder med eksperimentet (aktionen), med nogle af de vanskeligste indsatte at gøre overhovedet, så alene af den grund er det svært at sige noget generelt om, hvordan et samarbejde med Ingenmandslandet som afsæt ville udvikle sig i relationen til andre indsatte – f.eks. på en almindelig fællesskabsafdeling.

Delkonklusion

Dette analysekapitels formål har været at få viden om fængselsbetjentenes håndtering af dobbeltrollen med afsæt i erfaringer fra aktionsprocessen. Målet har været at bidrage med viden i relation til følgende spørgsmål:

- *Hvordan kan fængselsbetjente – i lyset af relationen som tvangsbåret – håndtere dobbeltrollens dilemma mellem orden og sikkerhed ("det hårde") og støtte og motivation ("det bløde") på en for de indsatte udviklingsstøttende måde?*
- *Den tvangsbårne relation – Hvad kendetegner den? Hvilke muligheder og begrænsninger indebærer den? Hvilken betydning har den tvangsbårne relation for samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte?*
- *Fag-personlige kvaliteter – Hvordan kan fag-personlige kvaliteter forstås i lyset af fængselsbetjentrollen?*

Analysen viser bl.a., hvilken rolle viden om den indsatte kan have for fængselsbetjentenes håndtering af dobbeltrollen. Viden forstås i denne sammenhæng som viden, der deles og udvikles i det kollegiale samarbejde gennem et struktureret og formaliseret fagligt refleksionsrum (videndelingssmøder).

Som analyserne peger på, har fængselsbetjentene en oplevelse af, at det faglige samarbejde med fokus på de indsatte højner deres faglige niveau og klæder dem på til at være mere

²³⁵ Evalueringen af initiativet foregår på den sidste procesdag i fængslet, og jeg har derfor ikke haft mulighed for at følge projektets videre udvikling.

professionelle i relationen til de indsatte. De peger på, at videndelingsmøderne understøtter både 'den bløde' og 'den hårde' del af opgaven. 'Det bløde' i kraft af, at de bliver klædt bedre på til at støtte og vejlede, samtidig med at viden nuancerer synet på den indsatte og gør det muligt at møde den indsatte med mere empati og forståelse – Jeg argumenterer i analyserne for, at viden i den forstand kan understøtte et subjekt-subjekt-syn på den indsatte. 'Det hårde' i kraft af, at mere samarbejde om håndteringsstrategier og viden kan understøtte en fælles retning og et fælles fodslag, så det bliver tydeligere, hvad spillereglerne er m.m. Fængselsbetjentene peger på, at dette kan sænke konfliktniveauet. Det samme kan en fælles 'indersider-viden' om de indsatte, fordi det styrker den enkelte fængselsbetjents dømmekraft i situationen, hvilket bl.a. kan have den betydning, at fængselsbetjenten ikke 'behøver at være hård for en sikkerheds skyld'.

Perspektiverne omkring det tvangsbårne i relationen understøtter den viden, analysen af feltarbejdet også kom frem til, nemlig at de strategiske hensigter fastlåser relationen og skærmer for, at der kan opstå udvikling. I stedet ser det ud til, at det tvangsbårne sætter sit præg på relationen ved at opretholde en forestilling hos begge parter om, at problemet hører hjemme i den anden. Fængselsbetjentenes oplevelse med relationen til de indsatte under aktionsprocessen belyser også den 'confining' og reificerende indvirkning, det strategiske karaktertræk ved relationen betyder for den måde, de indsatte 'forbruger' fængselsbetjentene på. Dels har de indsatte kun interesse i relationen til fængselsbetjentene, når de har brug for serviceydelser, og dels er den tillid, de har til fængselsbetjentene, udelukkende baseret på de servicemæssige handlinger, betjentene kan bidrage med.

En måde at være i den tvangsmæssige relation på er at fastholde fokus på opgaven med at støtte og vejlede, herunder også i nogle situationer at magte at se gennem fingre med uhenigtsmæssig adfærd (f.eks. at de lyver m.m.), fordi det skaber afstand og forhindrer løsning af opgaven med de indsatte.

I forhold til spørgsmålet om, hvordan relationelle kvaliteter kan forstås i lyset af fængselsbetjentrollen, giver denne analyse indblik i, at relationelle kvaliteter kan kvalificeres gennem viden og indsigt i og om de indsatte. Det faglige samarbejde, hvor fængselsbetjentene deler og udvikler viden relateret til de indsatte og håndtering af de indsatte, er central for den kvalificering, den enkelte oplever at få som udbytte. Relationelle kvaliteter forstås i dette lys bl.a. som forståelse for den indsatte, nuanceret blik på den indsatte, evne til selvafrænsning (skelne sig selv og egne behov fra den indsatte og dennes behov). I forhold til de relationelle kvaliteter giver aktionsprocessens arbejde med 'Ingenmandslandet' indblik i de særlige situationer, hvor relationen mellem fængselsbetjent og indsat er anderledes i kraft af en række ændrede kontekstvilkår. Relationen er her kendetegnet af mere gensidighed, der bl.a. kommer til udtryk i, at parterne skal samarbejde om en opgave, hvor de har et fælles mål (vellykket udgang), og hvor de tilsyneladende har en anden kontakt, der er kendetegnet af mere interesse og dialog.

Man kan argumentere for, at den fysiske kontekst på udgang ('Ingenmandslandet') bidrager til en kompleksitetsreduktion af fængselsbetjentenes praksisrum, netop fordi tilskuerne

(kolleger og øvrige indsatte) ikke er til stede. Der er derfor grobund for at argumentere for, at relationen mellem fængselsbetjente og indsatte kan styrkes gennem skabelse af flere 'Ingenmandsland'-rum, og samtidig viser processen også, at dette er forbundet med særlige udfordringer, der igen peger tilbage på den tvangsbårne relation.

13

Nyt blik på den kollegiale relation

Analysedel 3:

Den kollegiale relations karakter og betydning

Relation til vidensinteressen

Den kollegiale relation fik (som peget på tidligere) en langt mere central betydning i aktionsprocessen end forventet. Det fik indflydelse på vidensinteressen, fordi den viden, vi gennem processerne fik adgang til om det kollegiale, bar en central viden om fængselsbetjentfaget med sig.

Det følgende analysekapitel undersøger de dynamikker, der kendetegner den kollegiale relation, og hvad den kollegiale relation betyder for faget. Dette set både i forhold til fængselsbetjentenes oplevelse af kollegaskabet og den betydning karakteren af relationerne har for, hvordan faget praktiseres. Kapitlet her forholder sig ikke som de øvrige analysekapitler til de specifikke spørgsmål i den oprindelige problemformulering, men er et resultat af den indholdsmæssige bevægelse i processerne, der hang sammen med de udfordringer, fængselsbetjentene oplevede undervejs i processen. Kapitlet reflekterer dermed den udvidelse i vidensinteresse, der er beskrevet i kap. 8, "En metodologisk mellemregning".

Nyt blik på kollega-relationen

Som henvist til flere gange efterlod interviewene under feltarbejdet mig med et billede af et højt værdsat kollegium, der for langt de fleste betjente var den altafgørende årsag til arbejdsglæden. Når jeg gik rundt blandt betjentene, bemærkede jeg deres forskellige måder at håndtere deres opgave på (måden, de talte til de indsatte på; omfanget af tid foran skærmen med underholdning; arbejdstempo m.m.). Jeg var nysgerrig på, hvordan disse forskelligheder havde betydning på et kollegialt plan. Jeg spurgte derfor ind til forskelligheder og holdninger til den gode måde at være fængselsbetjent på og fik overvejende svar, der pegede i retning af stor rummelighed i forhold til andres måder at gøre tingene på, og en gentaget fremhævelse af evnen til at 'være sig selv' og en nærmest beskyttelse af, hvad man kan kalde for en slags 'metodefrihed' (se kap. 5). Set i bakspejlet, og hvad jeg ikke havde øje for i situationen, udspillede faget og praksissen sig i en markant anderledes kontekst under feltarbejdet. Hverdagen var præget af kontinuitet og forudsigelighed, fordi personalet i kraft af, at de havde godt kendskab til de indsatte, gennemførte rutiner med de indsatte, som de indsatte i vid udstrækning accepterede, og de udfordringer, der kunne være med enkelte indsatte, var ikke komplekse og ofte enkeltstående og derfor overskuelige at håndtere. Den virkelighed, jeg møder på dette tidspunkt, er langt fra den virkelighed, vi sammen i

forskerteamet senere må forholde os til, reflektere over og udforske. Den 'nye' virkelighed er bl.a. kendetegnet af, at det kollegiale felt har ændret sig markant, og at dette fylder negativt for fængselsbetjentene gennem hele forløbet. Derfor bliver møderne i forskerteamet også platform for at reflektere over disse ændringer og 'lande' de fag-personlige oplevelser, der knytter sig til de kollegiale relationer.

Når sammenholdet forsvinder, bliver det hele svært

Da feltarbejdet stod på, fokuserede fængselsbetjentene meget på sammenholdets betydning for deres arbejdsliv. Under aktionsprocessen, hvor kollegaskabet 'slår sprækker', bliver det også omvendt tydeligt, hvor stor betydning det har for den enkelte arbejdsmæssigt og privat og for opgaveløsningen, når sammenholdet ikke er der.

På det 2. møde i forskerteamet sætter en af deltagerne ord på sit perspektiv på kollegaskabet således (2. møde, klip 1, 37:05):

Vi har haft en hel STRIBE af kriselignende situationer, som ikke er håndteret (...) Du (henvendt til Lise) siger, at der slet ikke er noget sammenhold på afdelingen, som du kendte det for et år siden, og jeg siger, at jeg synes måske ikke, forskellen er så stor. Nu hvor der virkelig var behov for sammenholdet, så viste det sig, at så godt var det ikke, som vi gik og troede, (Lotte: "Nej") mens der var fest og glade dage. Da det blev virkelig alvor, der træder forskellene frem på os i vores holdninger til vores arbejde (...) Og når ledelsen så svigter oven i den stribe enkeltstående og kortvarige og langvarige hændelser, der kommer som en byge (...) så er det dømt til at gå rigtig galt. Og det er det, der er i gang (de andre: ja ja). Vi er helt klart på skideren for tiden.

Citatet fortæller på den ene side, at fængselsbetjenten aldrig har identificeret sig med billedet af det fantastiske sammenhold, og på den anden side om oplevelsen af som fængselsbetjent og som en del af en afdeling at være under hårdt pres ("Vi er helt klart på skideren") pga. det manglende sammenhold i kollega-gruppen. Løbende under hans udsagn tilkender de øvrige gennem tilbagekanaliseringer, at de deler hans oplevelse, og efterfølgende giver de udtryk for deres frustrationer. Lotte siger (2. møde, klip 1, 39:28):

Min lunte er kortere nu, fordi vi ikke står sammen, end den havde været for et år siden (...) Jamen, jeg farer op, der skal så lidt til, og jeg kan mærke det også derhjemme. Og det er fordi, der ikke er sammenhold, og at der ikke er styr på tingene, og jeg hader, når det roder, mit temperament, vrummy".

Det er ikke blot et spørgsmål om at have mistet den arbejdsglæde, der var forbundet med samhørigheden (selvom det utvivlsomt opleves som et tab), men om, at det manglende sammenhold påvirker dem følelsesmæssigt på måder, der får negativ betydning for deres relationer på et kollegialt plan ("mit temperament, vrummy"), på et professionelt plan ("Jamen, jeg farer op") og på et privat plan ("jeg kan mærke det også derhjemme"). Fængselsbetjentene bliver presset på det fag-personlige plan gennem det svigt, de oplever kollegialt, og det

afspejler sig også i relationen til de indsatte (jf. f.eks. "Min lunte er kortere nu") og altså i den måde, den enkelte forvalter opgaven på. Det er et kendt fænomen i fag, hvor relationsarbejde står centralt, at det kollegiale har stor betydning i praksis. Samtidig er der som tidligere nævnt i fængselspraksis hverken tradition for eller anerkendelse af behovet for at gøre det kollegiale felt til genstand for refleksion.

Hvor det i feltarbejdet har været svært at få flere nuancer på det kollegiale fællesskab (jf. et meget entydigt billede af kvaliteten af kollegaskabet), kalder de løbende udfordringer i deres fælles praksis på en forholden-sig-til, hvad der er i spil, og hvordan det påvirker dem som fag-personer. Dialogerne om disse temaer udfolder flere nuancer og åbner op for, at fængselsbetjentene i fællesskab kan forholde sig og blive klogere på, hvad der er i spil, og hvad Schibbye ville tale om som: "hvad der er med dem" (jf. f.eks. tematikken omkring smittefare mellem Betjentland og Fangeland), og inviterer dermed til øget selvrefleksivitet.

Om at stå alene

På det 3. møde i forskerteamet er temaet omkring kollegaskabet igen på dagsordenen som konsekvens af de kollegiale problemer, der aktualiserer sig, når relationen til de indsatte er præget af aggression, trusler (mod personalet) og optrappet kommunikation. Situationen er den, at man har fundet ud af, at de indsatte havde planlagt overfald/mord på to af de i projektet deltagende betjente. Weekend, dette overfald skulle foregå i, var præget af en optrapning og 'ond' stemning, og fængselsbetjentene var ikke i tvivl om, at der var noget i gærde. Efterfølgende føler de sig alene om den kamp, de stod i med de indsatte, og mærker så voldsomt betydningen af at stå alene og ikke være kollegialt bakket op (4. møde, klip 1, 52:35):

- Lotte: Problemet er, at vi faktisk har været på [fløj x, red.], og de betjente, der er [på den anden fløj, red.], de gør jo ingenting. Det er der, hele problematikken er (...) Men det ender jo med, det er vores kamp (...) Det er det, der gør, at der er ikke nogen, der støtter op eller bakker op eller tager konflikterne. Nej, så er det nemmere lige at sige: "Kald op efter nogle andre", ikke også?
- Christian: Jeg var meget imponeret over tirsdag morgen (...) så var der nogen, der spørger til det, og X (kollega) kommer ind, og så står jeg og fortæller og fortæller. Så siger X: "Jamen, hvilken weekend er det?" "Ja, det er jo den weekend, der lige har været for to dage siden". "Det forstår jeg ikke noget af, jeg har været der hele weekenden, jeg har slet ikke oplevet noget af det der," siger han så. "Hvad er det for noget med trusler, og der har været dårlig stemning?"
- Sanne: Det bekræfter jo det, jeg hele tiden har sagt.
- Christian: "Jeg har slet ikke set eller hørt, jamen, hvornår er det sket?" (...)
- Lotte: Ham har vi arbejdet sammen med over tredive timer den weekend.
- Christian: Det havde han overhovedet ikke opdaget.
- Sanne: Nej, og det er sådan noget, der gør mig utryg, det gør mig virkelig utryg (...) Jeg synes, det er hovedrystende, jeg er virkelig i chok altså. Virkelig (sagt med stille stemmeføring).

Overfaldene blev aldrig en realitet (uvist af hvilke årsager), men eksemplet tydeliggør det truede felt, en fængselsbetjent arbejder i, og giver et billede af, hvordan det opleves at stå alene på slagmarken ("de gør jo ingenting", "det gør mig virkelig utryg"). Det giver også indsigt i, hvor afhængige fængselsbetjentene er af deres kolleger, og som jeg skal komme ind på senere i dette kapitel, kan dette måske også bidrage til at forklare, hvorfor der udvikler sig en slags idylliseret billede af det kollegiale.

Ny forståelse af kollegaskabet

Et par måneder senere er der opstået en situation med en kollega, der har haft for tæt samvær med en indsat. Det sætter det kollegiale sammenhold på dagsordenen igen, og fængselsbetjentene vender endnu engang tilbage til sammenligningen med 'hvordan det var engang'. Gennem løbende dialoger og diskussioner forhandler de om en ny forståelse af kollegaskabet. Den ene af betjentene har som den eneste allerede i feltarbejdet overfor mig problematiseret kollegaskabet, og de andre relaterer sig til dette perspektiv på forskellige måder (6. møde, klip 3, 13:31):

- Christian: Vi var ikke så sammentømrede, som vi snakkede om, vi var.
- Lise: Nej, det ved jeg godt, det, mente du, ikke, I var
- Christian: Men der var sådan en slags laden-som-om, nu hygger vi os sammen, men der var jo uenigheder og frustrationer og uenigheder i gruppen.
- Lotte: Men det var stadigvæk bagateller.
- Christian: Men det er rigtigt, men det er bare det i tider, hvor det går pisse godt, der har de sprækker, der allerede var der, meget lille betydning, når så der kommer modgang, så er det de sprækker, der får den afgørende betydning for, at stemningen vender.
- Lotte: Hm, hm.
- Christian: Men sprækkerne var der allerede, som Peter også lige sagde før.
- Lotte: Ja, og de vil altid være der.
- Christian: Det er jo ikke sådan, at vi var så sammentømrede, en fuldstændig solid enhed. Vi havde bare en god periode, og derfor så havde de sprækker meget lille betydning.
- Lotte: Jo, jo.
- Lise: Ja, og man kan sige, det, der var, som jeg tror er forsvundet med alle de episoder, der var grundlæggende tillid eller tryghed. Man var tryk ved at være på arbejde, man var tryk ved at være sammen med nogen, og hvis nu – nu har I peget på nogen, som I siger: "Ham står jeg sat'me ikke ret gerne med, hvis det rækker ud". Det betød jo ikke noget dengang, for I var ikke truede.
- Lotte: Nej.
- Lise: I var ikke pressede.
- Lotte: Nej.
- Christian: Nej, overhovedet ikke.
- Lise: Så den der tryghed, kan man sige, er til forskel.

Citatet er et eksempel på mange af de diskussioner, betjentene har om kvaliteten af de kollegiale relationer. Har det altid været dårligt? Og må man altid forvente, at der er sprækker i fællesskabet? Lottes udtalelse: "Ja, og de vil altid være der [sprækkerne red.]" indikerer (udover at det måske kan tolkes som en form for uenig med Christian), at hun ikke forestiller sig et kollegaskab uden 'sprækker'. Hun har mange års erfaring som fængselsbetjent, og måske repræsenterer hun her en udtalt accept af de kollegiale betingelser i faget, der bl.a. indebærer manglende tillid til eksistensen af et mere solidt fundament for kollegaskabet?

Tillid og tryghed i kollega-relationen ser ud til at være forskellen mellem fortid og nutid (6. Møde, klip 3. 14:56):

- Christian: Hvis man synes, det går godt, og det er trygt, og man har det godt med de fleste af dem, man går med, så opdager man det ikke. Så tænker man ikke over det.
- Lise: Nej, men jeg kan jo prøve at spørge jer, om min antagelse holder. Min antagelse er, at man skal langt ud, før man legitimerer, at man har det blik [det kritiske, blik red.] på sine kolleger? (...)
- Sanne: Altså, jeg synes selv, jeg har lagt mærke til det, hvis det er, jeg f.eks. har været presset f.eks.ovre ved banderne, når jeg følte mig presset, så kunne jeg mere se på mine kolleger: "Jamen, det er også ham, han går altid [på den anden fløj, red.], eller det er også ham, han sidder altid bare og ser Tour de France". Så der lagde jeg mere mærke til det, når jeg ikke havde folk i ryggen, når man altid følte, at det var nogle bestemte, der var kanonføde, eller det var altid os, der gik forrest, eller hvad det nu kan være. Og så var der altid dem, som du anede ikke, hvor de var henne, når tingene stod på spidsen.
- Peter: Men, men det vidste man jo heller ikke, da det gik godt.
- Sanne: NEJ, lige præcis.
- Lotte: Nej, der var det ikke. Det var ligegyldigt.
- Sanne: Man lagde ikke mærke til det.
- Peter: Der er jo ikke noget, der er ændret.
- Sanne: Nej, det er også det, jeg siger, jeg lagde først mærke til det, da jeg var presset.

Her når de til enighed om, at det var et problem tidligere også, men at de dengang ikke så det. Samtidig beskriver Sanne, at presset fra de indsatte også påvirker det kritiske syn på kolleger, og ikke overraskende bliver det tydeligt for dem, at ubalance i én relation giver ubalancer i andre relationer. Denne dialektik mellem de forskellige relationsniveauer hænger nøje sammen med den beskevne dynamik i analysen i kap. 9 omkring smittefare i kommunikationsmønstre mellem forskellige grupper.

Samtalen fortsætter (6. møde, klip 3, 16:11):

- Christian: Der er bare nogen

- Lise: Det bliver tydeligere
- Christian: der har opdaget, hvor forskellige vi var allerede dengang.
- Lotte: Jo, jo, man tænker den weekend, hvor det gik galt for dig og mig, hvor man har haft dobbelt-dobb²³⁶elt ikke og Christian han siger, at X sagde: "Hvad fanden er der sket?" "Men har du ikke lige arbejdet dobbelt-dobbelt med dem i weekenden?" (grin) (...) tredive timer (grin) (...). Den dag, der blev jeg virkelig, virkelig bange, da du sagde det, jeg blev virkelig (griner)
- Lise: Ved du hvad, det kan jeg virkelig, virkelig godt forstå.
- Lotte: Ja.
- Lise: For det er rigtig sjovt, når man siger det på den her måde.
- Lotte: Ja, for vi kom levende ud.
- Lise: Men det er eddemam'me skræmmende.

Efter et halvt år i aktionsprocessen er det stadig et tema at tage afsked med det idylliserede kollegaskab, og det er stadig temaet omkring svigt, at stå alene og være "virkelig, virkelig bange", der får det kritiske blik på kollegerne frem. De ovenstående uddrag sætter spot på, hvor centralt det kollegiale sammenhold opleves for udførelsen af opgaven og for oplevelsen af tryk og sikkerhed i arbejdet.

Det 'alerte' blik flytter ind i kollega-relationen

Nogle af de mest dramatiske begivenheder på afdelingen i løbet af aktionsprocessen involverer svigt fra kolleger, der som nævnt konkret overskrider grænsen for omgang med de indsatte. Med relativt kort mellemrum er der tale om to situationer, hvor kolleger involverer sig for tæt med de indsatte. Situationerne fylder meget på afdelingen og for de involverede fængselsbetjente og taler ind i det i forvejen belastede kollegaskab.

Alle procesdagene i forskerteamet starter med en "Siden sidst – komme til stede runde", og på det 6. møde i forskertemaet bliver der i denne runde udfoldet en situation, hvor en af fængselsbetjentene i forskerteamet har observeret for tæt kropskontakt mellem en indsat og ansat. Betjentene udveksler erfaringer med, hvad der efterfølgende skete på afdelingen samme dag, hvordan de hver især oplevede det, osv. Efter noget tid samler jeg op (6. møde, klip 3, 10:59):

- Lise: Jeg synes, at når jeg ser på alle de her ting, der er kommet op inden for det sidste halve år, så er der noget ubehageligt i forhold til et eller andet 'alert-blik' i forhold til ens kolleger.
- Gruppen: Hm, hm, hm
- Lise: (...) Jeg skal ikke bare gå og have det blik på [i forhold til de indsatte, red.], jeg skal også have det andet blik på. Og jeg tror, nu gætter jeg bare på noget, det er sværere at legitimere over for mig selv, at jeg skal have det
- Gruppen: Hm, hm.
- Lise: Jeg kan huske, Lotte, du kom med sådan en vending i foråret, da det med X

236 Dobbelt-dobbelt er en dobbeltvagt to dage i træk.

- lige var kommet frem²³⁷, hvor du siger sådan noget med: "Så gik jeg dér, og så kom de ovre fra købmanden med noget, og så gjorde de et eller andet. Jamen, det passer ikke."
- Lotte: Det passer ikke. Til sidst stod jeg bare: "Det er jo dig, Lotte, der har nogle syge tanker."
- Lise: Du tror, det er dig, der er ved at være syg. Der kan man sige, når man får sådanne tanker, så for mig siger det noget om, hvor svært det er at have
- Christian: At have den mistro til kolleger, som man er afhængig af.
- Lise: Ja, det er lige præcis gensidigheden i, mellem at vi er afhængig af den anden, I er nødt til at have tillid.

Her får vi fat i et tema, som er helt centralt i forhold til den kollegiale relation, nemlig at fængselsbetjentene også i kollega-relationen må være 'alerte', have delt nærvær, og at dette vanskeliggøres, som Christian påpeger, af den afhængighed, der samtidig er et grundvilkår i en faglig praksis, hvor kolleger helt konkret skal passe på hinandens liv. Til trods for det vilkår, at kolleger kan svigte, er det tilsyneladende et ubevidst/førbevidst/ikke-itaesat/ikke-accepteret fænomen, at den 'kollegiale alerthed' må være en del af faget. Så ubevidst, at man (som Lotte) spontant tror, at det er én selv, der er på randen af vanvid, når andre opfører sig uden for det forestillede koncept – i dette tilfælde det idylliserede kollegaskab. Der kan måske her være tale om det, Schibbye betegner som 'en overlevelseshættede væremåde', der aktualiserer sig kollektivt. Overlevelseshættede væremåder kan forstås som relationelle forsvar, hvor væremåden, adfærden, er udviklet for at beskytte selvet og eliminere angst. Schibbye (2010) siger om angst: "Angst opstår ved trusler om at blive forladt på den ene side, og/eller invaderet og overvældet af det uafgrænsede på den anden" (p. 110).

En måde at forstå dynamikken i den overlevelseshættede væremåde på i denne sammenhæng er at forstå kollega-relationen som (livs)nødvendig for egen overlevelse, og at det kan opleves angstfyldt at skulle rumme så modsatrettede følelser som tillid og mistillid i én og samme relation (jf. "trusler om at blive forladt"). Relationen kan måske opleves som i fare, hvis mistillidselementet bliver itaesat, hvis der ikke er kultur for og kompetence til at forstå og forholde sig til, at gode relationer bl.a. er kendetegnet ved netop modsatrettede følelser.

Samtidig kan mistillidsdimensionen også true forestillingen om, at relationen til kollegerne er fundamentalt forskellig fra relationerne til de indsatte, der netop langt hen ad vejen er kendetegnet ved gensidig mistillid²³⁸.

Som analysen af refleksionsarenaen peger på, kan relationen mellem kollegerne have meget *tilfælles med, påvirkes og smittes af* relationerne internt mellem de indsatte og vise versa²³⁹. Forbundetheden mellem de to grupper i fængslet er langt større, end der kulturelt er accept af. Dette analysekapitel udfolder disse betragtninger og argumenterer til sidst for, hvorfor

237 Jeg henviser i samtalen til en situation fra foråret, hvor en kollega har indledt et forhold til en indsat (Logbog 2, 'Et forbudt forhold'), hvorefter vedkommende stoppede sit arbejde i kriminalforsorgen. Der blev talt om, hvordan der faktisk havde været bemærkelsesværdig adfærd, men som ingen havde reageret på, fordi de simpelthen ikke kunne tro, det hang sådan sammen.

238 Jf. kap. 5

239 Sidstnævnte kan jeg ikke dokumentere, eftersom jeg ikke har beskæftiget mig med relationerne mellem de indsatte. Til gengæld vil mit teoretiske afsæt i den dialektiske relationsteori argumentere for den gensidighed, der altid vil være i spil i relationer.

opløsningen af dikotomierne må finde sted i kollega-relationerne, før det giver mening at forholde sig til relationen til de indsatte.

Dem og os – dig og mig

Ifølge Møller (2014) rummer mennesket en spontan socialpsykologisk tilbøjelighed til at opfatte i grundformen *'dem' og 'os'* som en måde at forholde sig til sig selv og andre mennesker: "Det kan give en form for tryghed og forudsigelighed, men hæmmer samtidig åbenhed og blik for både os selv og det andet menneskes individualitet" (p. 261).

Som jeg nu flere gange er vendt tilbage til, er denne grundform etableret som et bastant fundament under fængselskulturen og har en vigtig rolle i at skabe tryghed i et ellers meget utrygt miljø og forudsigelighed på et relationelt niveau, hvor uforudsigeligheden ellers er overvældende stor. En del af trygheden og forudsigeligheden handler om, at dikotomien leverer en tydelighed om, hvem der er *'de gode'* og *'de onde'*. Derfor bliver det også svært at se sine kolleger som (også) *'onde'*, fordi det mudrer billedet af det gode og det onde, ligesom det også kan udfordre ens egen *'godhed'*, eftersom når de (altså *'vi'*) er *'onde'*, må dette også inkludere mig selv.

Når kolleger skifter lejr, udfordrer det dikotomien, og det er ikke længere tydeligt, hvem der er *'os'* og hvem, der er *'dem'* (det samme sker, når kolleger begynder at opføre sig som de indsatte, jf. analysen af aktionsforskning som refleksionsarena, hvor eksempler med kolleger, der opfører sig tilnærmelsesvis med *'rocker-adfærd'* diskuteres, p. 278), og det skaber utryghed og uforudsigelighed.

Møller (2014) skriver om dikotomien, at den er fatal, fordi den: "indebærer en polaritet og en potentiel konflikt baseret på overgeneraliseringer og fordomme, der i sig rummer dehumanisering af *'dem'*" (p. 261).

Samtidig med denne kategorisering af *'dem'* vil jeg argumentere for, at dikotomien i min konkrete kontekst samtidigt virker omvendt i forhold til *'os'*, forstået således, at den også risikerer at størkne relationen i en ensidig position, der kan komme til udtryk gennem en idyllisering af kollegaskabet (kun det gode), og tæt forbundet hermed en benægtelse af modsatrettede dimensioner (tillid-mistillid/skepsis-afhængighed). I det lys kan man forstå den ikke-kritiske forholde-sig til andres *'metoder i arbejdet'* som forsøg på at beskytte *'os'*, opretholde kollega-relationen gennem en stor *'rummelighed'* i forhold til andres metoder (accept) og dermed undgå kontakt med de splittede følelser. Også fængselsbetjentenes fortolkninger af, hvad der er på færde i flere af de problematiske forløb, kan forstås i det lys. F.eks. er det et kendetegn, at kollegernes (uhensigtsmæssige) adfærd og kommunikation forstås spontant i lyset af, at de tilhører gruppen af (en af) *'os'*. I forbindelse med eksemplet med en kollega, der havde for tæt kropskontakt med en indsat, forstår alle fængselsbetjentene umiddelbart kollegaens adfærd som et råb om hjælp:

Lotte: Jeg troede, at det var et råb om hjælp først, men det tror jeg ikke længere. (6. møde, klip 1, 24:52)

Sanne: Jeg havde gået i den tro, at hun var udsat, at hun var fanget og ikke selv kunne sige fra. Så jeg havde gået og tænkt, jeg har gået og bildt mig selv ind, at jeg gør det, så kan sige fra for hende, lige indtil i går – det tror jeg ikke mere.

Christian: Jeg tror faktisk stadig, det er sådan. (6. møde, klip 1, 48:02)

Så tillidsdimensionen til kolleger er naturligt nok i front (og heldigvis), og samtidig er der noget, der tyder på, at i hvert fald en af betjentene tidligere har mærket en vis mistro til personen, men alligevel får det ikke umiddelbart indflydelse på hendes spontane fortolkning af situationen. Samtidig er det måske også særligt tankevækkende, fordi det er et mønster, jeg er stødt på flere gange, og som adskiller sig markant fra den spontane reaktion, de indsattes initiativer/kommunikation afstedkommer hos fængselsbetjentene (jf. kap. 5).

At vi i projektet får øje på nødvendigheden af 'det alerte' og de modsatrettede dimensioner i kollega-relationen inviterer også en slags dikotomi ('dem' og 'os') ind i kollega-relationen i form af et 'jeg' og 'dem'. Heraf følger en adskilthed og potentielt set en følelse af at være alene ('jeg'), vel at mærke i en kontekst, hvor du ved, du er dybt afhængig af andre ('dem'). Udover at det peger på forklaringer på, hvorfor det 'alerte' mere ukompliceret kan leves ud i en relation til de indsatte, som er gennemsyret af en forestilling om adskilthed, kan det også være med til at forklare, hvorfor forestillingen om det gode kollegaskab er af central betydning for fængselsbetjentene, og hvorfor det også kan være svært at erkende, at det kollegaskab, der var engang, ikke var så stærkt som antaget (jf. dialogen om sammenholdet). Afhængigheden er simpelthen fundamental.

Med erkendelsen af, at det 'alerte' også er en dimension ved kollega-relationen, trækkes også et mere tydeligt strategisk perspektiv ind i relationen. Det strategiske handler ifølge fængselsbetjentene om at tage vare på egen sikkerhed (6. møde, klip 3, 17:36):

Lise: Den her afhængighed er på ingen måde ny for jer overhovedet, men den der, hvad kaldte du den, Christian?

Christian: Jamen, jeg sagde, vi skal stole på hinanden, men vi skal samtidig have en sund skepsis over for hinanden. Om vi kan det, ja, ja, og det er en evig konflikt.

Lise: Det er godt nok lige modsat hinanden (står ved tavlen, skal til at tegne model).

Lotte: Ja, men det er derfor, vi alle sammen prøver på, når der kommer en ny til afdelingen, så skal jeg sat'me lige forme den person, så jeg har den person, som jeg vil ha' ham. Og det prøver Christian jo også på, og det prøver Peter jo også på (griner). Og der er jo ikke noget at sige til, at det arme menneske, der kommer til, bliver. Altså, vi vil alle sammen lige: "Nu former

- jeg ham lige, så jeg ved, jeg kan stole på ham, så han tænker ligesom mig.”
- (...)
- Lise: Kunne man måske forstå det ud fra de her begreber, I nævnte lige før? Når man gør det [former de nye, red.], så er det fordi, at man ved, at man er afhængig?
- Lotte: Hundrede procent.
- Lise: Så man ønsker at skabe, forstærke følelsen af, jeg *kan* faktisk godt være afhængig? (...) samtidig med at man også gerne vil mindske behovet for skepsis?
- Christian: Ja, det er klart .
- Lotte: Ja.
- Lise: Jo mere jeg har tillid og tryghed, jo mindre skepsis – så det vil sige, det får mig faktisk ud af den klemme her? (peger på model på tavle over skepsis/afhængighed) Tilsyneladende?
- Lotte: Ja.
- Gruppen: Uhm, Uhm.
- Lise: Når man får den slags relationer, eller når man laver den slags påvirkningsarbejde, så kan det støtte?
- Christian: Så oplever man i hvert fald, at presset lettes lidt.
- Lotte: Jo.

Som fængselsbetjent er man selvsagt meget opmærksom på den afhængighed, man har af sine kolleger, fordi bevidstheden om ens egen sikkerhed hele tiden vækkes i samspillet med de indsatte. En måde at håndtere usikkerhed på i dette felt er således at oplære ens kolleger til at passe på én, som en af fængselsbetjentene udtrykker det ovenfor ("så skal jeg sat'ne lige forme den person", "nu former jeg ham lige, så jeg ved, jeg kan stole på ham, så han tænker ligesom mig"). Her bliver en grundlæggende, men i hverdagen ikke-italet dimension ved kollegaskabet udfoldet: Nemlig at også kollega-relationen er båret af strategiske hensigter²⁴⁰.

I feltarbejdet har jeg beskrevet det strategiske i relationen mellem de indsatte og fængselsbetjentene med afsæt i bl.a. Crewes (2011) begreber omkring gensidig tvang, Schibbys forståelse af reificering og Jeffersons teori om confinement. På trods af de meget forskellige udtryk og de meget forskellige oplevelser forbundet med henholdsvis kollega-relationer og fængselsbetjent-indsat-relationer vil jeg pege på, at de samme begreber er anvendelige i forhold til at forstå, hvad der er på færde i det kollegiale samspil blandt fængselsbetjente. Gennem aktionsprocessen har vi fået adgang til erfaringer og viden, der sætter spot på, at kollega-relationen også er strategisk funderet og dermed også tvangsbåret, fordi afhængigheden er så dyb qua den udsathed, jobbet som fængselsbetjent fører med sig. Flere andre fag-personer, der arbejder inden for områder, hvor trusler og vold kan opstå, kender formentlig til samme problematik. Det, der i konteksten af fængselsbetjentfaget er problematisk, er den lave bevidsthed eller mangel på dialog omkring tematikken, hvilket i denne afhandling kommer til udtryk ved først en idyllisering af kollega-relationerne (i perioden med feltarbejde)

240 Jf. Crewes afdækning af det strategiske i indsat-fængselsbetjent-relationen.

og sidenhen en massiv konflikt-kultur (i perioden med aktionsproces). Begge dele afleder fokus fra den reelle problematik, nemlig at der er særlige vilkår ved kollega-relationen mellem fængselsbetjente, der gør den enkelte i kollega-gruppen ekstra udsat, og som kræver langt større fokus og refleksivitet for dels at beskytte den enkelte og dels at professionalisere faget.

Som beskrevet i analysen af feltarbejdet om relationen mellem indsatte og fængselsbetjente fører det strategiske til en dehumanisering, hvilket også ligger lige for i kollega-relationer. Den store udfordring er ikke, at disse mekanismer er i spil, men at de ikke italesættes og gøres til genstand for refleksion. Modsat resulterer de i en relationel confinement, der fastlåser relationen og størkner det udviklingspotentiale, der kunne ligge i at skabe dialog om det og forholde sig til det.

På den baggrund vil jeg argumentere for, at forvaltningen af det kollegiale i fængselsbetjent-faget indebærer en risiko for at skabe et pseudo-fællesskab (jf. Crewes analyse af relationen indsat-ansat, hvor han taler om et pseudo-autonomt rum), der er ekstremt sårbart, når det (og det gør det igen og igen) bryder sammen. Det eskalerer den udsathed, den enkelte fængselsbetjent i forvejen udsættes for i kraft af fagets indhold og relationen til de indsatte betragteligt.

Delkonklusion

Analysen af kollega-relationen viser, hvordan det 'alerte' blik og de strategiske hensigter ikke kun gør sig gældende i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, men også er et grundlæggende ikke-itatesat fænomen i kollega-relationen. Det betyder, at den kollegiale relation også har en dimension af tvangsbårethed over sig, der bl.a. er funderet i, at kollegerne er afhængige på liv og død af hinanden. Tvangsbåretheden har en anden karakter (end i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente), fordi fængselsbetjentene trods alt har en mulighed for at sige op og flytte sig fra relationen. I den forstand er det tvangsbårne mere 'rokkeligt'. Men når det er sagt, er det måske desto mere 'skræmmende', fordi det tvangsbårne (det alerte og det strategiske) er subtilt, kollektivt fortrængt og aldeles ureflekteret. Det tvangsbårnes styringskraft er dermed uigennemsigtig og kompliceres af, hvor central kollega-relationen også er for at kunne holde til at være i faget (f.eks. at kunne finde positive identifikationer og bekræftende selvbilleder af egen faglighed m.m.). 'Det komplekse praksisrum' (jf. model 42, p. 267) har i den forstand også betydelig sammenhæng med den kollegiale relation.

14

Konklusion og
perspektiver, der peger frem

Konklusion

Afhandlingen har haft et ønske om at undersøge centrale vilkår, betingelser og praksisser i fængselsbetjentfaget med en særlig interesse for det relationelle niveau.

Afhandlingens udgangspunkt var at undersøge:

Hvordan kan fængselsbetjente – i lyset af relationen som tvangsbåret – håndtere dobbeltrollens dilemma mellem orden og sikkerhed ('det hårde') og støtte og motivation ('det bløde') på en for de indsatte udviklingsstøttende måde?

Den følgende konklusion har sin forankring i de delkonklusioner, der løbende er udledt af det analytiske arbejde, herunder opsummeret:

(Fra analysen af *feltarbejdet*)

- Forståelsen af fagets grundpiller divergerer, og det er især uklart, hvilke krav 'det bløde' stiller til den enkelte fængselsbetjent
- Fængselsbetjentenes forståelse af deres opgaver og roller har afsæt i individuelle forestillinger, holdninger og værdier
- Relationen mellem fængselsbetjent og indsat er strategisk forankret, virker reificerende tilbage på begge parter og fastlåser relationen i et mønster, der hæmmer udvikling (relationel confinement)
- Dobbeltrollen indebærer en række dilemmaer, der komplicerer rollevaretagelsen

(Fra analysen af *aktionsforskning som refleksionsarena*)

- I samarbejdet i aktionsprocessen blev det muligt refleksivt at overskride 'dem og os'-dikotomien, dvs. forholde os refleksivt og nuanceret til relationer med de indsatte og med kolleger
- Fængselsbetjente lider af en stor udsathed i faget, der bl.a. kommer til udtryk gennem en stor følelsesmæssig påvirkning, der ikke har legitimitet i organisationen
- Fængselsbetjentene praktiserer deres fag i et uhyre komplekst rum, hvor de på åben scene skal navigere mellem modsatrettede krav og forventninger fra henholdsvis sig selv; den indsatte, man aktuelt er i interaktion med; de øvrige indsatte, der observerer interaktionen; og kollegerne

(Fra analysen af *viden som grundlag for håndtering af dobbeltrollen*)

- Fagligt samarbejde højner det faglige niveau og understøtter oplevelsen af at være professionel
- Faglige vidensorienterede møder understøtter både 'det hårde' og 'det bløde' og muligheden for at skabe subjekt-subjekt-øjeblikke med den indsatte
- Strategiske relationer fastlåser og reificerer kontakten mellem indsatte og fængselsbetjente – behovet for anerkendelse forsvinder imidlertid ikke
- Ingenmandslandet som metafor repræsenterer et mulighedsrum for udvikling i relationen mellem den indsatte og fængselsbetjenten

(Fra analysen *"Nyt blik på kollega-relationen"*)

- Det idylliserede syn på kollega-skabet forsvinder og erstattes af et mere konfliktfyldt, men også mere nuanceret perspektiv
- Den dybe afhængighed af kollega-relationen i et sikkerhedsmæssigt perspektiv ser ud til at vanskeliggøre et nuanceret og refleksivt syn på relationen
- Kollega-relationen er (også) strategisk baseret og dermed til en vis grad tvangsbåret
- Relationen har (dermed) visse ligheder med relationen til de indsatte, hvilket indikerer en udfordring af det massive kulturtræk 'dem-og-os'
- 'Dem-og-os' udgør et væsentligt element i fængselsbetjentenes oplevelse af sikkerhed, hvilket indikerer, at en anerkendelse af ligheden udfordrer oplevelsen af sikkerhed
- Behovet for den 'alerte' holdning til kolleger er (måske af den grund) kollektivt fortrængt, ikke italesat og uafgrænset (og fungerer formentlig dermed angstreducerende)

Valget af aktionsforskning medførte som vist, at vidensfokusset løbende var i bevægelse, og i perioder gjorde det vanskeligt at fastholde fokus på udvikling af relationen mellem fængselsbetjente og indsatte. Det skyldtes primært to forhold: For det første, at indsatte-klientellet ændrede sig, hvilket vanskeliggjorde relationsarbejde i forhold til de indsatte yderligere. For det andet, at kollegiale begivenheder, problemer og konflikter (som konsekvens af organisatoriske forandringer og udfordringer i relation til de indsatte) fyldte så meget i fængselsbetjentenes hverdag, at det også blev en betydelig del af aktionsprocessens dagsorden. Det analytiske arbejde har forsøgt at vise, hvordan den viden, vi gennem et fokus på det kollegiale har fået adgang til, også har udsigelseskraft i forhold til relationen til de indsatte.

Allerede i analysen af feltarbejdet blev det tydeligt, at det at "håndtere dobbeltrollens dilemma mellem orden og sikkerhed ('det hårde') og støtte og motivation ('det bløde') på en for de indsatte udviklingsstøttende måde" er forbundet med stor kompleksitet, bl.a. fordi det ikke er tydeligt, hvad 'det hårde' og 'det bløde' indebærer. Er 'det hårde' og 'det bløde' et spørgsmål om at behandle og tale hårdt eller blødt til den indsatte? Eller er det et spørgsmål om at balancere mellem to forskelligartede opgaver, nemlig at sikre orden og sikkerhed på den ene side og at bidrage til at understøtte udvikling for den indsatte (støtte og motivation) på den anden side. 'Kunsten at balancere', som er Kriminalforsorgens formulerede værdi, må have forskellig karakter og kræve forskellige kvaliteter, afhængigt af om der er tale om en kommunikationsform eller opgaveindhold (eller om begge dele). Kriminalforsorgen beskriver det i meget overordnede termer som 'opgaveindhold', men siger samtidig, at når man "tipper lidt for meget til den ene side, må man genoprette balancen (...)". Men kan man støtte og motivere for meget? Og derfor blive nødt til at træde til med noget mere af 'det hårde'? Eller viser den egentlige forståelse af 'det hårde' og 'det bløde' sig her netop som en kommunikationsform? Konklusionen er, at det er uklart, hvilken opgave fængselsbetjenten skal løse, når han eller hun skal balancere mellem 'det hårde' og 'det bløde'. ***En første dimension af svaret på problemformuleringen er derfor, at der må udvikles et fælles fagligt grundlag, som er tydeligt ekspliciteret, og som praksis kan stå på, navigere ud fra og evaluere sig selv på baggrund af.***

Aktionsprocessen tager på sin egen måde denne udfordring op gennem arbejdet med FOKUS-møder (videndelingsmøder) som et formaliseret fagligt refleksionsrum. På FOKUS-møder eksperimenterer fængselsbetjenten med, hvilken betydning viden om den indsatte (dennes historik, adfærd, relationserfaringer med andre fængselsbetjente, udfordringer, ressourcer) har for håndteringen af dobbeltrollen. Gennem analysen træder det frem, at fængselsbetjentene oplever, at FOKUS-møderne højner det faglige niveau, klæder dem på til at være mere professionelle i kontakten til de indsatte, så de bedre kan støtte og vejlede, og samtidig bidrager med mere viden til, at fængselsbetjentene nuancerer deres syn på den indsatte og får større mulighed for at møde den indsatte med empati og forståelse. En konklusion er derfor også, at viden om den indsatte gør det muligt at skabe subjekt-subjekt-øjeblikke og dermed virke udviklingsunderstøttende. Også de sikkerhedsmæssige opgaver bliver ifølge fængselsbetjentene understøttet gennem videndeling og refleksion over praksis, fordi det skaber grundlag for fælles fodslag, fælles retning i tilgangen til de indsatte, hvilket kan bidrage med mere tydelighed for den indsatte og nedsætte konfliktniveauet. ***En anden dimension af svaret på problemformuleringen er med dette afsæt derfor, at håndteringen af dobbeltrollen ser ud til at kunne kvalificeres gennem kollegiale formaliserede faglige praksisser, hvor deling af viden, refleksion over praksis og sparring står centralt.***

Det særlige ved at skulle håndtere dobbeltrollen i en fængselskontekst er det udprægede tvangsbårne element, der kendetegner relationen mellem fængselsbetjente og indsatte. Analysen af feltarbejdet rammesatte relationen mellem fængselsbetjente og indsatte netop som tvangsbåret og diskuterede, hvordan det tvangsbårne konturerer relationen gennem soft power og gensidig reificering. Relationen er confined – det vil sige 'fanget' i et relationsmønster, der er kendetegnet af en stærk dikotomi-opfattelse ('dem og os') og præget af gensidig mistillid og strategiske hensigter.

Qua de organisatoriske forandringer, det ændrede indsatte-klientel og de kollegiale udfordringer fik vi i aktionsprocessen kun begrænset mulighed for at arbejde med det tvangsbårne element i faktisk praksis i relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Dog er en konklusion, at relationen tilsyneladende af begge parter opleves anderledes på ledsaget udgang, og at metaforen 'Ingenmandsland' om disse udgangsture kan være bud på en nøgle til at undersøge, hvordan relationerne i hverdagens praksis inden for murerne momentvis kan sætte det tvangsbårne i parentes, og åbne op for en relation, hvor skepsis kan erstattes af reel interesse for hinanden. Her kan måske findes et rum og en praksis, hvor fængselsbetjente og indsatte også kan mødes som subjekter i dialog? Her er mere forskning nødvendig. ***En tredje dimension af svaret på problemformuleringen er derfor, at 'Ingenmandslandet' måske kan være en brugbar metafor og et pejlemærke for at udvikle praksisformer, hvor de indsatte og fængselsbetjentene kan relatere til hinanden på måder, der momentvis overskrider dikotomierne og derved kan understøtte udvikling.***

Et helt centralt fund relateret til aktionsprocessen har at gøre med karakteren af den kollegiale relation: Forståelsen af kollega-relationen er præget af ensidighed og mangel på refleksivitet. Den sikkerhedsforanstaltning, kolleger udgør for hinanden, er grundlaget for kollegaskabet, og den er forankret i det massive kulturtræk 'dem og os', hvilket hindrer

refleksivitet og en anerkendelse af flere nuancer og perspektiver på relationen (jf. 'Det er svært at have mistro til kolleger, man er afhængig af'). 'Dem og os'-forståelsen er afgørende for fængselsbetjentenes oplevelse af sikkerhed, men samtidig står netop dette massive og ufleksible 'dem og os' i vejen for en mere refleksiv og nuanceret tilgang til de indsatte, fordi dikotomien hindrer åbenhed og optagethed af den andens individualitet. ***En fjerde dimension af svaret på problemformuleringen er derfor, at fængselsbetjentenes håndtering af dobbeltrollen spiller tæt sammen med karakteren af de kollegiale relationer. Hvis praksis skal udvikles – hvis håndteringen af dobbeltrollen skal kvalificeres, må begge relationer være genstand for refleksivitet, og der må udvikles bevidsthed om, hvordan relationer i organisationer er hinandens forudsætninger, virker ind på hinanden og også kan 'smitte' af på hinanden.***

De 4 fremhævede dimensioner af svaret på afhandlingens problemformulering peger tilbage på diskussionen af fængselsbetjentarbejdet som et fag: De kollegiale relationer må rammesættes af et fagligt funderet samarbejde om de indsatte, der fordrer, at såvel den enkelte som kollega-gruppen samlet set forholder sig undersøgende og refleksivt til praksis, herunder dels hvilke udfordringer, der er indbygget i dobbeltrollen, hvordan disse kan håndteres, og hvilken rolle den enkelte fængselsbetjents faglige og fag-personlige kvaliteter spiller i den sammenhæng – og dels hvilke udfordringer, der er indbygget i kollega-relationen, når den udspiller sig i et fængsel, hvordan disse kan håndteres osv.

Konklusionen er derfor, at det komplekse praksisrum, fængselsbetjentene skal navigere i og håndtere dobbeltrollen i, i lige høj grad må forstås i lyset af kollega-relationen som i relationen med indsatte. Der er brug for en kompleksitetsreduktion af en anden karakter end den reduktion, der sker gennem fastholdelse i en dikotomi-opfattelse, der ganske vist skaber forudsigelighed, men som fritager den enkelte for at forholde sig refleksivt til sit eget bidrag til løsningen af fagets opgaver. Denne form for kompleksitetsreduktion diskvalificerer opgaveløsningen. Afhandlingen foreslår, at kompleksitetsreduktionen dels findes i at forstå fængselsbetjentfaget som en profession fyldt med mange komplicerede dilemmaer, som den enkelte medarbejder skal have støtte til at forholde sig til gennem det fag, vedkommende uddannes og ledes i – og dels i den kompleksitetsreduktion, der følger med det at acceptere kompleksiteten som et vilkår.

Med afsæt i afhandlingens to undersøgelser (feltarbejde og aktionsproces) konkluderer jeg, at det kollegiale samarbejde har brug for en ***faglig forankring***, der har afsæt i fængselsbetjentarbejdet som et ***fag***, der fordrer en særlig ***faglighed***, og som stiller store krav til fængselsbetjentens ***faglige*** og ***fag-personlige*** kvaliteter. Der er brug for et fælles fagligt grundlag, der kan støtte den enkelte i forvaltningen af faget, og som kan være retningsgivende ikke kun for den enkelte fængselsbetjent, men også for de ledere, der skal lede den enkelte fængselsbetjent i retning af en mere fagligt funderet praksis.

Konklusionen er således, at dobbeltrollen håndteres mest udviklingsstøttende gennem et fagligt funderet refleksivt samarbejde, der kan forholde sig til både den indsatte, relationen til den indsatte og den kollegiale relations betydning for den udvikling, der bliver mulig for den enkelte indsatte.

Kollega-relationen ser ud til at være spændt ud mellem på den ene side afhængighed af hinanden, der fordrer tillid, og på den anden side skepsis, der fordrer en vis 'alerthed' i forhold til hinandens handlinger. Afhængigheden har at gøre med, at kolleger i fængslet passer på hinanden (hinandens liv) og i det lys har en særlig betydning for hinanden. Afhandlingen konkluderer, at den alerthed (skepsis), der er grundlæggende i relationen mellem indsatte og fængselsbetjente, også sætter sig igennem i den kollegiale relation. Indimellem træder kolleger ved siden af og sætter de andre kollegers sikkerhed over styr, hvilket fordrer, at fængselsbetjenten også må have et vist 'alert-blik' på sine kolleger (kollegers relation til de indsatte). Sidstnævnte ser i vores proces ud til at være behæftet med en stor kompleksitet, fordi den alerte holdning kolliderer med den grundlæggende tillid til kolleger, som er fundamental for egen sikkerhed i jobbet. Behovet for sikkerheden er naturligt nok essentielt for en fængselsbetjent, og afhandlingen viser også, at netop behovet for oplevelsen af sikkerhed også toner den kollegiale relation i retning af at være strategisk funderet, og i en vis udtrækning også tvangsbåret.

Perspektiver, der peger fremad

Fængselsbetjentfaget er uhyre komplekst. Diskussionen af 'det komplekse praksisrum' illustrerer en dimension ved denne kompleksitet, nemlig at fængselsbetjenten skal praktisere sit fag med afsæt i egen forståelse af fagets indhold ('det hårde' og 'det bløde') og på en 'scene', der overvåges af både indsatte og kolleger. Kompleksiteten er indbygget i dobbeltrollen i sig selv og forstærkes af det manglende faglige grundlag for forvaltningen af dobbeltrollen. Fængslet er en kompleks kontekst, fordi det skal forvaltes med afsæt i to så forskellige opgaver som straf og udvikling, og det er derfor ganske naturligt, at fængselsbetjenten, der skal forvalte opgaven, navigerer med afsæt i at kompleksitetsreducere.

Mit arbejde med denne afhandling har efterladt mig med en oplevelse af, at det på tværs af relationerne i fængslet er et gennemgående træk, at relationerne styres af dikotomi-opfattelser, der har svært ved at håndtere modsatrettede følelser og dimensioner inden for samme relation. Systemet higer på flere planer efter at kunne rumme modsatrettede følelser: De indsatte kan ikke rumme, at fængselsbetjentene både er søde og dumme (hjælpe og afvise). Fængselsbetjentene har svært ved at rumme, at de indsatte både kan være kriminelle og løgnagtige, men også troværdige, og fængselsbetjentene har svært ved at rumme, at de selv både er afhængige af deres kolleger og samtidig må have mistro til dem. At rumme det modsætningsfyldte kræver viden og evne til refleksivitet. Mange gange i forløbet omkring denne afhandling har kolleger og andre interesserede spurgt til, hvad jeg tænker, der skal til for at udvikle samspeillet mellem fængselsbetjentene og de indsatte. Konklusionen har med afsæt i analysen af mit materiale givet en række svar. Set i et større perspektiv har mit eget syn på Kriminalforsorgens tilstand og behov også ændret sig. I den første tid var jeg meget optaget af, hvordan man kunne uddanne og klæde fængselsbetjente bedre på til opgaven. Det spørgsmål mener jeg stadig står tilbage som helt centralt i forhold til at udvikle praksis. Samtidig er det blevet tydeligere for mig, at bedre uddannelse alene ikke rækker ind i himlen. Under min gang i fængslet mødte jeg flere praktik-betjente (betjente under uddannelse), som mere eller mindre entydigt var kommet til den konklusion (bakket op af flere erfaringer

kolleger), at det, man lærer på skolen, er så urealistisk og idealistisk, at det umuligt kan passe ind i en praksis på en lukket fængselsafdeling. Skolen blev betragtet som alt for blød. Det signalerer på den ene side, at de, der uddanner kommende fængselsbetjente, har fokus på det udviklingsorienterede ('det bløde'), og at det er ude i praksis, at denne dimension bliver banket tilbage.

Her på falderebet af afhandlingen vil jeg derfor gerne slå et slag for at sætte fokus på, hvordan man kan arbejde med at skabe mere refleksiv praksis i fængslerne. Der er i den sammenhæng stort behov for at se på ledelse. Ikke blot på afdelingsledelserne, men på, hvilke krav og forventninger der stilles til ledelseskvaliteten fra højeste sted, fra direktoratet og fra fængselsledelserne. Hvordan kan vi arbejde på, at de krav, der stilles, ikke alene handler om, hvorvidt de rigtige krydser er sat på handleplanerne, hvorvidt det rigtige antal urinprøver er foretaget, osv. Evidensbaseret viden er blevet en ny 'Gud' i offentlig ledelse. Den vidensform, der hyldes her, er viden, der har afsæt i undersøgelser, der kan dokumentere årsags-virknings-sammenhænge og dermed kan pege på effektivitet/ineffektivitet m.m. Denne vidensform befinder sig inden for det, Jan Brødslev Olsen betegner 'det hårde vidensparadigme' (Møller, 2014, p. 70). Denne form for viden er naturligvis vigtig som del af et fagligt grundlag. Det er vigtigt at have videnskabeligt baseret viden om f.eks. diagnoser, hvis man skal arbejde med mennesker, der har en diagnosticeret lidelse. Men evidensbaseret viden i sig selv kan meget lidt i spillet med den anden. Den kan rubricere, kategorisere og danne grundlag for at medicinere. Men den må sættes i spil sammen med 'den anden' – den indsatte – på måder, der (også) er meningsfulde for den indsatte. Her må fængselsbetjenten trække på sine fag-personlige kvaliteter, der har karakter af at være den mere "personlige og subjektive viden" (Møller, 2014, p. 71), og som er viden fra 'det bløde paradigme'.

Afhandlingen her taler dybest set om begge vidensformer, fordi både den mere faktuelle viden og den bløde viden udgør et fag. Men det er den bløde vidensform, der har været i fokus i udviklingsprocessen med fængselsbetjentene, og afhandlingen taler i den forstand stik imod den tendens mod en større og større forgudelse af 'det hårde vidensparadigme', der præger diskursen i velfærdsstaten. Fængselsbetjentuddannelsen kan sagtens ændres mod mere 'hård' viden, uden at der med det naturligt følger en mere refleksiv praksis. Praksis kan blive mere vidensbaseret, men ikke nødvendigvis klogere. Et fokusmøde f.eks. kan gennemføres alene med afsæt i viden fra 'det hårde' paradigme, og så bliver formålet at 'diagnosticere' eller definere den indsatte og dennes problemstillinger og finde frem til, hvilke strategier den professionelle med fordel kan tage i anvendelse over for vedkommende. Det element, jeg har argumenteret for gennem hele afhandlingen som helt centralt i arbejdet med andre mennesker, nemlig den fag-personlige dimension, er ikke en del af vidensforståelsen i dette 'hårde vidensarbejde', fordi dette perspektiv antager, at den professionelle fag-personlige kvaliteter ikke virker ind på den indsatte og hans adfærd, oplevelser osv. I den forstand kan det at basere sig alene på viden fra 'det hårde' paradigme ses som et udtryk for en kompleksitetsreduktion ('problemet er derude, hos og i den anden og har ikke noget med mig at gøre').

Men et arbejde med andre mennesker er et arbejde, der praktiseres i relationer, der er gensidige, betinger hinanden og skaber forudsætninger for hinanden. En faglig relationel praksis må derfor også inkludere en forståelse af, at den professionelle er med til at skabe den andens (den indsatte) betingelser. Fængselsbetjentene skaber forudsætninger for de indsatte, og den dimension må medreflekteres, når fængselsbetjente skal forholde sig professionelt til deres opgave. Med reference til Gerd Achenbachs citat: "Når man kommer til mig, får man med mig at gøre", (Hansen, 2008, p. 111) så har det naturligvis en betydning, hvem den professionelle er. Den indsatte 'får med betjenten at gøre', ikke som i at få ballade, men som i, at det menneske, fængselsbetjenten er, tager han også med ind i relationen til den indsatte.

Pointen er, at fagligt funderet arbejde med de indsatte kan praktiseres både med afsæt i den indsatte som et problem, der skal løses, og som en relationel udfordring, der skal tages hånd om. Den første tilgang kan varetage opgaven, uden at fængselsbetjenten skal forholde sig til sig selv og sit eget bidrag, men alene kan forstå den indsatte som et objekt, der skal kontrolleres og styres udefra. Det er det modsatte, jeg har argumenteret for. Når jeg argumenterer for en fagligt funderet reflektiv praksis, er det en praksis, hvor også viden fra 'det bløde' paradigme har status og magt.

Mit tætte samarbejde med fængselsbetjentene vidner for mig om, hvor kompetente og kvalificerede fængselsbetjente der findes derude. Fængselsbetjente, der investerer så mange ressourcer i et fag, de fleste ikke turde bide skeer med, og hvor belønningen kan være svær at få øje på. De engagerer sig i et arbejde, som mærker dem og sætter spor – også uden for fængselslivet. For mig at se, er udviklingsorienteret samarbejde med fængselsbetjente en af de lavest hængende frugter i kriminalforsorgen. Den er lige til at plukke.

15

Metodekritiske overvejelser

Metodekritiske overvejelser

Som afrunding på denne afhandling vil jeg i et kritisk lys diskutere nogle af de metodiske og teoretiske valg, jeg har truffet. Den viden, afhandlingen har produceret, spiller tæt sammen med den anlagte optik, ligesom kvaliteten af afhandlingen også har at gøre med, hvilke teoretiske og metodiske greb der er valgt.

Diskussionen sætter både fokus på det konkrete samarbejde med fængslet, metodiske tilgange og betydningen af afhandlingens grundteori, dialektisk relationsteori.

Om samarbejdet med fængslet

Samarbejdet med fængslet blev initieret af mig, ligesom afhandlingens fokus, metode og proces alene har været mine valg. Jeg kontaktede selv fængslet og Direktoratet for Kriminalforsorgen, så en undersøgelse af min problemstilling var ikke som udgangspunkt efterspurgt af organisationen selv. For mange forskningsprojekter er dette ikke uvant. Men i relation til et aktionsforskningsprojekt er det ikke uproblematisk, hvis udviklingsønsket kun er aktionsforskerens. Aktionsforskeren er en gæst i organisationen og er ikke en del af at implementere eller fastholde udviklingen i hverdagen, efter aktionsforskningsprojektet er afsluttet. Udviklingsprocessen må også føles vigtig for organisationen. Min projektbeskrivelse og mine ønsker til samarbejdet med fængslet var videresendt til fængselsledelsen, der bakkede op om projektet, ligesom den lokale ledelse på afdelingen også gav deres støtte og opbakning. Jeg oplevede det som et solidt afsæt for samarbejdet, men det ændrer ikke ved, at det var *mit* projekt, der blev sat i gang med deres velvillighed. At det blev sådan, hænger sammen med, at samarbejdskontrakten ikke var eksplicit omkring organisationens andel i projektet: Hvilke mål havde de for projektet? Hvilke øvrige mål arbejdede de med, som projektet her kunne understøtte eller bidrage til? Hvad forventede de af engagement fra ledelse og medarbejdere? Osv. Jeg mener, at projektet kunne have profiteret af at spille sammen med organisationens egne udviklingsmål. Med afsæt i et ekspliciteret udviklingsønske fra organisationen (evt. afdelingen) selv kunne vi have udviklet et fælles mål, der kunne have understøttet en efterfølgende større sandsynlighed for forankring af den nye viden, vi producerede. Eksempelvis i relation til FOKUS-møderne (videndelingsmøderne), som er en mødeform, jeg mener er generelt egnet som platform for det faglige samarbejde om indsatte. Et mere tydeligt italesat *fælles* mål mellem mig som forsker og fængslet kunne formentlig have bidraget til, at den viden, vi fik adgang til, i højere grad kunne forankres organisatorisk efterfølgende²⁴¹.

En lille aktionsforskningsgruppe

Som beskrevet i afhandlingen var der risiko for, at aktionsforskningsdelen i mit projekt ikke kunne gennemføres. Derfor var jeg taknemlig for, at det overhovedet kunne lade sig gøre at

241 Hele diskussionen af organisatorisk forankring af læring fra aktionsforskningsprocesser er aktuel i mange aktionsforskningsprojekter, se f.eks. Pedersen og Olesen, der diskuterer deres erfaringer med ejerskabsproblematikker og udfordringer i forhold til opbakning fra ledelsesslag i de deltagende organisationer i deres aktionsforskningsprojekt (2008).

etablere et aktionsforskningsbaseret samarbejde, selvom gruppen af fængselsbetjente blev mindre end først planlagt. Set i bakspejlet har gruppestørrelsen både haft en række fordele og ulemper.

Fordelene hænger sammen med det trygge og betydningsfulde rum, vi sammen fik skabt, og som gav adgang til at komme helt tæt på de kollegiale konflikter og paradokser, der er i spil i fængselsbetjentfaget. Jeg er af den overbevisning, at den lille gruppe gjorde det muligt for os at nærme os svære problematikker, bl.a. fordi flere perspektiver kunne sættes i spil, netop fordi alle medarbejdere ikke deltog. Det betød også, at den fag-personlige udvikling, som var målet med processen, fik gunstige vilkår hos den enkelte i vores samspil.

På den anden side betød det dog også, at den viden og fag-personlige udvikling, processen gav adgang til, havde ringere vilkår for at blive understøttet i hverdagen, fordi hele afdelingen ikke blev ledt i samme retning. Derudover kan jeg ikke afvise (som også bemærket i afhandlingens kap. 11), at det, at jeg kun inddrog få fængselsbetjente, og at processen omkring udvælgelse ikke var demokratisk (f.eks. at alle ikke fik muligheden for at melde sig, lodtrækning eller lign.), fik negativ betydning for især de to erfarne fængselsbetjente, der deltog. De havde i forvejen høj status hos ledelse og blandt medarbejderne, og da samarbejdsklimaet blev betændt ca. ¾ år inde i vores proces, blev der bl.a. mod de to fængselsbetjente rettet et kritisk blik fra nogle af de andre fængselsbetjente m.m. (jf. kap. 11), bl.a. relateret til deres status, som jeg med udvælgelsen af dem også havde bidraget til.

Set i bakspejlet vurderer jeg, at jeg skulle have håndteret udvælgelsesprocessen mere inddragende. Det var panikken over udsigten til måske helt at miste muligheden for at komme i gang med aktionsprocessen, der fik mig til at 'sætte klørerne' i de fængselsbetjente, der gennem hele feltarbejdet havde vist interesse for mit projekt og for deres fag og praksis. Panikken overtrumfede en mere indsigtfuld håndtering af situationen og lagde en større selvrefleksivitet og selvafgrænsning hos mig på hylden.

Endelig er det i denne sammenhæng også værd at pege på, at det kriterium for udvælgelse, jeg praktiserede (engagerede medarbejdere), også tonede både mit samspil med dem og den viden, vi i sidste ende fik adgang til. Gennem en udvælgelse gav jeg måske også 'stemme' til en særlig 'type' af fængselsbetjente, og i det lys kan man også diskutere – ikke blot, hvor lokal den viden, jeg lander med i afhandlingen, er – men også om, hvor *individuel* baseret den er. Hvilken anden form for viden havde vi fået adgang til med andre deltagere? Hvordan ville det, jeg bragte med ind i udviklingsprocesserne, have udfoldet sig sammen med en helt anden gruppe? Osv. Selvom processen gav adgang til vigtig viden og understøttede udvikling, må jeg også konstatere, at der er dimensioner ved processen, der ikke mindst i et etisk perspektiv med fordel kunne have været håndteret anderledes.

Om aktionsforskningsoptikken

Jeg har bl.a. beskrevet min aktionsforskningsoptik som 'radikal bevægelig', hvilket dækker over den tilgang, at aktionsforskeren forholder sig åbent over for de processer, der åbner sig

i samspillet med deltagerne. Dialektisk relationsteori, hvor det at 'blive kendt med det, som er' er central i den optik, ligesom forestillingen om, at det spændende, vigtige, meningsfulde vil udfolde sig i de emergerende samspilsprocesser, også er det. Som jeg har påpeget i afhandlingen, er min betragtning, at denne optik å den ene side har betydet, at jeg har fået adgang til og indblik i noget andet, end jeg var på udkig efter, nemlig nuanceringer af den kollegiale relations betydning for praksis og for relationen til den indsatte – den nye viden har sat hele problematikken om dobbeltrollens betydning i et andet lys. Det ændrer dog ikke på, at den bevægelige position på den anden side også har betydet, at der er vigtige dele af min vidensinteresse, jeg ikke til fulde har fået tilfredsstillet. Det handler særligt om viden om relationen mellem fængselsbetjentene og de indsatte, som jeg (formentlig) kunne have fået en dybere viden om, hvis vi havde haft et mere koncentreret fokus på relationen over tid (spor 2). Med et mere intenst forløb, hvor vi eksperimenterede med nye 'aktioner' (samspilsformer) i forhold til de indsatte, som efterfølgende blev gjort til genstand for fælles refleksion, kunne jeg formentlig også have fået flere perspektiver på den tvangsbårne relation i praksis.

Selvom afhandlingens undersøgelsesfaser førte ind i samspillet mellem fængselsbetjente og indsatte, og jeg fik viden om, hvad der karakteriserer den tvangsbårne relation, og på hvilke måder det tvangsbårne sætter sig igennem på tværs af tilgange, 'ordentlige' menneskesyn og gode hensigter, så er der stadig god grund til at afsøge mere viden her. Den tvangsbårne relation danner rammen om en udviklingskontekst, og vi ved stadig for lidt om, på hvilke måder den professionelle kan sætte sig i spil i denne sammenhæng, så det på en og samme tid giver mening for systemet, for den professionelle og for den indsatte. Afhandlingen peger på, hvor helt centralt evne til refleksivitet i forhold til relationen til både indsatte og kolleger er for at skabe udviklingsbetingelser. Men jeg har stadig et ønske om at komme endnu tættere på viden om, hvordan fængselsbetjente kan praktisere deres fag med afsæt i fængslet som særlig kontekst og med de nødvendige metoder og tilgange, der har afsæt i subjekt-objekt-syn (eksempelvis konsekvenspædagogik, straf- og belønningsstrategier, træning i tilpasning osv.) på måder, hvor der også åbnes op for øjeblikke af subjekt-subjekt-samspil **i en udviklingsoptik**. Sidstnævnte fremhæver jeg, fordi jeg mener, der er en tendens i forskning og praksis inden for feltet til at acceptere, at udvikling i lukkede fængsler er urealistisk, og at målet i stedet er at skabe 'tålelig tilværelse', jf. også 'peacekeeper'-rollen. Jeg fastholder den antagelse, at udviklingsarbejde i fængslet er helt centralt for samfundet på mange forskellige planer, og at det derfor giver mening fortsat at forske i, hvordan vi som samfund kan lykkes med dette. Mit perspektiv er, at relationerne i fængslet her står helt centralt.

Når to paradigmer mødes

I forlængelse af denne diskussion giver det mening at reflektere over, hvilken betydning valget af dialektisk relationsteori som afhandlingens grundteori har haft for den viden, afhandlingen har genereret. Teoriens styrke er, at den med sit fokus på den enkeltes oplevelse og på relationers betydning for udvikling har bidraget til, at jeg har kunnet komme om på indersiden af faget: Hvordan opleves det at være i faget? Hvilke relationer er i spil? Og hvilken betydning har disse relationer for fagets praksis? At invitere fængselsbetjentene ind i processen som 'hele' mennesker har bidraget til at åbne for sider i fængselsbetjenten, der

kulturelt set ellers er holdt nede i fængselsverdenen. Teorien har også givet adgang til at forstå faget med afsæt i kvaliteten af relationerne, og hvordan de dynamikker, der udspiller sig her, er skelsættende for faget. Dialektisk relationsteori repræsenterer et psykologisk perspektiv, der også har været med til at pege på, hvor udsatte fængselsbetjente er, og hvor udpræget følelsen af at føle sig ramt kan være.

Men der er også udfordringer forbundet med valget af dialektisk relationsteori som grundteori, særligt det, at den bygger hele den relationelle tænkning på forestillingen om den gode, nærende og udviklende relation. Det er uproblematisk i forhold til relationen mellem aktionsforskere og praktikere. Men spørgsmålet er, om den gode relation er en egnet ramme at forstå relationen mellem indsatte og fængselsbetjente ud fra? Har indsatte og fængselsbetjente 'gode' relationer? Det mener jeg som udgangspunkt ikke, de har. Gode relationer er grundlagt på tillid og tryghed, og der er ikke noget, der peger på, at relationen mellem indsatte og fængselsbetjente hverken skal eller bør stå på et fundament af gensidig tillid og tryghed. Men kan man så anvende en teoretisk ramme, der har afsæt i (skabelse af) gode relationer? Det har jeg naturligvis ment, man kan, og det hænger sammen med, at relationen, på trods af at den ikke kan karakteriseres som god, skal være udviklingsstøttende, fordi fængselsbetjentene skal understøtte og bidrage til den indsattes udvikling. Men jeg mener stadig, at man kan kritisere min teoretiske optik for ikke i sig selv at rumme den kompleksitet, som den tvangsbarne relation er kendetegnet ved. Jeg har forsøgt at kompensere ved at inddrage magt-teoretiske perspektiver og begreber, men det ændrer ikke på, at den grundlæggende subjekt-subjekt-tilgang i dialektisk relationsteori 'mismatcher' fundamentet i den tvangsbarne relation.

En anden kritisk betragtning på valget af dialektisk relationsteori kan være, at den psykologiske vinkling, den repræsenterer, simpelthen er *for* psykologisk i rammen af fængselskonteksten, fordi den udvikling, der kan finde sted her, ikke har så udpræget psykologisk en hensigt. Vi har set i afhandlingen, at der er forskellige opfattelser af, hvad resocialisering indebærer, og at det for flere har at gøre med adfærdsregulering, f.eks. at lære at tale mere høfligt, opføre sig mere civiliseret osv. Som allerede slået an i indledningskapitlet har jeg valgt at antage, at det at ændre livsretning fra kriminel til ikke-kriminel må indebære en form for udviklingsproces, der ikke kun handler om at tale pænere, indpasse sig på en afdeling osv. (selvom jeg til fulde anerkender den betydning, dette også har i denne sammenhæng). Men ikke desto mindre kan man måske argumentere for at mismatchet mellem det udviklingspsykologiske paradigme, jeg bringer i spil, og det adfærdsorienterede paradigme, som både fængslet som institution repræsenterer, og som de anvendte tilgange i fængslet baserer sig på, er *for* stort. Jeg håber på trods af dette, at det er lykkedes mig at illustrere, at min anvendte optik gør det muligt at få øje på sammenhænge, som fængslets eget blik ikke fanger, og som ikke er fremkommet i anden forskning inden for fængselspraksis.

Det underbelyste

Her til sidst vil jeg overveje, hvilke andre perspektiver min anlagte optik ikke har oplyst og italesat. I forhold til den 'radikale åbenhed' i min aktionsforskningsposition mener jeg, at de organisatoriske forandringer og konflikterne også kunne forstås som en invitation til at byde andre teoretiske perspektiver ombord, som jeg også kunne have valgt at forfølge, men ikke gjorde. Hele forståelsen af det kollegiale samspils betydning kunne også have været betragtet ud fra en mere organisatorisk og kulturel vinkel. Det kunne f.eks. have været interessant at lave en dybdegående analyse af fængslet som organisation og se på, hvilke fænomener der ville træde frem som centrale for den kollegiale situation/vilkår, som jeg har italesat fra et psykologisk perspektiv. Fængselskulturen har særlige kendetegn, og jeg har også inddraget nogle af dem i min analyse, f.eks. 'dem og os'-dikotomien. Et større kulturteoretisk perspektiv (eksempelvis Schein) kunne have bidraget til at tydeliggøre, hvilke grundlæggende antagelser og værdier der kommer til udtryk i kommunikationen, i fængslets materialitet, strukturer, procedure, regler osv., og som binder organisationens medlemmer til vanemæssige samspilsmønstre. Et sådan perspektiv kunne formentlig give spændende og meget relevante bud på, hvordan man dels kan forstå og dels kan arbejde med fagets praksis, herunder relationerne til både de indsatte og kolleger, med afsæt i kulturens DNA. Kulturer, strukturer og processer er gensidigt afhængige størrelser i en organisation, og det er derfor et vigtigt spørgsmål, om strukturer, procedurer og materialitet kan ændres, så udviklingsstøttende relationer (processer) mellem fængselsbetjente og indsatte får bedre vilkår ('det bløde'), uden at det går ud over sikkerheden ('det hårde')?

Referenceliste

- Alrø, H., Dahl, P. N., & Kloster, P. (2013). *Dialogisk gruppecoaching: Facilitering af ledelsesudvikling*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Alrø, H., Dahl, P. N., & Schumann, K. (2016). *Samtaleanalyse - i hverdagen og videnskaben*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Alrø, H., & Kristiansen, M. (1997). Mediet er ikke budskabet - video i observation af interpersonel kommunikation. In L. Dirckinck-Holmfeld & H. Alrø (red.), *Videoobservation*. Aalborg: Universitetsforlaget.
- Alrø, H., & Kristiansen, M. (2006). Et dialogisk perspektiv. In M. S. Nielsen & G. Rom (red.), *Perspektiver på kommunikation i sundhedsfaglige professioner*. Kbh: Munksgaard Danmark.
- Bach, A. S., & Birk Sørensen, J. (2010). *Mønsterbrud i opbrud*. Frederikshavn: Dafolo.
- Bae, B. (1996). Voksnes definitionsmagt og børn selvoplevelse. *Social Kritik*, 1996(47).
- Bae, B. (2003). På vej i en anerkendende retning. *Social Kritik*, 2003(88).
- Bae, B. (2009). Children's right to participate – challenges in everyday interactions. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(3), 391–406.
- Bae, B., & Waastad, J. E. (red.) (1992). *Erkjennelse og anerkjennelse : Perspektiv på relasjoner* 4. oplag. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bang, S. (2002). *Rørt, ramt og rystet: Supervision og den sårede hjælper*. Kbh: Gyldendal Uddannelse.
- Bedre handleplaner på vej | Kriminalforsorgen. (2016, March 1). Retrieved March 11, 2016, from <http://www.kriminalforsorgen.dk/default.aspx?id=19&Action=1&NewSld=1258&PID=14052>
- Belin, S. (1999). *Galskabens magt: Parallelprocesser i arbejdet med tidligt skadede og psykotiske patienter*. Kbh: Hans Reitzel.
- Bilfeldt, A., Andersen, J., & Jørgensen, M. S. (2012). Empowerment og aktionsforskning. In A. Bilfeldt, J. Bloch-Poulsen, T. Børsen, M. L. Gammelby, K. Højbjerg, & A. Juel Jacobsen (red.), *Refleksiv praksis: Forskning i forandring* (1st ed.). Aalborg Universitetsforlag.

- Billund, L., & Zimmer, A. (2004). Anerkendelse som næring til udvikling i relationer. In H. Alrø & M. Kristiansen (red.), *Dialog og magt i organisationer* (Vol. 2004). Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Bladet Kriminalforsorgen. (2010, September 1), nr. 5, 2010.
Hentet fra: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Bladet-Kriminalforsorgen-1381.aspx>
- Bladet Kriminalforsorgen nr. 6. (2010, December 1), nr. 6, 2010.
Hentet fra <http://www.kriminalforsorgen.dk/Bladet-Kriminalforsorgen-1381.aspx>
- Bladt, M., & Nielsen, K. A. (2013). Free space in the processes of action research. *Action Research*, 11(4), 369–385.
- Brinkmann, S. (2007). Could interviews be epistemic? An alternative to qualitative opinion polling. *Qualitative Inquiry*, 13(8), 1116.
- Brinkmann, S., & Tanggaard, L. (2010). Interviewet: Samtalen som forskningsmetode. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder: En grundbog*. Kbh: Hans Reitzel.
- Brinkmann, S., Tanggaard, L., & Jacobsen, B. (2010). Fænomenologi. In *Kvalitative metoder: En grundbog*. Kbh: Hans Reitzel.
- Bruhn, A., Lindberg, O., & Nylander, P. Å. (2010). The Prison officer's Dilemma - Professional Representations among Swedish Prison Officers. *Les Dossiers Des Sciences de L'education*, 23(1), 77–93 p.
- Buss, L. G. (2003). Pædagog, profession og person - set i et uddannelsesperspektiv. In *Person og profession: En udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Crewe, B. (2011). Soft power in prison: Implications for staff–prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European Journal of Criminology*, 8(6), 455–468.
- Dahl, P. N. (1999). Medarbejderinvolvering i ord og gerning - en kritisk diskursanalyse. *Dansk sociologi*, (10(3)), 47–67.
- Delmar, C. (1999). *Tillid & magt: En moralsk udfordring*. Kbh: Munksgaard.
- Ejrnæs, M. (2013). Teori og empati - faglighed i relationsprofessionerne. In Jacobsen, M. H. , Laursen, E & Olsen, J. B. (red.), *Socialpsykologi: En grundbog til et fag*. Kbh: Hans Reitzel.

- Ejrnæs, M., & Monrad, M. (2010). *Enighed, uenighed og udvikling - pædagogisk faglighed i daginstitutioner*. København: BUPL.
- Fallof, M. A., & Nissen, M. A. (2010). Relationel magt - om forholdet mellem professionel og borger. In Hansen, S. J. (red.), *Professionelle i velfærdsstaten* (1. udgave). Kbh: Hans Reitzel.
- Fibæk Laursen, P. (2003). Personlighed på dagsordenen. In Weicher & I, Laursen, P. F. (red.), *Person og profession: En udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Værløse: Ballesø & Baltzer.
- Foucault, M. (2002). *Overvågning og straf: Fængslets fødsel*. Frederiksberg: Det lille Forlag.
- Frimann, S., & Bager. (2012). Dialogkonferencer. In G. Duus, M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen, & D. Tofteng (red.), *Aktionsforskning: En grundbog*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Gadamer, H.-G. (2007). *Sandhed og metode: Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. (2. udgave). Kbh: Academica.
- Gendlin, E. T. (1978). Befindlichkeit (1): Heidegger and Philosophy of psychology. *Review of Existential Psychology & Psychiatry: Heidegger and Psychology*, Vol. XVI, Nos. 1, 2 & 3.
- Goffman, E. (1957). On the Characteristics of Total Institutions. In symposium on preventive and social psychiatry. Washington, D.C.: Walter Reed Army Institute of Research, 1957.
- Goffman, E. (2004). *Hverdagslivets rollespil*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Grundlæggende værdi. (2016, March 1). Retrieved March 1, 2016, from <http://www.kriminalforsorgen.dk/Grundl%C3%A6ggende-v%C3%A6rdi-306.aspx>
- Hammerlin, Y., & Mathiassen, C. (2006). *Før og nå - om konsekvensene av organisatoriske endringer for samhandling mellom fanger og betjenter i et utvalg av lukkede fengsler* (p. 239). Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS.
- Handleplaner | Kriminalforsorgen. (n.d.). Retrieved April 29, 2016, from <http://www.kriminalforsorgen.dk/Handleplaner-1345.aspx>
- Hansen, S. J. (2010). Professioner, de professionelle og deres opgave. In S. J. Hansen (red.), *Professionelle i velfærdsstaten* (1. udgave). Kbh: Hans Reitzel.

- Hansen, F. T. (2008). *At stå i det åbne: Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Kbh: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, F. T. (2016). *At undres ved livets afslutning: Om brugen af filosofisk samtale i palliativt arbejde*. Akademisk Forlag.
- Haslebo, M. L., & Lyndgaard, D. B. (2007). *Anerkendende ledelse: Skab mod, engagement og bedre resultater* (1. udgave). Virum: Dansk psykologisk Forlag.
- Hastrup, K. (2010). Feltarbejde. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder: En grundbog*. Kbh: Hans Reitzel.
- Hegel, G. W. F. (2005). *Åndens fænomenologi*. Kbh: Gyldendal.
- Heron, P., & Reason, P. (2001). The Practice of Co-operative Inquiry: Research “with” people rather than “on” people. In P. Reason & H. Bradbury (red.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice* (pp. 179–188). London: SAGE.
- Højberg, H. (2013). Hermeneutik. In Fuglsang, L., Olsen, P. B., & Rasborg, K. (red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: På tværs af fagkulturer og paradigmer* 3. udgave). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Højholt, C. (2005). *Forældresamarbejde: Forskning i fællesskab* (1. udgave). Virum: Dansk psykologisk Forlag.
- Højholt, C. (2005). Om at være medforsker - forskning og forældresamarbejde set fra pædagogens perspektiv. In Højholt, C. (2005). *Forældresamarbejde: Forskning i fællesskab* (1. udgave). Virum: Dansk psykologisk Forlag.
- Honneth, A. (2003). *Behovet for anerkendelse: En tekstsamling*. Kbh: Hans Reitzel.
- Honneth, A. (2006). *Kamp om anerkendelse: Sociale konflikters moralske grammatik*. Kbh: Hans Reitzel.
- Husted, M., & Tofteng, D. (2012). Arbejdsliv og aktionsforskning. In M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen, D. Tofteng, & G. Duus (red.), *Aktionsforskning: En grundbog*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2012). Indledning: At skabe en professionel. In M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *At skabe en professionel: Ansvar og autonomi i velfærdsstaten* (1. udgave). København: Hans Reitzel.
- Jefferson, A. M. (2014). Conceptualizing confinement: Prisons and poverty in Sierra Leone. *Criminology & Criminal Justice*, 14(1), 44–60.

- Jensen, E. B. (2007). *Fag og faglighed: Et didaktisk morads* (1. udg.). Kbh: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag.
- Jensen, P., Bach Jensen, K., Sørensen, D., & Olsen, E. (red.) (2004). *Recovery på dansk: At overvinde psykosociale handicap*. Århus: Systime Academic.
- Jørgensen, A. (2007). Oversætterens indledning. In Gadamer, H.-G. (2007), *Sandhed og metode: Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. (2. udgave). Kbh: Academica.
- Jungk, R. & Müllert, N. (1984). *Håndbog i fremtidsværksteder*. Kbh: Politisk revy.
- Juul, S. (2010). *Solidaritet - anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft: En kritisk analyse af barrierer for sammenhængskraft i velfærdssamfundet* (1. udgave). Kbh: Hans Reitzel.
- Kriminalforsorgens Principprogram. (2016, March 1).
Hentet fra: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Principprogram-251.aspx>
- Kriminalforsorgens rolle og opgaver. (2016, March 1).
Hentet fra: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Kriminalforsorgens-rolle-og-opgaver-241.aspx>
- Kristiansen, M., & Bloch-Poulsen, J. (1997). *I mødet er sandheden: En videnskabsteoretisk debatbog om engageret objektivitet*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kristiansen, M., & Bloch-Poulsen, J. (2011a). Participation as Enactment of Power in Dialogic Organisational Action Research. Reflections on Conflicting Interests and Actionability. *International Journal of Action Research*, 7(3), 347–380, 389–392.
- Kristiansen, M., & Bloch-Poulsen, J. (2011b). Participation som magtmekanisme. Presented at the Interaktiv och deltagande forskning. Retrieved from http://www.dialog-mj.dk/wp-content/uploads/2015/12/participation_som_magtmekanisme.pdf
- Kristiansen, M., & Bloch-Poulsen, J. (2014). *Participation and power: In participatory research and action research* (1. ed.). Aalborg Universitetsforlag.
- Krogstrup, H. K., & Kristiansen, S. (2015). *Deltagende observation* (2. udgave). Kbh: Hans Reitzel.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udg.). Kbh: Hans Reitzel.

- Ladkin, D. (2004). Action Research in Practice: What the Books Don't Tell You. In C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman (Red.), *Qualitative Research Practice*. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London England EC1Y 1SP United Kingdom: SAGE Publications Ltd.
- Lauesen, T. (1999). "Betjent på gangen!" - magt og modmagt i fængslet. Internationalt Forum. Retrieved March 9, 2016, from <https://www.internationaltforum.dk/Betjent-pa-gangen-magt-og-modmagt>
- Liebling, A., Price, D., & Shefer, G. (2010). *The Prison Officer*. New York: Routledge.
- Mathiassen, C. (2004). *Fanget i tilværelsen?: casestudier om fastlåsning og forsøg på frigørelse*. Institut for Psykologi, Københavns Universitet, Kbh.
- Mathiassen, C. (2005). Fastlåsning og udvikling - frigørelse - hos langtidsfanger, Psyke og Logos 2005 (26), 629–658.
- Minke, L. K. (2010). *Fængslets indre liv - med særlig fokus på fængselskultur og prisonisering blandt indsatte*. København: Københavns Universitet.
- Molander, & Grimen, H. (2010). Profesjon og skjønn. In A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (Vol. 2010). Oslo: Universitetsforlaget.
- Molander, & Terum, L. I. (2010). Profesjonsstudier - en introduksjon. In A. Molander & L. I. Terum (red.), *Profesjonsstudier* (Vol. 2010). Oslo: Universitetsforlaget.
- Møller, L. (2008). *Anerkendelse i praksis: Om udviklingsstøttende relationer*. Kbh: Akademisk forlag.
- Møller, L. (2014). *Professionelle relationer* (1. udgave). Kbh: Akademisk Forlag.
- Nielsen, B. S., & Nielsen, K. A. (2010). Aktionsforskning. In S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.), *Kvalitative metoder: En grundbog*. Kbh: Hans Reitzel.
- Nielsen, K. A. (2012). Aktionsforskningens historie - på vej til et reflektivt akademisk sel skab. In M. Husted, K. Kildedal, E. Laursen, D. Tofteng, & G. Duus (red.), *Aktionsforskning: En grundbog*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Nielsen, K. A. (2013). Aktionsforskningens videnskabsteori. In L. Fuglsang, P. Bitsch Olsen, & K. Rasborg (red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskabene: På tværs af fagkulturer og paradigmer* (3. udgave). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Nielsen, K. A., & Svensson, L. (2006). *Action and Interactive Research: Beyond Practice and Theory*. Shaker Publ.

- Nielsen, M. M. (2010). *MIRACULOUS METAMORPHOSES. On Staff-Prisoner Relationships In a Danish Prison*. Københavns Universitet, København.
- Nielsen, M. M. (2011). On humour in prison. *European Journal of Criminology*, 8(6), 500–514.
- Nielsen, M. M. (2012). Formelle og uformelle realiteter blandt fængselsfunktionærer: Om professionalisme, uklarhed, relationer og identitet. In Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (red.), *At skabe en professionel: Ansvar og autonomi i velfærdsstaten* (1. udgave). København: Hans Reitzel.
- Olesen, A. (2013). *Løsladt og gældsat*. Djøf / Jurist- og Økonomforbundet.
- Olesen, B. R., & Pedersen. (2012). Co-producing Knowledge: Between Othering, Emotionality and Dialogue. In L. Phillips, M. Kristiansen, M. Vehviläinen, & E. Gunnarsson (red.), *Knowledge and Power in Collaborative Research: A Reflexive Approach*. New York: Routledge.
- Olesen, B. R., & Pedersen, C. H. (2008). Involverende relationer og udfordring af eksisterende viden - forskningsformidling fra en aktionsforskners perspektiv. *Tidsskriftet Læring og Medier (LOM)*, 1(1).
- Pahuus, M. (2005). Hermeneutik. In S. Køppe & F. Collin (red.), *Humanistisk videnskabsteori* (2. udg.). Søborg: DR Multimedie.
- Pedersen, S. H., Lunn, S., & Poulsen, S. (2010). Affektregulering - Holdning, containing og spejling. *Psyke Og Logos*, 2010(31), 552–576.
- Phillips, L. (2011). Enacting Dialogue in collaborative Research. In L. Phillips (red.), *The Promise of Dialogue: The dialogic turn in the production and communication of knowledge*. Amsterdam. John Benjamins Publishing Company.
- Reason, P., & Bradbury, H. (2001a). *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: SAGE.
- Reason, P., & Bradbury, H. (2001b). Introduction: Inquiry and Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration. In P. Reason & H. Bradbury (red.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: SAGE.
- Reason, P., & Bradbury, H. (2008a). Introduction. In P. Reason & H. Bradbury (red.), *The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice*. Los Angeles. SAGE.
- Reason, P., & Bradbury, H. (2008b). *The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice*. Los Angeles. SAGE.

- Regler og sikkerhed | Kriminalforsorgen. (2016, March 1). Hentet Marts 11, 2016, fra: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Regler-og-sikkerhed-324.aspx>
- Rendtorff, J. D. (2013). Fænomenologien og dens betydning. In P. Bitsch Olsen, K. Rasborg, & L. Fuglsang (red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: På tværs af fag kulturer og paradigmer* (3. udgave). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Rennison, B. W. (2005). Magtens blik: En revitalisering af Luhmann og Foucaults magtanalytik, Working paper, november 2005. (18/2005). Hentet fra: <http://openarchive.cbs.dk/bitstream/handle/10398/6393/wp18-2005.pdf?sequence=1>
- Rogers, C. (1962). The Interpersonal Relationship: The core of Guidance. *Harvard Educational Review*, 34(4), 416–429.
- Schibbye, A.-L. L. (1997). Fra begrensning til avgrensning. In *Refleksive læreprocesser: En antologi om pædagogik og tænkning*. Kbh: Politisk revy.
- Schibbye, A.-L. L. (2002). En dialektisk relasjonsforståelse i psykoterapi med individ, par og familie. *Tidsskrift for Psykisk Helsearbeid*, 1(01), 77–78.
- Schibbye, A.-L. L. (2010). *Relationer: Et dialektisk perspektiv på eksistentiel og psykodynamisk psykoterapi* (2. udgave). Kbh: Akademisk Forlag.
- Schibbye, A.-L. L. (2014). Ansikt til ansikt – Terapeutens utfordringer i det non-verbale samspillet. In Lippe, A., Nissen-Lie, H. A. & Oddli, H. W. (red.), *Psykoterapeuten: En antologi om terapeutens rolle i psykoterapi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Schibbye, A.-L. L. (n.d.). Anerkjennelse. Retrieved June 17, 2016, from <http://anerkjennelse.com/>
- Schön, D.A. (1983). *Den reflekterende praktiker: Hvordan professionelle tænker, når de arbejder*. Århus: Forlaget Klim.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Towards a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco. Jossey-Bass Publishers.
- Søgaard, U. (2002). *Mønsterbrud: Teorier, forskning og eksempler*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Steensen, J. (2003). Profession og personlighed set i lyset af velfærdsstatens omstrukturering. In Weicker, I. & Laursen, P. F. (red.), *Person og profession: En udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Værløse: Billesø & Baltzer.

- Stern, D. f. (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden: Et psykoanalytisk og udviklingspsykologisk perspektiv* (3. nyoversatte udgave). Kbh: Hans Reitzel.
- Strand, A. M. C. (2012a). *Enacting the Between: On dis/continuous intra-active becoming of/through an Apparatus of Material Storytelling. Book 1: Posing (an Apparatus of) Material Storytelling as discontinuous intra-active rework of organizational practices*. Aalborg. Aalborg Universitet.
- Strand, A. M. C. (2012b). *Enacting the Between. On dis/continuous intra-active becoming of/through an Apparatus of Material Storytelling. Book 2: "How to build an Oasis with a good conscience" - organizational becoming through an Apparatus of Material Storytelling*. Aalborg. Aalborg Universitet.
- Tait, S. (2011). A typology of prison officer approaches to care. *European Journal of Criminology*, 8(6), 440–454.
- Topor, A. (2003). *Recovery: At komme sig efter alvorlige psykiske lidelser*. Kbh: Hans Reitzel.
- Torbert, W. R. (2001). The Practice of Action Research. In P. Reason & H. Bradbury (red.), *Handbook of action research: Participative inquiry and practice*. London: SAGE.
- Torbert, W. R., & Taylor, S. S. T. (2008). Action Inquiry: Interweaving Mutiple Qualities of attention for Timely Action. In P. Reason & H. Bradbury (red.), *The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice*. Los Angeles: SAGE.
- Waastad, J. E. (1992). In B. Bae & J. E. Waastad (red.), *Erkennelse på liv og død* (4. oplag). Oslo: Universitetsforlaget.
- Weicher, I., & Laursen, P. F. (2003). *Person og profession: En udfordring for socialrådgivere, sygeplejersker, lærere og pædagoger*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Wikipedia. (2015, November 23). Ingenmandsland. In *Wikipedia, den frie encyklopædi*. Retrieved from <https://da.wikipedia.org/w/index.php?title=Ingenmandsland&oldid=8364147>
- Willig, R. (2012a, January 22). Når den anerkendende tilgang bliver positivitetsfascisme. Retrieved March 16, 2016, from <https://www.information.dk/debat/2012/01/naar-an-erkendende-tilgang-positivitetsfascisme>
- Willig, R. (2012b, July 30). Positive tanker er en ny form for mental racisme. *Politiken*. Retrieved from <http://politiken.dk/debat/ECE1703848/positive-tanker-er-en-ny-form-for-mental-racisme/>

- Willig, R. (2013, Maj). Replik: Positivitetsfascisme som skjult magtudøvelse (copy 1) - Roskilde Universitet. Retrieved March 16, 2016, from <https://www.ruc.dk/om-universitetet/nyhedsportal/rubrik-forskningsmagasin/rubrik-nr-3/replik-positivitetsfascisme-som-skjult-magtudoevelse-copy-1/>
- Ziethen, M., Stegeager, N., & Molly-Søholm, T. (2013). Anerkendelse: Om anerkendelse, genkendelse og værdsættelse. In M. Hviid Jacobsen, E. Laursen, & J. Brødslev Olsen (red.), *Socialpsykologi: En grundbog til et fag*. Kbh: Hans Reitzel.

Bilagsliste og retningslinier i henvisninger

Alle bilag i denne afhandling er som nævnt **fortrolige**. I Afhandlingen henviser jeg til bilag på følgende måder:

- *Transskriptioner af interviews* med fængselsbetjente (9 interviews). I afhandlingen henvises til interviewene som Fb1 = fængselsbetjent 1, efterfulgt af en tidsangivelse fra lydoptagelse af interviewet f.eks. **(Fb1, 22:35)**
- *Transskriptioner af udvalgte interviews* med indsatte. I afhandlingen henvises til interviewene som I1 = Indsat 1, efterfulgt af en tidsangivelse fra lydoptagelse af interviewet f.eks. **(I1, 51:42)**
- *Logbog fra feltarbejdet*. Logbogsnotater er ført løbende under processen. Der henvises til logbogsnotaterne på følgende måde (Logbog, dato, 'tema'), f.eks. **(Logbog, 10. Januar, 'Resocialisering')**.
- *Logbog 2 fra aktionsproces*: Logbogsnotater ført under aktionsprocessen. Der henvises i afhandlingen til disse bilag således (Logbog 2, 'tema'), f.eks. **(Logbog 2, 'trusler på livet')**.
- *Referater og transskriptioner af møderne i aktionsprocessen* (møder i forskerteam). Disse bilag er en kombination af referater af centrale tematikker fra møderne og transskriptioner af de sekvenser, som danner afsæt for analyserne i afhandlingen. I afhandlingen henvises til møderne således (møde nr., klip nr., tid), f.eks. **(1. Møde, klip 2, 17:32)**
- *Øvrige bilag*. Her er tale om forskellige bilag, der taler for sig selv, og som der blot henvises til med bilagsnummer, f.eks. (Bilag 20).

Bilagsoversigt:

Titel	Beskrivelse	Bilagsnr.
Fb1 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 1	1
Fb2 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 2	2
Fb3 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 3	3
Fb4 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 4	4
Fb5 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 5	5
Fb6 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 6	6
Fb7 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 7	7
Fb8 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 8	8
Fb9 (interview)	Transskription af interview med fængselsbetjent 9	9
I1 (interview)	Transskription af interview med indsat 1	10
I2 (interview)	Transskription af interview med indsat 2	11
I3 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 3	12
I4 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 4	13
I5 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 5	14

I6 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 6	15
I7 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 7	16
I8 (interview)	Lydfil af interview med Indsat 8	17
Logbog (feltarbejdet)	Logbogsnotater fra feltarbejdet på afdelingen	18
Referat af temadage	Referat af temadage med eksterne konsulenter arrangeret for afdelingen med fokus på håndtering af indvandre-bander.	19
Brev til fængselsbetjente	Brev om mine bekymringer ang. Aktionsprocessen i lyset af de organisatoriske forandringer.	20
Præsentation af feltarbejdets pointer	Power point brugt som afsæt til aktionsprocessen (1. og 2. Møde) med feltarbejdets pointer	21 (a og b)
Oversigt møder i aktionsprocessen	Præsentation af de store linjer i aktionsprocessen, som afsæt for evaluering af forløbet	22
1. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 1. møde	23
2. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 2. møde	24
3. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 3. møde	25
4. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 4. møde	26
5. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 5. møde	27
6. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 6. møde	28
7. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 7. møde	29

8. Møde (aktionsproces)	Referat og udvalgte transskriptioner fra aktionsprocessen 8. møde	30
Logbog 2 (aktionsproces)	Logbogsnotater fra aktionsprocessen	31
Skriv om FOKUS-møder	Beskrivelse af kendetegn ved den mødeform, fængselsbetjenten udviklede i processen: "FOKUS-møder". Beskrivelsen blev udarbejdet til ledelsen.	32

RESUMÉ

Denne afhandling handler om de helt særlige relationelle vilkår, der kendetegner fængselsbetjentes praksis, nemlig at relationen mellem fængselsbetjente og indsatte i mange henseender er tvangsbåret – dvs. ikke mulig at vælge fra. Hvad betyder det for relationen mellem fængselsbetjente og indsatte? Hvilken betydning har det på fængselsbetjentenes måde at praktisere deres fag på? Hvilken betydning spiller kollegerne i denne sammenhæng?

Fængselsbetjente praktiserer en dobbeltrolle, der indebærer, at de skal balancere mellem på den ene side at skabe orden og sikkerhed ('det hårde') og på den anden side at støtte og motivere de indsatte til en kriminalitetsfri tilværelse ('det bløde'). Afhandlingen viser, hvordan fængselsbetjentene forstår denne opgave og hvordan de gennem refleksivt samarbejde om arbejdet med de indsatte, både kan kvalificere det faglige arbejde og kollegialt støtte hinandens udvikling som fag-personer.

Afhandlingen er gennemført som et aktionsforskningsprojekt med udgangspunkt i et feltarbejde på en afdeling i et lukket fængsel og efterfulgt af en udviklingsproces med fængselsbetjente fra samme afdeling. Begge processer giver indblik i de relationelle udfordringer, der er indlejret i fængselsbetjentenes dobbeltrolle, og hvordan den har konsekvenser for relationen mellem fængselsbetjente og indsatte, ligesom den risikerer at tone og påvirke den kollegiale relation på u hensigtsmæssige måder.